

ABANT 4. Uluslararası Güncel Akademik Çalışmalar Kongresi

Akademik Teşvik, Doçentlik, Atama ve Yükselme kriterlerine uygundur. Türkiye'den katılım kotası % 45'tir. Yüzyüze ve Online gerçekleştirilecektir.

ÖNEMLİ TARİHLER

Özetlerin gönderilebileceği son gün: 29 Aralık 2024
Kongre ücretinin yatırılması ve kayıt için son gün: 30 Aralık 2024
Kongre kitapları yayın tarihi : 09 Ocak 2025

1 Ocak 2025
www.abantkongresi.org

*ABANT 4TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT SCIENTIFIC RESEARCHES
JAN 1, 2025
ABANT*

Edited By

ASSOC. PROF. DR. RUNGCHACADAPORN

CONFERENCE ORGANIZING BOARD

Head Of Conference: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran

Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dwi SULISWORO

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dody Hartando

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Raihan Yusoph

Organizing Committee Member: Prof. ZAIN MUSA

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Sameer Jain

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Yaqub Babayev

Organizing Committee Member: Prof. Dr. Həcər Hüseynova

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Ivaylo Staykov

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. DR. Rungchacadaporn –

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari

Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərifxanoğlu

Organizing Committee Member: Assist. Prof. Dr. Mahrux Dövlətzadə

Organizing Committee Member: Assist. Prof. İhwan Ghazali

Organizing Committee Member: Lect. Mehmet Nuri Ödük

Organizing Committee Member: Assist. Prof. Dr. K. R. Padma

Organizing Committee Member: Dr. Öğr. Üyesi Naci Büyükkaracıyan

Organizing Committee Member: Dr. Öğr. Üyesi Mehdi Meskini Heydarlou

Organizing Committee Member: Dr. Amaneh Manafidizaji

Organizing Committee Member: Aynur Əliyeva

All rights of this book belong to ACADEMY GLOBAL Publishing House

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Conference–2025 ©

CONFERENCE ID

ABANT 4TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT SCIENTIFIC RESEARCHES

DATE – PLACE

JAN 1, 2025

ABANT

ORGANIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Tanzania – JAPAN – Nigeria – Ghana- India- South Korea - Brazil- China- Kenya - Kosovo - North Macedonia- Lebanon- Egypt- Saudi Arabia- Tunisia- Zimbabwe- Afghanistan- Thailand- Mexico- France- Indonesia- Russia- Italy- Algeria- Portugal- Czech Republic- Laos – Bulgaria- Malaysia- Portugal – Serbia- Egypt- Bahrain- Argentina- Iran- Azerbaijan- Spain- UAE- Uganda- Bangladesh-

PERCENTAGE OF PARTICIPATION

In the conference 66 papers have been presented By participants from Turkey and 83 papers from other countries

Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Issued: 09.01.2025

ISBN: 978-625-5962-11-9

Scientific & Review Committee

- Prof. Dr. Ali BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Türkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Türkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Türkiye
Prof. Dr. Hajar HUSEYNOVA – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Türkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Türkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Türkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Türkiye
Prof. Dr. Hyeonjin LEE – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekistan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Türkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile ABDULLAZADE – Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Aysel ARSLAN – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Bekir GÜRBULAK – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kirgizistan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Türkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia

- Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania
Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Türkiye
Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşılı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Uzbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDİBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Türkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Türkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-99771277-100-422356
Konu : Eğitim - Öğretim İşleri (Genel)

26.09.2023

Sayın Doç. Dr. Feran AŞUR

İlgi : 20.09.2023 tarihli, 30097411-100-419400 sayılı yazınız.

Academy Global Conferens & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurulunda görevlendirilmeniz Dekanlığımızca uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Şevket ALP
Dekan

Bu belge, güvenli elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSRZ65ADS8 Pin Kodu :87362 Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=4575&eD=BSRZ65ADS8&eS=422356>

Adres: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

Dekanlığı Zeve Kampüsü 65080 Tuşba/VAN

Telefon No: +90 432 2251701-04 / +90 4445065 Faks No: +90 432 4865413

e-Posta: rektorluk@yyu.edu.tr İnternet Adresi: <http://www.yyu.edu.tr>

Bilgi için: Fatma TUNÇER

Unvanı: Bilgisayar İşletmeni

Tel No: 21112

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES

Jan 1, 2025

Abant

NO : AC- 4K - 2025. 347A– 2056

Konu : Akademik Teşvik Uygunluk Belgesi

09/01/2025

İLGİLİ MAKAMA

Abant 4. Uluslararası Güncel Akademik Çalışmalar Kongresi, 01 Ocak 2025 tarihlerinde Abant’da 41 farklı ülkeden akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kongre kapsamında sunulan 149 bildirinin 66’sı Türkiye’den, 83’ü ise farklı 41 ülkeden akademisyenler tarafından sunulmuştur. Kongre, 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen “Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarısından fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır.” değişikliğine uygun olarak düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz ederiz

Saygılarımızla

Doç. Dr. Mehmet Fırat Baran

www.akademikongre.org

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC
STUDIES
Jan 1, 2025 - Abant

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1>

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderatör olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmasını moderatörler temin edecektir.
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması söz konusu olamaz.
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	İrem ÇELİKBAŞ	1	İbn Haldun'un Yedi İklim Teorisi: Coğrafyanın Toplum ve Kültür Üzerindeki Etkileri	İrem ÇELİKBAŞ
		2	TÜRKİYE VE ALMANYA'DA GÖÇMEN ENTEGRASYON POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI	Ayşenur USTA
		3	EMILE DURKHEIM'IN "AHLAK EĞİTİMİ" KİTABI ÜZERİNDEN MODERN TOPLUMDA AHLAKIN YERİ İNCELEMESİ	Merve BOZKURT
		4	KIRGIZİSTAN'DAKİ ETNİK GRUPLAR ARASINDAKİ SOSYAL İLİŞKİLERİNİN BOYUTLARI: FERGANA VADİSİ ÖRNEĞİNDE	GULCHEKHRA KALMURZA KYZY
		5	Arthur Schopenhauer'un Tek Tanrılı Dinlere İlişkin Eleştirisi	Tuğba Cıvız
		6	John Dewey'in Progresif Eğitim Modeli ve Günümüz Eğitim Sistemine Yansımaları	ESRA TEKE
		7	SİYASAL İSLAM, BİREYİN TOPLUMSAL BENLİĞİNİN DENETİMİ İSMAİLAĞA CEMAATİ ÖRNEĞİ	Prof. Dr. Abdullah DURAKOĞLU Neslihan GÜZELVARDAR DEMİR Tuğçe ÇİÇEK

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Doc.Dr. Burhan Beger	1	TWO PROTOZOAN PARASITES THAT CAUSE INFECTION IN IMMUNOCOMPROMISED INDIVIDUALS; <i>TOXOPLASMA GONDII</i> AND <i>CRYPTOSPORIDIUM PARVUM</i>	Muhammet BEKTAŞ Res. Assist. Merve KAHRAMAN Derya Gül GÜLPINAR
		2	EVALUATION OF THE <i>IN VITRO</i> EFFECT OF ALLYL SUBSTITUTED N-HETEROCYCLIC CARBENE COMPOUNDS ON <i>ENCEPHALITOZOON INTESTINALIS</i> SPORES	Res. Assist. Merve KAHRAMAN Derya Gül GÜLPINAR Ahmet Duran ATAŞ
		3	EPİZYOTOMİ ÖZ YETERLİLİK ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI	MSc Büşra YOLCU PhD Zeliha DEMİR KAYMAK PhD Zekiye TURAN PhD Yasemin HAMLACI BAŞKAYA
		4	OUR LAPAROSCOPIC SURGICAL EXPERIENCES IN LIVER CYST HYDATID DISEASE IN CHILDHOOD	Doc.Dr. Burhan Beger
		5	EFFECTS OF THYMOQUINONE ON CELL VIABILITY IN OVARIAN CANCER CELLS (SKOV-3)	Eren Burak ISGOREN Assoc. Prof. Hakan SOYLU Assoc. Prof. Fatih SENTURK
		6	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN HEAD FORWARD POSTURE, RESPIRATORY MUSCLE STRENGTH AND ENDURANCE, AND BODY AWARENESS IN HEALTHY INDIVIDUALS	Fzt.Duygu TOPSAKAL Doç. Dr. Ayşe ABİT KOCAMAN

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Doç. Dr. Sevra Fıncıoğulları	1	HAPPINESS and NATURE LOVE THROUGH THE EYES OF A CHILD IN ASA LIND'S TALE CALLED SANDWORM	Doç. Dr. Sevra Fıncıoğulları
		2	ROLAND BARTHES and DIONISIAN SCIENCE	Doç. Dr. Sevra Fıncıoğulları
		3	ESKİ VE YENİ MÜFREDATA GÖRE HAZIRLANAN KİMYA 9. SINIF MEB DERS KİTABININ ATOMUN YAPISI KONUSU ÖZELİNDE KARŞILAŞTIRILMASI	BÜŞRA BUYRUK Doç. Dr. GÜLSEDA EYCEYURT TÜRK
		4	MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ANALİZ DERSİNE İLİŞKİN OLUŞTURDUKLARI METAFORİK ALGILARI VE ANALİZ DERSİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	Lisans Öğrencisi, Senem TOPYÜZ Dr. Öğr. Üyesi Mevlüde DOĞAN
		5	ESKİ VE YENİ MÜFREDATA GÖRE HAZIRLANAN KİMYA 9. SINIF MEB DERS KİTABININ PERİYODİK TABLO KONUSU ÖZELİNDE KARŞILAŞTIRILMASI	DİLARA HASDEMİR Doç. Dr. GÜLSEDA EYCEYURT TÜRK
		6	7. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİNDE TASARIM TEMELLİ ÖĞRENMENİN BAŞARI, MOTİVASYON VE KALICILIĞA ETKİSİ	Prof. Dr. ERDAL CANPOLAT BETÜL ŞEKERCİ ATICI

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4		1	THE HISTORY OF THE TEACHING CREATIVITY OF 19TH CENTURY EDUCATOR ABBASGULU AGHA BAKIKHANOV	Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade
		2	YÜKSEKÖĞRETİMDE AKREDİTASYON SORUNLARI: AKREDİTASYON FABRİKALARI	Dr. Asil DERİN KILIÇ
		3	EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTSİZLİĞİ: YÜKSEKÖĞRETİME ERİŞİM SORUNLARI	Dr. Asil DERİN KILIÇ
		4	BESLENME VE DİYETETİK ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN MENÜ PLANLAMA EĞİTİMİ MOBİL UYGULAMASI	Arş. Gör. MUSTAFA YÜCE Prof. Dr. FATMA ESRA GÜNEŞ
		5	EĞİTİM COĞRAFYASININ ÖNEMİ VE GELECEĞİ: AKSARAY ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, ERHAN ÖZDEMİR
		6	ANOLOJİ STRATEJİSİNİN ÖĞRENCİLERİN KİMYASAL TEPKİMELER KONUSUNU ANLAMALARI ve ZİHİNSEL İMAJLARI ÜZERİNE ETKİSİ	Dr. Öğr. Gör. NURAY VURAL ÇINAR

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Yüksek Lisans Öğrencisi, Melike Saraç	1	METİNDEN GÖRSELE YAPAY ZEKA ARAÇLARIYLA BİR KENTİ İNŞA ETMEK: ZENOBIA	Doktora Öğrencisi, TUBA BÜYÜKBAYRAM Prof. Dr., ARZU ÖZEN YAVUZ
		2	EKPHRATIC PROMPT: THE INTERGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ARCHITECTURE CONCEPTUALIZATION	M.Sc. Student, NUR SYAHIRA BINTI MOHD NOR Prof. Dr., ARZU ÖZEN YAVUZ
		3	TRENDS AND CONTRIBUTIONS IN BIBLIOMETRIC RESEARCH: INSIGHTS FROM WEB OF SCIENCE DATA	Graduate Student Eda Gül ÖZMEN HALİS Graduate Student Seçkin TEKİN Graduate Student Juya ERDOĞAN Lecturer Demet ÖZER Assoc. Prof. Dr Nursel ALP DAL Lecturer İlhami AY Prof. Dr. Murat DAL
		4	ANALYSIS OF BIBLIOMETRIC STUDIES FROM 1969 TO THE PRESENT: BIBLIOMETRICS WITH SCOPUS DATA	Graduate Student Eda Gül ÖZMEN HALİS Graduate Student Seçkin TEKİN Graduate Student Juya ERDOĞAN Lecturer Demet ÖZER Assoc. Prof. Dr Nursel ALP DAL Lecturer İlhami AY Prof. Dr. Murat DAL
		5	Metinden Görsele Yapay Zekâ Araçlarıyla Bir Kent İnşa Etmek: Zaira	Yüksek Lisans Öğrencisi, Melike Saraç Prof. Dr. Arzu Özen Yavuz

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Dr. Öğr. Üyesi, Nursel KIRATLI YILMAZÇOBAN	1	THE PROTECTIVE ROLE OF GRAPE SEED EXTRACT AGAINST LITHIUM CARBONATE-INDUCED TOXICITY	Dr. Baran SEVEN
		2	INVESTIGATING THE TOXIC IMPACTS OF LITHIUM IN ALLIUM CEPA: A DOSE-RESPONSE ANALYSIS	Dr. Baran SEVEN
		3	VISUAL MAPPING OF BACTERIAL CELL VIABILITY	Dr. Öğr. Üyesi, Nursel KIRATLI YILMAZÇOBAN
		4	BIOSTABILITY: THE KEY TO DRINKING WATER QUALITY	Dr., Binnur KIRATLI Dr. Öğr. Üyesi, Nursel KIRATLI YILMAZÇOBAN
		5	Antibacterial and Antioxidant Activity of Persimmon (Diospyros tomentosa) and Isabella Grape (Vitis labrusca L.)	Assist. Prof. Dr. Ayşegül Hoş Res. Ass. Ayşe İnci Assoc. Prof. Dr. Ozan Emre Eyupoglu Prof. Dr. Ayşegül Çopur Çiçek

<p style="text-align: center;">ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 11:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)</p>				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Gloria Namirembe	1	RECONCEPTUALIZING THE LIVING HERITAGE: A STUDY OF URBAN MUSEUMS IN HISTORIC SPACES	Amina Karim, Prof. Tarek Ahmed
		2	EVALUATING SUCCESS FACTORS OF PLAY-BASED INTERVENTION PROGRAMS FOR CHILDREN WITH DIVERSE NEEDS: A COMPARATIVE STUDY	Leila A. Khan, Yassir M. Nasser, Amira S. Abdullah
		3	THE IMPACT OF SOCIAL STRUCTURES ON PANDEMIC RESPONSE: A GLOBAL SOCIOLOGICAL STUDY	A. Kumar, M. Okafor, L. Chan
		4	EXAMINING THE IMPACT OF TEACHER BIAS ON THE EDUCATIONAL STRATEGIES FOR IMMIGRANT AND DISABLED STUDENTS	Dr. Niazi Ahmed, Prof. DR. Ehsan Abbas,
		5	STUDENTS' PERSPECTIVES ON ACCESSING PSYCHOLOGICAL SERVICES	R. Okojie, A. Ntse, L. Kumah
		6	EXAMINING THE ROLE OF GRANDMOTHERS IN CARING FOR ADOLESCENT ORPHANS IN THE CONTEXT OF HIV/AIDS	Siti Mariam & Ahmed El-Mahmoud
		7	IMPACT OF CHILD ABUSE ON MENTAL HEALTH AND ACADEMIC PERFORMANCE: A STUDY IN NAIROBI, KENYA	Aditya Putra, Budi Santoso
		8	SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS INFLUENCING POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER AMONG ADOLESCENTS EXPERIENCING DOMESTIC VIOLENCE IN UGANDA	Abdul Karim, Gloria Namirembe
8		RECONCEPTUALIZING THE LIVING HERITAGE: A STUDY OF URBAN MUSEUMS IN HISTORIC SPACES	Amina Karim, Prof. Tarek Ahmed	

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 11:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Dr. Ahmed Alhadi	1	MINDFULNESS-BASED INTERVENTIONS IN ENHANCING SELF-WORTH AND WELL-BEING: THE INFLUENCE OF CONTINGENT SELF-ESTEEM ON PSYCHOLOGICAL WELL-BEING	Adebayo Alabi, Chiamaka Nwokedi
		2	YOUTH ENGAGEMENT IN PROSOCIAL ACTIVITIES AND ITS IMPACT ON MENTAL WELLBEING	Ahmad Karim, Fatu Sesay, Tariq Mohammed
		3	LETHAL SUICIDE RISK ASSESSMENT: CHALLENGES IN ESTABLISHING STANDARDS OF CARE FOR SUICIDE CASES IN MENTAL HEALTH FORENSICS	Maria R. dos Santos
		4	EXPLORING THE IMPACT OF INSECURE ATTACHMENT ON WOMEN IN COHABITATION: A COMPARATIVE STUDY FOR THERAPEUTIC INTERVENTION	Marta Ribeiro, Amina El-Sayed
		5	CULTURAL RITUALS AND COPING MECHANISMS AMONG WOMEN WHO EXPERIENCED ADOLESCENT PREGNANCY TERMINATION: A QUALITATIVE APPROACH	Lindiwe M. Dube Ayodele J. Olaniyan Fatimah N. Othman
		6	THE EPISTEMOLOGICAL ROLE OF EMOTIONS IN SCIENTIFIC THINKING AND CITIZENSHIP DEVELOPMENT	Amina Zuberi, Kwame Osei Tutu
		7	A STUDY OF CROSS-CULTURAL CONSUMER BEHAVIOR: THE IMPACT OF AFRICAN CULTURE ON EUROPEAN CONSUMER DECISION-MAKING	Leyla Huseynova, Ermin Mammadov, Aysel Rahimova
		8	ACADEMIC SUCCESS AMONG GRANDIOSE AND VULNERABLE NARCISSISTS: THE ROLE OF SELF-ESTEEM AND SELF-EFFICACY	Dr. Ahmed Alhadi
		9	EMOTIONAL SECURITY AND EMOTIONAL COMPETENCE AMONG UNIVERSITY STUDENTS: A STUDY OF THE IMPACT OF GENDER AND SPECIALIZATION	Yara Ahmed Al-Mansoori, João Costa,
		8	MANAGING THE ARCHITECTURAL HERITAGE OF TUNISIA: A CASE STUDY OF THE MEDINA OF TUNIS	Laila Ben Ammar, Assoc. Prof. Dr. Karim Jebali

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 11:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Assis. Prof. Dr. Liu Wenjie,	1	GREEK TRAGEDY AND IMMIGRANT THEATER IN EARLY 20TH CENTURY AMERICA: INTERSECTIONS OF CULTURAL EXPRESSIONS	Jamal Al-Khair, Assis. Prof. Dr. Sofia Ortiz
		2	THE IMPACT OF CRIMINALIZATION ON HOMELESSNESS: THE CASE FOR INNOVATIVE COURT INTERVENTIONS IN SALT LAKE CITY	Fatima Al-Khalifa, Ahmed Janahi,
		3	TOURISM SATELLITE ACCOUNT: STRATEGIES FOR DEVELOPMENT AND DATA MANAGEMENT	Assis. Prof. Dr. Liu Wenjie,
		4	THE ROLE OF GOSSIP IN SHAPING GENDER DYNAMICS: AN EXAMINATION OF ALICE GERSTENBERG'S HE SAID, SHE SAID	L. Cheng, M. Fadul
		5	HEALTHCARE WORKER RIGHTS AND VIOLATIONS IN AFRICA: ADDRESSING INJUSTICES AND PROMOTING PROTECTION	Amina M. Sulaiman, Kwame A. Yeboah, Sarah M. Osei, Jamal A. Kadir, Zawadi M. Kabanga
		6	FAITH-BASED HUMANITARIAN AID: THE ROLE OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS IN REFUGEE CRISIS MANAGEMENT DURING CONFLICTS	Sophia Lungu, Assis. Prof. Dr. Juma Mkumba
		7	ROCK ART IN THE MOUNTAINS OF EASTERN ALGERIA: THE CASE OF THE TASSILI N'AJJER REGION	Ahmed Bouzid , Leila Merghoub , Mohamed Boudiaf
		8	REPRESENTATION OF MEMORY OF FORCED MIGRATION IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE AFTER WORLD WAR II IN POLISH AND GERMAN FILMS	Amina Khatun, Luca Rossi

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 11:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	João Silva	1	SCIENTIFIC EXAMINATION OF "FERTILIZING WINDS" IN AL-QURAN: A HOLISTIC APPROACH	Amina Abdullah , Hassan Liu
		2	CONVENTION REFUGEES IN AUSTRALIA: STRUGGLING WITH IMMIGRATION POLICY AND UNMET RIGHTS	Samuel Kofi Attah, Anahita Rahimi
		3	THE ROLE OF TELECOMMUNICATION IN AFRICA'S DEVELOPMENT: FOSTERING CONNECTIVITY AND EMPOWERMENT	João Silva
		4	ANTI-WESTERN SENTIMENT IN THE ARAB WORLD AND ITS IMPACT ON RUSSIAN SUPPORT DURING THE UKRAINE CONFLICT	Amina Zayed Mohammed Al-Mansouri,
		5	RECONCEPTUALIZING INFORMAL ECONOMIES: STREET VENDING AND URBAN REDEVELOPMENT IN THE GLOBAL SOUTH	Nia Osei, Jungho Kim
		6	GLOBALISATION OF ART AND CULTURAL POLICIES: IMPACTS ON HERITAGE CONSERVATION IN AFRICA	Amadou N'Diaye, Dr. Ekaterina Ivanova
		7	EXPLORING THE ROLE OF SEMIOTICS IN BRAND DESIGN: A STUDY OF LOCALIZED VISUAL IDENTITY	Siti Amina Hassan, Ahmed Alhadi
		8	NEW ENVIRONMENTS IN CHINESE PHOTOGRAPHY: YAO LU'S INNOVATIVE LANDSCAPES	Dr. Jia Chen

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 11:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Prof. DR. Ekaterina Ivanova	1	THE SOCIOLINGUISTICS OF UNDERGROUND COMMUNICATION IN CLOSED SPACES	Somchai Vongkham
		2	RESOURCE-EFFICIENT SCHEDULING ALGORITHM FOR COMPLEX COMPUTATIONAL WORKFLOWS IN HETEROGENEOUS SYSTEMS	Jana Nováková, Dr. Petr Dvořák
		3	AUTOMATED FACT-CHECKING USING CONTEXTUAL AUGMENTATION AND MULTI-DIMENSIONAL SEARCH	Assoc. Prof. Dr. Rodrigo Silva,
		4	RESOURCE-EFFICIENT SCHEDULING ALGORITHM FOR COMPLEX COMPUTATIONAL WORKFLOWS IN HETEROGENEOUS SYSTEMS	Akram Al-Mansoori, Zainab Faris
		5	IMPACT OF ROBOTIC ASSISTANCE ON AUTISM SPECTRUM DISORDER: EVALUATING SOCIAL INTERACTIONS AND COMMUNICATION SKILLS WITH THE NAO ROBOT	Natalia Sokolova, Assoc. Prof. Dr. Dmitry Ivanov
		6	IMPROVING WORD MEANING RETRIEVAL WITH ADVANCED NLP APPROACHES AND FASTTEXT EMBEDDINGS	Assis. Prof. Dr. Matteo Rossi
		7	SECURITY ARCHITECTURE FOR TRUSTED COMPUTING USING RISC-V TECHNOLOGY	Prof. DR. Ekaterina Ivanova
		8		

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Nihal ŞEN Uzm. Tuğçe AKBAŞ	1	NEGATIVE ASPECTS OF THE PASSOLIG SYSTEM FROM THE PERSPECTIVE OF FOOTBALL FANS	Master's Student, YAKUP CAN KURT Assoc. Prof. Dr. ZÜHAL YURTSIZOĞLU
		2	EXAMINATION OF DIGITAL HEALTH LITERACY LEVELS OF SPORT SCIENCES STUDENTS	ERDİM DOĞUKAN AKÇA ÖZGE TEKİN Assistant Professor HÜSNİYE ÇELİK
		3	DETERMINATION OF UNIVERSITY STUDENTS' ESPORTS LITERACY LEVELS	ARDA ÖZTÜRK YAKUP SANÇAR Assistant Professor HÜSNİYE ÇELİK
		4	DETERMINATION OF ATTITUDE LEVELS OF SPORT SCIENCES STUDENTS TOWARDS WEARABLE TECHNOLOGICAL SPORTS PRODUCTS	MERVAN BAŞARAN UMUT VARLI Assistant Professor HÜSNİYE ÇELİK
		5	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE BEDEN EĞİTİMİ DERSİNE KATILIM MOTİVASYONUNUN FARKLI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	Erdi TAN Doç. Dr. Hüseyin Özden YURDAKUL
		6	E-SPORTS IN THE DIGITAL ARENA: AN INCLUSIVE GAMING WORLD FOR ATHLETES WITH SPECIAL NEEDS	Dr. Nihal ŞEN Uzm. Tuğçe AKBAŞ
		7	EXAMINING THE SOCIAL, POLITICAL AND ECONOMIC CHALLENGES IMPACTING THE ACCESSIBILITY OF PARALYMPIC SPORTS	Dr. Nihal ŞEN Uzm. Tuğçe AKBAŞ

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr. Öğr. Üyesi TUBA UZUN BAYRAKTAR	1	EFFECTS OF CANOPY MATERIAL APPLICATIONS ON GRAPE AND WINE PARAMETERS	Dr. Öğr. Üyesi TUBA UZUN BAYRAKTAR
		2	YEMEKLİK TANE BAKLAGİLLERİN COVID-19 PANDEMİ SONRASI TÜRKİYE'DEKİ DURUMU	Öğr.Gör. Fatih ERDİN Doç.Dr. Haluk KULAZ Doç.Dr. Erol ORAL
		3	BEZELYENİN (Pisum sativum L.) MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ÇEŞİTLİ GÜBRE UYGULAMALARININ ETKİSİ	Öğr.Gör. Fatih ERDİN Dr. İshak BARAN Doç.Dr. Haluk KULAZ
		4	ÇİFTLİK KÖYÜ'NDE (YAKUTİYE, ERZURUM) YEMEKLİK OLARAK KULLANILAN RUMEX spp. TAKSONLARI	Dr. Öğr. Üyesi, ARZU ERGÜL BOZKURT

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Prof., Züleyhan BARAN	1	PATIENT EXPECTATIONS AND SATISFACTION LEVEL IN MEDICAL TOURISM: DUZCE UNIVERSITY TRADITIONAL AND COMPLEMENTARY MEDICINE APPLICATION AND RESEARCH CENTER	Master of Science Student, Leila Mahjour NIARİ Assoc. Prof., Züleyhan BARAN
		2	A CONCEPTUAL REVIEW OF HAIR TRANSPLANTATION AS A MEDICAL SERVICE IN HEALTH TOURISM	Master of Science Student, Nadi DEMİREL Assoc. Prof., Züleyhan BARAN
		3	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF GASTRONOMY FESTIVALS ON DESTINATION BRANDING: ADANA ORANGE BLOWER FESTIVAL	Zeynep KARACA Dr. Öğr. Üyesi, Kâmil Serkan UZYOL
		4	FİNE DİNİNG RESTORANLARIN GASTRONOMİ TURİZMİ AÇISINDAN ŞEHİR MARKALAŞMASINA ETKİSİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ	Gülşah BÜYÜKAYDIN
		5	RESTORAN ŞEFLERİNİN BAKIŞ AÇISIYLA TÜRK MUTFAĞINDA NEOGASTRONOMİ AKIMLARINDAN OLAN FÜZYON MUTFAĞININ UYGULANABİLİRLİĞİ	Huriye ÇAKIR

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4		1	EVALUATION OF THE UTILISATION OF ENERGY RESOURCES IN TERMS OF ENVIRONMENTAL SECURITY	Dr., Selahattin KAVUT
		2	ENERJİ DEPOLAMA SİSTEMLERİNİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDEKİ ÖNEMİ	Lisansüstü (Öğrenci), RAMAZAN İŞİK
		3	ISI DEĞİŞTİRİCİDEKİ DÜZENSİZ SICAKLIK DAĞILIMININ DOĞRUSAL OLMAYAN ANALİZİ	Dr. M. BAGYALAKSHMI Dr. S. R. SARATHA Dr. G. SAĀ SUNDARA KRISHNAN Dr. AHMET YILDIRIM

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224			
1 Ocak / Jan 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)			
Salon	Moderator	Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Arş. Gör. Olcay POYRAZ	DEĞİŞEN DÜNYADA GELENEKSEL OLMAYAN GÜVENLİK TEHDİTLERİ	Dr. SEDA GÖZDE TOKATLI
		İZMİR İLİ İÇERİSİNDEKİ ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN ANALİZİ: GÖÇ BOYUTU	Dr. SEDA GÖZDE TOKATLI Doç.Dr. Çağatay TUNÇSİPER Doç. Dr. Dilek Sürekçi YAMAÇLI
		Sürdürülebilir Enerjinin, Enerji Ticareti Üzerine Etkileri	Muhammed Metehan Öztürk
		DEVELOPMENT OF UNEMPLOYMENT INSURANCE	Dr. ESİN ŞENOL
		EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF CAMEROON	Assist. Prof. Dr. Muhammet KARANFİL Yüksek Lisans Öğrencisi, Kenfack Tsueti Joseph VALDAİS
		ELDERLY LONELINESS AND SOCIAL POLICIES	Arş. Gör. Olcay POYRAZ

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Hajar Huseynova	1	MEANS OF EXPRESSION OF SENTENCE MEMBERS	Prof. Hajar Huseynova
		2	ÖĞRETMEN ADAYLARININ İNGİLİZCE İLE İLGİLİ ÖZYETERLİK İNANÇLARININ İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Betül RIZVANOĞLU Doç. Dr. Neşe DOKUMACI SÜTÇÜ
		3	The Psychological Approach in Foreign Language Teaching	Doç.Dr, Ahmed ALDYAB
		4	The Social Approach in Foreign Language Teaching	Doç.Dr, Ahmed ALDYAB
		5	THE TEXTURE OF HISTORY: PAZARIK CARPET AND ITS CONTRIBUTIONS TO TURKISH ART	Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ Lemya ARAS

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Prof. Hajar Huseynova	1	ASSESSING THE IMPACT OF ONLINE SPEECH ANXIETY ON STUDENTS' PERFORMANCE AND PERCEPTIONS	Dr. Nthabiseng Molefe
		2	THE ROLE OF INTRODUCTORY TECHNOLOGY COURSES IN SHAPING STEM CAREER ASPIRATIONS	Dr. Oluwaseyi Adewale
		3	FINANCIAL DEVELOPMENT AND ENERGY CONSUMPTION: INSIGHTS FROM 35 DEVELOPING COUNTRIES	Dr. Hassan Mukhtar
		4	GENDER-BASED JAPANESE LANGUAGE LEARNING STRATEGIES IN INDONESIA: A COMPARATIVE STUDY	Assoc. Prof. Dr. Sarinah Rahmadani
		5	LEVERAGING AUGMENTED REALITY AND VIRTUAL REALITY FOR IMPROVED LEARNING OUTCOMES IN CALCULUS	Assis. Prof. Dr. Rahim Khan
		6	CULTIVATING INNOVATIVE SKILLS THROUGH IMMERSIVE LEARNING METHODS IN COMPUTER SCIENCE EDUCATION	Marie-Louise Bonnet, Dr. Étienne Garnier, Clément Dupont
		7	UNVEILING THE IMPACT OF STUDENT-CENTERED INNOVATION ON INDUSTRY-UNIVERSITY PARTNERSHIPS	Carlos Hernández, Maria Esteban, Diego Mendoza

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Dr. Ahmed Suleiman,	1	TRANSFORMING DIGITAL LEARNING SPACES: NURTURING ONLINE COMMUNITIES OF PRACTICE	Dr. Ayesha Kumar, Fatima Rasheed
		2	EQUITABLE DEVELOPMENT STRATEGIES FOR SOCIO-ECONOMIC GROWTH IN NIGERIAN STATES	Dr. Ahmed Suleiman, Fatima Yusuf
		3	INFLUENCING CONSUMER BEHAVIOR: TRUST FACTORS IN ELECTRONIC PAYMENT ADOPTION	Dr. Somchai Thanasiri, Phanida Chokchai
		4	STRATEGIES FOR INTEGRATING CAPSTONE PROJECTS IN EEE CURRICULA: A CASE STUDY FROM SOUTHEAST UNIVERSITY, BANGLADESH	Shahram Ebrahimi
		5	THE ROLE OF COOPERATIVE LEARNING IN ELEVATING ENGINEERING EDUCATION STANDARDS	Amaka Oforji
		6	EMPOWERING YOUNG WOMEN THROUGH FINANCIAL LITERACY PROGRAMS IN HIGH SCHOOLS	Asss. Prof. Lilian Njoroge
		7	LEARNING STYLES AND ACADEMIC PERFORMANCE: A PREDICTIVE ANALYSIS OF ENGINEERING STUDENTS	Aditya Menon
		8	PROMOTING ACTIVE LEARNING THROUGH ICT IN NIGERIAN TEACHER EDUCATION	Kehinde Adebayo

<p style="text-align: center;">ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)</p>				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Assis. Prof. Dr. Sibusiso Ndlovu	1	TECHNOLOGY-ENABLED LEARNING: INTEGRATING AI IN MODERN CLASSROOMS	Arun Kumar
		2	CULTIVATING INCLUSIVE LEARNING: ACTIVE STRATEGIES FOR TEACHING CHILDREN WITH AUTISM	Ayaka Nwosu
		3	ENHANCING BUSINESS PERFORMANCE: STRATEGIC COMPETITIVE ADVANTAGES IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES	Oluwaseun Adeyemi, Jabulani Moyo
		4	IMPACT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY ON BUSINESS PERFORMANCE IN EMERGING MARKETS	Fatimah Khalid,
		5	A COMPREHENSIVE APPROACH TO ORGANIZATIONAL EFFECTIVENESS IN PORT MANAGEMENT	Assis. Prof. Dr. Sibusiso Ndlovu
		6	TRANSFORMING EDUCATIONAL MODELS: THE ROLE OF AI IN SHAPING THE FUTURE OF LEARNING	Mohammad Alhassan, Anjana Sharma
		7	NAVIGATING THE CHALLENGES OF INTERNATIONAL STUDY IN THE POST-PANDEMIC ERA	Dr. Moyo Ibrahim, Rashid Abdi
		8	DIGITAL CONTENT STRATEGY: EXAMINING THE CORE ELEMENTS AND THEIR IMPACT ON BUSINESSES	Maria Oliveira, Jun Hee Kim, Miriam Dlamini, Ahmed Al-Mansoori
		9	A COMPREHENSIVE APPROACH TO CONSUMER BEHAVIOR RESEARCH IN ACADEMIA	Dr. Leila Ayari, Dr. Karim Alouani
		10		

ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Dr. Berat Ismaili	1	NAVIGATING THE CHALLENGES OF INTERNATIONAL STUDY IN THE POST-PANDEMIC ERA	Dr. Ibrahim Rashid Abdi,
		2	TRANSFORMING EDUCATIONAL PRACTICES THROUGH DIGITAL COACHING: A NEW PARADIGM IN SAUDI ARABIA	Dr. Fatima Al-Zahrani, Assis .Prof. Dr. Abdullah Al-Omari,
		3	DESIGNING INTELLIGENT LEARNING ENVIRONMENTS IN MUSIC EDUCATION: AN ONTOLOGICAL PERSPECTIVE	Dr. Ahmed Karim, Dr. Linda Houry,
		4	INTEGRATING PRACTICAL LEARNING AND THE FLIPPED CLASSROOM MODEL IN VOCATIONAL EDUCATION	Dr. Anwar El-Mohammed, Assis. Prof. Dr. Latif Kharroubi,
		5	ETHNOLINGUISTIC DYNAMICS AND CULTURAL EVOLUTION IN POST-COLONIAL AFRICA	Dr. Nwabueze Chukwuma
		6	MEMORY AND MEANING: VISITORS' PERCEPTIONS OF NATIONAL IDENTITY AT THE "ADEM JASHARI" MEMORIAL COMPLEX IN KOSOVO	Dr. Elvana Krasniqi Dr. Berat Ismaili
		7	SUSTAINABLE TOURISM AND COMMUNITY ENGAGEMENT IN KAKUM NATIONAL PARK, GHANA: A PATH TOWARDS ECO-TOURISM DEVELOPMENT	A. Owusu L. Mensah
		8	ADAPTING NON-TRADITIONAL MARKETING STRATEGIES FOR HERBAL PRODUCT PROMOTION: A CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE	Aisha Balarabe Yusuf Al-Mustafa,
		9	THE EXPERIENCES AND CHALLENGES OF JOURNAL REVIEWERS IN EVALUATING QUALITATIVE RESEARCH: A QUALITATIVE STUDY	Amina Kamara,
		10	RESEARCH ON THE PRESERVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HISTORICAL TOWN LANDSCAPES: A CASE STUDY OF QIKOU	Chen Mei Lin, Zhang Wei

<p style="text-align: center;">ABANT 4th INTERNATIONAL CONFERENCE ON CURRENT ACADEMIC STUDIES Jan 1, 2025 Abant Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Ocak / Jan 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)</p>				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Adebayo Nwankwo	1	ENHANCING INSTITUTIONAL SUSTAINABILITY THROUGH STRATEGIC FRAMEWORKS AND MULTI-STAKEHOLDER COLLABORATION	Emmanuel Nwankwo Mei-Ling Zhang Felipe Oliveira
		2	IMPACT OF CUSTOMER FEEDBACK ON EMOTIONAL LABOR AND JOB SATISFACTION IN SERVICE-ORIENTED CALL CENTERS	Adebayo Nwankwo, Zanele Mthembu
		3	INTELLIGENT ALGORITHMS FOR PORTFOLIO MANAGEMENT IN FINANCIAL TECHNOLOGY	Maria Otieno Rodrigo Silva Asha Patel
		4	OPTIMIZING WORK SYSTEM DESIGN FOR SME PRODUCTIVITY: A META-ANALYTICAL REVIEW	R. O. Akinyele H. Tanaka
		5	IMPACTS OF SOCIAL INTERACTIONS IN LIVESTREAMING ON CONSUMER PURCHASE INTENTIONS: A BEHAVIORAL ENGAGEMENT PERSPECTIVE	Paulo Henrique da Silva Xiaoyan Zhang Amina Yusuf
		6	ENHANCING PRIVACY WHILE UTILIZING DATA MINING FOR PREDICTIVE POLICING IN DOMESTIC AND SEXUAL VIOLENCE CASES	Dr. Ana Sofia Mendes Dr. Kwabena Owusu-Boakye,
		7	UNDERSTANDING THE TOURIST EXPERIENCE: A STUDY OF JAPANESE TOURISTS IN FRANCE	Hiroshi Yamamoto, Akiko Sato, Julien Dupont
		8	COMPARATIVE ECONOMIC EVALUATION OF FLOATING PHOTOVOLTAIC SYSTEMS IN EMERGING MARKETS	Amina Ibrahim, Rafael Santos

Contents

İBN HALDUN'UN YEDİ İKLİM TEORİSİ: COĞRAFYANIN TOPLUM VE KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	1
TÜRKİYE VE ALMANYA'DA GÖÇMEN ENTEGRASYON POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI	8
EMILE DURKHEIM'İN "AHLAK EĞİTİMİ" KİTABI ÜZERİNDEN MODERN TOPLUMDA AHLAKIN YERİ İNCELEMESİ.....	15
KIRGIZİSTAN'DAKİ ETNİK GRUPLAR ARASINDAKİ SOSYAL İLİŞKİLERİN BOYUTLARI: FERGANA VADİSİ ÖRNEĞİNDE	21
ARTHUR SCHOPENHAUER'UN TEK TANRILI DİNLERE İLİŞKİN ELEŞTİRİSİ	27
John Dewey'in Progresif Eğitim Modeli ve Günümüz Eğitim Sistemine Yansımaları	35
SİYASAL İSLAM, BİREYİN TOPLUMSAL BENLİĞİNİN DENETİMİ	43
İSMAİLAĞA CEMAATİ ÖRNEĞİ.....	43
Two Protozoan Parasites That Cause Infection In Immunocompromised Individuals;	50
<i>Toxoplasma gondii</i> and <i>Cryptosporidium parvum</i>	50
Evaluation of the <i>In Vitro</i> Effect of Allyl Substituted N-Heterocyclic Carbene Compounds on <i>Encephalitozoon intestinalis</i> Spores	55
EPİZYOTOMİ ÖZ YETERLİLİK ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI.....	61
ÇOCUKLUK ÇAĞINDA KARACİĞER KİST HİDATİK HASTALIĞINDA LAPARASKOPİK CERRAHİ DENEYİMLERİMİZ.....	62
EFFECTS OF THYMOQUINONE ON CELL VIABILITY IN OVARIAN CANCER CELLS (SKOV-3)	63
INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN HEAD FORWARD POSTURE, RESPIRATORY MUSCLE STRENGTH AND ENDURANCE, AND BODY AWARENESS IN HEALTHY INDIVIDUALS	69
HEALTHCARE PROFESSIONALS' ATTITUDES TOWARDS OLDER PEOPLE WITH CHRONIC PAIN AND RELATIONSHIP WITH AGEISM	81
ALZHEİMERLİ YAŞLILARDA İNSOMNİA VE YAŞLI BAKIMI	93
YAŞLI SAĞLIĞINI KORUMA VE GELİŞTİRMEDE HALK SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ YAKLAŞIMLARI	103
HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN SİMÜLASYON TEMELLİ EĞİTİMİNDEN MEMNUNİYET DÜZEYLERİ: TÜRKİYE'DE HEMŞİRELİK ALANINDA YAPILAN TEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	113
ASA LİND'İN KUMKURDU ADLI MASALINDA BİR ÇOCUĞUN GÖZÜYLE MUTLULUK ve DOĞA SEVGİSİ..	115
ROLAND BARTHES ve DİYONİSYAN BİLİM	121
ESKİ VE YENİ MÜFREDATA GÖRE HAZIRLANAN KİMYA 9. SINIF MEB DERS KİTABININ ATOMUN YAPISI KONUSU ÖZELİNDE KARŞILAŞTIRILMASI	126
MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ANALİZ DERSİNE İLİŞKİN OLUŞTURDUKLARI METAFORİK ALGILARI VE ANALİZ DERSİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	136
ESKİ VE YENİ MÜFREDATA GÖRE HAZIRLANAN KİMYA 9. SINIF MEB DERS KİTABININ PERİYODİK TABLO KONUSU ÖZELİNDE KARŞILAŞTIRILMASI	138
7. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİNDE TASARIM TEMELLİ ÖĞRENMENİN BAŞARI, MOTİVASYON VE KALICILIĞA ETKİSİ.....	153

THE HISTORY OF THE TEACHING CREATIVITY OF 19TH CENTURY EDUCATOR ABBASGULU AGHA BAKIKHANOV.....	154
YÜKSEKÖĞRETİMDE AKREDİTASYON SORUNLARI:.....	158
AKREDİTASYON FABRİKALARI	158
EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTSİZLİĞİ: YÜKSEKÖĞRETİME ERİŞİM SORUNLARI.....	161
BESLENME VE DİYETETİK ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN MENÜ PLANLAMA EĞİTİMİ MOBİL UYGULAMASI	163
EĞİTİM COĞRAFYASININ ÖNEMİ VE GELECEĞİ: AKSARAY ÖRNEĞİ.....	165
ANOLOJİ STRATEJİSİNİN ÖĞRENCİLERİN KİMYASAL TEPKİMELE KONUSUNU ANLAMALARI ve ZİHİNSEL İMAJLARI ÜZERİNE ETKİSİ.....	166
METİNDEN GÖRSELE YAPAY ZEKA ARAÇLARIYLA BİR KENTİ İNŞA ETMEK: ZENOBIA.....	178
EKPHRATIC PROMPT: THE INTERGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ARCHITECTURE CONCEPTUALIZATION	195
TRENDS AND CONTRIBUTIONS IN BIBLIOMETRIC RESEARCH: INSIGHTS FROM WEB OF SCIENCE DATA	215
ANALYSIS OF BIBLIOMETRIC STUDIES FROM 1969 TO THE PRESENT: BIBLIOMETRICS WITH SCOPUS DATA.....	225
Metinden Görsele Yapay Zekâ Araçlarıyla Bir Kent İnşa Etmek: Zaira.....	235
INVESTIGATING THE TOXIC IMPACTS OF LITHIUM IN ALLIUM CEPA: A DOSE-RESPONSE ANALYSIS	248
THE PROTECTIVE ROLE OF GRAPE SEED EXTRACT AGAINST LITHIUM CARBONATE-INDUCED TOXICITY	257
BIOSTABILITY: THE KEY TO DRINKING WATER QUALITY	268
VISUAL MAPPING OF BACTERIAL CELL VIABILITY	269
Antibacterial and Antioxidant Activity of Persimmon (<i>Diospyros tomentosa</i>) and Isabella Grape (<i>Vitis labrusca</i> L.).....	270
FUTBOL TARAFTARLARININ BAKIŞ AÇISIYLA PASSOLİG SİSTEMİNİN OLUMSUZ YÖNLERİ.....	272
SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL SAĞLIK OKURYAZARLIĞI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ.....	274
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ESPOR OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ	277
SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN GİYİLEBİLİR TEKNOLOJİK SPOR ÜRÜNLERİNE YÖNELİK TUTUM DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ.....	280
ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE BEDEN EĞİTİMİ DERSİNE KATILIM MOTİVASYONUNUN FARKLI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	282
DİJİTAL ARENADA E-SPOR: ÖZEL GEREKSİNİMLİ SPORCULAR İÇİN KAPSAYICI BİR OYUN DÜNYASI.....	283
PARALİMPİK SPORLARIN ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİ ETKİLEYEN SOSYAL, POLİTİK VE EKONOMİK ZORLUKLARIN İNCELENMESİ	285
GÖLGE MATERYALİ UYGULAMALARININ ÜZÜM VE ŞARAP PARAMETRELERİ ÜZERİNE ETKİLERİ	288
YEMEKLİK TANE BAKLAGİLLERİN COVID-19 PANDEMİ SONRASI TÜRKİYE'DEKİ DURUMU.....	290

BEZELYENİN (<i>Pisum sativum</i> L.) MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ÇEŞİTLİ GÜBRE UYGULAMALARININ ETKİSİ	299
MEDİKAL TURİZMDE HASTA BEKLENTİLERİ VE MEMNUNİYET DÜZEYİ: DÜZCE ÜNİVERSİTESİ GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	308
SAĞLIK TURİZMİNDE MEDİKAL BİR HİZMET OLARAK SAÇ EKİMİ: KAVRAMSAL BİR İNCELEME	323
DESTİNASYON MARKALAŞMASINDA GASTRONOMİ FESTİVALLERİNİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ: ADANA PORTAKAL ÇİÇEĞİ FESTİVALİ.....	332
FİNE DİNİNG RESTORANLARIN GASTRONOMİ TURİZMİ AÇISINDAN ŞEHİR MARKALAŞMASINA ETKİSİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ.....	402
RESTORAN ŞEFLERİNİN BAKIŞ AÇISIYLA TÜRK MUTFAĞINDA NEOGASTRONOMİ AKIMLARINDAN OLAN FÜZYON MUTFAĞININ UYGULANABİLİRLİĞİ.....	403
ENERJİ KAYNAKLARININ KULLANIMININ.....	404
ÇEVRESEL GÜVENLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	404
ENERJİ DEPOLAMA SİSTEMLERİNİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDEKİ ÖNEMİ.....	418
ISI DEĞİŞTİRİCİDEKİ DÜZENSİZ SICAKLIK DAĞILIMININ.....	428
DOĞRUSAL OLMAYAN ANALİZİ.....	428
DEĞİŞEN DÜNYADA GELENEKSEL OLMAYAN GÜVENLİK TEHDİTLERİ.....	429
İZMİR İLİ İÇERİSİNDEKİ ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN ANALİZİ:GÖÇ BOYUTU	438
İŞSİZLİK SİGORTASININ GELİŞİMİ	451
EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF CAMEROON.....	461
YAŞLI YALNIZLIĞI VE SOSYAL POLİTİKALAR.....	471
CÜMLƏ ÜZVLƏRİNİN İFADƏ VASİTƏLƏRİ.....	473
ÖĞRETMEN ADAYLARININ İNGİLİZCE İLE İLGİLİ ÖZYETERLİK İNANÇLARININ İNCELENMESİ	479
Sosyolojik Yöntem ile Yabancı Dil Öğretimi.....	480
Yabancı Dil Öğretiminde Psikolojik Yöntem	492
TARİHİN DOKUSU: PAZARIK HALISI VE TÜRK SANATINA KATKILARI.....	500
RECONCEPTUALIZING THE LIVING HERITAGE: A STUDY OF URBAN MUSEUMS IN HISTORIC SPACES ..	509
EVALUATING SUCCESS FACTORS OF PLAY-BASED INTERVENTION PROGRAMS FOR CHILDREN WITH DIVERSE NEEDS: A COMPARATIVE STUDY	510
THE IMPACT OF SOCIAL STRUCTURES ON PANDEMIC RESPONSE: A GLOBAL SOCIOLOGICAL STUDY ..	511
EXAMINING THE IMPACT OF TEACHER BIAS ON THE EDUCATIONAL STRATEGIES FOR IMMIGRANT AND DISABLED STUDENTS.....	512
STUDENTS' PERSPECTIVES ON ACCESSING PSYCHOLOGICAL SERVICES	513
EXAMINING THE ROLE OF GRANDMOTHERS IN CARING FOR ADOLESCENT ORPHANS IN THE CONTEXT OF HIV/AIDS	514
IMPACT OF CHILD ABUSE ON MENTAL HEALTH AND ACADEMIC PERFORMANCE: A STUDY IN NAIROBI, KENYA.....	515

SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS INFLUENCING POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER AMONG ADOLESCENTS EXPERIENCING DOMESTIC VIOLENCE IN UGANDA.....	516
MINDFULNESS-BASED INTERVENTIONS IN ENHANCING SELF-WORTH AND WELL-BEING: THE INFLUENCE OF CONTINGENT SELF-ESTEEM ON PSYCHOLOGICAL WELL-BEING	517
YOUTH ENGAGEMENT IN PROSOCIAL ACTIVITIES AND ITS IMPACT ON MENTAL WELLBEING.....	518
LETHAL SUICIDE RISK ASSESSMENT: CHALLENGES IN ESTABLISHING STANDARDS OF CARE FOR SUICIDE CASES IN MENTAL HEALTH FORENSICS	519
EXPLORING THE IMPACT OF INSECURE ATTACHMENT ON WOMEN IN COHABITATION: A COMPARATIVE STUDY FOR THERAPEUTIC INTERVENTION.....	520
CULTURAL RITUALS AND COPING MECHANISMS AMONG WOMEN WHO EXPERIENCED ADOLESCENT PREGNANCY TERMINATION: A QUALITATIVE APPROACH.....	521
THE EPISTEMOLOGICAL ROLE OF EMOTIONS IN SCIENTIFIC THINKING AND CITIZENSHIP DEVELOPMENT	522
A STUDY OF CROSS-CULTURAL CONSUMER BEHAVIOR: THE IMPACT OF AFRICAN CULTURE ON EUROPEAN CONSUMER DECISION-MAKING.....	523
ACADEMIC SUCCESS AMONG GRANDIOSE AND VULNERABLE NARCISSISTS: THE ROLE OF SELF-ESTEEM AND SELF-EFFICACY	524
EMOTIONAL SECURITY AND EMOTIONAL COMPETENCE AMONG UNIVERSITY STUDENTS: A STUDY OF THE IMPACT OF GENDER AND SPECIALIZATION	525
MANAGING THE ARCHITECTURAL HERITAGE OF TUNISIA: A CASE STUDY OF THE MEDINA OF TUNIS	526
GREEK TRAGEDY AND IMMIGRANT THEATER IN EARLY 20TH CENTURY AMERICA: INTERSECTIONS OF CULTURAL EXPRESSIONS.....	527
THE IMPACT OF CRIMINALIZATION ON HOMELESSNESS: THE CASE FOR INNOVATIVE COURT INTERVENTIONS IN SALT LAKE CITY.....	528
TOURISM SATELLITE ACCOUNT: STRATEGIES FOR DEVELOPMENT AND DATA MANAGEMENT	529
THE ROLE OF GOSSIP IN SHAPING GENDER DYNAMICS: AN EXAMINATION OF ALICE GERSTENBERG'S <i>HE SAID, SHE SAID</i>	530
HEALTHCARE WORKER RIGHTS AND VIOLATIONS IN AFRICA: ADDRESSING INJUSTICES AND PROMOTING PROTECTION.....	531
FAITH-BASED HUMANITARIAN AID: THE ROLE OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS IN REFUGEE CRISIS MANAGEMENT DURING CONFLICTS.....	532
ROCK ART IN THE MOUNTAINS OF EASTERN ALGERIA: THE CASE OF THE TASSILI N'AJJER REGION	533
REPRESENTATION OF MEMORY OF FORCED MIGRATION IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE AFTER WORLD WAR II IN POLISH AND GERMAN FILMS	534
SCIENTIFIC EXAMINATION OF "FERTILIZING WINDS" IN AL-QURAN: A HOLISTIC APPROACH	535
CONVENTION REFUGEES IN AUSTRALIA: STRUGGLING WITH IMMIGRATION POLICY AND UNMET RIGHTS	536
THE ROLE OF TELECOMMUNICATION IN AFRICA'S DEVELOPMENT: FOSTERING CONNECTIVITY AND EMPOWERMENT.....	537

ANTI-WESTERN SENTIMENT IN THE ARAB WORLD AND ITS IMPACT ON RUSSIAN SUPPORT DURING THE UKRAINE CONFLICT	538
RECONCEPTUALIZING INFORMAL ECONOMIES: STREET VENDING AND URBAN REDEVELOPMENT IN THE GLOBAL SOUTH.....	539
GLOBALISATION OF ART AND CULTURAL POLICIES: IMPACTS ON HERITAGE CONSERVATION IN AFRICA	540
EXPLORING THE ROLE OF SEMIOTICS IN BRAND DESIGN: A STUDY OF LOCALIZED VISUAL IDENTITY..	541
NEW ENVIRONMENTS IN CHINESE PHOTOGRAPHY: YAO LU'S INNOVATIVE LANDSCAPES.....	542
THE SOCIO-LINGUISTICS OF UNDERGROUND COMMUNICATION IN CLOSED SPACES	543
RESOURCE-EFFICIENT SCHEDULING ALGORITHM FOR COMPLEX COMPUTATIONAL WORKFLOWS IN HETEROGENEOUS SYSTEMS.....	544
AUTOMATED FACT-CHECKING USING CONTEXTUAL AUGMENTATION AND MULTI-DIMENSIONAL SEARCH	545
RESOURCE-EFFICIENT SCHEDULING ALGORITHM FOR COMPLEX COMPUTATIONAL WORKFLOWS IN HETEROGENEOUS SYSTEMS.....	546
IMPACT OF ROBOTIC ASSISTANCE ON AUTISM SPECTRUM DISORDER: EVALUATING SOCIAL INTERACTIONS AND COMMUNICATION SKILLS WITH THE NAO ROBOT	547
IMPROVING WORD MEANING RETRIEVAL WITH ADVANCED NLP APPROACHES AND FASTTEXT EMBEDDINGS.....	548
SECURITY ARCHITECTURE FOR TRUSTED COMPUTING USING RISC-V TECHNOLOGY	549
ASSESSING THE IMPACT OF ONLINE SPEECH ANXIETY ON STUDENTS' PERFORMANCE AND PERCEPTIONS.....	550
THE ROLE OF INTRODUCTORY TECHNOLOGY COURSES IN SHAPING STEM CAREER ASPIRATIONS.....	551
FINANCIAL DEVELOPMENT AND ENERGY CONSUMPTION: INSIGHTS FROM 35 DEVELOPING COUNTRIES	552
GENDER-BASED JAPANESE LANGUAGE LEARNING STRATEGIES IN INDONESIA: A COMPARATIVE STUDY	553
LEVERAGING AUGMENTED REALITY AND VIRTUAL REALITY FOR IMPROVED LEARNING OUTCOMES IN CALCULUS	554
CULTIVATING INNOVATIVE SKILLS THROUGH IMMERSIVE LEARNING METHODS IN COMPUTER SCIENCE EDUCATION	555
UNVEILING THE IMPACT OF STUDENT-CENTERED INNOVATION ON INDUSTRY-UNIVERSITY PARTNERSHIPS	556
TRANSFORMING DIGITAL LEARNING SPACES: NURTURING ONLINE COMMUNITIES OF PRACTICE	557
EQUITABLE DEVELOPMENT STRATEGIES FOR SOCIO-ECONOMIC GROWTH IN NIGERIAN STATES	558
INFLUENCING CONSUMER BEHAVIOR: TRUST FACTORS IN ELECTRONIC PAYMENT ADOPTION	559
STRATEGIES FOR INTEGRATING CAPSTONE PROJECTS IN EEE CURRICULA: A CASE STUDY FROM SOUTHEAST UNIVERSITY, BANGLADESH.....	560
THE ROLE OF COOPERATIVE LEARNING IN ELEVATING ENGINEERING EDUCATION STANDARDS	561

EMPOWERING YOUNG WOMEN THROUGH FINANCIAL LITERACY PROGRAMS IN HIGH SCHOOLS	562
LEARNING STYLES AND ACADEMIC PERFORMANCE: A PREDICTIVE ANALYSIS OF ENGINEERING STUDENTS	563
PROMOTING ACTIVE LEARNING THROUGH ICT IN NIGERIAN TEACHER EDUCATION	564
TECHNOLOGY-ENABLED LEARNING: INTEGRATING AI IN MODERN CLASSROOMS	565
CULTIVATING INCLUSIVE LEARNING: ACTIVE STRATEGIES FOR TEACHING CHILDREN WITH AUTISM ..	566
ENHANCING BUSINESS PERFORMANCE: STRATEGIC COMPETITIVE ADVANTAGES IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES	567
IMPACT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY ON BUSINESS PERFORMANCE IN EMERGING MARKETS	568
A COMPREHENSIVE APPROACH TO ORGANIZATIONAL EFFECTIVENESS IN PORT MANAGEMENT	569
TRANSFORMING EDUCATIONAL MODELS: THE ROLE OF AI IN SHAPING THE FUTURE OF LEARNING .	570
NAVIGATING THE CHALLENGES OF INTERNATIONAL STUDY IN THE POST-PANDEMIC ERA.....	571
DIGITAL CONTENT STRATEGY: EXAMINING THE CORE ELEMENTS AND THEIR IMPACT ON BUSINESSES	572
A COMPREHENSIVE APPROACH TO CONSUMER BEHAVIOR RESEARCH IN ACADEMIA.....	573
NAVIGATING THE CHALLENGES OF INTERNATIONAL STUDY IN THE POST-PANDEMIC ERA.....	574
TRANSFORMING EDUCATIONAL PRACTICES THROUGH DIGITAL COACHING: A NEW PARADIGM IN SAUDI ARABIA	575
DESIGNING INTELLIGENT LEARNING ENVIRONMENTS IN MUSIC EDUCATION: AN ONTOLOGICAL PERSPECTIVE	576
INTEGRATING PRACTICAL LEARNING AND THE FLIPPED CLASSROOM MODEL IN VOCATIONAL EDUCATION	577
ETHNOLINGUISTIC DYNAMICS AND CULTURAL EVOLUTION IN POST-COLONIAL AFRICA	578
MEMORY AND MEANING: VISITORS' PERCEPTIONS OF NATIONAL IDENTITY AT THE "ADEM JASHARI" MEMORIAL COMPLEX IN KOSOVO	579
SUSTAINABLE TOURISM AND COMMUNITY ENGAGEMENT IN KAKUM NATIONAL PARK, GHANA: A PATH TOWARDS ECO-TOURISM DEVELOPMENT	580
ADAPTING NON-TRADITIONAL MARKETING STRATEGIES FOR HERBAL PRODUCT PROMOTION: A CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE	581
THE EXPERIENCES AND CHALLENGES OF JOURNAL REVIEWERS IN EVALUATING QUALITATIVE RESEARCH: A QUALITATIVE STUDY	582
RESEARCH ON THE PRESERVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HISTORICAL TOWN LANDSCAPES: A CASE STUDY OF QIKOU.....	583
ENHANCING INSTITUTIONAL SUSTAINABILITY THROUGH STRATEGIC FRAMEWORKS AND MULTI-STAKEHOLDER COLLABORATION	584
IMPACT OF CUSTOMER FEEDBACK ON EMOTIONAL LABOR AND JOB SATISFACTION IN SERVICE-ORIENTED CALL CENTERS	585
INTELLIGENT ALGORITHMS FOR PORTFOLIO MANAGEMENT IN FINANCIAL TECHNOLOGY	586

OPTIMIZING WORK SYSTEM DESIGN FOR SME PRODUCTIVITY: A META-ANALYTICAL REVIEW	587
IMPACTS OF SOCIAL INTERACTIONS IN LIVESTREAMING ON CONSUMER PURCHASE INTENTIONS: A BEHAVIORAL ENGAGEMENT PERSPECTIVE	588
ENHANCING PRIVACY WHILE UTILIZING DATA MINING FOR PREDICTIVE POLICING IN DOMESTIC AND SEXUAL VIOLENCE CASES	589
UNDERSTANDING THE TOURIST EXPERIENCE: A STUDY OF JAPANESE TOURISTS IN FRANCE	590
COMPARATIVE ECONOMIC EVALUATION OF FLOATING PHOTOVOLTAIC SYSTEMS IN EMERGING MARKETS	591

İBN HALDUN'UN YEDİ İKLİM TEORİSİ: COĞRAFYANIN TOPLUM VE KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İrem ÇELİKBAŞ¹

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, iremcelikbas1@gmail.com -
ORCID ID: 0009-0006-3132-7948

ÖZET

İbn Haldun'un Mukaddime adlı eserinde ortaya koyduğu 'Yedi İklim Teorisi', coğrafi koşulların insan topluluklarının fiziksel özellikleri, davranışları ve kültürel yapıları üzerindeki etkisini açıklayan önemli bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre, dünya kuzeyden güneye doğru yedi farklı iklim bölgesine ayrılmıştır ve her bölgenin kendine özgü coğrafi ve iklimsel koşulları, o bölgede yaşayan insanların fiziksel yapıları, davranış biçimleri ve kültürel gelişmişlik seviyeleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Ona göre, ılıman iklimde yaşayanlar, dengeli bir çevresel koşulun etkisiyle hem fiziksel hem de kültürel ve entelektüel açıdan üstün niteliklere sahipken, aşırı sıcak veya soğuk bölgelerde yaşayanlar bu özelliklerden yoksun olabilmektedir. İbn Haldun, aşırı sıcak bölgelerde yaşayanların tembel ve haz odaklı, aşırı soğuk bölgelerde yaşayanların ise sert mizaçlı ve kaba özellikler sergilediğini belirtmiştir. Yedi iklim teorisi, İbn Haldun'un, insan topluluklarının sosyokültürel gelişimini anlamada sadece coğrafya değil çevresel faktörlerin de önemini vurguladığını göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, İbn Haldun'un 'Yedi İklim Teorisi' çerçevesinde coğrafyanın ve iklimsel koşulların toplumların fiziksel, davranışsal ve kültürel yapılarına etkisini anlamak ve açıklamaktır. Bu çalışmada, İbn Haldun'un 'Yedi İklim Teorisi' üzerinden coğrafyanın sosyokültürel yapılar üzerindeki etkileri incelenerek, çevresel faktörlerin toplumsal gelişim ve kültürel farklılıkların anlaşılmasındaki rolüne dair yeni bir bakış açısı sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler : İbn Haldun, Yedi İklim Teorisi, Coğrafya, Coğrafi ve İklimsel Koşullar, Çevresel Faktörler

1.GİRİŞ

Toplumların tarihsel gelişimi, yapısı ve kültürel değişimleri üzerinde coğrafyanın etkisi, sosyoloji disiplininin en önemli inceleme alanlarından biridir. Coğrafi koşullar, sadece fiziki ortamın şartlarını değil, aynı zamanda bireylerin yaşam biçimlerini, ekonomik faaliyetlerini, ahlaki yapılarını ve kültürel dünyalarını derinden etkilemektedir. Bu bağlamda, çevre ve toplum arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik en çarpıcı teorilerden biri, 14. yüzyılda yaşamış olan İbn Haldun tarafından geliştirilmiştir.

İbn Haldun (1332-1406), tarih, sosyoloji ve siyaset gibi birçok ilimle ilgili konuda çalışmış olan, klasik dönem İslam uygarlığının yetiştirdiği, 14.yüzyıl düşünürü, devlet adamı ve tarihçisidir. Onun en önemli eseri olan *Mukaddime*, toplumsal ve tarihsel olayları anlamaya yönelik kapsamlı bir teorik çerçeve sunar. Bu eserde İbn Haldun, toplumların gelişim sürecinde coğrafyanın belirleyici bir rol oynadığını savunur. "Yedi İklim Teorisi" olarak bilinen bu yaklaşım, dünyayı yedi büyük iklim bölgesine ayırarak, her bir bölgenin insan topluluklarının fiziksel, psikolojik ve kültürel yapılarını nasıl etkilediğini açıklar.

Bu teoriye göre, sıcak, soğuk ve ılıman iklimler, toplumların fiziksel dayanıklılığından ahlaki değerlerine, ekonomik faaliyetlerinden sanatsal ve bilimsel gelişimlerine kadar geniş bir yelpazede belirleyici rol oynar. İbn Haldun, coğrafi koşulların sadece bireysel özellikleri değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı, devletlerin dayanıklılığını ve medeniyetlerin kaderini de şekillendirdiğini savunur.

“Yedi İklim Teorisi”, modern sosyolojideki çevresel determinizm ve coğrafi etkileşim kavramlarıyla da paralellik göstermekte, bugün dahi geçerliliğini koruyan bir bakış açısı sunmaktadır.

2. İBN HALDUN VE COĞRAFİ DETERMİNİZM

Çevresel Determinizm canlıların yaşamı üzerinde çevrenin “mutlak tahakkümünü” savunur ve bu yolla hangi doğal koşullarda canlıların ne şekilde gelişeceğini kestirmeyi amaçlar. Bu görüşün coğrafyadaki kökleri İbn-i Haldun’a kadar dayandırılır. Onun ünlü “Coğrafya Kaderdir” sözü çevresel şartların insanın yaşamını belirlediğine bir vurgu olarak yorumlanmaktadır (İçen, 2020: 11).

İbn Haldun’u determinist yapan birçok görüşü vardır. Zira İbn Haldun’a göre insan, çevresi ile bütünleşmiş, yaşadığı coğrafyanın iklimi ve yeryüzü şekillerinden doğrudan

etkilenmiştir. Yani insan, bedenen ve ruhen fiziki çevre tarafından şekillenmiştir. Nitekim İbn Haldun, insanı yalnız bir olgu olarak değil, coğrafi çevresi ile birlikte ele alır. Mukaddime’de insanı konu alan birçok görüşünde bu yaklaşımın örneklerine rastlamak mümkündür (Şahin&Belge, 2016: 446). İbn Haldun’a göre insanın ten rengi, ahlakı ve beden yapısı yaşadığı coğrafya çerçevesinde şekillenir.

3. YEDİ İKLİM TEORİSİ

İbn Haldun dünyayı iklim bakımından her biri birbirinden farklı özellikler gösteren yedi bölgeye ayırmıştır. Ona göre iklim şartları, toplumların özelliklerini belirlemektedir. Filozofların yerküreyi, etrafı sularla kaplı ve küre şeklinde açıkladığını aktaran İbn Haldun, dünyanın meskûn yerlerinin, kuzey yarımküreden başlayarak güneyde ekvatora kadar uzandığını açıklamıştır (Okşar, 2018: 1049). İbn Haldun, yeryüzündeki bu yerleri, hayali çizgilerle yedi bölgeye ayırmış ve Mukaddime’inde bu kuşakları geniş bir şekilde açıklamıştır.

Tablo 1: İbn Haldun’un yedi iklim bölgesi.

	Bölgeler	Bölgelerin Sıcaklık Durumu	Bölgelerini Coğrafi Dağılışı (Doğudan Batıya Doğru)
SICAK İKLİMLER	1.İklim Bölgesi	Yüksek sıcak hava şartları	Kanarya Adaları, Kongo havzası, Güney Sahra Çölü, Güney Sudan, Arabistan’ın Güneyi, Seylan Adası, Çin’in bir kısmı
	2.İklim Bölgesi	Sıcak hava şartları	Kuzey Gana, Nijer Sahrası, Kızıldeniz, İran Denizi, Pakistan ve Hint diyarı, Saygon şehri (Çin)
ILIMAN İKLİMLER	3.İklim Bölgesi	Ilıman olmaya yakın ve 2. iklime yakın yerler sıcaktır.	Kuzey Afrika, Şam, Sina, Hicaz, Basra Körfezi, Ceyhun Nehri, bazı Türk illeri, Tibet, Fergana, Kırgız ve Altaylar, Çin’in bir kısmı
	4.İklim Bölgesi	En mutedil hava şartları	Akdeniz adaları, Endülüs, Güney İtalya, Suriye, Çukurova, Mezopotamya, Taşkent, Semerkant ve Buhara illeri, Yecüc ve Mecüc Dağı
	5.İklim Bölgesi	Ilıman olmaya yakın ve 6. İklim yakın yerler soğuktur.	Kuzey Endülüs, Galiçya, Cenova illeri, Alp dağları, Venedik Denizi, Ege Denizi, İstanbul, Anadolu, Ermenistan, bazı Türk illeri, Yecüc ve Mecüc ülkesinin bir kısmı
SOĞUK İKLİMLER	6.İklim Bölgesi	Soğuk hava şartları	Kuzey Avrupa, Karpat Dağı, Rus illeri, Karadeniz, Hazar toprakları, bazı Türk kavimleri, Yecüc ve Mecüc illerinin bir kısmı
	7.İklim Bölgesi	Aşırı soğuk hava şartları	İngiltere, Polonya’nın Kuzeyi, İskandinavya ülkeleri, Bazı Türk boyları (Kimazek, Tatar, Peçenek), Rus illeri, Yecüc ve Mecüc illerinin bir kısmı

Kaynak: İbn Haldun, 2013: 226-258.

(aktaran Şahin&Belge, 2016: 449)

İbn Haldun, yedi iklim bölgesini; sıcak iklimler, ılıman iklimler ve soğuk iklimler olmak üzere üç ana kategoriye ayırmıştır. 1. ve 2. iklim bölgesi sıcak iklimler, 3. , 4. ve 5. iklim bölgesi ılıman iklimler, 6. ve 7. iklim bölgesi ise soğuk iklimler kategorileri içinde yer almaktadır.

Birinci ve ikinci iklim bölgeleri ekvator çizgisinin kuzeyinden itibaren başlamaktadır. Güneş ışınlarının daha geniş açıyla düşmesine bağlı olarak bu bölgelerde hava çok sıcaktır. Sıcaklık da birinci bölgede diğerine göre daha sıcaktır. Üçüncü, dördüncü ve beşinci iklim bölgeleri ılıman kuşağı oluşturmaktadır. Özellikle dördüncü iklim bölgesi, ılıman kuşağın bütün özelliklerine sahiptir. Altıncı ve yedinci iklim bölgesi ise kuzey iklim bölgeleri olarak sınıflandırılır ve aşırı soğukların görüldüğü yerlerdir. (Okşar, 2018: 1050) 3. 4. ve 5. iklim bölgeleri, insan doğasına en uygun hava şartlarına sahiptir. 2. ve 6. iklim bölgeleri nispeten umrana elverişli ve insan doğasına uygundur. Güneydeki 1. ve kuzeydeki 7. iklim bölgesi ise umrana elverişli olmayan ve toplumsal hayatın gelişmediği alanlardır (Şahin&Belge, 2016: 449-450).

İbn Haldun, hava ve iklim şartlarının insan ahlakı, huyu, seciyesi, mizacı, ruh yapısı ve buna bağlı olarak da hal ve hareketleri üzerindeki etkilerini açıklamıştır. Ona göre aynı hayvanlar âleminde olduğu gibi insanlar da bulunduğu iklimin veya havanın şartlarından etkilenirler. İklimin sıcak ve soğuk olması, hatta insanların yediği gıdalar dahi onlara ruhen ve bedenen tesir eder. Yani kısaca İbn Haldun'a göre insan toplulukları yaşadıkları çevreye ve şartlara göre şekillenir (Okşar, 2018: 1050).

3.1. Sıcak İklim Bölgeleri

İbn Haldun'un "Yedi İklim Teorisi"nde, sıcak iklim bölgeleri özellikle birinci ve ikinci iklim olarak tanımlanır. Bu bölgeler, Ekvator'a yakın yerlerde bulunur ve aşırı sıcaklık, kuraklık ve zorlu çevresel koşullar bu bölgelerin belirgin özellikleridir. Birinci iklim bölgesi ılıman olmaktan çok uzak olup, sıcaklık bakımından en sert koşullara sahip ve bu yönden itidal olmaktan bir hayli uzaktır. Birinci iklimin kuzeyinde yer alan ikinci iklim bölgesi de ılıman olmaktan uzak hava şartları hâkimdir (İbn Haldun, 2013: 261-262; aktaran Şahin&Belge, 2016: 450). Sıcak bölgelerde yaşayan insanların ten renkleri koyudur. İbn Haldun bu bölgede yaşayan insanların koyu ten rengine sahip olmasını, ırktan ziyade iklim şartlarından kaynaklandığını ileri sürmüştür. İklimin rahat ve gevşek yaşam koşullarına neden olması nedeniyle bu bölgelerdeki insanlar daha az dayanıklı ve mücadeleciler olabilir. Söz konusu iklimler sıcaklık bakımından sert hava koşullarına sahip olmasından dolayı insani özelliklerin gelişmesini engellemiştir. Bu bakımdan İbn Haldun bu insanların konuşan hayvandan çok, konuşmayan hayvana yakın olduğunu ifade eder (Şahin&Belge, 2016: 451). Fiziksel yapıların sıcak iklimle uyum sağladığı, bedenlerin sığa karşı dayanıklılık geliştirdiği düşünülebilir. Sıcak bölgelerde tarım zordur çünkü aşırı sıcaklık ve kuraklık, ürün çeşitliliğini sınırlar. Bu nedenle bu

bölgelerde avcılık, göçebe yaşam ve hayvancılık gibi geçim biçimleri yaygındır. İbn Haldun, sıcak iklim bölgelerinde yaşayanların daha eğlenceli, şenlikli ve neşeli kültürel pratiklere sahip olduklarını belirtir. İbn Haldun, sıcaklık ve insan bedeni arasında sıkı bir ilişki olduğunu, sıcaklığın insan ruhu ve ahlakı üzerinde etkisi olduğunu ileri sürer. Örneğin Sudan halkının (siyahilerin) yaşadıkları sıcak havanın tesiriyle birtakım özelliklere sahip olduklarından söz eder. Şöyle ki siyahiler; işlerinde hafif ve aceleci ayrıca zevk ve keyfe fazla düşkündürler. Hatta bunlar, dans etmeye çok düşkün ve bu nedenle her duydukları müziğe göre dans etmeyi severler. Çünkü ekvatorial bölgelerde sıcaklık, siyahilerin bedenlerinin yapısına ve oluşumlarının özüne işlemiştir (İbn Haldun, 2013: 266; aktaran Şahin&Belge, 2016: 452). İbn Haldun, sıcak iklimin rahat yaşam koşullarına neden olduğunu ve bu yüzden bu bölgelerde yaşayanların zihinsel ve entelektüel faaliyetlere daha az eğilimli olduklarını belirtir.

3.2. Ilıman İklim Bölgeleri

İbn Haldun'un 'Yedi İklim Teorisi' ne göre üçüncü, dördüncü ve beşinci iklimler ılıman iklim bölgelerini oluşturmaktadır. Ilıman iklim bölgelerinde yaşayan topluluklar, iklim koşullarının sağladığı avantajlar sayesinde dengeli ve gelişmiş bir toplumsal yapıya sahiptir. Bu bölgelerde iklim ılıman olup, yaşama en elverişli olan bölge dördüncü bölgedir. Ilıman bölgelerde nüfus yoğunluğu yüksektir. Ilıman iklimlerde yaşayan insanlar ne sıcak iklimin gevşekliğine ne de soğuk iklimin katılığına sahiptirler; bu da denge ve ölçülülüğü beraberinde getirir. Bu insanların zihinsel ve fiziksel yetenekleri dengelidir; çalışkan, disiplinli ve üretken olarak tanımlanırlar. İbn Haldun'a göre ılıman iklim bölgelerinde yaşayan halk, ahlaken ve bedenen insanların en gelişmiş olanlarıdır. Mutedil iklimler, mükemmel doğal koşullara sahip olmasından dolayı, doğanın şekillendirmesi ile insan ve insana arız olan her şey mükemmel olma hususiyetine sahip olmuştur. Ayrıca orta enlemlerde yani ılıman iklimlerde hava şartları beşer hayatı için uygun olması, beşeri faaliyetlerin en mükemmel seviyeye ulaşmasını sağlamıştır. Nitekim ılıman iklimlerde ve bilhassa dördüncü iklimde yaşayan toplumlar, ılıman hava şartlarından dolayı bedenen ve ruhen insanların en mükemmel olanlarıdır. Bu açıdan dördüncü iklime komşu olan üçüncü ve beşinci iklimler de itidale yakındır (Şahin&Belge, 2016: 454). Ilıman iklim koşulları, tarım ve hayvancılığa elverişli olduğu için bu bölgelerde yerleşik yaşam yaygındır. Ticaret ve zanaat gelişmiştir; bu da şehirleşmeyi ve ekonomik çeşitliliği destekler. Bilim, sanat ve felsefe gibi entelektüel faaliyetler bu bölgelerde gelişmiştir. Bu bölgelerde adalet, düzen ve yönetim sistemleri daha gelişmiştir. İbn Haldun, güçlü ve kalıcı devletlerin bu iklim kuşaklarında ortaya çıktığını savunur. Örneğin, Antik Yunan, Roma

İmparatorluğu ve İslam medeniyetleri gibi büyük medeniyetler ılıman iklim bölgelerinde doğmuştur. İlıman iklimin denge ve ölçülülük sağlaması nedeniyle, bu bölgelerde yaşayan insanlar düşünsel ve entelektüel faaliyetlere daha yatkındır. İbn Haldun'a göre, bu iklim kuşağındaki insanlar mantıklı, stratejik düşünebilen ve yeniliklere açık bireylerdir. İbn Haldun'a göre ılıman iklim bölgesinde yaşayan insanlar her açıdan mükemmel olma özelliğine sahiptir.

3.3. Soğuk İklim Bölgeleri

Altıncı ve yedinci iklim bölgeleri soğuk iklim bölgelerini oluşturmaktadır. Soğuk iklim bölgeleri, kuzey ve güneydeki kutuplara yakın bölgeleri kapsar. Altıncı iklim bölgesinde, ılıman olmaktan uzak hava şartları hakimdir. Buna komşu olan kuzeydeki yedinci iklim bölgesi ılıman olmaktan daha çok uzak olup, bu nedenle altıncı iklim bölgesinden soğukluk bakımından daha sert koşullara sahip ve bu yönden itidal olmaktan bir hayli uzaktır. İbn Haldun, insani gelişmişlik bakımından sıcak ve soğuk iklimleri aynı görmektedir. Yüksek sıcak havalar gibi aşırı soğuk havalar da insan bedenini, ahlakını ve aynı zamanda toplumsal gelişmişliği olumsuz manada etkiler (İbn Haldun, 2013: 262; aktaran Şahin&Belge, 2016: 456). Sıcak iklimlerde olduğu gibi soğuk iklimler de insanın gelişmesini engeller. Karasal iklim koşulları, tarımı ve yerleşik yaşamı zorlaştırır, topraklar çoğunlukla donmuş veya verimsizdir. Soğuk iklimlerde yaşayan insanların ten renkleri açık olur ve bedenleri soğuğa dayanıklı olacak şekilde iri yapılı ve güçlüdür. İbn Haldun'a göre, bu iklim koşulları insanların fiziksel dayanıklılığını artırır, kas yapıları gelişmiş ve dayanıklıdır. Tarımsal faaliyetler sınırlı olduğundan avcılık, balıkçılık ve hayvancılık temel geçim kaynaklarıdır. Soğuk iklimlerin zorlu koşulları, toplulukları birlik ve dayanışmaya zorlar. Aile ve kabile bağları bu bölgelerde güçlüdür. Bu bölgelerde yaşayan toplumlar, genellikle savaşçı ve mücadeleci özellikler taşır. Hayatta kalmak için gerekli olan fiziksel güç ve dayanıklılık, kültürlerinde önemli bir yer tutar. Sanat ve kültürel faaliyetler, doğayla ve hayatta kalma stratejileriyle ilişkilidir. Örneğin, avcılıkla ilgili ritüeller, doğa ile uyumlu el sanatları ve giysi üretimi yaygındır. İbn Haldun, soğuk iklim bölgelerinde yaşayan insanların daha az entelektüel ve medeni faaliyetlerde bulduklarını savunur. Bunun nedenini, bu toplumların hayatta kalma mücadelesine odaklanmak zorunda kalmalarına bağlar. Eskimolar bu iklim bölgesinde yaşayan toplumlara örnek gösterilebilir. Birinci ve ikinci iklimlerde olduğu gibi, adı geçen kavimler konuşmayan hayvana yakın olmaları yönünden insan olma vasıflarını kaybetmişlerdir. Bu nedenle çok soğuk olan altıncı ve yedinci iklimlerde

yaşayan kavimler bedensel ve ruhsal açıdan olduğu gibi umran açısından çok az gelişmiştir (İbn Haldun, 2013: 261 aktaran Şahin&Belge, 2016: 457).

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

İbn Haldun'un 'Yedi İklim Teorisi', coğrafyanın ve iklimsel faktörlerin insan topluluklarının fiziksel, ahlaki ve kültürel özellikleri üzerindeki etkisini çarpıcı bir şekilde vurgulayan önemli bir teorik çerçevedir. Bu teori, iklim bölgelerinin insan davranışları ve toplumsal gelişim üzerindeki farklılaştırıcı etkilerini inceleyerek, coğrafyanın toplumların tarihsel ve kültürel yapıları üzerindeki etkisini anlamamıza olanak sağlar. Sıcak bölgelerde, bireylerin gevşek yaşam koşullarına adapte olması ve mücadeleci özelliklerinin sınırlı olması dikkat çekerken, ılıman iklim bölgeleri, insan doğasının ve toplumsal yapının en uygun şekilde geliştiği bölgeler olarak öne çıkar. Öte yandan, soğuk iklimlerde, bireylerin fiziksel dayanıklılığı artarken, toplumsal ve entelektüel gelişim sınırlı kalabilmektedir.

Bu çalışma, İbn Haldun'un 'Yedi İklim Teorisi' bağlamında, coğrafyanın insan topluluklarının fiziksel, davranışsal ve kültürel yapılarındaki belirleyici rolünü incelemiştir. İbn Haldun'un insanın çevresiyle bütünleşmiş bir varlık olduğu anlayışı, çevresel faktörlerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyo-kültürel özellikler üzerindeki etkisini vurgulayan bütünsel bir bakış açısını temsil etmektedir.

KAYNAKÇA

Belge, Şahin, R. (2016). İbn Haldun'da Coğrafi Determinizm. *Akademik Bakış Dergisi*, 429-467.

Haldun, İ. (2013). *Mukaddime I*. Dergah Yayınları.

İçen, H. (2020). Coğrafya'da Çevresel Determinizm: Kökleri ve Etkileri. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Güncel Araştırmalar* (s. 9-23). içinde

Okşar, Y. (2018). Din ve Coğrafya İlişkisi: Şemsü'd-Din esSemerkandî ve İbn Haldûn'un Yedi İklim Anlayışlarının Karşılaştırmalı Analizi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1035-1069.

TÜRKİYE VE ALMANYA'DA GÖÇMEN ENTEGRASYON POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

AYŞENUR USTA

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

ustaaysenuur24@gmail.com-

ORCID: 0009-0001-2746-2980

ÖZET

Göç çeşitli nedenlerle bireylerin ya da toplulukların buldukları yeri bırakarak başka bir yere taşınma süreçleridir. Göç gerçekleştiren kişilere de göçmen denir. Entegrasyon ise en temel tanımıyla uyum sağlamak anlamına gelir. Göçmenlerin göç ettikleri ülkeye uyum süreçleri de göçmen entegrasyon programlarıyla şekillendirilir. Göçmen entegrasyon politikaları eğitim, sağlık, iş gücü, gibi çeşitli alanlarda göçmenlerin topluma uyumunu destekleyen yasal ve sosyal düzenlemelerdir. Her ülkenin farklı göç politikaları ve farklı göçmen entegrasyon politikaları bulunmaktadır. Bu çalışmanın temelinde Türkiye ve Almanya'nın göçmen entegrasyon politikaları incelenecektir. Her iki ülkenin de uzun bir tarihsel göç geçmişleri olmasına rağmen göçe ve göçmene yaklaşımları, göçmen ve mülteci politikaları farklılık göstermektedir. Bu literatür taramasına dayanan araştırma ile Türkiye ve Almanya göçmen entegrasyon politikaları arasındaki farklılıklar ve benzerlikler anlaşılmaya çalışılacaktır. Günümüzde konuyla ilgili yayınlanmış olan makaleler ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın sonucunda Almanya'nın misafir işçi politikası ile entegrasyonu teşvik eden bir yaklaşım sergilerken Türkiye'nin ise yaşanan Suriyeli mülteci akınıyla birlikte de geçici koruma politikasını izlediği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, göçmen, entegrasyon, Türkiye, Almanya, Politika

ABSTRACT

Migration is the process of individuals or communities leaving their current location and moving to another place for various reasons. People who migrate are also called migrants. Integration, in its most basic definition, means adaptation. Migrants' adaptation processes to the country they migrate to are shaped by migrant integration programs. Migrant integration policies are legal and social regulations that support the integration of migrants into society in

various fields such as education, health, labor force, etc. Each country has different immigration policies and different immigrant integration policies. This study will examine the immigrant integration policies of Turkey and Germany. Although both countries have a long history of migration, their approaches to migration and immigration, immigration and refugee policies differ. This literature-based research will try to understand the differences and similarities between the immigrant integration policies of Turkey and Germany. It is limited to the articles published on the subject today. As a result of the research, it is understood that Germany has an approach that encourages integration with its guest worker policy, while Turkey follows a temporary protection policy with the influx of Syrian refugees.

Keywords: Migration, immigrant, integration, Turkey, Germany, Politics

1. GİRİŞ

Göç bireylerin ya da toplulukların çeşitli nedenlerle yaşadıkları yerden başka bir yere geçici veya kalıcı olarak taşınma süreçlerini ifade eder. Göç, insanlık tarihi boyunca karşımıza çıkan bir süreçtir. Ekonomik, siyasi, coğrafi, sosyal, kültürel farklı faktörlerden dolayı gerçekleşebilmektedir. Göçü tanımlarken iç göç ve dış göç şeklinde iki kategoriye ele almak mümkündür. İç göç bireyin çeşitli faktörler nedeniyle kendi ülkesi içerisinde farklı bir şehre taşınmasını ifade ederken dış göç bireyin kendi ülkesinden başka bir ülkeye taşınmasını ifade etmektedir. Bu çalışmada dış göç üzerinde durulacaktır. Bunun yanı sıra göç olgusundan bahsederken göçün türleri olan zorunlu göç ve gönüllü göçü de ele almak gerekmektedir. Zorunlu göçler kişinin isteğinin dışında kalan savaş, doğal afet, zulüm gibi faktörler nedeniyle gerçekleşen göç süreçlerine denir. Gönüllü göç ise bireylerin daha iyi bir yaşam ve refah için kendi iradeleriyle gerçekleştirdikleri göç süreçlerini ifade etmektedir. Yaşadığı yerden ayrılarak başka bir yere daha iyi yaşam koşulları veya ekonomik nedenlerle yerleşen bireylere göçmen denmektedir. Göçmen tanımı hem iç göç hem de dış göç bağlamında kullanılabilir ancak daha yaygın olarak dış göç gerçekleştiren bireyler için kullanılmaktadır. Zorunlu göç gerçekleştiren bireyler için mülteci, sığınmacı kavramları kullanılmaktadır. Mülteci kavramı savaş, zulüm, insan hakları ihlalleri gibi nedenlerle kendi ülkesini terk ederek uluslararası koruma arayan kişilerdir. Mülteci olarak tanımlanan kişiler uluslararası hukuk çerçevesinde korunur. Sığınmacı ise henüz resmi olarak mülteci statüsü tanınmamış ancak uluslararası koruma talep eden kişilere denir. Göç süreçleri toplumsal yapıların dönüşümüne, devletlerin politikalarının şekillenmesine de yol açmaktadır. Özellikle de tarih boyunca gördüğümüz kitlesel göçleri bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Modern toplumda göç yalnızca bireyin yer değiştirmesiyle sınırlı bir olgu olmaktan çıkmış ülkelerin ekonomik, politik ve sosyal gündemlerinde yer edinmeye başlamışlardır. Bunun bir sonucu olarak göçmen entegrasyon politikalarından bahsetmek mümkündür. Bu çalışmanın amacı Türkiye ve Almanya'da uygulanan göçmen entegrasyon politikalarının anlaşılması, karşılaştırılması, benzerliklerinin ve farklılıklarının ortaya konulmasıdır. Bu çalışma kapsamında ikincil

kaynaklara dayanarak Türkiye ve Almanya’da uygulanan göçmen entegrasyon politikaları tarihsel ve karşılaştırmalı bir perspektifle incelenmiştir. Bu amaçla hem konuya ilişkin literatür taraması hem de MIPEX (Göçmen Entegrasyon Politikası İndeksi) verileri kullanılarak bir değerlendirme yapılmıştır.

Türkiye ve Almanya için göç süreçlerinin farklı işlediğinden bahsetmek mümkündür. Bu noktada geliştirdikleri entegrasyon politikalarının da kendilerine ve durumlarına özgü olduğunu söylenebilmektedir. Türkiye’nin coğrafi konumundan kaynaklı hem bir transit geçiş noktası olduğunu hem de önceleri dışarıya göç veren bir ülke olarak anılırken son yıllarda özellikle 2011 yılından sonra Suriye iç savaşı gibi krizler nedeniyle büyük bir göçmen nüfusunu barındıran bir ülke haline geldiğini söylemek mümkündür. Yaklaşık 4,5 milyon Suriyeli mülteci nüfusuyla Türkiye, son yıllarda göç yönetimi ve entegrasyon politikaları açısından uluslararası önem taşıyan bir ülke haline gelmiştir. Buna karşın Almanya, göçmen politikalarını daha önce, özellikle 1960’lı yıllarda başlayan işçi göçü dalgalarıyla şekillendirmiştir. Bu süreçte, Türkiye’den gelen göçmenler Almanya’nın demografik ve sosyoekonomik yapısında önemli bir rol oynamıştır. Her iki ülkenin göç geçmişi ve göçmen entegrasyonuna yaklaşımı, tarihsel, ekonomik ve sosyal koşullardan etkilenmiştir. Türkiye’de göç ve entegrasyon tartışmaları ağırlıklı olarak Suriyeli mülteciler üzerine yoğunlaşırken, Almanya’daki entegrasyon politikaları ve literatür daha çok Türkiyeli göçmenlere odaklanmaktadır. Bu durum, iki ülkede göçmenlere yönelik algının, tarihsel bağlamın ve toplumsal önceliklerin nasıl farklılık gösterdiğine işaret etmektedir.

2. ENTEGRASYON

Entegrasyon en temel tanımıyla göç etmiş bireylerin göç ettikleri ülkeye uyum süreçlerini ifade etmektedir. Göçmenlerin yeni bir topluma katılımı ve o toplumun bir parçası haline gelmesini ifade eder. Entegrasyon süreci karşılıklı uyum ve etkileşime dayalıdır. Yalnızca göç eden bireyin yerel topluma uyum sağlamasını değil, yerel halkın da göçmen bireyleri kabul etmesi ve uyum sağlamasını içermektedir. Entegrasyon kavramı çok boyutlu bir süreci ifade etmektedir. Ekonomik, kültürel, sosyal, siyasi gibi farklı açılardan ele alınmaktadır. Entegrasyon pek çok boyutu olan, karmaşık ve sürece yayılan bir olgudur. Göçmenlerin yeni geldikleri ülkelerdeki toplumsal yapıya hukuki statüden, eğitime, istihdam piyasasından kültürel hayata, çok çeşitli biçimlerde uyumunu ifade etmektedir (Kaya, 2014; Şimşek, 2019)). Göçmen Entegrasyon Politikaları endeksi olan MIPEX’in ülkelerdeki entegrasyonu analiz ederken ele aldığı 8 ana politika kategorisi bulunmaktadır. Bunlar; İş gücü piyasası hareketliliği, Sağlık, Daimî İkamet, Ayrımcılığa karşıllık, Aile Birleşimi, Eğitim, Siyasi Katılım, Vatandaşlığa Erişim. Bu ana kategoriler bizlere ülkelerdeki entegrasyonun anlaşılabilmesi, ölçülebilmesi ve iyileştirilebilmesinde yardımcı olmaktadır. Entegrasyon uygulamalarının farklı modelleri bulunmaktadır. Bu modeller başlıca; asimilasyon, çokkültürlülük, ara modeller şeklinde ifade edilmektedir. Asimilasyon modeli bireylerin kendi ait oldukları kültürün kimliklerini terk ederek ev sahibi toplumun kültürünü, kimliğini benimsemeyi ifade etmektedir. Çokkültürlülük modeli ise göçmen bireylerin kendi kültürel kimliklerini koruyarak aynı zamanda topluma katılım sağlamalarını ifade etmektedir. Son model olan ara modeller ise hem

göçmenlerin hem de ev sahibi toplumun karşılıklı uyum sağladığı bir entegrasyon modelini ifade etmektedir. Türkiye’de klasik entegrasyon modellerinden farklı olarak 2014 yılında yürürlüğe geçen Geçici Koruma Yönetmeliği uygulanmaktadır. Bu yönetmelik kapsamında Suriyeli mültecilerin korunması amaçlanmaktadır. Ancak uygulanan bu yönetmelik uzun vadeli entegrasyon politikalarını içermemektedir. Almanya’nın göçmen entegrasyon yaklaşımını ise Ara Modeller yani Karşılıklı Uyuma Dayalı Yaklaşım oluşturmaktadır.

3. TÜRKİYE’DE ENTEGRASYON POLİTİKALARI

Türkiye özelinde göçmen entegrasyon politikalarının geçmişten günümüze çokça değişikliğe uğradığı görülmektedir. Göç süreçlerinin, göç türlerinin ve entegrasyon şekillerinin farklı faktörlerden etkilendiği ve değiştiği söylenebilmektedir. 1990’lardan itibaren Türkiye’ye göç eden grupların kimlik, köken ve yasal statü açısından çeşitlenmesi, göçmenlere yönelik belirsizlik ve geçicilik fikrine dayanan politikalara yol açmıştır. (Danış & Parla, 2009). 1950’lerden itibaren Almanya’nın iş gücü ihtiyacı nedeniyle üçüncü dünya ülkelerinden işçi desteği istemesi ve Türkiye ile 1955 yılında imzalanan “İşçi Göçü Anlaşması” ile Türkiye’de kitlesel bir şekilde dış göçün gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Türkiye uzunca bir süre entegrasyon konusunda gelişme gerçekleştirilmemiş ve var olan göçmenleri de geçici ve misafir statüsüyle ele almıştır. 2010 yılında gerçekleştirilen MIPEX endeksinde yalnızca 22 puan alarak MIPEX endeksine tabi tutulan ülkeler arasında sonuncu olmuştur. 2019 yılında yapılan MIPEX raporunda ise Türkiye 43 puan alarak son 10 ülke arasından çıkmayı başarmıştır. Bu da Türkiye’de uygulanan entegrasyon politikalarının gelişimini göstermektedir. Bu iyileşmenin çeşitli faktörleri olduğunu söylemek mümkündür. Ancak başlıca nedenlerinden birinin Suriye’den Türkiye’ye yaşanan zorunlu göçün olduğunu söyleyebiliriz. 2011 yılından itibaren Suriye kriziyle birlikte Türkiye’ye kitlesel bir göç gerçekleşmiştir. Bu da Türkiye’de göçmen entegrasyon politikalarının gerekliliğini arttırmıştır. Bu konu kapsamında Göç İdaresi Müdürlüğü Çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar kapsamında Geçici Koruma Yönetmeliği yürürlüğe alınmıştır. Türkiye’nin 1951’de imzaladığı Cenevre Sözleşmesi’nde koruduğu “coğrafi kısıtlama” dan dolayı, yalnızca Avrupa’dan gelenler “mülteci” kabul edilirken, Suriye gibi Avrupa dışı ülkelere kaçan sığınmacıların Türkiye’de mülteci statüsü elde etme hakkı bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’deki Suriyeliler için kullanılan “sığınmacı” veya “mülteci” ifadelerinin sosyolojik açıdan (zorunlu göç deneyimine dayandığı için) bir anlamı olsa da resmi prosedürler açısından yasal karşılığı yoktur. Geçici Koruma Kanunu’nun amacı, uluslararası koruma talebinde bulunan ancak geleneksel mülteci statüsü kazanamayan kişilere geçici bir süre için Türkiye’de kalma hakkı tanımadır. Geçici koruma kapsamında 19.12.2024 tarihinde güncellenen veriler ile 2.920.119 Suriyelinin Geçici Koruma Kapsamında olduğu görülmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı Geçici Koruma Kanununun temel unsurlarını “ Açık sınır politikası ile ülke topraklarına kabul, geri göndermeme ilkesi, gelen kişilerin temel ve acil ihtiyaçlarının karşılanması.” şeklinde ifade etmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında göç eden bireylerin Eğitim, Sağlık, Barınma, Çalışma gibi alanlarda entegrasyonuna yönelik projeler başlatılmıştır. Türkiye çocukların eğitime entegrasyonu konusunda Türkçe hazırlık kursları ve eğitime katılımını destekleyen çeşitli projeler ortaya koymaktadır. Bunun dışında iş gücüne katılıma yönelik sigortasız çalıştırma, düşük ücretlere

çalıştırma gibi çeşitli olumsuzluklara yönelik politikalar geliştirmeye çalışmıştır. Ancak bu projelerin ne kadar uygulanabilir ve sürdürülebilir olduğu tartışmaya açıktır. Yapılan projelerin uzun vadeli değil, geçici çözümler öne sürdüğü görülebilmektedir. Buradan hareketler Türkiye’de uzun vadeli entegrasyon politikaları bulunmamaktadır. Entegrasyon ‘sosyal uyum’ olarak ele alınmaktadır. Yapılan politikalar ve düzenlemeler geçici çözümler sunmaktadır. Suriye’nin güncel durumu da Türkiye’nin göç süreçleri, göçmen entegrasyon politikalarının yeniden şekillenmesi ve inşa ediliş sürecinde etkili olacağı söylenebilmektedir.

4. ALMANYA’DA GÖÇMEN ENTEGRASYON POLİTİKALARI

Almanya, uzun süredir göçmenlerin entegrasyonu ile ilgili çeşitli stratejiler geliştirmiş bir ülkedir. Almanya’da göçmenlerin entegrasyonu, özellikle Türk göçmenler üzerinden şekillenmiş ve zaman içinde uyum politikaları güçlendirilmiştir. Almanya için göçmen entegrasyon politikalarının temeli 1970’li yıllara dayanmaktadır. Bunun en büyük nedeni Almanya’nın o yıllarda iş gücü ihtiyacı nedeniyle diğer ülkelerden talep ettiği işçi göçü anlaşması temelinde gerçekleşen kitlesel göçtür. Bu yoğun göç alma sürecinden sonra göçmenlerin iş gücüne uyumuna yönelik, topluma ve sosyal yaşantıya, eğitime katılımına yönelik çeşitli politikalar geliştirilmiştir. İlk başlarda çokkültürlülük temelinde gerçekleştirilen entegrasyon politikaları daha sonraları karşılıklı uyum politikalarına evrilmiştir. 2010 yılı MIPEX verilerine göre Almanya ilk 10 ülke arasındayken 2019 MIPEX verilerine göre entegrasyon politikaları kapsamında düşüş göstermiş ve ilk 10 ülke arasındaki yerini kaybetmiştir. Almanya’nın entegrasyon politikaları incelendiğinde dil öğrenimi ve eğitime katılımın önemli bir yere sahip olduğunu görebilmekteyiz. Dil öğrenimi toplumsal uyum için temel hedef olarak görülmüştür ve çeşitli entegrasyon kursları aktifleştirilmiştir. Göçmen çocukların eğitime katılımını sağlamak için de çeşitli dil kursları ve eğitim destekleri sağlanmaktadır. İş gücü piyasasına katılım Almanya’da entegrasyonun en önemli bileşenlerinden biridir. İş gücü nedeniyle ülkeye kabul edilen göçmenlerin düşük gelirli işlerde çalışması ve iş gücü piyasasında karşılaştıkları dışlanmalar iş gücüne katılımlarını eşitsizleştirmiştir. Bu nedenle Almanya İş gücüne katılıma yönelik entegrasyon politikalarına yönelik projeler geliştirmektedir. MIPEX verilerine göre de Almanya’nın en başarılı olduğu entegrasyon politikasının iş gücü piyasasının hareketliliği olduğu görülmektedir. Toplumsal kabul ve uyum açısından göçmenlerin çeşitli ayrımcılıklara ve dışlanmaya maruz kaldıkları görülmektedir. Bu nedenle Almanya’da göçmen entegrasyon politikaları üzerinde çalışılan bir diğer konu da karşılıklı uyum süreçleridir. MIPEX raporlarında bulunduğu konumu kaybetmesinin temel nedenlerinden birinin Orta Doğuda yaşanan krizler nedeniyle zorunlu ve kitlesel yaşanan göçün Avrupa ülkelerini de etkiliyor olması olarak ifade edilebilir. Almanya Suriye krizinden sonra sınırları kapatsa ve mülteci alımını durdursa da verilerde şu anda Almanya’da 940 bin Suriyeli mültecinin yaşadığı görülmektedir. Aynı zamanda yaşanan Rusya- Ukrayna savaşının da Almanya’daki göç alım süreci üzerinde etkisi vardır ve bu da Almanya’daki mülteci sayısını artıran bir diğer durumdur. Bu noktada Almanya’nın entegrasyon politikalarını yeniden şekillendirmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda Almanya’nın daha geniş çaplı göçmen entegrasyon politikaları geliştirmeyi hedeflediği söylenebilmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye ve Almanya’nın göçmen entegrasyon politikaları, göç süreçlerinin niteliği, göçmenlerin statüsü ve ülkelerin tarihsel, ekonomik ve sosyopolitik dinamikleri doğrultusunda

şekillenmiştir. İki ülke arasında entegrasyon politikaları açısından bazı benzerlikler bulunsa da önemli farklılıklar da dikkat çekmektedir. Türkiye ve Almanya’da göçmen entegrasyon politikalarının benzer yanlarını ele alacak olursak göçmenlerin ev sahibi ülkenin diline entegrasyon süreci, eğitime katılım ve geçici statülerin etkisi kapsamında benzerliklerle karşılaşabiliriz. Hem Türkiye hem de Almanya, göçmenlerin topluma uyum sağlamasında dil öğrenimini kritik bir araç olarak görmektedir. Türkiye’de Türkçe kursları, Almanya’da ise entegrasyon kursları bu bağlamda öne çıkan uygulamalardır. İki ülke de göçmen çocukların eğitime erişimini artırmak için çeşitli projeler yürütmüştür. Bu durum, sosyal uyumun sağlanmasında eğitimin merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Hem Türkiye hem Almanya, belirli dönemlerde göçmenlere geçici statüler sağlamış ve bu statüler entegrasyon süreçlerini şekillendirmiştir. Türkiye’de geçici koruma, Almanya’da ise kitlesel göç süreçleriyle gelen işçi göçmenlerin statüsü buna örnek teşkil eder. Türkiye ve Almanya’nın göçmen entegrasyon politikalarındaki farklılıkların karşılaştırılması durumunda ise tarihsel farklılıklar, göçmen statüsündeki farklılıklar, ekonomik katılımdaki farklılıklar ve entegrasyon politikalarının temel hedefleri konusunda farklılıklar görülebilmektedir. Almanya’nın entegrasyon politikaları 1970’li yıllara dayanırken, Türkiye’nin bu konudaki adımları özellikle Suriye krizinden sonra hız kazanmıştır. Bu da Almanya’nın entegrasyon deneyiminin daha uzun soluklu olduğunu göstermektedir. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki coğrafi kısıtlama nedeniyle Avrupa dışından gelen göçmenlere mülteci statüsü tanımamaktadır. Almanya ise uluslararası hukuk çerçevesinde mülteci statüsü tanımakta ve daha kapsamlı haklar sunmaktadır. Almanya’da entegrasyon politikaları, göçmenlerin topluma katılımını artırmak için uzun vadeli hedefler güderken, Türkiye’de politikalar daha çok geçici çözümler üzerine inşa edilmiştir. Almanya, iş gücüne katılımı entegrasyonun merkezi bir unsuru olarak ele almakta ve bu kapsamda çeşitli projeler yürütmektedir. Türkiye’de ise bu alanda yapılan düzenlemeler daha sınırlı ve kısa vadeli olmuştur.

Sonuç olarak Türkiye ve Almanya, göçmen entegrasyon politikalarında farklı tarihi, sosyal ve ekonomik bağlamlara sahiptir. Almanya, iş gücüne dayalı göçmen kabul eden ve çokkültürlülük ve karşılıklı uyum temelli politikalarıyla entegrasyonu geliştirmeye çalışan bir model sergilerken, Türkiye ise zorunlu göç ile karşılaşmış ve geçici çözümler üzerine politikalar geliştirmiştir. Bu farklılıklar, iki ülkenin entegrasyon politikalarının etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Gelecekte, her iki ülkenin de daha kapsayıcı ve uzun vadeli entegrasyon politikaları geliştirmesi, göçmenlerin topluma uyumunu ve sosyal bütünleşmeyi güçlendirmek için kritik öneme sahiptir. Almanya’nın tarihsel tecrübesi ve Türkiye’nin son dönemdeki dinamikleri, her iki ülkenin entegrasyon politikalarının karşılıklı öğrenme süreçlerine de fırsat tanıyabileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Alpago, H., & Oduncu Alpago, D. (2021). Karşılaştırmalı Bir Analizle Göç Ve Entegrasyon: Gurbetçiler ve Suriyeli Mülteciler Örneği. *Bilgi Ekonomisi Ve Yönetimi Dergisi*, 16(1), 95-115.

- Bozkurt Çakır, N., & Nas, Ç. (2023). 1945'ten Günümüze Almanya'nın Göç ve İşgücü Piyasasına Entegrasyon Politikalarının Tarihsel Dönüşümü. *Bingöl Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 119-137.
<https://doi.org/10.33399/biibfad.1356271>
- Danış, D., & Dikmen, H. (2022). Türkiye'de göçmen ve mülteci entegrasyonu: politikalar, uygulamalar ve zorluklar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 24-45.
doi:10.46928/iticusbe.1106715
- Danış, D., & Parla, A. (2009). Nafile soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri örneğinde göçmen, dernek ve devlet. *Toplum ve Bilim*, 114, 131-147.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (n.d.). Türkiye'de geçici koruma. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.
<https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma>
- Güllüpnar, F. (2014). Almanya'da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 1-16. <https://doi.org/10.18037/ausbd.37339>
- Kaya, A. (2018). Türkiye'de Göç ve Uyum Tartışmaları: Geçmişe Dönük Bir Bakış. *İDEALKENT*, 5(14), 11-28.
- Migration Policy Group. (n.d.). *Migrant Integration Policy Index (MIPEX)*. Retrieved December 27, 2024, from <https://www.mipex.eu/>
- Yılmaz, E. (2023, 25 Eylül). Alman tablosundaki Suriyeliler. *İndyturk*.
https://www.indyturk.com/node/654161/d%C3%BCnyadan-sesler/alman-tablosundaki-suriyeliler?utm_source

EMILE DURKHEIM’İN ‘‘AHLAK EĞİTİMİ’’ KİTABI ÜZERİNDEN MODERN TOPLUMDA AHLAKIN YERİ İNCELEMESİ

Merve BOZKURT ¹

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, 1mervebozkurt@gmail.com

ORCID: 0009-0007-1844-0118

ÖZET

‘‘Toplumsal Dayanışma’’ kavramını ortaya atan ilk sosyologlardan biri olan ve toplumsal yapı ile birey arasındaki ilişkiyi inceleyen Emile Durkheim, 1902’de kaleme aldığı ‘‘Ahlak Eğitimi’’ kitabında ahlaki değerlerin toplumsal bütünlüğü korumak için kritik bir öneme sahip olduğunu ve ahlaki değerlerin bireylere eğitimle kazandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre ahlak bireysel değil, toplumsal bir olgudur. Durkheim ahlak eğitiminin, toplumsal düzeni sağlamak için taşıdığı öneme değinerek toplumun evrensel ahlak kurallarına uygun yaşam sürmelerini amaçlamıştır. Kitap, toplumsal normların ve değerlerin bireyler üzerindeki etkisi üzerinde durmuş ve buna bağlı olarak eğitimin ve ahlakın toplumdaki rolünü açıklama misyonu üstlenmiştir. Burada eğitimin, ahlakın aktarılması konusundaki işlevine sıkça değinmiş ve eğitim sosyolojisinin temellerini atmıştır. Kitap, eğitim kurumlarının toplumsal işlevini analiz etmeye yönelik sosyolojik çalışmalara zemin hazırlamıştır. Bu çalışma Durkheim’in Ahlak Eğitimi kitabı ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışma ile, hızla değişen modern toplum dinamikleri üzerinde ahlakın öneminin ve işlevinin öne çıkarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal normlar, ahlak, eğitim, toplumsal dayanışma, modern toplum

1.GİRİŞ

Toplumda modernleşme ile birlikte bazı dinamikler değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Buradaki en belirgin değişim toplumda varlığını gösteren bireyselliktir. Bu bireysellik ve giderek daha bireysel olma arzusu, toplumsal düzeni ve buna bağlı olarak ahlaki dinamikleri yeniden üretmektedir. Bu açıdan ahlak konusu günümüzde çokça tartışılan ve birçok anominin temeli kabul edilen bir olgudur. Bu konuyu en kapsamlı şekilde ele alan Durkheim, ahlakı ‘‘davranışlarımızı önceden belirleyen eylem kurallarının oluşturduğu bir sistem ‘‘ olarak ifade etmektedir. Ahlakın davranışlarımızı düzenlediğini ve mevcut sistemin düzeni için gerekli olduğunu söyler. Bu bağlamda aslında insanın ahlaka ve düzen içinde yaşamaya eğilimli olduğu da Durkheim’in görüşleri arasındadır. Bu çalışmada Durkheim’in düşüncelerinden ve onun ‘‘*Ahlak Eğitimi*’’ kitabından yola çıkılarak modern toplumda ahlakın yerinin ne olduğu, nasıl bir değişime uğradığının tartışılması amaçlanmıştır.

2.DURKHEIM’IN AHLAK ANLAYIŞI

Durkheim sosyolojisinde toplumsal dayanışma, iş bölümü, sosyal düzen, kolektif bilinç ve ortak değerler gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır (Giddens, 2012) Her ne kadar ahlak ile ilgili doğrudan bir eseri bulunmasa da ‘‘*Ahlak Eğitimi*’’ kitabının, verdiği derslerden derleme olması ve üzerinde düşünce ürettiği birçok konunun temelini ahlakı koyması sebebiyle bu konuya gerekli önemi verdiğini söylemek mümkündür. Durkheim’in iş bölümü, intihar ve din üzerine incelemelerindeki temel argümanı, toplumsal kurumların işleyişini düzenleyen, böylece toplumsal dayanışmanın güçlenmesini de kolaylaştıran bir ahlaki düzenin zorunluluğuydu (Swingewood, 2010’dan akt. Sağlık, 2019, s.478).

Bireyler arası ortak değer ve idealler olmaz, kolektif bilincin oluşması sağlanamazsa toplum Durkheim’in ifadesiyle bir kum yığını gibi olacaktır ve en ufak bir sarsıntıya bile dayanamayacaktır. (Durkheim, 2016’dan akt. Aksakal, 2021, s.512). Bununla beraber Durkheim bu kolektif bilinç ve ortak değerler özelinde ahlak konusuna çokça değinmiştir. Buna bağlı olarak, her insanda ahlaki bir öz olduğunu ve bu özü ortaya çıkarmak için insanın kendi içine dikkatlice bakması gerektiğini söylemiştir. Durkheim’a göre toplumu incelemeyen ve toplumun çıkarına ters düşen her türlü eylem ahlak dışıdır. Ahlak ise; bireylerin toplumda uyum içinde yaşamasını sağlayan değerler bütünüdür ve toplumda bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemektedir. Ahlak, tanımı gereği herkes için ortak ve ulaşılabilir olmalıdır.

Durkheim ahlakın ilk ögesinin disiplin olduğunu ifade etmektedir. Disiplinin asıl amacı da insan davranışlarını düzenlemektir. Bu noktada disiplinin insan davranışlarını sınırlayan bir eylem olup olmadığı tartışmasını yapmaktadır. Bu bağlamda insanın sınırlarının belirli ölçüde olmamasının kişi adına olumsuz bir etkisi olduğunu söyler ve şu örneği verir: ‘‘İnsan belli miktarda yiyecek yediği zaman açlığını gidermiş olur. Ancak oburluk hastalığına tutulmuş birinin karnı doymaz. İnsanları sevmemiz normaldir, hayvanları sevmemiz normaldir; yalnız şu koşulla ki, birinin diğerine sevgisi belli bir sınırı aşmamalıdır.’’ (Durkheim, 2022, s.45) Bu açıdan Durkheim’in her durumda dengenin önemini vurguladığı da söylenebilmektedir çünkü ona göre ahlaka göre davranmak bir ölçüye göre davranmaktır.

Yine Durkheim'a göre insan her ne kadar geniş olursa olsun, belli ve sınırlı bir ortamda yaşamak için var olmuştur (Durkheim, 2022, s.54-55). Bu bağlamda Durkheim'ın çizdiği birey profilindeki sınırlı olma, belirli olma çizgisinin modern toplumun sonsuzluk ve sınırsızlık beklentisi ile uyuşmadığını söylemek mümkündür.

2.2. DURKHEIM BAĞLAMINDA MODERN TOPLUM VE MODERN TOPLUMDA AHLAK

Geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçiş ile birlikte toplumu yöneten asıl dinamiklerde de değişimler meydana gelmiştir. Geleneksel toplumlarda din ahlaki değerleri belirlerken modern toplumlarda bilimsel düşünce ve bireysel haklar bu görevi üstlenmektedir. Durkheim bu bağlamda dinin ve geleneksel normların etkisinin azalmasıyla birlikte ahlakın zayıfladığı bir durumu ifade etmiştir.

Durkheim kapitalizmin hâkim olması sonucunda toplumları mekanik toplumlar ve organik toplumlar olarak ikiye ayırmıştır. Geleneksel toplumları temsil eden mekanik toplumdaki bireyler; birbirlerine benzer işler yapmakta ve benzer inançlara sahip olmaktadır. Bu toplumlarda ahlaki normlar din gibi güçlü toplumsal yapılarla pekişmektedir. Ancak modern toplumu temsil eden organik toplumlarda, toplum yapısı daha karmaşık olup iş bölümü ve bireysel özgürlüklerin artması söz konusu olmaktadır. Bu tür toplumlarda bireylerin işlevsel olarak birbirinden farklılaşması ahlaki normların daha az belirleyici olmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda Durkheim modern toplumlarda ahlak eğitiminin önemine dikkat çekmektedir çünkü ona göre geleneksel toplumdaki güçlü toplumsal bağlar, yerini daha zayıf toplumsal bağlara bırakmıştır. Bu sebeple modern toplumda bireylerin ahlaki değerlerini kendi hayatlarına entegre edebilmeleri için eğitim sisteminin önemli bir rol oynaması gerektiğini vurgulamaktadır. Durkheim bu duruma gerekçe olarak da toplumdaki değerlerin yeterince güçlü olmamasının ahlaki sorumlulukların yerine getirilmesi noktasında bireyleri zorlayacağını ifade etmektedir.

Günümüz modern toplumunda değerlere ne kadar öncelik verildiği, bu değerlerin kimler tarafından oluşturulup kimler tarafından kabul edildiği ve mevcut değerlerin işlevselliği tartışılmaktadır. Durkheim bu değerlerin ahlakla bağlantılı olduğunu ve alışkanlıklarla pekiştirilebileceğini savunmaktadır. Buna bağlı olarak da bu alışkanlıkların keyfimize göre esnetilemeyeceğini, belli kurallara bağlı olunması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre burada bizim reddedemeyeceğimiz, kendini zorla kabul ettiren ve bizi içine çeken bir şeyler vardır. Bu durumun zorunlu bir rahatsızlık getirebileceğini ama bu can sıkıcı duruma katlanılması gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü bu can sıkıcı durum ona göre kaçınılmazdır ve rahatsızlığı en aza indirmeye çalışarak teslim olmak gerekmektedir. Modern toplumdaki her şeyi kontrol etme arzusu ve sınırsız gelişme hırısı Durkheim'ın belirttiği rahatsızlığı tetikleyici bir durum haline gelmektedir. Başka bir açıdan ise Durkheim'ın, bireyin doyumsuz arzularını gemleme görevi gören toplumsal olgulardan birine atıfta bulunmak için kolektif ahlaki önemsedğini de söylemek gerekir ve bu kolektif ahlakın insanların sınırsız tutkularını hizaya getirme varsayımı üzerine kurulduğu ileri sürülebilir (Ritzer, 2014'ten akt. Sağlık,2019, s.479).

Modernizmin bireylere dayattığı ‘hızlı, çok ve sonsuzluk’ algılarının, Durkheim’in belirttiği disiplin ile sınırlama ve mevcut değerlerin kontrolü altında olma noktasında bireyleri gittikçe zorladıkları görülmektedir. Durkheim’a göre ahlak bireylere sadece olguların doğasını sunmaktadır. Ona göre bencillik insan doğasına aykırıdır. Bencilce bir yaşam sürmek için toplumsal yaşamdan ayrılmamız gerektiğini ve bunun da gölgemizin dışına çıkmak kadar olanaksız olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda yaşadığımız topluma bakıldığında Durkheim’in söylediğinin aksine bireysel bir yaşam sürmenin gölgemizin dışına çıkmak kadar olanaksız bir durum olmadığını görebilmek mümkündür. Özellikle Türkiye özelinde modernleşme, sekülerleşme ve kapitalizme uyum noktasında hızlı bir dönüşümden bahsedebilmektedir. Bu bağlamda yaşanan toplumsal dönüşüm ahlaki değerlerin de değişimini beraberinde getirmektedir.

Durkheim, yaşam koşullarının asla aynı olmadığını, toplumun doğasının sürekli bir evrim içinde olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında da gerekli olduğu ölçüde değişebilmesi için ahlakın yeterince esnek olması gerektiğini, buna bağlı olarak bireylerin ahlaka uyarken ne yaptıklarının bilincinde olması ve körü körüne uymamak gerektiğini söylemektedir. Ona göre ahlak belli bir otoriteye sahip olmalı fakat insanların gözlerini kaldırmaya cesaret edemeyeceği bir put haline gelmemelidir (Durkheim,2022, s.59).

Durkheim her yaşamın karmaşık bir denge olduğundan bahsetmektedir. Bu dengenin bozulmasıyla toplumda acılar ve hastalıklar ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında çok hızlı bir toplumsal dönüşüm içinde olduğumuzu ve bu dönüşüm içerisinde ortaya çıkan anomilerin toplumsal dengede bozulmalar meydana getirdiğini söylemek mümkündür. Bu durum; modern toplumda artan sınırsızlık ve sonsuzluk arzusunun beraberinde gelen disiplinsizlik ve ahlaki temellerin sarsılması olgularıyla açıklanabilmektedir.

Durkheim ahlaki değerlerin pekiştirilmesi ve yeniden üretilmesi konusunda en temelde okulun işlevine vurgu yapmaktadır. Ahlak eğitiminin ailede başladığını ama en nihayetinde çocuğun, tüm sınırlılıkları ile birlikte toplum içerisinde ve okul ortamında çok daha iyi bir şekilde öğrenebileceğini ifade etmektedir. Durkheim ahlak eğitiminin birey için değil toplum için verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ahlak eğitime, çocuğun henüz erken yaşlarında gözü açılmadan ve istenmeyen kişiliğe bürünmeden başlanmalıdır (Aksakal, 2021, s. 511-529). Bir çocuğun alışkanlığa doğal olarak eğilimi olduğundan bahseden Durkheim’a göre ahlak eğitimi, uygulanarak ve öğretmenin rol modeli eşliğinde öğretilmelidir. Öğretmen öğrettiği ahlaka önce kendisi inanmalı ve onu temsil etmelidir. Durkheim bu noktada körü körüne bağlı olunan bir ahlak anlayışını reddetmektedir. Böylesi bir durumun çocuğun buyruklara göre davranma alışkanlığı geliştirmesini ve girişimciliğini söndüreceğini ifade etmektedir (Durkheim, 2022, s.154).

Bireyin kendi başına kalmak zorunda olduğu modern toplumda, baskın bir ahlak düzeninin çocuklar üzerinde olumsuz bir etkiye sebebiyet vereceğini söylemektedir. Ahlak eğitiminin gün geçtikçe önem kazandığı günümüz modern toplumunda, erken yaşlarda çocuklara bu bilincin kazandırılmasının çok daha mümkün olduğu görüşünü savunmaktadır çünkü Durkheim'a göre çocuklarda alışkanlığa karşı doğal bir eğilim vardır. Günümüz modern toplumunda ahlak eğitiminin giderek önem kazanmamasının sebepleri arasında, yukarıda da değindiğim gibi toplumsal değişim ve dönüşümün yaşanması ve beraberinde bireylerin değerlerinde de bir değişim meydana getirmesi ifade edilmektedir. Bu sebeple Durkheim ahlak eğitiminin çocuklara en temelden verilmesi gerektiğini önemle vurgulamaktadır.

SONUÇ

Durkheim toplumu bireyin üzerinde tutmuştur ve ahlakın birey için değil toplum için olması gerektiği düşüncesini savunmuştur. Ahlakın bir çıkar uğruna değil, içinden gelerek yapıldığında gerçek işlevini yerine getirdiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda en temelden çocuklara verilen ahlak eğitiminin önemine değinerek bu konuda alanda önemli adımlar atmıştır. Durkheim; bireyin toplumdaki ayrılmasını, kişinin gölgesinden ayrılması kadar imkânsız olduğunu iddia etmiştir. Fakat günümüz modern toplumunda bu durumun ne kadar imkânsız görüldüğü tartışmaya açık bir hale gelmiştir. Ahlakın insan doğasına uygun bir olgu olduğunu ve bencilliğin de tam tersine insan doğasına ters bir durum olduğunu ifade etmiştir. Tüm bilgiler ışığında modern toplumda ahlakın zayıfladığı kanısından yola çıkarak bunun sebepleri arasında en temelde ahlak eğitiminin verirken eksiklerimiz olduğu söylenebilir. Gerçekten yaşayarak, uygulayarak ve temsil ederek verdiğimiz bir ahlak eğitiminin yerine "sözde ve sözle" ifade edilmiş bir eğitim sistemini tercih etmekteyiz. Bu bağlamda çocuklarımıza yetişkin bir birey olmadan önce, almaya ve alışkanlık kazanmaya en yatkın oldukları dönemde bu eğitimin verilemeyeceği ileriki dönemlerde problem yaşanmasının önünü açmaktadır. Durkheim; toplumun aktif bir yapı olduğunu ve değişime maruz kaldığını, bu bağlamda da evrensel bir ahlak anlayışının yanı sıra, katı ve körü körüne bağlanmış bir ahlak anlayışının olmaması gerektiğini savunmaktadır. Bu açıdan baktığımızda geleneksel toplumda dinin ve toplumsal değerlerin yerini, modern toplumda daha çok bilimin aldığı göz önüne sererek mevcut durumda ahlaki değerlerimizi ne oranda iyileştirebileceğimize ve nasıl toplumun çıkarına hizmet edecek şekilde dönüştürebileceğimize odaklanmamız gerektiği düşünülebilir. Durkheim'ın belirttiği gibi; öte yandan araştırmanın sonunda gelinmesi gereken yer, ortak bilinçtir. (Durkheim, 2022)

KAYNAKÇA

- Durkheim, E. (2022). *Ahlak eğitimi*. Cem Yayınları.
- Özyurt, C. (2007). Durkheim sosyolojisinde ahlâkî kontrol sorunu. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (13), 95-121.
- Sağlık, C. (2019). Emilie durkheim'ın metodolojisi ve sosyolojisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 449-480.

- Aksakal, İ. (2021). Durkheim'in ahlak eğitimi ve ideal vatandaş modeli. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42,511-529.

Doi:10.33418/ataunikkefd.860945

(ÇALIŞMA, EN İYİ SUNUM SEÇİLMİŞTİR)

KIRGIZİSTAN'DAKİ ETNİK GRUPLAR ARASINDAKİ SOSYAL İLİŞKİLERİN BOYUTLARI: FERGANA VADİSİ ÖRNEĞİNDE

GULCHEKHRA KALMURZA KYZY¹

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi
gulchehra.kalmurza.kyzy@gmail.com - ORCID ID: 0009-0005-6839-0820

ÖZET

Kırgız Cumhuriyeti Merkez Asya'da yer alan küçük bir devlettir. Ülke çoğunluğu Kırgızlardan oluşmakta olup adını bu isimden almıştır. Ancak ülke coğrafi konumu nedeniyle Kırgızlar dışında 80'den fazla etnik grubu içinde barındırmaktadır. Ülke, güney ve kuzey bölgelerden oluşmaktadır. Güney bölgesi Fergana Vadisinde yer almakta Oş, Celal-Abad ve Batken gibi illerden oluşmaktadır. Konumu nedeniyle Fergana Vadisi'nde yaşayan bu gruplar arasında tarım arazileri, sulama, pazar yerleri ve sınır sorunları zaman zaman gerginliklere yol açmaktadır. Ayrıca, sağ popülizm ve milliyetçilik akımlarının etkisiyle bu ayrışmalar daha da belirgin hale gelmektedir. Geçmişte de bu bölgede etnik çatışmalar olmuş ve ondan halk etkilenmiştir. Bu çalışma Kırgız Cumhuriyeti'nin Fergana Vadisine yaşayan Kırgız, Özbek, Uygur ve Tacik etnik gruplarının arasındaki sosyal ilişkileri, nedenlerini ve etkilerini ele almaktadır. Tarihi, kültürel, dini ve ekonomik faktörler değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Bu araştırma yeni bakış açıları sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Fergana Vadisi, etnik gruplar, sosyal ilişki.

ABSTRACT

The Kyrgyz Republic is a small state located in Central Asia. The country is predominantly composed of Kyrgyz people, from whom it derives its name. However, due to its geographical location, the country is home to over 80 ethnic groups in addition to the Kyrgyz. The nation is divided into southern and northern regions. The southern region, located in the Fergana Valley, includes provinces such as Osh, Jalal-Abad, and Batken. Due to its location, disputes over agricultural land, irrigation, marketplaces, and borders among the groups living in the Fergana Valley occasionally lead to tensions. Moreover, the influence of right-wing populism and nationalist movements has further exacerbated these divisions. Historically, ethnic conflicts have occurred in this region, affecting the local population. This study examines the social relationships, causes, and impacts among the Kyrgyz, Uzbek, Uyghur, and Tajik ethnic groups living in the Fergana Valley of the Kyrgyz Republic. Historical, cultural, religious, and economic factors are evaluated to provide insights. The research aims to offer new perspectives.

Keywords: Sociology, Fergana Valley, ethnic groups, social relationship.

GİRİŞ

Fergana Vadisi, Orta Asya'nın en yoğun nüfuslu ve çok etnikli bölgelerinden biri olup, tarih boyunca çeşitli halkların bir arada yaşadığı karmaşık bir coğrafya olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde çizilen yapay sınırlarla özellikle Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'a bölünen bu vadi, sosyal ve ekonomik sorunlarla birlikte günümüzde de çatışma alanlarından biri haline gelmiştir.

Fergana vadisi sınırların karmaşıklığı, etnik grupların yoğun nüfusu ve sınırlı doğal ve su kaynakları nedeniyle sıkça gerilimlere sahne olmaktadır. Bu çalışmada Fergana Vadisi'nde yaşayan Kırgız, Tacik ve Özbek etnik gruplarının sosyal ilişkilerindeki temel dinamikler, tarihsel arka plan ve ekonomik koşullar incelenmektedir. Amacımız, bu gruplar arasındaki sosyal uyumu tehdit eden unsurları ortaya koyarak çözüm yolları sunmaktır.

İpek Yolu'nun güney ayağının Fergana Vadisi'nden geçmesi, burayı tarih boyunca ticaret ve medeniyet açısından bir merkez haline getirmiştir. (Khalmuminov 2020) Bugün de bölgenin stratejik konumu ve doğal kaynakları bu önemini sürdürmektedir.

FERGANA VADİSİ'NİN COĞRAFİ VE DEMOGRAFİK YAPISI

Fergana Vadisi Merkez Asya'nın en önemli stratejik bölgelerinden biridir. Vadi, Kuzeyde Tanrı Dağları'nın Çatkal uzantısı ve güneyde Alay ve Türkistan sıradağları tarafından kuşatılan, güney-doğu yönünde Kâşgar'la sınırı olan üçgen şeklinde bir bölgedir. (Yazıcı 1995) 23.000 km² yüzölçümüne sahip olan vadi Merkez Asya nüfusunun %25'ine ev sahipliği yapmaktadır. (Demirci 2012) Bölge yoğun nüfusu ve etnik çeşitliliğiyle dikkat çekmektedir; burada Kırgız, Özbek ve Tacik etnik toplulukları ağırlıklı olarak yaşamaktadır. (Dankov 2007)

Fergana Vadisi Merkez Asya'nın en önemli su kaynaklarına sahip bölgelerinden biridir. Buzul sularıyla beslenen Sır Derya ve Amu Derya nehirleri, bölgenin toplam su kaynaklarının %90'ını ve sulu tarımda kullanılan suyun %75'ini sağlamaktadır. (IRIS 2017) Fergana Vadisi'nde pamuk, meyve-sebze ve hayvan yemi gibi tarımsal üretim faaliyetleri yaygındır. Özbekistan'ın tarımsal üretiminin %25'i, Kırgızistan'ın ise %50'si burada gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, Tacikistan'ın işlenebilir topraklarının %70'i de bu vadede yer almaktadır. (Hanspal 2018) Ancak sınırı aşan su kaynaklarının paylaşımı, yukarı havza ülkeleri olan Kırgızistan ve Tacikistan ile aşağı havza ülkeleri Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan arasında sık sık anlaşmazlıklara yol açmaktadır.

SINIRLARI OLUŞTURMADAKİ YAKLAŞIMLAR

XX. yüzyılın başında Sovyet merkezi yönetimi, Orta Asya'da Ulus Devletlerin Sınırlarının Belirlenmesi kararını uygulanır duruma getirmiştir. Böylece Türkistan coğrafyasında 1924 yılında Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan adlarıyla cumhuriyetler oluşturup bunların idari sınırlarını belirleyerek Moskova'ya bağlamıştır. (Karadağ 2022)

Sovyet dönemi sınır politikaları Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan gibi ülkeler arasında anklavlar ve eksklavlar oluşturmuş bu durum bağımsızlık sonrası dönemde ciddi sınır anlaşmazlıklarına dönüşmüştür. Özellikle Fergana Vadisi, hem doğal kaynaklar (su, toprak) hem de sınırın belirsizliği nedeniyle sık sık etnik gerilimlere sahne olmuştur. Bu sınır

sorunlarının çözümü, bağımsızlık sonrası dönemdeki müzakere süreçlerinde ele alınmaya başlanmış olsa da birçok sorun hala devam etmektedir. (Kanat ve Kılınç 2024)

Sovyetler Birliği'nin merkezi planlama anlayışıyla belirlenen sınırlar, Kırgız ve Tacik halklarının geleneksel topraklarının bölünmesine neden olmuştur. 1920'ler ve 1930'larda yapılan sınır düzenlemelerinde, bu bölgede yaşayan toplulukların ekonomik ve sosyal bağları göz ardı edilmiştir. Özellikle su kaynaklarının paylaşımı ve otlak alanlarının kullanımı, yerel halklar arasında gerginliklere yol açmıştır. 1950'ler ve 1960'larda Sovyetler Birliği içindeki yönetim politikaları, bu sorunların üstünü örtse de çatışma potansiyelini ortadan kaldırmamıştır. (Serbest ve Markisova 2022)

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan Merkez Asya ülkeleri, yeni ulus devlet inşa süreçlerinde sınır ve kimlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Sovyet döneminde idari sınırlar olarak tanımlanan çizgiler, bağımsızlık sonrası siyasi sınır niteliği kazanmış ancak coğrafi ve etnik temellere dayanmayan yapıları nedeniyle sorunlar yaratmıştır. Ancak bunlar etnik grupların karışık yaşadığı bölgelerdeki sınırlar belirsiz çizilmiş, doğal coğrafi yapılar göz ardı edilmiştir. (Gündüz ve Karabulut 2008) Mesela Kırgızistan'ın bir kısmını içine alan Fergana Vadisi gibi karma etnik yapıya sahip bölgelerdeki sınır değişiklikleri, toplumsal ve siyasi çatışmalara zemin hazırlamıştır. Şimdi onların içinden iki önemli olayı inceleyelim.

2010 OŞ OLAYLARI

Kırgızlar ile Özbekler Türk halklar içindeki topluluklardır. Yüzyıllar boyunca bu iki Türk halkı birlikte yaşamışlar, ticaret yaparak dış düşmanlara da birlikte savunma yapmışlardır. Ancak Sovyet döneminde idari sınırlar olarak tanımlanan çizgiler, bağımsızlık sonrası siyasi sınır niteliği kazanmış ancak coğrafi ve etnik temellere dayanmayan yapıları nedeniyle sorunlar yaratmıştır. Ancak bu süreçte, etnik grupların karışık yaşadığı bölgelerdeki sınırlar belirsiz çizilmiş, doğal coğrafi yapılar göz ardı edilmiştir. Örneğin, Fergana Vadisi gibi karma etnik yapıya sahip bölgelerdeki sınır değişiklikleri, toplumsal ve siyasi çatışmalara zemin hazırlamıştır.

2010 Kırgız-Özbek etnik çatışmanın kökleri Sovyet döneminden kalan mirastan kaynaklanmaktadır. Sovyet döneminde etnik çatışmalar güç ile bastırılmıştı ve gizli kalmıştı. Perestroyka ve Glasnost döneminde bu sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Etnik gruplar arasındaki sorunlar gittikçe derinleşmişti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra etnik sorunlar Kırgızistan'da büyüyerek devam etmişti. (Askat Kyzy 2020)

Bağımsızlıktan sonra diğer eski Sovyet Cumhuriyetleri gibi Kırgızistan da ulus-devlet olmaya çalışmıştır. Bu dönemlerde milliyetçi gruplar ortaya çıkmıştır. Bu grupların Oş ilindeki faaliyetleri arazi paylaşımına yoğunlaşmıştır. Oş ilinin yer aldığı Güney Kırgızistan'daki etnik Kırgızlar *Oş Aimagi* örgütünü kurmuştur ve örgütün ana hedefi bu bölgede yaşayan Kırgız gençlere konut meselesini çözmek için arazi istemek olmuştur. Öte yandan, etno-milliyetçi Özbek etnik grupların oluşturduğu Adolat örgütü ortaya çıkmıştır. Bu örgüt Özbeklerin özerkliğini, Güney Kırgızistan'ın bir kısmını Özbekistan'a dâhil etmeyi ve hatta ayrılıkçı bir yapıyı amaçlamıştır. (Rezvani 2013)

1990'da yaşanan çatışma etnik karaktere sahip olup etnik bölgesel çatışma olarak nitelendirilmiştir. Bu çatışmanın gerçekleşmesindeki nedenlerin biri de sosyal sorunların

derinleşmesi olmuştur. (Mamyrova 2018) Bu bağlamda Kırgız yetkililer bu çatışmanın tekrarlanması tehlikesini göz ardı etmiş ve özellikle de bu bölgedeki hassas konuları değerlendirmesi yapılmamıştı. 1991'den sonra ekonominin kötüleşmesi ve siyasi çalkantıların bir türlü dinmemesi Oş ilinde etnik yapıyı etkilemiştir. Ülkenin siyasi istikrarsızlığında dış güvenlik faktörleri etkili olduğu gibi iç güvenlik faktörlerinin de payı büyük olmuştur.(Askat Kyzy 2020)

Ancak bu olay Kırgız ve Özbekler arasında kırılma ve üzüntü içerisinde olsa bile Kırgız hükümetin çalışmaları ile aşamalı olarak normale gelmiş ve bugünlerde iki halk da normal hayata devam etmektedir. 2010'daki olaylarda yakınlarını kaybeden ve tamamen kayıp olanların yakınlarında hala bazı kırılmalar bulunmaktadır. Bu konu ayrıca çalışmalıdır.

2020 BATKEN OLAYLARI

Kırgızistan ile Tacikistan arasındaki sınır anlaşmazlıkları, eski Sovyet dönemine kadar uzanan derin köklere sahiptir. Sovyetler Birliği'nin 1924 yılında Merkez Asya'daki sınırları belirleme sürecinde etnik gruplar, coğrafi özellikler ve ekonomik çıkarlar dikkate alınarak sınırlar çizilmiş, ancak bu sınırlar çoğu zaman bölgenin gerçek sosyo-kültürel yapısıyla örtüşmemiş ve göz ardı edilmiştir. Özellikle karmaşık sınır hatları ve çeşitli yerleşim birimlerinin bir ülke sınırları içinde kalması, ilerleyen yıllarda birçok sorunun temelini oluşturmuştur.(Coldoşev 2019)

Sovyetler Birliği döneminde de Batken ilinde Kırgız ve Tacik etnik grubuyla su, hayvanların otlatma yerleri ve araziler yüzünden zaman zaman çatışma ve kavgalar çıkmış. Fakat o dönemdeki askeri güç ile bunlar kısa zamanda bastırılmış ve çok yaygınlaşmamıştır. Ayrıca Sovyet döneminde sınırlar açık ve idari olarak farklı olarak gözükmüyordu. (Tashtemkhanova vd. 2015)

1991'de Sovyetler Birliği dağılmış ve içindeki cumhuriyetler bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Ancak Batken ilinde anklav ve eksklavların durumu çözülemeden devam etti. Özellikle anklavlara geçiş için yol ve arazi sulamak için kaynak ve küçük barajlara sahip olma ve paylaşma ve dağıtma konusunda küçük çapta anlaşmazlıklar devam etmiştir (Ormonaliev ve Sabirov 2023) İşin ilginç tarafı da Kırgız Cumhuriyeti sınırları içinde Tacik etnik grubu Tacikistan'da da Kırgız etnik grubun iç içe yaşıyor olmasıdır.(Arı 2024)

Ancak 2021 ve 2022 yıllarında Kırgızistan ve Tacikistan arasındaki sınır anlaşmazlıkları, büyük ölçekte silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Bu çatışmalarda her iki taraftan yüzlerce kişi hayatını kaybetmiş, sınır bölgelerindeki köyler ve yerleşim birimleri ciddi şekilde zarar görmüştür. Özellikle Kırgızistan tarafında çok sayıda köy yağmalanmış, yakılmış ve binlerce insan güvenli bölgelere tahliye edilmiştir. Tarım alanları, su kaynakları ve altyapı büyük zarar görmüş, bu da, iki ülke arasındaki ilişkileri daha da gerginleştirmiştir. (Ormonaliev 2022)

28 Nisan 2021 tarihinde, Kırgızistan ile Tacikistan arasındaki sınır köylerinde, her iki tarafın da sahiplik iddialarında bulunduğu Golovnoy kaynak su dağıtım noktasında bir çatışma başladı. 29 Nisan'da bu çatışma, iki ülkenin askerleri arasında silahlı bir çatışmaya dönüştü. Kırgız Cumhuriyeti yetkilileri Tacik askerlerinin makineli tüfekler, havanlar ve Mi-24 helikopterleri kullandığını açıkladı. Aynı gün akşamı, Kırgızistan ve Tacikistan ateşkes ilan ederek askerlerini üslerine çekmeye karar verdiler, ancak bazı bölgelerde çatışmalar 1 Mayıs'a

kadar devam etti. Kırgızistan Sağlık Bakanlığı'na göre, sınırdaki çatışmalar sonucu 36 Kırgız vatandaşı hayatını kaybetti, 153 kişi ise yaralandı. Ölen ve yaralananların büyük çoğunluğu sivil vatandaşlardı. Ayrıca, çatışmalar sırasında 129 tek katlı ev ve 84 farklı yapı, okul, itfaiye, çocuk yuvası, polis istasyonu, 4 sınır karakolu, 27 benzin istasyonu ve bir kütüphane tahrip oldu. Çatışma bölgesinden toplamda 40 bin civarında sivil tahliye edildi. Tacikistan ise çatışmalar sonucunda 16 kişinin öldüğünü ve 110'dan fazla kişinin yaralandığını bildirdi. Tacikistan İçişleri Bakanlığı, sınırdaki köylerde 14 evin tamamen yıkıldığını ve yaklaşık 15 bin kişinin güvenli bölgelere tahliye edildiğini duyurdu. (Tayfur 2022)

Bir yıl sonra, 27 Ocak 2022'de, Kırgızistan ile Tacikistan arasındaki sınırda tekrar bir çatışma yaşandı. Tacikistan, Kırgız tarafının ateş açtığını, havanlar ve insansız hava araçları kullandığını belirtti. Kırgız Cumhuriyeti ise Tacikistan'ı minümörler ve roketatarlar kullanarak ateş açmakla suçladı. Bu çatışmada 11 Kırgız vatandaşı yaralandı. 28 Ocak'ta her iki ülke arasında ateşkese varıldı ve sınırdaki durum istikrarlı hale getirildi. (Omuraliev 2022)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sovyet idari yönetimi Fergana vadisi halklarının etnik ve kültürel özelliklerini dikkate almadan belirsiz sınırlar oluşturmuştur. Bu oluşum 1991'de bölge ülkeleri bağımsızlığa kavuştuğunda çözülmemiş problem olarak miras kalmıştır.

2010'da Oş olaylarında Kırgız ve Özbek etnik çatışması yaşanmış ve komşu ülkeler, bu duruma müdahale etmemiş ve Kırgızistan'ın iç meselesi olarak tavır almışlar. Onların bu tutumu ve Kırgız siyasi yetkililerin ve iki halkın aksakalları ile olay durdurulmuş. Olaydan beri iki halkın birlikte yaşama kültürü gelişmiş ve "Kırgız Vatandaşı" çatısı altında beraberlikleri devam etmektedir.

2021 ve 2022'de Batken olaylarında Kırgız-Tacik etnik çatışması gerçekleşmiş ve giderek büyüyen iki ülkenin askeri birlikleri de bu çatışmaya müdahil olmuş iki taraftan onlarca insan hayatını kaybetmiştir. Bu olayda iki ülke aralarında diyalog kurarak kendi aralarında çözüm yolunu seçmişler. Bu olaydan sonra da Kırgız tarafı tek taraflı olarak sınırı kapatmıştır.

Ancak 2024'ün son ayında Kırgız ve Tacik tarafı sınırlar konusunda anlaşıldığını iki tarafın hak iddia ettiği bazı arazilerde 50/50 anlaşarak anlaşmaya vardıklarını duyurmuştur. Bu sınır problemi çözümlerse her ne kadar halklar çatışma ve ayrışmadan dolayı kırılgan ve kızgın olsa bile vadede binlerde yıl birlikte yaşamışlar ve bundan sonra su ve yayla gibi doğal kanallarını birlikte paylaşarak kullanacakları konusunda iki halkın da umutlu olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- [1] Arı, Mustafa Türker. 2024. "Fergana Vadisi'nde İç Topraklar (Anklav) Sorunu Orta Asya Ülkeleri Arasındaki İş Birliğini Ne Yönde Etkiler? Voruh Örneği". *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 8(1):103-16. doi: 10.58640/asyar.1440814.
- [2] Askat Kyzy, Begaiym. 2020. "Kırgızistan'da Nisan Devrimi: 2010 Kırgız-Özbek Etnik Çatışması". Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [3] Coldoşev, Altınbek. 2019. "Kimlik ve Sınır: Orta Asya'da Sınır Sorunları". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 19(2):303-26. doi: 10.32449/egetid.576578.

- [4] Dankov, Artem. 2007. “Ferghana Valley: problems of maintaining economic stability”. *Central Asia and the Caucasus* (2 (44)):114-25.
- [5] Demirci, Levent. 2012. “Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana”. *Savunma Bilimleri Dergisi* 11(2):33-69. doi: 10.17134/sbd.15568.
- [6] Gündüz, Mehmet, ve Murat Karabulut. 2008. “SSCB’nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Ortalama Yaşam Süresi ile Sosyo-Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkiler”. *Coğrafi Bilimler Dergisi* 6(1):69-83. doi: 10.1501/Cogbil_0000000084.
- [7] Hanspal, Amandeep. 2018. “Fergana Valley: Central Asia’s Cauldron”. *Statecraft*. Geliş tarihi 25 Aralık 2024 (<https://www.statecraft.co.in/article/fergana-valley-central-asia-s-cauldron>).
- [8] IRIS. 2017. *Ferghana Valley five year humanitarian trends assessment, aging leadership, economic shocks, decreased funding and reduced resilience to environmental hazards. Middle East*. Institut de Relations Internationales et Stratégiques.
- [9] Kanat, Selim, ve Serkut Kılınc. 2024. “Sovyetler Birliği Sonrası Sınır Sorunları ve Çözüm Arayışları: Özbekistan Örneği”. *İmgelem (Özbekistan Özel Sayısı)*:37-66. doi: 10.53791/imgelem.1510734.
- [10] Karadağ, Hüseyin. 2022. “Türkistan’da Bir Sancı Odağı: Fergana Vadisi”. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi* (10):8-18. doi: 10.55089/yyuvasad.1207148.
- [11] Khalmuminov, Ulugbek. 2020. “Ferghana in the Early Middle Ages: Political and Ethnic Processes”. *Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research* (7 (9)):70-77. doi: 10.5281/zenodo.3904335.
- [12] Mamyrova, Mahabat. 2018. “On Massmedia During «Osh Events» in Kyrgyzstan (June, 1990 Year)”. *Science, New Technologies and Innovations in Kyrgyzstan* (6):184-86.
- [13] Omuraliev, Nurbek. 2022. “Kyrgyz-Tajik Conflicts: Sociological Analysis”. *Bulletin of Abai KazNPU. Series of Sociological and Political sciences* 77(1):39-47. doi: 10.51889/2022-1.1728-8940.06.
- [14] Ormonaliev, Kanatbek. 2022. “Modern Kyrgyz-Tajik Border Territorial Problems”. *Bulletin of Science and Practice* 8(9):664-70.
- [15] Ormonaliev, Kanatbek, ve P. K. Sabirov. 2023. “The Main Factors of Tension in The Kyrgyz-Tajik Border Areas in The 2000 Years”. *Science, New Technologies and Innovations in Kyrgyzstan* (1):129-34. doi: 10.26104/NNTIK.2023.62.20.031.
- [16] Rezvani, Babak. 2013. “Understanding and Explaining the Kyrgyz-Uzbek Interethnic Conflict in Southern Kyrgyzstan”. *Anthropology of the Middle East* 8(2). doi: 10.3167/ame.2013.080205.
- [17] Serbest, Murat Burkan, ve Zhanylai Markisova. 2022. “Sovyetler Birliği Döneminden Günümüze Kırgızistan-Tacikistan Su Sorunları”. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi* 2(2):95-110.
- [18] Tashtemkhanova, Raikhan, Zhanar Medeubayeva, Aizhan Serikbayeva, ve Madina Igimbayeva. 2015. “Territorial and Border Issues in Central Asia: Analysis of the Reasons, Current State and Perspectives”. *The Anthropologist* 22(3):518-25. doi: 10.1080/09720073.2015.11891910.
- [19] Tayfur, Nazir Aliyev. 2022. “Kırgızistan ve Tacikistan 31 yıldır sınır anlaşmazlığı yaşıyor”. *Anadolu Ajansı*, Eylül 18.
- [20] Yazıcı, Tahsin. 1995. “Fergana”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 12:375-77.

ARTHUR SCHOPENHAUER'UN TEK TANRILI DİNLERE İLİŞKİN ELEŞTİRİSİ

Tuğba CIBIZ¹

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
tugbaerol1996@gmail.com- ORCID ID: 0000-0001-7456-4843

ÖZET

Din, daima bir anlam arayışında olan insanların sığındığı bir liman olmuş ve bir kurtuluş aracı olarak görülmüştür. Filozofların da ilgisini çeken din olgusu, felsefe-din tartışmalarında da yerini almıştır. 19. yüzyılın önemli filozoflarından Alman filozof Arthur Schopenhauer (1788-1860)'un felsefesinde dine ilişkin eleştirilere de rastlamak mümkündür. Schopenhauer, insanın anlam arayışı sürecinde Tanrıya ihtiyaç olmadığını iddia etmiştir. O, bir tatminsizlik ve acı kaynağı olarak gördüğü irade kavramına dinden daha çok önem vermektedir. Schopenhauer'a göre, insan iradenin bir kölesidir. Din, bu iradenin baskısından kurtulma isteğinin bir sonucudur. Schopenhauer, dinin aslında mutluluktan ziyade, mutsuzluk getirdiğini belirtmektedir. Schopenhauer'a göre felsefe seçkinlerin, din ise halkın metafiziği olarak nitelendirilir. Kalabalıkların metafiziği olarak nitelendirdiği dinin, herkes tarafından kavranabileceği ancak herkesin felsefi olarak aydınlanamayacağını iddia eder. Bu durumda, Schopenhauer' un dinlere hatta tek tanrılı dinlere bakış açısının eleştirel ve kötümser bir tavır takınması yadsınamaz bir gerçektir. Bu çalışmanın amacı, Schopenhauer' un tek tanrılı dinlere ilişkin düşüncelerini ortaya koymak ve tek tanrılı dinlere ilişkin neden eleştirel bir tutum takındığını tespit etmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışmada en çok Schopenhauer' un Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'i hangi yönlerinden ötürü eleştirdiği konusuna yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, irade, Schopenhauer

1. GİRİŞ

İnsan hayatı boyunca daima düşünen bir varlık olmuş ve bu süreçte de felsefe ile iç içe olmuştur. 19. Yüzyılın önemli filozoflarından Arthur Schopenhauer da birçok filozof gibi insan doğasını ve yaşadığı evreni anlamlandırma çabasına girmiştir. Schopenhauer' un yaşadığı dönemin özellikleri (savaşlar vs.) ve hayatının çalkantılı olması da böylesine bir felsefe ortaya koymasında etkisi olmuştur. Schopenhauer zengin tüccar bir ailenin oğludur. Ayrıca edebiyatla ilgisi olan annesi sayesinde Goethe gibi önemli kişilerle karşılaşma fırsatı bulmuştur. Bu durum onun için kaçırılmaz bir fırsat olmuştur. Ayrıca babasının ölümünden sonra annesinin rahat tavırları ve umursamazlığı, Schopenhauer'ın kadınlara karşı tutumunda olumsuz bir tavır takınmasına neden olmuştur. Schopenhauer Berlin Üniversitesi'nde akademisyenlik yapmış ancak bu meslekte de beklentilerin aksine istediği başarıyı elde edememiştir. Bu süreçte Hegel ile zıt düşen ve onunla bir yarış içerisine giren Schopenhauer, zaman içerisinde akademisyenlik görevinden de istifa etmiş ve böylece kendini tamamen felsefe ve sanata adanmıştır.

Babasının ölümünden sonra kaleme aldığı “*İrade ve Tasarım olarak Dünya*” kitabı onun felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Buradaki irade kavramı bir isteme, dürtü ya da istenç olarak adlandırılabilir. Schopenhauer’a göre insan hayatı boyunca her daim istemeye meyilli bir varlıktır. İnsan daima bir tatminsizlik içerisindedir ve hep daha fazlasını ister. Schopenhauer istemek kavramını denizden su içmeye benzetmektedir. İnsan denizden su içtikçe daha da çok susar. Bu istek tatminsizliği zamanla insanda acıyı da beraberinde getirmektedir. Artık her istediğini elde eden insan zamanla bu durumdan da sıkılır ve bu durum kişide mutsuzluk bırakır. Schopenhauer’a göre arzular ve cinsellik de benzer biçimde söndürülemez. Kısacası, istek sonu olmayan bir kavramdır. Eğer mutlu olmak istiyorsa bir insan, istemeye karşı koymalı ve arzularını dinlememelidir. İnsan ancak acıya odaklanmalı ve mutlu olmak yerine bu dünyanın mutlu olunacak bir yer olmadığını kavramalıdır. Ancak bu şekilde gerçek mutluluğa ulaşacaktır. Schopenhauer için bu dünyada mutluluk diye bir durumdan bahsetmek de pek mümkün değildir. Ona göre, ancak acının yokluğunda mutluluk vardır.

Schopenhauer düşüncelerinde ahlak kavramına da yer vermektedir. Ahlakın doğuştan geldiğine ve insanların aslında özünde kötü olduklarını iddia etmektedir. Ahlak insanda aynı zamanda bencilliği de beraberinde getirmektedir. Schopenhauer’a göre insan davranışlarında toplum için iyi olanı değil de kendisi için iyi olanı yaparak hareket etmektedir. Bir iyilik yapılırken cennet-cehennem ya da sevap-günah ekseninde yapılmamalıdır. Bu durum insanı zamanla çıkarıcılığa götürebilmektedir. Ahlak ile din birbirini etkileyebilen iki kavramdır. Din, toplum hayatında önemli bir paya sahiptir. Din insanlar için toplumsal anlamda bütünleşmeyi ve dayanışmayı beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda bakıldığında dinin ahlaki olarak olumlu ve güçlü bir etkisi olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Din, insanı hem çalışmaya hem de tembelleşmeye yönlendirebilmektedir. Tarihte bunun birçok örnekleri ile karşılaşmak mümkündür. Osmanlı Devleti tarihinin en güzel, en kudretli yıllarını dinin adalet ve hoşgörü ilkelerinin yerine layıkıyla getirildiği zamanlarda yaşamıştır. Söz gelimi İkinci Dünya Savaşı’ndan büyük bir yıkımla çıkan Almanya Protestan ahlakı ile ekonomisini yeniden toparlayıp ülkeyi hızla eskisinden daha güzel hâle getirmiştir. Protestanlığın iş ahlakı, çalışma azmi, disiplini onları çok güzel bir şekilde yönetmiştir. Almanya’dan ikinci Dünya Savaşı’na dair hemen hemen hiçbir iz kalmamıştır. Dinlerin insanları çalışmaya, gelişmeye ve üretmeye sevk edici pek çok öğretileri vardır. Bunu doğru anlayıp hareket eden toplumların ne gibi gelişmeler gösterdiğini görmek mümkündür (Kaya, 2020: s.21- 37).

Schopenhauer’a göre, insan yaşadığı dünyayı anlamlandırmaya ve hayatının asıl gayesini anlamaya çalışırken aklının yetersiz kaldığı durumlara da maruz kalmıştır. Böylece çaresiz ve acı içinde olan insan bir doğa üstü güce ihtiyaç duymuştur. Bu durumu fırsat bilen vahye dayalı dinler insanlar içinde baş göstermiştir. Schopenhauer dinlere ilişkin düşüncelerini “*Din Üzerine*” adlı kitabında *Demopheles* ve *Philaethes* adlı kahramanlar aracılığıyla bir diyalog üzerinden okuyucuya aktarmıştır. Demopheles bir din savunucusu iken Philaethes felsefeyi hakikat olarak gören ve dinlere karşı çok sert tavır takınan bir karakter olarak okurun karşısına çıkmaktadır. Schopenhauer dini, kalabalıkların metafiziği olarak görmektedir. Dinin derin anlamlar içerdiği ve insanlara ancak alegorik bir şekilde sunulduğunda bir anlam ifade edeceğini belirtir. Schopenhauer felsefe alanını da de dâhilerin işi olarak görmektedir. Schopenhauer’a göre, hayatın derin anlamı ve yüksek hedefi kitlelere ancak simgesel bir dille

gösterilip takdim edilebilir, çünkü onlar hayatı gerçek anlamıyla kavrayamazlar. Buna karşılık felsefe ise küçük bir azınlık ve seçkinler için uygundur (Schopenhauer, 2020: s.6).

2. SCHOPENHAUER'UN TEK TANRILI DİNLERE İLİŞKİN ELEŞTİRİSİ

Schopenhauer, Hristiyanlığın hâkim olduğu topraklarda doğmuş ve dine dair görüşleri de bu ekseninde şekillenmiştir. Alman filozof Schopenhauer, dinlerin tek Tanrı, çok Tanrı veya Tanrısız olup olmadıklarıyla ilgilenmemiştir. Çünkü Tanrı olup olmadığı ya da varsa kaç tane olduğunun önemsiz olduğunu düşünür. Schopenhauer, daha çok dinlerin sosyal hayata ne kadar ve ne biçimde etki edip etmediğiyle ilgilenmiştir. Bu bağlamda Schopenhauer dinleri iyimser ya da kötümser olma durumlarına göre sınıflandırmıştır. Budizm, Yahudilik ve İslam gibi tek tanrılı dinlere de sert eleştiriler getirmiştir. Yani bir din ona göre ya iyimserdir ya kötümserdir. Schopenhauer' un iyimser olarak nitelendirdiği dinler, Antik Yunan, Roma Paganizmi ve Budizm; kötümser dolarak nitelendirdiği dinler ise, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam olmuştur (Durakoğlu, 2021: s.95).

2.1.Schopenhauer' un Olumlu Tavır Takındığı Dinler

2.1.1. Antik Yunan ve Roma Paganizmi

Schopenhauer, Antik Yunan ve Roma pagan dinlerini katı kuralların olmadığı, dogmalardan uzak, hoşgörünün olduğu bir yapı olarak nitelendirmektedir. Schopenhauer, Antik Yunan dini üzerinden Paganizmi iyimser bir din olarak nitelendirmektedir. Bu dinde hiç kimse inançları ve yaptıkları dini ritüelleri nedeniyle sorgulanmaz. Onlar için müsamaha gösterilmeyen tek şey, tanrıyı reddetmek ve tanrıya küfretmektir. Onlara göre, Tanrıya küfretmek, devlete küfretmek demektir. Bu da Tanrıya hizmet eden devlet için sıkıntılı bir durumdur. Antik Yunan ve Roma Paganizmi yaşam için ortaya yazılı öğretiler sunmamaktadır. Kutsal metinleri, dogmatik fikirleri ve katı ahlak sistemleri de yoktur. Herkes dini düşüncelerinde özgürdür. Ruhun ölümsüzlüğü, ölümden sonraki hayat hakkında kesin, açık, dogmatik fikirleri de yoktur. Felsefe geliştikçe zamanla genel ahlak kuralları ve toplumun işleyişi de din ekseninde olmamasına rağmen sorunsuz bir şekilde ilerlemeye devam etmiştir. Ne yazık ki tek tanrılı dinlere oranla kalıcılığı uzun sürmemiştir. Antik Yunanlılar 'da Tanrıların şehirlerde yaşadığına dair inanışlar da hakimdi. Tanrılara insanlarda olan özellikler yüklenilmeye çalışılmıştı. Bu duruma örnek verecek olursak, en büyük Tanrı Zeus'un Hera adlı bir Tanrıça ile evlendiklerine inanılmaktaydı. Hera, evlilikten sonra Tanrıların kraliçesi olarak kabul edilmişti. Antik Yunan inançlarına göre Hera, evlilikleri ve doğum sırasında kadınları koruyan en büyük Tanrıçadır (Durakoğlu, 2021: s.92-95).

2.1.2. Budizm

Schopenhauer' un Asya dinleri ile tanışması, annesinin edebiyat çevresi sayesinde olmuştur. Upanişad'ın çevirisi olan Qupnekhat'ı okumasıyla da ilgisi artmıştır. Eserde, Maya (dünyanın gelip geçiciliği) kavramıyla tanışmış ve bu kavramı irade ile eş tutmuştur. Budizm, her ne kadar Hinduizm'e tepki olarak doğmuş olsa da Hinduizm ile bağlantısını tam anlamıyla koparamamıştır. Budizm'in temel felsefesi eşitlik üzerinedir. Kişinin kurtuluşu kendi bireysel

çabasına bağlıdır. Buda'nın öğretilerine (sekiz dilimli yol) uyar ve buna uygun bir hayat yaşarsa kurtuluşa erecektir (Kaya, 2020: s.78).

Buda felsefesine göre, hayatın acı ve ıstıraptan meydana geldiği, mutluluğun bulunmasının zor olduğu, mutluluğun gelip geçici olduğu, kurtuluşun da ancak arzularımızın ve isteklerimizin bastırılması sonucu gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Schopenhauer da aynı bakış açısıyla istencin, arzuların bastırılması gerektiğini dile getirmektedir. Schopenhauer'a göre, Budizm öğretisindeki gibi insanların çok azı Nirvana'ya yani kurtuluşa ulaşacaktır. Bu kurtuluşa ulaşan insanlar, iradelerine boyun eğmeyen, istemeyi tamamen reddeden insanlardır. Schopenhauer' un ortaya koyduğu dinler piramidinde Budizm en yüksek mertebeye sahip bir din olarak nitelendirilmektedir. Hakikatlerin en önemlisi olan Budizm, insanlara hakikati en saf ve en şeffaf haliyle anlatmaktadır. Schopenhauer doğu ile batı sentezini en güzel şekilde gerçekleştiren filozoflardan biridir. Hayatının çeşitli alanlarda Budizm'in etkisinin olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.

Schopenhauer' un hayvanlar konusunda da hassas bir tavır takındığını söylemek mümkündür. Budizm felsefesinde bütün canlılar eşittir. Budizm'de, hayvanlar ve hayvanlara zarar vermenin ciddi yaptırımlarının olması, Schopenhauer için önemli bir yer tutmaktadır. Schopenhauer hatta hayvanlara gereken önemin verilmemesinden dolayı Budizm'in aksine Hristiyanlığın mükemmel bir din olamayacağını söylemektedir. Örneğin, "Schopenhauer, Hristiyanlığın pek çok yönünü kusurlu bulmuştur ancak en büyük eleştirisi Hristiyanlığın hayvanlara bakış noktasında olmuştur. Bu noktada yine Hristiyanlık ile Budizm ve Brahmanizm arasında bir kıyas yapar. Hristiyanlık, insanı her şeyden koparıp apayrı bir kefeye sokarken hayvanları ise bir eşya olarak görür. Bakış açısı böyle olunca hayvanlara gereken önem verilmez, onlara eziyet edilir ve gereksiz görüldükleri her yerde öldürülürler. Hayvanlar insanların işlerini kolaylaştıran varlık olarak görülür. Oysa Budizm ve Brahman dinleri hayvanları kendilerinin akrabaları olarak görüp hayvanlara bu şekilde muamele etmektedirler. Hatta bu dinler ruh göçü ile hayvanlar arasında bir bağ kurarlar. Öyle ki Asya dinlerinin hâkim olduğu coğrafyada hayvan haklarının korunması için özel bir çabaya gerek duyulmamıştır. Çünkü bu dinler hayvan hakları noktasında insanlara gereken hassasiyeti kazandırmıştır. Oysa Avrupa'da hayvanların korunması için din yeteri kadar hassas davranmadığı için devlet gereken tedbirleri almak ile mükelleftir" (Kaya, 2020: s.47).

Schopenhauer'ın hayatında hiç evlenmemesi ile de Budizm'in keşiflere evlenmeyi yasaklaması arasında bir bağ kurulabilir. Schopenhauer her ne kadar Budizm ile paralel bir hayat yaşamış gibi gözükse de yaptıkları ile onun felsefesi arasında zıtlıklar mevcuttur. Gayrimeşru bir çocuğunun olması ve çocuğa gereken önemi vermemesi sonucunda çocuğun ölmesi örnek olarak verilebilir. Buna ek olarak bir kadının sırf sesinden rahatsız olduğu için onu merdivenlerden itmesi ve bunun sonucunda kadına karşı vicdani bir pişmanlık göstermemesi verilebilir. Budizm'de ise aksine öldürme ve ölüme sebep olma eylemleri büyük günah olarak kabul edilmiş ve kesin olarak yasaklanmıştır.

2.2.Schopenhauer' un Olumsuz Tavır Takındığı Dinler

2.2.1. Hristiyanlık

Schopenhauer, Hristiyanlığı bir din olarak görmemekle beraber bir dizi tarihi olaylardan ibaret olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, Hristiyanlık özü itibariyle ve öncelikle bir anlatı veya bir tarih, bir olaylar dizisi, kişilere ait olgular, eylemler ve ıstıraplar bütünüdür. Bizatihi bu tarih dogmayı oluşturur, ona inanmak da kurtuluşa götürür. Diğer dinlerde, özellikle Budacılıkta, elbette kurucuların hayatları içinde tarihsel bir tamamlayıcı öge bulunur; ne var ki bu bizzat dogmanın bir parçası değildir, sadece ona eşlik eder (Schopenhauer, 2020: s.113).

Schopenhauer Hristiyanlığı dogma ve alegoriden ibaret görür. Genel itibariyle, Demopheles' in ağzıyla, dinî önermelerin ancak *sensu allegorico* (mecazi anlamda) doğru olabileceğini söyler. Aslında bu durum tüm dinler için geçerlidir. Din ile ilgili tartışmalar, Schopenhauer'a göre, mecazi bir şekilde anlaşılması ve yorumlanması gereken bildirimlerin, *sensu proprio* (gerçek anlamda) yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Alegoriler insanın metafizik yönüne cevap veren anlatım tarzıdır. Hristiyanlık Yahudiliğin dogmalarını alegorik bir forma kavuşturmuştur. Schopenhauer'a göre, Hristiyanlık genel anlamda alegorik bir yapıya sahiptir ve dünyevi işler mevzu bahis olunca alegori olarak görülen şey din alanında *sır* ismiyle anılır (Schopenhauer, 2020: s.104).

Schopenhauer, düşünüş, ilk günah ve kurtarıcı gibi öğretileri de Hristiyanlığın merkezi olarak görmektedir. Schopenhauer'a göre, Hristiyanlık günah inancı nedeniyle kötümserdir. Hristiyanlığın düşünüş öğretisine göre de bu dünyaya gelen insanın doğuştan günahkâr olarak geldiği iddia edilmektedir. İnanç sayesinde, kurtarıcı vasıtasıyla şefaat ve kefarete de bununla ilgilidir. Fakat Hristiyanlık böylelikle kendisinin kötümser olduğunu göstermiş ve bu nedenle Yahudiliğe ve onun hakiki mirasçısı olan İslamiyet'e zıt düşmektedir. Âdem ile hepimiz günah işleyerek lanetlendik ama kurtarıcı ile hepimiz kurtuluruz düşüncesi hakimdir (Durakoğlu, 2021: s.96). (Durakoğlu, 2021) aktarımına göre; Hristiyanlık dininde, Tanrı özü bakımından aşkın kabul edilse de onun Hz. İsa kılığında ete ve kemiğe bürünerek içkin bir varlığa dönüştürüldüğü kabul edilmektedir. Dolayısıyla Hristiyanlık kendi içerisinde bir peygamberlik (elçilik) müessesine ihtiyaç duymamıştır.

Schopenhauer'a göre bireysel günahı genel insanlığa yüklemek ve cezalandırmak da yanlıştır. Ayrıca bir insan Tanrı'ya inanmıyor diye onu ömür boyu cezalandırmak da tam bir saçmalaktır. Anlaşılacağı üzere Tanrı'nın nefretle ilişkilendirilmesi ve acı ve ıstırapla dolu bu dünyada, ölüm sonrası cehennem gibi bir cezanın verilmesi de Tanrı'nın ne kadar kinci olduğunun bir göstergesidir.

2.2.2. Yahudilik

Schopenhauer, Yahudiliğe karşıt bir filozof olmamakla birlikte, Yahudiliğin hayalperest tavrına karşı eleştiriler ortaya sunmuştur. İnsan daima Tanrı'ya şükretmektedir. Çünkü, Tanrı insanı yoktan var etmiş ve ona bir vücut bahşetmiştir. Schopenhauer'a göre böylesi bir sefil hayat için, Tanrı'ya şükretmemizi gerektiren hiçbir durum söz konusu olamaz. Hristiyanlık ve Hint dinleri bu ıstırapla dolu hayat için Tanrı'ya şükretmenin gereksiz olduğunu dile getirmişlerdir.

Schopenhauer dinlerin özellikle tek tanrılı dinlerin (Yahudilik, Hristiyanlık, İslam) temelinde şiddet olduğunu varsaymaktadır. Schopenhauer, tek Tanrılı dinlerin hiçbir zaman iyimser bir din olamayacağını iddia etmiştir. Hristiyanlığı görece iyimser kabul etse de Yahudilik ve İslamiyet'i hoşgörüsüz ve gaddar dinler olarak kabul etmiştir. Her dinde kendi inançları uğruna savaşlar yapılmış ve bunun sonucunda birçok masum insan öldürülmüştür. Dinlerin insanların

canını hiçe saymasındaki en önemli faktör, kendi dininin dışındaki insanları kafir olarak görmeleridir. Bu durum sebebiyle bir dinin inananlarının bütün diğer din mensuplarına karşı kendilerinde her türlü suçu işleme hakkını görmesi ve dolayısıyla onlara karşı en büyük canilik ve gaddarlıkla davranması gerçekten dinlerin en kötü yanıdır (Schopenhauer, 2020: s.93). Schopenhauer' un acımasız olarak nitelendirdiği bu dinlerin, kendi dinlerini yaymak uğruna, herkesi kılıçtan geçirmeyi ve masum insanları öldürmeyi kendilerinde hak görmesi anlaşılabilir bir durumdur. Böyle bir din için de hoşgöründen söz etmek mümkün değildir. Schopenhauer'a göre, Tanrı'nın kendi başına iktidar olma isteği, kendinden başka bir tanrıya tahammülsüzlüğünü gözler önüne sermektedir. Aslında hoşgörüsüzlük sadece tektanrıci dinlere özgüdür ve tek Tanrı doğası gereği başka bir Tanrının varlığına izin vermeyecek kadar kıskançtır. Buna karşılık çoktanrıci dinlerin Tanrıları doğal olarak hoşgörülüdür; onlar yaşar ve yaşamaya izin verir. Öncelikle onlar aynı dinin tanrıları olarak hemcinslerine seve seve tahammül ederler ve bu tahammül daha sonra yabancı tanrıları içine alacak şekilde genişler. Dolayısıyla konukseverlikle aynı dinin içerisine alınır, hatta zaman zaman bu yabancı tanrılar onlarla aynı hak ve ayrıcalıklara erişirler (Schopenhauer, 2020: s.94-95).

2.2.3. İslam

Üç monoteist (tek tanrılı) dinde var olan Mesih anlayışı, günün birinde bir kurtarıcının geleceğine ve bu acılı ve ıstırap dolu durumdan onları kurtaracakları düşüncesine dayanmaktaydı. Bu durum bazı kesim için çalışmaya gerek olmadığı ve sadece duanın yeterli olacağı gibi bir algı da oluşturabilmektedir. Ancak İslamiyet açısından bakıldığında, din daima inananlarına tevekkülü tavsiye etmektedir. Burada tevekkül olarak değinilen kavram, yaşamın boyunca elinden geleni yapmak ve sonucunu Allah'a bırakmaktır. Asıl ve anlaşılması gereken bir diğer konu ise, dinin istismar edilmesidir. Bu istismar edilen tebaayı da genellikle eğitim seviyesi düşük, avam tabaka olarak nitelendirilen cahil kesim oluşturmaktadır.

İnsanın ölüm hakkında bilgilerini de din ya da felsefe yoluyla edinir. Felsefe ölümün bilgi yönünü ele alırken din daha çok insanın ölümden sonraki hayatını (ahiret) ele alır. Her canlı bir gün ölüm ile tanışacaktır ve bu ölüm gerçeği karşısında da hepimiz korkmaktayız. İnsan ölünce belki yeni bir hayata başlayacak, belki yok olup gidecek, belki de hiç beklemediği bir tablo ile karşılaşacak. Din tarafından bizlere daima, ölümden korkmamamız ve bizi yaratan Tanrı'ya sığınmamız gerektiği anlatılır. Ölüm hakkındaki fikirlerimiz daima dinî değerlerimize dayalıdır. Örneğin, bir Müslüman için asıl ve ebedi hayat ölümden sonra başlarken bir ateist için ölüm bir yok oluşturdur. Dolayısıyla ölüm karşısında dinin, insanları teskin, teselli etmesi ve onları daha güçlü kılması gibi etkileri söz konusudur (Kaya, 2020: s.34). Bu kısımda rahmetli önemli bir siyasetçimizin sözünü de yad etmek isterim: “*Ölüm inançsız insanlar için korkunç bir sondur ama inananlar için ne kadar zevkli bir başlangıçtır*”.

Schopenhauer' un tek Tanrılı dinlere ilişkin eleştirilerinde İslamiyet de önemli bir pay almıştır. Dinlerin, özellikle Hıristiyanlık ve Müslümanlığın, yeryüzünde sebebiyet verdiği gaddarlıklar ile meydana getirdiği sefalet ve kötülüklerin telafisi söz konusu olduğunda bu ahlaki etkinin büyüklük ve kesinliğinden ne kadar söz edilebilirdi, düşünmek gerekir. Bağnazlığı, sonu gelmez işkenceleri, din savaşlarını, eskilerin hiçbir fikre sahip olmadığı bu kanlı çılgınlığı düşünün; mazur gösterilebilecek hiçbir yanı olmayan ve tam iki yüzyıl sürmüş olan Haçlı seferlerini, onların savaş çılgınlıklarını- “Bu Tanrı'nın iradesi!”- düşünün, sevgiyi, hoşgörüyü,

müsamahayı vazetmiş olanın mezarını ele geçirmektir amaçları güya. Mağriblerin ve Yahudilerin İspanya'dan gaddarca sürülüp çıkarılması ve köklerinin kazınması; kan banyolarını engizisyonları ve sapkınlar için diğer mahkemeleri; ayrıca Müslümanların üç kıtadaki korkunç ve kanlı fetihlerini düşünün, eski tapınakların ve suretlerin ebediyen esef edilecek, keyfice ve zalimce yok edilmesi ve çirkinleştirilmesi bugün bile hala Müslümanların tektanrıcı gazabının izlerini sergilemektedir. Bunlar melun hatırası hala taze olan Gazneli Mahmut ile başlayıp, kardeş katili Evrengizib'e kadar sürer (Schopenhauer, 2020: s.90-91). Tanrı'nın seçilmiş kavmi olarak nitelendirilmiş ve Vaat Edilmiş Topraklar savıyla, önlerine çıkanı yıkıp yağmalayarak saldırılarda bulunan kavimleri de bu kısımda hatırlamak gerekir. Schopenhauer' un İslam'a yönelik eleştirilerinde karşımıza çıkan bir başka iddia ise, Hz. Ömer'in İskenderiye Kütüphanesi'ni yaktığıdır. Schopenhauer'a göre, dinler cehaletin çocuklarıdır ve analarından uzun ömürlü olmaları beklenmez. İskenderiye Kütüphanesini yaktığında aslında Halife Ömer bunu anlamıştı ve o zaman bunun için şu savunmayı yapmıştı: kitapların içindekiler ya Kuran'da zaten mevcuttur ve dolayısıyla fuzulidirler, ya yoktur, bu sefer de lüzumsuzdurlar. Bu gerekçenin budalaca olduğu kabul edilir. Eğer bilimler Kuran'ın ötesindeyse dinlerin düşmanlarıdır ve bu yüzden müsamaha gösterilmemelidir (Schopenhauer, 2020: s.148). Schopenhauer' un İskenderiye Kütüphanesi'ni Hz. Ömer'in yaktığına dair ortaya koyduğu iddiası, içerisinde birçok muammayı da barındırmaktadır. Özellikle yapılan çalışmalar göstermektedir ki; kitapların yakıldığına dair iddiaların gündeme getirildiği dönemde Müslümanlık henüz yok idi. Amr bin el-As, İskenderiye'yi teslim aldığı zaman kitapların var olup olmadığı bile belli değildi. Araştırmacılara göre, Amr bin el-As'ın kitapları yaktığına dair iddialar yüzlerce yıl sonra bilinçli bir şekilde ortaya atılmıştır. Öyle görünüyor ki bu iddialar İslam dininin ilime ve bilime düşman olduğunu anlatmak için uydurulan birtakım hikâyelerden ibarettir. Çünkü hem Kur'an-ı Kerim'e hem de Hz. Muhammed'in tutumuna baktığımız zaman ilime ne kadar önem verdiklerini anlamak zor olmayacaktır. Kur'an'ı ve Hz. Muhammed'i rehber edinen birinin de onların düşüncelerine taban tabana zıt davranması akla ve mantığa aykırıdır (Kaya, 2020: s. 57-58).

3.SONUÇ

Hayatı kötümser bir bakış açısı ile ele alan 19. yy. filozoflarından Arthur Schopenhauer, hayatın acı ve ıstıraplarla dolu bir hayat olduğunu ve bu acıdan kurtuluşun da felsefe ve sanatla iç içe olmakla mümkün olabileceğini iddia etmiştir. Schopenhauer için irade diye adlandırdığı isteme kavramı, sonu gelmeyen bir döngüdür. Kişi, istedikçe hep daha fazlasını ister ve arzularının kölesi haline dönüşür. Gerçek kurtuluşa erecek olan kişiler, irade ve arzularını bastırabilen, onlara yenik düşmeyen kişilerdir.

Schopenhauer, dine karşı görüşlerini ele alırken ise kitleler üzerine yoğunlaşmış ve dini kalabalıkların metafiziği olarak nitelendirmiştir. Felsefe ise onun için dâhilerin işidir ve alegoriye ihtiyaç duymaz. Kitleler ise ancak mecazi yollarla gerçeği kavrayabilirler.

Schopenhauer, dinlere özellikle monoteist (tek tanrılı) dinlere yönelik sert eleştirilerde bulunmuştur. Antik Yunan, Roma Paganizmi ve Budizm gibi çok tanrılı veya tanrısız dinlere daha ılıman yaklaşırken; Yahudilik, Hristiyanlık, İslam gibi vahye dayalı dinleri daha sert bir bakış açısıyla ele almıştır. Schopenhauer'a göre tek tanrılı dinler çok tanrılı dinlere oranla; daha

hoşgörüsüz, kıskanç ve esnetilmesi mümkün olmayan dinlerdir. Onun için tek tanrılı dinler, dogmalardan, mucizelerden ve saçmalıktan başka bir şey değildir.

KAYNAKÇA

Aliy, A. (2005). *Arthur Schopenhauer: Din Felsefesi mi?*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt:14, Sayı:2, s.49-62.

Durakoğlu, A. (2021). *'Felsefenin Temelleri ve Sorunları'*. Tuğra Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Erarslan, A. (2013). *Schopenhauer'de Ahlak ve Eğitim İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.

Kaya, M. (2020). *Arthur Schopenhauer'in Din Anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.

Schopenhauer, A. (2020). *Din Üzerine*. (Çev. Ahmet Aydoğan), İstanbul: Say Yayınları.

Şamdancı, M. (2019). *Schopenhauer Felsefesinde Anlam Arayışı Bağlamında Dinin Rolü*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:6, Sayı:34, s. 572-581.

Uğurlu, A. (2016). *Batı Felsefesi Bağlamında Schopenhauer'a Göre Akıl ve Hakikat*. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:16, Sayı:1, s. 381-395.

JOHN DEWEY'İN PROGRESİF EĞİTİM MODELİ VE GÜNÜMÜZ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI

ESRA TEKE¹

¹Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

esracoskun280@gmail.com ORCID ID: 0009-0000-1281-1255

ÖZET

John Dewey, eğitimde progresif yani ilerlemeci yaklaşımın öncüsü olarak 20. yüzyılın en etkili düşünürlerinden biridir. Dewey, eğitimi yalnızca bilgi aktarımı olarak görmeyip bireyin sosyal, duygusal ve entelektüel gelişimini bütüncül bir şekilde destekleyen bir süreç olarak değerlendirmiştir. Onun yaklaşımında, öğrencinin öğrenme sürecine aktif katılımı, deneyime dayalı öğrenme ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi ön plandadır. Dewey'in progresif eğitim modeli, bireylerin hem akademik başarılarını hem de toplumsal hayata aktif katılım becerilerini geliştirmek adına bugün hâlâ önemli bir kaynak olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, günümüz eğitim sistemlerinin daha katılımcı, demokratik ve yaratıcı bir yapıya kavuşabilmesi için Dewey'in eğitim anlayışından yararlanılmasının önemi bir kez daha ortaya konmaktadır. Bu çalışmanın amacı, John Dewey'in progresif eğitim modelinin temel ilkelerini detaylı bir şekilde inceleyerek, bu ilkelerin günümüz eğitim sistemine olan etkilerini analiz etmektir. Çalışma, Dewey'in öğrenci merkezli ve deneyime dayalı eğitim anlayışını derinlemesine ele alırken, bu yaklaşımların günümüz eğitim sistemimizde nasıl bir karşılık bulduğunu ve eğitim politikalarında ne ölçüde benimsendiğini incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: John Dewey, eğitim, pragmatizm.

1.GİRİŞ

Eğitim, bireylerin bilgi, beceri ve değerler kazanarak toplumsal yaşama uyum sağlamalarını sağlayan temel bir süreçtir. Ancak bu sürecin nasıl yapılandırılması gerektiği, eğitim felsefesinin en tartışmalı konularından biri olmuştur.

Modern eğitim felsefesine yön veren isimlerden biri olan John Dewey, eğitimi bireyin gelişimini ve toplumsal katılımını destekleyen bir araç olarak görmüştür (Dewey, 2024). Dewey, geleneksel eğitim yaklaşımlarını eleştirerek, eğitimin öğrencinin bireysel deneyimlerine ve demokratik değerlerin geliştirilmesine dayanması gerektiğini savunmuştur (Dewey, 1938).

2. JOHN DEWEY'İN EĞİTİM FELSEFESİ

John Dewey'in eğitim anlayışı, öğrenmenin hayatla iç içe olması gerektiği fikrine dayanır. Eğitimin temel amacı, bireyi hem topluma hem de kendi ihtiyaçlarına uygun bir şekilde geliştirmektir. Dewey, öğrencilerin sadece bilgi edinmesini değil, bu bilgiyi günlük yaşamda uygulamalarını ve deneyimle öğrenmelerini savunur. Ona göre, okullar bireylerin doğal merakını teşvik etmeli, demokratik değerler kazandırmalı, demokratik tartışma ortamı sağlamalı ve toplumun sorunlarına çözüm üretebilecek bireyler yetiştirmelidir. Eğitim, bireyin gelişimiyle toplumun ilerlemesini birleştiren sürekli bir süreçtir, bireylere sadece bilgi aktarmayı değil, onları demokratik bir toplumun aktif üyeleri haline getirmeyi hedeflemelidir (Dewey, 1916).

Dewey, eğitimin çocuğun ilgi ve ihtiyacı rehber alınarak verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Aynı zamanda, 'eğitim hayatın kendisidir' diyerek deneyimin eğitimdeki rolünü vurgulamıştır (Dewey, 1938).

3. JOHN DEWEY'İN TÜRKİYE'YE GELİŞİ

John Dewey'in Türkiye'ye gelişi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim reformlarını şekillendiren önemli bir olaydır. Mustafa Kemal Atatürk, John Dewey'i Türkiye'ye 1924 yılında davet etmiştir. Bu davet, Atatürk'ün eğitim reformlarına verdiği önemin bir yansımasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından, Atatürk modern bir eğitim sistemi oluşturmayı hedeflemişti. Bu bağlamda, Atatürk, dünya çapında tanınan bir eğitimci olan Dewey'in görüşlerinden faydalanmayı planladı. 1924 yılında, Dewey Amerika'dan İstanbul'a gelerek, Türk eğitim sistemini incelemeyi amaçlamıştı. Hükûmet, Dewey'in İstanbul'a gelmesini bekleyerek eğitim alanındaki önerilerini almak istiyordu. Dewey, 19 Temmuz 1924 tarihinde Viyana'dan İstanbul'a gelmiş ve İstanbul'da Arnavutköy'deki Konstantinapolis Koleji'ne yerleşmiştir.

Dewey'in Türkiye'deki temasları, 24 Temmuz'da Maarif Müsteşarı Fuad Bey ile gerçekleştirdiği görüşme ile başlamıştır. Bu görüşmede Dewey, Türk eğitim sistemi hakkında bilgi almış ve İstanbul'daki okulları gezmeye karar vermiştir. Dewey, Türkiye'deki eğitim sisteminin ana hatları hakkında bilgi edinmek ve yerinde inceleme yapmak amacıyla, İstanbul'da iki ay süreyle kalmayı planlamıştır. Ancak, herhangi bir taahhüt altına girmemiştir; Amerika'daki üniversitesine geri dönmek için bir süre sonra karar verecekti (Ata, 2001). Dewey'in Türkiye'ye gelişinin, özellikle öğretmenler ve eğitimciler açısından büyük bir anlamı vardı. İstanbul'daki Darülfünûn'da, öğretmenlerle yaptığı sohbetler ve eğitimle ilgili görüşmeler, Türk eğitimcilerinin Dewey'e olan ilgisini pekiştirmiştir. Sonrasında Ankara ve Bursa illerimize de gelmiştir.

Dewey, eğitim alanındaki izlenimlerini, okul binaları, öğretim materyalleri ve öğretmenlerin mesleki tutumları üzerinden yapmış, özellikle okul binalarının fiziksel durumu ve öğretim materyallerinin çağdaşlık düzeyini dikkatle incelemiştir. Bu gözlemleri, Türk eğitim sisteminin modernize edilmesi gerektiği noktasında daha somut öneriler geliştirmesini sağlamıştır. Dewey'in İstanbul'daki okulları gezerek yaptığı bu incelemeler, eğitimdeki reformların temelini atmış ve Türk eğitim sistemine dair önemli veriler sunmuştur (Ata, 2001).

Dewey'nin Türkiye'den ayrılış tarihi kesin olarak belirlenememekle birlikte, bazı kaynaklara göre bu tarih 10 Eylül 1924 olarak kaydedilmiştir. John Dewey, Türkiye'deki gözlemlerini tamamladıktan sonra hazırladığı rapor 1924 yılının Kasım ayında Türkiye'ye gönderilmiştir. Bu rapor, Türkiye'deki eğitim sistemi üzerine yaptığı değerlendirmeleri ve reform önerilerini içermektedir.

4. JOHN DEWEY'İN 1924 RAPORU İNCELEMESİ

John Dewey'in 1924'te Türkiye için hazırladığı rapor, eğitim sisteminin modernleşmesine yönelik kapsamlı reform önerileri sunar. Dewey, eğitimi toplumsal kalkınmanın temel aracı olarak görmüş ve Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına uygun bir sistem oluşturmayı önermiştir. Raporda, eğitim sisteminin her alanında iyileştirmeler önerilmiş ve uzun vadeli bir kalkınma planı benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Dewey'in önerileri öncelikle öğretmenlerin eğitimi ve desteklenmesine odaklanır. Öğretmenlerin daha iyi yetiştirilmeleri, mesleki yeterliliklerinin artırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini savunur. Öğretmen maaşlarının artırılması, bu mesleği daha cazip hale getirecek tedbirlerin alınması ve öğretmenlerin mesleki gelişimlerini sürdürebilmeleri için fırsatlar yaratılması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin öğrencilerle daha etkili bir şekilde çalışabilmesi için modern pedagoji yöntemlerinin uygulanması önerilmiştir.

Eğitim materyallinin yerelleştirilmesi ve modernleştirilmesi bir diğer önemli noktadır. Dewey, eğitimin diline ve içeriğine önem vererek, ders kitaplarının Türkçeye çevrilmesini ve modern pedagojiye uygun kaynakların kullanılmasını tavsiye etmiştir. Eğitim materyallinin yanı sıra, köy okulları ve kırsal bölgeler için özel programlar geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu programlar, özellikle tarım ve ziraat gibi alanlarda, köylerde yaşayan insanların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tasarlanmalıdır.

Mesleki eğitimin geliştirilmesi, raporun temel taşlarından biridir. Dewey, ziraat, sanayi ve ticaret alanlarında mesleki eğitim veren okulların kurulmasını önermiştir. Bu okulların hem öğrencilere hem de toplumun diğer bireylerine mesleki bilgi ve beceri kazandırarak ekonomik kalkınmaya katkı sağlaması hedeflenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin sadece bilgi edinmelerinin ötesine geçerek, bu bilgileri günlük yaşamda uygulamalarına olanak tanıyacak şekilde bir eğitim sistemi oluşturulması gerektiğini savunmuştur.

Okul binalarının ve altyapısının geliştirilmesi de raporda öne çıkar. Dewey, okul binalarının modern eğitim ihtiyaçlarına uygun şekilde tasarlanması gerektiğini belirtmiş ve bu konuda uzman ekiplerin çalışmasını önermiştir. Binaların hijyenik, ekonomik ve eğitime uygun olmasının önemini vurgulamıştır. Ayrıca, okulların sadece öğrenciler için değil, buldukları çevre için de birer sağlık, kültür ve sosyal etkinlik merkezi olarak hizmet etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Dewey, eğitimde merkezîyetçilik ve yerelleşme arasında dengeli bir yapı oluşturulmasını savunur. Merkezi yönetimin rehberlik edici bir rol üstlenmesi, ancak yerel ihtiyaçlara uygun

esnek politikaların benimsenmesi gerektiğini dile getirir. Eğitimde tekdüzelikten kaçınılmalı ve farklı bölgelerin ekonomik ve kültürel koşullarına göre esneklik sağlanmalıdır.

Son olarak, Dewey'in en önemli vurgu yaptığı nokta, eğitimin toplumsal dönüşüm ve kalkınmanın temel taşı olduğudur. Ona göre, eğitim sistemi, bireylerin yaratıcı, özgür ve işbirlikçi bir şekilde düşüncelerini teşvik etmeli ve bu bireylerin toplumun ekonomik ve sosyal gelişimine katkı sağlamasını hedeflemelidir. Eğitim sadece bireylerin bilgi edinmesi değil, aynı zamanda onların toplum için faydalı vatandaşlar olmalarını sağlayacak değerler ve beceriler kazanmaları için bir araçtır.

Bu kapsamlı öneriler, Türkiye'de eğitim sisteminin sadece bir bilgi aktarım mekanizması olmaktan çıkarılarak, toplumu dönüştüren ve kalkındıran bir güç haline gelmesini amaçlamaktadır. Dewey, eğitim reformlarının planlı ve uzun vadeli bir şekilde uygulanması gerektiğini belirterek, kısa vadeli çözümler yerine sistematik bir yaklaşım önerir.

4. TÜRKİYE'DE GÜNÜMÜZ EĞİTİM SİSTEMİ

Türkiye'nin eğitim sistemi, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yürütülmekte olup, anayasaya göre zorunlu, ücretsiz ve herkese eşit şartlarda sağlanması esasına dayanmaktadır. Bu bölümde günümüz Türkiye eğitim sisteminin yapısı ve işleyişi özetlenecektir.

Türkiye'de zorunlu eğitim sistemi uygulanmaktadır ve bu süre 12 yıl olarak belirlenmiştir. Bu süreç, 4+4+4 sistemi olarak adlandırılan ilkököl (4 yıl), ortaokul (4 yıl) ve lise (4 yıl) eğitimlerini kapsar. Türkiye'de eğitim sistemi, merkezi sınavlar aracılığıyla yönlendirilmektedir. Liseye ve üniversiteye geçişte LGS (Liselere Geçiş Sistemi) ve YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı) gibi sınavlar belirleyici olmaktadır.

Türkiye'de öğretmenlerin eğitimi, Eğitim Fakülteleri ve Pedagojik Formasyon programları aracılığıyla sağlanmaktadır.

Eğitim müfredatı, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmekte ve her seviyede belirli standartlara dayanmaktadır. Güncellenen müfredat, değerler eğitimi, teknoloji kullanımı ve beceri temelli öğrenmeyi ön plana çıkarmaktadır. Özellikle STEM eğitimi ve dijital okuryazarlık gibi alanlar müfredata entegre edilmiştir (MEB, 2022).

5. 1924 TÜRKİYE RAPORU SONRASI EĞİTİM SİSTEMİMİZDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER VE YENİLİKLER

John Dewey'in 1924 tarihli raporu, Cumhuriyet'in erken dönem eğitim politikaları üzerinde belirleyici bir etki yaratmıştır. Dewey'in raporu, Türkiye'nin eğitim sisteminde köklü değişikliklerin gerekliliğine işaret ederek, demokratik bir toplum yapısına uygun bir eğitim modelinin geliştirilmesini önermiştir. Bu rapor, eğitim alanındaki modernleşme çabalarına rehber olmuş ve önemli reformların başlangıcını teşkil etmiştir (Ata, 2001; Ergün, 1996).

Dewey'in raporunda, eğitimde merkezî bir planlamanın önemine ve öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin artırılmasına vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda, 1926'da yürürlüğe giren *Maarif*

Teşkilatı Hakkında Kanun ile eğitim sistemi merkezîleştirilmiş, öğretmen yetiştirme süreçleri modernize edilmiştir. Dewey'in önerileri doğrultusunda, 1926'da *Gazi Eğitim Enstitüsü* kurulmuş ve öğretmenlerin çağdaş yöntemlerle eğitim alması sağlanmıştır (Ata, 2001, s. 198; Binbaşıoğlu, 1999).

Dewey'in mesleki eğitimin güçlendirilmesi yönündeki görüşleri çerçevesinde, 1927'de *Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü* kurulmuş, pratik beceri kazandıracak okullar açılmıştır. Dewey'in okul ve toplum arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi gerektiği yönündeki tavsiyeleri, köy öğretmen okulları modeline ve *Köy Enstitüleri* projesine ilham vermiştir (Ata, 2001, s. 202; Akyüz, 2005). Köy Enstitüleri, kırsal alanlarda görev yapacak öğretmenlerin bizzat köylerde yetişmesini sağlayarak, eğitim ve toplum arasındaki bağın güçlendirilmesine katkı sunmuştur. Bu model, Dewey'in eğitimin yalnızca teorik değil, aynı zamanda pratik becerilere dayalı olması gerektiği yönündeki görüşleriyle örtüşmektedir.

Raporda eğitimin yaygınlaştırılması ve her çocuğun eğitim hakkından eşit şekilde yararlanmasının önemi de vurgulanmıştır. Bu çerçevede, 1928'de gerçekleştirilen *Harf Devrimi*, okuma-yazma oranını artırmayı ve halkın eğitime erişimini kolaylaştırmayı hedeflemiştir (Ata, 2001, s. 205; Somel, 2001).

Dewey'in eğitimin uygulamalı olması gerektiğine dair görüşleri doğrultusunda, müfredatlar yeniden gözden geçirilmiş ve öğrenci merkezli bir eğitim anlayışı benimsenmiştir. 1930'lu yıllarda fen ve matematik derslerinin yanı sıra, el becerilerini geliştiren uygulamalı derslerin de müfredata eklenmesiyle bu reformlar devam etmiştir (Ata, 2001, s. 207; Kaplan, 1999).

Dewey'in raporunun ardından, eğitim alanında çeviri faaliyetleri de ivme kazanmıştır. Batı'daki çağdaş eğitim metotları Türkçeye kazandırılmış, Dewey'in eserleri başta olmak üzere birçok önemli kaynak dilimize çevrilmiştir. Bu çeviriler, öğretmenlerin ve eğitimcilerin kendilerini geliştirmesine olanak tanımış ve Türkiye'de eğitim alanındaki bilimsel birikime katkı sağlamıştır. Dewey'in "öğretmenlerin kendini sürekli geliştirmesi" gerektiğine dair vurgusu, Maarif Vekâleti tarafından desteklenen bu çeviri faaliyetlerinde kendini göstermiştir (Ergün, 1996).

Sonuç olarak, John Dewey'in 1924 raporu, Türkiye'deki eğitim reformlarına yön vermiştir. Dewey'in demokratik, birey odaklı ve uygulamalı eğitimi esas alan yaklaşımı, Türkiye'de modern eğitim sisteminin temellerinin atılmasında önemli bir rol oynamış ve Cumhuriyet'in eğitim politikalarına şekil vermiştir.

6. GÜNÜMÜZ EĞİTİM SİSTEMİ VE UYGULAMALARI İLE KARŞILAŞTIRMA

Günümüzde Dewey'in 'Gezici Kütüphaneler' önerisine istinaden faaliyete geçen gezici kütüphane uygulamaları Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hâlâ devam ettirilmektedir.

İlk olarak günümüz eğitim sisteminin sınav odaklı olması, öğrencilerin yalnızca akademik başarıya yönelmesine ve ezberci bir öğrenme anlayışının yaygınlaşmasına neden

olabilmektedir. Bu durum Dewey'in "Eğitim, sadece sınavlarda başarılı olmak için değil, bireyin yaşamını anlamlandırması için bir süreçtir" (Dewey, 2024, s. 46) ifadesinin aksi bir uygulamadır.

Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması, eğitimin yaygınlaşması açısından önemli bir adım olmuştur. Özellikle kız çocuklarının okullaşma oranı bu uygulama sayesinde ciddi bir artış göstermiştir (MEB, 2022). Ancak, bölgesel eşitsizlikler ve ekonomik yetersizlikler nedeniyle kırsal bölgelerde eğitim oranları hâlâ düşüktür. Örneğin, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde lise düzeyinde okullaşma oranı diğer bölgelere göre daha düşüktür (TÜİK, 2023).

Eğitimde fırsat eşitliği açısından incelediğimizde, Türkiye'nin eğitim politikalarının temel hedeflerinden biri olduğu görülmektedir. Ancak, uygulamada bölgeler arası ve sosyoekonomik farklar bu hedefe ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Bu noktada ise köy okullarının yeniden açılması ve taşınmalı eğitim sistemi, kırsal bölgelerde eğitime erişimi artırmayı amaçlamaktadır (MEB, 2023). Ayrıca, dezavantajlı gruplar için burs ve barınma destekleri gibi uygulamalar önemli birer adımdır. Ancak, bölgesel eşitsizlikler ve altyapı yetersizlikleri eğitime erişimde hâlâ engel oluşturmaktadır. Örneğin, bazı bölgelerde öğretmen açığı veya derslik yetersizliği nedeniyle eğitim verebilme kapasitesi düşmektedir. Dewey, "Eğitimde eşitlik, toplumun demokratik yapısının temel taşlarından biridir" diyerek bu noktaya dikkat çeker (Dewey, 2024, s. 87).

Dewey, eğitimde başarının büyük ölçüde öğretmenin rehberlik kapasitesine bağlı olduğunu savunmaktadır ancak günümüzde öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazla olması ve öğretmenlerin iş yükünün ağır olması, eğitimin niteliğini olumsuz etkilemektedir.

Dewey, eğitimin yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda bireyin düşünme yetisini geliştirme süreci olduğunu ve ezberciliğin aksine bireyin düşünme ve uygulama yoluyla öğrenmesi gerektiğini vurgular. Ancak günümüz müfredatı daha çok teorik bilgiye dayalıdır ve deneyime dayalı öğrenme yöntemleri (örneğin proje tabanlı öğrenme) sınırlı bir şekilde uygulanmaktadır.

Ülkemizde öğretmenlere hizmet içi eğitimler ve dijital beceri geliştirme kursları sunulmaktadır. Ayrıca, öğretmen atamalarında merkezi sınavlar objektif bir ölçüt sağlamaktadır (MEB, 2023). Türkiye'nin eğitim sistemi, zorunlu eğitimi yaygınlaştırma, teknolojiyi kullanma ve toplumsal değerleri kazandırma gibi alanlarda önemli adımlar atmıştır. Ancak, bölgesel eşitsizlikler, ezberci yaklaşımlar ve merkezi sınavların baskısı gibi sorunlar, sistemin daha demokratik, eşit ve birey odaklı bir yapıya kavuşmasını engellemektedir. Dewey'in "Eğitim, bireyin topluma olan katkısını artırmayı ve yaşamını anlamlandırmayı hedeflemelidir" sözü, Türkiye'nin eğitim reformlarına ışık tutacak bir ilke niteliğindedir (Dewey, 2024, s. 110).

Özellikle Covid-19 pandemi dönemiyle birlikte Türkiye'de dijital eğitim önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. EBA platformu sayesinde öğrenciler çevrimiçi içeriklere erişim sağlamıştır (MEB, 2023). Ancak bu durum, internet altyapısının yetersiz olduğu bölgelerde bu uygulamaların etkinliği sınırlı kalmıştır. Ayrıca, dijital kaynaklara erişim konusundaki eşitsizlikler, öğrenciler arasında fırsat eşitsizliğini artırmıştır.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

John Dewey'in progresif eğitim modeli, bireyin sosyal, duygusal ve entelektüel gelişimini destekleyen deneyime dayalı, demokratik ve birey merkezli bir yaklaşım sunar. Dewey'in Türkiye'ye olan katkıları, özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında öğretmen eğitimi, mesleki eğitim ve kırsal bölgelerde eğitim reformları gibi alanlarda modernleşmeyi tetiklemiştir. Köy Enstitüleri gibi uygulamalar, bu ilerlemeci modelin başarılı yansımaları olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak günümüzde Dewey'in bu ilkelerinin eğitime yansımaları, özellikle sınav odaklı sistem ve ezberci anlayış nedeniyle sınırlı kalmaktadır.

Günümüz Türk eğitim sistemi, zorunlu eğitimin yaygınlaşması, STEM ve dijital okuryazarlık gibi yenilikçi yaklaşımlar sayesinde modernleşme yolunda önemli adımlar atmıştır. Buna karşın, eğitimde bölgesel eşitsizlikler, öğretmen açığı, altyapı yetersizlikleri ve merkezi sınav sisteminin baskısı gibi sorunlar, Dewey'in savunduğu demokratik, eşitlikçi ve birey odaklı eğitim modelinden uzak bir tablo çizmektedir. Özellikle kırsal bölgelerde eğitime erişimde yaşanan zorluklar ve ders içeriklerinin daha çok teorik bilgiye dayalı olması, bireylerin düşünme ve uygulama yoluyla öğrenmesini engellemektedir.

Eğitimin hâlâ sınav başarısına dayalı bir sistem üzerine inşa edilmesi, öğrencilerin eleştirel düşünme ve yaratıcılık becerilerini geliştirmesine yeterince fırsat tanımamaktadır. Bunun yanı sıra, öğretmenlerin iş yükü ve rehberlik kapasitelerinin sınırlandırılması, eğitim sürecinin kalitesini olumsuz etkilemektedir. Dewey'in "Eğitim, yalnızca bilgi edinmek değil, bireyin yaşamını anlamlandırması ve topluma katkı sağlaması için bir süreçtir" anlayışı, günümüzde tam anlamıyla hayata geçirilememiştir.

Sonuç olarak, Dewey'in ilerlemeci eğitim modeli, hem geçmişte hem de günümüzde eğitim reformları için değerli bir rehberdir. Ancak, mevcut sorunların çözülmesi için Dewey'in önerdiği gibi daha birey merkezli, deneyime dayalı ve demokratik bir eğitim anlayışının benimsenmesi gereklidir. Eğitimde teorik bilgi ile uygulamayı birleştiren, bölgesel eşitsizlikleri gideren ve öğrencilerin bireysel farklılıklarını göz önünde bulunduran bir yaklaşım, Dewey'in ideallerine ulaşmak için kritik önemdedir.

KAYNAKÇA

- [1] Akyüz, Y. (2005). Türk Eğitim Tarihi. Pegem Yayınları.
- [2] Ata, B. (2001). 1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'nin Türkiye Seyahati. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(3), 193-207.
- [3] Binbaşıoğlu, C. (1999). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi. Ankara: MEB Yayınları.
- [4] Dewey, J. (2024). Demokrasi ve Eğitim (G. İnce, Çev.). Ankara: Gece Kitaplığı.
- [5] Ergün, M. (1996). Atatürk Devri Türk Eğitimi. Ankara: Ocak Yayınları.
- [6] Kaplan, İ. (1999). Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi. İstanbul: İletişim Yayınları.

- [7] Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2022). 2022 Millî Eğitim İstatistikleri.
- [8] Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2023). 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi.
- [9] Somel, S. A. (2001). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eğitimde Süreklilik ve Değişim. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [10] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). Eğitimde Bölgesel Veriler Raporu.

SİYASAL İSLAM, BİREYİN TOPLUMSAL BENLİĞİNİN DENETİMİ

İSMAİLAĞA CEMAATİ ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Abdullah DURAKOĞLU¹
Neslihan GÜZELVARDAR DEMİR²
Tuğçe ÇİÇEK³

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, adurakoglu06@gmail.com-
ORCID ID:0000-0002-9687-8939

² Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
neslihanguzelvardar@gmail.com- ORCID ID: 0009-0007-1067-7479

³ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
cicek.tugce@gmail.com - ORCID ID: 0009-0008-1170-4253

ÖZET

Gündelik hayat ve din olgusu arasında ilk bakışta bir farklılık varmış gibi görünmektedir. Bunun temel sebepleri arasında gündelik hayatın daha çok bu dünyaya ait gününbirlik olan şeylerde ifade bulurken, dinin temelde kutsal/aşkın olanla kurulan bağda ifade bulması gösterilebilir. Hiçbir din sadece inananların içinde yaşayan subjektif bir olgu olarak kalmamaktadır. Aşkın olana, insan üstü yüce bir varlığa karşı oluşturulan bağ birtakım inanç sistemini, ritüelleri ve uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte inanış ile gelen normlar, ritüeller ve uygulamalar gündelik hayatta karşımıza çıkmaya başlamaktadır. Bireyler gündelik hayattaki davranışlarını toplumsallaşma süreçlerini yavaş yavaş bu kurallar doğrultusunda inşa etmeye başlayarak mevcut davranışlarını ve yorumlama biçimlerini bu yolla meşrulaştırmaya yönelmektedir. Bu nedenle ilk bakışta aşkın olan ile ilgili nitelendirdiğimiz dinin gündelik hayatımızı düzenleyen güçlü normlar arasında yer almaya başladığı görülmektedir. Büyük dinlerin içerisinde farklı dindarlık tipleri karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada üzerinde durulacak olan husus kitle dindarlığıdır. Burada dini cemaat liderinin kurumsal dine yönelik fikirlerinden çıkan soyut davranış kuralları ile bireyler doğrudan muhatap olmaktadır. Hatta bireylerden bu emir ve prensipler doğrultusunda toplumsal hayattaki davranış ve varoluş şekillerinde değişikliğe gitmesi beklenmektedir. Bu tip yapılanmalar dini öğretilerden çok biat etmeyi vurgulamaktadır. Burada araçlardan kaçınmaktan çok araçlar üzerinden inşa edilen bir kurumsallaşma ve meşrulaşma söz konusudur. Bu durumun İslamiyet'teki en aşikâr örnekleri arasında cemaat ve tarikatların oluşumu gösterilmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de geniş taraflar kitleleri tarafından kabul görmüş İsmailağa cemaati; siyasal İslam, bireyin toplumsal benliğinin denetimi ve sürdürülebilir cehalet kavramlarının inşası bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: İsmailağa Cemaati, din, biat etmek.

1. GİRİŞ

Din kelime anlamı olarak ele alındığında; “Arapça’da “de-ye-ne” veya “da-ne” kökünden gelmiş olup usul, âdet, tutulan yol anlamına geldiği, Batı dillerinde ise “Re-ligare” veya “Religere” kökünden gelerek bağlanmak, bir işi tekrar tekrar ve dikkatlice yapmak anlamına geldiği görülmektedir” (Günay, 1998, s. 212-213). İslam kelamcıları tarafından ise, “Allah tarafından vahiy yoluyla ve peygamberleri aracılığıyla vazedilen ve saliklerini dünya ve ahirette saadet ve necata götüren, itikat ve amellerden mürekkep bir müessese” şeklinde genel bir din tanımlaması yapılmıştır (Günay, 1998, s. 214). Din sosyolojisi literatürü açısından bir değerlendirme yapıldığında; din kavramı tanımlamalarının ilki aşkın, kutsal, doğüstü vb. değerler üzerinden yapılan öze yönelik ve ikincisi dinin toplumsal fonksiyonları açısından yapılan değerlendirmeler olarak öne çıkan fonksiyonel yaklaşım olmak üzere iki grupta ele alındığı görülmektedir (Efe, 2013, s. 30). “Kutsal fikrine dayalı olan ve müminleri bir sosyodinsel topluluk içinde birleştiren bir inançlar, semboller ve pratikler kümesi” şeklinde genel sosyolojik bir tanımlama, “toplumsal karşılaştırmayı olanaklı kılma açısından” tanrı yerine kutsala gönderme yaparak tek tanrılı, çok tanrılı veya tanrı kavramı olmayan dinleri de kapsayıcı olması açısından işlevsel olarak kabul görmektedir (Marshall, 1999, s. 156). Varlığı insanlık tarihinin başlangıcıyla birlikte anılan din önemli bir toplumsal kurumdur. “Din ilkel kültürlerden başlayarak aile, kabile, boy, millet gibi tabii birliklerle yakından ilişki içerisindedir. Çünkü dinler bu tür topluluklarda tabii gruplar ile kaynaşmış bir ortamda bulunur. Burada din hem zihniyet hem de örgütlenme açısından bu birlikleri etkiler. Bu etki özellikle zihniyet üzerinde olur. Dinin tabii birlikler üzerindeki etkisi aile hayatında, aile reisliğinde, kadın-erkek ilişkilerinde çeşitli tip ve şekillerde, akrabalık ilişkilerinde ve akraneların bir sınıf teşkil etmesinde yoğun bir şekilde görünür” (Wach, 1987:18). “Her din inananlarına yeni bir zihniyet getirir. Dinin getirdiği zihniyet toplum hayatının din dışında kalan bölümlerinde de etkili olur. Bu nedenle herhangi bir dine özgü zihniyet sadece tabiata karşı değil aynı zamanda aile, eğitim, ekonomi ve devlet gibi toplumsal kurumlara ve olgulara karşıda tavır takınmayı gerektirir.” (Freyer,1964:71) Weber’e göre de dinler söz konusu inanç kuralları gereği ekonomik ve toplumsal ahlaki ilkeleri, insanın toplumsal davranışını doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Böylece toplumsal yapıyı belirlemede önemli bir rol üstlenir. (Weber, 1987:227-257). Geertz de yaptığı çalışmalarda bunu destekler nitelikte, ruhsal yaşamın ve dini duyarlılığın genel karakterindeki değişiklikler sosyal olarak var olan anlam sistemlerinin dil, gelenek, sanat ve yeni sembollerde somutlaşan kültürel yapıların bireyler tarafından kullanımının kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir (Geertz1968:18-19). Geertz büyük düşünme biçimlerini/perspektiflerini bilimsel, sağ duyusal/ortak duyusal, estetik ve dinsel perspektif olarak sıralar. “Sağduyu nesnelere ve pratik eylemlerin gündelik dünyası beşerî tecrübedeki en önemli realitedir. Önemi ise şuradan gelir: O en sağlam biçimde içerisinde kök salmış olduğumuz kolay kolay doğal gerçekliğini sorgulamadığımız, baskılarından ve icaplarından çok az kaçabildiğimiz bir dünyadır (Geertz, 1975:199). Bu durum diğer insani niteliklerde olduğu kadar dindarlık için de geçerliliğini korumaktadır. Tıpkı gündelik hayatın hareket ettiği değiştiği gibi, zamanla dini normların da değiştiğini görmek mümkündür. Gündelik hayatta dinin farklı örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple gündelik hayat dinselini anlamak için kurumsal dinden farklı olarak, dini ele alan oluşumları incelemek gerekmektedir. Bu

çalışmada Türkiye’de geniş taraflar kitleleri tarafından kabul görmüş İsmailağa cemaati üzerinde durulacaktır. Bu çalışma İsmailağa cemaati şeyh-mürit ilişkileri, kurum olarak oluşturdukları kurallar ve toplumsal var olma biçimleri üzerinden araştırılarak siyasal İslam, bireyin toplumsal benliğinin denetimi ve sürdürülebilir cehalet kavramlarının inşası bağlamında tartışılmıştır. Araştırma verileri mülakat tekniği kullanılarak elde edilmiştir.

1. BİREYİN TOPLUMSAL BENLİĞİNİN DENETİMİ

Kurulmuş inanç sistemi sömürsü ilişkisi ve sisteminin bir şekilde topluma entegre edilmesi zaman fark etmeksizin her yüz yılda karşımıza çıkmaktadır. Oluşum biçimleri temelde aynı fakat isimler, fayda sağlayanlar ve faydanın biçimi farklılaşmaktadır. Tarikat ve cemaat benzeri yapılanmaların devamının uzun yıllardır süregelmesi, bireye dayatılmış ve bir şekilde kuşaklarca aktarılmış öğrenilmiş çaresizlik sistem ve toplumsala ait olamamama hissini, sürdürülebilir cehaletin üzerine kurulduğu görülmektedir. Her daim Allah’ın birey tarafından ulaşılmaz ve anlaşılmaz ya da ulaşılmaması için bir aracının olması gerektiği düşüncesi nesiller üzerinde aktarılmış ve kutsallar insanların denetlenme, sömürülme ve kontrol mekanizması haline getirilmiştir. Bu kurumlarda şeyh mürit ilişkileri ve edep kuralları aracılığıyla bireyin yaratılıştan gelen potansiyeli yok edilerek, sosyal kimlik oluşumu denetlenmektedir. İstismar edilmiş bireye tanrı katında ancak bu sistem içerisinde dönüşeceği şekilde makbul kişi olabileceği koşullanması oluşturularak cemaat yapılanmasının toplum içerisindeki devamlılığı sağlanmaktadır. İslam inancında yaratıcının kuluna şah damarından daha yakın olduğu Kaf Suresi on altıncı ayetle ile belirtilirken, her bireyin aslında Allah ile bağ kurma potansiyelinin varoluşunda olduğunu ve her bireyin yaratılışında Allah’a erişme potansiyeli bakımından eşit yakınlıkta olduğu düşüncesi vurgulanmaktadır. Bazı dinlerde ya da din görünümlü organizasyonlarda “Ruhban Sınıfı olarak tanımlanan “imtiyaz sahibi, kendilerini yaratıcının vekili gibi gören kendilerinin rehberliği olmadan günlük ibadetlerin bile yerine getirilemeyeceğine halkı inandıran bir bakıma Allah ile kul arasına giren bir grup vardır. Buna karşın tarikat içerisinde de araya aracı konulmadığı takdirde İslam inancının doğru anlaşılamayacağı ve bireyin bir refakatçi yani şeyhin önderliği olmadan yolunu kaybedeceği ve rehberliğe ihtiyacı olduğu vurgusunun yapıldığı “*şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.*” düşüncesi açıkça görülmektedir. Fakat Kuran’ı Kerim’de çok net belirtildiği üzere O’nun (Allah’ın) peşi sıra yalvardıklarınızın size yardıma güçleri yetmez; onlar kendilerine de yardım edemezler.” A’raf 197. ayeti ile İslam’da ne ruhban sınıfına ne de aracıya yer olmadığı açıkça görülmektedir.(Okuyan,2021,Araf:197) Bu durum bireyin objektif ve bireysel bir dini kimlik oluşturma potansiyelini olumsuz yönde etkilemiş ve bireyler üzerinde bir kontrol mekanizması kurmuştur. Tarikat içerisinde şeyhin seçilmiş kişi olduğu üzerinde durularak oluşturduğu ve şeyhe göre Allah adına doğruluğu işaret edilmiş toplumsallaşma normları tasarlanmıştır. Müritten bu normlar çerçevesinde dini, sosyal, ticari ve özel hayatını düzenlemesi ve tüm hayatını bu normlar içinde sorgulamaksızın yaşaması beklenmektedir. Bu eleştirel çalışmanın temel sebebi Kuran’ı Kerim’de sürekli olarak akla ve sorgulamaya atıf yapılırken, cemaat yapıları içerisinde “*İslam akıl değil nakil dini*” denilerek bireyi sorgulamanın önüne geçilmesi fikridir. Müridin cemaat içerisinde olmayan insanlar ile arkadaşlık etmesi “*çürük ile gezen çürür*” düşüncesi ile müritlere dayatılarak cemaat dışındaki her grubun ya da bireyin yanlış

yolda olduğuna da işaret edilmektedir. Şeyh müridin sadece kendi kimlik oluşumunu değil, aynı zamanda toplumsal kimlik oluşumunu denetlemektedir. Tarikat sınırları içerisinde olsun olmasın kişinin kamusal ve bireysel alanın her noktasında sürekli olarak iktidar ve otorite figürü tarafından rabita yolu ile denetlendiğini düşündürerek etkileşimsel olarak farklı bakış açılarından etkilenmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Oluşturulan normlar “*şeyhin şefaatine nail olamama*” korkusu üzerinden bireyleri denetlemektedir. Şeyhin bu denetleme mekanizması ile otoritesini sarsacak nitelikte oluşabilecek herhangi bir unsurun varoluşunu engelleyerek mutlak otoritesini sağladığı görülmektedir. Oluşturulmuş beden, kimlik ve inanç sömürü sisteminin içerisine dahil edilen kişilerin kutsalları istismar edilmiş, kutsal anlayışları değiştirilerek sistemin içerisinde aslında kişilerin sevap işlediği düşüncesi oluşturulmuştur. Bu düşünce üzerinden sömürü sisteminin devamlılığının sağlanması garanti edilmiştir. Kutsalları değiştirilen bireylerin günah kavramını kullanarak insanın yaratılışında var olan akıl yürütme ve buna bağlı olarak da sorgulama yetisini kullanmalarının önüne geçilmiştir. Bu durum Orta Çağ Avrupa’sındaki kilisenin sorgulayan bireyleri dinden çıkarması yani aforoz etmesi tehdidi ile benzerlik göstermektedir. Allah’a ulaşmak için şeyhi aracı olarak kullanmak, İslam’ın kesin bir dille reddettiği, daha çok Hristiyanlığın Katolik mezhebinde karşımıza çıkan ve papalık gibi bir kurumu bulunan ruhban sınıfının farklı bir versiyonunu cemaatlerde karşımıza çıkarmaktadır. Bu cemaatlerin içinde, ailesi tarafından dini eğitim almaları için çok küçük yaşlarda yatılı yurtlara verilen kız çocuklarından bazıları yaşları ilerleyip evlilik yada şehir değişikliği gibi bazı sebeplerle yurttan ayrılabilince, orada neler yaşandığını, kadınların toplumdaki yerinin nasıl yok edildiğini, kız çocuklarının okula gitmesinin ve bir kadının çalışmasının haram olduğu gerekçesi ile asla müsaade edilmediğini, baskı ve haksızlıklara maruz kaldığını bugün hayatlarına hangi koşullarda devam ettiklerini ve cemaat içinde ki bu inanış ve yaşam şeklinin bir kadının hayatında tamiri mümkün olmayan yaralara yol açtığını tüm açıklığı ile anlatıyorlar.(<https://medyascope.tv/2022>)

2. SİYASAL İSLAM

İnsanlığın var olma süreci ile din ve siyaset ilişkisi kendini göstermiş her iki kurum da tarih boyunca birbirleriyle etkileşim içerisinde olmuşlardır. Gerek din gerek siyasetin yapısında köklü değişikliklere sebep olmuş, öte yandan siyaset, dinin değişim ve dönüşümüne etki etmiştir. Din ve siyaset ilişkisi insanlığı bireysel, sınıfsal ve toplumsal olarak çok yakından ilgilendirmiş ve toplumsal hayatlarını düzenlemede önemli bir rol oynamıştır. Siyasal İslam İslam’ın derin tarihsel birikiminin oluşturduğu temelde, dönemin siyasal, sosyal sorunları ve gelişmeleri çerçevesinde şekillenmiştir. Siyasal İslam, siyasi sistem içerisinde İslam’ı ideolojik olarak anlayan ve İslam’ı dünyevileştiren bir fikir akımıdır. Bu akımının temelinde ise Kara’nın belirttiği gibi; “Yanlış yaşanmakta olan bir İslami hayat ve doğru anlaşılma bir İslam vardır. Alınan yenilgilerin, mağlubiyetin ve geri kalmanın temelinde İslam değil, doğru anlaşılma İslam vardır. Doğru anlaşılma İslam sonradan halk tarafından şekil aldırılmıştır. Dolayısıyla bu kadar sıkıntının sebebi İslam değil, İslam’ı yanlış anlayan Müslümanlardır.” (Kara,2003:199). Siyasal İslam’ı farklı metot ve yöntemlerle savunan cemaat ve grupların aynı dine mensup fakat yol ve yöntemde birbirleriyle çelişen, çatışan durumda oldukları akıllara hangi İslam sorusunu getirmektedir. İslam direkt olarak Kur’an-ı Kerim’e dayalı ve Hz.

Muhammed tarafından insanlığa iletilen ilahi mesajlar bütünüdür. İslamiyet ise, bu iletilmiş olan mesajın Müslümanlar tarafından uygulamaya geçirilmesi neticesinde yaşanan biçimi olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda İslam tek ve semavi olmakta iken Müslümanlık beşerî olmakla birlikte aynı zamanda çeşitlidir. Bu anlamda İslam adına hareket ettiğini bildirmekte olan dini gruplar siyaset anlayışını İslam yerine dinden kaynaklanarak getirilen yorumlar kapsamında Müslüman siyasetler olarak ifade etmektedirler. (Durgun, 2010:127). Çalışmanın bu kısmında, genelde din ve siyaset ilişkisi, özelde cemaat ve iktidar ilişkileri olarak değerlendirebileceğimiz ve günümüz toplumunda bireylerin sosyal, ekonomik, siyasi ve aile hayatına direkt ya da dolaylı olarak etki eden iktidar ve cemaat bağlantıları İsmailağa cemaati örneği üzerinden ele alınmıştır. 1980’li yıllarda yönetim biçimi şeriat olmayan bir ülkede oy kullanmanın günah olduğunu savunan ve müritlerine bu noktada oy kullanmayı yasaklayan cemaat anlayışında, günümüze gelindiğinde açıkça görüyoruz ki aynı cemaatin lideri oy verilecek siyasi partiyi açıkça işaret etmektedir. Şeyh tarafından uygunluğu onaylanmış ve cemaate duyurulmuş partinin lehine oy kullanmanın sevap olacağı ve bunun İslam adına yapılacak hizmetler arasında yer aldığı anlayışı müritlere empoze edilmiştir. Cemaat lideri İslam alimi kisvesi altında kitleleri kendi düşünceleri ve siyasi iktidarın çıkarları doğrultusunda hareket ettirme kabiliyetine sahiptir. Bülent Arınç’ın cemaatlere yönelik söylediği “biz varsak siz varsınız” cümlesi bunu doğrular niteliktedir. Kitle dindarlığı olarak da ele alabileceğimiz bu durum bireyin özgür iradesini kullanmasının önüne geçmektedir. Allah dostu ve işaret edilmiş kişi olan “*Şeyin bir bildiği vardır*” düşüncesi bireyin karar mekanizması üzerinde doğrudan ekili olmaktadır. Bu ilişki formunun iktidarın yerini sağlamlaştırırken, cemaatlerin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağladığı ve kitle kontrol gücünü artırdığı görülmektedir.

3. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu eleştirel çalışmada ele alınan toplum ve cemaat ilişkileri; tarih boyunca hemen her dönem bu ve benzeri çıkar ilişkilerine sahne olmuştur. Bu ilişki türünden en çok etkilenenler toplumun sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı grupları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöneticiler, patronlar, din adamı adı altında din tüccarlığı yapanlar halkı yöneten, kullanan değerlerini istismar edip kendi çıkarına alet edenler toplumun cehaletinden faydalanan kişiler olarak ifade edilebilir. Özellikle kadını ötekileştiren, toplumdaki soyutlamaya çalışan kız çocuklarının okumasının, kadının çalışma hayatının içinde olmasının, insanların anlayamadığı şeyleri sorgulamasının önüne haram ve günah gibi sadece Allah’ın verebileceği hükümlerle geçmeye çalışan ve maalesef bu konuda başarılı olan tüm bu yapılanmalara karşı öncelikle hiçbir değer birilerinin tekelinde olmadığı farkındalığının oluşturulması gerekmektedir. Ahlak, dürüstlük, liyakat, erdem, çalışkanlık, cesaret, iyi ve üretken bir insan olmanın tek yolu doğru bir eğitimden geçmekle başlar. Bu sebeptendir ki bu yapıların tek istediği sürdürülebilir bir cehalet zinciri oluşturmak ve biat kültürünün devamlılığını sağlamaktır. Bilindiği gibi tarikatların değişmez ve sorgulanmaz uygulamalarından biri de mürşide yapılan rabıta. Farklı tarikatlarda benzer uygulamaların olduğunu bildiğimiz rabıta cemaat içinde mürşide bağlılığın en belirgin özelliklerinden olup kişinin belli zamanlarda gözlerini kapatarak sadece mürşidini düşünmesi ve bir nevi trans haline geçmesidir. Bu uygulama kişinin otorite figürü olarak gördüğü şeyhine bağlılığını da barındırmaktadır. Burada Samuel, Jeremy Bentham’ın ve Foucault’nun Panoptikonu ve Gözün İktidarı kavramlarına atıfta bulunmak mümkündür.

Tarihin başlangıcından bu yana, insanoğlunun yaşama serüveninin yanında aslında bizler ile hep beraber olan, sürekli değişim gösteren, zaman zaman zarar, zaman zaman ise yarar getiren, insan eliyle yaratılmış ve her zaman var olacak olan bir gücün varlığını görmezden gelmek mümkün değildir. Bu güç ‘İktidar’ kavramıdır. Bir iktidar, hangi fikri benimserse benimsesin, her zaman toplumda yer alan eğitilmiş ve sorgulayan bireyi tehditten ibaret görmekte ve kontrol etmeye çalışmaktadır. Şeyhin rabıta aracılığı ile müritlerinin hayatlarını izlediği anlayışı bu duruma örnek gösterilebilir. Şeyhin rabıta ile müridinin dini derslerini yapıp yapmadığını sosyal yaşamında cemaat ilkelerine uygun davranıp davranmadığını görüp müritlerinin yerine getirmediği dini eylemleri onların yerine kendisi yerine getirerek cemaatini azaptan korumaya çalıştığına inanılmaktadır. Müritlerinin rabıta yolu ile onları takip ettiğine inanan müritler şeyhlerinin ahiret hayatında kendilerine şefaate edeceği düşüncesi ile şeyhlerine koşulsuz bağlılık göstermektedir. Bu bağlamda var olan güç kendini görünmez kılarak korunurken kendine karşı olabilecek tehditlere maruz kalmadan önce cezalandırma ve kontrol etme yöntemiyle yaklaşmaktadır. Oluşturulan biat kültürü müritlere sadece bu yolla Allah’ın rızasının kazanılabileceği asıl hedefin bu dünya değil ahiret hayatı olduğu vurgusu ile sağlamlaştırılmaktadır. Mekanizmanın devamlığında sürekli olarak *sohbet* altında toplantıların yapılması önemli rol oynamaktadır. Dini duygularının sömürsü aracılığı ile bireyin toplumun her aşmasında hayat standartlarını belirleyen halka fakirliği öven, adalette Hz. Ömer’i yokluk zamanlarına dayanma da Hz. Peygamberi örnek gösteren bir lokma bir hırka edebiyatı yapan ve kurumların zaman içerisinde oluşturdukları maddi servet ve kurum içi ayrışmalar göstermektedir ki yaşam standartları, refah seviyeleri imkân ve olanakları ne örnek gösterdikleri peygamber ve ashabının hayatına, ne de bugün dini duygularını istismar ederek oluşturdukları, kendi varlıklarını devam ettirmek için muhtaç oldukları kitlenin sahip olduğu yaşam koşullarına benzemektedir. Bu noktada cemaat liderleri adaletin değil iktidar ve çıkarlarının sözcülüğünü yapmaktadır. Gücünü iddia ettiği gibi kutsal davasından değil siyasi partilerle kurduğu çıkar ilişkilerinden oluşturduğu geniş ağdan almaktadır. İslam literatüründe âlim denilen kişi; yöneticiler zulüm ve adaletsizliğe sapınca onlardan ayrılan ve onlara karşı İslâmî bir tavır takınan kimsedir. İslâm âlimi, heva ve hevesine uyup kendi arzuları istikametinde dine ilavelerde bulunan kimse değildir. İslâm bu biçimde nitelendirilen âlimlere büyük değer vermektedir.

KAYNAKÇA

Durgun, Ş. Modernleşme ve Siyaset, A Kitap Yayınları, Ankara, 2010

Efe, A. Dini Gruplar Sosyolojisi. İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013

Freyer, H. (1964). Din Sosyolojisi, çev. Turgut Kalpsüz, Ankara.

Geertz, C. (1998) Islam Observed, New Heaven and London: Routledge.

Geertz, C. (1975) “Religion as a Cultural System” The Interpretation Of Cultures: Selected Essays by C.Geertz, Hutchinson of London.

Günay, Ü. (1998). Din Sosyolojisi. İstanbul: insan Yayınları

<https://medyascope.tv/2022/12/23/gunesin-altindaki-butun-cemaatlerin-icine-girip-cikma-bahtina-ermis-bir-kadin-anlatiyor-neden-dava-biz-kiz-cocuklariyla-bitiyor-bizimle-basliyordu/> (Erişim Tarihi: 03.01.2025).

Kara, İ. (2023). Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Okuyan M. Kuranı Meal Tefsir, Haliç Üniversitesi Yayınları, İstanbul. 2021.

Wach, J.(1987). Din Sosyolojisine Giriş, çev. Battal İnandı, Ankara: A.Ü.İ.F Yayınları

TWO PROTOZOAN PARASITES THAT CAUSE INFECTION IN IMMUNOCOMPROMISED INDIVIDUALS; *TOXOPLASMA GONDII* AND *CRYPTOSPORIDIUM PARVUM*

Muhammet BEKTAŞ¹, Res. Assist. Merve KAHRAMAN², Derya Gül GÜLPINAR¹

¹Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Medicine, Department of Medical Parasitology

mbektas57588@gmail.com – 0009-0002-9719-1239

deryagulsagci@gmail.com - 0000-0003-1096-3700

²Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Medicine, Department of Medical Parasitology

merve.kahraman@ahievran.edu.tr - 0000-0001-7942-9595

ABSTRACT

Protozoan parasites are among the most important pathogens that can cause infection in immunocompromised individuals. Immunocompromised individuals include those receiving chemotherapy for malignant disease, post-transplant patients, patients with acquired immune deficiency syndrome (AIDS), and those receiving steroids for autoimmune diseases. The protozoan parasites that most commonly cause infection in immunocompromised individuals include *Toxoplasma gondii* and *Cryptosporidium parvum*. Of these protozoan species, *T. gondii* causes severe encephalitis and myocarditis, while *C. parvum* causes gastrointestinal infections. These protozoan parasite infections, which can resolve spontaneously, can become severe and widespread in immunocompromised individuals and are sometimes life-threatening.

Keywords: Immunodeficiency, protozoan parasite, *Toxoplasma gondii*, *Cryptosporidium parvum*.

1. INTRODUCTION

Protozoa are a polyphyletic group of unicellular eukaryotes (Panno, 2014). Some of the protozoa have two different forms. Trophozoites, which are active forms, and resistant cyst forms that can maintain their viability under external environmental conditions (Lambrecht et al., 2015). Cyst forms are of great importance for the transmission and survival of protozoan infections. Opportunistic protozoan parasite infections can be mild or asymptomatic in immunocompetent individuals and fatal in immunodeficient individuals (Al-Qobati et al., 2018). Immunodeficiency is a disruption of the coordination between the elements of the defense system as a result of suppression of the immune system for any reason and restriction of its natural behaviors (Vaillant and Qurie, 2023). Some protozoan parasites cause opportunistic infections in individuals with diseases that suppress cellular immunity. Examples of such diseases include AIDS, lymphoproliferative diseases, organ transplant (kidney, liver, bone marrow, etc.) recipients, individuals receiving immunosuppressive therapy, collagen vascular diseases using corticosteroids (Ferreira, 2000). Among protozoa, *T. gondii* and *C. parvum* cause infection in immunocompromised individuals.

1.1. *Toxoplasma gondii*

T. gondii is a coccidian parasite belonging to the protozoan genus *Toxoplasma*. Its intermediate hosts are vertebrate animals such as humans, birds and cattle. It is an intracellular parasite of all mammals. Its final host is the common cat. (Tenter et al., 2000). The organisms develop in the intestinal cells of cats, enter and multiply in trophozooid (tachyzooid) form thanks to the conoid part. They burst out of the intestinal cells and infect other intestinal cells and are called merozoites. Some of the merozoites are excreted as immature oocysts in the cat's feces. Transmission to humans occurs by oral ingestion of the mature oocysts (Figure 1). Some of the merozoites remain in mammals in the form of bradyzoites (tissue cysts) and transmission occurs not only through contact with cat feces, but also through ingestion of uncooked beef, cow and sheep meat. In the human body, cysts can also settle in the brain, retina, pericardium and myocardium and remain there for years (Murray et al., 2015). Infectious with toxoplasmosis is usually asymptomatic. When infection occurs by vertical transmission, it can cause fetal mortality. The most common clinical findings in congenital toxoplasmosis are chorioretinitis, hydrocephalus and cerebral calcification. The important patient group for *T. gondii* is immunosuppressed individuals. In immunodeficiency, reactivation of a latent infection can cause fatal toxoplasmic encephalitis. Serologic methods based on the detection of *T. gondii* specific antibodies are the most commonly used diagnostic methods (Beder and Tasbent, 2020). All treatments currently used are effective only on tachyzoites; tissue cysts are resistant to these drugs (Akdaş, 2013b). A combination of pyrimethamine, sulfadiazine and folinic acid is recommended. However, there is no agreement on the doses and duration of treatment (Akdaş, 2013a). Prevention is important in immunocompromised patients and seronegative pregnant women. Individuals' eating habits are very important in *T. gondii* transmission and prevention (Saygi, 1998).

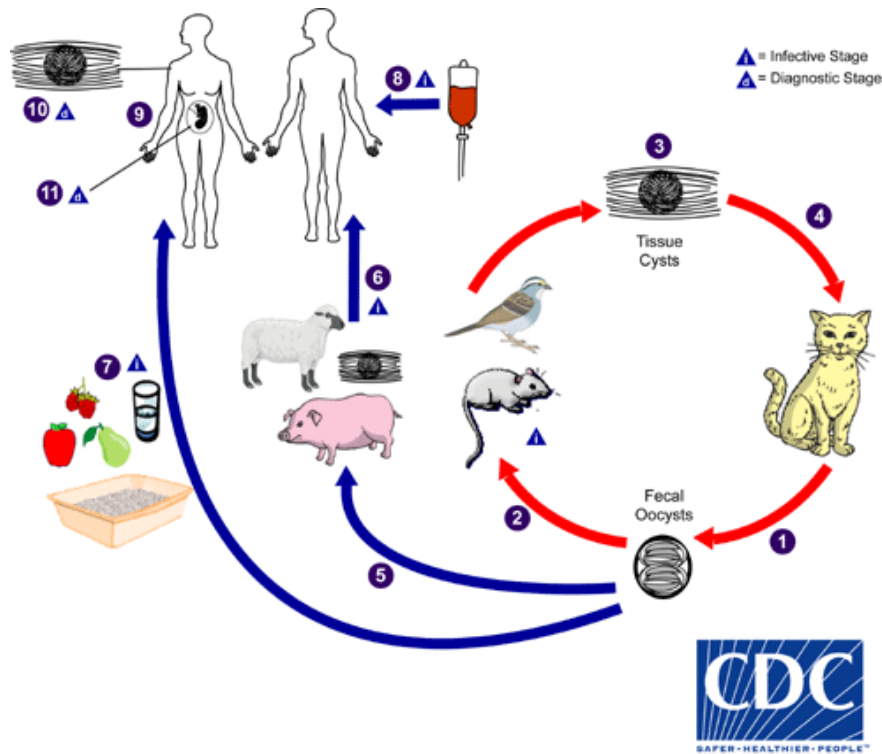

Figure 1. The life cycle of *T. gondii*. <https://www.cdc.gov/dpdx/toxoplasmosis/index.html>

1.2. *Cryptosporidium parvum*

C. parvum commonly causes gastroenteritis and is associated with serious life-threatening illness in immunocompromised individuals (Abubakar et al., 2007). *C. parvum* belongs to the order Apicomplexa (Xiao et al., 2004). Transmission is by the fecal-oral route and the source of *Cryptosporidium* infections is contaminated water and food, contact with infected people and animals. Infection occurs by ingestion of parasite oocysts, from which motile sporozoites emerge and settle in the epithelial cells of the small intestine, where they develop in an intracellular, extracytoplasmic compartment. *C. parvum* life cycle is complex and is completed in a single host; both asexual and sexual stages occur in the gut (Figure 2). (Gerace et al., 2019) *C. parvum* is opportunistic, causing water-borne diarrhea in immunocompromised individuals. The presence of internal and external auto-infection causes the infection to be severe and sometimes fatal, especially in the absence of new external contamination (Gerace et al., 2019). Cryptosporidiosis has a short and mild course in immunocompetent individuals, with very watery diarrhea, nausea, vomiting, abdominal cramps, loss of appetite and headache. In immunocompromised individuals, it is a chronic disease lasting for months or years. It is especially severe in AIDS patients without exception, the patient can lose significant amounts of fluid per day (Rossle and Latif, 2013). The examination material for the diagnosis of *C. parvum* is feces. Oval oocysts with a diameter of 4-5 μm are looked for in the stool (Atwal et al., 2022). One drug with limited efficacy in susceptible people is nitazoxanide (Dumaine et al., 2020).

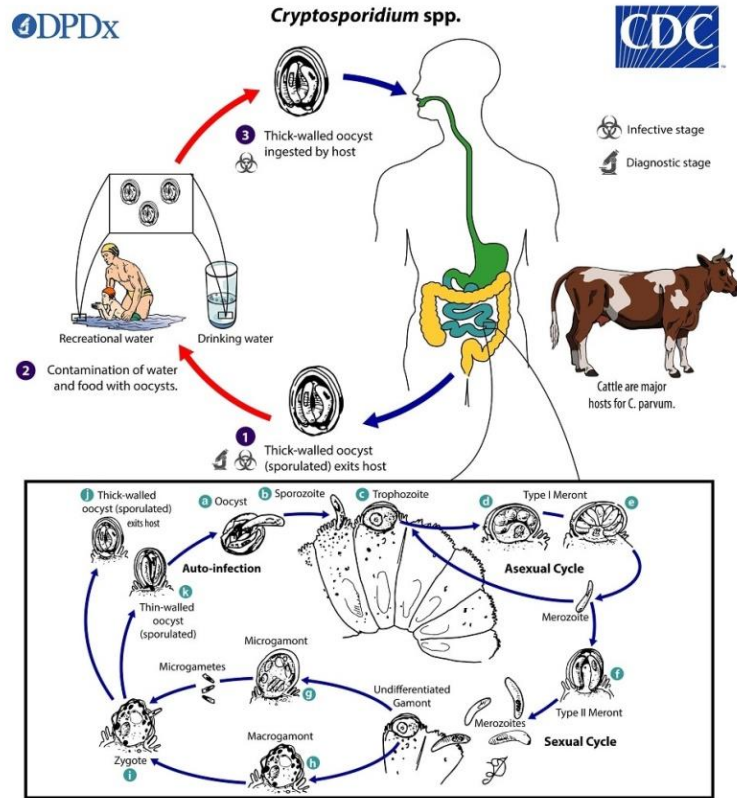

Figure 2. The life cycle of *C. parvum*. <https://www.cdc.gov/dpdx/cryptosporidiosis/index.html>

REFERENCES

- Abubakar, I., Aliyu, S., Arumugam, C., Usman, N., Hunter, P. Treatment of Cryptosporidiosis in Immunocompromised Individuals: Systematic Review and Meta-analysis, *British Journal of Clinical Pharmacology*, 63, 387-393, 2007.
- Akdaş, İ. Şizofreni, bipolar affektif bozukluk ve anksiyete tanısı almış hastalarda *Toxoplasma gondii* prevalansının serolojik ve moleküler yöntemlerle araştırılması, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2013a.
- Akdaş, İ. Şizofreni, bipolar affektif ve anksiyete bozukluk tanısı almış hastalarda *Toxoplasma gondii* prevalansının serolojik ve moleküler yöntemlerle araştırılması, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Univ., 2013b.
- Al-Qobati, S.A., Al-Nabehi, B., Mohamad, A., Al-Nabbhi, A., Al-Kadi, M. Enteric Protozoal Infections Among Immunocompromised and Immunocompetent People, Sana'a Town, Yemen, *EC Microbiology*, 14, 837-843, 2018.
- Atwal, H.K., Zabek, E., Bidulka, J., DuCharme, A., Pawlik, M., Himsworth, C.G. A Comparison of Assays for the Detection of *Cryptosporidium parvum* in the Feces of Scouring Calves, *Journal of Veterinary Diagnostic Investigation*, 34, 284-287. 2022.
- Beder, D., Tasbent, F.E. Genel Özellikleri ve Laboratuvar Tanısı ile *Toxoplasma gondii* Enfeksiyonları/General Features and Laboratory Diagnosis of *Toxoplasma gondii* Infection, *Turkish Journal of Parasitology*, 44, 94-102, 2020.
- Dumaine, J.E., Tandel, J., Striepen, B. *Cryptosporidium parvum*. *Trends in Parasitology*, 36, 485-486, 2020.

- Ferreira, M.S. Infections by Protozoa in Immunocompromised Hosts. *Memórias do Instituto Oswaldo Cruz*, 95, 159-162, 2000.
- Gerace, E., Presti, V.D.M.L., Biondo, C. *Cryptosporidium* infection: Epidemiology, Pathogenesis, and Differential Diagnosis, *European Journal of Microbiology and Immunology*, 9, 119-123, 2019.
- Lambrecht, E., Baré, J., Chavatte, N., Bert, W., Sabbe, K., Houf, K. Protozoan Cysts Act as a Survival Niche and Protective Shelter for Foodborne Pathogenic Bacteria. *Applied and Environmental Microbiology*, 81, 5604-5612, 2015.
- Murray, P.R., Rosenthal, K.S., Pfaller, M.A. *Medical Microbiology*, Elsevier Health Sciences, 2015.
- Panno, J. *The Cell: Evolution of the First Organism*, Infobase Publishing, 2014.
- Rossle, N.F., Latif, B. Cryptosporidiosis as Threatening Health Problem: A Review. *Asian Pacific Journal of Tropical Biomedicine*, 3, 916-924, 2013.
- Saygı, G. *Temel Tıbbi Parazitoloji*. Esnaf Ofset Matbaacılık, 1998.
- Tenter, A.M., Heckeroth, A.R., Weiss, L.M. *Toxoplasma gondii*: From Animals to Humans, *International Journal for Parasitology*, 30, 1217-1258, 2000.
- Vaillant, A.A.J., Qurie, A. *Immunodeficiency*, StatPearls, 2023.
- Xiao, L., Fayer, R., Ryan, U., Upton, S.J. *Cryptosporidium* Taxonomy: Recent Advances and Implications for Public Health. *Clinical Microbiology Reviews*, 17, 72-97, 2004.

EVALUATION OF THE *IN VITRO* EFFECT OF ALLYL SUBSTITUTED N-HETEROCYCLIC CARBENE COMPOUNDS ON *ENCEPHALITOZOON INTESTINALIS* SPORES

Merve KAHRAMAN¹, Derya Gül GÜLPINAR², Ahmet Duran ATAŞ²

¹Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Medicine, Department of Medical Parasitology,
merve.kahraman@ahievran.edu.tr - 0000-0001-7942-9595

²Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Medicine, Department of Medical Parasitology
deryagulsagci@gmail.com - 0000-0003-1096-3700
adatas@cumhuriyet.edu.tr - 0000-0002-6274-414X

ABSTRACT

Microsporidia species are intracellular eukaryotes related to fungi that infect a wide variety of hosts and cause health and economic losses worldwide. To infect host cells, they possess an immobilized spore and an unusual invasion organelle called a polar tube that is launched at ultra-high speeds. Many Microsporidia species play an important role in the development of serious diseases with implications in human and veterinary medicine. *Encephalitozoon cuniculi*, *E. intestinalis* and *Enterocytozoon bieneusi* are the main human pathogens. Clinical signs of Microsporidia infection range from asymptomatic infection to symptomatic infections including diarrhea, myositis, keratitis and bronchitis. In our study, the antimicrosporidial activities of N-heterocyclic carbene ligand (1) and its silver complex (2) were evaluated for the first time. In this study, the *in vitro* antimicrosporidial activities of previously synthesized compounds 1 and 2 were evaluated using *E. intestinalis* spores cultured in human kidney epithelial cell lines (HEK-293). The cytotoxic potential of different concentrations of compounds 1 and 2 on HEK-293 cells was evaluated by XTT method and the *in vitro* effect of the three highest non-cytotoxic concentrations on *E. intestinalis* was evaluated by thoma slide counting method. In conclusion, compounds 1 and 2 showed antimicrosporidial activity against *E. intestinalis* in an *in vitro* model. Further research is required to elucidate the exact mechanisms of action and to evaluate the microsporidia I activity of bee products in preclinical and clinical environments.

Keywords: *Encephalitozoon intestinalis*, *in vitro*, N-heterocyclic carbene, silver.

1. INTRODUCTION

Microsporidiosis is an emerging and opportunistic infection associated with a wide range of clinical syndromes in humans (Didier and Weiss, 2006). Microsporidia species are obligate intracellular pathogens associated with fungi (Han et al., 2017). There are about 220 genera and 1700 species of Microsporidia, classified according to their ultrastructural characteristics, developmental cycles, host-parasite relationships and molecular analysis (Han et al., 2021). Microsporidia species, especially *Encephalitozoon* spp. and *Enterocytozoon* spp. are new pathogens of increasing importance and cause opportunistic infections in immunocompromised patients (Mathis et al., 2005). Microsporidiosis in humans is most likely a zoonotic infection.

Routes of transmission include contaminated food and water, fecal-oral contamination, inhalation of contaminated aerosols, inoculation into open wounds, inoculation into the eye and sexual transmission (Anane and Attouchi, 2010). In humans, infection occurs in both immunocompetent and immunodeficient hosts, for example in organ transplant patients, patients with advanced human immunodeficiency virus (HIV) infection and patients receiving immunomodulatory therapy such as anti-tumor necrosis factor alpha (TNF- α). Gastrointestinal infection is the most common finding; however, Microsporidia can infect almost any organ system; they have caused keratitis, myositis, cholecystitis, sinusitis and encephalitis (Han et al., 2021). Currently, albendazole, which inhibits ubulin, and fumagillin, which inhibits methionine aminopeptidase type 2 (MetAP2), are the two main therapeutic agents used in the treatment of microsporidiosis. Since the treatment of Microsporidia infections is a challenging process due to the unique characteristics of these parasites, new therapeutic targets and therapies have recently come into the limelight.

Metal N-heterocyclic carbene (NHC) complexes have attracted considerable attention in biological fields, especially due to their potential applications in cancer and antimicrobial therapies. In this study, the *in vitro* effect of benzimidazole-based N-heterocyclic carbene ligand (1) and its silver complex (2) synthesized by Şahin et al. on *Encephalitozoon intestinalis* spores was evaluated (Şahin et al., 2019). One of the most studied compounds of organometallic chemistry is N-heterocyclic carbenes (Nelson and Nolan, 2013). While NHCs have been reported to show high biological activity in recent years, N-heterocyclic carbene compounds with metals such as silver, gold and rhodium have been extensively studied in medicinal chemistry (Marichev et al., 2022; Şahin et al., 2021).

2. EXPERIMENTAL STUDIES

2.1. Synthesis of N-heterocyclic Carbene Ligand and its Silver(I)-N-Heterocyclic Carbene Complex

The N-heterocyclic carbene ligand 1-(allyl)-3-(4-ter-butylbenzyl)benzimidazol-2-ylidenebromide (1) and its silver(I)-N-heterocyclic carbene complex bromo[1-allyl-3-(4-ter-butylbenzyl)benzimidazol-2-ylidene]silver(I) (2) were synthesized according to the literature (Şahin et al., 2019).

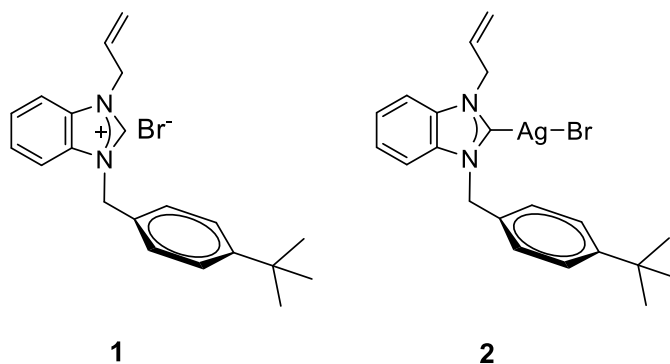

Figure 1. The N-heterocyclic carbene ligand 1-(allyl)-3-(4-ter-butylbenzyl)benzimidazol-2-ylidenebromide (1), silver(I)-N-heterocyclic carbene complex bromo[1-allyl-3-(4-ter-butylbenzyl)benzimidazol-2-ylidene]silver(I) (2)

2.2. Determination of the Cytotoxic Potential of N-heterocyclic Carbene Ligand and its Silver(I)-N-Heterocyclic Carbene Complex

2.2.1. Cell Series and Culture

Human kidney epithelial cells (HEK-293, ATCC) were used in the study. HEK-293 cells were grown in Dulbecco's modified eagle medium (DMEM) containing 10% fetal bovine serum (FBS), 1% penicillin-streptomycin solution (Thermo-Fisher Scientific, ABD). Cultures were incubated under humid conditions in an oven at 37°C with 5% CO₂. Passages were performed throughout the study to ensure the continuity of the cell line.

2.2.2. XTT Assay for Cell Viability and Proliferation

To establish the experimental groups, 3×10^3 cells were seeded with 100 μ L of fresh medium in each well of 96 well microtiter plates and incubated overnight. Compounds 1 and 2 were initially prepared as a stock solution with dimethylsulfoxide (DMSO) at a concentration of 10^{-5} M. Five different concentrations (10^{-6} M, 10^{-7} M, 10^{-8} M, 10^{-9} M and 10^{-10} M) were prepared from the stock solution to evaluate the cytotoxicity of the compounds. The prepared concentrations were added to the wells and after incubating for 24 hours, 10 μ L of XTT labeling reagent was added to each well. After two hours of tetrazolium reaction, the absorbance of the samples was measured at 450 nm in a microtiter plate reader (Thermo Scientific Microplate Photometer, Multiskan FC, USA). As control, the same cells without the tested compounds in the medium were used. The optical density (OD) of the compounds was compared with that of the negative control and the percent cell viability (%) was determined using the formula $=[(OD_{450}(\text{sample})/OD_{450}(\text{negative control})) \times 100]$.

2.3. Parasite strain and *in vitro* infection

The *E. intestinalis* reference strain (50506) was obtained from the American Type Culture Collection (ATCC). The parasite was cultured in HEK-293 cell line using DMEM medium to obtain sufficient number of spores for the study. This medium was prepared with 2% inactivated FBS and 1% penicillin-streptomycin. Twice a week, free spores in the medium were collected together with the medium. To remove dead cells in the medium, the medium was passed through a 0.5 μ m porous filter and the spores were collected by centrifugation at 4000 rpm for 15 min.

2.4. Infection of Host Cells, Treatment with Compounds 1 and 2 and Assessment of Parasite Burden by Counting with Thoma Slide

HEK-293 cells were seeded in 24-well tissue culture plates at a density of 1×10^5 cells per well. Cells were incubated in DMEM medium containing 2 mM L-glutamine and 5% FBS at 37°C and 5% CO₂ overnight and washed with PBS to remove non-adherent cells. The tissue culture plates were then infected by replacing with DMEM medium with 2% FBS containing 5×10^5 *E. intestinalis* spores. The next day the cells were washed with PBS to remove spores that could not enter the cells. DMEM medium with 2% FBS containing the three highest non-toxic concentrations of compounds 1 and 2 was added. Cultures were monitored for 10 days and the medium was renewed on days 3 and 7 by adding medium containing the same concentrations of compounds to each well without damaging the spores and cells. On day 10, 10% (w/v) sodium dodecyl sulfate (SDS) solution was added to all wells to release Microsporidia spores from host cells. The number of microsporidian spores was counted using a thoma slide. The percentage inhibition of microsporidia replication was calculated using the formula $[(\text{number}$

of microsporidia in each treated well/average number of microsporidia in untreated wells) \times 100].

2.5. Statistical Evaluation

To assess the *in vitro* effect of various concentrations of compounds 1 and 2, the collected, revised and validated data were analyzed using the Statistical Package for Social Sciences 23 (SPSS 23) program. Statistical data were obtained after six replicates and results are presented as mean \pm standard deviation (SD). Comparison of the number of spores seen at all concentrations with the control groups was tested with the Independent Two-Sample t Test.

3. RESULTS AND EVALUATION

3.1. Cytotoxic Potential of Compounds 1 and 2

The cytotoxic effect of the concentrations of compounds 1 and 2 on HEK-293 cell line was evaluated. According to the cytotoxicity results, compound 1 at concentrations of 10^{-8} M, 10^{-9} M and 10^{-10} M showed no toxic effect on HEK-293 cells ($p > 0.05$), but concentrations of 10^{-6} M and 10^{-7} M showed toxic effect on HEK-293 cells ($p < 0.05$). Compound 2 at concentrations of 10^{-7} M, 10^{-8} M, 10^{-9} M concentrations did not show toxic effect on HEK-293 cells ($p > 0.05$), but the difference in viability rate at 10^{-6} M concentration compared to the control was statistically significant ($p < 0.05$). This concentration was considered cytotoxic.

3.2. Assessment of Parasite Burden

Microsporidiosis is a common infection in AIDS and immunocompromised individuals worldwide (Didier and Weiss, 2006). Various medical regimens have been used to treat microsporidiosis, but the results of treatment range from disappointing to promising (Han & Weiss, 2018). Our study is the first evaluation of compounds 1 and 2 on *E. intestinalis* spores in the literature. Assessment of parasite load was performed by counting with a Thoma slide. In our study, all evaluated concentrations of compound 2 and 10^{-8} M and 10^{-9} M concentrations of compound 1 exhibited inhibitory effects on spore proliferation ($p < 0.05$) compared to the control group (Figure 2) (Table 1,2). These results suggest that compounds 1 and 2 are therapeutic targets for the design of new drugs for the treatment of microsporidiosis. In our study, all evaluated concentrations of compound 2 and 10^{-8} M and 10^{-9} M concentrations of compound 1 exhibited inhibitory effects on spore proliferation ($p < 0.05$) compared to the control group (Figure 2) (Table 1,2). These results suggest that compounds 1 and 2 are therapeutic targets for the design of new drugs for the treatment of microsporidiosis.

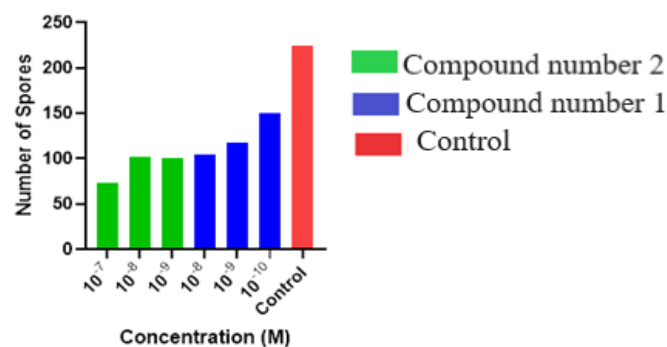

Figure 2. Evaluation of the in vitro effects of Compounds 1 and 2 on *E. intestinalis* spores after ten days of incubation at the three highest non-cytotoxic concentrations by thoma slide counting. *E. intestinalis* spore counts compared to control.

Table 1. Mean values±Ss and p values of the data obtained from the thoma slide counting method of the effects of the concentrations of compound 1 and the control group used in the study on *E. intestinalis* spores.

Concentration (M)	Mean/Ss	p Value
10 ⁻⁸ M	1×10 ⁶ ±0.1×10 ⁶	0.03*
10 ⁻⁹ M	1.1×10 ⁶ ±0.06×10 ⁶	0.04*
10 ⁻¹⁰ M	1.5×10 ⁶ ±0.1×10 ⁶	0.07
2.24×10 ⁶ ±0.04×10 ⁶ (Control)		

Table 2. Mean values±SD and p values of the data obtained from the counting method with the thoma slide regarding the effects of the concentrations used in the study of Compound 2 and the control group on *E. intestinalis* spores.

Concentration (M)	Mean/Ss	p Value
10 ⁻⁷ M	0.73×10 ⁶ ±0.01×10 ⁶	0.03*
10 ⁻⁸ M	1.02×10 ⁶ ±0.05×10 ⁶	0.04*
10 ⁻⁹ M	1×10 ⁶ ±0.09×10 ⁶	0.03*
2.24×10 ⁶ ±0.04×10 ⁶ (Control)		

GENERAL EVALUATION AND CONCLUSIONS

In conclusion, our study showed that compounds 1 and 2 exhibited inhibitory effects against *E. intestinalis* in an *in vitro* model as the first evaluation in the literature. In addition, the silver complex was found to be more effective than the ligand. Due to their potential medicinal properties, compounds 1 and 2 should be considered as an option in the pool of active ingredients for the development of antimicrosporidial drugs. Further research is required to elucidate their precise mechanism of action and to evaluate the microsporidial activity of bee products in preclinical and clinical settings.

Thanks

The authors would like to thank Neslihan Şahin, a faculty member at Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Education, for providing the compounds.

REFERENCES

- Anane, S., Attouchi, H. Microsporidiosis: Epidemiology, Clinical Data and Therapy, Gastroenterologie Clinique et Biologique, 34, 450-464, 2010
- Didier, E.S., Weiss, L.M. Microsporidiosis: Current Status, Current Opinion in Infectious Diseases, 19, 485, 2006
- Han, B., Pan, G., Weiss, L.M. Microsporidiosis in Humans, Clinical Microbiology Reviews, 34, 10-20, 2021.

- Han, B., Polonais, V., Sugi, T., Yakubu, R., Takvorian, P.M., Cali, A., Maier, K., Long, M., Levy, M., Tanowitz, H.B. The Role of Microsporidian Polar Tube Protein 4 (PTP4) in Host Cell Infection, *PLoS Pathogens*, 13, e1006341, 2017.
- Marichev, K.O., Patil, S.A., Patil, S.A., Heras Martinez, H.M., Bugarin, A. N-heterocyclic Carbene Metal Complexes as Therapeutic Agents: A Patent Review, *Expert Opinion on Therapeutic Patents*, 32, 47-61, 2022.
- Mathis, A., Weber, R., Deplazes, P. Zoonotic Potential of the Microsporidia, *Clinical Microbiology Reviews*, 18, 423-445, 2005.
- Nelson, D.J., Nolan, S.P. Quantifying and Understanding the Electronic Properties of N-Heterocyclic Carbenes, *Chemical Society Reviews*, 42, 6723-6753, 2013.
- Şahin, N., Şahin-Bölükbaşı, S., Tahir, M.N., Arıcı, C., Çevik, E., Gürbüz, N., Özdemir, İ., Cummings, B.S. Synthesis, Characterization and Anticancer Activity of Allyl Substituted N-Heterocyclic Carbene Silver (I) Complexes, *Journal of Molecular Structure*, 1179, 92-99, 2019.
- Şahin, N., Üstün, E., Tutar, U., Celik, C., Gürbüz, N., Özdemir, İ. Antimicrobial Activity, Inhibition of Biofilm Formation, and Molecular Docking Study of Novel Ag-NHC Complexes, *Journal of Organometallic Chemistry*, 954, 122082, 2021.

EPİZYOTOMİ ÖZ YETERLİLİK ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

MSc Büşra YOLCU¹, PhD Zeliha DEMİR KAYMAK², PhD Zekiye TURAN³,
PhD Yasemin HAMLACI BAŞKAYA⁴

¹ Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, busrayolcu@sakarya.edu.tr ORCID 0000-0001-8896-4370

² Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, zelihad@sakarya.edu.tr ORCID: 0000-0002-9317-9198

³ Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, zekiyeturan@sakarya.edu.tr ORCID: 0000-0002-2763-2820

⁴ Sakarya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, yhamlaci@sakarya.edu.tr ORCID: 0000-0002-1533-8667

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı, ebelerin en kritik görevlerinden biri olan epizyotomi uygulamasına ilişkin bir öz yeterlilik ölçeği geliştirmektir. Öz yeterlilik, bilgi ve davranış arasında aracılık eder ve mesleki yeterlilikle ilişkilidir. Ebelerin en önemli uygulamaları arasında yer alan epizyotomi becerilerinin öğrencilere kazandırılması ve bu konuda öz yeterliliklerinin artırılması oldukça önemlidir.

Yöntem: Bu metodolojik çalışma 2., 3. ve 4. sınıf ebelik öğrencileri ile yürütülmüştür. Veri toplamak için sosyodemografik bilgi formu ve taslak epizyotomi öz-yeterlilik ölçeği kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde faktör analizi, Cronbach's alpha ve madde-toplam puan korelasyonları kullanılmış ve çalışmada iki düzeyli doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır.

Bulgular: İkinci düzey DFA sonuçları, on yedi madde ve dört alt boyuttan oluşan bir yapının ortaya çıktığını göstermiştir. Ölçeğin faktör yükleri 0.62-0.93 aralığında değişmektedir. Uyum iyiliği indeks değerleri şöyledir: RMSEA, 0.079; CFI, 0.961; AGFI, 0.834; ve GFI, 0.875. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa değeri 0,955 ve maddelerin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları 0,573 ile 0,810 arasında bulunmuştur.

Sonuç: Ölçeğin genelinin ebelik öğrencileri için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır. Farklı dillerde madde havuzları kullanılarak ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğini değerlendirmek için daha fazla çalışma yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: epizyotomi; öz yeterlilik; ölçek geliştirme; ebelik

Anahtar Kelimeler: En az 3 anahtar kelime olmalıdır. Anahtar kelime konmayan çalışmalar değerlendirilmeye alınmayacaktır.

ÇOCUKLUK ÇAĞINDA KARACİĞER KİST HİDATİK HASTALIĞINDA LAPARASKOPİK CERRAHİ DENEYİMLERİMİZ

OUR LAPAROSCOPIC SURGICAL EXPERIENCES IN LIVER CYST HYDATID DISEASE IN CHILDHOOD

Doc.Dr. Burhan Beger

Van Yüzüncü Yıl üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk Cerrahisi BD

abantkongresi@gmail.com

5056418310

ORCID NO: 0000-0002-1565-8062

Özet

Echinococcus granulosus ile ilişkili kist hidatik hastalığı halen önemli bir sorun olup tedavisinde cerrahi, minimal invazif girişimlerde gelişmelere rağmen önemli bir seçenektir. Bu yazıda laparoskopik girişim ile tedavi edilen karaciğer kist hidatik tanısı almış 6 hasta (14 kist) rapor ediyoruz. Olguların ortalama yaşı 11 idi. Hastalarda öncelikle kist sıvısı aspire edildi, sonra kist boşluğuna % 3 lük serum verildi ve 15 dakika beklendi. Aspirasyon sonrası kistler parsiyel eksize edilerek germinatif membranlar ve fibröz kapsül çıkarıldı. Postoperatif hastanede kalma süresi ortalama 7 gündü. 1 olguda kistobilyer fistül oluştu. Fistül postoperatif 20. günde spontan kapandı. Ortalama takip süresi 15 aydı. (1 ay - 7 yıl). USG ile kistlerin 16 ayda ilk lokalizasyonlarında küçük ekojenik görünümle bırakarak kayboldu. Bu serideki olgu sayısı az olmasına rağmen kozmetik sonuçların daha iyi ve morbidite ihtimalinin daha az olduğunu düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Karaciğer Ekinokokozisi; Laparoskopik Cerrahi Girişim, çocuk

Abstract

Echinococcus granulosus-associated hydatid cyst disease is still an important problem and despite the developments in minimally invasive procedures, surgery is an important option in its treatment. In this article, we report 6 patients (14 cysts) diagnosed with liver hydatid cysts treated with laparoscopic intervention. The mean age of the cases was 11 years. First, the cyst fluid was aspirated in the patients, then 3% serum was injected into the cyst cavity and waited for 15 minutes. After aspiration, the cysts were partially excised and the germinative membranes and fibrous capsule were removed. The mean postoperative hospital stay was 7 days. A cystobiliary fistula occurred in 1 case. The fistula closed spontaneously on the 20th postoperative day. The mean follow-up period was 15 months (1 month - 7 years). The cysts disappeared in 16 months with small echogenic appearances in their initial localizations with USG. Although the number of cases in this series is small, we think that the cosmetic results are better and the probability of morbidity is less.

Keywords: Liver Echinococcosis; Laparoscopic Surgical Intervention, child

EFFECTS OF THYMOQUINONE ON CELL VIABILITY IN OVARIAN CANCER CELLS (SKOV-3)

Eren Burak ISGOREN (Master's Student)¹, **Assoc. Prof. Hakan SOYLU**², **Assoc. Prof. Fatih SENTURK**³

¹ Duzce University, Institute of Graduate Studies, eren71301@ogr.duzce.edu.tr- 0009-0009-5722-2089

² Duzce University, Faculty of Medicine, hakansoylu@duzce.edu.tr- 0000-0002-1177-2351

³ Duzce University, Faculty of Medicine, fatihsenturk@duzce.edu.tr- 0000-0002-2436-3362

ABSTRACT

Ovarian cancer is a gynecological malignancy that requires effective and innovative treatment approaches due to its high mortality rate and the development of resistance to platinum-based therapies. Thymoquinone (TQ), the main bioactive compound of black cummin (*Nigella sativa*) seed oil, has drawn attention for its anticancer, anti-inflammatory, and immunomodulatory properties. In this study, the cytotoxic effects of TQ on the ovarian cancer cell line (SKOV-3) were evaluated *in vitro*. SKOV-3 cells were seeded into 96-well plates and exposed to different concentrations of TQ, starting from 1000 μ M and diluted serially, for 24, 48, and 72 hours. Cell viability analysis (MTT assay) was performed to determine the effective dose (IC₅₀, the concentration that causes 50% cell death) and toxicity levels of TQ. In addition, the toxicity profile of TQ on healthy cells was examined using human umbilical vein endothelial cells (HUVEC). The findings demonstrated that TQ inhibited the viability of SKOV-3 cells in a concentration-dependent manner and exhibited low toxicity on healthy cells (HUVEC). For example, after 72 hours of treatment, the IC₅₀ value of TQ for SKOV-3 cells was calculated to be 53 μ M. These results support the potential of TQ as an antitumor agent for ovarian cancer cell lines and emphasize the need for further research to confirm its efficacy.

Keywords: Thymoquinone, Ovarian cancer cell line, SKOV-3, HUVEC, Cell viability

1. INTRODUCTION

Ovarian cancer is a gynecological malignancy characterized by high mortality and low survival rates in women. The absence of noticeable symptoms in the early stages often leads to the diagnosis of the disease at advanced stages, adversely affecting treatment outcomes [1]. Globally, ovarian cancer accounts for over 300,000 new cases annually and carries a mortality rate of 4.7%, representing a significant burden on women's health [2]. Although the standard treatment protocol includes surgical resection followed by platinum-based chemotherapy, disease recurrence due to the development of resistance to therapy is commonly observed, even in patients who initially respond to treatment [3, 4]. Platinum resistance limits therapeutic efficacy, underscoring the urgent need for alternative treatment approaches.

Thymoquinone (TQ), a natural compound derived from the seeds of *Nigella sativa* (black cumin), has emerged as a bioactive molecule with notable pharmacological properties. First isolated by El-Dakhakhny in 1963, TQ is a benzoquinone monoterpenoid featuring a quinone ring structure with methyl groups and an isopropyl side chain [5, 6]. Representing 30–48% of black cumin seed oil content [7], TQ is recognized for its anticancer, anti-inflammatory, and immunomodulatory effects [8]. TQ exhibits mechanisms capable of suppressing tumor cells in various cancer types. By inhibiting transcription factors such as AP-1 (Activator Protein 1) and NF- κ B (Nuclear Factor Kappa B), which are associated with inflammation, TQ can regulate both inflammatory processes and cancer cell proliferation [9, 10]. Furthermore, TQ induces apoptosis by targeting cell cycle regulatory mechanisms and downregulates survival factors, including STAT3-regulated genes, Bcl-2, and VEGF, thereby disrupting cancer cell resistance mechanisms [11, 12].

In light of these findings, investigating the potential therapeutic effects of TQ in the treatment of ovarian cancer may contribute to the development of next-generation therapeutic strategies. In this study, the cytotoxic effects of TQ on an ovarian cancer cell line (SKOV-3) were evaluated *in vitro*, along with an assessment of its toxicity on healthy cells (HUVEC).

2. MATERIALS AND METHODS

2.1. Cell Culture

In this study, the human ovarian cancer cell line (SKOV-3) and human umbilical vein endothelial cells (HUVEC) were used to represent healthy cells. SKOV-3 cells were cultured in a medium consisting of 89% RPMI-1640, 10% fetal bovine serum (FBS), and 1% penicillin-streptomycin. Similarly, HUVEC cells were cultured in 89% DMEM-F12 medium supplemented with 10% FBS and 1% penicillin-streptomycin. All cells were maintained in an incubator set at 37°C with 5% CO₂ and 90% humidity [13].

2.2. Cell Counting

Cell counting was performed using the trypan blue exclusion assay, which distinguishes between viable and non-viable cells. Cells in culture flasks were gently washed with PBS, and

adherent cells were detached using trypsin/EDTA solution. Trypsin activity was neutralized by adding culture medium. The resulting cell suspension was stained with trypan blue and counted using a Neubauer hemocytometer. Cells that excluded the dye appeared bright white and were considered viable, whereas those that absorbed the dye appeared dark blue and were considered non-viable. Counting was performed under an inverted microscope, and 10,000 cells per well were seeded into 96-well plates for further experiments.

2.3. Determination of IC₅₀ Values for Thymoquinone in SKOV-3 and HUVEC Cells

Thymoquinone (TQ) was prepared as a 10 mM stock solution in DMSO. Based on a literature review, a range of TQ concentrations (0–1000 μ M) was selected, and the DMSO concentration was kept constant at 1% across all treatments. Control groups were incubated in culture medium containing only 1% DMSO. Cell viability assays for SKOV-3 and HUVEC cells were performed at 24, 48, and 72 hours after TQ treatment using the MTT assay. The findings are summarized in Table 1.

Table 1. Cell culture analyses performed with thymoquinone

Compound	Cell lines	Concentrations (μ M)	Analysis time (hours)	Description
Thymoquinone(TQ)	SKOV-3, HUVEC	0; 62,5; 125; 250; 500; 1000 μ M	24, 48, 72	Determination of effective dose and time

3. RESULTS AND DISCUSSION

In this study, the effects of thymoquinone (TQ) on the human ovarian cancer cell line (SKOV-3) and human umbilical vein endothelial cells (HUVEC) were investigated across a dose range of 0–1000 μ M. The half-maximal inhibitory concentration (IC₅₀) values, indicating the concentration required to inhibit 50% of cell viability, were calculated using the GraphPad Prism software with a non-linear fit method. The results revealed that TQ exhibited minimal toxic effects on HUVEC cells but demonstrated significant cytotoxic effects on SKOV-3 cells.

The effect of TQ on SKOV-3 cell viability showed a dose- and time-dependent inhibition trend. The cell viability graph after 72 hours of TQ exposure (Figure 1) revealed a significant reduction in SKOV-3 cell viability with increasing TQ concentrations (* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$). For example, the IC₅₀ value was calculated to be approximately 53 μ M at 72 hours (Figure 2). This indicates the strong cytotoxic potential of TQ against SKOV-3 cells.

Morphological analyses further supported the cytotoxic effects of TQ on SKOV-3 cells. In the control group (untreated SKOV-3 cells), the cells exhibited healthy morphology and regular growth patterns (Figure 3a). In contrast, the group treated with 62.5 μ M TQ (a dose close to the IC₅₀ value) showed significant morphological alterations (Figure 3b). Cells became rounded, detached from the surface, and exhibited extensive cell death due to TQ exposure. These

findings demonstrate the dose-dependent cytotoxic effects of TQ on SKOV-3 cells, highlighting its potential as an antitumor agent. Moreover, the minimal toxicity observed on healthy cells (HUVEC) underscores the importance of TQ as a selective anticancer agent. However, further research is needed to explore the specific molecular mechanisms underlying TQ's effects and its potential role in ovarian cancer therapy.

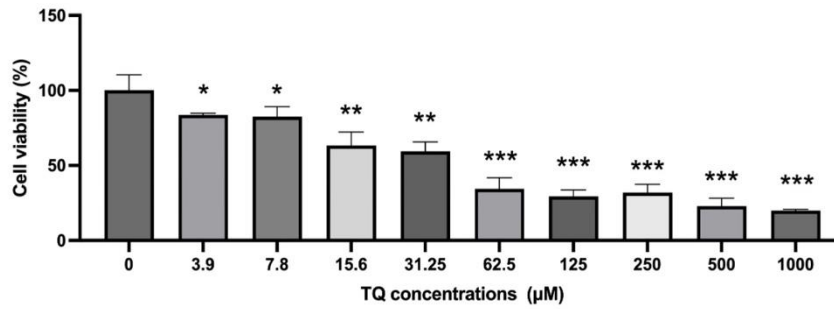

Figure 1. Dose-dependent cytotoxic effects of thymoquinone (TQ) on the SKOV-3 cell line. Cells were exposed to different TQ concentrations (0–1000 µM) for 72 hours, and cell viability was assessed using the MTT assay. Data are presented as mean ± standard deviation (SD). * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ compared to the control group.

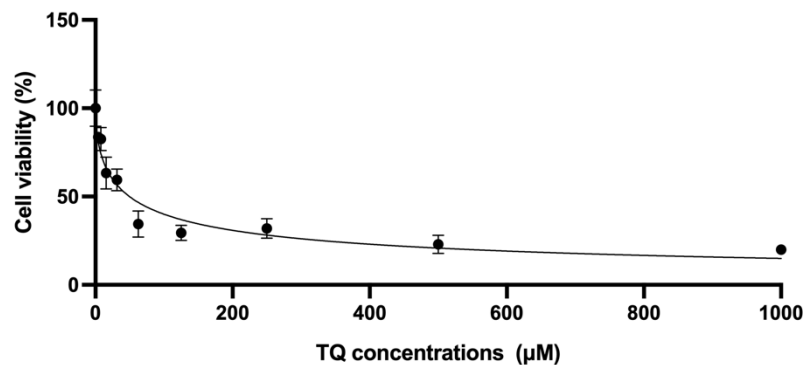

Figure 2. Dose-response curve of thymoquinone (TQ) on the SKOV-3 cell line. SKOV-3 cells were treated with various TQ concentrations (0–1000 µM) for 72 hours, and cell viability was determined using the MTT assay. Data are presented as mean ± standard deviation (SD). The curve represents the IC50 value calculated using the non-linear fit method in GraphPad Prism software.

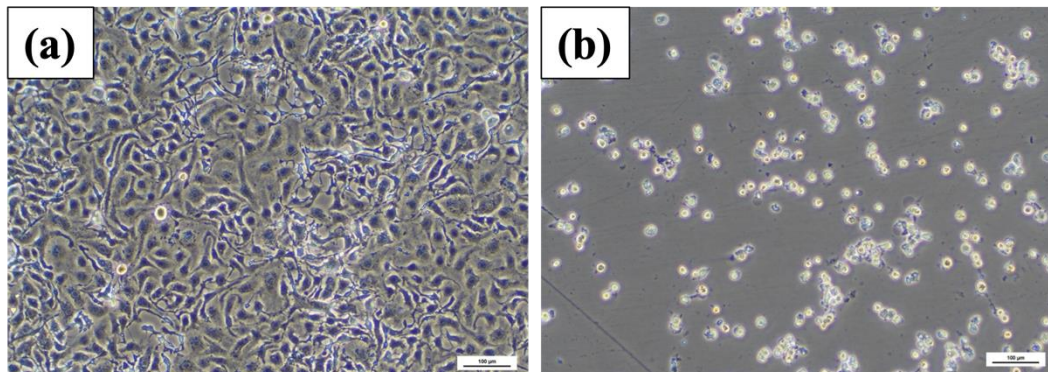

Figure 3. Inverted microscopy images of SKOV-3 cells after 72 hours of thymoquinone (TQ) exposure. (a) Control group: Untreated SKOV-3 cells with healthy morphology and confluent growth. (b) Group

treated with 62.5 μM TQ: Significant morphological alterations, reduced cell density, and extensive cell death. Images were obtained with a 100 μm scale bar.

4. GENERAL DISCUSSION AND CONCLUSIONS

The findings of this study indicate that TQ exhibits a significant cytotoxic effect on SKOV-3 cells, with its efficacy increasing in a dose-dependent manner. Our results suggest that TQ holds promise as a potential therapeutic agent in the treatment of ovarian cancer. However, before clinical applications can be considered, further investigations are required to elucidate the specific molecular mechanisms underlying TQ's effects.

REFERENCES

- [1] B. Chen, X. Qiu, and Y. Li, "Exosomes in ovarian cancer: impact on drug resistance and advances in SERS detection techniques," *J Pharm Anal*, p. 101170, Dec. 2024, doi: 10.1016/J.JPHA.2024.101170.
- [2] H. Sung *et al.*, "Global Cancer Statistics 2020: GLOBOCAN Estimates of Incidence and Mortality Worldwide for 36 Cancers in 185 Countries," *CA Cancer J Clin*, vol. 71, no. 3, pp. 209–249, May 2021, doi: 10.3322/CAAC.21660.
- [3] S. A. Cannistra, "Cancer of the Ovary," *New England Journal of Medicine*, vol. 351, no. 24, pp. 2519–2529, Dec. 2004, doi: 10.1056/NEJMRA041842.
- [4] U. A. Matulonis, A. K. Sood, L. Fallowfield, B. E. Howitt, J. Sehouli, and B. Y. Karlan, "Ovarian cancer," *Nature Reviews Disease Primers 2016 2:1*, vol. 2, no. 1, pp. 1–22, Aug. 2016, doi: 10.1038/nrdp.2016.61.
- [5] H. Gali-Muhtasib, N. El-Najjar, and R. Schneider-Stock, "The medicinal potential of black seed (*Nigella sativa*) and its components," *Advances in Phytomedicine*, vol. 2, no. C, pp. 133–153, Jan. 2006, doi: 10.1016/S1572-557X(05)02008-8.
- [6] A. Ahmad *et al.*, "Thymoquinone (2-Isopropyl-5-methyl-1, 4-benzoquinone) as a chemopreventive/anticancer agent: Chemistry and biological effects," *Saudi Pharmaceutical Journal*, vol. 27, no. 8, pp. 1113–1126, Dec. 2019, doi: 10.1016/J.JSPS.2019.09.008.
- [7] K. Fatima Shad, W. Soubra, and D. J. Cordato, "The role of thymoquinone, a major constituent of *Nigella sativa*, in the treatment of inflammatory and infectious diseases," *Clin Exp Pharmacol Physiol*, vol. 48, no. 11, pp. 1445–1453, Nov. 2021, doi: 10.1111/1440-1681.13553.
- [8] S. Bourgou, A. Pichette, B. Marzouk, and J. Legault, "ANTIOXIDANT, ANTI-INFLAMMATORY, ANTICANCER AND ANTIBACTERIAL ACTIVITIES OF EXTRACTS FROM NIGELLA SATIVA (BLACK CUMIN) PLANT PARTS," *J Food Biochem*, vol. 36, no. 5, pp. 539–546, Oct. 2012, doi: 10.1111/J.1745-4514.2011.00567.X.
- [9] E. Taka *et al.*, "Anti-inflammatory effects of thymoquinone in activated BV-2 microglial cells," *J Neuroimmunol*, vol. 286, pp. 5–12, Sep. 2015, doi: 10.1016/J.JNEUROIM.2015.06.011.
- [10] M. A. Khan *et al.*, "Thymoquinone inhibits cancer metastasis by downregulating TWIST1 expression to reduce epithelial to mesenchymal transition," *Oncotarget*, vol. 6, no. 23, pp. 19580–19591, 2015, doi: 10.18632/ONCOTARGET.3973.
- [11] E. J. Park, A. K. Chauhan, K. J. Min, D. C. Park, and T. K. Kwon, "Thymoquinone induces apoptosis through downregulation of c-FLIP and Bcl-2 in renal carcinoma Caki cells," *Oncol Rep*, vol. 36, no. 4, pp. 2261–2267, Oct. 2016, doi: 10.3892/OR.2016.5019.
- [12] G. gang Mu, L. li Zhang, H. yan Li, Y. Liao, and H. gang Yu, "Thymoquinone Pretreatment Overcomes the Insensitivity and Potentiates the Antitumor Effect of Gemcitabine Through Abrogation of Notch1,

PI3K/Akt/mTOR Regulated Signaling Pathways in Pancreatic Cancer,” *Dig Dis Sci*, vol. 60, no. 4, pp. 1067–1080, Apr. 2015, doi: 10.1007/S10620-014-3394-X.

- [13] F. Şentürk, “Peptit Kaplı ve Kemoterapötik İlaç Yüklü Süperparamanyetik Demiroksit Nanopartiküllerin Sentezi ve Glioblastoma Hücre Hattında Kullanılmak Üzere Hipertermi Maruziyet Sisteminin Geliştirilmesi,” Gazi University, Faculty of Health Sciences, Ankara, 2020.

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN HEAD FORWARD POSTURE, RESPIRATORY MUSCLE STRENGTH AND ENDURANCE, AND BODY AWARENESS IN HEALTHY INDIVIDUALS

SAĞLIKLI BİREYLERDE BAŞ ÖNDE POSTÜR, SOLUNUM KAS KUVVETİ VE ENDURANSI, VÜCUT FARKINDALIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Fzt.Duygu TOPSAKAL¹, Doç.Dr. Ayşe ABİT KOCAMAN²

¹ Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon
Ana Bilim Dalı, duygutopsakal20@gmail.com, ORCID:0000-0002-9958-0775

² Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve
Rehabilitasyon Bölümü, ayseabit@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6694-3015

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı sağlıklı bireylerde baş önde postür, solunum kas kuvveti ve enduransı, vücut farkındalığı arasındaki ilişkinin incelenmesidir. **Yöntem:** Çalışmaya Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü'nde çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul edip onam formunu imzalayan baş önde postürü olan ve olmayan 53 sağlıklı birey dahil edilmiştir. Çalışmaya katılan 53 bireyin 45'i kadın ,8'i erkekti. Katılımcıların yaş aralığı en düşük 17 en yüksek 35'ti.Sosyo-demografik veriler için olgu rapor formu kullanıldı. Baş önde postürü kraniovertebral açı değerine göre fotogrametri yöntemi kullanılarak kaydedildi. Solunum kas kuvveti için ağız içi basınç ölçer cihazı ile maksimum inspiratuar kas kuvveti (MİP) ve maksimum ekspiratuar kas kuvveti (MEP) değerleri ölçüm yapılarak kaydedildi, solunum kas enduransı için sabit iş yükü testi ile powerbreathe kullanılarak değerlendirildi. Vücut farkındalığında ise Vücut Farkındalığı Anketi kullanıldı. **Bulgular:** Yapılan istatistiksel analiz sonucu, kraniovertebral açı ve solunum kas enduransı arasında ($r=0,34$ $p=0,011$) ilişki saptandı. MİP değeri ve MEP değeri arasında ($r=0,054$, $p<0.001$) ilişki saptandı. MİP değeri ve solunum kas enduransı arasında ($r=0,337$, $p=0,014$) ilişki saptandı. Vücut farkındalığı ve MEP değeri arasında ($r=-0,286$, $p=0,038$) ilişki saptandı. Vücut farkındalığı ve MİP değeri arasında ($r=-0,306$ $p=0,026$) ilişki saptandı. **Sonuç:** Çalışmamızda artmış kraniovertebral açının artmış solunum kas enduransı ile ilişki olduğu belirlenmiştir. Artmış MİP değeri artmış solunum kas enduransı ile ilişkili bulunmuştur. MİP ve MEP değerleri birbiri ile ilişkili olup artmış MİP ve MEP değerleri azalmış vücut farkındalığı ile ilişkili bulunmuştur. Sağlıklı bireylerde baş önde postürün, solunum kas kuvveti ve enduransının, vücut farkındalığının birbirlerini etkileyebileceği hem değerlendirme hem de koruyucu rehabilitasyon açısından göz önünde bulundurulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: baş önde postür, solunum kas kuvveti, endurans, vücut farkındalığı

ABSTRACT

Purpose: The purpose of this study is to examine the relationship between head-forward posture, respiratory muscle strength and endurance, and body awareness in healthy individuals. **Method:** 53 healthy individuals with and without head-forward posture who volunteered to participate in the study and signed the consent form at the Department of Physiotherapy and Rehabilitation, Faculty of Health Sciences, Kırıkkale University were included in the study. Of the 53 individuals who participated in the study, 45 were female and 8 were male. The age range of the participants was from 17 to 35. The case report form was used for socio-demographic data. The head-forward posture was recorded using the photogrammetry method according to the craniovertebral angle value. For respiratory muscle strength, maximum inspiratory muscle strength (MIP) and maximum expiratory muscle strength (MEP) values were measured and recorded with an intraoral pressure meter, and respiratory muscle endurance was evaluated using a fixed workload test and powerbreathe. The Body Awareness Questionnaire was used for body awareness. **Results:** As a result of the statistical analysis, a relationship was found between craniovertebral angle and respiratory muscle endurance ($r=0.34$ $p=0.011$). A relationship was found between MIP value and MEP value ($r=0.054$, $p<0.001$). A relationship was found between MIP value and respiratory muscle endurance ($r=0.337$, $p=0.014$). A relationship was found between body awareness and MEP value ($r=-0.286$, $p=0.038$). A relationship was found between body awareness and MIP value ($r=-0.306$ $p=0.026$). **Conclusion:** In our study, it was determined that increased craniovertebral angle was associated with increased respiratory muscle endurance. Increased MIP value was found to be associated with increased respiratory muscle endurance. MIP and MEP values were associated with each other, and increased MIP and MEP values were found to be associated with decreased body awareness. It should be taken into consideration in terms of both evaluation and preventive rehabilitation that head forward posture, respiratory muscle strength and endurance, and body awareness may affect each other in healthy individuals.

Keywords: head forward posture, respiratory muscle strength, endurance, body awareness

1.GİRİŞ

Postür, vücut parçalarının göreceli düzeni olarak tanımlanır. Dikey postürde ideal hizalanma, vücudun ağırlık merkezinden geçen dikey bir çizgi olan yerçekimi çizgisiyle ilgilidir. Segmentlerin ağırlık merkezi saptığında ve hizalama değiştiğinde, bir dizi postürel anormallik meydana gelebilir ve destekleyici yapılar üzerindeki daha fazla gerilim, vücut dengesinin daha az verimli olmasına neden olabilir. [1]

Doğru vücut duruşu insan sağlığında hayati bir rol oynar. İdeal dik duruşun kas-iskelet sağlığının bir işareti olduğu ve hareket sisteminin sağlığının temel göstergelerinden biri olduğu öne sürülmüştür. [2]

Doğru duruşun, vücutta minimum miktarda stres ve zorlanma içeren kas-iskelet sistemi dengesi durumu olduğuna inanılır. Doğru duruş istenmesine rağmen, birçok kişi iyi bir duruş sergilemez. Klinik ortamın içinde ve dışında en sık fark edilen anormal duruşlardan birisi de baş önde postürüdür. [3]

Baş önde postürü (BÖP) sürekli olarak bilgisayar kullanan, televizyon izleyen, video oyunları oynayan, akıllı telefon kullanan, ağır sırt çantaları kullanan ve yanlış yerleştirilmiş yastıklar üzerinde yatan kişilerde yaygın olarak görülür; ayrıca başımızı ve boynunuzu ileri baş duruşuna uyum sağlamaya zorlayabilir. [4]

Baş önde postürü, başın gövdeye doğru hizalanmasıdır ve (otururken veya ayakta dururken) dikey bir referans çizgisine göre başın aşırı öne konumlandırılması, alt servikal omurga lordozunun artması (baş öne, orta servikal) olarak tanımlanır. [5] Baş önde postürü üst servikal omurganın (C1-C3) hiperekstansiyonu ve alt servikal omurganın (C4-C7) fleksiyonuyla ilişkilidir. [5]

Baş önde postürü ile ilişkili duruş değişiklikleri şunları içerir: Üst servikal bölgenin geriye doğru bükülmesi, orta ve alt servikal lordozun azalması, üst torasik kifozun değişmesi, skapulaların aşağı doğru rotasyonu ve elevasyon, humerilerin iç rotasyonu ve birinci ve ikinci kaburgaların elevasyonu. [3]

Servikal kaslar, kas uzunluğundaki değişiklikleri algılayan ve yüksek proprioseptif kapasite gerektiren duyu reseptörleri olan kas içcikleriyle yoğun bir şekilde doludur. Özellikle, suboksipital kaslar, gram kas dokusu başına 200'den fazla içcik olmak üzere önemli sayıda kas içciğine ev sahipliği yapar. Servikalle, bu boyun kaslarının uzunluğundaki değişiklikler, servikal omurganın doğal proprioseptif işlevinde anormalliklere yol açabilir. [6]

Proprioseptif işlev, egzersiz ve günlük aktiviteler sırasında eklemlerin düzgün çalışması için çok önemlidir. Eklemlere dinamik stabilite sağlar; özellikle, boyundaki proprioseptif işlev, merkezi sinir sistemine boyun duruşu ve hareketi hakkında bilgi sağlamada hayati bir rol oynar. Proprioseptif işlevin duruşla ilişkili dengeyi düzenlediği ve boyun ağrısı olan hastaların boyun eklemleri için artan pozisyonel hatalar ve azalmış denge sergilediği bildirilmiştir. [6]

Baş önde postür uzun süreler boyunca sürdürüldüğünde, üst torasik bölgedeki boyun fleksörleri ve erektor spina (ES) kasları uzamaları nedeniyle zayıflar ve skapula, levator skapula, sternocleidomastoid (SCM), splenius kasları ve suboccipitalis'teki gerginlik nedeniyle yükselir ve bu da üst trapezius'ta gerginliğe neden olur. Bu nedenle, kaslardaki dengesizlik nedeniyle, örneğin boyun etrafındaki kasların kısalması veya uzaması veya gerilmesi veya gevşemesi nedeniyle, üst torasik bölgenin oturma pozisyonundayken hafifçe büküldüğü yuvarlak bir omuz duruşu sergilenir ve mekanik stres nedeniyle kronik boyun ağrısı ortaya çıkar. [7]

SCM, skalen kasları, üst trapez, pektoralis majör (PM) ve torakolomber ES kasları, solunumda yer alan önemli yardımcı solunum kaslarıdır ve uzun süreli BÖP bu kasları zayıflatır, böylece solunum fonksiyonlarını azaltır. Bu nedenle, kronik boyun ağrısıyla birlikte baş önde postürü olan hastaların normal bireylere göre daha az solunum kası gücüne sahip oldukları ve yardımcı solunum kaslarının kısaldığı gösterilmiştir, bu da solunum fonksiyonlarını büyük ölçüde etkiler. [7]

Baş önde postür, boyun ve omuz ağrısı, anormal skapular hareket, gerginlik, servikojenik veya miyofasyal migren ağrısı baş ağrıları, sendrom, temporomandibular disfonksiyon, zorunlu vital kapasitede azalma, bir saniyedeki zorunlu ekspiratuar hacim ve yardımcı solunum kaslarının aktivasyonu, proprioseptif eksiklikler, baş dönmesi, denge ve koordinasyon sorunları ve görme bozuklukları için potansiyel bir risk faktörü olarak kabul edilir. [8]

Servikal hareketlilikteki değişiklikler, baş duruşu ve lokal ve global kas sisteminin işlev bozukluğunun kuvvet uzunluğu eğrisinde değişikliklere, kas dengesizliklerine ve segmental instabiliteye yol açtığına inanılmaktadır. Potansiyel olarak torasik kafes ve göğüs kafesi mekaniğinin işlevini etkiler. Bu işlev bozukluğu, servikal bölgenin ve solunumun ortak kasları (sternocleidomastoid, scaleni ve trapezius) hepsi işlev olarak inspirasyonel olduğundan, solunum sırasında daha belirgin olabilir. [9]

Ayrıca, kinezyofobi gibi psikolojik faktörlerin varlığı da hareketten kaçınmaya yol açabilir ve bu da servikal kasların işlev bozukluğuna ve sonuç olarak göğüs kafesi mekaniğindeki potansiyel değişikliklere katkıda bulunabilir [9]

Baş önde postürü, kas bloklarının düzensizliğine yol açarak diyafram kası hareketliliğini ve dolayısıyla diyafram fonksiyonunu bozar. Bu duruş değişikliği ayrıca, sternocleidomastoid kas aktivitesinin artmasıyla birlikte yardımcı kasların devreye girmesine yol açar, bu da göğüs kafesinin yükselmesine, torakoabdominal hareketliliğin azalmasına ve diyaframın ventilasyon etkinliğinin tehlikeye atılmasına neden olur. FHP ile ilişkili hatalı mekanik, inspiratuar kasların zayıflığına, zayıf solunum gücüne, göğüs genişlemesinin azalmasına ve dolayısıyla solunum işinin artmasına neden olur. Bu, sonunda azalmış vital kapasite, maksimum inspiratuar ve ekspiratuar basınçlar gibi bozulmuş pulmoner fonksiyonlara neden olur. [10]

Ek olarak, BÖP de kürek kemiği medial olarak dönebilir ve torasik kifoz gelişebilir ve bu da hayati kapasitede azalmaya neden olan torasik kapasitenin azalmasına neden olabilir. [11] Daha önceki bir çalışmada, Han ve ark. zorunlu vital kapasitenin (FVC), 1 saniyedeki zorunlu ekspiratuar hacmin (FEV1.0) ve yardımcı solunum kası aktivitesinin, normal grupla karşılaştırıldığında FHP grubunda önemli ölçüde daha düşük olduğunu göstermiştir. [12]

Literatüre baktığımızda baş önde postür, solunum fonksiyonları ve kas kuvvetini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır fakat solunum kas endüransı ve vücut farkındalığını inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Bundan yola çıkarak bu çalışmanın amacı; baş önde postür, solunum kas kuvveti ve endüransı, vücut farkındalığı arasındaki ilişkiyi inceleyerek gerekli koruyucu rehabilitasyonun önemini vurgulamaktır.

2.YÖNTEM

Çalışmaya Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü'nde çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul edip onam formunu imzalayan baş önde postürü olan ve olmayan 53 sağlıklı bireyler dahil edilmiştir. Servikal ve torakal omurga ile ilişkili ameliyat geçirmiş olan, omurgayı etkileyen travma öyküsü olan, solunum problemi oluşturan hastalığı bulunan, ağrısı olan, nörolojik ve romatolojik hastalığı olan, sigara kullanan bireyler çalışmaya dahil edilmemiştir.

Baş Önde Postürü Değerlendirme: Fotogrametri (fotoğraflarla yapılan ölçümler), vücudun farklı bölümlerinin duruşunu ölçmek için basit ve objektif bir tekniktir ve kraniovertebral duruş analizi için iyi bir geçerlilik göstermiştir. [13]

KVA (Kraniovertebral Açığı) 'y'ı ölçmek için katılımcının duruşunun bir fotoğrafı çekildi. Kamera (Logitech C922Pro HDStream Webcam) akromiyon seviyesinden 1,5 m uzağa yerleştirildi ve işaretleyiciler C7 omurunun anatomik noktalarına ve kulağın tragusuna takıldı. KVA, yatay bir çizginin ve C7 spinöz çıkıntısını kulağın tragusuna bağlayan çizginin kesiştiği noktada oluşan açı olarak hesaplandı. KVA değerleri ImageJ analiz yazılımı kullanılarak hesaplandı. [14]

Solunum Kas Kuvveti Değerlendirme: Akciğerin durumundan bağımsız kas gücünü kabul etmek için, inspiratuvar ve ekspiratuvar kas gücünün değerlendirilmesinde en yaygın uygulanan teknik olan MIP ve MEP, dijital bir spirometre kullanılarak ölçüldü. Ancak sonuçlar büyük ölçüde denek motivasyonuna bağlıdır ve özellikle daha yüksek basınçlarda ve yaşlı deneklerde performans sırasında ağız çevresinde sızıntılar olabilir. Bu hataları en aza indirmek için en az 5 spirometri denemesi yapıldı ve katılımcılardan derin bir nefes almaları ve hava kaçağını önlemek için dudaklarını ağızlığın etrafına sıkıca kapatmaları istendi. Ölçümler, katılımcıların burun klipsi taktığı oturma pozisyonunda gerçekleştirildi. Bireyler, MIP için maksimum inspirasyona ve MEP için maksimum ekspirasyona teşvik edildi. [15] Ölçülen en iyi iki değer arasında %10'dan veya 10 cmH₂O'dan daha az fark olana kadar ölçüm tekrarlandı ve en iyi değer analiz için seçildi. [16] Ölçümlerin yorumlanmasında Black ve Hyatt'ın eşitlikleri referans olarak alındı [17]

Black ve Hyatt Eşitlikleri [17]

Erkek MIP:

$$20-54 \text{ yaş MIP} = 129 - (\text{Yaş} \times 0.13)$$

$$55-80 \text{ yaş MIP} = 120 - (\text{Yaş} \times 0.25)$$

Kadın MIP:

$$20-54 \text{ yaş MIP} = 100 - (\text{Yaş} \times 0.39)$$

$$55-86 \text{ yaş MIP} = 122 - (\text{Yaş} \times 0.25)$$

Erkek MEP:

$$20-54 \text{ yaş MEP} = 229 + (\text{Yaş} \times 0.08)$$

55-80 yaş MEP = 353- (Yaş x 2.33)

Kadın MEP:

20-54 yaş MEP = 158- (Yaş x 0.18)

55-86 yaş MEP = 210- (Yaş x 1.14)

Solunum Kas Endüransı Değerlendirme: Power Breathe ile solunum kas endüransı değerlendirildi. Değerlendirme maksimum inspiratuar basıncın %60'ına denk gelecek şekilde ayarlanan cihazda sabit eşik yükünde yapıldı. Değerlendirme sırasında kişinin burnu bir klips ile kapatıldı. Kişiden cihazın içinden olacak şekilde nefes alıp vermesi gösterildi ve denemesi istendi. Sonra süre başlatıldı ve devam edebildikleri en uzun süre kaydedildi. Test için maksimum süre 10 dakika olarak belirlendi. Değerlendirmeden önce bireye test sırasında olabilecek herhangi bir olumsuzluk veya nefes darlığında testi bitirebileceği söylendi. [18]

Vücut Farkındalık Anketi: Vücut kompozisyonunun normal ya da normal olmayan duyarlılık düzeyini belirlemeyi amaçlayan dört alt gruptan (Vücut sürecindeki değişiklikler, uyku-uyanıklık döngüsü, hastalığın başlangıcında tahmin, vücut tepkileri tahmini) ve toplam 18 ifadeden oluşan bir sorgulamadır. Katılımcıdan her ifade için bir ile yedi arası rakamlarla puanlama yapılması istenmektedir. Ankette derecelendirme toplam puan olarak yapılmaktadır. Yüksek puan vücut duyarlılığının daha iyi olduğunu göstermektedir. Anketin Türkçe geçerlik ve güvenilirliği Karaca ve ark. Tarafından yapılmıştır. [19]

3. İSTATİSTİKSEL ANALİZ

İstatistiksel analiz SPSS 22,0 (SPSS Inc, Chicago, Illinois, ABD) programı kullanılarak yapıldı. Tanımlayıcı istatistik olarak nitel değişkenler için sıklık ve yüzde, nicel değişkenler için ortalama, standart sapma, gibi ölçülerden uygun olanlar verildi. Sayısal değişkenler arasındaki ilişki Spearman Kolerasyon Katsayı belirlendi.

4.BULGULAR

4.1 Tanımlayıcı Özellikler

Çalışmamıza sağlıklı 53 birey katılmıştır. Bireylerin 45'i kadın (%84,9), 8'i (%15,1) erkekti. Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1: Bireylerin cinsiyet dağılımı

Cinsiyet	Sıklık	Yüzde (%)
Kadın	45	%84,9
Erkek	8	%15,1
Toplam	53	%100

Bireylerin yaş, kraniovertebral açı, maksimum inspiratuar kas kuvveti (MİP), maksimum ekspiratuar kas kuvveti (MEP), solunum kas endüransı, Vücut farkındalığı anketi (VFA) verileri Çizelge 2 'de verilmiştir.

Çizelge 2: Bireylerin yaş, KVA, MİP, MEP, solunum kas endüransı, VFA verileri

	Min-max	Ort ±SS
Katılımcının yaşı	17-35	22,23±3,30
Kraniovertebral açı	44-65	52,81±4,71
MİP cmH ₂ O	59-158	82,19±18,77
MEP cmH ₂ O	64-147	92,04±17,61
VFA	53-114	93,31±12,86
Solunumkas endüransı(sn)	25-600	167,77±157,86

(Min -max: minimum- maksimum Ort: ortalama SS: standart sapma MİP: en iyi maksimum inspiratuar kas kuvveti, MEP: En iyi ekspiratuar kas kuvveti VFA: Vücut Farkındalığı Anketi sn: saniye)

4.2 Bireylerin Kraniovertebral açısı, Maksimum Ekspiratuar Kas Kuvveti, Maksimum İspiratuar Kas Kuvveti, Solunum Kas Endüransı, Vücut Farkındalığı Arasındaki İlişki

Değerlendirme sonucunda elde edilen verilerin korelasyon analizi sonucuna göre: Kraniovertebral açı ve solunum kas endüransı arasında ($r=0,34$ $p=0,011$) pozitif yönde ilişki saptandı. MİP değeri ve MEP değeri arasında ($r=0,054$, $p<0,001$) pozitif yönde ilişki saptandı. MİP değeri ve solunum kas endüransı arasında ($r=0,337$, $p=0,014$) pozitif yönde ilişki saptandı. Vücut farkındalığı ve MEP değeri arasında ($r=-0,286$, $p=0,038$) negatif yönde ilişki saptandı. Vücut farkındalığı ve MİP değeri arasında ($r=-0,306$ $p=0,026$) negatif yönde ilişki saptandı. Korelasyon analizi sonuçları Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3: Bireylerin kraniovertebral açısı, maksimum ekspiratuar kas kuvveti, maksimum inspiratuar kas kuvveti, solunum kas endüransı, vücut farkındalığı arasındaki ilişki

		KVA	MİP (cmH₂O)	MEP (cmH₂O)	Solunum kas endüransı (sn)	VFA
KVA	r	1,000	0,200	0,23	0,347*	-0,063
	p		0,151	0,873	0,011	0,654
MİP (cmH₂O)	r	0,200	1,000	0,540**	0,337*	-0,306
	p	0,151		0,000	0,014	0,026

MEP (cmH2O)	r	0,023	0,540**	1,000	0,196	-0,286
	p	0,873	0,000		0,160	0,038
Solunum kas enduransı (sn)	r	0,347*	0,337*	0,196	1,000	-0,112
	p	0,011	0,014	0,160		0,425
VFA	r	-0,063	-0,306*	-0,286*	-0,112	1,000
	p	0,654	0,026	0,038	0,425	

(*korelasyon $p<0.05$ anlamlıdır, ** korelasyon $p<0.01$ anlamlıdır, KVA: kraniyovertebral açı, MİP: En iyi maksimum inspiratuar kas kuvveti, MEP: En iyi ekspiratuar kas kuvveti, sn: saniye, VFA: Vücut Farkındalığı Anketi)

5. SONUÇ, TARTIRŞMA, ÖNERİ

Çalışmamızda baş önde postür, solunum kas kuvveti ve enduransı, vücut farkındalığı incelendi.

Çalışmamızın sonuçlarına göre artmış kraniyovertebral açı artmış solunum kas enduransı ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Artmış maksimum inspiratuar kas kuvveti ile artmış solunum kas kuvvetinin, artmış maksimum ekspiratuar kas kuvvetinin ilişkili olduğu belirlendi. Azalmış maksimum inspiratuar kas kuvveti ve maksimum ekspiratuar kas kuvveti artmış vücut farkındalığı ile ilişkili bulunmuştur.

Literatür baş önde postür ve solunum kas kuvvetini inceleyen az çalışma bulunmaktadır. Solakoğlu ve ark. kronik boyun ağrısı olan toplam 99 hasta (11 erkek, 88 kadın; ortalama yaş 54,1±9 yıl; aralık, 38 ila 75 yıl) servikal lateral radyografi ile baş duruşu açısından değerlendirildi ve ön baş translasyon mesafesi (FHPmm) ve C7 omur pozisyonu (C7°) ölçülmüş. Solunum fonksiyonları spirometri testleri, akciğer hacimleri ve maksimal inspiratuar ve ekspiratuar basınçlar (sırasıyla Pimax ve Pemax) kullanılarak değerlendirilmişler. Sonuç olarak FHPmm ile Pemax% arasında negatif bir korelasyon bulunmuşlar. (r: -0,314; p=0,005). [20] Bizim çalışmamızda ise kraniyovertebral açı ile maksimum ekspiratuar kas kuvveti arasında ilişki bulunamamıştır.

Sette ve ark. yapmış olduğu çalışmada 20 semptomsuz astımlı çocukta, maksimal inspiratuar ağız basıncı (PI_{max}) ile değerlendirilen solunum kası gücü ve hedef ağız basıncı > veya = PI_{max}'ın %70'i (Tlim) olduğunda bir denegin inspiratuar dirence karşı nefes alabildiği süre olarak değerlendirilen dayanıklılık ölçülmüş. Çalışmada PI_{max} ve Tlim arasında korelasyon bulunamamış. [21] Bizim çalışmamızda ise maksimum inspiratuar kas kuvveti ile solunum kas enduransı (sn) arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Hopman ve ark. yaptığı çalışmada tetraplejili bireylerde solunum kaslarının güç ve dayanıklılık kapasitesini değerlendirmiş ve bu özellikleri sağlam vücutlu bireylerdeki özelliklerle karşılaştırmışlar. Ayrıca solunum kası özellikleri ile solunum fonksiyonu, yani ventilasyon ve gaz değişimi arasındaki ilişki incelemişler. Bu çalışmaya tetraplejili 15 birey ve sağlam vücutlu 15 birey kontrol grubu olarak katıldı. Solunum kası gücü, statik inspiratuvar (Pi-max) ve ekspiratuvar (Pemax) ağız basıncını ölçerek değerlendirilirken, inspiratuvar dayanıklılık kapasitesi (Pendü) artımlı bir ventilasyon eşığı yükleme testi kullanılarak belirlenmiş. TP'de Pemax ile Pi max arasında anlamlı korelasyon (P 0,001) bulunmuş. [22] Bizim çalışmamızda da literatüre benzer MİP ve MEP değerleri arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Vardar ve ark. yaptığı çalışmada Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı'ndan sevk edilen 18-65 yaş arası 33 hasta (18 KOAH hastası, 15 bronşektazi hastası) ve yaş ve cinsiyete göre eşleştirilmiş 30 sağlıklı birey dahil edildi. 18-65 yaş arası tanısı Obstrüktif akciğer hastalığı tanısı almış, son 3 ay içinde akut alevlenme öyküsü olmayan, koopere, mobil ve çalışmaya katılmaya istekli hastalar bu çalışmaya dahil edilmiş. Solunum fonksiyonu (spirometre), solunum kas gücü (ağız basınç cihazı), dayanıklılık (eşik yükleme cihazı), ağrı seviyesi ve toleransı (kısa form McGill Ağrı Anketi ve algometre), duruş ve vücut farkındalığı değerlendirilmişler. Obstrüktif akciğer hastalığı bulunan hastalarda vücut farkındalığının da sağlıklı bireylere göre daha yüksek olduğu bulunmuş obstrüktif akciğer hastalığı tanısı alan hastalarda ekspiratuvar kas gücü ve komorbidite, vücut farkındalık düzeyleriyle önemli ölçüde ilişkili çıkmıştır. [23] Bizim çalışmamızda ise benzer olarak azalmış maksimum ekspiratuvar kas kuvveti ve maksimum inspiratuvar kas kuvveti artmış vücut farkındalığı ile anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur.

Sonuç olarak çalışmamızda, artmış solunum kas endüransının artmış kraniovertebral açı ve artmış maksimum inspiratuvar kas kuvveti (MİP) ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda azalmış MİP ve MEP değerleri birbiri ile ilişkili olup artmış vücut farkındalığı ile ilişkili bulunmuştur. Baş önde postürün solunum kas endüransını etkileyebileceği, maksimum inspiratuvar kas kuvveti; solunum kas endüransı ve maksimum ekspiratuvar kas kuvveti birbiri ile ilişkili olduğu, solunum kas kuvvetinin vücut farkındalığı üzerindeki ilişkisi göz önüne alınmalıdır. Böylece bireylerde koruyucu rehabilitasyonun önemi dikkate alınarak fizyoterapi ve rehabilitasyon programlarında solunum kas endüransını arttırmak için solunum kas kuvvetini arttırmaya ve postürel bozuklukları azaltmaya yönelik egzersizlere yer verilerek oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- [1] Penha, Patrícia Jundi et al. SPINAL POSTURAL ALIGNMENT VARIANCE ACCORDING TO SEX AND AGE IN 7- AND 8-YEAR-OLD CHILDREN, *Journal of Manipulative and Physiological Therapeutics*, Şubat,2, 32, 2009.
- [2] Salsali, M., Sheikhhoseini, R., Sayyadi, P., Hides, J. A., Dadfar, M., & Piri, H, Association between physical activity and body posture: a systematic review and meta-analysis, *BMC Public Health*, Ağustos,23, 2023.
- [3] Laura J. Haughie, Ira M. Fiebert & Kathryn E. Roac., Relationship of Forward Head Posture and Cervical Backward Bending to Neck Pain, *TheJournal of Manual & Manipulative Therapy*, Kasım,1995.
- [4] Raykar, R., Tajne, K., & Palekar, T., Effect of forward head posture on static and dynamic balance., *World Journal of Pharmaceutical Research*, Nisan,7,9, 2018.
- [5] Sheikhhoseini, R., Shahrbanian, S., Sayyadi, P., & O’Sullivan, K., Effectiveness of Therapeutic Exercise on Forward Head Posture: A Systematic Review and Meta-analysis, *Journal of Manipulative and Physiological Therapeutics*, Ağustos,41,6, 2018.
- [6] Bon Wook Goo, Jin Hee Oh, Ju Sang Kim, Mi Young Lee, Effects of cervical stabilization with visual feedback on craniovertebral angle and proprioception for the subjects with forward head posture, *Medicine*, Ocak, 103,2, 2024.
- [7] Han, J., Park, S., Kim, Y., Choi, Y., & Lyu, H., Effects of forward head posture on forced vital capacity and respiratory muscles activity, *Phys. Ther. Sci.*, Ocak, 28,1, 2016.
- [8] Çobanoğlu, G., Demirkan, M. Y., Ecemiş, Z. B., & Güzel, N. A., FORWARD HEAD POSTURE AND ITS EFFECT ON MUSCLE ACTIVATION, *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, Mart,9,1,2024.
- [9] Zacharias Dimitriadisa, Eleni Kaprelia, Nikolaos Strimpakosa, Jacqueline Oldhamb., Respiratory weakness in patients with chronic neck pain, *Manuel Therapy*, Haziran, 18,3,2013
- [10] Okuro RT, Morcillo AM, Ribeiro MÂ, Sakano E, Conti PB, Ribeiro JD., Mouth breathing and forward head posture: effects on respiratory biomechanics and exercise capacity in children. *J Bras Pneumol.*, Ağustos, 37, 4, 2011.
- [11] Pawaria, S., SuDhan, D. S., & Kalra, S., Effectiveness of cervical stabilisation exercises on respiratory strength in chronic neck pain patients with forward head posture-a pilot study., *J Clin Diagn Res*, Nisan ,13,4, 2019.
- [12] Koseki, T., Kakizaki, F., Hayashi, S., Nishida, N., & Itoh, M., Effect of forward head posture on thoracic shape and respiratory function, *K. Phys. Ther. Sci.*, Ocak ,31, 1, 2019.
- [13] Salahzadeh, Z., Maroufi, N., Ahmadi, A., Behtash, H., Razmjoo, A., Gohari, M., & Parnianpour, M., Assessment of forward head posture in females: Observational and photogrammetry methods, *Journal of Back and Musculoskeletal Rehabilitation*, 27,2, 2014.

- [14] Jung, J.-Y., Lee, Y.-B., & Kang, C.-K. Effect of Forward Head Posture on Resting State Brain Function, *Healthcare*, Haziran, 12,12,2024
- [15] Shin, H. I., Kim, D. K., Seo, K. M., Kang, S. H., Lee, S. Y., & Son, S., Relation Between Respiratory Muscle Strength and Skeletal Muscle Mass and Hand Grip Strength in the Healthy Elderly, *Annals of rehabilitation medicine*, Ağustos, 4, 41, 2017.
- [16] A. T. S. R. Society, Society, American Thoracic Society/European Respiratory, *American journal of respiratory and critical care medicine*, 4, 166 , 2002
- [17] Black, L. F., & Hyatt, R. E., Maximal respiratory pressures: normal values and relationship to age and sex, *The American review of respiratory disease*, Mayıs,5, 99, 1969.
- [18] Nickerson, B. G., & Keens, T. G., Measuring ventilatory muscle endurance in humans as sustainable inspiratory pressure, *Journal of applied physiology: respiratory, environmental and exercise physiology*, Mart ,3, 52, 1992.
- [19] S. Karaca, Vücut Farkındalığı Anketinin Türkçe Uyarlaması, Yüksek Lİsans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2017
- [20] Solakoğlu, Ö., Yalçın, P., & Dinçer, G. The effects of forward head posture on expiratory muscle strength in chronic neck pain patients: A cross-sectional study., *Turkish Journal of physical medicine and rehabilitation*, Mayıs,66,2,2020
- [21] Sette, L., Ganassini, A., Boner, A. L., & Rossi, A., Maximal inspiratory pressure and inspiratory muscle endurance time in asthmatic children: reproducibility and relationship with pulmonary function tests, *Pediatric pulmonology*, Aralık,24,63,1997
- [22] Hopman, M. T., van der Woude, L. H., Dallmeijer, A. J., Snoek, G., & Folgering, H. T., Respiratory muscle strength and endurance in individuals with tetraplegia, *Spinal cord*, Şubat, 2,35, 1997.
- [23] Vardar-Yagli, N., Sağlam, M., Firat, M., Inal-Ince, D., Calik-Kutukcu, E., Kilic, K., Arikan, H., & Cöplü, L., The Association Between Respiratory Functions, Pain Tolerance and Body Awareness in Obstructive Lung Diseases, *Pain management nursing: official journal of the American Society of Pain Management Nurses*, Eylül, 2024.

HEALTHCARE PROFESSIONALS' ATTITUDES TOWARDS OLDER PEOPLE WITH CHRONIC PAIN AND RELATIONSHIP WITH AGEISM

Dr. Öğr. Üyesi, Eda KILINÇ İŞLEYEN¹, Kübra ÇELİK², Yağmur BODAKÇI³, Nesibe Ceyda GÜNDÜZ⁴, Meryem ÜMİT KURBAN⁵

¹ Assistant Professor, Faculty of Health Sciences, Public Health Nursing Department, Uşak University, Uşak, Türkiye. E-mail: eda.isleyen@usak.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1857-4953>

² Nurse Student, Nursing Department, Uşak University, Uşak, Türkiye. E-mail: 202201090@ogr.usak.edu.tr ORCID: 0009-0002-2766-2410

³ Nurse Student, Nursing Department, Uşak University, Uşak, Türkiye. E-mail: 202201076@ogr.usak.edu.tr ORCID: 0009-0001-1851-2974

⁴ Nurse Student, Nursing Department, Uşak University, Uşak, Türkiye. E-mail: 202201008@ogr.usak.edu.tr ORCID: 0009-0001-7003-181X

⁵ Medical Doctor. Uşak Training and Research Hospital, Türkiye. E-mail: meryemumit2008@hotmail.com ORCID: 0009-0008-3881-361X

ABSTRACT

Aim: This study aimed to reveal the attitudes of health professionals towards older people with chronic pain and their relationship with ageism.

Material and Methods: This cross-sectional study was conducted in a training and research hospital. The sample consisted of 199 health professionals. Data were collected using the Descriptive Characteristics Form, Healthcare Professionals' Attitudes Towards Patients with Chronic Pain Scale and Fraboni Scale of Ageism. Descriptive analyses, independent sample t-test, one-way ANOVA, correlation analysis and Multiple linear regression analyses were used to evaluate the data.

Results: The mean age of the health professionals participating in the study was 34.91±9.42 years. 70.90% of all participants were female. The mean score for sensitivity orientation was 3.64±0.75 (medium), the mean score for misconception orientation was 2.99±0.86 (medium) and the mean score for Age Discrimination Scale was 65.33±9.83 (medium). A moderate negative correlation was found between misconception orientation and age discrimination ($r=-0.485$; $p=0.000$). Factors increasing age discrimination were misconception orientation ($\beta= -0.459$) and living with older people at home (no) ($\beta= 0.163$) ($p<0.05$).

Conclusion: Healthcare professionals' attitudes towards older people with chronic pain and ageism scores were found to be moderate. If healthcare professionals have a positive attitude towards older people with chronic pain, the level of ageism decreases. Nurses and other health professionals can provide empathy and effective communication training to all health professionals to develop positive attitudes towards elderly patients. Thus, these trainings can contribute to the reduction of age discrimination.

Keywords: Chronic pain, attitude, ageism, aged, healthcare professionals

1. INTRODUCTION

Due to substantial rises in life expectancy, the world's population is experiencing rapid aging (1). The proportion of people aged 60 years old and older is projected to grow from 1 billion in 2020 to 2.1 billion by 2050. Between 2015 and 2050, the percentage of the global population over 60 is expected to nearly double, increasing from 12% to 22% (2). Health problems in this period are generally chronic and degenerative diseases. Physical and cognitive deficiencies, psychological perception, a decrease in creative abilities with aging, slow thinking and inattention problems can be seen (3). The most frequently observed health issues in older adults include cardiovascular diseases (such as hypertension, heart failure, and angina pectoris), diabetes, musculoskeletal problems (like arthritis and osteoporosis), gallbladder stones, ulcers, bowel cancers, epilepsy, breast cancer, stroke, emphysema, lung cancer, asthma, visual impairments, as well as Alzheimer's and Parkinson's diseases (3,4). Pain is a common problem in older individuals due to chronic and degenerative diseases. Today, chronic pain is a universal public health problem. Pain is defined by the International Association for the Study of Pain (IASP) as "an unpleasant emotional and sensory experience associated with actual or potential tissue damage" (5). When pain is evaluated according to duration; it is divided into acute and chronic. Acute pain is short-term (less than 3 months) pain associated with tissue damage such as trauma, infection, sprain, dislocation, arthritis. Chronic pain is a type of pain that is long-term (3-6 months), does not respond to routine pain control methods, and usually shows depressive symptoms. The majority of pain is chronic pain (5,6). Pain prevalence increases with age, making chronic pain a significant issue in older adults. A study conducted in China revealed that 57.3% of older adults experienced chronic pain, with the most common pain areas being the legs/feet (53.5%), head (23.6%), and abdomen/pelvis (21.1%). Among those with chronic pain, 29.4% sought medical help, 59.2% took medication, and 59.7% opted for non-drug treatments (7). Similarly, a study in Germany found that 44.5% of older women suffer from chronic pain (8). In research by Ünlü and Olgun (2024), it was found that 99.3% of older individuals experienced moderate pain according to the geriatric pain scale (9). Another study conducted with older adults in Türkiye found that 61.2% experienced moderate pain and 18.6% had severe pain according to the geriatric pain scale. The study also reported that 45.6% of older adults experienced pain in the knee, 35.7% in the lower back, and 33.8% in the foot and leg (10).

The approaches of health professionals and ageism are included in the access of older people with chronic pain to health services and their experiences during the treatment process. Ageism directly affects the health outcomes of the older people (11). Associating aging with chronic pain is one form of societal-based ageism that contributes to the view of old age as a period of frailty (12). Ageism is the negative evaluation or discrimination of a person because of their age. This can be common in healthcare settings. Ageism refers to the stereotypes (how we think), prejudices (how we feel), and discrimination (how we act) directed towards others or oneself based on age. Ageism can make it harder for older people to access healthcare, reduce the quality of treatment and negatively impact their overall health (13). Older people may also be subject to age discrimination due to their chronic pain. A qualitative study found that some healthcare professionals inevitably ignore the chronic pain of their older people and engage in age discrimination (14). The attitudes of health professionals towards older adults are as crucial as the societal attitudes towards aging. With the increase in life expectancy, treatment of chronic diseases, improved access to health services, and higher levels of education, the rate of older individuals utilizing health services has risen. The way health professionals view older

adults significantly impacts the quality of care and treatment they receive. Health professionals may have the dominant idea that the health problems older people in society are part of the normal aging process, and this can result in ineffective treatment of older people (11,14). This study aimed to reveal the attitudes of health professionals towards older people with chronic pain and their relationship with ageism. The results of this study, which is limited in the literature, are important for health professionals to reduce ageism towards older people with chronic pain and to develop empathic approaches.

2. MATERIAL AND METHODS

2.1. Study design

Cross-sectional study.

2.2. Setting and participants

The study was conducted in a training and research hospital in Türkiye, between January 2024 and May 2024. This study was conducted on healthcare professionals working in all clinics of the hospital. The inclusion criteria for the study were (1) being over 18 years of age, (2) having worked for at least 1 year, and (3) agreeing to participate in the study. The exclusion criteria for the study were (1) having worked only in environments where patients were not contacted, such as laboratories, during the study period.

Convenience sampling was employed, and healthcare professionals who met the inclusion criteria were included in the study. The sample size was calculated using G*Power 3.1.9.7. (15). The sample calculation for this study was based on the study conducted by Uğurlu et al. (2019) (16). The average ageism score of healthcare professionals was taken as reference in this study. The average ageism score of healthcare professionals was 56.90 ± 8.00 . The average ageism score of the sample in our study was assumed to be 55.00. In the calculation, the number of samples required to detect the difference between the sample mean and the population mean was calculated as 194 people, taking the medium effect level ($d = 0.5$), 5% margin of error ($\alpha = 0.05$) and 95% power ($1 - \beta = 0.95$) for the one-sample t test ($n = 199$).

2.3. Instruments

The data collection included a descriptive characteristics form, the Healthcare Professionals' Attitudes Towards Patients with Chronic Pain Scale (HCPAPCPS), and the Fraboni Scale of Ageism (FSA).

Descriptive characteristics form: The descriptive characteristics form was prepared considering the literature and is composed of questions about age, gender, education, marital status, profession and sociodemographic structures of health workers and their attitudes towards older people.

The Healthcare Professionals' Attitudes Towards Patients with Chronic Pain Scale (HCPAPCPS), developed by Sucu Çakmak et al. (2023), is a 5-point Likert scale comprising 18 items. It identifies two distinct factors: "sensitivity orientation" and "misconception orientation". In the scale used by healthcare professionals, Cronbach's Alpha coefficients are 0.88 for the sensitivity orientation factor and 0.75 for the misconception orientation factor, indicating good internal consistency for both factors. Each factor is scored separately, with higher scores on the sensitivity orientation indicating a stronger positive attitude towards chronic pain patients, and higher scores on the misconception orientation suggesting a stronger negative attitude (17). In study, Cronbach's alpha was reported as 0.868 for the sensitivity

orientation sub-dimension and 0.781 for the misconception orientation sub-dimension, further validating the reliability of these measurements.

The Fraboni Scale of Ageism (FSA), developed by Fraboni et al. in 1990, is designed to assess ageism across multiple dimensions. It evaluates hostile and discriminatory attitudes towards older adults, as well as the tendency to avoid interactions with them, providing a comprehensive measure of ageism. Originally comprising 29 items, the scale assesses both cognitive and affective aspects of ageist attitudes (18). In the Turkish adaptation, validated by Kutlu, Küçük, and Yıldız Fındık (2012), the FSA consists of 25 items organized into three sub-dimensions: stereotypes, avoidance, and discrimination (19). Higher scores on the scale indicate greater levels of discrimination against older adults. The internal consistency of the Turkish version is robust, with a Cronbach's Alpha coefficient of 0.84 in the validation study. For the study, reported a Cronbach's Alpha coefficient of 0.789 for the FSA, indicating good reliability of the scale in measuring ageist attitudes among healthcare professionals towards older adults with chronic pain.

2.4.Procedure

Data collection was conducted face-to-face in the nursing rooms of the clinics. Before administering the data collection tools, informed consent was obtained from each participant. On average, data collection took 15-20 minutes per healthcare professionals.

2.5.Statistical analysis

The data obtained were analyzed using the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) version 22.0. Descriptive statistics, such as mean, standard deviation, and percentage, were employed to present data on descriptive characteristics and scores from the sensitivity orientation, misconception orientation, and Fraboni Scale of Ageism (FSA). Since the data collected with the sensitivity orientation, misconception orientation and FSA followed a normal distribution (Skewness/Kurtosis for sensitivity orientation:-0.917/1.553; Skewness/Kurtosis for misconception orientation:-0.081/-0.207; Skewness/Kurtosis for FSA: 0.845/0.965) (20), parametric tests were used for data analysis. The study utilized an independent samples t-test to assess differences in mean scores of sensitivity orientation, misconception orientation, and FSA across sociodemographic groups. Additionally, a Bonferroni-corrected one-way ANOVA was employed to examine differences among multiple groups. Pearson correlation analysis was conducted to explore relationships between sensitivity orientation, misconception orientation, and FSA scores. Multiple linear regression analysis was performed to identify predictors influencing FSA scores, with statistical significance set at $p < .05$.

2.6.Ethical consideration

This study adhered to the principles of the Declaration of Helsinki. Approval was obtained from the xxx University Non-Interventional Research Ethics Committee (Date: 14.12.2023/Decision number: 256-256-23). Informed consent was obtained from all participating health professionals before the study commenced. Additionally, permission was granted by the hospital where the study was conducted (Date: 27.11.2023/Number: E-45786011-599-230178831). Permission to use the scales for data collection was also obtained via email from the researchers who developed them.

3. RESULTS

3.1.Participant Characteristics

Health professionals included in the study had a mean age of 34.91 ± 9.42 years. Among all participants, 70.90% were female. Additionally, 69.80% of health professionals have a bachelor's degree, and 75.40% are nurses. Healthcare professionals have been working for an average of 11 years and 78.40% have received courses in nursing/medical ethics. Moreover, 23.10% of healthcare professionals live with an older person at home, and 69.80% like caring for an older person (Table 1).

Table 1. Demographic characteristics of the health professionals (n= 199)

Characteristics	n	(%)	X ± SD (Min-Max)
Age (year)			34.91±9.42 (19-57)
Gender			
Female	141	(70.90)	
Male	58	(29.10)	
Marital status			
Married	134	(67.30)	
Unmarried/divorced/dead	65	(32.70)	
Education level			
High school degree	17	(8.50)	
Associate's degree	29	(14.60)	
Bachelor's degree	139	(69.80)	
Master and above degree	14	(7.00)	
Profession			
Medical doctor	12	(6.00)	
Nurses	150	(75.40)	
Health technician	23	(11.60)	
Other	14	(7.00)	
Clinic			
Internal medicine	53	(26.60)	
Surgery	59	(29.60)	
Pediatric	12	(6.00)	
Intensive care	51	(25.60)	
Emergency	13	(6.50)	
Orthopedic	8	(4.00)	

Psychiatry	3	(1.50)
Year of work	11.56±9.51 (1-38)	
Income		
Income less than expenses	75	(37.70)
Income equals expenses	112	(56.30)
Income more than expenses	12	(6.00)
Have you taken any courses in nursing ethics/medical ethics/deontology?		
Yes	156	(78.40)
No	43	(21.60)
Is there an older person living with you at home? (Over 65 years old)		
Yes	46	(23.10)
No	153	(76.90)
Do you like caring for the older people?		
Yes	139	(69.80)
No	60	(30.20)
Is there an older person with chronic pain among your first-degree relatives?		
Yes	105	(52.80)
No	94	(47.20)

X= Mean, SD= Standard Deviation, Min= Minimum, Max= Maximum

3.2. The relationship between the Sensitivity orientation, Misconception orientation and FSA mean scores

The mean score on the Sensitivity orientation was 3.64±0.75 (moderate), the mean score on the Misconception orientation was 2.99±0.86 (moderate) and the mean score on the FSA was 65.33±9.83 (moderate). The mean score on the Misconception orientation showed a moderate, negative correlation with the mean score on the FSA ($r=-0.485$; $p=0.000$) (Table 2).

Table 2. The mean scores on the Sensitivity orientation, Misconception orientation, FSA and their correlations

	Mean	SD	Min-Max	Correlation
Sensitivity orientation	3.64	0.75	1.00-5.00	

Misconception orientation	2.99	0.86	1.00-5.00
FSA	65.33	9.83	45.00-98.00
Stereotypes	26.69	5.02	11.00-40.00
Avoidance	22.84	3.98	12.00-36.00
Discrimination	13.15	2.46	6.00-20.00
Sensitivity orientation*FSA	r= -0.017; p=0.808		
Misconception orientation*FSA	r= -0.485; p=0.000*		

SD= Standard Deviation, r= correlation, Pearson correlation, p<0.01*

3.3.The comparison of the mean scores on the Sensitivity orientation, Misconception orientation and FSA between descriptive characteristics

Misconception orientation scores of those who like to care for older people were found to be significantly higher. Those who live with an older person at home and those who like to care for older people had significantly lower FSA scores (p<0.05) (Table 3).

Table 3. The comparison of the mean scores on the Sensitivity orientation, Misconception orientation and FSA between descriptive characteristics

Characteristics	Sensitivity orientation	Misconception orientation	FSA
Gender			
Female	3.66±0.69	2.96±0.88	65.29±10.23
Male	3.58±0.87	3.09±0.79	65.50±8.86
t- test	0.647 p=0.519	-0.963 p=0.337	-0.155 p=0.877
Marital status			
Married	3.53±0.75	3.05±0.79	64.41±9.22
Unmarried/divorced	3.86±0.69	2.89±0.97	67.23±10.81
t- test	-2.921 p= 0.004*	-1.245 p=0.215	-1.905 p=0.058
Education level			
(1) High school	3.60±0.62	2.90±0.69	63.00±5.20
(2) Associate's degree	3.82±0.81	3.09±0.97	64.51±8.22
(3) Undergraduate	3.60±0.75	2.96±0.87	66.11±10.74
(4) Master and above	3.68±0.73	3.22±0.76	61.92±6.17
ANOVA	0.691 p=0.558	0.570 p=0.635	1.202 p=0.310
Profession			
(1) Medical doctor	3.72±0.48	3.04±0.69	62.41±5.75

(2) Nurses	3.59±0.77	2.96±0.88	65.80±10.56
(3) Health technician	3.90±0.66	3.13±0.87	63.69±7.36
(4) Other	3.64±0.82	3.12±0.71	65.53±7.58
ANOVA	1.206 p=0.309	0.366 p=0.778	0.678 p=0.566
Income			
(1) Income less than expenses	3.64±0.77	2.82±0.83	65.88±11.75
(2) Income equals expenses	3.64±0.74	3.13±0.87	65.00±8.71
(3) Income more than expenses	3.58±0.74	2.84±0.81	65.09±6.07
ANOVA	0.038 p=0.962	3.004 p=0.052	0.182 p=0.834
Have you taken any courses in nursing ethics/medical ethics/deontology?			
Yes	3.67±0.77	2.99±0.85	65.63±10.03
No	3.53±0.66	3.01±0.89	64.25±9.12
t- test	1.010 p=0.314	-0.177 p=0.860	0.815 p=0.416
Is there an older people living with you at home? (Over 65 years old)			
Yes	3.62±0.87	3.17±0.85	60.84±8.25
No	3.64±0.71	2.94±0.86	66.69±9.89
t- test	-0.175 p=0.861	1.543 p=0.125	-3.642 p=0.000*
Do you like caring for the older people?			
Yes	3.69±0.76	3.10±0.84	64.26±8.69
No	3.50±0.70	2.74±0.85	67.81±11.76
t- test	1.684 p=0.094	2.774 p=0.006*	-2.365 p=0.019*
Is there an older person with chronic pain among your first-degree relatives?			
Yes	3.65±0.83	3.01±0.89	65.84±9.38
No	3.62±0.64	2.98±0.83	64.77±10.33
t- test	0.348 p=0.728	0.270 p=0.787	0.768 p=0.446

F= One-way ANOVA, Bonferroni, t= Independent sample t-test <0.05

3.4. The factors affecting FSA

The factors affecting FSA were Misconception orientation ($\beta = -0.459$), and older person living (no) ($\beta = 0.163$) (Table 4).

Table 4. Predictors of FSA

Independent Variables	B	SE	Beta (β)	t	p	F	Model (p)	R ²	Durbin Watson
Constant	75.519	3.800	-	19.875	0.000*	17.931	0.000*	0.274	1.823
Sensitivity orientation	0.547	0.809	0.042	0.676	0.500				
Misconception orientation	-5.180	0.718	-0.459	-7.210	0.000*				
older person living (no)	3.794	1.461	0.163	2.597	0.010*				
Like caring for older people (no)	1.635	1.369	0.077	1.195	0.234				

SE: standard error of coefficient, **β :** standardized regression coefficient, **R²:** proportion of variation in dependent variable explained by regression model, **p:** the level of statistical significance, * $p < 0.05$

4. DISCUSSION

The global increase in the older adult population is necessitating healthcare professionals to allocate more resources and time to meet the growing demand for services among this demographic. Chronic pain is an important problem in old age. The prevalence of pain in the older people increases with age (7-10). Some healthcare professionals inevitably ignore the chronic pain of their older patients and commit age discrimination (11,14). In this study, the attitude levels of health professionals towards chronic pain in the older people were found to be moderate. In the study by Jonsdottir, and Gunnarsson, 2021, it was found that nurses faced difficulties in managing pain in patients with dementia. It was determined that nurses need education and training on effective assessment and management of pain in older adults with dementia (21). There may be several reasons why health professionals have moderate attitude levels towards chronic pain in the older people. Health professionals' inadequate knowledge about aging and chronic pain, lack of awareness about the management of chronic pain in the older people, negative prejudices and stereotypes towards older people may lead health professionals to disregard the pain and health problems of these patients. Inadequate understanding and empathy for the pain experiences of older patients may cause negative attitudes (21,12,14).

In our study, the age discrimination score of health professionals was found to be at a moderate level. Health professionals generally exhibited positive attitudes towards older people. Similarly, in the study by Uğurlu et al. (2019), health professionals' scores on age discrimination were found to be similarly positive (16). In a study conducted in Austria, nurses exhibited neutral and positive attitudes towards adults over the age of 80 and viewed caring for them

positively (22). Similarly, in the study of Ünver et al. and Shih et al., it was determined that nurses had a positive attitude towards older patients (23). In our study, as the misconception orientation sub-dimension score of health professionals towards older people with chronic pain increases, ageism decreases. Although there is no study in the literature examining the relationship between these two concepts, a similar study found that some health professionals inevitably ignore the chronic pain of their older patients and engage in ageism (14). Healthcare professionals developing a positive attitude towards older people with chronic pain will help them better understand the difficulties these patients experience. Healthcare professionals gaining more experience in chronic pain management can help them better understand the needs and pain of older patients. This will help reduce prejudices and stereotypes (11).

In our study, the age discrimination scores of health professionals who live with older people at home and who like to care for older people were found to be lower. In Ünver's study, the attitudes of nurses who care for older patients towards older people were found to be more positive (23).

Campaigns aimed at raising awareness against ageism have the potential to positively influence the attitudes of healthcare professionals towards older individuals experiencing chronic pain. By adopting multidisciplinary approaches to chronic pain management, healthcare professionals can engage with older patients in a more comprehensive and holistic manner. This contributes to the reduction of discriminatory attitudes (11,14). Effective and respectful communication with older patients helps healthcare professionals better understand their needs and concerns, which in turn helps reduce discriminatory attitudes towards older people. Education, empathy, effective communication and multidisciplinary approaches contribute to the development of more positive attitudes towards older patients and the reduction of ageism.

5. CONCLUSION

As a result, this study found that health professionals exhibited moderate attitudes towards older people with chronic pain, and their age discrimination scores were similarly moderate. Positive attitudes among health professionals towards older individuals with chronic pain were associated with lower levels of age discrimination. Additionally, health professionals who have personal experience living with older individuals at home and who have a preference for caring for older people tended to exhibit lower age discrimination scores. Predictors affecting age discrimination include positive attitudes towards chronic pain (misconception orientation), living with older people, and liking to care for older people. Establishing effective and respectful communication towards older people with chronic pain can help health professionals better understand the needs and concerns of these patients. Nurses and other health professionals can provide empathy and effective communication training to all health professionals to develop positive attitudes towards elderly patients. Thus, these trainings can contribute to the reduction of age discrimination.

REFERENCES

- [1] World Health Organization (WHO). Adding health to years. World report on ageing and health. 1. Press, Luxembourg, WHO Press, 2015, 3-18.
- [2] WHO; <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>, Date of access: 12.04.2024.

- [3] Mayne, K., White, J.A., McMurrin, C.E., Rivera, F.J., & de la Fuente, A.G. Aging and neurodegenerative disease: is the adaptive immune system a friend or foe? *Front Aging Neurosci.*, 2020; 12:572090.
- [4] Wissler Gerdes, E.O., Zhu, Y., Weigand, B.M., Tripathi, U., Burns, T.C., Tchkonina, T., & Kirkland, J.L. Cellular senescence in aging and age-related diseases: Implications for neurodegenerative diseases. *Int Rev Neurobiol.*, 2020; 155:203-234.
- [5] Treede, R.D., Rief, W., Barke, A., Aziz, Q., Bennett, M.I., Benoliel, R., Cohen, M., Evers, S., Finnerup, N.B., First, M.B., Giamberardino, M.A., Kaasa, S., Korwisi, B., Kosek, E., Lavand'homme, P., Nicholas, M., Perrot, S., Scholz, J., Schug, S., Smith, B.H., Svensson, P., Vlaeyen, J.W.S., & Wang, S.J. Chronic pain as a symptom or a disease: the IASP Classification of Chronic Pain for the International Classification of Diseases (ICD-11). *Pain.*, 2019; 160(1):19-27.
- [6] Öngel, K. Definition and classification of pain. *Clinical Medicine Family Medicine*, 2017; 9(1):12-14.
- [7] Li, X., Zhu, W., Li, J., Huang, C., & Yang, F. Prevalence and characteristics of chronic Pain in the Chinese community-dwelling elderly: a cross-sectional study. *BMC Geriatr.*, 2021; 21(1):534.
- [8] Scherer, M., Hansen, H., Gensichen, J., Mergenthal, K., Riedel-Heller, S., Weyerer, S., Maier, W., Fuchs, A., Bickel, H., Schön, G., Wiese, B., König, H.H., van den Bussche, H., & Schäfer, I. Association between multimorbidity patterns and chronic pain in elderly primary care patients: a cross-sectional observational study. *BMC Fam Pract.*, 2016; 17:68.
- [9] Ünlü, D., & Olgun, N. Investigation of Pain Prevalence and Quality of Life of Elderly Individuals: The Silopi Example. *Journal of Geriatric Science*, 2024; 7(1):30-40.
- [10] Sezer, Ö., Devran, D., & Dağdeviren, H.N. Evaluation of chronic pain status and affecting factors in the elderly. *Turkish Journal of Family Medicine*, 2021; 25(3):76-83.
- [11] Levy, B.R., Pietrzak, R.H., & Slade, M.D. Societal impact on older persons' chronic pain: Roles of age stereotypes, age attribution, and age discrimination. *Soc Sci Med.*, 2023; 323:115772.
- [12] Levy, B.R., Chung, P.H., Slade, M.D., Van Ness, P.H., & Pietrzak, R.H. Active coping shields against negative aging self-stereotypes contributing to psychiatric conditions. *Soc Sci Med.*, 2019; 228:25-29.
- [13] WHO. Ageing: Ageism. <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/ageing-ageism> Date of access: 12.04.2024.
- [14] Makris, U.E., Higashi, R.T., Marks, E.G., Fraenkel, L., Sale, J.E., Gill, T.M., & Reid, M.C. Ageism, negative attitudes, and competing co-morbidities--why older adults may not seek care for restricting back pain: a qualitative study. *BMC Geriatr.*, 2015; 15:39.
- [15] Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A.G., & Buchner, A. GPower 3: a flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences.* *Behav Res Methods*, 2007; 39(2):175-91.
- [16] Uğurlu, Z., Kav, S., Karahan, A., & Akgün Çıtak, E. Correlates of ageism among health care professionals working with older adults. *J Transcult Nurs.*, 2019; 30(3):303-312.
- [17] Sucu Çakmak, N.C., Çalışkan, N., & Kan, A. Health care professionals' attitudes toward patients with chronic pain: scale development study. *Pain Manag Nurs.*, 2023; 24(2):188-195.

- [18] Fraboni, M., Saltstone, R., & Hughes, S. The Fraboni Scale of Ageism (FSA): An attempt at a more precise measure of ageism. *Canadian Journal on Aging/La revue canadienne du vieillissement*, 1990; 9(1):56-66.
- [19] Kutlu, Y., Kucuk, L., & Yildiz Findik, U. Psychometric properties of the Turkish version of the Fraboni Scale of Ageism. *Nurs Health Sci.*, 2012; 14(4):464-71.
- [20] George, D., & Mallery, P. *IBM SPSS statistics 26 step by step: A simple guide and reference*. 16th Edition. New York: Routledge; 2019.
- [21] Jonsdottir, T., & Gunnarsson, E.C. Understanding nurses' knowledge and attitudes toward pain assessment in dementia: a literature review. *Pain Manag Nurs.*, 2021; 22(3):281-292.
- [22] Lampersberger, L.M., Schüttengruber, G., Lohrmann, C., & Großschädl, F. Nurses' perspectives on caring for and attitudes towards adults aged eighty years and older. *Scand J Caring Sci.*, 2023; 37(2):458-471.
- [23] Ünver, S., Özkan, Z.K., & Karaca, Ö. Determining the attitudes of surgical nurses toward older patients. *Dokuz Eylül University Faculty of Nursing Electronic Journal*, 2022; 15(2):110-116.

ALZHEİMERLİ YAŞLILARDA İNSOMNİA VE YAŞLI BAKIMI

Dr. Öğr. Üyesi, Eda KILINÇ İŞLEYEN¹

¹ Uşak Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği
Anabilim Dalı, eda.isleyen@usak.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1857-4953>

ÖZET

Alzheimer hastalığı, genellikle 65 yaş ve üzerindeki bireylerde görülen, demansın en yaygın formudur ve bilişsel işlevlerin, hafızanın ve günlük yaşam aktivitelerinin bozulmasına neden olur. Hastalık, beyindeki sinir hücrelerinin ölümüne ve amiloid plaklar ile tau protein yumaklarının birikimine bağlı olarak gelişir. Alzheimer'ın kesin nedeni bilinmemekle birlikte, genetik, çevresel ve yaşam tarzı faktörlerinin hastalığa katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

Alzheimer hastalığında uyku bozuklukları, özellikle insomnia, hem hastaların hem de bakım verenlerin yaşam kalitesini olumsuz etkileyen yaygın bir belirtidir. Uyku bozukluklarının, Alzheimer hastalığının gelişiminde bir risk faktörü olduğu ve bilişsel gerilemeyi hızlandırdığı belirtilmektedir. Literatür, Alzheimer hastalarında uyku bozukluklarının şiddeti ile demans şiddeti arasında bir ilişki olduğunu ve bu alanda standardize edilmiş değerlendirme yöntemlerine ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır.

Uyku sorunları, yaşlı bireylerde genellikle yaşlanmanın doğal bir sonucu olarak görülse de, depresyon, anemi veya artrit gibi hastalıklara bağlı olabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle, yaşlı bireylerde uyku bozukluklarının nedenleri dikkatle değerlendirilmelidir. Alzheimerlı bireylerde insomnia, hastalığın yönetimini zorlaştıran bir sorun olmakla birlikte, bireyselleştirilmiş bakım planları ve profesyonel destekle bu sorunların azaltılması mümkündür. Bu tür yaklaşımlar hem hastanın genel sağlığını hem de bakım verenin tükenmişliğini önleyerek yaşam kalitesini artırabilir.

Anahtar Kelimeler: Alzheimer, insomnia, yaşlı bakımı, hemşirelik

1. GİRİŞ

Alzheimer, beynin ilerleyici bir şekilde işlev kaybına uğramasıyla karakterize olan nörolojik bir hastalıktır. Genellikle 65 yaş ve üzerindeki bireylerde görülen bu hastalık, demansın en yaygın formudur ve bilişsel işlevlerin, hafızanın ve günlük yaşam aktivitelerinin etkilenmesine yol açar. Alzheimer hastalığı, beyindeki sinir hücrelerinin ve bağlantılarının ölmesiyle oluşur. Bu süreçte beyinde amiloid plaklar ve tau protein yumakları birikir. Sonuç olarak, beyin küçülmeye başlar ve özellikle hafızadan sorumlu olan bölgelerde hasar meydana gelir. Erken evrede, kısa süreli hafıza kaybı, kelime bulma güçlüğü, basit görevleri unutma; Orta evrede, zaman ve mekân oryantasyonunun bozulması, davranış değişiklikleri, sosyal becerilerin zayıflaması. İleri evrede bağımsız yaşamın kaybı, kişisel bakımın yapılamaması, ciddi bilişsel ve fiziksel gerileme görülür. Alzheimer'ın kesin nedeni

tam olarak bilinmemekle birlikte, genetik, çevresel ve yaşam tarzı faktörlerinin hastalığa katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

Uykunun hafızayı ve diğer bilişsel işlevleri etkilediği iyi bilinmektedir. Bu nedenle uyku sorunları, sadece normal yaşlanmada değil, Alzheimer hastalığında da bilişsel gerilemenin altında yatan en önemli risk faktörlerinden biridir [1]. Literatürde insomnianın Alzheimer hastalığı için daha sık ve spesifik olduğu bildirilmiştir [2, 3]. Daha önceki çalışmalar; Alzheimer hastalarındaki uyku bozukluğu prevalansı, uyku bozukluklarının Alzheimer hastalığı gelişimi için bir risk faktörü ve prediktif bir belirteç olduğu, uyku bozukluğu şiddeti ile demans şiddeti arasındaki ilişki, farklı demans tiplerindeki uyku bozuklukları oranı, tedavide kullanılan ajanlar üzerinde yoğunlaşmış ve yazarlar; saptanan bulguların çok değişken olduğunu, demans hastalarında uyku bozukluklarını değerlendirmek için standardize edilmiş ve onaylanmış bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu, gelecekteki çalışmalarda değiştirilebilir risk faktörlerinin belirlenmesi ve bilişsel işlevlerin azalmasını önlemek için gerekli önlemlerin alınmasının en önemli stratejiyi oluşturduğunu vurgulamışlardır [4].

Alzheimer hastalığı, yaşlı bireylerde bilişsel işlevlerin bozulmasına yol açarken, insomnia (uykusuzluk) gibi uyku bozuklukları da hastalığın sık görülen belirtileri arasındadır. Uyku sorunları hem Alzheimer hastasının yaşam kalitesini hem de bakım verenlerin yükünü olumsuz etkiler. Dünyada ve Türkiye’de yaşlı nüfusun hızla artmasına paralel olarak yaşlılığa özgü sağlık sorunları da artmakta ve giderek daha fazla önem kazanmaktadır. İlerleyen yaşla birlikte kronik hastalıklar ortaya çıkmakta, fiziksel yeteneklerde azalma, bilişsel işlevlerde ve günlük yaşam aktivitelerinde gerileme görülmektedir [5].

Sıklıkla yaşlılıkta görülen pek çok bedensel ve ruhsal hastalığın yaşlılığın doğal bir parçası olarak görülmesi de yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili olumsuz kanıların oluşmasında önemli etkenlerdendir. Yaşlıların doğal olarak halsiz ve yorgun hissedecekleri, çeşitli aktivitelere katılmada isteksiz olacakları, ağrı, uykusuzluk gibi pek çok bedensel yakınmalarının olacağı düşünülüp, bu türden belirtiler ele alınmayabilir. Oysa yorgunluk anemiye, uykusuzluk- isteksizlik depresyona, ağrılar artrit gibi bir eklem hastalığına bağlı olabilir ve yaşlının yaşam kalitesini ileri derecede bozabilir [6].

Alzheimerli yaşlı bireylerde insomnia, hastalığın yönetimini ve bakım sürecini zorlaştıran bir sorundur. Uyku sorunlarının azaltılması, hastanın bilişsel ve fiziksel sağlığını korumanın yanı sıra bakım verenin tükenmişlik hissini önlemek için de önemlidir. Bu nedenle bireyselleştirilmiş bakım planları ve profesyonel destek ile uyku düzeni ve genel yaşam kalitesi iyileştirilebilir.

2. ALZHEİMERLİ YAŞLILARDA İNSOMNİA

Alzheimer hastalığında insomnia genellikle hastalığın ilerleyen evrelerinde daha belirgin hale gelir. İnsomniaya yol açan başlıca nedenler şunlardır:

1. Sirkadiyen Ritmin Bozulması: Alzheimer hastalarında biyolojik saat düzenlenmesinde sorunlar ortaya çıkar. Gece uykusuzluk ve gündüz aşırı uyuma yaygındır.
2. Anksiyete ve Depresyon: Alzheimerli bireylerde sık görülen kaygı ve depresif ruh hali, uyku kalitesini olumsuz etkiler.
3. Fiziksel Rahatsızlıklar: Ağrı, yorgunluk veya diğer sağlık sorunları uyku düzenini bozabilir.
4. Halüsinasyonlar ve Ajitasyon: Gece saatlerinde artan huzursuzluk ve algı bozuklukları, uykuya dalmayı zorlaştırabilir.

5. İlaç Yan Etkileri: Alzheimer tedavisinde kullanılan bazı ilaçlar, uykusuzluk veya gece uyanıklığına neden olabilir.

Yaşlılığın getirdiği fizyolojik değişiklikler neticesinde uyku siklusunda da değişiklikler yaşanmakta ve uyku süresi azalmaktadır. Bununla beraber yaşam kalitesinde bozulmaya neden olan uyku bozuklukları sıklığı alzheimerla birlikte artış göstermektedir. Uzun dönemde gerek morbidite gerekse mortalitede artışa neden olan uyku sorunlarının incelenip gerekli önlemlerin alınması önemli bir sağlık sorunu olarak görülmektedir [7].

Uyku vücudun temel ihtiyaçlarından birisi olup normal olarak organizmanın dinlenip enerji tüketimini engelleyen bir süreçtir ve 4-12 saat (ortalama 7-8 saat) arasında değişen normal bir uyku süresi vardır. Uyku süresi yaşla, sağlık durumuyla ve duygu durumuyla ilişkili olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Uyku temel olarak iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar, “rapid eye movement” (REM) yani hızlı göz hareketlerinin olduğu dönem ve “non- rapid eye movement” (Non-REM) yani hızlı göz hareketlerinin olmadığı dönemlerdir [8].

Çizelge 1. Yaşlılıkla Birlikte Uykuda Meydana Gelen Değişiklikler

Toplam Uyku Süresi	Azalır
Uyku Kalitesi	Azalır
REM latansı	Azalır
Yavaş Dalga Uyku	Azalır
Gün Boyu Uyku Latansı	Azalır
Gün Boyu Uykulamalar	Artar
Gün Boyu Uyanmalar	Artar

Kaynak: [8]

Uyku bozuklukları DSM 5’de uyku –uyanıklık bozuklukları başlığı altında toplanmıştır.

1. İnsomnia bozukluğu
2. Hipersomnolans bozukluğu
3. Narkolepsi
4. Solunumla ilişkili uyku bozuklukları
 - Obstruktif Uyku Apne-Hipopne
 - Santral Uyku Apne
 - Uyku ile ilişkili hipoventilasyon
5. Parasomnialar
 - NREM uyku bozukluğu
 - Gece kabusu
 - REM uyku davranış bozukluğu
6. Huzursuz bacaklar sendromu
7. Madde/İlaç ile ilişkili uyku bozukluğu [9].

Uluslararası uyku bozuklukları sınıflamasına göre (ICDS-3) uyku bozuklukları yedi kategoriye ayrılmaktadır [10].

Çizelge 2. Uyku Bozukluğu Tipleri

(Uluslararası Uyku Bozuklukları Sınıflaması (ICSD-3))

Sınıflandırma	Alt tipleri
1. İnsomnia	a) Kısa süreli insomnia b) Kronik insomnia c) Diğer insomnia
2. Uyku ilişkili solunumsal bozukluklar	a) Santral uyku apne sendromu b) Obstrüktif uyku apne sendromu c) Uyku ilişkili hipoventilasyon d) Uyku ilişkili hipoksemi
3. Hipersomnolans 4. Sirkadyen ritm uyku-uyanıklık bozuklukları 5. Parasomnia 6. Uyku ilişkili hareket bozuklukları 7. Diğer sebepler	

(Sateia, 2014).

Uyku bozuklukları sınıflamasının ilki insomniadır. **İnsomnia**; günlük yaşamı etkileyecek derecede, uykuya dalmada ve uykuyu sürdürmede sorun yaşanması veya erken uyanma sonrası yeniden uykuya dalamama olarak tanımlanmaktadır [8, 11, 12]. Ayrıca insomnia diyebilmek için bu durumun hastanın uyumak için yeterli süresi ve uygun koşulları olmasına rağmen yaşanması gerekmektedir [12]. Ayrıca tanı için diğer uyku bozukluğu tiplerinin dışlanması gerekmektedir. Akut (3 aydan daha kısa) veya kronik insomnia tipleri bulunmaktadır. Bir diğer uyku bozukluğu tipi uykuda meydana gelen solunumsal patolojilere bağlı olarak gelişen uyku bozukluklarıdır. Santral veya obstrüktif uyku apne sendromları bu grup içerisinde ele alınmaktadır [8]. İnsomnianın hastanın medikal, psikiyatrik hastalığına ya da başka bir uyku bozukluğuna, alkol-madde etkisine veya hastanın kullandığı ilaçlara bağlı olduğu düşünülürse ikincil insomnia olarak tanımlanır. Bu durum için komorbid denilmesi de tercih edilebilmektedir. Bahsedilen patolojilerin olmadığı durumlarda ise birincil insomnia olarak adlandırılmaktadır [12].

İnsomnia diyebilmek için 3 kriter gerekmektedir [10]. Bu kriterler;

- Uykuya dalmada, uykuyu sürdürmede veya erken saatte uyandıktan sonra yeniden uyumada zorluk yaşanması,
- Bu yaşanan zorlukların kişinin yeterli zamanı ve uyumak için elverişli ortamının olmasına rağmen oluşması,
- Uyku sorunu nedeniyle günlük işlerinin etkilenmesidir.

3. ALZHEİMERLİ YAŞLILARDA SIK GÖRÜLEN İNSOMNİA NEDENLERİ

Çizelge 3. Yaşlılarda Sık Görülen İnsomnia Nedenleri

Nedenleri	Açıklamalar ve Örnekler
Primer İnsomnia	DSM tanı kriterlerine göre tanı konulur

Uyku apnesi

Uykuda periyodik bacak hareketleri ve huzursuz bacak sendromu

Psikiyatrik nedenler Depresyon

İlaçlar

Kronik ağrı

Kalp yetmezliği

Diğer solunum problemleri

Üriner sistem problemleri

Yaşla birlikte sıklığı artmaktadır

Yaşla birlikte sıklığı artmaktadır

- Demans
- Bipolar bozukluk
- Şizofreni
- PSSB
- Anksiyete
- Sedatif antidepresan
- Sedatif nöroleptikler
- Beta blokörler
- Alfa blokörler
- Sedatif hipnotikler
- Kafein
- Teofilin
- Steroidler
- Metildopa
- Psödoefedrin
- MAO inhibitörleri
- Rezerpin
- Kalsiyum kanal blok.
- Nikotin
- Osteoartrit
- Baş ağrısı
- Fibromiyalji
- Nöropatik ağrılar
- Metastatik hast.

Nefes darlığı yaparak (ortopne)

- Cheyne-Stokes solunumu
- Kronik obst. akciğer hast.
- Astım
- Kronik öksürük

Parkinson hastalığı

Taşiaritmiler

Gastroözofageal reflü hastalığı

Kabızlık

Kaşıntı

- **Benign prost. hiperpla.**
- **İdrar Y. Enfek.**
- **Üriner İnkontinansı**
- **Aşırı aktif mesane**

Çarpıntı

Kaynak: [8, 10]

4. TEDAVİ- GENEL VE DAVRANIŞA YÖNELİK MÜDAHALELER

Birincil uyku bozukluklarının yanı sıra yaşlılarda insomnianın tıbbi, nörolojik ve psikiyatrik hastalıklara ikincil olabileceği de akılda tutulmalıdır. İnsomnia sıklıkla bir psikiyatrik hastalığın belirtisi olabilir. Psikiyatrik hastalıklar arasında özellikle depresyon ve anksiyete bozuklukları, 65 yaş üzeri bireylerde insomnia gelişimine neden olmaktadır. Yaşlıların eşlik eden fiziksel hastalıklar da insomnia gelişimine katkıda bulunabilir. Altmış beş yaş ve üzeri popülasyonda eşlik eden fiziksel hastalık sayısı arttıkça insomnia ve diğer uyku bozuklukları sıklığının arttığı saptanmıştır. Osteoartrit, kanser veya diyabetle ilişkili kronik ağrı, kronik obstrüktif akciğer hastalığı, konjestif kalp yetmezliği ve nörolojik hastalıklar insomnia ile en çok ilişkili olduğu düşünülen hastalıklardır. Nörolojik hastalıklardan özellikle dejeneratif tipte olanlar uykuyu önemli ölçüde etkiler. Alzheimer hastalığı gibi ilerleyici demanslar uykuyu normal yaşlanma sürecinden farklı biçimde etkilemektedir. Bu bireylerde gece sık uyanma, gün içi uykululuk, REM ve delta uykusunda azalma saptanmıştır. Bu nedenle insomnia yakınması ile başvuran yaşlı hastaların ayrıntılı psikiyatrik ve fiziksel değerlendirmelerini yapmak tanı ve tedavinin en önemli adımını oluşturmaktadır [12]. İnsomniyanın ayırıcı tanısı düşünüldüğünde, ruhsal ve fiziksel bir hastalığı tedavi ederken, hipnotik ilaç reçete etmeden önce insomniaya yol açabilecek ilaçların tipini, dozunu, kullanım zamanını ayarlamak önemlidir, çünkü sedatif-hipnotik ilaçlar bu durumu alevlendirebilir ve ölümcül bir duruma yol açabilir. Yine benzer şekilde, hipnotik ilaçları lüzum halinde kullanım dışında reçete etmeden mutlaka uyku hijyeni düzeltilmeye çalışılmalıdır [13].

4.1.Bozulmuş Uyku Hijyeninin Özellikleri

- ❖ Haftada en az iki kere gündüz uykusu uyumak
- ❖ Uyanma ya da uyuma zamanlarının değişmesi
- ❖ Yatakta geçirilen vaktin sıklıkla uzaması
- ❖ Yatmadan önce düzenli olarak alkol, tütün ya da kafein içeren maddelerin tüketilmesi
- ❖ Yatma vaktine çok az bir süre kala egzersiz yapmak

- ❖ Yatma vaktine çok az bir süre kala heyecan verici ya da duygusal açıdan hayal kırıklığına yol açan faaliyetlerde bulunmak
- ❖ Yatağı sık sık uyku dışındaki faaliyetler için kullanmak (örn., TV seyretmek, kitap okumak, ders çalışmak, atıştırmak)
- ❖ Rahatsız bir yatakta yatmak (örn., kötü bir şilte, yetersiz bir yorgan)
- ❖ Yatak odasının çok aydınlık, eşyalarla dolu, çok dağınık, çok sıcak, çok soğuk ya da bir sebepten ötürü uyku için elverişli olmaması
- ❖ Yatmadan az önce yüksek düzeyde konsantrasyon gerektiren faaliyetlerde bulunulması
- ❖ Yatakta düşünmek, plan yapmak ve eskiyi hatırlamak gibi zihinsel faaliyetlerde bulunmak [13].

Yatakta geçirilen zamanı sistematik şekilde kısıtlamak ve uykudaki normal değişiklikler ve yaşla ilgili değişiklikler hakkında bilgi vermek gibi basit müdahaleler bile uykusuzluk çeken yaşlı hastalarda gündüz uykululuğunu azaltma ve uykunun verimliliğini artırmada faydalı bulunmuştur. “iyi” ya da “kötü” uykuyla ilgili düşünceleri değiştirmek (örn., herkesin gece 8 saat uyuması gerekli değildir) yaşlılarda insomnia tedavisinde yararlı olabilecek bir bilişsel davranışın müdahale örneğidir. Kronik uykusuzluğun kısa süreli tedavisinde bilişsel davranış tedavisinin reçete edilen ilaçlar kadar etkili olduğu” ve “ilaçların tersine -BDT- faydalı etkilerinin tedavi tamamlandıktan sonra da devam edebileceği” sonucuna varılmıştır [13].

Uyaran Kontrol Terapisi; davranışsal tedaviler içinde yer alan bir diğer yaklaşımdır. Genel kuralları içerisinde şunlar bulunmaktadır; yatağa uykunuz gelince gidin, yataktayken televizyon izlemeyin, kitap okumayın, yiyecek tüketmeyin, yatakta 20 dakika geçirdikten sonra hala uyumadıysanız yataktan kalkın, başka odaya geçin ve tekrar uykunuz gelince yeniden yatağa gelin, her sabah aynı saatte uyanmak için alarm kurun, gün içinde uyuklamayın. Davranışsal tedavinin başarısını gösteren birçok çalışma bulunmaktadır [8]. Altmış yaş üzeri 55 insomniyalı hastanın alındığı bir çalışmada bir gruba uyku hijyeni ve uyaran kontrolü, diğer gruba da uyku hijyeni ve relaksasyon terapisi uygulanarak davranışsal tedaviler uygulanmış ve sonuçta her iki grup için de 6 aylık süre içerisinde tedavinin başarısının benzer olduğu ve uyku parametrelerinin her iki grupta da düzeldiği gösterilmiştir [14].

İlaç dışı yaklaşımlarla kontrol altına alınamayan ya da davranışsal ve/veya bilişsel terapilerin uygulanmadığı hastalarda farmakolojik tedaviler gündeme gelmektedir. Ancak yaşlı hasta grubunda pratikte çoğu zaman farmakolojik tedavilere ihtiyaç duyulmaktadır. Benzodiazepin grubu anksiyolitik ve hipnotik ilaçlar ve benzodiazepin olmayan ilaçlar yaşlılarda primer uykusuzluğun tedavisinde kullanılan seçkin ilaçlardır [13]. Ancak özellikle hipnotik ilaçların yaşlı hastalarda potansiyel yan etkileri (aşırı sedasyon, kognitif bozukluk, deliryum, ajitasyon, konfüzyon, düşme ve kırık riski, denge problemi, günlük yaşantısını etkileyen performans kayıpları, bağımlılık gibi) göz önüne alındığında dikkatli kullanılmalı ve tedavinin bireyselleştirilmesine özen gösterilmelidir [8, 11].

Hem benzodiazepinler hem de diğer hipnotik ajanların insomnia tedavisinde kullanımları gerekli ise ancak kısa süreli kullanımları önerilebilir. Hipnotik ajanların eğer kullanımları gerekecekse, kısa süreli (2-4 hafta), etkin olabilecek en düşük dozda, kısa etkili olanlar (alprazolam, lorazepam gibi) ve yan etkiler açısından dikkat edilerek kullanılabilirler. Bu grup ilaçlarda uzun süreli kullanımlarına bağlı bağımlılık çok ciddi bir problem oluşturmaktadır. Birçok yan etkisi olan ve özellikle yaşlılarda kullanılmaları ciddi problem oluşturan hipnotik

ilaçlar mümkün olduğunca kullanılmamalı ve uzun süredir kullanan, bağımlılık gelişmiş hastalarda azaltılarak bu ilaçların kesilmesi önerilmelidir. Antidepresanlarda insomnia tedavisinde yine sıklıkla kullanılan ilaçlardandır. Menopoz sonrası kadınlarda uykuya dalma güçlüğü insidansı oldukça yüksektir. Menopozda görülen uyku bozukluklarının tedavisinde östrojen içeren ilaçların kullanımı uyku sorunları ile baş etmede yardımcı olabilir [8, 11].

Sonuç olarak, ülkemizde yaşlı bireylerin sayısı artmakta ve buna bağlı olarak yaşlı bireylerin sorunları da artmaktadır. Yaşlı bireylerin kaliteli bir yaşam sürebilmeleri için kaliteli bir uyku almaları gerekmektedir. Hemşireler çalıştıkları her alanda yaşlı bireylerle karşılaşmaktadır. Bu nedenle hemşirelerin yaşlı bireylerin uyku sorunlarını değerlendirerek, yaşlı bireylere uyku hijyeni ile ilgili eğitim ve danışmanlık yapmaları gerekmektedir [11].

5. UYKU SORUNLARI YAŞAYAN ALZHEİMERLİ YAŞLILARDA YAŞLI BAKIMI

Hemşireler toplumda, kurumlarda ve hastanelerde yaşlı bireylerin bakımından sorumludur. Hemşireler sağlıklı ya da hasta bireyde uyku düzensizliğine ilişkin bireysel, çevresel, fizyolojik ve tedavi ile ilgili risk faktörlerini gözden geçirerek eğitim ve gerekli bakım önlemlerini belirler. Ayrıca, hemşireler bireylerde uykuyu etkileyen olumlu ya da olumsuz faktörleri dikkate alarak basit önlemlerle uyku sorununu çözümlenebilir. Alzheimerli yaşlı bireyde uyku bozukluklarının önlenmesinde sorunun saptanması önem kazanmaktadır. Sorunun saptanmasında hemşirelerin kapsamlı bir değerlendirme yapması ve değerlendirmeyi yaparken çeşitli değerlendirme formları kullanması gerekebilir. Eğer yaşlı birey düzenli olarak uyku problemi yaşıyorsa, öncelikle yaşlı bireyin uyku sorunlarının şekli, etkileyen faktörler, kullandığı ilaçlar, alkol-kafein-nikotin alımı gibi durumlarla ilgili kendi hakkında bilgileri toplayabileceği bir günlük tutması istenmelidir. Daha sonra yaşlı bireyin eşi ya da ailesinden uyku alışkanlıkları, gün içindeki uykusuzluk durumu, horlama ve diğer anormal davranışları hakkında bilgi toplanmalıdır. Uyku sorunları olan bireylere hemşire tarafından uyku hijyeni kuralları ve ilaçlar ile ilgili eğitim verilmesi gerekmektedir [11].

5.1.Uyku Hijyeni ile İlgili Kurallar

- Sabahları kalkış saati önemli bir sirkadiyen ritim belirleyicisidir. Bu yüzden her gün düzenli olarak aynı saatte kalkılması, ritmin düzelmesine, uykunun başlangıcının da düzenli ve belirli olmasına olanak sağlar.
- Yataktan ertesi gün dinlenmiş olarak kalkmaya yeterli olacak süre uyunması, (daha fazlası değil)
- Gün içinde uyuma saatlerinin azaltılması,
- Günlük düzenli (arada bir değil) olarak egzersiz yapılması (yatma saatlerinden önce), uykunun derinleşmesini sağlar.
- Yatağın yalnızca yatmak ve seks için kullanılması,
- Stresli dönemlerde yatakta uzun süre kalınmaması,
- Yatmadan önce ağır yemeklerden uzak durulması,
- Açlık uykuyu olumsuz yönde etkileyebilir, hafif bir yiyecek uyumayı kolaylaştırabilir.
- Yatmadan önce alkol, kafein, nikotin gibi maddelerden uzak durulması (alkollü içecekler başlangıçta uykuyu artırır, ancak gece uyku sırasında kanda düzeyi azalarak erken uyanmaya neden olur),

- Yatmadan önce dişlerin temizlenmesi ve diğer rutin temizlik işlerinin tamamlanması,
- Yatak odası çevresinin temiz, sessiz ve yeterli karanlığa sahip olması,
- Uyuman odanın çok sıcak ya da çok soğuk olmaması,
- Yatak kıyafetlerinin geniş ve ferah olması,
- Eğer 30 dakika içinde uyuyamıyorsa yatağı terk etmesi, müzik dinleme ve kitap okuma gibi yorucu olmayan aktivitelerde bulunması, fakat bu esnada parlak ışığa maruz kalmaması,
- Gün içerisinde yeterli ışığa maruz kalmasına dikkat etmesi,
- Şişman bireylerin zayıflatılması,
- Gündüz 50 dakikadan fazla uyumaması (yapılan çalışmalarda yaşlı bireylerin gün içinde çok fazla uyudukları görülmektedir. Gün içinde 50 dakika uyumanın fonksiyonel kapasiteyi artırdığı, gece daha rahat uyumayı kolaylaştırdığı belirtilmektedir),
- Doktor tarafından reçete edilmeyen ilaçlardan kaçınması konusunda eğitim verilmelidir [11, 15].

5.2. Alzheimerli Yaşlı Bakımında Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar

Alzheimerli yaşlı bireylerde insomnia yönetimi ve bakım süreçleri hem hastanın hem de bakım verenin yaşam kalitesini artırmak için planlanmalıdır:

Uyku Düzenini Destekleyici Önlemler

- Düzenli Uyku Rutini: Her gün aynı saatte uyuyup uyanma alışkanlığı kazandırılmalıdır.
- Uyku Ortamının Düzenlenmesi: Sessiz, karanlık ve rahat bir ortam sağlanmalıdır.
- Gündüz Uykusunun Sınırlandırılması: Gündüz uzun süreli uyumalar engellenerek gece uykusunun düzeni korunabilir.

Fiziksel Aktivite ve Günlük Rutin

- Egzersiz: Gün içinde hafif fiziksel aktiviteler önerilebilir.
- Aktivitelerin Zamanlanması: Gün boyunca zihinsel ve fiziksel aktiviteler planlanarak gece huzurlu bir uykuya zemin hazırlanabilir.

Beslenme ve İlaç Yönetimi

- Kafein ve Alkol Kısıtlaması: Akşam saatlerinde kafeinli ve alkollü içeceklerden kaçınılmalıdır.
- Uykuya Yardımcı İlaçlar: İlaç kullanımı gerekiyorsa, doktor önerisiyle uygun ilaçlar tercih edilmelidir.

Psikososyal Destek

- Ajitasyon Yönetimi: Hastanın kaygısını azaltacak sakinleştirici yöntemler uygulanabilir.
- Bakım Veren Eğitimi: Bakım verenler, Alzheimer ve insomnia hakkında bilgilendirilerek uygun bakım stratejileriyle desteklenmelidir.

6. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Alzheimerli yaşlı bireylerde uyku problemleri, yaşam kalitesini etkileyen önemli bir sorundur. Hemşireler, uyku düzenini bozan bireysel, çevresel, fizyolojik ve tedaviye bağlı faktörleri belirleyerek, bu sorunların çözümüne yönelik stratejiler geliştirmede kritik bir rol oynar. Uyku

problemlerinin yönetiminde kapsamlı bir değerlendirme yapılması, bireyin uyku alışkanlıklarının izlenmesi ve ailesinden bilgi alınması gereklidir. Uyku hijyeni kurallarının öğretilmesi ve uygulanması, uyku sorunlarının önlenmesi ve yönetiminde etkili bir yöntemdir. Düzenli bir uyku ritmi, uygun uyku ortamı, gün içinde egzersiz, beslenme düzenine dikkat edilmesi ve stresin azaltılmasına yönelik önlemler bu süreçte önemlidir. Ayrıca, bireylerin uyku alışkanlıklarını desteklemek için eğitim ve rehberlik sağlanmalıdır. Alzheimer gibi bilişsel bozuklukların eşlik ettiği yaşlı bireylerde uyku sorunlarının çözümü, bireysel bakım planları ve profesyonel hemşirelik desteği ile mümkündür. Bu yaklaşımlar hem bireyin hem de bakım verenin yaşam kalitesini artırarak uyku problemlerinin uzun vadeli etkilerini azaltmaya katkı sağlar.

KAYNAKÇA

- [1] Guarnieri, B., Sleep disorders and cognitive alterations in women. *Maturitas*, 2019; 126: 25-27.
- [2] Guarnieri, B., Adorni, F., Musicco, M., et al. Prevalence of sleep disturbances in mild cognitive impairment and dementing disorders: a multi center Italian clinical cross-sectional study on 431 patients. *Dement Geriatr Cogn Disord*, 2012; 33: 50-58.
- [3] Pistacchi, M., Gioulis, M., Contin, F., Sanson, F., Marsala, S.Z. Sleep disturbance and cognitive disorder: epidemiological analysis in a cohort of 263 patients. *NeuroSci*, 2014; 35: 1955-1962.
- [4] Ata, N., Evaluation of the relationship between insomnia and cognitive function. *Cumhuriyet Medical Journal*, 2019; 41: 59-63.
- [5] Dursun, G., Yaşlı Bireylerde Geriatrik Ağrı Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antalya, 2013.
- [6] Aki, Ö.E., Yetişkinlik ve Yaşlılıkta Ruh Sağlığı (Ed: H. Bacanlı ve Ş. I. Terzi), Açılım Kitap, Step Ajans Reklam Matbaa Tanıtım ve Organizasyon Ltd. Şti., 2016.
- [7] Allen, R.P., Mortality associated with sleep duration and insomnia, *Sleep Med*, 2002; 3(4): 373-375.
- [8] Kızırlanoğlu, M.C., Rational Approach to the Treatment of Sleep Disorders in the Elderly, *Türkiye Klinikleri J Geriatr-Special Topics*, 2015; 1(1): 56-64.
- [9] APA, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th ed. (DSM-5), American Psychiatric Publishing, Arlington, VA, 2013.
- [10] Sateia, M.J., International classification of sleep disorders, *Chest*, 2014; 146(5): 1387-1394.
- [11] Akkuş, A.G.Y. ve Kapucu, S., Yaşlı Bireylerde Uyku Sorunları. http://ichastaliklaridergisi.org/managete/fu_folder/2008-03/html/2008-15-3-131-135.htm (Erişim Tarihi: 07.04.2024).
- [12] Kaymak, S.U., Peker, S., Cankurtaran, E.Ş. ve Soygür, A.H., Yaşlılarda uyku sorunları, *Akad Geriatri*, 2010; 2: 61-70.
- [13] Spar, J.E. ve La Rue, A., *Geriatric Psikiyatri Klinik El Kitabı*, 2007.
- [14] Pallesen, S., Nordhus, I.H., Kvale, G., Nielsen, G.H., Havik, O.E., Johnsen, B.H. ve Skjøtskift, S., Behavioral treatment of insomnia in older adults: an open clinical trial comparing two interventions, *Behaviour Research and Therapy*, 2003; 41(1): 31-48.
- [15] Yüksel, N., *Psikofarmakoloji*, Çizgi Tıp Yayınevi, İkinci Basım, Ankara, 2003.

YAŞLI SAĞLIĞINI KORUMA VE GELİŞTİRMEDE HALK SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ YAKLAŞIMLARI

Dr. Öğr. Üyesi, Eda KILINÇ İŞLEYEN¹

¹ Uşak Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği
Anabilim Dalı, eda.isleyen@usak.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1857-4953>

ÖZET

Yaşlı bireyler, toplumda önemli bir kırılman grup oluşturur ve yaşlanma süreci, sağlık, sosyal ilişkiler ve yaşam kalitesinde büyük değişikliklere yol açar. Dünya genelinde yaşlı nüfus hızla artarken, bu artış, yaşlıların sağlık, bakım ve sosyal destek ihtiyaçlarını karşılamak için yenilikçi çözümler gerektirmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre, 2020'de 60 yaş ve üzeri bireyler dünya nüfusunun %12'sini oluştururken, bu oranın 2050'de %22'ye çıkması beklenmektedir. Türkiye'de de 65 yaş ve üzeri nüfus oranı, 2023 itibarıyla %10,2'ye ulaşmış olup, bu oran gelecekte daha da artacaktır.

Yaşlı sağlığını koruma ve geliştirme hem bireysel hem de toplumsal açıdan büyük önem taşır. Yaşlılar genellikle diyabet, hipertansiyon, kalp hastalıkları ve demans gibi kronik hastalıklarla karşılaşır. Bu hastalıklar, erken teşhis ve uygun yönetimle önlenabilir ya da kontrol altına alınabilir. Yaşlı sağlığını korumak, bireylerin yaşam kalitesini artırırken sağlık sistemine olan yükü de azaltır. Ayrıca, fiziksel aktivite, dengeli beslenme ve düzenli sağlık kontrolleri, yaşlı bireylerin bağımsızlıklarını sürdürmelerine yardımcı olur.

Yaşlı bireyler, yalnızlık ve sosyal izolasyon gibi ruhsal sorunlarla da karşılaşabilir. Bu sorunların önüne geçmek için sosyal destek sistemleri güçlendirilmelidir. Sağlıklı yaşlanma, yaşlı bireylerin toplumsal üretkenliklerini sürdürebilmesine olanak tanır ve aktif yaşlanmayı teşvik eder. Yaşlıların sağlığını korumak, sadece bireylerin uzun ve kaliteli bir yaşam sürmelerini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumun genel refahını artırır. Bu bağlamda halk sağlığı hemşireleri, yaşlıların sağlık ihtiyaçlarını anlamak ve bu ihtiyaçlara yönelik stratejiler geliştirmek için kritik bir rol oynamaktadır. Bu derleme, halk sağlığı hemşirelerinin yaşlı sağlığını koruma ve geliştirme yaklaşımlarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, sağlığı koruma ve geliştirme, halk sağlığı hemşireliği

1. GİRİŞ

Yaşlı bireyler, kırılman gruplar arasında önemli bir yere sahiptir. Yaşlanma süreci, bireylerin sağlık, sosyal ilişkiler ve yaşam kalitesi üzerinde önemli değişimlere neden olurken; yaşlı bireyler, fiziksel, zihinsel ve sosyal kırılmanlıklarla daha fazla karşı karşıya kalabilir [1,2].

Dünya genelinde yaşlı nüfusun hızla artması, bu grubun ihtiyaçlarının anlaşılmasını ve ele alınmasını daha da önemli hale getirmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ne göre, 2020 yılında 60 yaş ve üzeri bireyler dünya nüfusunun %12'sini oluştururken, bu oran 2050 yılında %22'ye ulaşacaktır [3]. Türkiye İstatistik Kurumu 2023 verilerine göre, ülkemizde yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2018 yılında 7 milyon 186 bin iken 2023 yılında 722 bin kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun

toplam nüfus içindeki oranı ise 2018 yılında %8,8 iken, 2023 yılında %10,2'ye yükselmiştir. Kısacası, Türkiye'de 65 yaş ve üzeri nüfus oranı 2023 itibarıyla %10'u aşmıştır ve bu oranın önümüzdeki yıllarda daha da artacağı öngörülmektedir [4]. Bu demografik değişim, yaşlı bireylerin sağlık, bakım ve sosyal destek ihtiyaçlarını karşılamada sistematik ve yenilikçi çözümler gerektirmektedir.

Yaşlı sağlığını koruma ve geliştirme, bireysel, toplumsal ve ekonomik açılardan büyük önem taşımaktadır. Dünya genelinde ve Türkiye'de yaşlı nüfus hızla artmaktadır. Bu artış, sağlık hizmetleri ve sosyal destek sistemlerine olan talebi artırmaktadır. Yaşlı bireylerin sağlığını korumak, onların yaşam kalitesini artırırken toplumun sağlık sistemine yükünü de azaltır [3]. Yaşlı bireyler, genellikle diyabet, hipertansiyon, kalp hastalıkları, osteoporoz ve demans gibi kronik hastalıklarla karşı karşıya kalır. Bu hastalıklar, erken teşhis ve uygun yönetimle önlenabilir veya kontrol edilebilir. Sağlığın geliştirilmesi, bu hastalıkların ilerlemesini yavaşlatabilir ve komplikasyonları önleyebilir [4].

Yaşlı bireylerde fiziksel ve zihinsel yetilerdeki kayıplar, bağımsızlıklarını kaybetmelerine ve bakıma muhtaç hale gelmelerine neden olabilir. Fiziksel aktiviteyi teşvik etmek, dengeli beslenme ve düzenli sağlık kontrolleri, bağımsızlığı ve günlük yaşam aktivitelerini sürdürmelerine katkı sağlar. Yaşlı bireyler yalnızlık, sosyal izolasyon ve depresyon gibi sorunlarla karşılaşabilir. Bu, genel sağlıklarını olumsuz etkiler. Sosyal destek sistemlerini güçlendirmek, manevi iyi oluşu destekleyen faaliyetler ve pozitif yaşlanma stratejileri, yaşlı bireylerin ruh sağlığını iyileştirebilir. Sağlıklı yaşlanma, yaşlı bireylerin toplumsal üretkenliklerini sürdürmelerine olanak tanır. Aktif ve sağlıklı yaşlı bireyler, hem ailelerine hem de topluma katkıda bulunabilir. Yaşlıların sağlığını korumak, sağlık sistemine olan mali yükü azaltır ve sürdürülebilir sağlık hizmetlerinin önünü açar. Sağlık, temel bir insan hakkıdır ve her yaşta korunmalıdır. Yaşlı bireylerin sağlığını korumak, onların onurlu bir şekilde yaşamalarını ve toplumsal yaşama tam katılımını sağlar. Sağlıkta eşitlik ilkesi doğrultusunda, yaşlı bireylere özel sağlık politikaları geliştirilmesi gereklidir. Yaşlı sağlığını koruma ve geliştirme, bireylerin daha uzun ve kaliteli bir yaşam sürmelerini sağlarken toplumun genel refahını da artırır. Bu nedenle, yaşlanmaya yönelik koruyucu ve destekleyici politikalar geliştirmek, sağlıklı yaşlanmayı teşvik etmek hayati öneme sahiptir [5].

Halk sağlığı hemşireleri olarak yaşlıların ihtiyaçlarını anlamak ve bu ihtiyaçlara yönelik stratejiler geliştirmek hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yaşanabilir bir yaşlılık dönemi sağlamak için kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, yaşlıların karşılaştıkları fiziksel, sosyal ve ekonomik zorlukların yanı sıra, onların topluma aktif katılımını destekleyecek politikalar ve uygulamalar geliştirilmesi gerekmektedir [6]. Bu derlemede amaç, halk sağlığı hemşirelerinin yaşlı sağlığını koruma ve geliştirmedeki yaklaşımlarını ele almaktır.

1. Yaşlılığın Tanımı ve Yaşlı Nüfusun Demografik Değişimi

Yaşlılık, bireyin yaşam sürecindeki doğal bir dönemdir ve fiziksel, zihinsel ve sosyal değişimlerin yoğun olarak yaşandığı bir süreç olarak tanımlanır. Yaşlı nüfus artmaya ve ileri yaşlara kadar yaşayan birey sayısı çoğalmaya başlayınca yaşlılar grubunu bazı alt gruplara ayırma gereği ortaya çıkmıştır [7]. Bu amaçla DSÖ 65 ve üzeri yaşlardaki grubu “genç yaşlı” (65-74 yaşlar), “orta yaşlı” (75-84 yaşlar) ve “ileri yaşlı” (85 ve üzeri yaşlar) olmak üzere üç alt gruba ayırmıştır [8].

Yaşlılık, sadece biyolojik bir süreç olmayıp aynı zamanda sosyal ve psikolojik boyutları olan çok yönlü bir durumdur. Biyolojik açıdan yaşlanma, hücrelerin, dokuların ve organların işlevlerinde zamanla meydana gelen azalmaları içerirken; psikolojik açıdan bireylerin öğrenme, hafıza ve uyum sağlama yeteneklerinde değişiklikler görülebilir. Sosyal açıdan ise yaşlılık,

bireyin toplumdaki rol ve statüsünün değişmesiyle, iş gücünden emekli olmasıyla ve sosyal ilişkilerinin azalmasıyla şekillenir [6].

Dünyada ve Türkiye'de yaşlı nüfusun oranı, son yüzyılda hızla artış göstermektedir. Bu durum, demografik dönüşüm sürecinin bir sonucudur ve doğurganlık oranlarının azalması ile yaşam süresinin uzaması bu dönüşümün temel nedenlerindedir. Dünya nüfusu hızla yaşlanmaktadır [8]. DSÖ'ye göre, 2020 yılında 60 yaş ve üzeri bireyler dünya nüfusunun %12'sini oluştururken, bu oran 2050 yılında %22'ye ulaşacaktır [9]. Türkiye İstatistik Kurumu 2023 verilerine göre, ülkemizde yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2018 yılında 7 milyon 186 bin iken 2023 yılında 722 bin kişi olmuştur. 2050 yılına gelindiğinde, dünya genelinde 2 milyar yaşlı bireyin olacağı ve bu nüfusun büyük bir kısmının düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşayacağı öngörülmektedir. Bu, sağlık ve sosyal hizmet sistemleri üzerinde önemli bir baskı yaratmaktadır. Özellikle, Asya ve Afrika kıtalarında yaşlı nüfusun artış hızı, diğer bölgelere göre çok daha yüksektir [9]. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2018 yılında %8,8 iken, 2023 yılında %10,2'ye yükselmiştir. Kısacası, Türkiye'de 65 yaş ve üzeri nüfus oranı 2023 itibarıyla %10'u aşmıştır ve bu oranın önümüzdeki yıllarda daha da artacağı öngörülmektedir [9].

Türkiye'nin yaşlanan bir nüfusa sahip olması, ülkedeki sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik sistemi ve aile yapısı üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Demografik değişimler, sadece yaşlı bireylerin sayısının artmasıyla sınırlı değildir; aynı zamanda yaşlıların sağlık ihtiyaçları, bakım gereksinimleri ve sosyal katılım düzeyleri gibi konuları da gündeme getirmektedir [9,10]. Sonuç olarak, demografik değişimlerin gerektirdiği sosyal ve sağlık hizmetlerinin planlanması, yaşlanan toplumların karşılaşacağı zorlukları hafifletmek için kritik öneme sahiptir.

2. Yaşlanmaya Bağlı Fizyolojik ve Psikososyal Değişimler

Yaşlanma süreci, bireylerde kaçınılmaz biyolojik değişikliklere yol açar. Bu değişiklikler, organların işlevinde azalma, bağışıklık sisteminde zayıflama ve fiziksel gücün azalması gibi belirtilerle kendini gösterir [11]. Yaşlanmaya bağlı fizyolojik değişimler arasında şunlar öne çıkar: Kardiyovasküler sistem, solunum sistemi, kas ve iskelet sistemi, gastrointestinal sistem, ürogenital sistem sorunları, nörolojik değişimler, endokrin ve metabolizma, duyu organlarında değişimler, görme, işitme, tat ve koku, görme ve işitme kaybı [11, 12].

Yaşlanma süreci, bireylerin psikolojik ve sosyal durumlarını da önemli ölçüde etkiler. Bu değişimler, yaşlı bireylerin yaşlı bireylerin genel yaşam kalitesini ve sosyal işlevselliğini etkilediği için kırılabilirliği artıran temel faktörlerdir. Psikososyal problemler içerisinde; sosyal izolasyon ve yalnızlık, bilişsel değişimler, bağımsızlık ve özgüven kaybıdır [13-15].

3. Yaşlılarda Sağlığı Koruma ve Geliştirme, Aktif Yaşlanma Süreci

Yaşlılık, bireyin yaşamında fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimlerin yoğun şekilde yaşandığı bir dönemdir. Bu süreçte sağlığı koruma ve geliştirme, bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve toplumsal refahı desteklemek için kritik öneme sahiptir. Sağlıklı bir yaşlanma süreci, yalnızca hastalıkların önlenmesi veya tedavi edilmesiyle değil, aynı zamanda yaşlı bireylerin fiziksel, zihinsel, sosyal ve manevi iyi oluşlarının desteklenmesiyle mümkündür.

Sağlığı Koruma ve Geliştirme Yaklaşımları

1. Kronik Hastalıkların Yönetimi ve Önlenmesi: Yaşlı bireyler genellikle diyabet, hipertansiyon, kalp hastalıkları ve osteoporoz gibi kronik rahatsızlıklarla karşı karşıya kalır. Erken teşhis, düzenli sağlık kontrolleri ve sağlıklı yaşam alışkanlıklarının benimsenmesi, bu hastalıkların etkisini azaltabilir.

2. Fiziksel Aktivite ve Sağlıklı Yaşam Tarzı: Fiziksel aktivite, yaşlılarda kas gücünü, dengeyi ve esnekliği artırarak bağımsızlığı korumaya yardımcı olur. Dengeli bir beslenme programı, yeterli sıvı alımı ve sigara-alkol kullanımının sınırlandırılması, sağlıklı yaşam tarzının temel taşlarıdır.
3. Psikososyal Destek ve Manevi İyi Oluş: Yaşlı bireylerde yalnızlık, depresyon ve sosyal izolasyon gibi sorunlar yaygındır. Bu durumların önlenmesi için sosyal katılımı artıran programlar, aile desteği ve manevi iyi oluşu destekleyen faaliyetler önemlidir.

Aktif yaşlanma, bireylerin yaşlanma sürecinde fiziksel, sosyal ve zihinsel potansiyellerini maksimum düzeyde sürdürebildikleri ve yaşam kalitesini artırabildikleri bir süreç olarak tanımlanır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından benimsenen bu kavram, yaşlanmayı yalnızca fiziksel bir süreç olarak değil, aynı zamanda sosyal katılım, üretkenlik ve bağımsızlık çerçevesinde değerlendirir. Nüfus yaşlanması, tüm dünyayı etkilemeye devam eden küresel bir sorundur. Yaşam ömrünün uzaması ile birlikte sonraki yılları daha sağlıklı ve refah içinde geçirmek, yaşam kalitesini arttıracak stratejileri belirlemek şimdiki ve gelecek nesiller için daha da önemli hale gelmektedir [16-18]. Bu nedenle yaşlılıkta refahı sağlayan işlevsel yeteneği geliştirme ve sürdürme süreci olarak tanımlanan sağlıklı yaşlanma halk sağlığının önemli alanlarından biridir. Sağlıklı yaşlanma, bireyin fonksiyonel yeteneklerinden, fiziksel, zihinsel özelliklerinden, yaşam biçimi yaklaşımlarından ve çevresel özelliklerinden etkilenir. Sağlıklı yaşlanma, yaşam deneyimlerinin sağlık durumu ve sağlıklı yaşlanma üzerindeki olası etkileri, erken yaşta edinilen sosyal deneyimlerin yetişkin ve yaşlıların sağlık durumu üzerindeki gizli etkisi, çocukluk çağındaki çevresel ve sosyal koşulların, sosyal statünün ve sonucunda yaşlıların sağlığı üzerindeki etkisi ile açıklanır [19, 20]. Eğitim, gelir, sosyal statü, kontrol odağı ve çaba-ödül mekanizmalarının kaybolmasıyla ilişkili emeklilik, beslenme, fiziksel aktivite, sigara ve alkol tüketimiyle belirtilen yaşam tarzı sosyal ağlar, sosyal destek ve sosyal katılım gibi belirli psiko-sosyal faktörler sağlık hizmetine erişim ve kalite, sağlık okuryazarlığı, fiziksel ve sosyal çevre yaşlılıkta sağlığı etkileyen bazı temel belirleyicilerdir [21,22]. Tüm bu belirleyiciler yaşlandıkça sağlıklı kalma şansını önemli ölçüde etkiler. Dünya çapında sağlıklı yaşlanmaya yönelik çeşitli politikaların oluşturulmasında öncelikle bu belirleyiciler arasındaki etkileşimleri anlamak son derece önem taşımaktadır. Özellikle eğitim, gelir, sağlıklı yaşam biçimi davranışları, sosyal ağ ve ilişkiler, sağlık okuryazarlığı, sağlık hizmetlerine erişim, çevresel faktörler aktif yaşlanma sürecini etkilemektedir.

4. Yaşlılara Yönelik Sağlık Politikaları

Türkiye’de yaşlı sağlığına yönelik sağlık politikaları, hızla yaşlanan nüfusun sağlık ve bakım ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla önem kazanmıştır. Yaşlı bireylerde en yaygın sağlık sorunları kronik hastalıklar (hipertansiyon, diyabet, kalp hastalıkları), demans ve depresyondur. Türkiye’de yaşlılara yönelik sağlık hizmetlerinin planlanması, uygulanması ve denetimi, Anayasa’nın 56. maddesi gereğince devletin temel görevlerinden biridir. Sağlık Bakanlığı yaşlı sağlığı politikalarının ana yürütücüsüdür. Bu kapsamda 2015-2020 yıllarını kapsayan Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Planı ve Eylem Planı hazırlanmıştır [23]. Bu programın ikincisi ise 2021-2026 yıllarını kapsayacak şekilde aynı isimle güncellenmiştir [24]. Programda yaşlı bireylerin sağlıklarının korunması, sağlıklı yaşlanmanın teşvik edilmesi ve kronik hastalıkların yönetimi hedeflenmiştir. Ayrıca, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile yaşlı bireylerin bakım ve korunma hakları düzenlenmiştir. Engelliler ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ise yaşlı bireylerin sosyal entegrasyonunu sağlama ve ihtiyaçlarına yönelik politikalar geliştirme görevini üstlenmiştir [24].

Türkiye’de yaşlı sağlığı hizmetleri koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici olarak üç başlıkta incelenebilir. Koruyucu hizmetler arasında Sağlıklı Yaşlanma Eğitimleri, aile

hekimliği hizmetleri ve bağışıklama programları bulunmaktadır. Tedavi edici hizmetler kapsamında geriatrik klinikler ve evde sağlık hizmetleri yaygın olarak sunulmaktadır. Rehabilitasyon hizmetleri ise fizik tedavi ve psikososyal destek programları ile yaşlı bireylerin bağımsızlıklarını artırmayı amaçlamaktadır. Yaşlılara yönelik özel politikalar arasında aktif yaşlanmanın teşvik edilmesi, huzurevleri ve gündüz yaşam merkezlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilirlik düzenlemeleri bulunmaktadır. Ayrıca, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları sosyal, kültürel ve fiziksel faaliyetlere katılımı desteklemek için projeler geliştirmektedir.

Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı (2021-2026), yaşlanan nüfusun sağlık, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak, sağlıklı yaşlanmayı teşvik etmek ve yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmak amacıyla hazırlanmıştır. Sağlık Bakanlığı liderliğinde yürütülen bu plan, yaşlı bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmayı, sağlıklı yaşam alışkanlıklarını benimsemelerini sağlamayı ve toplumsal farkındalığı artırmayı hedeflemektedir [24].

Planın Temel Amaçları ve Hedefleri

1. Sağlıklı Yaşlanmayı Teşvik Etmek: Yaşlı bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal sağlığını koruyarak bağımsızlıklarını sürdürmelerine yardımcı olmak.
2. Yaşlıların Sağlık Hizmetlerine Erişimini Güçlendirmek: Yaşlı bireylerin ihtiyacına uygun birincil, ikincil ve üçüncül sağlık hizmetlerini daha etkin hale getirmek.
3. Kronik Hastalık Yönetimini İyileştirmek: Kronik hastalıkların önlenmesi, yönetimi ve kontrol altına alınması için farkındalık kampanyaları ve sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi.
4. Bakım ve Destek Hizmetlerini Yaygınlaştırmak: Huzurevleri, gündüz bakım merkezleri ve evde bakım hizmetlerinin artırılmasıyla yaşlı bireylerin bakım ihtiyacına yanıt verilmesi.
5. Toplumda Farkındalık Yaratmak ve Yaşlı Dostu Çevreler Oluşturmak: Yaşlı bireylerin topluma entegrasyonunu sağlamak ve fiziksel/dijital erişilebilirliği artırmak.

Eylem Planının Stratejik Hedefleri

1. Sağlıklı Yaşamın Desteklenmesi: yaşlı bireylerde fiziksel aktiviteyi teşvik etmek. Sağlıklı beslenme alışkanlıklarının benimsenmesini sağlamak, sigara ve alkol tüketiminin azaltılmasına yönelik kampanyalar düzenlemek. Erken tanı ve koruyucu sağlık hizmetlerinin sağlanması (kronik hastalıklar için düzenli tarama programları). Bağışıklama programlarının güçlendirilmesini sağlamak (grip ve zatürre aşısı).
2. Evde Sağlık Hizmetlerinin Yaygınlaştırılması: Yaşlı bireylerin evde sağlık hizmetlerine daha kolay erişimini sağlamak. Sağlık personeli sayısını artırarak hizmetlerin etkinliğini artırmak.
3. Psikososyal Destek ve Rehabilitasyon: Depresyon, yalnızlık ve demans gibi sorunlara yönelik psikolojik destek hizmetlerini güçlendirmek. Yaşlı bireyler için fiziksel ve zihinsel rehabilitasyon merkezleri oluşturmak.
4. Yaşlı Dostu Şehirler ve Topluluklar: Yaşlı bireylerin yaşam alanlarında ulaşım, altyapı ve erişilebilirlik konularında iyileştirmeler yapmak. Sosyal aktiviteler ve toplumsal katılımı teşvik edecek projeler geliştirmek.
5. Yaşlı Bakım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi: Huzurevi kapasitelerini artırmak, gündüz bakım merkezleri gibi alternatif hizmet modelleri geliştirmek.
6. Farkındalık ve Eğitim Faaliyetleri: Yaşlı bireyler ve ailelerine yönelik sağlıklı yaşlanma eğitimleri düzenlemek, sağlık personeli için yaşlı bakımında uzmanlaştırmak.

Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı (2021-2026), yaşlı bireylerin sağlık ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak, sağlıklı yaşlanmayı teşvik etmek ve toplumsal

farkındalığı artırmak adına kapsamlı bir yol haritası sunmaktadır. Program, yaşlı bireylerin sağlıklı ve kaliteli bir yaşam sürdürmeleri için sağlık, sosyal hizmetler ve toplum düzeyinde bütüncül bir yaklaşımı benimsemektedir.

Türkiye’de yaşlı sağlığı hizmetlerinde önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da bazı zorluklar devam etmektedir. Geriatri uzmanı ve yaşlı bakım personeli sayısının yetersizliği, hizmetlerin finansmanı ve kapsamlı bir ulusal yaşlanma stratejisinin eksikliği önemli sorunlar arasındadır. Gelecekte, yaşlı dostu şehir projelerinin yaygınlaştırılması, dijital sağlık hizmetlerinin yaşlı bireyler için optimize edilmesi ve uzun dönem bakım sistemlerinin daha erişilebilir hale getirilmesi önem taşımaktadır. Sonuç olarak, Türkiye’de yaşlı sağlığına yönelik politikalar, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmaya odaklanmıştır. Ancak nüfusun hızla yaşlanması nedeniyle bu politikaların sürdürülebilirliği ve kapsamının genişletilmesi gereklidir. Sağlık hizmetlerine erişim, personel eğitimi ve teknolojinin entegrasyonu gibi alanlarda ilerleme sağlanması kritik önem taşımaktadır.

5. Yaşlı Sağlığını Koruma ve Geliştirmede Halk Sağlığı Hemşireliği Yaklaşımları

Halk sağlığı hemşireliği, yaşlı bireylerin sağlıklarını koruma, geliştirme ve yaşlanma sürecini en iyi şekilde yönetmelerini sağlama amacını güder. Bu amaca ulaşmak için birincil, ikincil ve üçüncül koruma yaklaşımları benimsenir. Her yaklaşımın farklı hedefleri ve stratejileri vardır, ancak hepsi yaşlıların genel sağlığını ve yaşam kalitesini artırmayı amaçlar.¹² Halk sağlığı hemşireleri, birey, aile ve toplum düzeyinde çalışarak yaşlıların sağlıklarını koruma, kronik hastalıkları önleme, sağlıklı yaşlanmayı teşvik etme ve yaşam kalitesini artırmada kritik bir rol oynamaktadır. Bu görevler, geniş bir disiplinler arası iş birliği içinde, toplumun sağlık ihtiyaçlarına odaklanan bir yaklaşımla gerçekleştirilir [25].

Halk sağlığı hemşireleri, koruyucu sağlık hizmetleri kapsamında yaşlı bireylerin sağlıklarını geliştirmek için çeşitli programlar yürütür. Kronik hastalıkların erken tanısı ve önlenmesi için tarama programları düzenleyerek diyabet, hipertansiyon ve kardiyovasküler hastalık gibi sağlık sorunlarının etkilerini azaltmayı amaçlar. Aynı zamanda, grip, zatürre ve COVID-19 gibi hastalıklara karşı bağışıklama hizmetlerini organize eder. Sağlıklı beslenme, fiziksel aktivite ve tütün kullanımının azaltılması gibi konularda bilgilendirme ve danışmanlık yaparak yaşlı bireylerin yaşam tarzlarını iyileştirmeye yönelik eğitimler sunar [25,26].

Sağlıklı yaşlanmayı teşvik etmek halk sağlığı hemşirelerinin öncelikli görevlerinden biridir. Yaşlı bireylerin fiziksel bağımsızlıklarını korumak amacıyla fiziksel aktiviteyi teşvik eden programlar geliştirir ve uygular. Bunun yanında, depresyon, yalnızlık ve demans gibi zihinsel sağlık sorunlarına karşı farkındalık yaratır ve sosyal entegrasyonu destekleyici çalışmalara öncülük eder. Düşme ve yaralanma risklerini azaltmak için yaşlı bireylerin yaşam alanlarında ergonomik düzenlemeler önerir ve bu konuda eğitimler verir. Halk sağlığı hemşireleri, yaşlı bireylerin tedavi edici ve rehabilite edici bakım ihtiyaçlarının karşılanmasında da etkin bir şekilde görev alır. Kronik hastalıkların yönetiminde yaşlı bireylerin sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırır ve bu süreçte koordinasyonu sağlar. Evde sağlık hizmetleri sunarak bireylerin sağlık sorunlarını yakından takip eder ve tedavi süreçlerini destekler. Psikososyal destek sunarak depresyon ve yalnızlık gibi sorunların üstesinden gelmelerine yardımcı olur [27]. Fiziksel bağımsızlığını kaybetmiş bireylerin yaşam kalitesini artırmak için rehabilitasyon hizmetlerini organize eder ve uygulamalarını takip eder [25,26].

Toplum düzeyinde halk sağlığı hemşireleri, yaşlı bireylerin toplumsal katılımını artırmak ve sosyal izolasyonu önlemek amacıyla projeler geliştirir. Sağlık hizmetlerinin daha erişilebilir hale getirilmesi için savunuculuk yapar ve topluluk temelli farkındalık programları yürütür. Aynı zamanda, yaşlı bireylerin sağlık ihtiyaçlarını anlamak ve öncelikleri belirlemek için veri toplama ve analiz süreçlerinde aktif bir rol üstlenir [28]. Bu veriler, yaşlı bireylerin gereksinimlerine uygun politikaların geliştirilmesine katkı sağlar. Etik ilkeler doğrultusunda

çalışan halk sağlığı hemşireleri, yaşlı bireylerin özerkliklerini ve kültürel değerlerini göz önünde bulundurarak bakım hizmetlerini planlar ve uygular. Yaşlı bireylerin bağımsız karar alma haklarına saygı gösterir, eşitlik ilkesine bağlı kalarak tüm bireylerin sağlık hizmetlerine eşit erişimini sağlamaya çalışır [25,26].

Sonuç olarak, halk sağlığı hemşireleri yaşlı bireylerin sağlığını koruma ve geliştirmede çok yönlü bir role sahiptir. Koruyucu sağlık hizmetlerinden kronik hastalık yönetimine, toplum temelli programlardan sağlık politikalarının geliştirilmesine kadar pek çok alanda aktif görev alarak yaşlıların yaşam kalitesinin artırılmasına katkıda bulunurlar. Yaşlanan nüfusun artışıyla birlikte, halk sağlığı hemşirelerinin bu alandaki sorumlulukları daha da kritik hale gelmiş, bu nedenle hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yaşlı sağlığını destekleyen bütüncül yaklaşımlar benimsenmesi önem kazanmıştır.

5.1. Birincil Koruma (Koruyucu Sağlık Hizmetleri)

Birincil koruma, hastalığın oluşumunu engellemeye yönelik önleyici tedbirleri içerir. Bu yaklaşım, yaşlı bireylerin sağlığını risk faktörlerinden koruyarak hastalıkların önlenmesini hedefler. Eğitim ve Bilinçlendirme: Yaşlılara yönelik sağlık eğitimleri, sağlıklı yaşam alışkanlıklarının benimsenmesini sağlar. Bu eğitimler, fiziksel aktivite, dengeli beslenme, stres yönetimi ve hijyen gibi konuları kapsar. Aşılar ve Preventif Hizmetler: Grip, pnömokok, zoster gibi yaşlı bireylerin risk altına girdiği hastalıklara karşı aşılama programları uygulanır [25,26]. Sağlıklı Yaşlanma Programları: Yaşlıların aktif ve sağlıklı bir yaşam sürmelerini destekleyen fiziksel egzersiz programları, meditasyon, yoga ve sosyal etkinlikler teşvik edilir [28]. Güvenli Çevre ve Düşme Önleme: Yaşlı bireylerin yaşadığı ortamların güvenli hale getirilmesi ve düşme riskinin azaltılması için eğitimler ve çevresel düzenlemeler yapılır [29].

5.2. İkincil Koruma (Erken Teşhis ve Tarama)

İkincil koruma, hastalıkların erken dönemde saptanmasını ve tedavi sürecinin erken başlamasını sağlayan yaklaşımları içerir. Bu yaklaşım, hastalıkların ilerlemesini önlemeyi ve yaşlı bireylerin erken müdahale ile sağlıklarını koruyabilmelerini hedefler. Düzenli Sağlık Tarama Programları: Yaşlı bireylerde erken teşhis için düzenli sağlık taramaları yapılır. Kan basıncı, kan şekeri, kolesterol seviyeleri gibi rutin testler, yaşlıların mevcut sağlık durumlarının izlenmesine yardımcı olur. Kronik Hastalık İzleme: Şeker hastalığı, hipertansiyon gibi kronik hastalıkların erken teşhisi için tarama ve izleme programları uygulanır [25,26]. Zihinsel Sağlık Kontrolleri: Depresyon, demans gibi zihinsel sağlık sorunlarının erken teşhisi ve yönetimi için psikososyal değerlendirmeler yapılır. Sağlık Eğitimleri ve Bilgilendirme: Yaşlı bireylerin sağlıklarına yönelik bilinçlenmelerini sağlamak için seminerler, bilgilendirme broşürleri ve rehberler hazırlanır [27].

5.3. Üçüncül Koruma (Tedavi ve Rehabilitasyon)

Üçüncül koruma, mevcut hastalıkların tedavi edilmesini ve komplikasyonlarının önlenmesini hedefleyen yaklaşımdır. Bu yaklaşım, yaşlıların sağlığını iyileştirmek ve olası engellerin önüne geçmek için tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri sunar. Kronik Hastalık Yönetimi: Yaşlıların kronik hastalıklarıyla başa çıkabilmesi için multidisipliner bir yaklaşım benimsenir. Hemşireler, yaşlı bireylere hastalık yönetimi, ilaç kullanımı ve yaşam tarzı değişiklikleri konusunda rehberlik eder. Rehabilitasyon Hizmetleri: Fizyoterapi, ergoterapi gibi rehabilitasyon hizmetleriyle yaşlıların fiziksel işlevselliği artırılır. Özellikle düşmeler, sakatlanmalar ve geçici ya da kalıcı fiziksel kayıplar için destekleyici hizmetler sağlanır. Palyatif ve Terminal Bakım: Yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmak için palyatif bakım uygulamaları yapılır. Ağrı yönetimi, semptom kontrolü ve psikososyal destek sağlanır. Evde Sağlık Hizmetleri: Yaşlı bireylerin ev ortamında bakım ve tedavi edilmesini sağlayan hizmetler

sunulur. Evde sağlık hemşireleri, yaşlıların günlük yaşam aktivitelerini sürdürebilmeleri için gerekli yardımları sağlar.^{100,101} Psikososyal Destek ve Danışmanlık: Psikolojik sağlık desteği ve danışmanlık hizmetleri, yaşlıların yaşlanma sürecini ruhsal olarak daha kolay atlattıklarına yardımcı olur [27].

Halk sağlığı hemşireliği, yaşlıların sağlığını koruma ve geliştirmede birincil, ikincil ve üçüncül koruma yaklaşımlarını benimseyerek, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmayı hedefler. Bu yaklaşımlar, hastalıkların önlenmesinden erken teşhis ve tedaviye, sağlık yönetiminden rehabilitasyona kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu sayede yaşlılar, daha sağlıklı ve aktif bir yaşam sürdürebilirler.

7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Yaşlı bireyler, hızla artan dünya nüfusunun önemli bir parçası olup, bu gruptaki bireylerin sağlık, sosyal ilişkiler ve yaşam kalitesi büyük değişikliklere uğrayabilmektedir. Yaşlı nüfusun artışı, sağlık hizmetleri ve sosyal destek sistemlerine olan talebin de artmasına neden olmakta, bu nedenle yaşlıların sağlık ve bakım ihtiyaçlarının karşılanması için yenilikçi çözümler gerekmektedir. Yaşlı sağlığını koruma ve geliştirme, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde büyük önem taşır. Bu süreç, kronik hastalıkların erken teşhis ve yönetimiyle sağlanabilir, fiziksel aktivite ve dengeli beslenme ile yaşlı bireylerin bağımsızlıklarını sürdürebilmelerine olanak tanır. Ayrıca, yaşlı bireylerin yalnızlık, sosyal izolasyon gibi ruhsal sorunlarla karşılaşma olasılıkları göz önüne alındığında, sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Sağlıklı yaşlanma, bireylerin toplumsal üretkenliklerini sürdürebilmelerini sağlar ve aktif yaşlanmayı teşvik eder. Yaşlıların sağlığını korumak, sadece bireysel yaşam kalitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun genel refahını yükseltir. Bu bağlamda halk sağlığı hemşireleri, yaşlıların sağlık ihtiyaçlarını anlamak ve bu ihtiyaçlara yönelik stratejiler geliştirmek için kritik bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak, yaşlı sağlığını koruma ve geliştirme, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sürdürülebilir sağlık hizmetlerinin sağlanabilmesi için önemli bir stratejidir.

KAYNAKÇA

- [1] World Health Organization (WHO). Aging. Retrieved from https://www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1 2020.
- [2] Baybora, D. Yaş ayrımcılığı. In Yaşlılık: Yeni Yüzyılın Gerçeği, Prof. Dr. Velittin Kalıncaya (Ed.), 35-64, Atlas Akademi Basım Yayın: Ankara. 2019.
- [3] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistiklerle Yaşlılar, 2023. Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Ya%C5%9Fl%C4%B1lar-2023-53710&dil=1#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Ya%C5%9Fl%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabal%20edilen,10%2C2'ye%20y%C3%BCkseldi.> 2024.
- [4] World Health Organization. World report on ageing and health. Geneva: World Health Organization. 2015.
- [5] Bilir, N. Yaşlılık tanımı, yaşlılık kavramı, epidemiyolojik özellikler. In Yaşlılık ve Solunum Hastalıkları, A. Ertürk, A. Bahadır, F. Koşar (Eds.), 13-31, TÜSAD Eğitim Kitapları: İstanbul. 2018.
- [6] Kitiş, Y. Yaşlılıkla ilgili temel kavramlar. In Yaşlılık ve Yaşlı Sağlığı, N. Bilgili, Y. Kitiş (Eds.), Vize: Ankara. 2017.

- [7] Bilir, N. Yaşlılık tanımı, yaşlılık kavramı, epidemiyolojik özellikler. *In Yaşlılık ve Solunum Hastalıkları*, A. Ertürk, A. Bahadır, F. Koşar (Eds.), 13-31, TÜSAD Eğitim Kitapları: İstanbul. 2018.
- [8] World Health Organization (WHO). Aging. Retrieved from https://www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1. 2020.
- [9] World Health Organization (WHO). Ageing and health. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>. 2024.
- [10] Kıssal, A., & Tezel, A. Yaşlılık ve Sağlığı Geliştirme. *Turkey Klinikleri Public Health Nursing-Special Topics*, 5(1), 44-49. 2019.
- [11] Korkmaz Aslan, G. Yaşlı sağlığının geliştirilmesi. *In Sağlığın Geliştirilmesi*, Prof. Dr. Sultan Ayaz Alkaya (Ed.), 283-296, Hedef CS Basım: Ankara. 2017.
- [12] Oliveros, E., Patel, H., Kyung, S., Fugar, S., Goldberg, A., Madan, N., & Williams, K. A. Hypertension in older adults: Assessment, management, and challenges. *Clinical cardiology*, 43(2), 99-107. 2020.
- [13] Boamah, S. A., Weldrick, R., Lee, T. S. J., & Taylor, N. Social isolation among older adults in long-term care: A scoping review. *Journal of Aging and Health*, 33(7-8), 618-632. 2021.
- [14] Bu, Z., Huang, A., Xue, M., Li, Q., Bai, Y., & Xu, G. Cognitive frailty as a predictor of adverse outcomes among older adults: A systematic review and meta-analysis. *Brain and behavior*, 11(1), e01926. 2021.
- [15] Holge, S., Deshmukh, K., Shah, P., Shah, A., & Shah, S. The Impact of Age-Related Sensory Impairments (Hearing, Vision, and Taste) On Cognitive Function, Social Interaction, and Quality of Life in Older Adults. *Int J Geriatr Gerontol*, 6(155), 2577-0748. 2023.
- [16] World Health Organization. World report on ageing and health. *World Health Organization*. 2015.
- [17] Addo, K. M., & Khan, H. T. A. Factors affecting healthy aging and its interconnected pathways. *Turkish Journal of Healthy Aging Medicine*, 1(1). 2024.
- [18] López-Otín, C., Blasco, M. A., Partridge, L., Serrano, M., & Kroemer, G. The hallmarks of aging. *Cell*, 153(6), 1194–1217. <https://doi.org/10.1016/j.cell.2013.05.039> 2013.
- [19] Marmot, M., Siegrist, J., & Theorell, T. Health and the psychosocial environment at work. *In Social determinants of health (2nd ed.)*, Oxford University Press. 2006.
- [20] Blane, D. The life course perspective, the social gradient, and health. *In Social determinants of health (2nd ed.)*, Oxford University Press. 2006.
- [21] Alcântara da Silva, P. Individual and social determinants of self-rated health and well-being in the elderly population of Portugal. *Cad Saúde Pública*, 30(11), 2387–2400. 2014.
- [22] Øvrum, A., Gustavsen, G. W., & Rickertsen, K. Age and socioeconomic inequalities in health: Examining the role of lifestyle choices. *Advances in Life Course Research*, 19, 1–13. 2014.
- [23] Sağlık Bakanlığı. Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı, 2015-2020. ISBN: 978-975-590-520-4, Yayın No: 960, Ankara. 2015.

- [24] Sağlık Bakanlığı. Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı, 2021-2026. ISBN: 978-975-590-858-8, Yayın No: 1242, Ankara. 2021.
- [25] Alanezy, M. A., Alahmarai, F. F. S., Al-Bisha, K. M., Al-Khairi, A. A., Almutairi, S. A., Almansoor, M. M. S., ... & Al Shammari, M. N. Promoting Healthy Ageing: The Role of Nurses in Preventive Geriatric Care. *Journal of International Crisis and Risk Communication Research*, 147-155. 2024.
- [26] Thiamwong, L. Future nursing research of older adults: Preserving independence and reducing health disparities. *Pacific Rim international journal of nursing research*, 26(1), 1. 2021.
- [27] Karatay, G. Koruyucu Ruh Sağlığı Perspektifinde Yaşlı Bireylere Yaklaşım: Halk Sağlığı Hemşireleri Anahtar Rolde midir? *Türkiye Klinikleri Public Health Nursing-Special Topics*, 7(1), 7-11. 2021.
- [28] Gümüş, E. Ç. Yaşlı Bireylerde Yaşam Kalitesi ve Etkileyen Değişkenlerin Halk Sağlığı Hemşireliği Kapsamında Değerlendirilmesi. *Academic Social Resources Journal*, 6(32), 1917-1921. 2024.

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN SİMÜLASYON TEMELLİ EĞİTİMİNDEN MEMNUNİYET DÜZEYLERİ: TÜRKİYE’DE HEMŞİRELİK ALANINDA YAPILAN TEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi, Hümevra HANÇER TOK¹ Dr. Öğr. Üyesi, Eda KILINÇ İŞLEYEN²

¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Suşehri Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü,

<https://orcid.org/0000-0003-3283-4192>, hancertok@gmail.com

² Uşak Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği
Anabilim Dalı, eda.isleyen@usak.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1857-4953>

ÖZET

Arka plan: Hemşirelik eğitiminde simülasyon, öğrencilerin gerçek hayatta karşılaşabilecekleri klinik senaryoları güvenli ve kontrollü bir ortamda deneyimlemelerine olanak tanıyan etkili bir eğitim yöntemidir. Bu sayede, öğrenciler teorik bilgilerini pratiğe dökerken, karar verme, problem çözme ve iletişim becerilerini geliştirirler. Bu yöntem, öğrencilerin sadece bilgi edinmelerini değil, aynı zamanda deneyim kazanmalarını da sağladığı için öğrenci memnuniyeti üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır.

Amaç: Bu çalışma, Türkiye’de 2024 yılı öncesinde arasında hemşirelik alanında “hemşirelerin simülasyon eğitiminden memnuniyet düzeylerini” konusuna yapılmış yüksek lisans-doktora tezlerini bazı özellikleri yönünden değerlendirilmesi amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Yöntem: Veriler, Yüksek Öğretim Kurumu ulusal tez merkezinde 20.01.2024 yılı öncesinde yayınlanmış ve simülasyon eğitiminden memnuniyeti ölçen yüksek lisans- doktora tezleri incelenmiştir. Anahtar kelime olarak “simülasyon, hemşire, memnuniyet ” Türkçe ve İngilizce aratılmıştır. Konuyla ilgili n=7 teze ulaşılmıştır. Çalışma kriterlerine uyan n=7 yüksek lisans-doktora tezi araştırmanın örneklemine oluşturmuştur. Araştırma için etik kurul izni alınmamış Yüksek Öğretim Kurumu ulusal tez merkezinden erişimi olan doktora tezleri çalışmaya dâhil edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde sayı ve yüzde kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmaların örneklem sayısı n=56 ile n=102 hemşirelik öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışmaların %71.42’si son beş yılda gerçekleşmiştir. Çalışmaların sadece %42.86’sı yarı deneysel ve %57.14’ü (1 çalışma)’si deneysel çalışmadır. Tüm çalışma gruplarında örneklem sayısı belirlemede Power analizi kullanılmıştır. Çalışmaların %42.85’i doktora tezleridir. Çalışma alanları çeşitlilik göstermektedir. Bu alanların bazıları; resüstasyon, post partum bakım, preeklamsi vb.’dir. Bu çalışma alanlarının yanı sıra tüm çalışmalarda hemşirelik öğrencilerinin simülasyon eğitiminden memnuniyetini ölçmüşlerdir. Tezlerin büyük çoğunluğunda hemşirelik öğrencileri (%57.14) simülasyona eğitiminden diğer öğrenme tekniklerine kıyasla daha fazla memnun kalmışlardır

Sonuç: Bu çalışmada hemşirelerin simülasyon eğitiminden memnuniyet düzeyleri ve tezlerin bazı özellikleri yönüyle incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda çalışmaların tamamında hemşirelik öğrencileri simülasyon eğitiminden memnun kalmıştır. Ancak, kontrol grubunda yer alan öğrencilerde kullanılan tekniklerden memnun kalmışlardır. Bu noktada hemşirelik öğrencileri yenilikçi eğitim teknikleri kullanmaktan memnun ve isteklidirler. Ek olarak, çalışmaların tamamı deneysel ve yarı deneyseldir. Tüm tez çalışmalarında örneklem seçiminde kabul gören teknikler kullanılmıştır. Simülasyon eğitime son yıllarda ağırlık verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Simülasyon Temelli Eğitim, Hemşire, Memnuniyet, Tez

ASA LİND'İN KUMKURDU ADLI MASALINDA BİR ÇOCUĞUN GÖZÜYLE MUTLULUK VE DOĞA SEVGİSİ

***Doç. Dr. Sevra Fırcıoğulları**

000-0003-1052-6092, sevrafirinci@gmail.com

Özet

Asa Lind'in Kumkurdu masalı bir kız çocuğunun gözüyle gerçek mutluluğun tarifini yapmakta ve yetişkinler dünyasındaki çelişkilere dikkat çekerek şekilciliği eleştirmektedir. Çocuk yetiştirme tutumlarında şekilci, umursamaz ve kuralcı bir tutumun çocuğun dünyasında yaratacağı olumsuz etkiyi de eleştirmektedir. Masalda verilen mesaj bir çocuğun kalben gerçek mutluluğunun yaratım, keşfetme ve bozulmamış bir değer anlayışıyla biçimlendiği yönündedir.

Masalın kahramanı Zackarina Kumkurdu adlı bir hayal kahramanı yaratır ve günlerini onunla geçirmeye başlar. Kumkurdu, anne ve babasının ona ayırmadığı zamanı ayıran, olağanüstü yetenekleri olan bir kahramandır. Bir çocuğun yetişkinler dünyasında mutlu olmak ve gerçek bir güven duyabilmek için arayışları sırasında karşılaştıklarından sonra yarattığı bu kahraman, Zackarina'ya sadece kendisinin görebildiği ağaç kabuklarına yazılı mektuplar göndermekte, yetişkinlerin yanıtsız bıraktığı sorulara cevap vermektedir. Kumkurdu'nun bir evi yoktur, her yer onun evidir. Doğada bir yerlerde özgürce yaşayabilmek insanın tek bir evde yaşamasından çok daha fazla büyük bir zenginliktir. Çocuğun anlam dünyasında saflığı ve bozulmamış zenginliğin tanımı da bu hayali karakterin özellikleri ve yaşamı içinden aktarılır. Anne ve babasının yani yetişkinlerin koyduğu şekilci kuralların birçoğunu tanımayan ve çocuk ruhundaki tüm heyecan ve keşfetme isteğini simgeleyen kumkurdu yetişkinlerin tüm bunları bir zamanlar bildiğini ancak artık unuttuklarını vurgulamaktadır. Bir çocuğun en çok korktuğu karanlığın kendi hayal dünyasında sevebilecek bir renge dönüşebileceğini öğreten de kumkurdudur. Çocuğun içindeki sevgi onu korkutan şeyleri yenebilecek güçtedir ve hayal dünyası buna yardımcı olabilir. Bir çocuğun gerçek güveni ve mutluluğu doğarken içinde getirdiği potansiyel güçle maneviyat, sevgi, değer anlayışı ve hayal gücüyle yaşayabileceğinin mesajı da verilir. Bunlar yetişkinler tarafından örülenmediği veya yok edilmediği sürece mutluluk, sevgi, güven ve iyiliğe uyumlu potansiyel güçlerle dünyaya gelir. Ve bunları yaşatabilecek yeteneğe de sahiptir. Masalda verilen en güçlü mesaj da buna ilişkindir. Bu çalışma edebiyat sosyolojisi alanında olup simgesel analiz ve yorumlama yöntemi kullanılarak kaleme alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Edebiyat sosyolojisi, Saflık, Çocukluk, Mutluluk, Etik

HAPPINESS and NATURE LOVE THROUGH THE EYES OF A CHILD IN ASA LIND'S TALE CALLED SANDWORM

Abstract

Asa Lind's tale *The Sandworm* describes true happiness through the eyes of a girl and criticises formalism by drawing attention to the contradictions in the adult world. It also criticises the negative impact that a formalistic, uncaring and prescriptive attitude in child rearing attitudes will have on the child's world. The message given in the tale is that the true happiness of a child's heart is shaped by creation, discovery and an unspoilt understanding of value.

The heroine of the tale, Zackarina, creates an imaginary hero called the Sandworm and begins to spend her days with him. Sandworm is a hero with extraordinary abilities, who spends time with her that her parents do not give her. This hero, created after a child's search for happiness and real trust in the adult world, sends Zackarina letters written on tree bark that only she can see, and answers questions that adults leave unanswered.

Sandworm has no home, everywhere is his home. Being able to live freely somewhere in nature is a much greater wealth than living in a single house. The definition of purity and unspoilt wealth in the child's world of meaning is conveyed through the characteristics and life of this imaginary character. The sandworm, who does not recognise many of the formalist rules set by his parents, i.e. adults, and who symbolises all the excitement and desire to discover in the child's soul, emphasises that adults once knew all these things but have now forgotten them. It is the sandworm that teaches that the darkness that a child fears the most can turn into a colour that can be loved in its own imagination. The love within the child is strong enough to overcome the things that frighten it, and the world of imagination can help it to do so. The message is also given that a child can experience true confidence and happiness with the potential power he/she is born with, spirituality, love, understanding of values and imagination. As long as these are not harmed or destroyed by adults, the child is born with potential powers compatible with happiness, love, trust and goodness. And it has the ability to keep these alive. This is the most powerful message given in the tale. This study is in the field of sociology of literature and is written by using symbolic analysis and interpretation method.

Keywords: Sociology of literature, Purity, Childhood, Happiness, Ethic

Asa Lind'in Kumkurdu Masalı bir çocuk gözüyle mutluluk, yetişkin dünyası, çocuğa yönelik yetişkin tutumları ve etik üzerine önemli mesajlar içermektedir. Bilindiği gibi çocukluk özel bir dönemdir ve bu süreçte çocuğun karşılaştığı yetişkin tutumları onun dünyaya ilişkin algısına, adalet duygusuna, zihinsel ve duygusal dünyasına, dil gelişimi dahil tüm akademik geleceğine etki etmektedir.

Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren kendini sosyal bir kurum olan ailenin içinde bulur. Bu andan itibaren duyduğu sesler, dokunduğu nesnelere, gördüğü şeylerle artık eğitimi de başlamış olmaktadır. Hatta bebeklerin anne karnında beşinci aydan itibaren dışarıdan gelen sesleri dinlediği düşünülürse eğitimin dünyaya gelmeden başladığı da söylenebilir. Bu bakımdan başta dil becerileri olmak üzere çocukların çeşitli becerilerini geliştirme açısından aile ve okul öncesi eğitimi çok önemlidir. Çünkü 0-6 yaşlarda beden, dil ve zihin gelişimi çok hızlı ilerlemektedir. Bu dönemdeki gelişmeler çocuğun yaşamını ve geleceğini belirleyici olmaktadır (Güneş'ten aktaran, 2016: 67).

Özellikle çocukluğun ilk yıllarında yetişkinlerin tutumlarında gördüğü çelişkiler çocuğun doğarken beraberinde getirmiş olduğu ve henüz sarsılmamış olan adalet duygusu üzerinde güçlü bir etki yaratmaktadır. Çocuğun adil, dengeli, üretici bir birey haline gelmesinde yetişkinlerin, özellikle anne babanın tutumu en büyük etkiye sahiptir. Yaşamı boyunca çocuğun yetişkinliğe geçişini etkileyecek tüm serüven öncelikle anne ve baba ile geçirdiği ilk yıllarda yaşanmaktadır. Dolayısıyla adalet ve sevgiyle çocuğu kuşatıcı bir tutum onun yaşam serüvenini, yetişkinlikte kuracağı ilişki biçimlerini, akademik başarısını, adalet hissini dolayısıyla mutluluğunu doğrudan etkilemektedir. Ailedeki tutarlı davranışlar çocuğun içindeki dengeyi, henüz bozulmamış adalet duygusundan kaynaklı adalet beklentisini de zedelemeyecektir.

Çocuğun ruhsal açıdan sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için aile içindeki tutarlı davranışlar ve çocuğa verilen eğitim önemlidir. Aile çocuğun her döneminde eğitimi noktasında yol göstermek, yönlendirmek ve çocukla olumlu ilişkiler kurmak durumundadır. Sağlıklı düşünebilen, araştıran ve sorumluluk sahibi bireylerin yetişmesinde ebeveynlerin çocukla kurduğu iletişim biçimi belirleyici olmaktadır. Bu noktada ebeveynlerin öncelikle iletişim becerilerini geliştirmelerinin önemi ortaya çıkmaktadır (Ereş, 2009: 93).

Bu bağlamda Asa Lind'in Kumkurdu masalının ana kahramanı küçük bir kız çocuğu olan Zackarina, ailesinin ona karşı sevgisiz tutumlarını, umursamaz, sevgisiz, son derece kuralcı ve şekilci tutumu karşısında çok büyük bir mutsuzluk hisseder. Anne ve babasının kendisine zaman ayırmaması, kuralcı tutumları ve şekilci beklentileri küçük kızını büyük bir yalnızlığa iter. Bu süreçten sonra kendine hayali bir kahraman yaratır. Ki zaten bilindiği gibi çocukluğun bir dönemi çocuğun renkli hayal kahramanlarını yarattığı animist dönem geçirdiği bilinmektedir.

Bu eserde söz konusu doğal dönemi geçirirken Zackarina'nın yarattığı hayali kahraman onun anne babası tarafından göremediği sevgiyi, ilgiyi ve güveni ona veren doğayla ilişkisini canlı tutan ve küçük mucizeleriyle onu şaşırtan bir tilki olarak belirir. Bu hayali kahraman ona anne babasının göstermediği ilgiyi göstermekte, anne babasının yanıtız bıraktığı soruları cevaplamakta ve ona düzenli olarak ağaç kabuklarına yazılmış mektuplar göndermektedir. Eserde anne babayla kurulan güçlü duygusal bağın kopması ve çocuğun yalnızlaşarak kendi iç dünyasında yarattığı bir kahramanla doğayı ve dünyayı keşfetmeye çalışması aktarılmaktadır. Böylelikle çocuk yetiştirme tutumlarında yapılan hatalar, çocuğun iç dünyasında eksik bırakılan duygusal doyum ve manevi bağın etkilerinin sonuçları fantastik bir olay örgüsüyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Çocuğun iç dünyasının gelişiminde anne babanın tutum ve yaklaşımlarının rolü de bu şekilde vurgulanmaktadır.

Anne ve babalar çocukların duygu ve düşüncelerini ifade etmesine fırsat vermeli; olumlu davranış örneklerini ise takdir etmelidirler. Tehdit etme, eleştirme, kıyaslama, baskı gibi uygulamalar yerine çocukta iç disiplini geliştirmeye çalışmalıdırlar. Bu noktada çocukta güven duygusunu geliştirmeli ve koşulsuz sevgi sunmalıdırlar (Özbey, 2010: 16).

Zackarina yarattığı hayali kahramana Kumkurdu adını verir. Kumkurdu insanın doğayla kurduğu ilişkideki zenginliği de simgeler. Zira bir evi yoktur, her yer onun evidir ve doğayla barışık şekilde keşfettiği her şeyi Zackarina ile paylaşmaktadır. Yetişkinlerin koyduğu sert ve katı kurallar Kumkurdu ile kurulan ilişkide ortaya çıkmamaktadır. Dolayısıyla yetişkin tutumlarında yapılan hatalar Zackarina ve hayali kahramanı olan Kumkurdu arasında gerçekleşmemektedir. Yazar bu şekilde çocuk yetişkin ilişkisinde yetişkinlerin şekilci tutumları ile çocuğun iç dünyasında yaratabileceği tahribata, mutsuzluğa dikkat çekmiştir.

Çocuklar kendilerine yabancı olan bir dünyaya yaşamlarını sürdürebilecekleri bilgi ve beceriden yoksun olarak gelmektedirler. Aile çocukların bu yöndeki bilgi ve becerileri

edinme ve ilk günden itibaren çocuğun yaşamını şekillendirme gücüne sahip olma açısından en önemli ve etkili bir kurumdur. Söz konusu süreçte ebeveynin çocuk gelişimi ve eğitimine ilişkin bilgi eksikliği ya da bilgiyi çeşitli nedenlerle uygulamaya aktaramaması çocukta olumsuz davranışların yerleşmesine zemin hazırlayabilmektedir (Tezel Şahin ve Özbey,2007: 39,40).

Kumkurdu bütün yetişkinlerin bir zamanlar bir çocuk olduğunu ve doğanın zenginliği, kuralların şekilci ve sert yönünü bildiklerini ancak zamanla tüm bunları unutarak bir yetişkin haline geldiklerini anlatır. Dolayısıyla Kumkurdu çocuk kalbinde bekleyen, yaşam sevincini, keşfetme heyecanını, doğayla kurulana bozulmamış saf ilişkiyi ve bunun çocuk dünyasındaki önemini simgeleyen bir kahraman olarak çizilmiştir. “Doğa, çocuk için deneyim kaynağıdır. Çocuk doğayı hem eğlence alanı hem de keşif alanı olarak görür” (Yağmur ve Aytan, 2018: 1609). Çocuğun doğayla ilişkisinin dengeli kalması, doğayı ve yaşamı keşfetmesinde, doğadaki diğer canlılarla kuracağı ilişkide dolayısıyla mutluluğunda doğrudan etkilidir. Bu onun doğa karşısında hissettiği korku, tedirginlik, yalnızlık ve güvensizlik gibi olası olumsuz durumları da ortadan kaldırır.

Kumkurdu aynı zamanda çocuğun iç dünyasındaki korkuları da yatıştırılmaktadır. Karanlıktan korkan Zackarina’yı yatıştıran ve onun korkularını farklı renklere dönüştürmeyi başaran yine Kumkurdu’dur. Dolayısıyla masal yetişkinlerin çocuğun korku ve travmalarında çocuğu yatıştırmak için yapması gerekenleri çocuğun yarattığı bir hayal kahramanı üzerinden aktarmaktadır.

Zackarina, yarattığı masal kahramanı Kumkurdu sayesinde karanlığı yaşamında bir renk olarak kabule etmeyi ve sevdiği renklere dönüştürmeyi böylelikle korkularını yenmeyi başarır. Aslında Kumkurdu bir çocuğun hayal dünyası sayesinde korkularını yenebileceğini, yaşamla kuracağı ilişkide de başarabileceğini göstermiştir. Bu bağlamda eser çocuk kalbinde saflık, değer, adalet, yaratıcılık, sevgi gibi değerlerin var olduğunu ve yetişkinler tarafından tahrip edilmedikleri takdirde sağlıklı bir bireyin gelişiminde temel öneme sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Ana karakter Zackarina içindeki değerler yara almış olmasına rağmen yarattığı hayal kahramanı ile yetişkin tutumlarının olumsuz etkisinden kurtulabilmiştir. Masalın ana mesajı yanında verilen bir diğer mesaj şudur: Yetişkinlerin yanlış tutumlarından etkilenen çocuklar bile kendi içlerinde yer alan sevgi, değer, yaratıcılık ve hayal gücü ile süreci sağlıklı

atlatılmaktadır ve adaletsizliğe maruz kalsalar da bu durumdan sağlıklı bireyler olarak çıkabilme ihtimalleri vardır.

Kaynak:

Arıncı, F, A, (2016), Erken Çocukluk Dil Gelişiminde Ailenin Rolü, Türkiye Eğitim Dergisi, Cilt:1 , Sayı:1

Ereş, F. (2009). “Toplumsal Bir Sorun: Suçlu Çocuklar ve Ailenin Önemi”. Aile ve Toplum Dergisi. Cilt: 5, Sayı:17

Özbey, S, (2010), “Okul Öncesi Çocuklarda Uyum ve Davranış Problemleriyle Başa Çıkma Ailenin Rolü, Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, Yıl: 11, Cilt: 6

Tezel Şahin, F. ve Özbey, S.(2007), “Aile Eğitim Programlarına Baba Katılımının Önemi”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt: 18,Sayı:1, Nisan

Yağmur, S, Aytan, T, (2018), “Türk Çocuk Edebiyatında Doğa ve Çocuk İlişkisi”, Turkish Studies Educational Science, Sayı: 13, Cilt : 27

ROLAND BARTHES VE DİYONİSYAN BİLİM

***Doç. Dr. Sevra Fıncıoğulları**

000-0003-1052-6092, sevrafirinci@gmail.com

Özet

Bu çalışmada ünlü edebiyat eleştirmeni Roland Barthes'ın yazar, dil ve edebiyat üzerine olan görüşleri ve eleştirileri tanıtılmıştır. Roland Barthes dili ideolojik yüklerle donanmış güçlü bir araç olarak görür. Onun için dil, hiçbir zaman masum ve tarafsız düşünülecek bir iletişim aracı değildir. Batı toplumlarının eleştirisini de yapan yazara göre dil, Avrupa toplumunun dünya üzerinde kurmaya çalıştığı ve dayatmak istediği düzenin kurgulayıcısıdır. Bu anlamda göstergelerle donatılmıştır. Nietschze'nin genel felsefesinden de beslenen yazar, onun Diyonisos ve Apollon çözümlerini kendi dil analizinde kullanır. Buna göre dil ideoloji ile yüklüdür ve modern dönemde klasik batı metinleri bu ideolojiyi yayan kalıplar üreten yapıtlar olarak ortaya çıkmışlardır. Bu yönüyle kültürü inşa etmeye çalışan batı toplumları, Apollonik bir tutum içinde, gösterge bombardımanı ile kendi hegemonyasını kurmaya çalışırken dili kullanmışlardır. Özellikle yazar odaklı metinlerin hegemonik bir biçimlendirme içerdiğini belirten yazara göre metinler yazar odaklı okunmalı ve bu hegemonya okuyucu tarafından kırılmalıdır. Bu yönüyle Apollonik yani akılcı ve ideolojik amaçla yazılan bu metinler bireyin duygusal yönü ile okunmalı ve yorumlanmalıdır. Dolayısıyla yeni bilim akılla değil, duyguyla yapılmalı yani Diyonisyen olmalıdır. Akılla kurulan kalıpları, duyguyla kırmalı ve parçalamalıdır. Çalışmada Roland Barthes'ın genel bilim anlayışı tanıtılmış ve kısaca eleştirisi yapılmıştır. Çalışma özellikle ideoloji, dil, göstergebilimsel Çözümleme/ yorumlama, edebiyat sosyolojisi alanlarında yapılan çalışmalar için temel önemdedir. Roland Barthes'ın göstergebilim anlayışı da bu bağlamda tanıtılmış ve eleştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Göstegebilim, Roland barthes, Diyonisyen Bilim, Apollon, Diyonisos

ROLAND BARTHES and DIONISIAN SCIENCE

Abstract

The views and criticisms of the famous literary critic Roland Barthes on the author, language and literature are introduced. Roland Barthes sees language as a powerful tool equipped with ideological baggage. For him, language is never an innocent and neutral means of communication. According to the author, who also criticizes Western societies, language is the constructor of the order that European society tries to establish and impose on the world. In this sense, it is equipped with signs. The author, who also draws on Nietzsche's general philosophy, uses his analysis of Dionysus and Apollo in his own analysis of language. Accordingly, language is loaded with ideology and classical western texts in the modern period have emerged as works that produce patterns that spread this ideology. In this respect, western societies trying to construct culture have used language in an Apollonian manner, trying to establish their own hegemony with the bombardment of signs. According to the author, who states that especially author-oriented texts contain a hegemonic formatting, texts should be read author-oriented and this hegemony should be broken by the reader. In this respect, these texts written for Apollonian, rational and ideological purposes should be read and interpreted with the emotional aspect of the individual. Therefore, the new science should not be done with reason, but with emotion, that is, it should be Dionysian. It should break and shatter the molds established by reason with emotion. In this study, Roland Barthes' general understanding of science is introduced and briefly criticized. The study is of fundamental importance especially for studies in the fields of ideology, language, semiotic analysis/interpretation and sociology of literature. Roland Barthes' understanding of semiotics is also introduced and criticized in this context.

Keywords: Semiotics, Roland Barthes, Dionysian Science, Apollo, Dionysos

Roland Barthes, 1915 – 1980 yılları arasında yaşamış yazar ve edebiyat eleştirmenidir. Bir Fransız olan Barthes, yaşadığı dönemde kendi toplumunu da eleştirmiştir. Barthes'ı üne kavuşturan post yapısalcı döneminde ortaya attığı **yazarın ölümü** üzerine olan tezidir. Barthes modern dönemin sıkı eleştirmenlerinden biri olarak, özellikle edebiyat alanında gösterge ve mitleri incelemiş ve analiz etmeye çalışmıştır. Ona göre, modern batı (burjuva) düzeninin devamını sağlayan en önemli göstergelerden biri de dildir ve dil, dayatılan düzenin devamı için göstergelerle donatılmıştır.

Ona göre, dil edebiyatın nesnesi haline gelmiş olup, hiçbir şekilde masum ve tarafsız bir iletişim aracı değildir. Kelimelerin ideolojik bir belleği vardır... Daha ilk eserlerden başlayarak, görünüşte doğal ve masum olan bir metnin arkasında ırkçılığın, cinsiyet

ayrımcılığının ve kolonyalizmin nasıl saklandığını gösteren Barthes, edebiyattan başka reklamlar ve ideoloji gibi farklı alanları da bir dil sistemi olarak ele alıp analiz etmiş ve kitle iletişim araçları tarafından benimsenen kodlara karşı da eleştirel bir gözle bakmıştır (Cevizci, 2005: 205). “Göstergebilimde dilsel göstergeler, dil dışı göstergeler ile bir arada işlemektedir... Barthes, kendine özgü yaklaşımla burjuva toplumunun moda, giysi, otomobil, şehir vb. kültürel öğelerini çözümlenmiştir. O, bütün dizgeleri anlamlama (signification) kavramıyla göstergebilime bağlar” (Bircan, 2015: 17).

En önemli eserleri; “Yazının Sıfır Noktası”, “Göstergeler İmparatorluğu”, “Mitolojiler”, “Göstergebilimin İlkeleri”, “Göstergebilimsel Serüven”, “Metnin Hazzı” ve Balzac’ın bir öyküsünü çözümlendiği “S/Z” adlı eserleridir. Barthes’ın fikirlerinin biçimlenmesinde yapısalcılarının etkisi büyük olmuştur. Ancak Barthes’in en çok ses getiren dönemi post yapısalcı dönemidir.

Post yapısalcılık, 1970’lerde yapısalcılığı aşma iddiasıyla ortaya çıkan bir felsefi akım olarak tanımlanabilir. Post yapısalcılar Saussure’ün dille ilgili çalışmalarından büyük oranda etkilenmişlerdir. Post yapısalcılar, dilde temsiliyet iddiasını reddederler. Buna göre bir sözcüğün temsil ettiği şey keyfi ve uzlaşımaldır.

Barthes’ın ve post yapısalcılarının metne yönelik bu yaklaşımı Nietzsche’nin, Batı kültürü eleştirisine kadar uzanır. Nietzsche, batının, özellikle modern dönemle birlikte insana yönelik olarak yaptığı tanımlamada ve genel olarak modern projede büyük oranda zorlayıcılık ve baskının varlığına dikkat çeker. Nietzsche, eleştirisini insana yönelik yaptığı benzetmede ortaya koyar: O, insanın ölçülü ve akılcı yanını güzelliğin ve ölçülülüğün sembolü olan Apollon’a, şehvani ve zevke düşkün tarafını ise Grek mitolojisinin şarap tanrısı olan Dionisos’a benzetmiştir. İnsandaki bu iki taraf ölçülülüğü (Apollon- akıl) ve yıkıcılığı (Dionisos- duygu) da içeren bir ölçsüzlüğü içermektedir.

Post yapısalcılar özellikle bilimsel alanda ve kültürde ağırlıklı olarak hissedilen batının bu dayatmacı anlayışına muhalif bir tavırla ortaya çıkmışlardır. Onlar, genel olarak batı kültürünün biçimlendirici ve katı rasyonel tutumunun, kültürde, ağırlıklı olarak dilde kendini gösterdiğine dikkat çekmişlerdir. Buna göre batı kültürü egemenliğini kültürel kodlarla özellikle dil aracılığıyla kurmaya çalışmaktadır. Post yapısalcılar bu nedenle dilin ideoloji ile yüklü olduğunu ve baştan ayağa kirletildiğini savunmuşlardır. Özellikle modern dönemin ürünü

olan klasik metinlerin ideolojik anlamda söz konusu taraflılığı taşıdığına dikkat çekmişlerdir. Bu nedenle dilin sarsılması, dildeki bu ideolojik kalıpların kırılması gerektiğini savunmuşlardır.

Modern dönemde yazılan metinlerin çoğunun yazar odaklı olmasını da bu yönüyle eleştiren post yapısalcılar, artık metinlerin okur odaklı olması gerektiğini ve okurun da metinde yer alan ve bu ideolojik baskı içeren yönünü de eleştirel bir okumaya tabi tutması gerektiğini vurgulamışlardır. İşte bu nedenle okuyucu modern dönem metinleri yorumlayarak okumalı ve ideoloji ile yüklü bu metinleri sarsmalıdır. Barthes'ın deyimiyle kırmalı ve parçalamalıdır. Bu kırma ve parçalama kişisel yorumlarla haz alınan bir etkinlik olmalıdır.

Barthes, bu vurgusuyla aslında son dönem klasik bilim anlayışına da başkaldırır. Zira bu bilim anlayışı batının dünyaya dayattığı ve gerçekmiş gibi gösterdiği Apollonik bir biçimlendirmeden başka bir şey değildir. Dolayısıyla artık insanın Diyonisyen tarafıyla bu dayatmacı bilimsel yaklaşım gibi, ideoloji ile yüklü olan dil parçalanmalı ve kırılmalıdır. Bu doğrultuda bilim, insanın akılcı ve mantıklı yanıyla değil, Diyonisyen yanıyla gerçekleştirdiği bir etkinlik olmalıdır. Ona göre artık bilim klasik anlamından sıyrılarak “haz almanın bilimi” olmalıdır (Barthes, 1997). “

Barthes'a göre yeni bilim, dilin içinde var olan bu Diyonisyen ve ölçsüz olan yani daha doğal olanın içinden çıkacaktır. Anlamın disipline edilemeyen tarafı post yapısalcılara göre göstergenin gerçek doğasıdır. Onu disipline etmek (Apollon) doğasına aykırı olduğundan (dionisos) disipline etme çabaları da çoğunlukla başarısız girişimler olarak kalırlar. Post yapısalcılar bu noktada gösterge sistemleri içindeki bu yıkıcı ve göstergenin özünü yansıtan gerçek karakteri (yıkıcı diyonisyen tarafı) ortaya çıkarma çabasının gerekliliği üzerinde dururlar. Bu çaba ayrıca bütünsellik adı altında her türlü sınıflama ve ayrıma da karşı çıkmak, yasakları çiğnemek anlamına da gelmektedir. Özellikle Roland Barthes'ın bu noktada vurgusu önemlidir. Barthes, edebiyatı, dilin okuyuculara toplumun kurallarını ve doğrularını dayatan temel bir araç olarak görür. Ona göre “dil faşisttir” (Barthes, 1996).

Barthes'e göre yapılması gereken ise bu ideoloji ile dolu, kirletilmiş ve faşist dil karşısında bireyi hazır metinlerin alıcısı olmaktan uzaklaştırmaktır. Barthes'ın deyimiyle insan bütünlüklü, kurallı bir metni “almaya hazır bir aptal” olmamalıdır. (Barthes, 1996). Tam tersine böyle metinleri gördüğü zaman onları kırmaya, parçalamaya yönelen yorumlayan bir yazar olmalıdır.

Barthes, Şu soruyu sorar: “Sahici mi yaşamak istiyorsunuz” (Barthes, 2007: 10)

Eğer yanıtınız evet ise yıkıcı olan Dıyonisyen taraf ile haz alarak yıkarak ve sarsarak okumaya ynelmelisiniz. Bu okuma akılcı yanımızla değil, Dıyonisyen yanımızla yani duygularımızla yapacağımız bir okumadır. Barthes, genel olarak bu temel görüşler çerçevesinde göstergebilimin doęuŐunu ilan eder.

KuŐkusuz Barthes’ın ve post-yapısalcıların dile ve bilime ilişkin bu tanımlamaları anarŐist bir yaklaşıma dayanır. Dolayısıyla ideolojik bir tutum içerdiğinin söyledikleri dilin yapısını kırma girişimleri de kuralsızlığa dayalı yeni bir ideolojik bir tutum içerir. Aynı zamanda bu yaklaşım dilin gerçek yapısını bütünüyle göremez. Dil, salt ideolojik bir çerçevede algıladığından anarŐist bir tutumla ona karşı çıkma ve onu parçalama tavrı hakimdir. Bu nedenle insanlığın evrensel bilincine ve adalet duygusuna seslenen eserlerin varlığını da görmezler.

Kaynaklar

BİRCAN, U, (2015), *Roland Barthes ve Göstergebilim*, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Yıl:13, Sayı : 26, Samsun

CEVİZCİ, A, (2005), *Roland Barthes*, Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul

ROLAND, B, (2007), *Metnin Hazzı*, eviren: Őule Demirkol, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

ROLAND, B, (1996), *S/Z*, eviren: Sndz ztrk Kasar, Yapı Kredi Yayınları, 1996, İstanbul

ROLAND, B, (1997), *Göstergebilimsel Seriven*, evirenler: Mehmet Rıfat, Sema Rıfat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

ESKİ VE YENİ MÜFREDATA GÖRE HAZIRLANAN KİMYA 9. SINIF MEB DERS KİTABININ ATOMUN YAPISI KONUSU ÖZELİNDE KARŞILAŞTIRILMASI

BÜŞRA BUYRUK¹, Doç. Dr. GÜLSEDA EYCEYURT TÜRK²

¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, busra.buyruk1@gmail.com

²Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, geyceyurt@cumhuriyet.edu.tr-0000-0002-4757-3696

ÖZET

2024 yılında gerçekleştirilen müfredat değişikliği ile eğitim sürecinde birtakım önemli yenilikler meydana gelmiştir ve bu değişiklikler, ders kitaplarının içeriğini ve yapısını da etkilemiştir. Müfredat değişikliği sonucu ortaya çıkan farklılıklar en belirgin şekilde ders kitaplarında gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, 2018 yılı ve 2024 yılı MEB ders kitaplarının karşılaştırılması ve aradaki farkların incelenmesi, bu değişikliklerin eğitim sürecine olan etkilerini anlamak açısından önemlidir.

Araştırmada 2018 ve 2024 öğretim programlarına göre hazırlanan MEB Yayınları 9. sınıf kimya ders kitaplarındaki atomun yapısı konusunun içerik açısından karşılaştırılması hedeflenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılarak, derinlemesine veri toplanmıştır. 2018 ve 2024 müfredatlarına göre hazırlanan ders kitapları doküman olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın amacı ise 2018 ve 2024 öğretim programları doğrultusunda hazırlanan MEB Yayınları tarafından basılmış olan 9. sınıf kimya ders kitabındaki atomun yapısı konusunun içerik bakımından (bilginin sunumu, görsel materyaller ve işlevleri, etkinlikler ve ölçme değerlendirme) karşılaştırılarak değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Atom, maarif modeli, ders kitapları, müfredat karşılaştırılması

1.GİRİŞ

Eğitimde müfredat değişiklikleri, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve onları çağın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatmak amacıyla yapılır. Bu değişiklikler, eğitim sürecinde kaliteyi artırmayı ve öğrencilerin daha etkili bir öğrenme deneyimi yaşamalarını sağlamayı hedefler. Örneğin, teknoloji ve dijital becerilerin gün geçtikçe daha önemli hale gelmesi, eğitim müfredatlarında bu alanlara daha fazla yer verilmesini zorunlu kılmaktadır.

Demirel (2011), müfredatın tüm eğitim etkinliklerini kapsayan bir programlama süreci olduğunu belirtirken, öğretimin ise bu süreçte kullanılan yöntem olduğunu vurgular. Müfredat, eğitimde neyin öğretileceğini belirlerken, öğretim, bu içeriğin nasıl öğretileceğini ifade eder. Bu bağlamda, etkili bir müfredat, sadece bilgi aktarımını değil, aynı zamanda öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme ve işbirliği yapma gibi beceriler geliştirmelerini de sağlamalıdır.

Ayrıca, Demirel (2015), öğretim programlarının öğrencilerin davranış değişikliklerini sağlamak amacıyla düzenlenmiş yaşantılar sunması gerektiğini ifade eder. Bu, öğretim programlarının sadece teorik bilgiyi değil, aynı zamanda öğrencilerin gerçek hayatta kullanabilecekleri pratik becerileri de içermesi gerektiği anlamına gelir. Örneğin, proje tabanlı öğrenme ve STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) eğitimi gibi yöntemler, öğrencilerin öğrendiklerini pratikte uygulamalarına ve böylece daha kalıcı öğrenme sağlamlarına yardımcı olabilir.

Müfredat değişikliklerinin başarısı, öğretmenlerin bu değişikliklere uyum sağlayabilme ve bu değişiklikleri sınıf içi uygulamalara etkili bir şekilde entegre edebilme yeteneklerine de bağlıdır. Bu nedenle, öğretmenlerin mesleki gelişimlerine yönelik sürekli eğitim programları düzenlenmeli ve öğretmenler yeni müfredatın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatılmalıdır.

Kimya eğitiminde karşılaşılan başlıca sorunlar arasında laboratuvar araç-gereçlerinin yetersizliği, öğrencilerin derslere olan ilgisizliği ve ders kitaplarının yetersizliği yer almaktadır. Laboratuvar araç-gereçlerinin yetersizliği, öğrencilere teorik bilgileri pratik uygulamalarla pekiştirme imkanı tanımamakta ve böylece öğrenme sürecinde önemli bir eksiklik yaratmaktadır. Bu durum, öğrencilerin kimya derslerine olan ilgisini azaltmakta ve derslerde başarısızlık oranını artırmaktadır. Hasanoğlu, Ceyhun ve Karagölge (2002), laboratuvar çalışmalarının kimya eğitimindeki önemine dikkat çekmiş ve bu çalışmaların eksikliğinin öğrencilerin kimya konusundaki algısını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin derslere olan ilgisizliği ise, kimya derslerinin genellikle zor ve karmaşık algılanmasından kaynaklanmaktadır. Kara ve Özden (2005), kimya derslerine olan ilgisizliğin, öğrencilerin derse yönelik motivasyon eksikliğinden kaynaklandığını vurgulamışlardır. Öğrencilerin motive olabilmesi için derslerin ilgi çekici ve anlamlı hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu da ancak nitelikli ders materyalleri ve etkili öğretim yöntemleri ile mümkündür.

Ders kitaplarının yetersizliği de kimya eğitiminde önemli bir sorundur. Ders kitaplarının içerik bakımından yetersiz ve güncel bilgilerden uzak olması, öğrencilerin konuları tam anlamıyla kavramasını zorlaştırmaktadır. Özden ve Tekin (2006), ders kitaplarının güncel ve anlaşılır bir dilde olması gerektiğini vurgulamışlar ve bu kitapların öğrencilere kimya konusunu sevdirecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Bu sorunların çözümüne yönelik olarak, nitelikli ders materyallerinin geliştirilmesi ve laboratuvar çalışmalarını destekleyici etkinliklerin sunulması büyük önem taşımaktadır. Laboratuvar araç-gereçlerinin güncellenmesi ve öğrencilere pratik yapma imkanı tanıyan laboratuvar etkinliklerinin artırılması, öğrencilerin kimya derslerine olan ilgisini artıracaktır. Aynı zamanda, kimya derslerinde kullanılacak materyallerin ve öğretim yöntemlerinin öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Üce, Özkaya ve Şahin (2000), öğrencilere daha anlamlı ve ilgi çekici bir öğrenme ortamı sağlamak amacıyla müfredat değişikliklerinin yapılmasının önemini vurgulamışlardır.

Öğretmenlerin de bu süreçte etkin bir rol oynaması gerekmektedir. Öğretmenlerin, öğrencilere kimya derslerini sevdirmeye ve onların derse olan ilgisini artırma konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaları önemlidir. Bu nedenle, öğretmenlerin mesleki gelişimlerine yönelik sürekli eğitim programları düzenlenmeli ve öğretmenler yeni müfredatın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatılmalıdır.

Ders kitaplarının niteliği, öğrencilere etkin bilgi aktarımı sağlamak açısından büyük önem taşır. İyi bir ders kitabı, düzenli, yol gösterici ve uzmanlarca kabul gören bilgileri içermelidir. Bu kitaplar, öğrencilerin derslerde öğrendikleri konuları pekiştirmelerine ve daha iyi kavramalarına yardımcı olur. Görsel materyallerle desteklenen ders kitapları, konuların daha anlaşılır hale gelmesini sağlar ve laboratuvar etkinliklerine rehberlik eder. Öğrenciler, ders kitaplarını önemli bir bilgi kaynağı olarak görürler ve bu kitaplar, bilgi aktarımındaki rolü ile eğitim sürecinin vazgeçilmez bir parçasıdır.

Müfredat değişiklikleri, eğitim sürecinin kalite ve etkinliğini artırmayı hedefler. Müfredatın güncellenmesi, ders kitaplarının niteliğinin de iyileştirilmesini gerektirir. Bu bağlamda, müfredat değişiklikleri yapılırken ders kitaplarının içeriklerinin gözden geçirilmesi ve güncellenmesi önemlidir. Yeni müfredat, öğrencilerin ihtiyaçlarına daha iyi cevap verecek şekilde düzenlenmeli ve ders kitapları bu doğrultuda yenilenmelidir. Bu süreçte, ders kitaplarının içeriğinin sadece teorik bilgileri değil, aynı zamanda pratik uygulamaları ve güncel gelişmeleri de kapsamı gerekmektedir.

Laboratuvar etkinlikleri, kimya gibi derslerde öğrencilerin konuları daha iyi anlamalarına ve öğrendiklerini pratikte uygulamalarına olanak tanır. Ancak, laboratuvar araç-gereçlerinin yetersizliği ve ders kitaplarının bu etkinlikleri yeterince desteklememesi, eğitim sürecinde önemli bir sorun teşkil eder. Müfredat değişiklikleri ile laboratuvar etkinliklerinin daha fazla önem kazandığı bir eğitim modeli benimsenmelidir. Bu modelde, ders kitaplarının laboratuvar çalışmaları ile uyumlu hale getirilmesi ve bu çalışmaların etkin bir şekilde yürütülmesine katkı sağlaması gerekmektedir.

Öğrencilerin derslere olan ilgisizliği, genellikle derslerin zor ve karmaşık algılanmasından kaynaklanır. Müfredat değişiklikleri ile derslerin daha ilgi çekici ve anlamlı hale getirilmesi, öğrencilerin motivasyonunu artırabilir. Bu noktada, ders kitaplarının öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde düzenlenmesi ve içeriğinin zenginleştirilmesi önemlidir. Etkili ve nitelikli ders materyalleri, öğrencilerin derse olan ilgisini artırarak öğrenme sürecine olumlu katkıda bulunur.

Aslına bakacak olursak ders kitaplarının niteliği, öğrencilere etkin bilgi aktarımı sağlamak açısından kritik öneme sahiptir. Müfredat değişiklikleri, ders kitaplarının içeriğinin güncellenmesini ve iyileştirilmesini gerektirir. Bu süreçte, ders kitaplarının görsel materyallerle desteklenmesi, laboratuvar etkinliklerine yardımcı olması ve öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. (Eren, 1990; Nakiboğlu, 2009; Soong ve Yager, 1993 aktaran: Kanlı ve Yağbasan, 2004; Mulkey, 1987).

Türkiye'de kimya ders kitapları, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın belirlediği standartlara uygun olarak hazırlanmakta ve düzenlenmektedir. 2007 yılından itibaren, yapılandırmacı kuram esas alınarak ortaöğretim kimya ders programı kademeli olarak yenilenmiş ve bu yenilikler ders kitaplarına da yansıtılmıştır (MEB, 2007; MEB, 2008). Bu süreç, ders kitaplarının daha güncel, öğrenci merkezli ve yapılandırmacı öğrenme anlayışına uygun hale getirilmesini sağlamıştır.

Sonuç olarak, eğitimde yapılan müfredat değişiklikleri, öğrencilerin ihtiyaçlarını daha iyi karşılamayı, onları çağın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatmayı ve eğitimde kaliteyi artırmayı amaçlar. Bu değişikliklerin etkili olabilmesi için, hem öğretim programlarının hem de öğretmenlerin bu değişikliklere uyum sağlaması ve bu değişiklikleri uygulamaya geçirebilmesi önemlidir. Kimya eğitiminde karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik olarak

yapılan müfredat değişiklikleri de benzer amaçlar taşır; öğrencilerin ihtiyaçlarını daha iyi karşılamayı ve onlara daha etkili bir öğrenme deneyimi sunmayı hedefler. Nitelikli ders materyallerinin geliştirilmesi, laboratuvar çalışmalarının desteklenmesi ve öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin sağlanması, bu sürecin başarıya ulaşmasında önemli faktörlerdir. Müfredat değişikliklerinin eğitimde etkin bir şekilde uygulanabilmesi için ders kitaplarının da bu yeniliklerle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bu süreç, öğrencilerin akademik başarılarını artırmak ve onları gelecekteki profesyonel yaşamlarına daha iyi hazırlamak amacıyla büyük önem taşır.

Çalışmanın amacı ise 2018 ve 2024 öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitaplarının içeriklerini karşılaştırmaktır. Bu kapsamda, ortaöğretim 9. sınıf kimya öğretim programı ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 9. sınıf kimya ders kitapları, atomun yapısı konusuna odaklanılarak incelenmiştir. İki farklı döneme ait ders kitaplarının konu başlıkları, içerik yoğunlukları, görseller, etkinlikler, öğretim yöntemleri ve ölçme-değerlendirme yaklaşımları detaylı bir şekilde karşılaştırılmıştır.

2.YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış. Nitel araştırma, bir alanda derinlemesine veri toplanmasını içeren bir araştırma biçimidir (Yıldırım ve Şimşek 2005).

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması deseninden yararlanılmıştır. Durum çalışması, belirli bir olay veya durumu derinlemesine incelemeyi ve bu olay veya durumun çeşitli yönlerini kapsamlı bir şekilde ele almayı amaçlar. Bu araştırma modeli, bağlamsal anlamın ön plana çıkarılmasını sağlar ve esnek bir araştırma tasarımı sunar. Yıldırım ve Şimşek (2006), durum çalışmasının tek bir vakayı veya ilişkili vakaları derinlemesine incelemek için uygun olduğunu belirtirler.

Araştırmada 2018 müfredatı ile 2024 müfredatı doğrultusunda hazırlanan MEB 9. sınıf ders kitapları doküman olarak kullanılarak karşılaştırmalar yapılmıştır.

3.BULGULAR

3.1.Kazanım/Öğrenme Çıktısı

Çizelge 1: 2018 ve 2024 Kazanımları/ Öğrenme Çıktıları

2018 Müfredatı Kazanımları	2024 Öğrenme Çıktıları
<p>‘9.2.1. Atom Modelleri’</p> <p>‘9.2.1.1. Dalton, Thomson, Rutherford ve Bohr atom modellerini açıklar.’</p> <p>a. ‘Bohr atom modeli, atomların soğurduğu/yaydığı ışınlar ile ilişkilendirilir.’</p>	<p>KİM.9.1.3. ‘Atom teorilerindeki varsayımları kullanarak bilimsel bilginin değişebilirliğine ilişkin çıkarım yapabilme’</p> <p>a) ‘Atom teorilerinin gelişim sürecinde atomun yapısına ilişkin niteliklerin farkını ortaya koyar.’</p>

<p>Hesaplamalara girilmeden sadece ışın soğurma/yayma üzerinde durulur.’</p> <p>b. ‘Bohr atom modelinin sınırlılıkları belirtilerek modern atom teorisinin (bulut modelinin) önemi vurgulanır. Orbital kavramına girilmez.’</p> <p>c. ‘Atom modellerinin açıklanmasında bilişim teknolojilerinden (animasyon, simülasyon, video vb.) yararlanılır.’</p> <p>‘9.2.2. Atomun Yapısı’</p> <p>‘9.2.2.1. Elektron, proton ve nötronun yüklerini, kütlelerini ve atomda buldukları yerleri karşılaştırır.’</p> <p>a. ‘Elektron, proton, nötron, atom numarası, kütle numarası, izotop, izoton, izobar ve izoelektronik kavramları tanıtılır.’</p> <p>b. ‘Elektron, proton ve nötronun yük ve kütlelerinin nasıl bulunduğu sürecine ve izotop atomlarda ortalama atom kütlesi hesabına girilmez.’</p>	<p>b) ‘Elektron, proton ve nötronun yükü, kütlesi ve keşif tarihlerine ilişkin hazır veri seti kullanır.’</p> <p>c) ‘Atom ve atom altı parçacıklar ile ilgili bilimsel verileri inceleyerek bilimsel bilginin değişebilirliğini değerlendirir.’</p> <p>KİM.9.1.4. ‘Atom orbitallerinin bağıl enerjilerine ilişkin veriye dayalı tahminde bulunabilme’</p> <p>a) ‘Verilere dayalı olarak atom orbitallerinin bağıl enerjilerine ilişkin önermeler oluşturur.’</p> <p>b) ‘Atom orbitallerinin bağıl enerjilerine ilişkin veriye dayalı olan ve olmayan önermeleri karşılaştırır.’</p> <p>c) ‘Orbitallere ait bağıl enerji diyagramlarından elde ettiği verileri inceleyerek geçersiz çıkarımları ayıklar.’</p> <p>d) ‘Atom orbitallerinin bağıl enerjilerine ilişkin geçerli tahminleri temelinde yargıya varır.’</p> <p>KİM.9.1.5. ‘Elektronların atom orbitallerine yerleşimine ilişkin tümevarımsal akıl yürütebilme’</p> <p>a) ‘Elektronların atom orbitallerine yerleşimine ilişkin örüntü bulur.’</p> <p>b) ‘Bilimsel ilkelere ulaşmak için örüntülerden genellemeler yapar.’</p>
--	---

2018 yılında "kazanım" olarak adlandırılan ifadeler, 2024 yılında "öğrenme çıktısı" olarak yeniden adlandırılmıştır. 2018 yılında, kazanımlar 2 ana ve 5 alt kazanımdan oluşurken, 2024 yılında bu yapı 3 ana ve 9 alt öğrenme çıktısına dönüştürülmüştür. 2018 yılında kullanılan ifadeler daha keskin ve net iken, 2024 yılında daha esnek ve kapsayıcı ifadeler tercih edilmiştir. Bu değişiklikler, eğitim sürecinin daha dinamik ve öğrenci merkezli bir yaklaşımla ele alınmasını amaçlamaktadır.

3.2.Konuya Giriş

2018 yılına ait Milli Eğitim Bakanlığı ders kitaplarında, konuya giriş bölümünde anahtar kavramların belirtildiği gözlemlenmiştir. Ancak 2024 yılı Milli Eğitim Bakanlığı ders kitaplarında, konunun daha derinlemesine anlaşılabilmesi için öğrencilere eksikliklerinin kapatılması gerektiği vurgulanmış ve bilinmesi gereken kavramlar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu değişiklik, öğrencilerin konuları daha iyi kavramaları ve eksik bilgi alanlarını doldurmaları açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

3.3.Konu Anlatımı

2024 öğretim programı çerçevesinde hazırlanan ders kitaplarında görsel sayısının, 2018 öğretim programına göre hazırlanmış ders kitaplarındaki görsellere nazaran belirgin şekilde azaldığı gözlenmektedir. Nicel bir değerlendirme yapıldığında, 2018 yılı ders kitaplarında her sayfaya ortalama iki görsel düşerken, 2024 yılı ders kitaplarında üç sayfaya bir görsel düşecek şekilde azalma kaydedilmiştir. Bu değişiklik, eğitim materyallerinde görsel içeriğin kullanımındaki farklılaşmayı ve öğretim stratejilerinin yeniden ele alındığını göstermektedir.

3.4.Etkinlikler

2024 öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarında, etkinlik sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir. 2018 öğretim programı çerçevesinde hazırlanan ders kitaplarında yalnızca 2 etkinlik yer alırken, 2024 yılı ders kitaplarında bu sayı 6'ya yükselmiştir. Bu artış, yeni müfredatın, öğrencilerin aktif öğrenme süreçlerine katılımını teşvik etmeyi ve etkinlik tabanlı öğrenme yaklaşımlarını benimsemeyi amaçladığını göstermektedir.

Ayrıca, etkinlik bölümleri tamamlandıktan sonra, EBA karekodları aracılığıyla konuyla ilgili ek içeriklere (etkinlikler) ulaşma imkânı sunulmaktadır. Bu yöntem, öğrencilerin ders içeriklerine dijital kaynaklar üzerinden daha kolay erişimini sağlamaktadır.

3.5.Değerlendirme Soruları

2018 yılına ait ders kitaplarında değerlendirme soruları, çoktan seçmeli, doğru-yanlış ve boşluk doldurma sorularından oluşmakta ve toplamda 28 soru içermekteydi. Ancak, 2024 yılı müfredatı doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarında, değerlendirme sorularının yapısında ve sayısında belirgin değişiklikler yapılmıştır. Yeni ders kitapları, açık uçlu sorular ve doğru-yanlış sorularını içermekte olup, toplamda 19 değerlendirme sorusu barındırmaktadır.

3.6. 2018 Müfredatında Bulunan Konular

2018 öğretim programına göre hazırlanan ders kitaplarında, atom numarası, kütle numarası, nötr atom, iyon, izotop, izoton, izobar ve izoelektronik kavramları yer alırken, 2024 öğretim programına göre hazırlanan ders kitaplarında bu kavramların çıkarıldığı ve yerlerine yeni kavramların eklendiği gözlemlenmiştir.

3.7. 2024 Müfredatında Bulunan Konular

2024 öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarında atom orbitalleri (s, p, d, f orbitalleri) konusuna giriş yapılmış ve atomlarda elektron dağılım gösterimine değinilmiştir. Ayrıca, Aufbau, Pauli ve Hund kurallarına da değinilerek, bu kuralların etkinlikler aracılığıyla öğrencilere öğretilmesi ve öğrencilerin genellemeye ulaşmaları hedeflenmiştir. Bu değişiklikler, öğrencilerin atomik yapı hakkında daha derin ve kapsamlı bir anlayış geliştirmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.

4.TARTIŞMA ve SONUÇ

İzci ve Eroğlu'nun (2018) "Yenilenen 9. Sınıf Kimya Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" çalışmasında, ders saatlerinin yetersizliği, öğrenci

seviyesinin düşüklüğü ve kaynakların yetersizliği gibi konuları ön planda tutmuşlardır. Ayrıca, programa ilişkin bilgilendirme eksikliği ve programın sürekli değişmesi, öğretmenler tarafından önemli sorunlar olarak ifade edilmiştir. Ancak 2024 yılı müfredat değişikliğinde de, 9. sınıf öğrencileri için kimya dersi haftada yine 2 saat olarak belirlenmiş olup, konu ve etkinliklerin yetiştirilmesi açısından yetersizlikler yaşanmaya devam etmektedir. Bu bağlamda yapılan eleştiriler doğrultusunda, ders saatlerinin artırılması yönünde bir değişiklik gerçekleştirilmemiştir.

Turan (2019), kimya derslerindeki etkinliklerin niceliksel anlamda yetersiz olduğunu ve bazı ünitelerde hiçbir etkinliğin bulunmadığını belirtmiştir. 2024 müfredat değişikliği ile atom konusuna ilişkin etkinlik sayısı, eski müfredatta 2 iken 6'ya çıkarılmıştır. Bu değişiklik, etkinliklerin artışına yönelik anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Bu artış, öğrencilerin atom konusunu daha derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde öğrenmelerine olanak tanımaktadır.

Demir (2021), 2018 öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarının, ölçme ve değerlendirme konusunda derinlemesine bilgiler içermediği, daha çok genel ifadelerle yüzeysel bilgilere yer verdiğinden bahsetmiştir. Bu yaklaşımla, ölçme ve değerlendirme uygulamalarında önceliğin öğretmende olduğu ve öğretmenin sınırlandırılmaması amacıyla, herhangi bir araç, yöntem veya tekniğin belirtilmediği ifade edilmiştir (Demir, 2021). Ancak 2024 yılı müfredat değişikliği sonucunda, güncel ders kitabının etkinlik kısımlarının sonunda, öğrencilerin kendilerini değerlendirebilecekleri formlar eklenmiştir. Bu formlar, öğrencilere kendi öğrenme süreçlerini değerlendirme fırsatı sunmakta ve öz-değerlendirme yoluyla öğrenme etkinliklerini daha derinlemesine kavramalarını sağlamaktadır.

2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programında beceriler, alan becerileri olarak yayımlanmıştır (MEB, 2018). 2024 yılı programında ise beceriler, alana özgü beceriler ile birlikte diğer sınıflandırılmış becerilere de yer verilmiştir. Fen Bilimleri dersine yönelik alan becerilerinde yeni bir sınıflandırmaya gidilmiştir. 2024 yılındaki programda verilen beceriler ise;

- Kavramsal Beceriler,
- Eğilimler,
- Sosyal-Duygusal Öğrenme Becerileri,
- Değerler ve
- Okuryazarlık Becerileri şeklindedir (Yurttaş, İlhan ve Şan, 2024).

2024 yılı öğretim programında, 2018 yılı öğretim programına kıyasla, biçimlendirici değerlendirme ve beceri odaklı ölçme ve değerlendirme süreçlerine odaklanılmaktadır. Öğrencilere geri bildirim verilmesi, değerlendirme sürecine aktif katılım sağlanması ve ölçme-değerlendirme uygulamalarının öğretim süreciyle eş zamanlı olarak yürütülmesi ön plana çıkmıştır. Öz değerlendirme ve akran değerlendirme formları, analitik ve bütüncül dereceli puanlama anahtarları gibi araçlar da kullanılmaktadır (Torun ve Karamustafaoğlu, 2024).

Tümer ve Kırbulut Güneş'in (2024) "2018 Yılı Kimya Dersi Öğretim Programı ile 2024 Yılı Kimya Dersi Öğretim Programının Karşılaştırılması" çalışmasında, öğretim programlarının ölçme ve değerlendirme yaklaşımları açısından incelendiğinde, 2018 öğretim programında süreç odaklı bir yaklaşımın benimsendiği, 2024 yılı öğretim programında ise hem süreç hem de sonuç odaklı bir yaklaşımın esas alındığı ifade edilmiştir.

5.ÖNERİLER

Öğrencilerin derse ilişkin olumlu tutumlarını, başarılarını ve bilgilerinin kalıcılık düzeylerini artırmada probleme dayalı öğretim modelinden yararlanma yoluna gidilebilir.

Öğretmenlerin bazı konuları anlatırken öğrencilerin bu konuları daha iyi kazanmaları için metafor tekniğine başvurmaları daha kalıcı olabilir.

Öğrencilere atom kavramı ve diğer kazanımlar için daha iyi görsel materyaller sunulabilir.

Öğrencilere Atom konusu ile ilgili kavramlar öğretilmeden önce, öğretilecek kavramlar hakkında öğrencilerin ön bilgileri tespit edilmeli, kavram yanlışlarının olup olmadığına dikkat edilmeli, öğretim buna göre planlanmalıdır.

Öğrencilere bilgileri ezberletmek yerine; yaparak – yaşayarak öğrenmeleri ve böylece bilgiyi kalıcı hale getirmeleri sağlanmalıdır.

Öğretmenler, öğrencilerin sahip olduğu kavramlarla yüz yüze gelmeleri için tartışma ortamı yaratmalı, bilimsel bilgileri yeniden yapılandırmaları ve kabul etmeleri için öğrencilere yol gösterici olmalıdır.

Öğrenciler bilimsel bilgiyi öğrenirken zaman zaman kavram yanlışlarına düşebilir. Bu yanlışların giderilmesi geleneksel öğretim yöntemlerinin kullanılmasıyla zor olmaktadır. Dolayısıyla öğretmenlerin, öğrencilerin mevcut kavram yanlışlarını belirlemenin ötesinde, farklı kavram öğretimi yaklaşımlarını kullanarak bu yanlışları gidermeye çalışması gerekmektedir.

Öğretmen derste kullanacakları öğretim yöntem ve tekniklerini çok iyi seçmelidir. Kullanacakları yöntem ve teknikler; öğrenci merkezli, onları aktif kılacak, kavram kargaşasına ve kavram yanlışlarına yol açmayacak nitelikte olmalıdır.

Ders kitapları, eğitim-öğretim faaliyetlerinde öğrencilerin en fazla kullandığı kaynaklardan biridir. Bu nedenle, fen bilimleri kitaplarında model ve modelleme etkinliklerine geniş yer verilmelidir. Ancak bu modellerin yanlışlardan uzak ve gerçeği birebir yansıtmadığı vurgulanmalıdır. Ayrıca, kullanılan modellerin eksik yönleri ve gerçeğe benzeyen veya farklılaşan yönleri mutlaka belirtilmelidir (Kılıçoğlu, 2019).

Atomun yapısı konusu, öğrenciler için soyut ve anlaşılması zor olduğundan, ders kitaplarındaki görsel ve analogilerin kavram yanlışlarını giderecek şekilde düzenlenmesi önemlidir. Bu amaçla, 3 boyutlu gösterimler ve artırılmış gerçeklik gibi dijital araçlar kullanılmalı,

öğretmenlere hizmet içi eğitimler verilmelidir. Ayrıca, soyut konularla ilgili animasyonlar hazırlanarak öğretmen kılavuzlarıyla birlikte sunulmalıdır (Yavuz, 2019).

KAYNAKÇA

[1] Yurttaş, B., İlhan, N. ve Şan S. (2024,4-7 Eylül). 2024 Yılı Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programındaki Becerilerin İncelenmesi(Kongre).16.Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitim Kongresi,Edirne.

[2] İzci, E. ve Eroğlu, M. (2018). Yenilenen 9. sınıf kimya dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi, E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 9(1),DOI:10.1919160/ijer.322892

[3] Turan, E. (2019). *9. sınıf fizik, kimya ve biyoloji ders kitaplarında yer alan etkinliklerin bilimsel sorgulama açısından incelenmesi* (Yayın No.652541)[Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi].YÖK Ulusal Tez Merkezi.

[4] Demir, E. (2021). 2018 ortaöğretim kimya dersi öğretim programı ve 2018 ortaöğretim fen lisesi kimya dersi öğretim programının temel öğeler açısından karşılaştırılması, Türkiye Kimya Derneği Dergisi, 6(2),Doi: <https://doi.org/10.37995/jotcsc.989550>

[5] Tümer, S. Ve Kırbulut Güneş, Z. (2024,4-7 Eylül). 2018 Yılı Kimya Dersi Öğretim Programı ile 2024 Yılı Taslak Kimya Dersi Öğretim Programının Karşılaştırılması(Kongre).16.Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitim Kongresi,Edirne.

[6]<https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812102955190-19.01.2018%20Kimya%20Dersi%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1.pdf>

[7] <https://drive.google.com/file/d/1fgmM1umUZ-tE65Liv-QhrJGkzMiFF8NS/view>

[8] Torun, B. ve Karamustafaoğlu, O. (2024,4-7 Eylül). 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programlarının Temel Öğeler Bakımından Karşılaştırılması(Kongre). 16.Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitim Kongresi,Edirne.

[9] Eroğlu, S. ve Akarsu, B. ve Bektaş, O. (2015,2 Ağustos). Kimya Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(2).

[10] Yıldırım, Y.; Çalışkan, A. (2024). Evaluation of the Türkiye Century Education Model in terms of 21st Century Human Profile [Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin 21. Yüzyıl İnsan Profili Açısından Değerlendirilmesi] Electronic Journal of Education Sciences, [Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi], 13(26), 205-221 DOI: 10.55605/ejedus.1548121

[11] Ayyıldız, Y. ve Aydın, A. ve Nakiboğlu, C. (2019) 2018 Yılı Ortaöğretim Kimya Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Orijinal ve Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi, [Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 52(340-376)

[12] <https://tedmem.org/storage/writes/May2024/jRig4W4mjT6skSOcRARS.pdf>

MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ANALİZ DERSİNE İLİŞKİN OLUŞTURDUKLARI METAFORİK ALGILARI VE ANALİZ DERSİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Lisans Öğrencisi, Senem TOPYÜZ¹, Dr. Öğr. Üyesi Mevlüde DOĞAN²

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü,
Samsun, Türkiye senemtopyuz@gmail.com - 0009-0000-1614-260X

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü,
Samsun, Türkiye mdogan@omu.edu.tr - 0000-0002-0938-3023

ÖZET

Analiz dersi matematikteki birçok konunun temelini oluşturması itibarıyla sayısal puan türünde öğrenci alan pek çok bölümde okutulmaktadır. Meslek hayatında matematiği anlatacak olan öğretmen adaylarının bu ders hakkındaki algıları ve görüşleri önem arz etmektedir. Kıral (2015) metaforların eğitimde kullanılmasını, sınıfta öğretmen ile öğrenci arasında kullanılan dil ve sınıfta derslerin daha etkili ve verimli geçmesini sağlayan önemli zihinsel ifadeler şeklinde açıklamıştır. Soyut kavramların sıkça kullanıldığı matematik dersi bu konuyla oldukça ilgilidir. Çoğu kavramın soyut olması, anlaşılabilirliği dolayısıyla kalıcılığı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Eğitim sürecinde metaforların kullanımı kavramların anlaşılması açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda içeriğinde sıklıkla soyut kavramların kullanıldığı matematik, fen ve teknoloji, mühendislik gibi eğitim alanlarına ilişkin metaforik algılar üzerine yapılan araştırmalar eğitim süreçlerine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Matematik öğretmeni adaylarının Analiz dersine karşı oluşturdukları metaforik algıları ve görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada nitel yöntemlerden olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın örnekleme için amaçlı örnekleme yönteminden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın örneklemini, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Karadeniz Bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinde İMÖ ve OMÖ programlarında öğrenim gören toplam 163 gönüllü matematik öğretmeni adayı oluşturmuştur. Matematik öğretmeni adaylarının Analiz dersine ilişkin oluşturdukları metaforik algıları belirlemek amacıyla “Analiz dersi gibidir/benzerdir. Çünkü;

.....” ifadesinin yer aldığı form kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından toplanan formlarda yer alan veriler, araştırmacı ve matematik eğitimi alan uzmanı tarafından içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Veriler, sırasıyla kodlama ve ayıklama, kategorilere ayırma, geçerlilik ve güvenilirliğin hesaplanması şeklinde düzenlenmiştir. Matematik öğretmeni adaylarının Analiz dersine ilişkin oluşturdukları 119 farklı metafor, yedi kategori altında toplanmış, olumlu metaforların yanı sıra olumsuz metaforlar ürettikleri de görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Matematik Öğretmen Adayları, Metaforik algılar, Analiz Dersi

Kaynakça:

Kıral, E. (2015). Öğretmen adaylarının algılarına göre öğretmen metaforları. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 57-65.

ESKİ VE YENİ MÜFREDATA GÖRE HAZIRLANAN KİMYA 9. SINIF MEB DERS KİTABININ PERİYODİK TABLO KONUSU ÖZELİNDE KARŞILAŞTIRILMASI

Dilara HASDEMİR¹, Doç. Dr. GÜLSEDA EYCEYURT TÜRK²

¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, dhasdemir79@gmail.com

²Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, geyceyurt@cumhuriyet.edu.tr-0000-0002-4757-3696

Özet

Bu çalışmanın amacı, 2018 ve 2024 öğretim programlarına göre hazırlanmış 9. sınıf kimya ders kitaplarını periyodik tablo konusunun içerik bakımından (bilginin sunumu, görsel materyaller, etkinlikler ve ölçme değerlendirme) karşılaştırmaktır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak derinlemesine veri toplanmış ve kitaplar doküman olarak karşılaştırılmıştır. Her iki programda da periyodik tablo konusundaki öğrenme çıktıları 3 kazanım olarak belirlenmiş, ancak alt kazanım sayısı 5'ten 8'e yükseltilmiştir. 2018 ders kitabı 3 ana başlık ve 12 alt başlık içerirken, 2024 ders kitabı 4 ana başlık ve 8 alt başlık içermektedir. Görsel materyal sayısı 2018'de 15 iken, 2024'te 7'ye düşmüştür. Etkinlik sayısı 3'ten 12'ye, sayfa sayısı 15'ten 22'ye yükselmiştir. 2018 ders kitabında metal, ametal, yarı metal ve asal gazlar sınıflandırılırken, 2024'te elementler 1A, 2A, 3A, 7A ve 8A grupları olarak sınıflandırılmıştır. Değerlendirme soruları açısından 2018 ders kitabında 28 soru bulunurken, 2024'te sadece 11 açık uçlu soru bulunmaktadır. Elektron dizilimi 2018'de katman yörünge kavramlarıyla, 2024'te orbital kavramıyla anlatılmıştır. 2018 ders kitabındaki önemli kavramlar çıkarılmış, yerlerine yeni kavramlar eklenmiştir. Ayrıca, 2018 ders kitabındaki örnekler ilk 20 element ile sınırlandırılmışken, 2024'te bu sınırlamalar yoktur. Bu değişiklikler, öğrencilere daha geniş bir perspektif sunmayı ve periyodik tablo konusundaki kavrayışlarını derinleştirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müfredat karşılaştırılması, periyodik tablo, maarif modeli, ders kitapları

Giriş

Günümüzde bilim ve teknolojinin hızlı ilerlemesi ve bilgiye erişim yollarının çeşitlenmesi, bireylerin sahip olmaları gereken niteliklerin sürekli olarak artmasına neden olmaktadır. Bilim, teknoloji ve ekonomide yaşanan gelişmeler, her gün yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu durum, bireylerin bilgiyi etkili bir şekilde kullanabilen, analitik düşünebilen, bilimle ilgilenen ve bilimsel süreç becerilerine hakim bireyler olarak yetiştirilmelerini zorunlu kılmaktadır. Bilimsel süreç becerileri, bireylerin karşılaştıkları sorunları etkili bir şekilde çözebilmelerini sağlamaktadır. Öğretim programlarının önemi bu noktada bir kez daha ortaya çıkmakta ve söz konusu becerilerin programlara entegre edilmesi büyük bir değer taşımaktadır. Eğitimde nitelik, büyük ölçüde bu programların kalitesi ve uygulanma biçimiyle doğru orantılıdır. Bu nedenle, eğitim kurumlarının programlarını sürekli gözden geçirerek ve

güncelleyerek toplumsal ve bilimsel değişimlere ayak uydurmaları gerekmektedir. Bu noktada, kimya öğretim programları da büyük bir önem taşımaktadır.

Öğretim programı kazanımları, öğrencilerin edinmesi gereken bilgi ve becerilere odaklanarak, eğitim-öğretim etkinliklerinin dersin amaçlarına uygun olarak planlanmasına yardımcı olur (Zorluoğlu, Kızılaslan ve Sözbilir, 2016). Ayrıca, programın uygulanmasına ve değerlendirilmesine katkı sağlayarak öğretmenlere ders içeriklerini ve öğretim planlarını oluşturmada rehberlik eder (Demirel, 2017; Gezer, Şahin, Sünkür ve Meral, 2014). Öğretim programlarının içeriklerinin değerlendirilmesi ve sonuçların paylaşılması, eğitim araştırmalarına önemli katkılar sağlar. Öğretim programları sadece eğitimle ilgili değil, aynı zamanda ülkelerin temel normlarını ve ihtiyaçlarını da yansıtır (Wei, 2020). Ülkemizde tarihsel dönemlerdeki ihtiyaçlar ve eğitim çalışmalarının sonuçlarına göre öğretim programlarında değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin bazıları küçük çapta olurken, bazıları ise köklü değişiklikler şeklinde olmuştur. En önemli değişikliklerden biri, 2004-2005 yıllarında ilköğretim kademesinde yapılandırmacı yaklaşımın benimsenmesidir (Çınar, Teyfur ve Teyfur, 2006). Yapılandırmacı yaklaşıma göre, bilgi doğrudan aktarılmaz; bireyin bilgiyi kendisinin oluşturması beklenir (Driver, Asoko, Leach, Mortimer ve Scott, 1994). Bu geçiş, öğretim programlarını ve öğrenme-öğretme yöntemlerini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu noktada, kimya öğretim programları da büyük bir önem taşımaktadır.

Türkiye'de kimya öğretim programlarının tarihsel evrimi incelendiğinde, 1930'lu yıllardan itibaren belirgin gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Özellikle 1998 yılı sonrasında daha kapsamlı ve detaylı öğretim programlarının hazırlandığı, yapılandırmacı yaklaşımlar benimsenerek eğitimin kalitesinin artırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Yörük ve Seçgen, 2016; Aydın, 2010). 1930'larda başlayan bu süreç, 2007 yılında yapılandırmacı yaklaşımın benimsenmesi ile önemli bir dönüm noktası yaşamıştır. 2007 yılında gerçekleştirilen bu değişiklik, öğrenci merkezli ve etkin öğrenmeyi teşvik eden yeni bir dönemi başlatmıştır. Sonraki yıllarda ise programlar sürekli olarak güncellenmiş ve 2018-2019 eğitim-öğretim yılı itibarıyla lise türlerine göre farklılaştırılmıştır. Bu bağlamda, kimya öğretim programlarının klasik kimya müfredatından yapılandırmacı kimya programına dönüştüğü vurgulanmıştır. Son olarak, 2024 yılında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin getirdiği yenilikler çerçevesinde bir değişikliğe gidilmiştir. 2024 yılında yapılan bu değişiklik, öğretim programlarının daha güncel ve öğrencilerin ihtiyaçlarına daha uygun hale getirilmesini amaçlamaktadır.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin ana hedefi; eylemlerden değerlere, değerlerden erdemli insana, erdemli insandan ise nihai hedef olan "Huzurlu Aile ve Toplum" ile "Yaşanabilir Çevrede Huzurlu İnsan"a ulaşmaktır. Bu model, adalet, hikmet, merhamet, iyilik, doğruluk, çalışkanlık, faydalı olmak ve güzellik gibi değerlere dayanarak, ahlaklı, erdemli, eleştirel düşünen, problem çözen, karar veren ve medeniyet kurucusu bireyler yetiştirmeyi hedefler. Eğitim sistemi, herkesin hayat boyu eğitime erişimini temel bir hak olarak görür ve fırsat eşitliğini sağlar. Eğitimin merkezine insanı alarak, zihinsel, duygusal, bedensel, sosyal ve manevi gelişimi bütüncül olarak ele alır. Bu bütüncül yaklaşım, öğrencilerin sadece bilgiyle donanmış bireyler değil, aynı zamanda toplum için faydalı, sorumluluk sahibi ve aktif

katılımcılar olmasını sağlar. Bu doğrultuda, öğretim programlarının sürekli gözden geçirilmesi ve güncellenmesi büyük bir önem taşır.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, dilin düşünce oluşturma ve değer üretmenin temel aracı olduğunu vurgular. Bu nedenle, Türkçenin öğretimi ve doğru kullanımına büyük özen gösterilir. Türkçe, toplumun birbiriyle iletişimine, bu iletişimi anlamlandırma çabalarına ve kültürel mirasın nesilden nesile aktarılmasına katkıda bulunur. Eğitim süreçlerini zenginleştirmek için disiplinler arası, disiplinler üstü ve disiplinler ötesi yaklaşımlar kullanılır. Bu programlar, bilgi, beceri, eğilim ve değerleri yetenek, ilgi ve bireysel farklılıklarla güçlendirerek ele alır ve sürekli güncellenerek toplumun ihtiyaçlarına uyum sağlar. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, öğrencilerin inanç, kimlik veya sosyoekonomik durumları nedeniyle dezavantajlı hissetmedikleri bir öğrenme deneyimi sunmayı hedefler. Farklılıklara özen gösterilerek olası dezavantajları önlemeye yönelik tedbirler alınmakta, böylece herkes için adil bir eğitim süreci güçlendirilmektedir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, herkesin hayat boyu eğitime erişimini garanti altına alınmış kilit bir hak olarak kabul eder. Eğitim almak ve öğrenmek, toplumsal düzeyde herkes için daha güvenli ve refah dolu bir yaşam sağlamanın yanı sıra, birlik ruhumuzu güçlendirme ve Türkiye Cumhuriyeti'nin dinamik vizyonu ile güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesine katkıda bulunur. Bu nedenle, tüm politika ve uygulamalar, eğitim hakkının kullanımı ve fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla hayata geçirilir. Eğitim anlayışımızın temelini oluşturan öğretim programları, insanın bütün yönleriyle gelişimini esas alır. Programlarda bilgi, beceri, eğilim ve değerler; yetenek, ilgi, ihtiyaç ve bireysel farklılıklarla harmanlanarak ele alınır. Teknik açıdan gerektiğinde yenilenen, güncellenen ve sadeleşen esnek programlar, millî, manevi ve insani değerlerimiz doğrultusunda uygulanır (MEB).

Bu anlayış doğrultusunda, 2024 yılında kimya öğretim programları üzerinde yapılan değişiklikler, öğrencilerin bilimsel düşünme ve analitik becerilerini geliştirmeye yönelik modern ve yenilikçi bir yapıya kavuşturulmuştur. Böylelikle, kimya eğitiminde klasik müfredat yerine daha yapılandırmacı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu değişiklikler, öğrencilerin eğitim süreçlerine daha aktif katılımlarını sağlamayı ve onların bireysel potansiyellerini en üst düzeye çıkarmayı hedeflemektedir. 2024 Maarif modeliyle hazırlanan ders kitapları, eğitimde niteliği artırmak ve öğrencilere daha kapsamlı bir anlayış kazandırmak amacıyla güncellenmiştir. Bu yaklaşımlar, sadece bilgi aktarımını değil, aynı zamanda öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeyi de amaçlamaktadır.

Bu araştırmanın amacı, 2018 ve 2024 öğretim programları doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarının içerik açısından kapsamlı bir karşılaştırmasını yapmaktır. Bu kapsamda, ortaöğretim 9. sınıf kimya öğretim programı ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan ortaöğretim 9. sınıf Kimya ders kitaplarını periyodik tablo çerçevesinde incelenmiştir. Bu çerçevede, iki farklı döneme ait ders kitaplarının konu başlıkları, içerik yoğunlukları, görseller, etkinlikler, öğretim yöntemleri ve ölçme değerlendirme yaklaşımları detaylı bir şekilde karşılaştırılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma, bir konu hakkında derinlemesine veri toplama sürecini içeren bir araştırma türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Araştırma, nitel araştırma modellerinden durum çalışması deseninde yürütülmüş olup, bütüncül tekli durum çalışması olarak sınıflandırılmaktadır. Yıldırım ve Şimşek (2006), nitel araştırmaları “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik süreçler” olarak tanımlamaktadır. Durum çalışması ise, tek ve ilişkili bir yapının derinlemesine ve holistik bir şekilde tanımlanması veya analiz edilmesi anlamına gelir.

Araştırmada 2018 müfredatı ile 2024 müfredatı doğrultusunda hazırlanan MEB 9. sınıf ders kitapları doküman olarak kullanılarak karşılaştırmalar yapılmıştır.

Bulgular

1- Kazanımlar / Öğrenme Çıktıları

Çizelge 1: 2018 ve 2024 Kazanımları/ Öğrenme Çıktıları

2018 Müfredatı Kazanımları	Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğrenme Çıktıları
<p>‘9.2.3. Periyodik Sistem’</p> <p>‘9.2.3.1. Elementlerin periyodik sistemdeki yerleşim esaslarını açıklar.’</p> <p>‘a. Mendeleev’in periyodik sistem üzerine yaptığı çalışmalar ve Moseley’in katkıları üzerinde durulur.’</p> <p>‘b. Atomların katman-elektron dağılımlarıyla periyodik sistemdeki yerleri arasındaki ilişki açıklanır. İlk 20 element esas olup diğer elementlerin katman elektron dağılımlarına girilmez.’</p> <p>‘9.2.3.2. Elementleri periyodik sistemdeki yerlerine göre sınıflandırır. Elementlerin sınıflandırılması metal, ametal, yarı metal ve asal (soy) gazlar olarak yapılır.’</p> <p>‘9.2.3.3. Periyodik özelliklerin değişme eğilimlerini açıklar.’</p> <p>‘a. Periyodik özelliklerden metalik-ametalik, atom yarıçapı, iyonlaşma enerjisi, elektron ilgisi ve elektronegatiflik kavramları açıklanır; bunların nasıl ölçüldüğü konusuna girilmez.’</p>	<p>‘KİM.9.1.6. Elementlerin periyodik tablodaki yerlerine ilişkin tümevarımsal akıl yürütebilme’</p> <p>‘a)Atomların elektron dizilimiyle periyodik tablodaki yeri arasında örüntü bulur.’</p> <p>‘b)Atomların elektron dizilimiyle periyodik tablodaki yeri arasında bulduğu örüntüyü yeni örnekler üzerinde dener.’</p> <p>‘c)Atomların periyodik tablodaki yerini belirlemede kullanılan kurallara ilişkin genelleme yapar.’</p> <p>‘ç)Genellemelerini bilim insanlarının genellemeleri ile karşılaştırır.’</p> <p>‘KİM.9.1.7. İyon oluşumuna ilişkin tümevarımsal akıl yürütebilme’</p> <p>‘a)Atomların elektron dizilimiyle iyonların elektron dizilimi arasında örüntü bulur.’</p> <p>‘b) İyon oluşumuna ilişkin genelleme yapar.’</p> <p>‘KİM.9.1.8. Elementlerin periyodik özelliklerinin periyodik tablodaki değişimini çözümleyebilme’</p>

‘b.Kovalent, iyonik, metalik, van der Waals yarıçap tanımlarına girilmez.’	‘a)Elementlerin periyodik özelliklerini etkileyen etmenleri belirler.’
‘c.Periyodik özelliklerin açıklanmasında bilişim teknolojilerinden (animasyon, simülasyon, video vb.) yararlanılır.’	‘b)Elementlerin periyodik özelliklerini etkileyen etmenler ile periyodik tablodaki değişimler arasındaki ilişkiyi belirler.’

2018 Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) kazanımlarında, öğrencilerin bilgi edinme süreçlerinde belirli sınırlandırmalara tabi tutulduğu gözlemlenmektedir. Bu kazanımlarda "açıklar", "girilemez" gibi kavramlar ve ifadeler sıklıkla kullanılmıştır(Çizelge1). Öğrencilerin öğrenme süreçlerinde belirli çerçeveler içinde kalmaları hedeflenmiş ve bilgi edinme alanları dar tutulmuştur. Bu tür ifadeler, öğrencilerin belirli bilgi ve becerilere odaklanmalarını sağlarken, aynı zamanda onların analitik düşünme ve bağımsız araştırma yeteneklerini sınırlayabilmektedir.

Öte yandan, 2024 yılına ait öğrenme çıktılarında ise, daha esnek ve geniş bir perspektif benimsenmiştir. Bu öğrenme çıktılarında, "akıl yürütme", "genelleyebilme" ve "ilişki kurma" gibi ifadeler ve kavramlar ön plana çıkmaktadır(Çizelge1). Bu yaklaşım, öğrencilerin bilgi edinme süreçlerinde daha bağımsız ve yaratıcı olmalarını teşvik etmektedir. 2024 öğrenme çıktıları, öğrencilerin analitik düşünme, problem çözme ve bilgi sentezleme becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri farklı bağlamlarda kullanabilme, yeni durumlara uyarlayabilme ve geniş perspektiften bakabilme yetenekleri desteklenmektedir.

2- Ana Başlıklar

Çizelge 2: 2018-2024 MEB Ders Kitabındaki Ana Başlıklar

2018 Kimya Müfredatı	Maarif Modeli Kimya Müfredatı
Periyodik Sistemle ilgili çalışmalar	Periyodik Tabloda Yer Bulma
1.İlk periyodik sistem çalışmaları	Bazı Gruplar ve Özellikleri
2.Modern periyodik sistem	1.1A Grubunun Genel Özellikleri
3.Periyodik sistemde yer bulma	2.2A Grubunun Genel Özellikleri
Elementlerin sınıflandırılması	3.3A Grubunun Genel Özellikleri
1. Metal	4.7A Grubunun Genel Özellikleri
2. Ametal	5.8A Grubunun Genel Özellikleri
3. Yarı metal	Atomdan İyona
4. Asal(soy) gazlar	Periyodik Özellikler

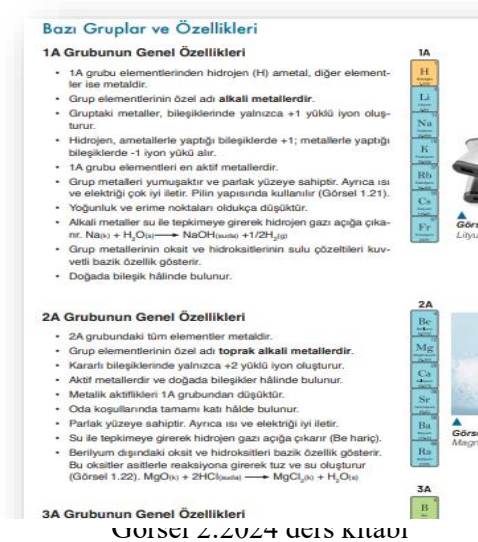
<p>Periyodik Özelliklerin Değişimi</p> <p>1.Atom yarıçapı</p> <p>2.İyonlaşma enerjisi</p> <p>3.Elektron ilgisi</p> <p>4.Elektronegatiflik</p> <p>5.Metal- ametal özellikler</p>	<p>1.Atom yarıçapı</p> <p>2.İyonlaşma enerjisi</p> <p>3.Elektronegatiflik</p>
---	---

2018 Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ders kitabında periyodik tablo konusu, üç ana başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar kapsamında elementler dört grup altında incelenmiş ve periyodik özelliklerden bahsedilmiştir(Çizelge2). Ayrıca, atomların elektron dizilimi yörünge ve katman kavramları çerçevesinde açıklanmıştır. Öte yandan, 2024 MEB ders kitabında periyodik tablo konusu, orbitaller yardımıyla ele alınarak başlanmakta ve elementlerin periyodik tablodaki yerleri açıklanmaktadır. Elektronlar, 1A, 2A, 3A, 7A ve 8A grupları şeklinde sınıflandırılmıştır(Çizelge2). Periyodik tabloda, atom yarıçapı, iyonlaşma enerjisi ve elektronegatiflik gibi kavramlara yer verilmiş, ancak 2018 ders kitabında bulunan elektron ilgisi ve metal-ametal özellikleri çıkarılmıştır. Ayrıca, elementlerin elektron diziliminde yörünge ve katman kavramları yerine orbital kavramı kullanılmıştır. Bu değişiklikler, kimya eğitiminde daha modern ve güncel bir yaklaşım benimsenmesini yansıtmaktadır. 2024 ders kitabı, öğrencilerin periyodik tabloyu daha derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde anlamalarını amaçlamaktadır.

3- Görseller

Görsel 1:2018 ders kitabı

GÖRSSEL 2.2024 DERS KİTABI

2024 öğretim programı kapsamında hazırlanan ders kitabında görsel sayısının azalması dikkat çekici bir değişiklik olarak öne çıkmaktadır. 2018 öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitabında(Görsel 1), her sayfaya ortalama bir görsel düşerken, 2024 öğretim programına göre hazırlanan ders kitabında(Görsel 2) her üç sayfada bir görsel yer almaktadır. Bu değişiklik,

eğitim materyallerinin gorsel içerik açısından zenginliği ve çeşitliliği konusunda belirgin bir farklılığa işaret etmektedir.

4- Etkinlikler

Nezer Öğrendik?

A) Aşağdaki soruları cevaplayınız.

1.

2.

Periyodik sistem A grubu elementlerinin,
I. Atom yarıçapı
II. İyonlaşma enerjisi
III. Metalik özellik özelliklerinden hangileri 1 numaralı ok yönünde artarken 2 numaralı ok yönünde azalır?
A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) I ve III E) II ve III

3. Nötr hâledeki bir elementin elektron dizilimi $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^4$ şeklindedir.
Buna göre element ar
I. İyonlaşma enerjisi olan elementin 1. den büyüktür.
II. Toprak alkali metal
III. Bileşiklerinde iki tane negatif yükü kation hâline yargılanırdan hangile
A) Yalnız I B) Yalnız II
C) I ve II D) I ve III

B) Aşağdaki periyodik tabloda oklar yönündeki değişimleri inceleyiniz.

Görsel 3:2018 ders kitabı etkinlik sayfası

Etkinlik-1.16 İyonlaşma Enerjisi I

Aşağdaki tabloyu inceleyiniz. Verilen soruları sınıf arkadaşlarınızla tartışarak cevaplayınız.

	1A	2A	3A	4A	5A	6A	7A	8A
	1. grup	2. grup	13. grup	14. grup	15. grup	16. grup	17. grup	18. grup
2. periyot	Li 3 6.941	Be 4 9.012	B 5 10.811	C 6 12.011	N 7 14.007	O 8 15.999	F 9 18.998	Ne 10 20.180
3. periyot	Na 11 22.990	Mg 12 24.305	Al 13 26.982	Si 14 28.086	P 15 30.974	S 16 32.065	Cl 17 35.453	Ar 18 39.948
4. periyot	K 19 39.098	Ca 20 40.078						

Atom yarıçapı (pm) → Atom numarası → Sembol → İyonlaşma enerjisi (kJ/mol)

1. Periyodik tablonun aynı grubunda iyonlaşma enerjilerinin değişimine neden olan iyonlaşma enerjisindeki değişimin nedenini atomun yarıçapı, proton ve elektron sayıları açıklayınız.

2. Periyodik tablonun aynı periyodunda 1. iyonlaşma enerjisinin değişimine neden olan iyonlaşma enerjisindeki değişimin nedenini açıklayınız.

Görsel 4:2024 ders kitabı etkinlik sayfası

2024 öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitabında yer alan etkinliklerin sayısındaki artış, 2018 öğretim programına göre hazırlanan ders kitabıyla kıyaslandığında dikkate değerdir. 2018 öğretim programına uygun olarak hazırlanan ders kitabında toplamda sadece üç etkinlik bulunurken(Görsel 3), 2024 öğretim programı çerçevesinde hazırlanan ders kitabında bu sayı on ikiye yükselmiştir(Görsel 4). Bu değişim, ders kitabı içeriğinin, öğrencilerin aktif katılımını ve etkileşimini artırmayı hedefleyen bir yapıya yeniden kurgulandığını göstermektedir.

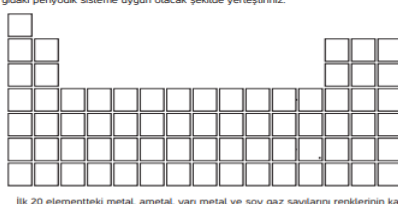
2018 ders kitabında etkinliklerin sınırlı sayıda tutulması, öğrencilere teorik bilgi aktarımına öncelik verildiğini düşündürmektedir. Ancak, 2024 öğretim programına göre hazırlanan ders kitabında etkinliklerin sayısındaki artış, öğrencilere pratik yapma ve öğrendiklerini uygulama fırsatı sunarak, öğrenme süreçlerini daha etkileşimli ve katılımcı hale getirmeyi amaçlamaktadır.

5- Değerlendirme Soruları

C) Periyodik sistemde elementler metal, ametal, yarı metal ve soy gazlar şekli alır.
Bu sınıfların renkleri,

Periyodik sistemde ilk 20 elementi dikkate alarak elementlerin sınıflandırılmasına göre periyodik sisteme uygun olacak şekilde yerleştiriniz.

İlk 20 elementteki metal, ametal, yanı metal ve soy gaz sayılarını renklerinin karşılığıyla gösteriniz.

C)

32. Tabloya göre İyon oluşumuna yönelik oluşturulan aşağdaki örneklere doğru yanlış ise "Yanlış" seçeneğini işaretleyiniz.

	Doğru
a) X ve Y atomlarının İyon oluşum sürecinde elektron sayısı artmıştır.	()
b) Z ve T atomlarının İyon oluşum sürecinde elektron sayısı azalmıştır.	()
c) X ve Y atomları İyon oluşum sürecinde en yüksek enerji düzeyi orbitalindeki elektronları vermiştir.	()
ç) Z ve T atomları İyon oluşum sürecinde en yüksek enerji düzeyindeki orbitalere elektron almıştır.	()
d) X ⁺ , Y ²⁺ , Z ve T ³⁺ İyonlarının elektron dizilimi soy gaz atomlarının elektron dizilimine benzemiştir.	()
e) X ve Y atomları elektron verdiği için + ile yüklenmiştir.	()
f) Z ve T atomları elektron aldığı için - ile yüklenmiştir.	()
g) X ⁺ , Y ²⁺ , Z ve T ³⁺ İyonlarının her birinin proton ve elektron sayısı arasındaki fark ile İyon yükü eşittir.	()

33. Aşağdaki reaksiyonlarda ve kutularda bulunan boşlukları örnekteki gibi doğru reaksiyonun altına tane ciktelerdeki değişimi ifade eden en az bir tane genelleştirin.

$1s^2 2s^1 \rightarrow 1s^2 + e^-$

Görsel 5:2018 ders kitabı değerlendirme soruları

Görsel 6:2024 ders kitabı değerlendirme soruları

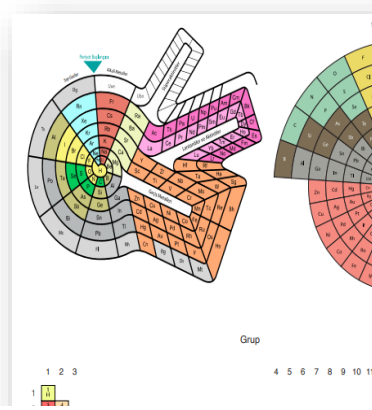
2024 öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitabındaki değerlendirme sorularının sayısı, 2018 öğretim programına göre hazırlanan ders kitabındaki değerlendirme sorularının sayısına kıyasla azalmıştır. 2024 ders kitabında 11 değerlendirme sorusu bulunurken(Görsel 5), 2018 ders kitabında 28 değerlendirme sorusu (Görsel 6) yer almaktadır.

2018 öğretim programına göre hazırlanan ders kitabındaki ünite değerlendirme soruları; doğruyanlış, boşluk doldurma, çoktan seçmeli test ve açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Buna karşılık, 2024 öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitabındaki değerlendirme soruları yalnızca açık uçlu sorulardan meydana gelmektedir.

6- Konu Başlangıcı

Görsel 7:2018 ders kitabı konuya giriş

Görsel 8:2024 ders kitabı konuya giriş

2024 ve 2018 öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitaplarının her ikisi de sorularla başlamaktadır. Ancak, bu iki kitap arasında içerik ve yaklaşım açısından belirgin farklılıklar bulunmaktadır. 2018 ders kitabı, sorulara günlük hayattan örneklerle başlamaktadır; örneğin, "Markete alışverişe gittiğimizde temizlik maddeleri reyonu, kasap reyonu, manav reyonu gibi her ürün türünün reyonunun ayrı olduğunu görürüz. Bütün maddeler karışık olarak raflara dizilseydi, alışverişte geçirdiğimiz süre ne olurdu?" gibi sorularla öğrencilerin ilgisini çekmeye çalışmaktadır(Görsel 7). Buna karşılık, 2024 ders kitabı ise konuyla doğrudan ilgili sorulara yer vermektedir. Örneğin, birkaç farklı periyodik tablo tasarımı sunularak "Bu tabloların ihtiyaç duyulma sebepleri nelerdir?" veya "Alternatif periyodik tabloların benzerlik ve farklılıkları nelerdir?" gibi sorular sorulmaktadır(Görsel 8).

7- Yörünge / Orbital

Örnek	Çözümleyiniz
$_{10}O :) \rightarrow 1. \text{ katman}$ $2e^- \rightarrow 2. \text{ katman}$ $6e^- \rightarrow \text{Değerlik elektron sayısı}$	$_{10}Ne$ elementinin periyodik lunuz.
$_{8}O$ elementinin katman sayısı 2, değerlik elektron sayısı 6'dır. Buna göre element 2. periyodun 6A grubunda bulunur.	
$_{14}Si :) \rightarrow 1. \text{ katman}$ $\rightarrow 2. \text{ katman}$ $\rightarrow 3. \text{ katman}$	$_{15}P$ elementinin periyodik lunuz.

1. Elektron dizilimi d orbitali ile bitenler B grubu elementleridir. Temel hâl elektron dizilişinde en son s ve d orbitallerindeki toplam elektronlar o elementin bulunduğu B grup numarasını verir.

Vanadyum (V) $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^4 4s^2 3d^3$

- 4s ve 3d'deki elektronlar toplamı: $2 + 3 = 5$
- Grup numarası: 5
- SB
- Orbital türü: d → B grubu
- 4. periyot

2. Elektron dizilimleri $ns^2 (n-1)d^2$, $ns^2 (n-1)d^1$ ve $ns^2 (n-1)d^0$ ile biten elementler BB grubunda yer alır.

Kobalt (Co) $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^4 4s^2 3d^5$

- Grup numarası: 9
- BB
- Orbital türü: d → B grubu
- 4. periyot

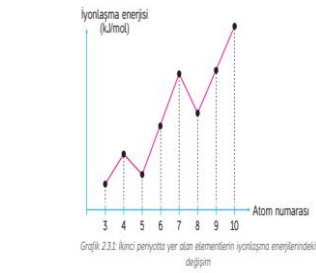
Görsel 9:2018 ders kitabı elektron dizilimi

Görsel 10:2024 ders kitabı elektron dizilimi

2018 öğretim programına göre hazırlanan ders kitabında, elementlerin elektron dizilimi katman ve yörünge kavramları ile açıklanmaktadır(Görsel 9). Bu yaklaşım, öğrencilerin atomların yapılarını ve elektronların belirli enerji seviyelerinde nasıl yerleştiklerini anlamalarına yardımcı olmaktadır. Katman ve yörünge kavramları, atomların elektron dağılımını sade bir şekilde ifade etmektedir.

Buna karşılık, 2024 öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitabında katman ve yörünge kavramları çıkarılarak, elektron dizilimi orbital kavramı üzerinden anlatılmıştır(Görsel 10). Orbital kavramı, elektronların atom etrafındaki olası yerleşim bölgelerini daha detaylı ve doğru bir şekilde temsil etmektedir. Bu değişiklik, öğrencilerin atomların yapısını modern ve güncel bilimsel yaklaşımlar doğrultusunda anlamalarını sağlamayı hedeflemektedir.

8- İyonlaşma Enerjisi

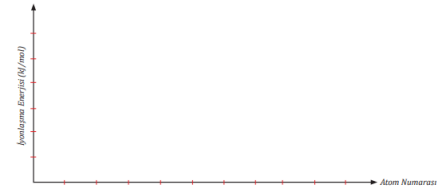

Periyodik sistemde bir periyotta soldan sağa doğru gidildikçe atom yarıçapı azaldığından iyonlaşma enerjisi genellikle artar (Grafik 2.31). Aynı periyotta elementlerin iyonlaşma enerjilerinin sıralanmasında bazı sapmalar gözlemlenmiştir. Bu durum, atomun elektron diziliminin lenseinden sonra gelen atoma göre daha kararlı bir yapıda olmasından kaynaklanır. İkinci periyotta bulunan A grubu elementlerinin iyonlaşma enerjisi grafiği arasındaki ilişki $1A < 3A < 2A < 4A < 6A < 5A < 7A < 8A$ (Grafik 2.31) şeklinde sıralanır.

Etkinlik-1.17 İyonlaşma Enerjisi II

Aşağıdaki verilerden faydalanarak atom numaralarına karşılık gelen iyonlaşma enerjilerinin değişimini gösteren bir grafik çiziniz ve soruyu cevaplayınız.

Atom	${}_1\text{H}$	${}_2\text{He}$	${}_3\text{Li}$	${}_4\text{Be}$	${}_5\text{B}$	${}_6\text{C}$	${}_7\text{N}$	${}_8\text{O}$	${}_9\text{F}$	$_{10}\text{Ne}$
IE (kJ/mol)	1312	2371	520	900	800	1086	1402	1314	1681	2080
Atom	$_{11}\text{Na}$	$_{12}\text{Mg}$	$_{13}\text{Al}$	$_{14}\text{Si}$	$_{15}\text{P}$	$_{16}\text{S}$	$_{17}\text{Cl}$	$_{18}\text{Ar}$	$_{19}\text{K}$	$_{20}\text{Ca}$
IE (kJ/mol)	496	738	577	786	1012	1000	1255	1520	419	590

1. Çizdiğiniz grafikte hangi atomların iyonlaşma enerjisinden sonra düşüş gözlemlenmiştir? Bu düşüşün nedenini açıklayınız.

Görsel 11:2018 ders kitabı iyonlaşma enerjisi

Görsel 12:2024 ders kitabı iyonlaşma enerjisi

İyonlaşma konusu, 2018 kimya müfredatına göre hazırlanan ders kitabında(Görsel 11) temel bilgiler doğrultusunda önceden hazırlanmış grafiklerle sunulmaktadır. Bu kitapta, öğrencilere iyonlaşma enerjisi ve ilgili kavramlar hakkında kapsamlı açıklamalar yapılmakta ve hazır grafikler kullanılarak konunun anlaşılması desteklenmektedir. Hazır grafiklerin kullanımı, öğrencilerin teorik bilgileri görsel olarak daha kolay anlamalarını sağlamaktadır.

Ancak, 2024 kimya müfredatına göre hazırlanan ders kitabında ise daha farklı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu kitapta, iyonlaşma konusu ele alınırken, öğrencilerin kendi genellemelerini yaparak grafikleri oluşturmaları istenmiştir(Görsel 12). Öğrencilerin aktif katılımını teşvik eden bu yöntem, onların analitik düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Öğrenciler, iyonlaşma enerjisiyle ilgili verileri kendileri analiz ederek ve grafikler oluşturarak, konuyu daha derinlemesine anlamakta ve öğrenme süreçlerine daha aktif katılmaktadır.

9- Sayısal Verilerin Karşılaştırılması

Çizelge 3: 2018-2024 Ders Kitaplarından Elde Edilen Sayısal Veriler

	2018 Kimya MEB Ders Kitabı	2024 Kimya MEB Ders Kitabı
Görsel	15	7
Tablo	5	7
Grafik	1	-
Sayfa sayısı	15	22
Ana Başlık	3	4
Alt başlık	12	8
Kazanım Sayısı	3 (5)	3(8)
Etkinlik	3	12
Değerlendirme Sorusu	28	11

2018 Kimya MEB ders kitabında 15 görsel yer alırken, 2024 Kimya MEB ders kitabında bu sayı 7'ye düşmüştür. Tablo sayısı açısından, 2018 kitabında 5 tablo bulunurken, 2024 kitabında 7 tablo yer almaktadır. Grafik kullanımı konusunda ise, 2018 kitabında 1 grafik bulunurken, 2024 kitabında grafik kullanılmamıştır. Sayfa sayısı açısından bakıldığında, 2018 Kimya MEB ders kitabı 15 sayfadan oluşurken, 2024 Kimya MEB ders kitabı 22 sayfa içermektedir. Ana başlık sayısı 2018 kitabında 3 iken, 2024 kitabında 4'e yükselmiştir. Ancak, alt başlık sayısında 2018 kitabı 12 alt başlık içerirken, 2024 kitabı 8 alt başlıkla daha az sayıda alt başlığa sahiptir. Kazanım sayıları değerlendirildiğinde, 2018 Kimya MEB ders kitabında 3 kazanım ve 5 alt kazanım bulunurken, 2024 kitabında 3 kazanım ve 8 alt kazanım yer almaktadır. Etkinlik sayısı bakımından ise, 2018 kitabında sadece 3 etkinlik varken, 2024 kitabında bu sayı 12'ye çıkarak belirgin bir artış göstermektedir. Değerlendirme soruları açısından, 2018 kitabında 28 soru bulunurken, 2024 kitabında 11 soru yer almaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Periyodik tablo konusuna odaklanan 2018 Kimya MEB ders kitabında, elementlerin elektron dizilimi katman ve yörünge kavramları kullanılarak açıklanmakta ve öğrencilerin bu kavramları kullanarak atomların yapılarını anlamaları amaçlanmaktadır. Bu kitap, öğrencilerin konuyu görsel olarak da anlamalarına yardımcı olmak için 15 görsel içermekte olup, her sayfada ortalama bir görsel bulunmaktadır. Ayrıca, kitapta 5 tablo ve 1 grafik yer almaktadır. Toplamda 15 sayfa içeren 2018 ders kitabında, 3 ana başlık ve 12 alt başlık bulunmaktadır. Kazanım sayısı ise 3 olup, 5 alt kazanım yer almaktadır. Ayrıca, öğrencilerin konuyu pekiştirmesi amacıyla 3 etkinlik ve 28 değerlendirme sorusu sunulmuştur.

2024 Kimya MEB ders kitabında ise periyodik tablo konusuna daha modern ve güncel bir yaklaşımla başlanmaktadır. Bu kitapta, elementlerin elektron dizilimi orbital kavramı kullanılarak anlatılmakta ve katman ve yörünge kavramları çıkarılmıştır. 2024 ders kitabında yer alan görsel sayısı 7'ye düşmüş, ancak tablo sayısı 7'ye yükseltilmiştir. Grafik kullanımı ise bu kitapta yer almamaktadır. Kitabın toplam sayfa sayısı 22 olup, içerik daha detaylı ve kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Ana başlık sayısı 4'e yükselmiş, ancak alt başlık sayısı 8'e düşmüştür. Bu ders kitabında kazanım sayısı 3 olarak belirlenmiş, ancak alt kazanım sayısı 8'e çıkarılmıştır. Etkinlik sayısı açısından, 2024 ders kitabında toplamda 12 etkinlik yer almakta olup, bu artış öğrencilerin öğrenme süreçlerine daha aktif katılımlarını sağlamayı hedeflemektedir. Değerlendirme sorusu sayısı ise 11'e düşmüştür.

Bu değişiklikler, 2024 öğretim programının öğrenci merkezli ve etkin öğrenme stratejilerini vurgulayan yenilikçi bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. 2018 ve 2024 ders kitapları arasındaki bu farklar, kimya eğitiminin içeriğini ve pedagojik yöntemlerini sürekli olarak güncelleyerek, öğrenci ihtiyaçlarına daha uygun hale getirme çabasını yansıtmaktadır. 2024 ders kitabında yapılan yapısal ve içeriksel değişiklikler, öğrencilerin analitik düşünme, problem çözme ve eleştirel analiz becerilerini geliştirmeye yönelik olup, modern kimya eğitiminin gereksinimlerine uygun şekilde tasarlanmıştır.

2018 müfredatına yönelik eleştiriler incelendiğinde, öncelikle ölçme ve değerlendirme konusundaki eksiklikler göze çarpmaktadır. Demir'in (2021) çalışmasında, müfredatın ölçme ve değerlendirme konusunda derinlemesine bilgiler içermediği, daha çok genel ifadelerle yüzeysel bilgilere yer verildiği belirtilmiştir. Ayrıca, bu uygulamalarda önceliğin öğretimde olduğu ve öğretmenin sınırlandırılmaması amacıyla herhangi bir araç, yöntem veya tekniğin belirtilmediği ifade edilmiştir. Bu durum, öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme süreçlerinde belirli bir standarda bağlı kalmamalarına ve bu süreçleri kendi inisiyatiflerine göre yönetmelerine neden olmaktadır.

2024 müfredatında ise ölçme ve değerlendirme daha ayrıntılı ve öğrencilerin aktif katılımını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Yeni müfredatın, öğrenci merkezli yaklaşımları benimseyerek, öğrencilerin bilgi ve becerilerini daha etkin bir şekilde ölçmeyi hedeflediği görülmektedir. 2024 müfredatında, ölçme ve değerlendirme kısmında kitabın arka kısmına etkinlikleri değerlendirmek amacıyla değerlendirme formları eklenmiştir. Bu formlar, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini değerlendirmelerine olanak tanıyarak, onların geri

bildirim almalarını ve kendi gelişimlerini takip etmelerini sağlamaktadır. Öğrencilerin aktif katılımını teşvik eden bu yaklaşım, onların analitik düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Başka bir çalışmada, Turan (2019) tarafından yapılan değerlendirmede, kimya derslerindeki etkinliklerin niceliksel anlamda yetersiz olduğu ve bazı ünitelerin hiç etkinlik bulundurmadığı vurgulanmıştır. Turan'ın bulgularına göre, 2018 müfredatına uygun olarak hazırlanan ders kitabında etkinlik sayısının azlığı, öğrencilerin aktif katılımını ve öğrenme sürecini olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle, bazı ünitelerde etkinlik bulunmaması, öğrencilerin bu konuları pratik yapma olanağından mahrum bırakmıştır.

Ancak, 2024 MEB ders kitabında bu durumun gözle görülür bir şekilde değiştiği ve etkinlik sayısında belirgin bir artış olduğu görülmektedir. 2024 öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitabında etkinlik sayısı, öğrencilerin derslere daha aktif katılımını ve etkileşimli öğrenme deneyimlerini artırmak amacıyla önemli ölçüde artırılmıştır. Bu artış, öğrencilerin teorik bilgilerini uygulamalı olarak pekiştirmelerini sağlamayı hedeflemektedir

İzci ve Eroğlu (2018) tarafından yapılan "Yenilenen 9. Sınıf Kimya Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" çalışmasında ise, öğretmenler programın uygulanması sırasında yaşanan sorunlara ilişkin olarak ders saatinin yetersizliği, öğrenci seviyesinin düşüklüğü ve kaynakların yetersizliği gibi noktaları daha fazla vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra, programa ilişkin bilgilendirme eksikliği ve programın sürekli değişmesinin de sorun teşkil ettiği ifade edilmiştir. Bu sorunların, 2024 müfredatında da devam ettiği görülmektedir. 2024 öğretim programında yapılan değişikliklere rağmen, ders saatlerinin yetersizliği, öğrenci seviyesinin düşüklüğü ve kaynakların yetersizliği gibi sorunlar halen varlığını sürdürmektedir. Ayrıca, programa ilişkin bilgilendirme eksikliği ve programın sürekli değiştirilmesi gibi sorunlar da devam etmektedir. Bu durum, eğitim programlarının daha etkin hale getirilmesi ve öğretmenlerin daha iyi bilgilendirilmesi gerektiğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Tümer ve Kırbulut Güneş (2024) çalışmasında, 2018 ve 2024 kimya öğretim programlarını ölçme ve değerlendirme yaklaşımları açısından karşılaştırmaktadırlar. 2018 öğretim programında süreç odaklı ölçme ve değerlendirme yaklaşımının esas alındığı belirtilmiştir. Bu yaklaşım, öğrencilerin öğrenme süreçlerini değerlendirme amacı taşır ve öğretim sürecinin her aşamasında değerlendirme yapılmasına odaklanır. Buna karşılık, 2024 taslak öğretim programında hem süreç odaklı hem de sonuç odaklı bir yaklaşımın benimsendiği ifade edilmiştir. Bu yaklaşım, öğrencilerin öğrenme süreçlerini ve elde ettikleri sonuçları birlikte değerlendirmeyi amaçlar, dolayısıyla hem süreç içerisindeki gelişimi hem de nihai başarıyı dikkate alır. Bu değişiklik, değerlendirme sürecinin daha kapsamlı ve çok boyutlu bir şekilde ele alınmasını sağlamaktadır.

Yurttaş, İlhan ve Şan (2024) çalışmasında, 2018 ve 2024 fen bilimleri dersi öğretim programlarındaki becerilerin sınıflandırılması incelenmiştir. 2018 öğretim programında, beceriler alan becerileri olarak yayınlanmıştır (MEB, 2018). Ancak, 2024 yılı programında beceriler daha ayrıntılı bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bu yeni programda, beceriler alana

özgü beceriler, kavramsal beceriler, sosyal-duygusal öğrenme becerileri, değerler ve okuryazarlık becerileri gibi çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Bu değişiklik, öğretim programının daha kapsayıcı ve öğrenci merkezli olmasını sağlamaktadır. Alana özgü becerilerin yanı sıra, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleyen becerilerin de programa dahil edilmesi, öğrencilerin daha bütüncül bir eğitim almalarını hedeflemektedir.

Torun ve Karamustafaoğlu (2024) çalışmasında, 2024 yılı öğretim programının 2018 yılı öğretim programına göre ölçme ve değerlendirme yaklaşımları açısından farklılıkları incelenmiştir. 2024 yılı öğretim programında, 2018 yılı öğretim programından farklı olarak biçimlendirici değerlendirmeye yönelik beceri odaklı bir ölçme ve değerlendirme sürecinin esas alındığı belirtilmiştir. Bu süreçte, öğrencilere her aşamada geri bildirim verilmesi, öğrencilerin değerlendirme sürecine aktif katılımlarının sağlanması ve ölçme-değerlendirme uygulamalarının öğretim süreciyle birlikte eş zamanlı olarak yürütülmesi vurgulanmıştır. Ayrıca, öz değerlendirme ve akran değerlendirme formları ile analitik ve bütüncül dereceli puanlama anahtarlarının kullanılmasına yer verilmiştir. Bu yöntemler, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini değerlendirmelerini ve akranlarıyla karşılaştırmalar yapmalarını teşvik etmektedir. Böylece, öğrencilerin öz farkındalıkları ve değerlendirme becerileri gelişmektedir.

Öneriler

Periyodik tablo konusunun öğretimine yönelik yapılan çeşitli çalışmalar, farklı öğretim modellerinin öğrenci başarısı üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Azizoğlu ve Aslan (2015) tarafından gerçekleştirilen "Periyodik Sistem Konusu ve Analogilerle Öğretim Modeli: Yöntem, Cinsiyet ve Motivasyon Faktörlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi" çalışmasında, periyodik sistem konusunun analogilerle öğretim modelinin aşamalarına uygun olarak tasarlanmış analogik çalışma yapıları kullanılarak anlatılmasının, öğrenci başarısını artırdığı ifade edilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda, 2024 öğretim programında periyodik tablo konusunun öğretiminde analogilerle öğretim modelinin kullanılması ve analogik çalışma yapılarıyla desteklenmesi önerilmektedir. Aynı şekilde, Tan (2023) tarafından yapılan araştırmada, kavram haritası yöntemi, tombala oyunu ve şifreleme yöntemi ile ilgili hazırlanan soruların, öğrenciler üzerinde olumlu etkiler bıraktığı sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda, 2024 öğretim programında periyodik tablo konusunun kavram haritaları, tombala oyunu ve şifreleme yöntemi gibi etkileşimli ve eğlenceli öğretim yöntemleriyle desteklenmesi önerilmektedir. Ayrıca, Özkan (2021) tarafından gerçekleştirilen periyodik tablo ile ilgili çalışmada, probleme dayalı öğretim modeline göre hazırlanan bir ders planının, öğrencilerin hem akademik başarılarını hem de kimya dersine karşı tutumlarını olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir. Bu bulgular ışığında, 2024 öğretim programında periyodik tablo konusunun probleme dayalı öğretim modeli çerçevesinde ele alınması önerilmektedir. Böylece, öğrencilerin analitik düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olunabilir ve kimya dersine olan ilgileri artırılabilir. Sonuç olarak, bu öneriler, 2024 öğretim programının periyodik tablo konusunun öğretiminde daha etkili ve verimli bir yaklaşım benimsemesini sağlayabilir. Öğrencilerin aktif katılımını ve öğrenme süreçlerine olan ilgilerini artıracak bu yöntemler, akademik başarılarının yükselmesine de katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Ağlarıcı Özdemir, O. (2020). 2018 ortaöğretim kimya dersi öğretim programlarının fen liseleri ve diğer lise türleri açısından incelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(1). DOI: 10.19171/uefad.687511

Azizoğlu, N., Aslan, S., ve Pekcan, S. (2015). Periyodik sistem konusu ve analogilerle öğretim modeli: Yöntem, cinsiyet ve motivasyon faktörlerinin öğrenci başarısına etkisi. *İlköğretim Online*, 14(2), 472-488. <http://dx.doi.org/10.17051/io.2015.39450>

Demir, E. (2021). 2018 ortaöğretim kimya dersi öğretim programı ve 2018 ortaöğretim fen lisesi kimya dersi öğretim programının temel öğeler açısından karşılaştırılması. *Türkiye Kimya Derneği Dergisi*, 6(2). <https://doi.org/10.37995/jotcsc.989550>

İzci, E. ve Eroğlu, M. (2018). Yenilenen 9. sınıf kimya dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(1). DOI:10.1919160/ijer.322892

Tan, E. (2023). *Periyodik tablonun tarihçesi ve kolay öğretilme yöntemleri* (Yayın No.811568) [Yüksek Lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

T.C. Milli Eğitim Müdürlüğü. (2024). Millî Eğitim Bakanlığı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne Genel Bakış. Erişim:14 Kasım 2024. <https://tymm.meb.gov.tr/>

Torun, B., ve Karamustafaoğlu, O. (2024, 4-7 Eylül). *2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programlarının Temel Öğeler Bakımından Karşılaştırılması*. 16. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitim Kongresi, Edirne.

Tümer, S. ve Kırbulut Güneş, Z. (2024, 4-7 Eylül). *2018 Yılı Kimya Dersi Öğretim Programı ile 2024 Yılı Taslak Kimya Dersi Öğretim Programının Karşılaştırılması*. 16. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitim Kongresi, Edirne.

Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). *2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni*. <https://tymm.meb.gov.tr/upload/brosur/2024programortakmetinOnayli.pdf>

Turan, E. (2019). *9. Sınıf fizik, kimya ve biyoloji ders kitaplarında yer alan etkinliklerin bilimsel sorgulama açısından incelenmesi* (Yayın No.652541). [Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yurttaş, B., İlhan, N. ve Şan S. (2024, 4-7 Eylül). *2024 Yılı Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programındaki Becerilerin İncelenmesi*. 16. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitim Kongresi, Edirne.

Özkan, E. (2021). *Lise kimya derslerinde probleme dayalı öğretim modelinin öğrenci başarıları ve tutumları üzerindeki etkinliğinin incelenmesi* (Yayın No.664229) [Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). Kimya (etkileşimli kitap). Erişim adresi:
<https://ogmmateryal.eba.gov.tr/etkilesimli-kitap/kimya?s=21&d=203&u=0&k=0>

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Kimya* (etkileşimli kitap).
<https://ogmmateryal.eba.gov.tr/etkilesimli-kitap/kimya?s=6&d=44&u=0&k=0>

Sünter, E. (2017). Ortaöğretimde Okutulan Seçmeli Din Eğitimi Dersleri Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri: Bir Durum Çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 902-913.

7. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİNDE TASARIM TEMELLİ ÖĞRENMENİN BAŞARI, MOTİVASYON VE KALICILIĞA ETKİSİ

BETÜL ŞEKERCİ ATICI¹, PROF. DR. ERDAL CANPOLAT²

¹Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, bsekerci_23@msn.com - 0009-0001-5636-0588

²Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ecanpolat@firat.edu.tr - 0000-0002-1167-0881

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, “Saf Madde ve Karışımlar” ünitesinin tasarım temelli olarak öğretilmesinin öğrencilerin başarılarına, Fen Bilimleri dersine yönelik motivasyonlarına ve derse dair öğrenmelerinin kalıcılığına etkisini belirlemektir. Yapılan araştırmada “ön-son test deney-kontrol gruplu desen” kullanılmıştır. Öğrencilerinin (deney-kontrol) ön-son test puanları arasındaki farklılık belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin fen bilimlerine yönelik motivasyonlarında meydana gelen değişiklikler de değerlendirilmiştir. Araştırmada motivasyon ölçeği kullanılmasının sebebi, 6 haftalık uygulamanın öğrencilerin duyuşsal alanlarındaki olası etkilerini belirlemektir. Araştırmanın son aşamasında tasarım temelli öğretimin kalıcılığına etkisini belirleyebilmek için başarı testi araştırmanın uygulanmasından birkaç hafta sonra tekrar öğrencilere dağıtılarak kalıcılık testi deney ve kontrol grubu öğrencilerine uygulanmıştır. Tasarım temelli öğrenmenin öğrencilerin başarı, motivasyon ve kalıcılığında olumlu düzeyde etkili olduğu görülmüştür. Çalışmanın uygulama aşamasında, tasarım temelli fen öğretiminde öğrencilerin grup olarak işbirlikli halde çalışmalarını yürütmeleri öğrencilerin motivasyonlarını da olumlu düzeyde arttırmıştır. Öğrenciler kendi tasarımlarını ortaya çıkardıkları için genel olarak öğrencilerin Fen Bilimleri dersine karşı daha istekli hale gelmiş ve olumlu bir şekilde güdülenmiş olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan çalışmada tasarım temelli öğrenmede öğrenciler konuları tasarım boyutunda ele aldıkları için bilgileri akılda tutma süreleri uzun olmuş ve anlamlı bir kalıcılık durumu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasarım temelli öğrenme, Başarı, Motivasyon, Kalıcılık

XIX ƏSR MAARİFÇİSİ ABBASQULU AĞA BAKIXANOVUN YARADICILIĞININ TƏDRİSİ TARİXİ

THE HISTORY OF THE TEACHING CREATIVITY OF 19TH CENTURY EDUCATOR ABBASGULU AGHA BAKIKHANOV

Nazile Abdullazade

associate professor doctor

Azerbaijan State Pedagogical University

Baku, Azerbaijan

<https://ORCID.org/0000-0002-1829-7178>

nazile.s.m.d@mail.ru

ÖZET

XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin tanınmış simalarından biri də Abbasqulu ağa Bakıxanov olmuşdur. Bakı xanları nəslindən olan Abbasqulu ağa ilk təhsilini Bakının tanınmış alimlərindən almış, fars, ərəb dillərini, Qurani-Kərimi, ilahiyyatı dərinləndirən öyrənmişdir. Həyatında baş verən dönüş onu Tiflisə, dövlət qulluğuna gətirir və Bakıxanov burada rus dilinə də mükəmməl yiyələnir. Ömrünün sonuna qədər dövlət qulluqçusu, hərbi-diplomatik tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərən Abbasqulu ağa Rusiya-İran müharibələrində iştirak etmiş, Azərbaycanı iki yerə parçalayan “Gülüstən” müqaviləsinin imzalanmasında Rusiya hökuməti tərəfdən nümayəndə heyətinin tərkibində olmuşdur.

A.Bakıxanov dövrünün tanınmış adamları – polyak şairi, etnoqrafçı Lada Zabloski, rus yazıçısı Qriboyedov, gürcü şairi Aleksandr Çavçavadze, fars şairi Fazil xan Şeyda, erməni əsilli Mirzəcan Mədətov, alman şərqsünası və şairi Fridrix Bodenstedt, rus şərqsünası İlya Berezin, alman təbiətşünası Karl Henrix Emil Kox, rus şairi Aleksandr Sergeyeviç Puşkin və onun ailəsi ilə tanış olub. Təbii ki, Bakıxanovun bu insanlarla tanışlığı və onlarla ünsiyyəti onun rus, gürcü, alman, fars, türk, polyak dillərini gözəl bildiyinə dəlalət edir.

Açar sözlər: maarifçi-realist ədəbiyyat, Bakıxanov, tədris tarixi, ədəbiyyat, dərslik.

Key words: educational-realist literature, Bakikhanov, educational history, literature, textbook.

R.Hüseynov yazır: “Orta əsrlərdən üzü bəri Azərbaycan ziyalısının bir neçə üstün keyfiyyəti keçib[1] gəlir ki, Abbasqulu ağa da onlara sahib idi. Çoxdillilik, çoxşaxəli savad, özünü yalnız Azərbaycanın deyil, bütöv Şərqi övladı və vətəndaşı saymaq duyğusu. Bu məziyyətlər Abbasqulu ağaya keçmiş şərəfli nəsillərin mirası kimi gəlib çatdı. Ancaq artıq XIX əsr idi, dünya başqalaşdı, yeniləşirdi və bu başqalaşan, yeniləşən dünyanın doğurduğu yeni önəmli ziyalı keyfiyyətləri vardı ki, Abbasqulu ağa Bakıxanov onları da əxz etdi. Və bu təməl üzərində doğurduğu sanballı elmi və ədəbi incilərlə tariximizin ən nadir simalarından birinə çevrildi” [6].

F.Qasımzadə A.Bakıxanovu “öz dövrünün tanınmış alimi, mütəfəkkiri, istedadlı şairi və ilk Azərbaycan maarifçiliyinin əsas nümayəndəsi” adlandırır. Bakıxanovun elmi yaradıcılığının

ilk tədqiqatçısı, təəssüf ki, erməni sovet tarixçisi Çatur Ağayan olmuşdur. Azərbaycanlı ədəbiyyatşünaslar Məhəmmədəli Tərbiyət, Abbas Zamanov XIX əsr ədəbiyyatından, maarifçi-realist cərəyanın nümayəndələrindən bəhs etsələr də, Bakıxanov yaradıcılığından söhbət açmamışlar. Bunu Bakıxanovun daha çox ictimai-siyasi xadim, dövlət qulluqçusu kimi tanınması və xidmətləri ilə bağlayırıq. Ədibin irsi ilə bağlı Ə.Dəmirçizadə, M.Sultanov, Z.Göyüşov, A.Zeynalov, Ə.Seyidzadə, Ə.Quliyev, F.Qasımzadə, S.Rüstəmov, Z.Əsgərli məqalə və oçerklər, kitablar yazmış, V.Sısoyev, A.Qaziyan, Z.Yampolski, J.Paxomov onun elmi-bədii irsi ilə bağlı tədqiqatlar aparmışlar.

A.Bakıxanov elmi və bədii yaradıcılıqla məşğul olmuş, 3 dildə – ərəb, fars və Azərbaycan dillərində zəngin elmi və bədii irs miras qoymuşdur. Onun “Gülüstani-İrəm” əsəri ilə Azərbaycan tarixşünaslıq elminin əsası qoyulmuş, fars dilinin qrammatikasıdan bəhs edən “Qanuni-Qüdsi”, astronomiyaya dair ərəbcə “Əsrarül-mələküt”, Amerikanın kəşfinə dair “Kəşfül-qəraib”, əxlaq fəlsəfəsinə aid “Təhzibül-əxlaq” elmi əsərləri dövrünün tanınmış ziyalısı kimi hələ sağlığında tanıtılmışdır.

XIX əsr maarifçi-realist ədəbiyyatın nümayəndələrini düşündürən başlıca mövzu maarif, təhsil məsələləri idi. Onlar xalqın maaariflənməklə qəflət yuxusundan ayılacağını dərk edir, əsərlərində elmə, təhsilə yiyələnmə çağırışları edirdilər. Maarifçi ədiblər təkcə bədii əsərlər yazmaqla kifayətlənmir, məktəblərin açılmasında, uşaqların məktəbə cəlb edilməsində əllərindən gələni əsirgəmiridlər. A.Bakıxanov bu ədiblərdən biri, bəlkə də birincisi idi. O, Bakıda məktəb açılması ilə bağlı dövlət idarəsinə layihə hazırlayıb təqdim edir, millətin nicatının məktəblərdə olduğunu söyləyirdi: “Maarifə doğru ilk addım məktəb təsis etməkdir. Mən həmvətənlərimin faydası üçün var qüvvəmi bu işə həsr edirəm və öz nəzarətim altında məktəb təsis etmək haqqında fikir irəli sürməyə cəsarət edirəm” [9, s.132].

Ədəbiyyat tarixinə maarifçi-realist cərəyanın ilk nümayəndəsi kimi daxil olan A.Bakıxanov lirik şeirlər, poemalar, nəsr əsərləri yazmışdır. 1940-cı illərdən başlayaraq Bakıxanovun əsərləri hissə-hissə ana dilinə tərcümə edilərək mətbuatda işıq üzünə görünür. “Vətən uğrunda” (1944), “Azərbaycan gəncləri” (1946), “Ədəbiyyat” (1944), “Kommunist” (1946), “Azərbaycan pioneri” (1947) qəzetlərində Bakıxanovun qəzəlləri, təmsilləri, “Kitabi-Əsgəriyyə”dən, “Nəsihətlər”dən hissələr nəşr olunur.

Bu illər orta məktəblər üçün dərslik ehtiyaclarının mövcud olduğu bir dövr idi və fars dili ilə yanaşı, ana dilində də bənzərsiz nümunələr yaradan maarifçi yazıcının bədii əsərlərinin aktuallığı, bədii keyfiyyətləri və mənəvi dəyərləri dərslik müəlliflərinin diqqətini cəlb edir, didaktik mövzuda əsərlərini orta ümumtəhsil məktəbinin ibtidai sinif və ədəbiyyat dərsliklərinə daxil edirlər. 1938-ci ildə H.Araslının “Ədəbiyyat” kitabında “Abbasqulu ağa Bakıxanov Qüdsi” [1, s.206-208] başlığı altında yazıcının həyatı və yaradıcılığı haqqında məlumat verilir. F.Qasımzadənin orta məktəbin VIII sinfi üçün tərtib etdiyi “Ədəbiyyat müntəxəbatı”na “Eşşək və bülbül” təmsili (Kırıldan tərcümə), qəzəlləri və “Kitabi-nəsihət”dən parçalar [8, s.155-159] daxil edilir. H.Səmədzadənin IX sinif “Ədəbiyyat xrestomatiyası” [12, s.10-13] və “Ədəbiyyat müntəxəbatı” [13, s.10-15] dərsliklərində qeyd olunan əsərlərlə yanaşı, “Təbriz əhlinə xitab” satirası da verilir. Göründüyü kimi, Bakıxanovun həm lirik, həm epik növdə əsərləri dərsliklərdə yer alır.

Pedaqoji fikir tarixində elmi mənbələrdən sayılan “Nəsihətlər” əsəri təlim materialı kimi o vaxtdan bu günə kimi müxtəlif sinif dərsləklərində yer almışdır. Əsərin müqəddiməsində ədib təlimə dair yazılan kitabların uyğunsuzluğundan, çətin dildə yazılmasından şikayətlənərək yazırdı: “Elmlərdən xəbərdar olduğum zaman mənə məlum oldu ki, uşaqlar bəzi kitabları öyrənmək istərkən elə dolaşmaq ibarələrinə rast gəlirlər ki, hətta müəllimlərin özləri onları dərk edə bilmirlər. Bəzi kitablar isə o qədər uzun və pərakəndədir ki, onları anlamaq və mənimsəmək çox çətinləşir. Buna görə də “uşaqlıqda öyrədilən elm daşda qazılmış şəkil kimidir” zərbül-məsəlin məzmunundan qəflət olunur. ... Beləliklə, müxtəsər bir kitab yazdım. Ümid edirəm ki, bu kitab uşaqlar üçün faydalı olub onların tərbiyəsinə getdikcə daha artıq təsir edəcək. Uşaqlara üz tutub belə nəsihətlər verirəm” [3, s.67].

102 nəsihətdən ibarət olan nəsr əsərində uşaqlara yalnız uşaqlıq dövrü deyil, həyatın bütün mərhələlərində örnək olan nəsihətlər verilir. “...Nəsihətlərinin əsas məzmununu böyüklərə hörmət, ata-ananın qədrini bilmək, mehriban münasibət, sədaqət, düzlük, çətinliklərə dözməyi bacarmaq, zəhməti sevmək, təhsilə həvəs göstərmək və s. bu gün də təlim-tərbiyəvi əhəmiyyət kəsb edən problemlər təşkil edir” [4, s.104].

Məktəbşünaslığı, dərslək yazılması prinsiplərini gözəl bildiyindən ki, Bakıxanovun “Nəsihətlər” əsəri XXI əsr yeni nəsil ədəbiyyat və ibtidai siniflər üçün oxu dərsləklərinə də tədris materialı kimi daxil edilmişdir.

1946-1948-ci illərdə M.Rəfili və F.Qasımsadənin orta məktəbin 9-cu sinif “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı” kitabında Bakıxanovun elmi fəaliyyəti, həyatı, bədii əsərləri haqqında məlumat verilir [11, s.12-33].

1950-ci illərdə ədəbiyyat tarixində mübahisəli məsələlər həll olunur; repressiya illərinin acı qurbanlarına öz adları qaytarılır; təkcə XX əsrin əvvəlləri deyil, XIX əsr ədəbiyyatına da yeni baxış yaranır. F.Qasımsadənin “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” kitabında A.Bakıxanovla bağlı tədqiqatlar ərsəyə gəlir. 1966-cı ildə H.Araslının IX sinif üçün Ədəbiyyat dərsliyində ədibin yaradıcılığı və əsərləri haqqında biliklər şagirdlərin nəzərinə çatdırılır.

1970-1980-ci illər sovet dövrü ədəbiyyat dərsləklərində ədibin “Nəsihətlər”, “Kitabi-Əsgəriyyə” nəsr əsərləri, “Fatma tar çalarkən” şeiri, “Miratül-camal” və “Mişkatül-ənvər” poemalarından hissələr oxu materialı kimi yer almışdır.

1980-ci illərdə Bakıxanovun “Kitabi-Əsgəriyyə” hekayəsi 9-cu sinif Ədəbiyyat dərsliyinə daxil edilir. İki gəncin məhəbbət sərgüzəştindən bəhs edən bu hekayənin sovet dövrü dərsliyinə daxil edilməsi onun maarifçilik ruhunda olması ilə əlaqədar idi. Əsgər sərbəst fikirli, açıq düşüncəli bir gəncdir, o, azad sevgi əsasında ailə qurmaq istəyir. Lakin yaşadığı cəmiyyətdə sevgisi uğrunda mübarizə apara bilmir. Öz müəlliminin qızına aşiq olan dəmirçi oğlu Əsgərin sevgisi dindar məhəllə adamlarının qınağına məruz qalır; Əsgəri təqib edir, müəlliminin evinə gedib-gəlməsinə əngəl olurlar. Əsgər yuxuda görür ki, müəllimi qızını ona verir, onlar xoşbəxt ailə qururlar və əsər nikbin sonluqla bitir.

Maarifçi yazıçının uşaqların yaş və bilik səviyyəsinə uyğun “Tülkü və Aslan”, “Qurd və İlbiz”, “Yersiz iftixar”, İ.Krılodan tərcümə etdiyi “Eşşək və bülbül” təmsilləri müxtəlif illərdə ibtidai siniflərin Oxu dərsləklərində təlik materialı kimi yer almışdır.

Azərbaycanda təhsilin məzmununun dəyişməsi ilə əlaqədar yeni nəsil ədəbiyyat dərsliklərində Bakıxanov irsinə münasibət qorunub saxlanılmış, dərsliklərdə maarifçi sənətkarın həyatı və yaradıcılığı haqqında X sinifdə geniş məlumat verilir. İbtidai siniflərin oxu dərsliklərində “Nəsihətlər” əsərindən verilən nümunələr bu gün də Bakıxanovun bədii irsinin əxlaqi-didaktik məzmununun aktuallığının bariz nümunəsidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Araslı, H. (1938). Ədəbiyyat. Orta məktəbin 8-ci sinfi üçün dərslik. – Bakı: – 226 s.
2. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi (2011). 6 cildə, IV c. – Bakı: “Elm”. – 860 s.
3. Bakıxanov, A. (2005). Seçilmiş əsərləri. – Bakı: Avrasiya Press. – 488 s.
4. Əhmədov, C. (1991). Ədəbiyyat tədrisi metodikası. – Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı. – 455 s.
5. Əsgərli, Z. (2015). Bakıxanov – Qüdsi. – Bakı: Elm. – 173 s.
6. Hüseynov, R. (2019). A.Bakıxanov gəmisinin əbədi səfəri / “Xalq” qəzeti. – Bakı: –20 iyun. <https://1905.az/abbasqulu-aga-bakixanov/09.11.2024>
7. İbrahimov, S., Saraclı, M (2016). Azərbaycan ədəbiyyatının tədrisi tarixi. – Bakı: “MBM”. – 400 s.
8. Qasımzadə, F. (1938). Ədəbiyyat müntəxəbatı. Orta məktəbin VIII sinfi üçün. – Bakı: –274s.
9. Qasımzadə, F. (1974). XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. – Bakı: “Maarif”. – 487 s.
10. Qasımzadə, F. (2017). Abbasqulu ağa Bakıxanov // XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. Dərslik. – Bakı: Elm və təhsil. – s.132-178.
11. Rəfili, M., Qasımzadə, F. (1948). XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. Orta məktəbin IX sinfi üçün. – Bakı: – 263 s.
12. Səmədzadə, H. (1943). Ədəbiyyat xrestomatiyası. Orta məktəbin IX sinfi üçün. – Bakı: – 336 s.
- Səmədzadə, H. (1946). Ədəbiyyat müntəxəbatı. Orta məktəbin IX sinfi üçün. – Bakı: – 226 s.

YÜKSEKÖĞRETİMDE AKREDİTASYON SORUNSALI: AKREDİTASYON FABRİKALARI

Dr. Asil DERİN KILIÇ¹

¹ Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü,
asilderin@yahoo.com- 0000-0003-2195-9889

ÖZET

Akreditasyon, “toplum için sunulan mal ve hizmetlerin belirli mükemmeliyet standartlarına uygunluğunu güvence altına almaya yönelik bir sistem” olarak tanımlanmaktadır. Belirtilen bu kalite güvence uygulamaları yalnızca ticari mal ve hizmetler için değil, aynı zamanda eğitim alanında da her geçen gün biraz daha fazla yaygınlaşmaktadır. Nitekim bireylerin yeni dünya düzeninin gerekliliklerine uygun bilgi, beceri ve yeterliliklerle donatılmasının eğitim hizmetlerinin kalitesine özellikle de bir eğitim unsuru olmanın ötesine geçerek toplumların kalkınmasında önemli bir paya sahip olan yükseköğretim sisteminin kalitesine bağlı olduğu düşünülmektedir. Yükseköğretimde akreditasyon; bir yükseköğretim kurumunun ya da programın, ulusal ve/veya uluslararası düzeyde kalite bağlamında belirlenen ölçütlere (a. liderlik, yönetim ve kalite, b. eğitim ve öğretim, c. araştırma ve geliştirme, d. toplumsal katkı) göre değerlendirilmesini amaçlayan bir sistemdir. Akreditasyon, yükseköğretim kurumlarının gerek öz değerlendirme yapmalarına gerekse de bağımsız akreditasyon ajansları tarafından değerlendirilmesine olanak sağlayan bir kalite güvence süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere geleceği şimdide yakalama sorumluluğunu üstlenen günümüz yeni nesil yükseköğretim kurumlarının, eğitimde yeni eğilimler ve tekno-sosyo-ekonomik manzaralardaki değişimlerin bir sonucu olarak; uluslararası kalite standartlarına ulaşmaya, uluslararası düzeyde rekabetçi ve mükemmeliyetçi olmaya ve bu doğrultuda uluslararası düzeyde akredite edilmeye yönlendirildiği görülmektedir. Nitekim ülkemizde 208 üniversite, 185 bin akademisyen ve 350 bini uluslararası olmak üzere 7 milyonu aşkın öğrenciyi çatısı altında birleştiren Yükseköğretim Kurulu (YÖK) her geçen gün yükseköğretim kurumlarının kapasitesini arttırmaya devam ederken, yükseköğretim sistemine kalite odaklı bir anlayışın yerleştirilmesi noktasında ise çeşitli girişimlerde bulunmaya kararlılıkla devam etmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de akredite olan programların sayısı her geçen gün biraz daha artarken 2024 Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu’nda en az bir akredite lisans programı bulunan üniversite sayısının 116 ve akredite edilen toplam program sayısının ise 1209 olduğu görülmektedir.

Akreditasyon genel anlamda “kurumsal akreditasyon” ve “programa-dönük akreditasyon” olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Kurumsal akreditasyon, kurumsal kalitenin asgari düzeyde karşılanmasını amaç edinen bir akreditasyon süreci iken, programa-dönük akreditasyon ise herhangi bir programın (örneğin, lisans, yüksek lisans ya da doktora eğitimi) kalite ve mükemmeliyet ölçütlerine ulaştığını ortaya koymayı amaç edinen bir akreditasyon sürecidir.

İfade edildiği üzere “*diploma fabrikaları*” (diploma mills) olarak adlandırılan yükseköğretim kurumlarının birçok ülkede yaygın olduğu gerçeğinden hareketle akreditasyon uygulamaları, yükseköğretim kurumlarının kalitesini açığa çıkarmak ve yükseköğretim hizmetlerinden faydalanan insanları bu konuda bilgilendirmek adına büyük bir önem taşımaktadır. Nitekim akreditasyon uygulamaları, çok kısa zamanda parayla diploma, derece ya da sertifika veren yükseköğretim kurumlarının kamuoyu tarafından tanınmasına yardımcı olmaktadır. Öte yandan çok kısa zaman zarfında belirli bir ücret karşılığında yükseköğretim kurumunu ya da programı akredite eden akreditasyon ajansları başka bir ifadeyle “*akreditasyon fabrikaları*” (accreditation mills) da bazı ülkelerde faaliyet göstermektedir. Bu sorunun farkındalığıyla bazı gelişmiş ülkelerde akreditasyon kurumlarını da akredite eden çeşitli kurum ve kuruluşlar faaliyet göstermektedir. Örneğin; ABD’de bölgesel ve ulusal akreditasyon kurumlarının faaliyetlerini denetleyen Council for Higher Education Accreditation (CHEA) adlı bir kuruluş bulunmaktadır. Ülkemizde ise Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) yükseköğretim kurumlarının eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri ile idari hizmetlerinin kalite düzeylerini ulusal ve uluslararası kalite standartlarına göre değerlendirmenin yanı sıra bağımsız dış değerlendirme kurumlarının yetkilendirilmesi süreçlerini de yürütmektedir. Nitekim bu bağlamda ulusal ve uluslararası akreditasyon kuruluşlarının yetkilendirilmesi noktasında birtakım ölçütler belirlenmektedir. Bu ölçütler arasında (i) faaliyetlerin önceden tanımlanan ve ilan edilen misyon ve hedefler doğrultusunda sürdürülmesi, (ii) kurumsal ve mali yapının mevzuata ve faaliyet alanına uygun, sağlam ve sürdürülebilir olması, (iii) organizasyonel yapılanma ve operasyonel süreçler açısından bağımsız hareket edilmesi, (iv) program akreditasyonu faaliyetlerine ilişkin genel değerlendirme raporlarının düzenli olarak yayımlanması, (v) program akreditasyonu faaliyetlerini yürütmek için kaynakların (insan kaynağı ve finansal kaynak gibi) yeterli olması, (vi) iç kalite güvence süreçlerinin bulunması, (vii) kuruluş faaliyetlerinin ulusal ve uluslararası standartlara uyumluluklarının değerlendirilmesi ve son olarak (viii) kalite güvence sisteminin iyileştirilmesi noktasında dış değerlendirme süreçlerinden yararlanılması yer almaktadır. YÖKAK tarafından yetkilendirilen 25 akreditasyon kuruluşu arasında ise (i) Dil Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-DEDAK, (ii) Diş Hekimliği Eğitimi Programları Akreditasyon Derneği-DEPAD, (iii) Ebelik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-EPDAK, (iv) Eczacılık Eğitimi Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-ECZAKDER, (v) Endüstriyel Tasarımcılar Meslek Kuruluşu Derneği-ETMK, (vi) Fen, Edebiyat, Fen-Edebiyat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri Akreditasyon Derneği-FEDEK, (vii) Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-FTR-AD, (viii) Hemşirelik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-HEPDAK, (ix) İlahiyat Akreditasyon Ajansı-İAA, (x) İletişim Araştırmaları Derneği (İletişim Eğitimi Değerlendirme Akreditasyon Kurulu-İLEDAK), (xi) Mesleki Eğitim Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-MEDEK, (xii) Mimarlık Eğitimi Akreditasyon Derneği-MİAK, (xiii) Mühendislik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-MÜDEK, (xiv) Öğretmenlik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-EPDAD, (xv) Peyzaj Mimarlığı Eğitim ve Bilim Derneği-PEMDER, (xvi) Sağlık Bilimleri Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-SABAK, (xvii) Sosyal Beşeri ve Temel Bilimler Akreditasyon ve Rating Derneği-STAR, (xviii) Spor Bilimleri Derneği

(Spor Bilimleri Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Kurulu - SPORAK), (xix) Tasarım ve Planlama Akreditasyon Derneği-TAPLAK, (xx) Tıp Eğitimi Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-TEPDAD, (xxi) Turizm Akademisyenleri Derneği (Turizm Eğitimi Değerlendirme ve Akreditasyon Kurulu-TURAK), (xxii) Türk Psikologlar Derneği, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği-Türk PDR-Der, (xxiii) Türk Psikologlar Derneği, (xxiv) Veteriner Hekimliği Eğitim Kurumları ve Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-VEDEK ve son olarak (xxv) Ziraat Fakülteleri Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği-ZİDEK yer almaktadır.

Özetle; yükseköğretim kurumlarının eğitim kalitesine yönelik yeterince araştırma yapılmaksızın bu kurumları belirli bir ücret karşılığında akredite etmeyi amaç edinen akreditasyon fabrikalarının varlığından hareketle, Türkiye’de akreditasyon kuruluşlarının tanınması ve yetkilendirilmesi faaliyetlerinden sorumlu olan YÖKAK’ın akreditasyon fabrikası olgusunu kabul ederek akreditasyon kuruluşlarını önceden belirlenen ilke ve ölçütler kapsamında sürekli olarak değerlendirmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu önemden hareketle yükseköğretimde akreditasyon konusunun çeşitli bağlamlarda ele alındığı bu geleneksel derleme araştırması kapsamında, kalite güvencesi ve akreditasyon süreçlerinde artan akademik dolandırıcılık ve yolsuzluk uygulamalarına ilişkin genel eğilimler tartışılarak eğitim hizmetlerini yönetmekten/denetlemekten sorumlu makamların yeni içgörüler kazanmaları amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, Akreditasyon, Akreditasyon Fabrikaları

EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTSİZLİĞİ: YÜKSEKÖĞRETİME ERİŞİM SORUNSALI

Dr. Asil DERİN KILIÇ¹

¹ Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü,
asilderin@yahoo.com- 0000-0003-2195-9889

ÖZET

İnsanın var olduğu günden başlayıp yaşamının sonuna kadar devam eden eğitimin temel bir insan hakkı olduğu benimsenmektedir. Temelde bireylerin insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamalarıyla yakından ilişkili olan eğitim hakkı, 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinde düzenlenmekle birlikte ilgili maddede her bireyin eğitim görme hakkının olduğu ve bu kapsamda parasız ve zorunlu eğitim başta olmak üzere fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi amacıyla yükseköğretimin tüm bireylere eşitlik ilkesi çerçevesinde açık olması gerekliliği de vurgulanmaktadır. Ne yazık ki bu haktan yararlanabilme noktasında her bireyin eşit fırsat(lar)a sahip olmadığı görülmektedir. Eğitime erişim konusundaki bu farklılıkların ise eğitimde fırsat eşitsizliği olgusunu doğurduğu varsayılmaktadır. *Eğitimde fırsat eşitsizliği* kavramı her bireyin eğitim hakkına eşit koşullarda erişim sağlayamamasını ve var olan fırsatlardan eşit düzeyde yararlanamamasını ifade etmektedir. Oysa toplumların gelişmişlik düzeylerini belirleme gücüne sahip olan eğitimin, *-bireysel farklılıkları her ne olursa olsun-* tüm bireylerin adil erişim sağlayabileceği bir hak olması gerekmektedir.

Bilindiği üzere eğitim sistemleri dünya genelinde ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere üç kademeye ayrılmaktadır. Eğitim sistemlerinin en üst kademesi olan yükseköğretimin bireysel ve toplumsal refahın artırılması noktasında katalizör bir rol üstlendiği gerçeğinden hareketle *yükseköğretime erişim* dünya genelinde önemli bir gündem konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen yükseköğretimin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya genelinde kitleselleşmesiyle birlikte yükseköğretime erişim konusu her geçen gün biraz daha fazla önem kazanmaktadır. Zira yükseköğretimde elde edilen kazanımların (üst düzey düşünme ve yaşam becerilerinin yanı sıra farklı alanlarda temel bilgi ve becerilere sahip olma gibi) bireylerin kariyer geleceğini olumlu yönde etkilediği varsayılmaktadır. Nitekim bu varsayım doğrultusunda yükseköğretim kurumlarına olan talep her geçen gün biraz daha artış gösterirken, bu kurumlara aktarılan finansman desteğinin azalması ise küresel anlamda

yükseköğretime erişim sorununu da beraberinde getirmektedir. Bilindiği üzere Avrupa ülkeleri tarafından yayımlanan bildirelerde gerek yükseköğretime erişim sorunu gerekse de üye ülkeler arasında eğitim kalitesinin standardizasyonu konusu ele alınmaktadır. Bu çerçevede özellikle Türkiye’de son yıllarda yeni devlet üniversitelerinin yanı sıra kâr amacı gütmeyen vakıflar yoluyla da yeni vakıf üniversitelerinin kurulması amaçlanmıştır. Öte yandan ülkemizde üniversite sayısının 1980 yılından sonra hızla artış gösterdiği görülse de yükseköğretimin piyasa odaklı bir kamu hizmeti haline geldiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla yükseköğretim kurumlarının niceliğini arttırmaya yönelik politikalara, yükseköğretimde kaliteyi arttırmayı da önceliklendiren bir anlayışın dahil edilmesi acil bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak üniversitelerin gerek içsel gerekse de dışsal faktörlerin etkisiyle fırsat eşitliği sunan kurumlar olmaktan hızla uzaklaştığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, yükseköğretim ekosisteminde fırsat eşitliğine dair bir vurgunun yapılması ve bu doğrultuda kuramsal ve uygulamalı çalışmaların yürütülmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu önemden hareketle yükseköğretim gelişimini misyon edinen genel politikaların gerek mikro gerekse de makro düzeyde tartışıldığı bu geleneksel derleme araştırması kapsamında, yükseköğretime erişim sorunsalının eğitimde fırsat eşitsizliği temelinde ele alınması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, Eğitimde Fırsat Eşitsizliği, Yükseköğretime Erişim

BESLENME VE DİYETETİK ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN MENÜ PLANLAMA EĞİTİMİ MOBİL UYGULAMASI

Arş. Gör. MUSTAFA YÜCE ¹, Prof. Dr. FATMA ESRA GÜNEŞ ²

¹ Mardin Artuklu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, mustafa.yuce@outlook.com.tr -
ORCID ID: 0000-0003-3923-4915

²İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
fatmaesra.gunes@medeniyet.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-1693-6375

ÖZET

Menü planlama, toplu beslenme hizmeti veren kurumlarda en merkezi role sahip olan kavramdır. Kurumun satın alma, depolama, maliyet analizi, tedarik gibi diğer tüm ihtiyaçları, planlanan menü çerçevesinde organize edilmektedir. Bu yönüyle ele alındığında toplu beslenme hizmeti veren kurumlarda çalışacak diyetisyenler için en öncelikli ihtiyaç, menü planlamanın bilimsel ilkelerini öğrenmek ve buna göre hizmet verilen kurumdaki diğer bütün organizasyonları bu temel üzerine inşa etmektir. Endüstri 4.0 devrimiyle birlikte diğer tüm alanlarda olduğu gibi sağlık ve eğitim alanlarında da klasik yaklaşımların yanı sıra yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Sağlık alanında Health 4.0 ve eğitim alanında Eğitim 4.0 olarak kavramsallaştırılan bu yeni dijital evrim her geçen gün başka alanlarda kullanılmaktadır ve gelişen teknolojilere ayak uydurma amaç edinilmektedir. Ülkemiz üniversitelerinde ve genel olarak da sağlık alanında dijital teknolojilerin kullanılması, dünya geneline kıyasla daha yavaş olarak gerçekleşmektedir. Özel olarak Beslenme ve Diyetetik alanında ise akıllı teknolojilerin kullanımı veya dijitalleşmenin çok daha yavaş olduğu gözlenmektedir. Bu kapsamda, her geçen gün biraz daha dijitalleşen ve akıllı teknolojilerin imkanları kullanılarak geliştirilen öğrenme yöntemlerini ve uygulamalı öğrenme tekniklerini kullanmak anabilim dalları için çağrı yakalamak açısından elzem hale gelmiştir. Bu çalışmada Beslenme ve Diyetetik bölümünde eğitim gören öğrenciler için, çok geniş bir alan olan menü planlama ve buna bağlı diğer konuları, hem uygulamalı olarak hem de aynı anda menü planlamanın birçok inceliklerini birlikte öğrenebilmeleri hedeflenerek bir mobil uygulama geliştirilmiştir. Geliştirilen mobil uygulamanın, hem Beslenme ve Diyetetik alanında akıllı teknolojilerin kullanılması ile ilgili yeni bir perspektifin oluşması, hem öğrencilerin bu teknolojileri kendi alanlarında nasıl kullanabilecekleri ile ilgili yeni fikirler edinmeleri açısından bir örnek teşkil etmesi, hem de alanın diğer çalışanlarına yönelik bir kolaylık ve zaman tasarrufu sağlaması açısından alandaki önemli bir boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca kurum ve kuruluşlara toplu beslenme hizmetleri veren firmalar için de bir prototip olarak değerlendirilebilecek olan bu uygulama, ileride çeşitli özellikler eklenip yeni düzenlemeler yapılarak firmaların kullanabileceği hale de getirilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Menü Planlama, Mobil Uygulama, Akıllı Teknoloji, Dijital Eğitim Uygulamaları

EĞİTİM COĞRAFYASININ ÖNEMİ VE GELECEĞİ: AKSARAY ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, ERHAN ÖZDEMİR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, asuhaber@gmail.com-

ORCID ID: [0000-0003-2516-8160](https://orcid.org/0000-0003-2516-8160)

ÖZET

Eğitim ve coğrafya arasındaki ilişki, önemli bir araştırma alanı olmasına karşın, bu disiplinler arası konunun yeterince derinlemesine ele alınamaması birkaç temel nedene dayanmaktadır. Akademik araştırmalarda öncelik verilen konular, genellikle dönemin sosyal, politik ve teknolojik dinamikleriyle şekillenmektedir. Eğitim ve coğrafya ilişkisi gibi disiplinler arası konular, diğer alanların veya daha popüler araştırma konularının gölgesinde kalmış ve dolayısıyla yeterli ilgi görmemiştir.

Eğitim coğrafyası, eğitim sistemlerinin mekânsal boyutunu inceleyen ve eğitime erişim, kaynakların dağılımını, çevresel faktörlerin etkisi gibi konuları ele alan disiplinler arası bir alandır. Bu çalışma, eğitim coğrafyasının temel kavramlarını ve güncel araştırma konularını inceleyerek, Aksaray ilinde mekânsal adalet ve eşitlik kavramları çerçevesinde bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmada, toplanan veriler, betimsel analiz tekniğine dayalı olarak analiz edilmiştir. Dokümanların analizinde kullanılan betimsel analizin amacı, elde edilen bulguların düzenlenerek bu bulguları, yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar incelendiğinde; Aksaray ilinin eğitim durumu, okullaşma oranları, öğretmen başına düşen öğrenci, derslik başına düşen öğrenci sayısı açısından genel olarak Türkiye'deki ortalamanın üzerinde bir konumda yer almaktadır. Özellikle ilköğretim kademesinde, Aksaray'ın okullaşma oranları Türkiye genelinde elde edilen oranlarla paralellik göstermekte olup, okul öncesi eğitimde ve ortaöğretimde Türkiye ortalamasının üzerinde başarılar elde edilmektedir. Aksaray'daki yükseköğretim faaliyetleri de önemli bir yer tutmaktadır. Aksaray Üniversitesi, bölgenin eğitim kapasitesine büyük katkı sağlamaktadır. Üniversite, sahip olduğu fakülteler ve bölümlerle akademik eğitimde geniş bir yelpazede hizmet sunmakta ve öğrenci sayıları ile akademik personel yapıları bakımından şehre önemli bir eğitimsel dinamizm kazandırmaktadır. Bu üniversite, yalnızca Aksaray ili için değil, aynı zamanda Türkiye'deki eğitim sisteminin gelişiminde de önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca Aksaray ilindeki eğitim kalitesinin artırılmasına, coğrafi avantajların eğitimle entegre edilmesine ve genel eğitim altyapısının güçlendirilmesine ilişkin öneriler sunulabilir.

Anahtar Kelimeler : Eğitim, Coğrafya, Aksaray

ANOLOJİ STRATEJİSİNİN ÖĞRENCİLERİN KİMYASAL TEPKİMELEK KONUSUNU ANLAMALARI VE ZİHİNSEL İMAJLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Dr. Öğr. Gör. NURAY VURAL ÇINAR¹

¹ KARABÜK Üniversitesi, TOBB Teknik Bilimler MYO, nuraycinar@karabuk.edu.tr- 0000-0002-5097-0510

ÖZET

Bu çalışmada, 10. sınıf öğrencilerinin kimyasal reaksiyonlar konusundaki kavramaları ve zihinsel imajları tespit edilerek öğrencilerin konuyla ilgili ön bilgileri kontrol altına alındığında, geleneksel bir yaklaşıma dayalı düz anlatım stratejisi ile analogi stratejisinin kimyasal reaksiyonlar konusunda doğru zihinsel imajlar geliştirmelerinde etkilerini karşılaştırmaktır. Bu amaçla kimyasal reaksiyonlar konusu, 3 hafta süreyle iki sınıftan birinde (kontrol grubu) geleneksel yaklaşımla, diğerinde (deney grubu) analogiler kullanılarak anlatılmıştır. Çalışmaya 38 öğrenci katılmıştır. Kimyasal reaksiyonlar konusu işlenmeden önce her iki gruba da öğrencilerin konuyu kavrayabilmesi için gerekli olan ön bilgilerin ne ölçüde var olduğunu ölçen, araştırmacı tarafından hazırlanan çoktan seçmeli 40 sorudan oluşan Kimyasal Reaksiyonlar Ön bilgi Testi ($\alpha = 0,80$) uygulanmıştır. İlgili alanyazın dikkate alınarak 10. sınıf öğrencilerinin kimyasal reaksiyonlar konusundaki kavrama ve zihinsel imajlarını belirlemek üzere, öğrencilerin düşüncelerini çizimlerle ifade etmelerinin istendiği 22 sorudan oluşan kimyasal reaksiyonlar kavram testi ($\alpha = 0,62$) ve kimyasal reaksiyonlar ders föyü hazırlanmıştır. Araştırma deseni olarak ön test-son test kontrol grubu deseni kullanılmıştır. Kimyasal Reaksiyonlar Ön bilgi Testi ön test, Kimyasal Reaksiyonlar Kavram Testi ön test ve son test olarak her iki gruba da uygulanmıştır. Kimyasal Reaksiyonlar Kavram Testinde öğrencilerin yaptıkları çizimler ve açıklamalar yorumlanmıştır. Araştırma sonunda, 10. sınıf öğrencilerinin kimyasal reaksiyonlar konusunda birçok yanlış imajlar geliştirdikleri tespit edilmiştir. Analogi stratejisi kullanmanın öğrencilerin kimyasal reaksiyonlar konusunda doğru zihinsel imajlar geliştirmeleri üzerine geleneksel öğretim modeline göre anlamlı derecede daha fazla etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Anahtar Kelimeler: Analogi ile öğretim, kimyasal reaksiyonlar, zihinsel imaj

1. ANALOJİLER

Soyut kavramların öğrenciler için açık ve anlaşılır hale getirilebilmesi, kimya öğretimi açısından önemli ancak sıkıntı verici bir meseledir. Bu güçlüğü en aza indirgemenin

alışıl gelmiş bir yolu açıklayıcı bilgilere olabildiğince değinmektir. Ancak ne kadar tanımlayıcı, tasvir edici açıklamalar yapılırsa yapılsın, araştırıldığında, öğrencilerin eksik veya yanlış kavramalara sahip oldukları ortaya çıkmıştır (Gülçiçek, Bağrı ve Moğol, 2000). Çünkü, insanlar öğrenirken kavramlarla ilgili olarak zihinlerinde imajlar oluştururlar. Zihinsel imajlar; bir kavramla ilgili zihnimizde oluşan şemalardır. Bu imajlar, bireye özgü, değişebilir, tam olmamış sınırları net olmayan şemalardır. Aynı kavramla ilgili herkes farklı zihinsel imajlar oluşturabilir. Bu farklılık kişinin önceki yaşantılarına ve deneyimlerine göre farklılık gösterebilir. (Norman, 1983). Anlamlı öğrenme, bireyin zihninde bilimsel gerçeklere uygun zihinsel imajların oluşması ile gerçekleşebilir (Nersessian, 1992). Bunu sağlamanın etkili yollarından biri de analogilerdir. Analogi, kavramlar, ilkeler ve formüller arasındaki benzerlikler olarak tanımlanmakta ve öğrencilerin ön bilgilerine dayalı olarak yapılan benzetmeler olarak ifade edilmektedir (Bilgin & Geban, 2001; Glynn v.d., 1989; Uğur, 2009). Sınıf ortamında öğretmenlerin analogileri öğrencilerinin kavramları anlamaları için kullandıklarını, bu durumun aynı zamanda arkadaşları ile sürekli etkileşim halinde bulunmaları nedeniyle, birbirlerinin fikirlerine saygı duymalarını da desteklediğini gösteren çalışmalar mevcuttur (Dinçer, 2005; Kılıç, 2007). Analogiler her zaman bilinenle bilinmeyen arasında ilişki kurmak için kullanılmıştır. Bu ilişki birebir bir kelimenin karşılığı olabilir veya bir olay veya olguya benzetilebilir (Çimen & Baran, 2000). Eğer bu benzerlik karşılaştırma yoluyla ifade edilir ve kavramların benzer yönleri arasında ilişki kurulursa analogi (benzetim) yapılmış olur. Analogi kurmak yeni öğrenilen bir kavramı, daha önceden bilinen bir kavram veya olgu kullanarak açıklamak demektir. Burada, daha önceden bilinen nesne ya da olgu yani kendisine benzetilen kaynak (analog) olarak adlandırılırken yeni öğrenilen yani benzetilene ise hedef (kavram) denmektedir (Spellman & Holyoak, 1996). Bir analoginin etkili olabilmesi için bazı hususların dikkate alınması gerekmektedir. Bunlar;

-Hedef net olarak belirtilmeli, kaynak kavram hedef kavrama göre düzenlenmeli, kaynak ile hedef arasında kurulan benzerlikler açıkça belirtilmelidir. Ayrıca kaynak ile hedef kavram arasındaki benzerlikler karşılaştırılmalıdır. Analoginin işe yaramadığı ya da kaynak ile hedef arasındaki farklılıkların da üzerinde durulmalıdır. Son olarak analogiden çıkarılacak sonuçlar ifade edilmelidir. Tüm bu kurallar dikkate alındığında ortaya çıkan analogilerle öğretim modeline göre aşağıdaki basamaklara uygun davranılmalıdır.

- 1-Öğrenilecek hedef kavram ile ilgili öğrencilere yüzeysel veya ayrıntılı açıklama yapılır.
- 2-Öğrencilere kaynak kavram (analog) tanıtılarak, bu kavram ile ilgili ön bilgileri soru cevap gibi yöntemlerle açığa çıkartılır.
- 3-Bir önceki basamakta elde edilen bilgiler doğrultusunda, hedef kavram ve kaynak kavram (analog) arasındaki benzerlikler ortaya konur kaynağın benzer özelliklerine odaklanılır.
- 4-Hedef kavram ve kaynak kavram (analog) arasındaki ilişkilendirme yapılırken, benzerlikler ve farklılıklar öğrencilerin aktif katılımı ile belirlenir.
- 5-Analoginin işe yaramadığı durumlara ve olası kavram yanılgılarına dikkat edilmelidir. Bu durumda öğretmenlerin analogideki hedef ve kaynak kavramın birbirine uyuşmadığı ve ilişkinin kurulamadığı durumlarla ilgili farkındalık sahibi olması gerekir.
- 6-Hedef kavram konusundan sonuçlar çıkarılır: Öğrenilmesi gereken hedef kavramın öğrenilmesi gereken özellikleri özetlenmeli ve bu duruma dikkat çekilmelidir. Bu bağlamda, öğretmenlerin analogi stratejisini kullanırken nelere dikkat edileceği, bir yandan öğrenilmesi

gereken ve bilinen kavramlar arasında doğru ilişkilendirmeler yapılması diğer yandan analogilerin sınırlılıklarının farkına varabilmeleri için gerek teorik gerekse de pratik bilgilerle ihtiyaç duyacağı belirtilmektedir (Kesercioğlu, Yılmaz, Çavaş & Çavaş, 2004; Harman ve Çökelez, 2017; Derman & Tufan, 2021).

Analoji Türleri

Alanyazında yer alan analoji türleri Çizelge 1’de özetlenmiştir.

Çizelge 1. Analoji Türleri (Çetinkaya, 2019).

ANALOJİ TÜRÜ	AÇIKLAMA
Basit analogiler	Bir şeyin başka bir şeye direkt benzetilmesidir.
Hikâye Tarzında Analogiler	Konunun öğrencilerin gerçekten iyi bildiği bir hikâye ile ilişkilendirilmesi
Resimli Analogiler	Bu analogilerde hedef, analog resim ya da çizim ile anlatılır.
Oyunlaştırılmış Analogiler	Bir olayın veya kavramın oyunlaştırılıp, başka bir olay veya kavrama benzetilmesidir.

Genel olarak analogiler açıklama ve yaratıcılık olmak üzere iki amaca hizmet edebilir. Bir anoloji, bir kavramı açıklamaya yönelikse, amaç öğrencinin kavramı tam olarak anlaması, önemli özellikleri kavramasıdır. Böyle bir analoginin uygun olup olmadığına karar vermede 3 kriter göz önüne alınmalıdır: a) Karşılaştırılan özelliklerin sayısı, b) Karşılaştırılan özelliklerin benzerliği, c) Karşılaştırılan özelliklerin kavramsal önemi. Bu bakımdan eğer kaynak (analog) ve hedef arasında paylaşılan önemli özellikleri tanımlamak ve haritalamak zor ise, bu anoloji kötü olarak değerlendirilebilir. Örneğin, fen kitaplarında sıkça rastladığımız entropi kavramını açıklamak üzere kullanılan gençlerin odasının dağınıklığının düzensizliğe (entropi) benzetildiği analogide, öğretmenin amacı sistemlerin dışarıdan bir etki olmadığı taktirde düzensiz olma eğiliminde olduğunu anlatmaktır. Ancak, öğrencilerin kafası karışmaktadır. Çünkü, dağınık bir odanın sorumlusu gencin kendisidir. Entropinin sorumlusu kimdir? Bu noktada, iyi bir anoloji kafa karıştırıcı olmamalıdır. Hewitt (1992)’in 10. sınıf öğrencilerinde ışığın havadan cama geçerken kırılmasını açıklamak için kullandığı analoginin anlama üzerine etkisi araştırılmıştır. Bu analogide, bir çift araba tekerleğinin sert zeminden yumuşak zemine geçerken doğrultu değiştirmesi, ışığın hava ortamından cam ortamına geçerken doğrultu değiştirmesine benzetilmektedir. Sonuç olarak analogisiz anlatım yapılan sınıfta hiçbir öğrenci ışığın kırılmasını açıklayamazken; anoloji ile anlatım yapılan sınıfın % 36’sının tatminkâr bir kavramaya sahip oldukları, diğer %28’in ise konu hakkında akla yatkın açıklamalar yaptıkları gözlemlenmiştir (Hewson & Hewson, 1992; Treagust, Harrison, Venville ve Dagher (1996). Her ne kadar analogilerin öğretimde kullanılmasının faydalı olduğunu gösteren çalışmalar olsa da gereken faydanın sağlanamadığı durumlar da söz konusudur. Bu bağlamda, analogilerin özellikle aşağıdaki durumlarda kullanılması tavsiye edilmektedir:

-Hedef kavram zor olduğunda: Eğer öğrenilecek kavram ya da konu öğrencilerin hemen kavrayamayacağı ilişkiler içeriyorsa ve karışıklığa neden olabilecek gibiyse; anoloji kullanarak basitleştirmek ve somutlaştırmak uygun olacaktır.

-Hedef kavram gözde canlandırılmıyorsa: Çıplak gözle görülemeyen çok küçük prosesler veya nesnelere açıklamak için anoloji kullanmak uygun olacaktır. Örneğin atom, molekül, iyon

gibi kavramların açıklanması veya kimyasal reaksiyonların moleküler düzeyde ilerleyişinin açıklanmasında analogi kullanmak uygun olacaktır.

-Hedef kavram ilk kez sunuluyorsa: Öğrenciler daha önce hakkında hiçbir ön bilgiye sahip olmadıkları bir konu ya da kavramla karşılaştıklarında, daha önceden bildikleri bir yapıyı içeren bir analogi kullanmak uygun olacaktır.

Analojilerin kullanılmasının uygun olmayacağı durumlar ise şöyle sıralanmıştır:

- Hedef kavram basit veya daha önceden zaten biliniyorsa: Bilinen ve anlaşılması kolay olan kavramların analogi kullanarak sunulması, gereksiz bilgiye ve boşa vakit kaybına neden olacaktır. Bu yüzden öğrencilerin, hakkında gerekli bilgilere sahip olduğu konularda analogi kullanmak uygun olmayacaktır.

- Hedef kavramlar kısa sürede hatırlanmak zorunda olduğunda: Daha çok bilgiyi ezberleyip gerektiğinde hatırlanması gereken kavramların öğretilmesinde analogi kullanmak pek yararlı olmayacaktır. Örneğin elementlerin sembollerinin öğretilmesi gibi. Bu bağlamda iyi ve yararlı bir analoginin özellikleri aşağıda belirtilmiştir:

1. İyi bir analogi basit olmalıdır. Hedef kavramla olan ilişkisi kolayca fark edilmelidir.
2. Analogi gereğinden fazla karmaşık veya uzun olmamalıdır. Aksi takdirde, öğrencilerin dikkati dağılacak ve analogi kafa karıştırıcı olmaya başlayacaktır.
3. İyi bir analoginin hatırlanması kolay olmalıdır. Eğer analogi öğrenmede işe yarıyorsa, kısa ve hatırlaması kolaysa, öğrenci onu kullanmaya devam edecektir. Öğrendiği bilgiyi unutmamış olacaktır.
4. İyi bir analogi, öğrencilerin aşına oldukları kaynak kavramlar (analog) içermelidir. Bir analogi, kaynak kavramdan (bilinen) hedef kavrama (bilinmeyen) bilgi transfer ettiği için analogide benzetilen kavramlar öğrenciye tanıdık gelmelidir.
5. İyi bir analogide, kaynak kavram ve hedef kavram arasındaki ilişki kolayca anlaşılır olmalıdır. Aksi takdirde, iki kavram başka yönlerden benzeştirilerek kavram yanlışları meydana gelebilir (Orgill & Bodner, 2004).

2. ÖĞRENCİLERİN KİMYASAL REAKSİYONLAR KONUSUNDAKİ YANLIŞ KAVRAMA VE DÜŞÜNCELERİ

Alanyazın incelendiğinde, tüm seviyelerdeki öğrencilerin kimyayı anlamak için çaba gösterdikleri ancak bazı konuları anlamakta zorlandıkları görülmektedir. Bunun başlıca sebebi olarak öğrencilerin zihinlerinde kimyanın temel kavramları ile ilgili doğru imajlar oluşturamamaları gelmektedir. Ayrıca kimyanın makroskobik, mikroskobik ve sembolik boyutlarının tam olarak kavranarak bunlar arasında doğru ilişkiler kurulması, anlamlı öğrenme açısından önemlidir. Öğrencilerin atom, molekül, molekül içi ve moleküller arası etkileşimler, kimyasal denge, kimyasal değişim ve reaksiyon hızı gibi konulardaki yanlış kavramlarının olması genelde maddenin tanecikli, boşluklu hareketli yapısını tam olarak anlamamalarından ve kimyanın bu üç boyutunun doğru ilişkilendirilememesinden kaynaklanmaktadır (Nakleh, 1992). Bunun sağlanmasında hem sınıf içi etkinliklerde hem de ders kitaplarında analogjilerin (benzetmelerin) ve modellerin kullanılması önerilmektedir (Gabel, 1999). Meydana gelen reaksiyonlarda reaktant ve ürünleri tahmin etme, Reaksiyonlardaki enerji değişimlerini tahmin etme, olaylarda meydana gelen değişimlerin nasıl olduğu hakkında kavram ya da imaj oluşturma, kimyasal değişimlerin sebebini açıklama noktalarında öğrencilerin eksik ve /veya

yanlış kavramalara sahip olduklarını gösteren çalışmalar mevcuttur (Barral & Fernandez, 1992, Boo & Watson, 2001; Watson, Prieto, & Dillon, 1997). Örneğin, bir yapının inşa edilmesi için enerji gerekir ve yapının yıkılmasıyla bu enerji dışarı çıkar.” fikrinden yola çıkarak “bağ oluşumu enerji gerektirir ve bağ kırılması sırasında bu enerji dışarı verilir” düşüncesini geliştirmişlerdir. Ayrıca biyolojideki “yiyceklerin vücutta reaksiyonlar sonucu parçalandığı, sonunda ısı açığa çıktığı” ifadesinin, öğrencilerde besinlerdeki bağların kırılması sonucu ısı açığa çıktığı fikrinin oluşmasına neden olmaktadır. Kimyasal terim ve kelimelerin kimya dışındaki alanlarda ve günlük hayatta kimyadakinden çok farklı anlamlar taşımaları, kavramları makroskobik dünyadan mikroskobik dünyaya geçirmede sorun yaratmaktadır. Enerji, bağ, denge kavramları gibi. Günlük hayatta, enerji bir şeyleri hareket ettirmek ya da bir şeyleri yapmak için ihtiyaç duyulan şey olarak görülür. Bu da bağ oluşumunun enerji gerektirdiği gibi bir yanlış imaj oluşturmaktadır. Benzer şekilde, bağ kavramı günlük hayatta iki şeyin bir arada durmasını sağlayan fiziksel bir materyal olarak düşünülmektedir. Bu da bir bağın oluşması için enerji gerektiği yanlış düşüncesine neden olur (Boo, 1998).

2.1. YÖNTEM

Bu çalışmada, Lise 2. sınıf öğrencilerinin kimyasal reaksiyonlar konusunu anlamaları üzerine, analogi stratejisinin etkilerini tespit etmek amaçlanmıştır. Kimyasal reaksiyonlar konusundaki yanlış kavramalar ve olası öğrenci düşünceleri çoktan seçmeli test tekniğinin çizimlerle desteklendiği alternatif bir test ile belirlenmiştir. Kimyasal reaksiyonlar konusu ile bağlantılı analogiler incelenmiş, bazı analogiler ise araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Belirlenen sınıflarda, kontrol grubunda geleneksel öğretim modeline dayalı düz anlatım stratejisi ile, deney grubunda ise analogi stratejisi kullanarak öğretim yapılmıştır. Uygulamadan önce ve sonra ilgili testler öğrencilere uygulanarak veriler toplanmıştır. Çalışmanın örneklemini bir devlet lisesinin 10. sınıf öğrencilerinden 17 kız ve 21 erkek olmak üzere toplam 38 öğrenci oluşturmaktadır. Çizelge 2’de uygulanan testler ve uygulanma zamanları verilmiştir.

Çizelge 2. Deneysel Desen (Ön test-son test kontrol grubu deseni). KRÖT: Kimyasal reaksiyonlar ön bilgi testi. KRKT: Kimyasal reaksiyonlar kavrama testi)

GRUP	Ön-Test	Uygulama	Son -test
Kontrol	KRÖT KRKT	Geleneksel Öğretim Modeli	KRKT
Deneysel	KRÖT KRKT	Analogilerle Öğretim	KRKT

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

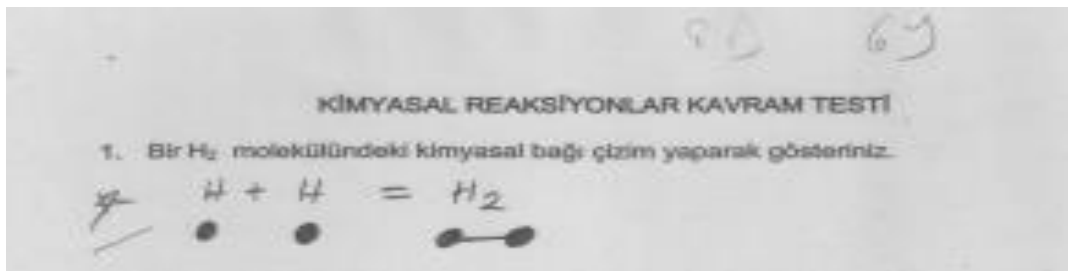
Öğrencilerin Kimyasal Reaksiyonlar Kavram Testi (KRKT-S) puanları üzerine, öğrencilerin ön bilgilerinin ve iki öğretim modelinin etkisi ANCOVA istatistiksel metodu kullanılarak belirlenmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. KRÖT, Cinsiyet ve Öğretim Metodunun KRKT-S Puanları Üzerine Etkisi: Bağımlı Değişken: KRKT-S ($R^2 = 0,598$ (Düzeltilmiş $R^2 = 0,535$) * $p < 0,05$)

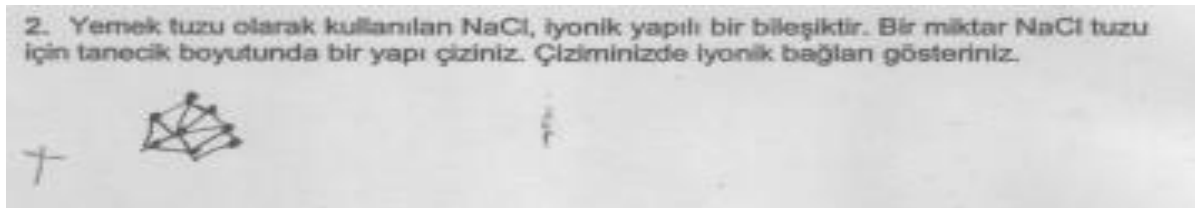
Varyansın Kaynağı	ΣX^2	SD		$\overline{X^2}$	F	p	η^2
KRÖT	1,607	1		1,607	0,422	0,520	0,130
KRKT_i	18,293	1		18,293	4,808	0,036	0,131
Cinsiyet	0,160	1		0,160	0,042	0,839	0,001
Yöntem	116,190	1		116,190	30,537	0,000*	0,488
Grup*Cinsiyet	3,096	1		3,096	0,814	0,374	0,025
Hata	121,758	32		3,805			
Toplam	2593,000	38					

Çizelge 3'e göre, kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin öğretimden önce Kimyasal Reaksiyonlar Kavram Testi (KRKT-İ) puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktu ($p > 0,05$). Öğrencilerin öğretimden sonra uygulanan Kimyasal Reaksiyonlar Kavram Testinden (KRKT-S) aldıkları puanlar üzerine kontrol ya da deney grubunda olmalarının istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardı ($p < 0,05$). Analoji yöntemi ile öğretim yapılan deney grubunun puan ortalamaları anlamlı derecede fazla çıkmıştır. Buna göre, deney grubunun kullanılan yönteme bağlı olarak yanlış düşünce ve kavramalarında belirgin şekilde azalma görülmüştür. Ancak öğrencilerin yaptıkları çizimler incelendiğinde, öğretimden sonra da bazı yanlış imajlara sahip oldukları görülmüştür. Aşağıdaki görsellerde, kontrol ve deney grubundan öğrencilerin çizimlerinden örnekler verilmiştir:

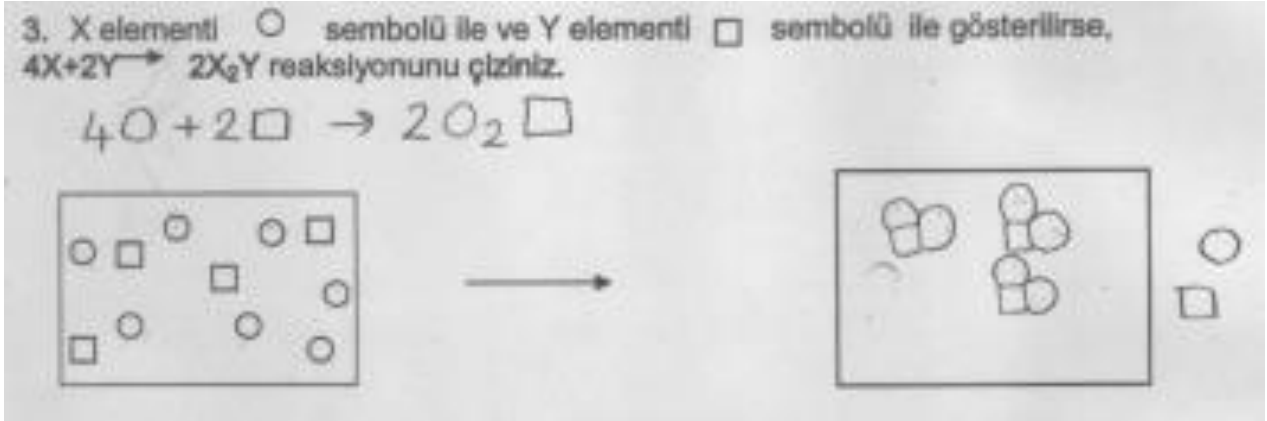
KRKT-İ Çizimleri (Öğretimden Önce)

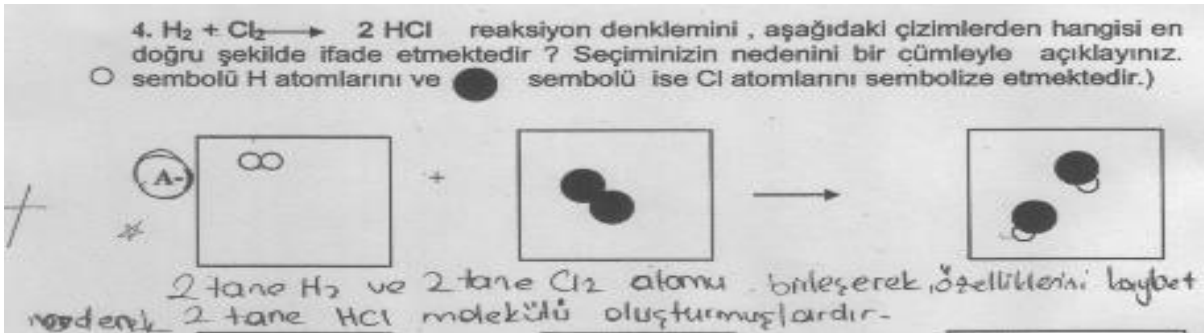
Görsel 1. ^dM. B'nin Çizimi: Öğrencinin çizimiyle ilgili yaptığı açıklamaya göre, kovalent bağın iki atomu birbirine bağlayan çizgi olduğuna dair yanlış bir imaj geliştirmiş.

Görsel 2. ^dG. N A.'nın Çizimi: İyonik bağdaki kristal yapıyla ilgili doğru bir imaj geliştirmiş. İyonik bağla ilgili imaja sahip az sayıdaki öğrenciden biri.

Görsel 3. ^dU. Y'nin Çizimi: Reaksiyonlardaki taneciklerin yeniden düzenlenişi ile ilgili doğru bir imaja sahip. Ancak, artan maddeleri reaksiyon kabının dışında göstermiş. Reaksiyon sonunda ürünlerin ve varsa artan maddelerin aynı kap içinde bulunacakları fikrine sahip değil.

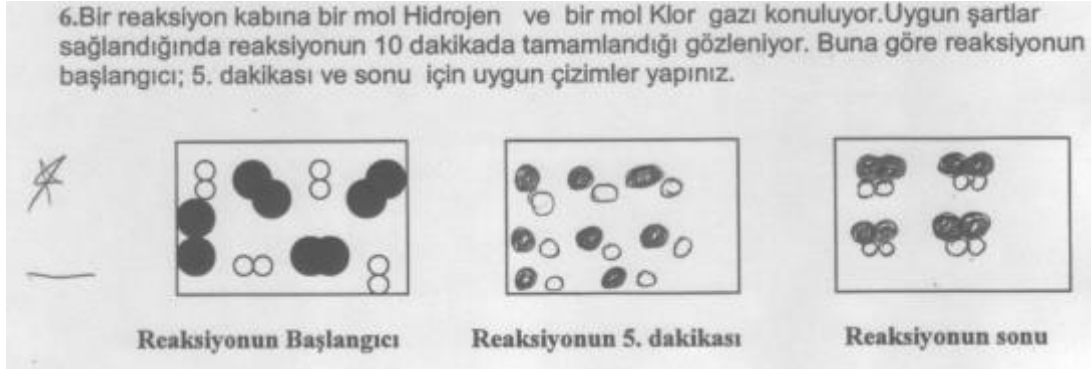

Görsel 4. ^dF..K.'nın Çizimi: Denklemin ifade ettikleri ile ilgili doğru bir imaja sahip.

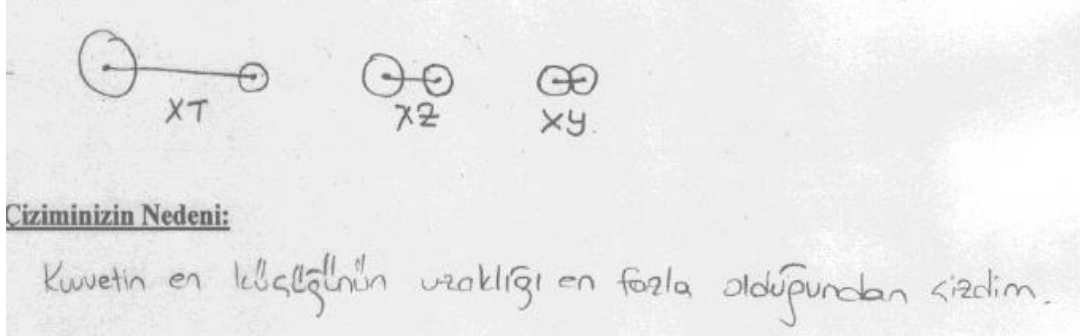
Görsel 5. ^kE.B'nin Çizimi: Isıtılan gazda, atomlar arası bağların kopacağı düşüncesine sahip. Tanecikler arası çekim kuvvetleri ile ilgili doğru bir imaja sahip değil.

KRKT-S Çizimleri (Öğretimden Sonra)

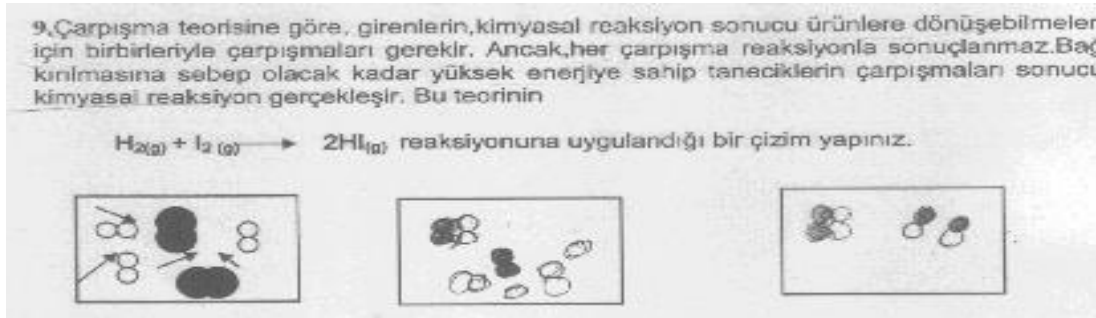

Görsel 6. ^kF.A.'nın Çizimi: Reaksiyonlar gerçekleşirken, önce mevcut bağların koptuğunu sonra yeni bağların oluştuğunu düşünüyor.

8. X (⊙) atomu, üç farklı atom olan Y, Z ve T atomları ile XY, XZ, XT moleküllerini oluşturuyor. Bu moleküllerdeki bağ kuvveti büyükten küçüğe XY > XZ > XT olarak sıralanmaktadır. Buna göre, bu üç molekülün bağ uzunluklarının farklılığını gösteren çizimler yapınız. Çiziminizin nedenini yazınız.

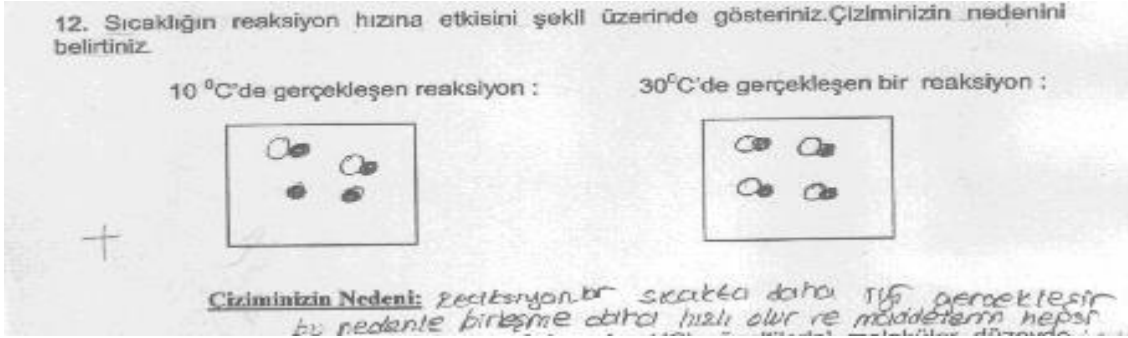
Görsel 7. ^kÜ.B.'nin Çizimi: Bağ kuvveti ve bağ uzunluğu ile ilgili doğru bir imaj geliştirmiş.

Görsel 8. ^dÖ.Y.'nin Çizimi: Çarpışma Teorisi ile ilgili doğru bir imaj geliştirmiş. Çarpışmaların devam ettiğini, ürün oluşumunun yanında çarpışan molekülleri göstererek belirtmiş.

Görsel 9. ^dF.K.'nın Çizimi. Isıtılan maddenin taneciklerinin ortalama kinetik enerjisi artar ve daha hızlı hareket etmeye başlar. Bununla ilgili doğru bir imaj geliştirmiş.

Görsel 10. ^dS.Ö.A'nın Çizimi: Sıcaklığın reaksiyon hızına etkisi ile ilgili doğru bir imaj geliştirmiş.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışmada, öğrencilerin kimyasal reaksiyonlar konusunu anlamasında ve doğru zihinsel imajlar oluşturmalarında analogi stratejisinin etkisi araştırılmıştır. Ön test son test kontrol grubu deneysel deseni kullanılmış ve konu anlatımından önce ve sonra KRKT uygulanmıştır. Öğrencilerin zihinsel imajlarının ortaya çıkarılması için onlardan çizimler yapmaları istenmiştir. Sonuç olarak; kontrol grubunda işlenen dersler boyunca düz anlatım yöntemi kullanılmış, öğrencilerin aşına oldukları bu durum öğrenciler üzerinde herhangi bir farklılık yaratmamıştır. Anlatılan konular soyut olduğu için dersin ve konunun anlaşılmasının zor olduğuna dair düşünceler geliştirmişlerdir. Deney grubunda derslerin analogilerle işlenmesi sırasında öğrencilerin zihinsel imajlar oluşturdukları ancak bu imajları çizime aktarmada zorlandıkları görülmüştür. Her ne kadar deney grubunun öğretimden sonra uygulanan Kimyasal Reaksiyonlar Kavram Testinden (KRKT-S) aldıkları puanlar kontrol grubundan anlamlı derecede farklıysa da öğrenciler bazı yanlış imajlara sahiplerdir. Buradan hareketle, analogi stratejisinin kullanımının, soyut kavramları somutlaştırmada, doğru zihinsel imajlar oluşturmalarında ve öğrencilerin anlamlı öğrenmelerine katkıda bulunmada önemli bir strateji olduğu söylenebilir. Ancak öğrencilerin kimyasal reaksiyonlar konusunda sahip oldukları yanlış kavramaların daha farklı yöntemlerle giderilmesi gerektiği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

Bilgin, İ., & Geban, Ö. (2001). Benzeşim (Analoji) Yöntemi Kullanarak Lise 2. Sınıf Öğrencilerinin Kimyasal Denge Konusundaki Kavram Yanılgılarının Giderilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(20).

Barrall, F. L. & Fernandez, E. G. – F. (1992). Secondary Students' Interpretations Of The Process Occuring İn An Electrochemical Cell. *Journal Of Chemical Education*, 69, 655-657.

Beall, H. (1999). The Ubiquitous Metaphors Of Chemistry Teaching. *Journal Of Chemical Education*, 76, 366-368.

Ben-Zvi, R., Reylon, B.S. & Silberstein, J. (1987). *Students' Visualisation Of A Chemical Reaction. Education In Chemistry*, 24, 117-120.

Boo, H. K. & Watson, J. R. (2001). Progression In Highschool Students' Conceptualizations About Chemical Reactions. *Instructiona Science Education*, 85: 568-585.

Clement, J. (1993). Using Bridging Analogies And Anchoring Intuitions To Deal With Students' Preconceptions In Physics. *Journal Of Research In Science Teaching*, 30(10), 1241-1257.

Cohen, I. & Ben-Zvi, R. (1992). Improving Student Achievement In Topic Of Chemical Energy By Implementing New Learning Materials And Strategies. *International Journal Of Science Education*, 14, 147-156.

Çanakçı, O., & Özdemir, A.Ş. (2011). Matematik Problemi Çözme Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.

Çelik, H., Kırındı, T., & Kotaman, Y. A. (2016). Fen Öğretiminde Bilgisayar Destekli Analoji Yönteminin Öğrenme Ürünlerine Etkisi. *Journal Of Turkish Science Education*, 11(1), 3-23.

Çetinkaya, M. (2019). *Akıllı Tahta ile Desteklenmiş Analoji Yönteminin 7.Sınıf Öğrencilerinin Matematik Erişileri, Bilgilerinin Kalıcılığı ve Tutumlarına Etkisi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dagher, Z. R. (1995'a). Rewiev Of Studies On The Effectiveness Of Instructional Analogies In Science Education. *Science Education*, 79, 295-312.

De Vos, W., & Verdonk, A. (1986). A New Road To Reactions. Part 3: Teaching Heat Effect Of Reactions. *Journal Of Chemical Education*, 63, 972-974.

Derman, A., & Tufan, M. (2021). Kimya Öğretmenlerinin Öğretimlerinde Analoji Kullanım Durumlarının İncelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(44), 7749-7776. <https://doi.org/10.26466/opus.957650>

Dinçer, A. E., & Genç, F. N. (2016). Milli Eğitimde E-Devlet Uygulamaları: Fatih Projesi Örneği. *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*, 6(2), 78-116.

Duit, R. (1991). On The Role Of Analogies And Metaphors In Learning Science. *Science Education*, 75,649-672.

Friedel, A. W., Gabel, D. L. & Samuel, J. (1990). Using Analogs For Chemistry Solving: Does It Increase Understanding? *School Science And Mathematics*, 90,674-682.

Gabel, D. (1999). Improving Teaching And Learning Through Chemistry Education Research: A Look To The Future. *Journal Of Chemical Education*, 76 (4), 548-554.

Glynn, S. M. & Takahaski, T. (1998). Learning From Analogy-Enhanced Science Text. *Journal Of Research In Science Teaching*, 30 1291-1307.

- Gilbert, S. W. (1989). An Evaluation Of The Use Of Analogy, Simile, And Metaphor İn Science Texts. *Journal Of Research İn Science Teaching*, 26(4), 315-327.
- Glaser, R. (1991). The Maturing Of The Relationship Between The Science Of Learning And Cognition And Educational Practice. *Learning And Instruction*, 1(2), 129-144.
- Glynn, S. M. (1989). The Teaching With Analogies Model. Document Resume, 195.
- Glynn, S. M. (1991). Explaining Science Concepts: A Teaching-With-Analogies Model. *The Psychology Of Learning Science*, 219-240.
- Glynn, S. M. (1994). Teaching Science With Analogies: A Strategy For Teachers And Textbook Authors. Reading Research Report No. 15.
- Glynn, S. M. (2008). Making Science Concepts Meaningful To Students: Teaching With Analogies. S. Mikelskis-Seifert, U. Ringelband, & M. Brückmann (Ed.), *Four Decades Of Research İn Science Education: From Curriculum Development To Quality İmprovement İçinde* (Ss. 113- 125). Münster: Waxmann.
- Glynn, S. M., & Takahashi, T. (1998). Learning From Analogy- Enhanced Science Text. *Journal Of Research İn Science Teaching*, 35(10), 1129-1149.
- Glynn, S. M., Duit, R., & Thiele, R. B. (2012). Teaching Science With Analogies: A Strategy For Constructing Knowledge. *Learning Science İn The Schools İçinde* (Ss. 259-286). New York: Routledge.
- Grosslight, L., Unger, C., Jay, E. & Smith, C. (1991). Understanding Models And Their Use İn Science: Conceptions Of Middle And Highschool Students And Experts. *Journal Of Research İn Science Teaching*, 28(9), 799- 822.
- Gülçiçek, Ç., Bağı, N., Moğol, S. (2003). Öğrencilerin Atom Yapısı- Güneş Sistemi Analoji Modelini Analiz Yeterlilikleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 159.
- Harrison, A. G. (2001). Thinking And Working Scientifically: The Role Of Analogical And Mental Models. Paper Presented At The Annual Meeting Of Australian Association For Research İn Education, Fremantle, WA.
- Harrison, A. G. & Treagust, D. F. (2000 A). A Topology Of School Science Models., 22(9), 1011-1026.
- Harman, G. & Çökelez. A. (2017). Analogilerin Fen Eğitimindeki Yeri ve Önemi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi* Cilt 11, Sayı 1, sayfa 340-363.
- Hewitt, P. G. (1992). *Conceptual Physics*. Menlo Park, CA: Addison- Westley Publishing Company, Inc.
- Hewson, P. W. & Hewson, M. G. A. B. (1992). The Status Of Students' Conceptions. *Research İn Physics Learning: Theroretical Issues And Emprical Studies* (Pp. 59-73). Proceedings Of An International Workshop. Kiel,

Kesercioğlu, T., Yılmaz, H., Çavaş, P. H., Çavaş, B. (2004). İlköğretim Fen Bilgisi Öğretiminde Analojilerin Kullanımı: “Örnek Uygulamalar”. *Ege Eğitim Dergisi*, 5(1).

Nakhleh, M. B. (1992). Why Some Students Don't Learn Chemistry. *Journal Of Chemical Education*, 69(3), 191-196.

Orgill, M., & Bodner, G. M. (2006). An Analysis Of The Effectiveness Of Analogy Use In College- Level Biochemistry Textbooks. *Journal Of Research In Science Teaching*, 43(10), 1040-1060.

Orgill, M. & Bodner, G. (2004). What Research Tells Us About Using Analogies To Teach Chemistry. *Chemistry Education: Research And Practice*, 5, 15-32. [Http://Www.Uoi.Gr/Cerp]

Simons, P. R. J. (1984). Instructing With Analogies. *Journal Of Educational Psychology*, 76, 513-527.

Spellman, B. A., & Holyoak, K. J. (1996). Pragmatics in analogical mapping. *Cognitive psychology*, 31(3), 307-346.

Treagust, D. F., Harrison, A. G. & Venville, G. J. (1996). Using An Analogical Teaching Approach To Engender Conceptual Change. *International Journal Of Science Education*, 18, 243-229.

Uğur, G. (2009). *Doğru Akım Devreleri ile İlgili Olarak 11. Sınıf Öğrencilerinde Oluşmuş Kavram Yanılgılarının Giderilmesinde ve Öğrencilerin Fizik Dersine Karşı Tutumlarına Analoji Kullanımının Etkisinin Araştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Van Driel, H. J. And Verloop, N. (1999). Teachers' Knowledge Of Models And Modelling In Science. *International Journal Of Science Edycation*, 21(11), 1141-1153.

Watson, J. R., Prieto, T. & Dillon, J. S. (1997). Consistency in Students' Explanations About Combustion. *Science Education*, 81, 425-444.

METİNDEN GÖRSELE YAPAY ZEKA ARAÇLARIYLA BİR KENTİ İNŞA ETMEK: ZENOBIA

Doktora Öğrencisi, TUBA BÜYÜKBAYRAM¹, Prof. Dr., ARZU ÖZEN YAVUZ²

¹Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara,
e-posta: 24831104010@gazi.edu.tr - 0009-0001-2314-2090

²Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara,
e-posta: arzuozen@gazi.edu.tr- 0000-0002-7197-289X

ÖZET

Üretken yapay zeka uygulamalarının birçok alanda olduğu gibi, mimarlık disiplinde de kullanımı gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bu uygulamalar sayesinde mimari görselleştirme için girilen istemler karşılığında tek seferlik özgün sonuçlar elde edilmektedir. Uygulamalarda her denemede birbirinden farklı ve çok sayıda görsel elde edilmesi, çeşitlilik ve tasarım vizyonu anlamında oldukça önemlidir. Bildiride, ekfrasis kavramında ifade edilen 'görselden sözele' anlatımın tam zıttı olarak 'sözelden görsele' bir hareketle, bir kentin canlandırılması yapılmaktadır. Bu bildirinin amacı, yapay zeka uygulamalarını ve ekfrasisi kullanarak, sözel olarak ifade edilen bir kentin görselleştirilmesi ve ortaya çıkan görseller üzerinden yapay zeka uygulamalarının karşılaştırılmasıdır. Bu bağlamda Calvino'nun 'Görünmez Kentler' kitabındaki 'Zenobia' kenti seçilmiştir. Kitapta kentle ilgili verilen bilgiler ışığında, yapay zeka uygulamalarına istemler girilerek, kent görselleri oluşturulmuştur. 'ChatGPT, Copilot, Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art' olmak üzere toplamda 6 farklı yapay zeka uygulamasını kullanarak, kademeli olarak istemler girilmiş ve çok sayıda farklı görsellere ulaşılmıştır. İstemler 'tümevarım' mantığıyla 5 adımda tamamlanmış, böylece her detayın dikkate alınması sağlanmıştır. İlk istemlerde oldukça yalın olan görsellerin, son istemle birlikte tam bir kent görseli oluşturduğu görülmüştür. Bu uygulamalarda en iyi sonucun 'ChatGPT' uygulamasıyla alındığı görülmüştür. Diğer uygulamalarda istemlerin eksik algılandığı ya da uygulamanın görsele kendi yorumlarını kattığı görülmüştür. 'ChatGPT' uygulamasının karşılıklı konuşmaya açık, yani 'eğitilebilir' bir uygulama olması, doğru sonucun alınmasında en büyük etkidir. 'ChatGPT' uygulamasında istenilen sonuca ulaşana dek, interaktif bir şekilde programla konuşarak, diğer bir deyişle programı 'eğiterek' istemlere devam edilmiştir. Bu sayede en iyi sonuca ulaşılmıştır. Diğer uygulamalarda ise, aynı istem defalarca girilmesine karşın, uygulamanın kendi yorumlamasına devam ettiği, girilen istemin tam anlamıyla dikkate alınmadığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Üretken Yapay Zeka, Ekfrasis, Zenobia, Calvino.

1. GİRİŞ

Yeni ve özgün içerikler üretme becerisi ile diğer yapay zekâ sistemlerinden ayrılan üretken yapay zekâ, kısa sürede yüksek kullanıcı oranlarına ulaşan yıkıcı bir teknolojidir. Kullanım ve erişim kolaylığı, sunduğu iç görüler, tahminler ve verdiği insansı cevaplar bu yayılım hızını artıran özellikleridir [1]. Üretken modellerde hedef, mevcut veri setine yakın sentetik örnekler üretmektir; diğer bir deyişle, verilen bir veri setindeki örneklerin türetildiği dağılımı öğrenip bu dağılımdan yeni örnekler üretmektir [2].

Ekfrasis kavramı, basitçe görsel bir temsilin sözlü yeniden temsilidir. Kavram, bir anlam genişlemesine uğramış, farklı temsil alanları arasında anlam geçirgenliğini, aktarımını sağlayan bir araç olarak ele alınmıştır. Bu denemeler ile kavramın görsel temsilden sözel temsile yönelen anlamı kırılmış, sözel anlatımların görsel yeniden canlandırılması da ekfrasis olarak tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalardan yapılacak çıkarımlardan hareket ile mimarlık ve edebiyat ilişkisinde, özellikle mimari temsilde ekfrasis tartışılabilir bir araç olarak belirmektedir. Ekfrasisi anlam geçirgenliğini sağlayan, kurgulayan bir mecra olarak ele almak ve bu şekilde yazının mekân yaratma potansiyelini mimari temsile dönüştürmek, mimaritemsile yönelik daha önce çok fazla irdelenmemiş bir bakış açısı sağlayacaktır [3].

Bildirinin amacı, üretken yapay zeka uygulamalarıyla, sözelde temsil edilen bir şehrin görsele aktarılmasıdır. Bunu yaparken 'ekfrasis' kavramının tam zıttı olan 'sözleden görsele' mantığı referans alınmıştır. Bildiride alan çalışması olarak Calvino 'nun 'Görünmez Kentler' kitabında anlattığı 'Zenobia' kentinin metinde belirtilen tüm detayları 'ChatGPT, Copilot, Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art' olmak üzere 6 farklı yapay zeka uygulamasını kullanarak istem (prompt) girilmiştir. İstemler ilk önce tüm kenti anlatacak şekilde yapı zekaya tanıtılmış, ancak çok benzer görseller elde edilmiştir. Bunun üzerine kenti en az detaydan en çok detay olacak şekilde anlatan 5 parametre üzerinden istemler oluşturulmuştur. Bu istemler; kentsel doku, strüktür, malzeme, sokak silüeti ve bina özellikleri olarak belirlenmiştir. Önce somut bilgilerin tamamı girilmiş, en son soyut kavramlar ifade edilmiştir. İstenmeyen öğeler (negatif prompt) için olumsuz istek yazılmıştır. Örneğin bazı programlar ısrarla su ögesi içeren görsel sunduğu için 'su ögesi olmasın' ifadesi kullanılmış, 'olta' kelimesi istemlere yazılmamıştır. ChatGPT ve Copilot için Türkçe istemler girilmiş, Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art uygulamaları Türkçe isteme doğru sonuç vermediği için İngilizce istem (prompt) girilmiştir. Tüm bu uygulamalar 'metinden görsele (text to image)' mantığıyla çalışan yapay zeka uygulamalarıdır. Ekfrasis kavramı 'görselden sözele (image to text)' mantığını anlatırken, bizim yaptığımız uygulama bunun tam tersidir. Bazı uygulamalar istemlerin karşılığını birebir verirken, bazı programlar tamamen istemden bağımsız görseller sunmuştur. En iyi sonucu elde etmek amacıyla istemler kademeli olarak girilmiştir.

2. EKFRASİS

Ekfrasis (ekphrasis), Türkçe 'dışarı' ve 'konuşmak' anlamlarına gelen 'ek' ve 'phrasis' kelimelerinin birleşmesi ile oluşur [4]. Kökeni Antik Yunan'a kadar götürülebilen "ekphrasis" yahut "ecphrasis" Yunancada ise "ek" veya "ec" kelimesi ile "phrazein" kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. "Ek" veya "Ec" kelimesi, "dışarı", "-den dışarı", "dışarıda", "-den

çıkma”; “phrazein” ise “söylemek, açıklamak, duyurmak, konuşmak” anlamlarına gelmektedir [5]. Antik Yunan’da retorik bir araç olan ekfrasis, görsel bir temsilin, bir sahne veya hikâyenin şiir gibi sözel bir temsil ile yeniden canlandırılması anlamına gelmektedir [4]. Görsellerin sözcüklerle resmeder gibi anlatılması, tasvir edilmesi anlamına gelen ekfrasisin, şiir ve roman türlerinde kullanılmakla sınırlı kalmayıp birçok türde kullanıldığı görülmektedir. Bu şekilde birçok alanda kullanılması disiplinler arası bir görev üstlendiği hissini vermektedir [6].

Sanatlararası etkileşime ışık tutan ekfrasis kavramı görünenin altında yatan gizli görünmeyeni zorlayarak bize bakmayı ve daha yakından bir daha bakmayı öğretir [7]. Ekfrasis okurun zihninde adeta yeni bir dünya inşa eder. İnsan zihnindeki bu imge oluşturma kabiliyeti insanın zihnini zenginleştirebilen olağanüstü bir yönüdür [5]. Ekfrasisin diğer amacı; bir temsili, bir görünüşü, canlılık, açıklık ve farklılık açılarından dinleyicilerin gözlerinin önüne getirmek ve onlarda her açıdan canlı bir etki yaratmaktır [8]. Bu çaba aynı zamanda görsel hafızanın daha uzun süreli olmasından dolayı anlatılan yahut tasvir edilen şeylerin unutulmasını da engelleyen bir işleve sahiptir [5].

Mimari tasarımın amacı, anlam yüklü mekânı yaratmaktır. Ekfrasis, kullanılan her yeni kavram ve araç gibi tasarıma yeni anlamlar katarak, düşünme ve yapma biçimini doğrudan etkilemektedir. Ekfrasis kavramının edebiyat ile mimarlık, yazılı temsil ile mimari temsil arasında anlamı taşıyan bir araç olduğu görülmektedir [3].

3. ÜRETKEN YAPAY ZEKA

Yapay zekâ, insan tarafından belirlenen hedefler doğrultusunda, gerçek veya sanal ortamları etkileyen tahminlerde, önerilerde veya kararlarda bulunan makine temelli sistemleri nitelendirir. Yapay zekâ sistemleri, bizimle etkileşime girer ve doğrudan veya dolaylı olarak çevremiz üzerinde etkide bulunurlar. Genellikle, bu tür sistemler otonom olarak çalışıyor gibi görünürler ve bağlamı öğrenerek kendi davranışlarını uyarlayabilirler [9]. Üretken yapay zekâ ise insan benzeri dil yeteneklerine sahip yapay zekâ sistemleridir. Genellikle derin öğrenme ve sinir ağları kullanarak eğitilirler ve veriyi işleyerek anlamlandırılabilir, üretebilir veya dönüştürebilirler [10].

Yapay zeka teknolojileri sürekli olarak gelişmekte ve günlük hayatta kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır [11]. Üretken yapay zeka, karmaşık ve çeşitli ipuçlarına yanıt olarak insan diline veya görüntülere benzeyen içerik üretmek için derin öğrenme modellerini kullanan bir teknolojiyi ifade etmektedir [12]. Üretken yapay zekânın en popüler örneklerinden biri, belirli anahtar kelimeleri veya ifadeleri tanımlayarak ve yanıt vererek konuşmaları taklit edebilen bir yazılım tabanlı elektronik sistem olan sohbet robotudur [13]. Sohbet robotu, mesajlaşma hizmetleri, web siteleri ve mobil uygulamalar dahil olmak üzere çeşitli platformlara dahil edilebilmektedir [14]. Günümüzde yaygınlaşan üretken yapay zeka tasarım sistemleri ve bu sistemlerin oluşturduğu dijitalleşen kolektif ortamlar ile tasarımcının / mimarın etkin rol aldığı geleneksel tasarım süreçleri ve tasarımcı kimliği, çoklu alternatiflerin karar mekanizmasına dönüşmektedir. Otonom ve üretken tasarım sistemleri, her biri tek sefere mahsus oluşturulan ve bu nedenle de özgün sayılabilecek çoklu olasılıkların üretildiği bir pratiği doğurmaktadır [15].

4. ALAN ÇALIŞMASI: ZENOBIA CALVINO'NUN GÖRÜNMEZ KENTLERİ'NDEN ZENOBIA

Italia Calvino 'Görünmez Kentler' kitabında tamamen hayal ürünü olan kentleri anlatmaktadır. Calvino bu kentleri 'kurmaca kentler' olarak ifade etmektedir [16]. Her bir kenti anlatırken, o kent için genel anlamda 'kent' kavramını sunan anahtar kelimeler sunmaktadır. Bu anahtar kelimeler sayesinde, bu kentleri hayal etmek daha kolay olmaktadır.

Calvino 'nun 'Görünmez Kentler' kitabının 81. sayfasında anlattığı 'Zenobia' kenti birbirini örterek büyüyen katmanlar üzerinde gelişen bir şehir olarak ifade edilmektedir. 'Katman' kavramı buradaki anahtar kelimelerden birisidir. Kentsel doku olarak kuru toprak üzerinde kurulmuş uzun kazıklar üstünde yükselen bir şehir dokusu tanımlanmaktadır. Evlerin farklı yüksekliklerde kurulduğu, seyyar merdiven ve asma köprülerle birbirine bağlandığı anlatılmaktadır. Kent dokusunu vurgularken kazıklar ve boşluktaki merdivenler üzerinde durulmaktadır. Strüktür olarak upuzun kazıklardan söz edilmektedir. Evlerin bambu ve çinkodan meydana geldiği, her birinin birçok balkonu ve terasının olduğu ifade edilmektedir. Kullanılan malzemelerin kısa vadeli çözümler için kullanıldığı gerçeği 'geçicilik' kavramını ortaya çıkarmaktadır. Her bir evin üzerinde konik çatılı birer cam köşkü, su varilleri ve rüzgar gülleri olduğu anlatılmaktadır. Evlerin çatılarından makaraların, olta kamışlarının ve palangaların sarktığından söz edilmektedir. Kuru toprak üzerine kurulu bir kentte olta kamışlarından bahsetmek 'zıtlık' kavramını ortaya çıkarmaktadır. Şehri anlatırken dikkat çeken anahtar kelimeler **'katmanlar, zıtlık ve geçicilik'**tir. 5 parametre üzerinden istemler oluşturulmuştur. Bu istemler; kentsel doku, strüktür, malzeme, sokak silüeti ve bina özellikleri olarak belirlenmiştir. Evlerin tepelerinde sallanan bayraklar ve şeritlerin şehrin silüetini oluşturduğundan bahsedilmektedir. Kentin mutlu mu yoksa mutsuz mu olduğu ikilemi sorgulanmıştır. Kentin yıllar içerisinde değişerek farklı biçimlere dönüşmeyi sürdürdüğü belirtilerek 'geçicilik' kavramı vurgulanmıştır.

Girilen prompt; I want a visual of a city built on dry land.

ChatGPT

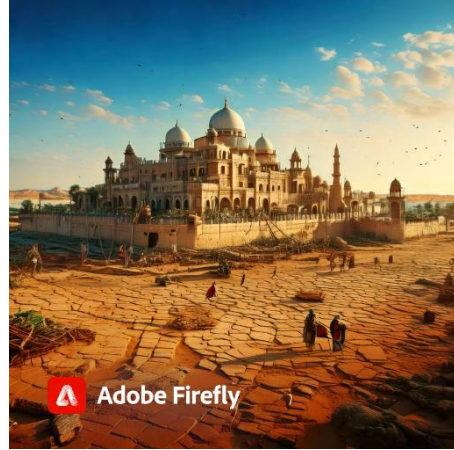
Copilot

Gencraft

Adobe Firefly

Ideogram

Imagine.Art

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, aynı istem karşısında farklı yapay zeka uygulamalarının farklı sonuçlar verdiği görülmektedir. Türkçe karşılığı 'Kuru topraklarda kurulmuş bir kent görseli

istiyorum.' olan 'I want a visual of a city built on dry land.' isteminin karşılığında 'ChatGPT' uygulamasının verdiği görsel, istemi net bir şekilde karşılamaktadır. Ortaya çıkan görselde istenilen dışında hiçbir öge bulunmamaktadır. Görsel, şehrin metinde bahsedilen 'kuru toprak' ifadesiyle örtüşmektedir. Aynı istem 'Copilot' uygulamasına girildiğinde, ortaya istenilenden tamamen bağımsız ve hatta istenilenin zıttı bir görsel çıkmaktadır. Kuru toprağın aksine, yeşillikler içerisinde ve bir nehrin iki tarafına konumlanmış bir kent görseli sunmuştur. Girilen istemle ilgisi olmayan bir sonuç ortaya çıkmaktadır. 'Gencraft' uygulamasına aynı istem girildiğinde ise, kuru toprak ifadesi program tarafından dikkate alınmış, ancak ara ara yeşil öğeler kullanılmıştır. Kent imajı yerine, daha çok iç içe geçmiş anıtsal bir yapı bütünü sonucu çıkmaktadır. Aynı istem 'Adobe Firefly' uygulamasına girildiğinde, uygulama tarafından kuru toprak ifadesi birebir uygulanmıştır. Ancak kent yerine, surlar içerisinde anıtsal bir yapı bütünü sunulmuştur. 'Ideogram' uygulamasına aynı istem girildiğinde, istenilenden bağımsız, ütopyik bir kent görseli sunulmuştur. Kuru toprak ifadesi dikkate alınmadan, gelişmiş ve içerisinde farklı tipolojilerde yapılar bulunduran bir kent görseli sunulmuştur. 'Imagine.Art' uygulamasına aynı istem girildiğinde ise, etrafı sularla çevrili bir ada parçasında bir şehir silüetinin görselini vermiştir. Kuru toprak ifadesi dikkate alınmayarak, program tamamen kendi yorumuyla yoğun bir yapılaşmanın olduğu bir şehir görseli sunmuştur. Sonuç olarak, girdiğimiz istemin karşılığında en iyi sonucu girdiğimiz 6 uygulamadan ChatGPT uygulaması vermektedir diyebiliriz.

Girilen prompt; Kuru topraklarda kurulmuş bir kent görseli istiyorum. Kent upuzun kazıklar üzerinde yükselsin (ChatGPT ve Copilot için Türkçe girilmiştir).
I want the image of a city built on dry land. The city should rise on tall stilts (Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art için İngilizce prompt girilmiştir).

ChatGPT

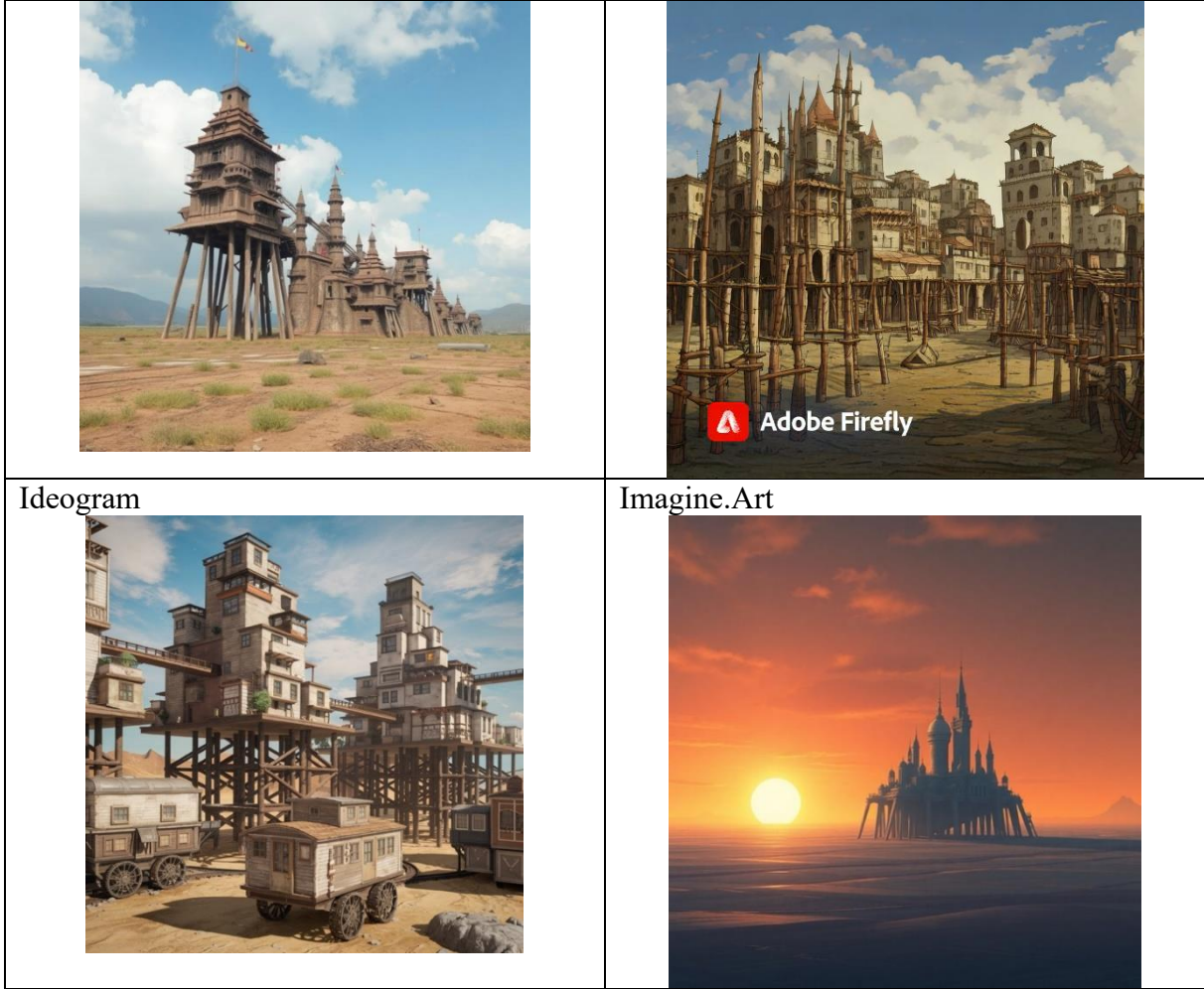

Gencraft

Copilot

Adobe Firefly

Yukarıdaki tabloda, aynı istem ChatGPT ve Copilot uygulamaları için Türkçe; Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art için İngilizce olarak girilmiştir. Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art uygulamaları Türkçe isteme sonucu sağlıklı görseller sunamadığı için İngilizce prompt tercih edilmiştir. ChatGPT ve Copilot uygulamaları ise aynı istemin Türkçe yazımına daha uygun sonuçlar vermiştir. Türkçe olarak 'Kuru topraklarda kurulmuş bir kent görseli istiyorum. Kent upuzun kazıklar üzerinde yükselsin.' ve İngilizce olarak 'I want the image of a city built on dry land. The city should rise on tall stilts.' istemi üzerine **ChatGPT** uygulaması isteme tamamıyla uymuş, kuru ve çatlamış toprak alanın üzerinde, uzun sırıklar üzerine kurulmuş bir kent görseli sunmuştur. Görsel oldukça tatmin edicidir. **Copilot** uygulamasında ise istemde belirtilmediği halde etrafı sularla çevrili bir adada yükselen şehir görseli sunulmuştur. Sunulan şehir imajında, etrafı az katlı konutlarla çevrili gökdelenler görülmektedir. Şehrin oldukça sıkışık ve üst üste binen yapılardan oluştuğu görülmektedir. Şehrin oturduğu alan kuru toprak olarak görülmektedir. İstemde bulunan 'kuru toprak' ifadesi burada kısmen görülmektedir. 'Upuzun sırıklar üzerinde kurulması' istemi uygulanmamıştır. Bunun yerine uygulama, şehrin merkezinde çok yüksek gökdelenler oluşturmuştur. **Gencraft** uygulamasında istemdeki 'kuru toprak' ifadesine kısmen uyulduğu görülmektedir. Toprak üzerinde belirli aralıklarla yeşil öbekler olduğu ve çok az da olsa su birikintileri olduğu görülmektedir. 'Upuzun sırıklar üzerinde kurulması' istemine de kısmen uyulmuştur. Yapıların bazıları bu sırıklar üzerinde yükselirken, bazılarının direk toprağa oturduğu görülmüştür.

Adobe Firefly uygulamasında ise istemdeki 'kuru toprak' ifadesine uyulduğu görülmektedir. Ancak buradaki toprağın öncesinde sulak bir alanmış gibi algılanmasına neden olan dalga formunda çizgisellikler görülmektedir. 'Upuzun sırtıklar üzerinde kurulması' istemine ise tamamen uyulduğu görülmektedir. Görseldeki tüm yapıların bu kazıklar üzerinde yükseldiği görülmektedir. **Ideogram** uygulamasının sunduğu görsele baktığımızda, 'kuru toprak' ifadesine uyulduğu görülmektedir. 'Upuzun sırtıklar üzerinde kurulması' istemine karşılık ise sırtık yerine kalın demir direkler olduğu görülmektedir. Bu demir direkler üzerinde kurulmuş bütün bir şehir yerine, parçalı şekilde yapılar olduğu görülmektedir. Bu yapıların birbirine köprülerle bağlandığı görülmektedir. İstemde belirtilmediği halde, toprak zemine oturtulmuş tekerlekli konteynır evler görülmektedir. **Imagine.Art** uygulamasına baktığımızda ise 'kuru toprak' ifadesine uyulduğu, bir çölün ortasında yükselen bir şehir olduğu görülmektedir. 'Upuzun sırtıklar üzerinde kurulması' istemine karşılık olarak ise metal kalın kazıklar üzerine kurulu bir şehir görseli görülmektedir. Görsel ütöpik bir şehir imajı olmakla birlikte, istemin karşılığını vermektedir. Sonuç olarak 6 uygulamadan en iyi sonucu ChatGPT uygulaması vermektedir diyebiliriz.

Girilen prompt; Kuru topraklarda kurulmuş bir kent görseli istiyorum. Kent upuzun kazıklar üzerinde yükselsin. Evler bambu ve çinkodan olsun (ChatGPT ve Copilot için Türkçe girilmiştir).

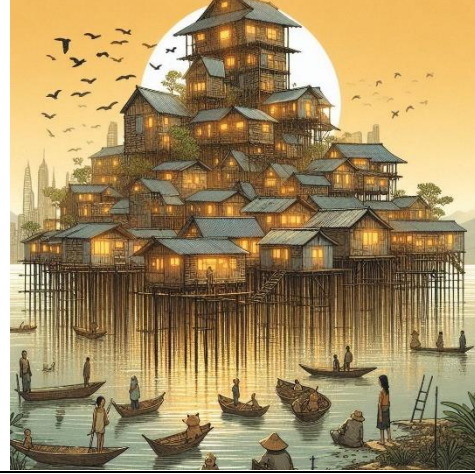
I want the image of a city built on dry land. The city should rise on tall stilts. The houses should be made of bamboo and zinc (Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art için İngilizce prompt girilmiştir).

ChatGPT

Gencraft

Copilot

Adobe Firefly

Ideogram

Imagine.Art

Yukarıdaki tabloda, aynı istem ChatGPT ve Copilot uygulamaları için Türkçe; Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art için İngilizce olarak girilmiştir. Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art uygulamaları Türkçe isteme sonucu sağlıklı görseller sunamadığı için İngilizce prompt tercih edilmiştir. ChatGPT ve Copilot uygulamaları ise aynı istemin Türkçe yazımına daha uygun sonuçlar vermiştir. Türkçe olarak 'Kuru topraklarda kurulmuş bir kent görseli istiyorum. Kent upuzun kazıklar üzerinde yükselsin. Evler bambu ve çinkodan olsun.' ve İngilizce olarak 'I want the image of a city built on dry land. The city should rise on tall stilts. The houses should be made of bamboo and zinc stilts.' istemi üzerine **ChatGPT** uygulaması 'kuru toprak' ve 'upuzun kazıklar üzerinde yükselmek' istemlerini tam anlamıyla karşılayan bir görsel sunmuştur. 'evlerin bambu ve çinkodan olması' istemi ise uygulama tarafından dikkate alınmış, evlerin düşey yüzeylerinde bambular kullanılmış, çatı örtüleri ise çinkodan yapılmış olarak görülmektedir. **Copilot** uygulamasında ise istemde belirtildiğinin aksine şehir kuru toprak yerine, su üzerine inşa edilmiştir. Şehir uzun kazıklar üzerine kurulmuş ancak, kazıklar suyun içinden yükselmektedir. Evlerin bambu ve çinkodan yapılması istemine uyulmuş; duvarlarda bambu, çatılarda ise çinko çatı örtüsü kullanılmıştır. **Gencraft** uygulamasında istemdeki 'kuru toprak' ifadesine uyulduğu ve kentin uzun sırtıklar üzerinde yükseldiği görülmektedir. Evlerin duvarlarının tamamen bambudan olduğu, ancak çatı örtülerinde de yine odunsu bir malzeme kullanıldığı görülmektedir. Çinko malzeme detayı ise, şehir silüetinde yükselen kulelerin tepelerindeki konik örtüde görülmektedir. **Adobe Firefly** uygulamasında önceden su olan bir alanın kurduğunu, halen küçük su birikintileri olduğu görülmektedir. Bu

kuruyan zemin üzerinde çok da uzun olmayan sırıklar üzerinde yükselen bir şehir görülmektedir. Evlerin duvar ve çatılarının bambudan olduğu, çinko detaylara yer verilmediği görülmektedir. **Ideogram** uygulamasına aynı istemler girildiğinde, 'kuru toprak' ifadesine uyulmadığı görülmektedir. Tamamen sulu bir zemin üzerinde ahşap sırıklar üzerinde yükselen küçük bir şehir görülmektedir. Evlerin duvar detaylarında çinko, çatı örtülerinde ise kısmen bambu görülmektedir. **Imagine.Art** uygulamasında 'kuru toprak' ifadesine genel anlamda uyulduğu görülmektedir. Aralıklı olarak kurumaya başlamış yeşillikler olduğu görülmektedir. Şehrin kalın sırıklar üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Evlerin duvarlarının ve çatı örtülerinin bambudan olduğu, şehrin ortasında yükselen kulelerin kubbemsi çatı örtülerinin çinkodan olduğu görülmektedir. Genel anlamda Imagine.Art uygulamasında istemin karşılığı olan görsel alınmıştır. Sonuç olarak girilen isteme en uygun görselleri ChatGPT ve Gencraft uygulamaları vermiştir diyebiliriz.

Girilen prompt; Kuru topraklarda kurulmuş bir kent görseli istiyorum. Kent upuzun kazıklar üzerinde yükselsin. Evler bambu ve çinkodan olsun. Evlerin birçok terası ve balkonu olsun. Bunlar farklı yüksekliklerde ve birbiri üzerine binen sırıklar üzerinde olsun. Seyyar merdivenler ve asma kaldırımlarla birbirlerine bağlansınlar. Kent birbirini örten **katmanlar** üzerinde gelişip büyüsün. **Su ögesi olmasın.** (ChatGPT ve Copilot için Türkçe girilmiştir).

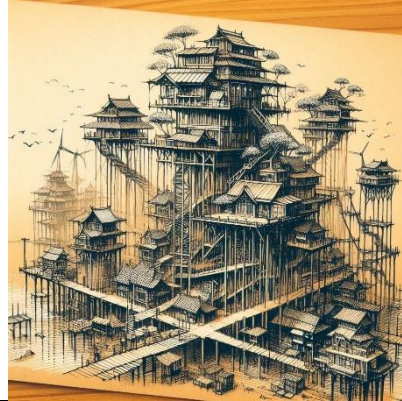
I want the image of a city built on dry land. The city should rise on tall stilts. The houses should be made of bamboo and zinc. Let the houses have many terraces and balconies. Let them be at different heights and on poles that overlap. Let them be connected to each other with portable ladders and suspended walkways. Let the city develop and grow on layers that overlap each other. Let there be no water elements. (Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art için İngilizce prompt girilmiştir).

ChatGPT

Gencraft

Copilot

Adobe Firefly

Yukarıdaki tabloda, aynı istem ChatGPT ve Copilot uygulamaları için Türkçe; Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art için İngilizce olarak girilmiştir. Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art uygulamaları Türkçe isteme sonucu sağlıklı görseller sunamadığı için İngilizce prompt tercih edilmiştir. Türkçe olarak 'Kuru topraklarda kurulmuş bir kent görseli istiyorum. Kent upuzun kazıklar üzerinde yükselsin. Evler bambu ve çinkodan olsun. Evlerin birçok terası ve balkonu olsun. Bunlar farklı yüksekliklerde ve birbiri üzerine binen sırıklar üzerinde olsun. Seyyar merdivenler ve asma kaldırımlarla birbirlerine bağlansınlar. Kent birbirini örten katmanlar üzerinde gelişip büyüsün. Su ögesi olmasın.' ve İngilizce olarak 'I want the image of a city built on dry land. The city should rise on tall stilts. The houses should be made of bamboo and zinc. Let the houses have many terraces and balconies. Let them be at different heights and on poles that overlap. Let them be connected to each other with portable ladders and suspended walkways. Let the city develop and grow on layers that overlap each other. Let there be no water elements.' istemi üzerine **ChatGPT** uygulaması 'kuru toprak, upuzun kazıklar üzerinde yükselmek' ve 'evlerin bambu ve çinkodan olması' istemlerini tam anlamıyla karşılayan bir görsel sunmuştur. Evlerin düşey yüzeylerinde bambular kullanılmış, çatı örtüleri ise çinkodan yapılmış olarak görülmektedir. 'Evlerin birçok terası ve balkonu olsun' istemine kısmen uymuş, 'bunlar farklı yüksekliklerde ve birbiri üzerine binen sırıklar üzerinde olsun' istemini dikkate almamıştır. 'Seyyar merdivenler ve asma kaldırımlarla birbirlerine bağlansınlar' isteminde sadece 'seyyar merdiven' kısmına uymuş, 'asma kaldırım' ifadesini yok

saymıştır. 'Kent birbirini örten katmanlar üzerinde gelişip büyüsün' ifadesine genel anlamda uyulmuştur. 'Su ögesi olmasın' şeklindeki olumsuz istemi dikkate almış, hiçbir yerde su ögesi kullanmamıştır. **Copilot** uygulamasında verilen görsel, kağıda kara kalemle çizilen bir eskiz parçası gibi görülmektedir. İstemde belirtilen 'kuru toprak' ifadesi dikkate alınmamıştır. 'Upuzun kazıklar üzerinde yükselmek' istemi dikkate alınmış, ancak bu kazıklar toprağa değil suya oturtulmuştur. 'Evlerin bambu ve çinkodan olması' istemi, verilen görselin eskiz mantığıyla olması sebebiyle anlaşılammaktadır. 'Evlerin birçok terası ve balkonu olsun' istemine tam uyulmamış, 'bunlar farklı yüksekliklerde ve birbiri üzerine binen sırtıklar üzerinde olsun' istemi kısmen dikkate alınmıştır. 'Seyyar merdivenler ve asma kaldırımlarla birbirlerine bağlansınlar' istemi dikkate alınmıştır. Görselde evleri birbirine bağlayan birçok merdiven ve uzun asma köprüler vardır. 'Kent birbirini örten katmanlar üzerinde gelişip büyüsün' ifadesine uyulmuş, 'su ögesi olmasın' şeklindeki olumsuz istem ise dikkate alınmamıştır. **Genecraft** uygulaması ise, kuru toprak yerine ıslak bir zemin üzerinde upuzun kazıklar üzerinde inşa edilmiş bir kent görseli sunmuştur. 'Evlerin bambu ve çinkodan olması' isteminde sadece bambu dikkate alınmıştır. Çinko malzeme görseldeki evlerin hiçbir yerinde kullanılmamıştır. 'Evlerin birçok terası ve balkonu olsun' istemine kısmen uyulmuş, 'bunlar farklı yüksekliklerde ve birbiri üzerine binen sırtıklar üzerinde olsun' isteminin tamamen dikkate alındığı, üst üste binen farklı kodlarda ve sırtıklar üzerinde duran birçok ev görülmektedir. 'Seyyar merdivenler ve asma kaldırımlarla birbirlerine bağlansınlar' istemindeki asma kaldırımlar dikkate alınmamış, sadece seyyar merdivenler kullanılmıştır. 'Kent birbirini örten katmanlar üzerinde gelişip büyüsün' ifadesine tamamen uyulmuştur. 'Su ögesi olmasın' şeklindeki olumsuz istemi dikkate alınmamış, tam tersi tamamen suyun içinden yükselen bir kent silüeti sunulmuştur. **Adobe Firefly** uygulamasında kuru toprak üstünde, ancak uzun değil daha alçak sırtıklar üzerinde inşa edilmiş bir kent görseli verilmiştir. Evlerde malzeme olarak tamamen bambu kullanıldığı, çinkonun hiçbir detayda olmadığı görülmektedir. Evlerde teras ve balkonlar kısmen görülmektedir. Evlerin farklı yüksekliklerde olduğu ve birbiri üzerine bindiği görülmektedir. Evleri birbirine bağlayan seyyar merdivenler ve asma köprüler görülmemektedir. 'Kent birbirini örten katmanlar üzerinde gelişip büyüsün' ifadesine uyulmuştur. 'Su ögesi olmasın' şeklindeki olumsuz istemi dikkate alınmış, hiçbir yerde su ögesine yer verilmemiştir. **Ideogram** uygulamasına aynı istemler girildiğinde ise, şehrin kuru toprak üzerine kurulduğu görülmektedir. Ancak uzun sırtıklar yerine, zemine daha yakın ahşap sırtıklar üzerine kurulmuş bir kent görseli sunulmuştur. Evlerde malzeme olarak hem bambu hem de çinko kullanıldığı görülmektedir. Evlerde teras ve balkonlar bolca görülmektedir. Evlerin farklı yüksekliklerde olduğu ve birbiri üzerine bindiği görülmektedir. Evleri birbirine bağlayan seyyar merdivenler ve asma köprüler görülmemektedir. Kent istemde yazıldığı gibi birbirini örten katmanlar üzerinde gelişmiştir. Su ögesi görülmemektedir. **Imagine.Art** uygulamasında 'kuru toprak' ifadesine uyulmamıştır. Kent uzun sırtıklar üzerine kurulmuş, ancak sulu bir zemin üzerinde yükselmiştir. Evlerde malzeme olarak sadece bambu kullanılmıştır. Çinko malzeme hiçbir yerde görülmemektedir. Evlerde teras ve balkonlar kısmen görülmektedir. Evlerin farklı yüksekliklerde olduğu ve birbiri üzerine bindiği görülmektedir. Evleri birbirine bağlayan seyyar merdivenler kısmen görülmektedir. Asma köprüler görülmemektedir. Kent istemde yazıldığı gibi birbirini örten katmanlar üzerinde gelişmiştir. Su ögesinin istemin tam tersi olarak kullanıldığı görülmektedir.

Girilen prompt; Kuru topraklarda kurulmuş bir kent görseli istiyorum. Kent upuzun kazıklar üzerinde yükselsin. Evler bambu ve çinkodan olsun. Evlerin birçok terası ve balkonu olsun. Bunlar farklı yüksekliklerde ve birbiri üzerine binen sırtıklar üzerinde olsun. Seyyar merdivenler ve asma kaldırımlarla birbirlerine bağlansınlar. Kent birbirini örten **katmanlar** üzerinde gelişip büyüsün. **Su ögesi olmasın.** Evlerin her birinin üzerinde konik çatılı birer cam köşk, su varilleri, rüzgargülleri olsun. Damlarından makaralar ve palangalar sarksın. Bayraklar ve şeritler rüzgârda uçuşsun. Şehir kazıkları ve boşluktaki merdivenleriyle geçiciliğini hep sürdürsün. **Zıtlıklar üzerine kurulu** bir kent olsun. Köprüler yere oturmasın, asma köprü olsun. (Sadece Copilot için Türkçe girilmiştir). I want the image of a city built on dry land. The city should rise on tall stilts. The houses should be made of bamboo and zinc. Let the houses have many terraces and balconies. Let them be at different heights and on poles that overlap. Let them be connected to each other with portable ladders and suspended walkways. Let the city develop and grow on layers that overlap each other. Let there be no water elements. Let each of the houses have a glass pavilion with a conical roof, water barrels, and windmills. Let pulleys and tackles hang from their roofs. Let flags and ribbons fly in the wind. Let the city always maintain its transience with its stilts and ladders in the void. Let it be a city built on contrasts. Let the bridges not sit on the ground, let them be suspension bridges. (ChatGPT, Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art için İngilizce prompt girilmiştir).

ChatGPT

Copilot

Gencraft

Adobe Firefly

Ideogram

Imagine.Art

Yukarıdaki tabloda, aynı istem ChatGPT ve Copilot uygulamaları için Türkçe; Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art için İngilizce olarak girilmiştir. Gencraft, Adobe Firefly, Ideogram ve Imagine.Art uygulamaları Türkçe isteme sonucu sağlıklı görseller sunamadığı için İngilizce prompt tercih edilmiştir. 'I want the image of a city built on dry land. The city should rise on tall stilts. The houses should be made of bamboo and zinc. Let the houses have many terraces and balconies. Let them be at different heights and on poles that overlap. Let them be connected to each other with portable ladders and suspended walkways. Let the city develop and grow on layers that overlap each other. Let there be no water elements. Let each of the houses have a glass pavilion with a conical roof, water barrels, and windmills. Let pulleys and tackles hang from their roofs. Let flags and ribbons fly in the wind. Let the city always maintain its transience with its stilts and ladders in the void. Let it be a city built on contrasts. Let the bridges not sit on the ground, let them be suspension bridges.' istemi üzerine **ChatGPT** uygulamasının verdiği görselde şehir uzun sırtıklar üzerinde yükselmektedir, ancak sırtıkların kuru toprak üzerine kurulmadığı, su üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Evlerin duvarlarının ve zeminlerinin bambu olduğu, çatı örtülerinin ise çinko olduğu görülmektedir. Evlerin terasları ve balkonları olduğu, farklı yüksekliklerde ve birbirleri üzerinde yükseldikleri görülmektedir. Seyyar merdivenler ve asma kaldırımlarla birbirlerine bağlandıkları görülmektedir. Kentin katmanlar üzerinde gelişip büyüdüğü görülmektedir. Su ögesi istenmemesine rağmen, suyun üzerinde yükselen bir şehir görseli sunulmuştur. Evlerin üzerinde konik çatılı cam köşk ve su varilleri görülmemektedir. Yalnızca rüzgargülleri görülmektedir. Evlerin hepsinde olması beklenen makara ve palanga sarkan ev sadece bir tanedir. Bayrakların rüzgârda uçuştuğu, ancak şeritlerin olmadığı görülmektedir. Şehirde olması istenen kazıklar bol miktarda görülmektedir. Boşlukta merdivenler görülmemektedir. Görülen merdivenlerin hepsi evleri birbirine bağlamaktadır. Köprülerin yere oturmadığı, asma köprüler olduğu görülmektedir. Bu haliyle istemi tam olarak karşıladığı görülmektedir. Zıtlıklar üzerine kurulu bir kent algısı yaratılamamış, çünkü su ögesi kullanılarak kuru toprak üzerinde yükselen bir kentte evlerin çatısından olta sarkması kurgusu gerçekleştirilememiştir. **Copilot** uygulamasında da şehrin kuru toprak üzerinde değil, tamamen sular üzerine kurulduğu görülmektedir. Şehrin upuzun sırtıklar üzerinde yükselmesi istemine uyulmuştur. Evlerin düşey yüzeylerinin bambu olduğu,

çatı örtülerinin ise çinkodan olduğu görülmektedir. Evlerin birçok terası ve balkonu olması gerektiği istemine uyulmuştur. Evlerin farklı yüksekliklerde konumlandığı istemine uyulmuş, ancak birbiri üzerinde yükseldikleri istemine kısmen uyulmuştur. Birbirinden uzakta bulunan ve kazıklar üzerinde yükselen evleri birbirine bağlayan seyyar merdivenler ve asma kaldırımlar görülmektedir. Kentin katmanlar üzerinde gelişip büyümediği, parçalı bir düzende gelişip büyüdüğü görülmektedir. Su ögesi istenmemesine rağmen, suyun üzerinde yükselen bir şehir görseli sunulmuştur. Evlerin üzerinde konik çatılar görülmektedir. Ancak cam köşkler, su varilleri ve rüzgargülleri görülmemektedir. Evlerde olması beklenen sarkan makara ve palangalar görülmemektedir. Rüzgârda uçuşan bayraklar ve şeritlerin olmadığı görülmektedir. Şehirde olması istenen kazıklar bol miktarda görülmektedir. Boşlukta merdivenler görülmektedir. Köprülerin yere oturmadığı, asma köprüler olduğu görülmektedir. Bu haliyle istemi tam olarak karşıladığı görülmektedir. Zıtlıklar üzerine kurulu bir kent algısı gözlemlenememiştir. **Genecraft** uygulaması, kuru toprak üzerine uzun sııklar üzerine kurulan bir kent görseli tam anlamıyla görülmektedir. Evlerin duvarlarının bambu olduğu, çatı örtülerinin ise çinko olduğu görülmektedir. Evlerin birçok terası ve balkonu olması gerektiği istemine genel anlamda uyulduğu görülmektedir. Evlerin farklı yüksekliklerde ve birbiri üzerinde yükseldikleri istemine uyulduğu görülmektedir. Seyyar merdivenler görülmekte ancak asma kaldırımlar görülmemektedir. Kentin katmanlaşarak gelişip büyüdüğü görülmektedir. Su ögesi görülmemektedir. Bazı evlerin üzerinde konik çatılar görülmektedir. Bir evin çatısında ise kısmi cam çatı örtüsü olduğu görülmektedir. Su varilleri ve rüzgargülleri görülmemektedir. Evlerde olması beklenen sarkan makara ve palangalar kısmen görülmektedir. Rüzgârda uçuşan bayraklar bol miktarda görülürken, şeritler görülmemektedir. Şehirde olması istenen kazıklar bol miktarda görülmektedir. Boşlukta olması istenen merdivenler, zemine inen merdivenler olarak görülmektedir. Asma köprüler olmadığı görülmektedir. Zıtlıklar üzerine kurulu bir kent algısı kısmen görülmektedir. **Adobe Firefly** uygulamasında kuru toprak istemine kısmen uyulmuş, bazı yapıların sulu zeminden yükselen sııklar üzerine oturduğu görülmüştür. Evlerin oturduğu sııkların istemdeki gibi 'upuzun' olmadığı görülmektedir. Bazı evlerin duvarlarının bambu, bazılarının ise çinko olduğu görülmektedir. Çatı örtülerinin bambu olduğu görülmektedir. Evlerin birçok terası ve balkonu olması gerektiği istemine uyulmadığı görülmektedir. Evlerin farklı yüksekliklerde ve birbiri üzerinde yükseldikleri istemine uyulduğu görülmektedir. Seyyar merdivenler ve asma kaldırımlar görülmemektedir. Kentin katmanlar üzerinde gelişip büyüdüğü görülmektedir. Su ögesi kısmen görülmektedir. Bazı evlerin üzerinde konik çatılar görülmektedir. Cam köşkler, su varilleri ve rüzgargülleri görülmemektedir. Evlerde olması beklenen sarkan makara ve palangalar görülmemektedir. Rüzgârda uçuşan bayraklar ve şeritler görülmemektedir. Şehirde bol miktarda olması istenen upuzun kazıklar görülmemektedir. Boşlukta sallanan merdivenler ve asma köprüler olmadığı görülmektedir. Zıtlıklar üzerine kurulu bir kent algısı görülmemektedir. **Ideogram** uygulamasına şehrin genel anlamda kuru toprak üzerinde upuzun sııklar üzerine inşa edildiği söylenebilir. Sadece toprak zeminde kısmi su birikintileri görülmektedir. Bazı evlerin duvarlarının bambu, bazılarının ise çinko olduğu görülmektedir. Çatı örtülerinin çinko olduğu görülmektedir. Evlerin birçok terası ve balkonu olması gerektiği istemine genel olarak uyulduğu görülmektedir. Evlerin farklı yüksekliklerde ve birbiri üzerinde yükseldikleri istemine uyulduğu görülmektedir. Seyyar merdivenler kısmen görülmekte ancak asma

kaldırımlar görülmemektedir. Kentin katmanlar üzerinde gelişip büyüdüğü görülmektedir. Su ögesi kısmen görülmektedir. Bazı evlerin üzerinde konik çatılar olduğu görülmektedir. Cam köşk istemini karşılayabilecek bir adet tamamen camla çevrili bir mekan olduğu görülmektedir. Su varilleri görülmemekte, rüzgargülleri olduğu görülmektedir. Evlerde olması beklenen sarkan makara ve palangalar görülmemektedir. Rüzgârda uçuşan bayraklar ve şeritler olduğu görülmektedir. Şehirde bol miktarda olması istenen upuzun kazıklar görülmektedir. Boşlukta sallanan merdivenler ve asma köprüler olmadığı görülmektedir. Zıtlıklar üzerine kurulu bir kent algısı görülmemektedir. **Imagine.Art** uygulamasında 'kuru toprak' ifadesi tam olarak karşılanmamıştır. Hafif bataklık bir zeminde yükselen kazıklar üzerinde bir kent görseli görülmektedir. Evlerin hem duvarlarının hem de çatı örtülerinin bambu olduğu görülmektedir. Evlerin birçok terası ve balkonu olması gerektiği istemine kısmen uyulduğu görülmektedir. Evlerin farklı yüksekliklerde ve birbiri üzerinde yükseldikleri istemine uyulduğu görülmektedir. Seyyar merdivenler görülmekte ancak asma kaldırım sadece 1 tane görülmektedir. Kentin katmanlaşarak gelişip büyüdüğü görülmektedir. Su ögesi istenmemesine rağmen görülmektedir. Bazı evlerin üzerinde konik çatılar olduğu görülmektedir. Cam köşkler görülmemektedir. Su varilleri ve rüzgar gülü görülmektedir. Evlerde olması beklenen sarkan makara ve palangalar görülmemektedir. Rüzgârda uçuşan bayraklar olduğu, ancak şeritler olmadığı görülmektedir. Şehirde bol miktarda olması istenen upuzun kazıklar görülmektedir. Boşlukta sallanan merdivenler görülmekte, ancak asma köprüler görülmemektedir. Zıtlıklar üzerine kurulu bir kent algısı olduğu söylenebilir. Boşluktaki merdivenlerin suya inip inmediği algılanmamakla birlikte, suyun ortasında yükselen bir şehrin olması oldukça dikkat çekicidir.

5. SONUÇ

Üretken yapay zeka uygulamalarının, ekfrasis kavramının tam tersi olan 'sözelden görsele' mantığıyla gerçekte olmayan mekanları ya da kentleri tamamen gerçeklik hissi vererek sunması, bu uygulamaların geldiği noktanın mimari bağlamdaki etkilerini gözler önüne sermektedir. Kademeli istemler ne kadar detaylandırılırsa, alınan sonucun da o noktada başarılı olduğu görülmektedir. Her programın kendine özgü bir görselleştirme dili olduğu, çıkan sonuçların hiçbir şekilde birbirine benzemediği görülmüştür. Hepsi özgün ve tek sefere mahsus olan görseller, programlarda sunulan farklı filtrelerle daha da özgün hale gelebilir. Uygulamalara girilen istemler sonucu verdiği görseller kıyaslandığında, verilen isteme en uygun sonucu ChatGPT uygulamasının verdiği görülmektedir. Aynı istemler girildiği halde, programların istemi tam algılayamaması ya da kendi yorumlama özelliklerini katması, sonucun istenilen gibi olamamasına yol açmaktadır. ChatGPT uygulamasının 'eğitilebilir' yani 'interaktif' olarak kullanılma özelliği, istenilen sonuca en doğru şekilde ulaşmada büyük bir avantaj sağlamaktadır. Tamamen hayal ürünü olan bir kentin girilen istemler sonucu gerçek bir kent görseline dönüşmesi, üretken yapay zeka uygulamalarının diğer alanlarda olduğu gibi mimarlık disiplini için de çok büyük bir gelişme ve kolaylık olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- [1] Ünal, A., ve Kılınc, İ. Üretken Yapay Zekâların İş Dünyası Üzerine Etkilerine İlişkin Erken Dönem Bir Değerlendirme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(90), 776-797. <https://doi.org/10.17755/esosder.1411805>, 2024.
- [2] Gözet, M., Filiz, U. ve Yılmaz, A. E. Üretken Yapay Zekâ. *International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies*, 7(1): 32-40, 2023.
- [3] Somer, P. M., ve Erdem, A. Mimari Temsilde Ekfrasis: Danteum ve Masumiyet Müzesi Üzerine. *Megaron*, 10(2), 2015.
- [4] Somer, P. M. *Metinden Görsele Mimaride Ekfrasis*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı, İstanbul, 2015.
- [5] Toprak, O. *Orhan Pamuk'un Romanlarında Ekfrasis*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisans Üstü Eğitim. Enstitüsü, İstanbul, 2020.
- [6] Şimşek, M. Edebiyatta Görsel Temsilden Söze Dönüşüm: Ekfrasis. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 41-50. <https://doi.org/10.53586/susbid.1189572>, 2022.
- [7] Şengül, Ş. *Metinlerarası Anlam Aktarımında Bir Yöntem Olarak Ekfrasis: Şiir-Roman ve Sinemada Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Sanatları Anabilim Dalı, İstanbul, 2012.
- [8] Buch, R. "The Legacy of Laocoon", *Literature & Aesthetics* 22 (2), December 2012, s.88. (Aktaran: Turgay Anar, Sonsuzluğun Yüzleri, Akıl Fikir Yayınları), 2012.
- [9] UNICEF. (2021). Policy guidance on AI for children. Paris: UNICEF. <https://www.unicef.org/globalinsight/reports/policy-guidance-ai-children>, 2023.
- [10] Bozkurt, A. ChatGPT, Üretken Yapay Zeka ve Algoritmik Paradigma Biçimliği. *Alanyazın*, 4(1), 63-72. <https://doi.org/10.59320/alanyazin.1283282>, 2023.
- [11] Tlili, A., Shehata, B., Adarkwah, M. A., Bozkurt, A., Hickey, D. T., Huang, R., ve Agyemang, B. What if the devil is my guardian angel: ChatGPT as a case study of using chatbots in education. *Smart Learning Environments*, 10(1). <http://doi.org/10.1186/s40561-023-00237x>, 2023.
- [12] Lim, W. M., Gunasekara, A., Pallant, J. L., Pallant, J. I., ve Pechenkina, E. Generative AI and the future of education: Ragnarök or reformation? A paradoxical perspective from management educators. *The International Journal of Management Education*, 21(2). <http://doi.org/10.1016/j.ijme.2023.100790>, 2023.
- [13] Akpur, A. Seyahat Danışmanı Olarak Chatgpt'nin Yeteneklerini Keşfetmek: Turizm Pazarlamasında Üretken Yapay Zekâ Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 7(2), 93-105. <http://doi.org/10.30625/ijctr.1325428>, 2023.
- [14] Salvagno, M., Taccone, F. S., ve Gerli, A. G. Can artificial intelligence help for scientific writing? *Critical Care*, 27(1). <http://doi.org/10.1186/s13054-023-04380-2>, 2023.
- [15] Çelik, T., & Sağlam, B. Mimarlık ve Ütopya: Yapay Zeka İle Üretken Tasarım Denemeleri, 2023.
- [16] Calvino, I. *Görünmez Kentler*. Yapı Kredi Yayınları, 2023.

EKPHRASTIC PROMPT: THE INTERGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ARCHITECTURE CONCEPTUALIZATION

M.Sc. student, NUR SYAHIRA BINTI MOHD NOR¹, Prof. Dr., ARZU ÖZEN YAVUZ²

¹Gazi University, Institute of Science, Faculty of Architecture, Ankara
e-mail: 23831101402@gazi.edu.tr - 0009-0002-5399-7118

²Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, Ankara
e-mail: arzuozen@gazi.edu.tr -0000-0002-7197-289X

ABSTRACT

The integration of artificial intelligence (AI) into architecture conceptualization revolutionizes the way architects find inspiration and ideas. It can be used to visualize, generate, and refine the concept applied in real life. AI tools enable the creation of multiple design options through generative images, where algorithms explore the existing data on the database, retrieve, and deliver based on the input we wrote, which is called a prompt. This data allows us to explore our creativity to come out with creative architecture concepts that can be used in designing infrastructures. At the same time, the concept of ecphrasis can be applied to generate AI imagery by transforming vivid textual descriptions into visual constructs, making it ideal for generating architectural conceptual design with AI. In this approach, poetic or narrative language can be used to describe the desired atmosphere, symbolism, or form of space, focusing on sensory and emotional details that can be integrated into architectural conceptualization. By combining ecphrasis with advanced AI technologies, we can explore imaginative and contextual resonant designs, using artistic languages as a creative input while AI provides a visual interpretation. This research aims to establish a framework that outlines how AI integrates, and patterns are utilized for generating images through AI. Using text-to-image methods, multiple AI software was used to generate a city Perinthia City from a book called Invisible Cities by Italo Calvino. The purpose of this research is to analyze how Artificial Intelligence can interpret ekphrastic prompts to generate image of the city that is narrated in the book and how well the visual is translated, hence, allowing us to analyze the integration of artificial intelligence regarding architecture conceptualization. This study highlights integration of Artificial Intelligence in generating architectural concept, in hope, the system can be utilized better to serve as an architectural assistant in the future.

Keywords: Architecture conceptualization, Artificial Intelligence, Ecphrasis, Perinthia

1. INTRODUCTION

Traditionally and still apply to these days, conceptualization process begins with identifying the purpose and the context of an architectural project by architects. The architects typically engage in creative ideation, visualizing and exploring design concepts in the context of philosophy, social, cultural and innovation. Often architecture conceptualization is associated with human's capability of creating an idea out of thin air, due to one's creativity and intellect. These ideas are executed with each unique way of expression (Seniz, 2015). In recent years, the topic of artificial intelligence (AI) continues to be discussed upon how it revolutionized architectural industries regarding work scopes. Ai becomes a useful tool for architects to collect data, handling non-creative tasks and even enhance the visualization of a concept that already have been created. In some ways, Ai began to be developed to specifically design concepts like humans do (Nermen M, 2024). However, the question remains unanswered these days: can artificial intelligence surpass human creativity in architectural conceptualization?

To answer the question, this study was conducted to analyze how far artificial intelligence can be integrated into designing a concept. Generative artificial intelligence (Generative AI) is an ideal method to be used to mimic human's ability to conceptualize, specifically ChatGPT, Copilot, Deep AI, Leonardo AI, including text-to-image generative AI like Ideogram. In generating an AI image, ekphrastic descriptions can be used as an input (prompt) to determine how AI can transform text to image with accurate interpretation of architectural concept, as ekphrasis concept always has been intertwined with architectural conceptualization to describe emotion and sensory in one's design.

Perinthia City, one of the cities in *Invisible Cities* by Italo Calvino, was chosen for study as a means of analyzing how AI can generate architecture conceptualization. The novel, *Invisible Cities*, has long been a source of inspiration for architects as the cities narrated to be reflecting human's emotions and desire. This exploration aims to connect abstract and symbolic narratives of Perinthia City with AI's tangible capability, to show how it can integrate contextual data, process it and generate design that align with human aspirations.

2. LITERATURE REVIEW

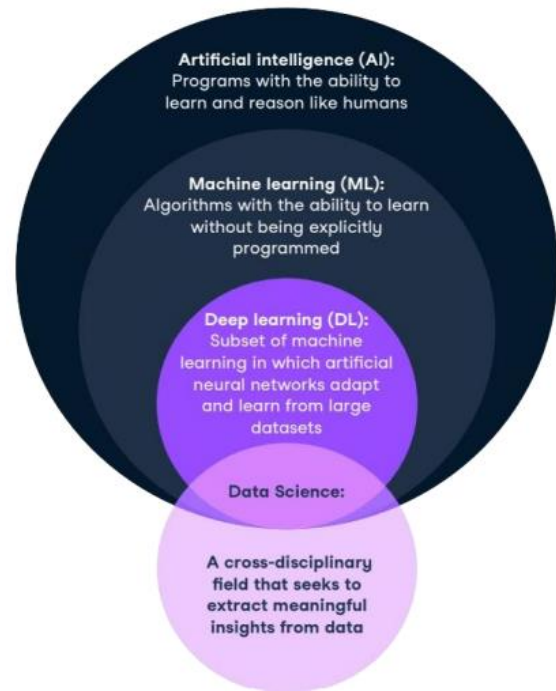
2.1 Generative Artificial Intelligence (AI)

Generative AI is defined as the ability of a digital machine or computer to generate new and original content in a way that involves the use of cognitive functions of the human mind and intelligent entities (Moumita Ghosh, 2021). These tasks include (reasoning, learning from experience, simulating, etc.). The general goal of AI is to develop systems that can mimic human-like learning and comprehension. These systems aim to provide their users with a range of services, from education to guidance to interaction, and much more.

2.1.1 Definition and Concepts in the Field of Artificial Intelligence

-Artificial Intelligence (AI)

Artificial Intelligence (AI) has come a long way since its inception in the 1950s. AI, as defined by Haenlein, a system that aims to accurately interpret external data, learn from it, and use the learnings to achieve goals through flexible adaptation (Haenlein, 2019). The AI system has demonstrated that it is capable of thinking like a human in terms of learning, problem solving, and decision-making. Image 1 shows the difference between artificial intelligence, machine learning, deep learning and data science. To understand the complex system of artificial intelligence, these subsets are the keys aspects that allow AI to mimic human's thoughts.

-Machine Learning (ML)

Machine Learning is a subfield of AI which allows machines to learn from experience and redevelop their functionality without human intervention (Erik B. 2021). This can be accomplished using algorithms to identify patterns and generate new knowledge. It does not require any specific programming for making decisions to predict future outcomes and solving problems. Machine learning is the development of a system that contains intelligence to learn from experience on its own and to create solutions accordingly.

Image 1: Difference between artificial intelligence, machine and deep learning, data science, source: <https://medium.com>

-Deep Learning (DL)

Like ML, Deep Learning (DL) is a more specialized subset of employing neural networks with multiple layers (deep neural networks) to process and learn from complex high-dimensional data. (e.g., images, audio, and video). DL is used in applications like image recognition, translating language and self-driving cars.

-Data Science

Data science is the study of data that we can access to extract value. Data science works with structured and unstructured data using its analytical methods. This is an instrumental aspect through which it can gain the necessary knowledge for processing and analysis. (V Dhar, 2013)

2.1.2 Integration of artificial intelligence in architecture

In one study done by Nermen et al, the way artificial intelligence integrated into the architecture field is by assisting architects with tasks that are not related to architecture conceptualization. The system can be used to collect data, come up with innovative solutions, and enhance the visual construct of architecture conceptualization that designed by humans (Nermen, 2024). There have been some major branches of AI specialized in architectural design, such as ArchiVinci, it helps with the development of multiple designs variations and generative concept based on the existing algorithm in database. However, according to Nermen, the output turns out to be lacking authenticity.

2.2 Ecphrasis

The concept of ecphrasis is very commonly known in art industries, including in architecture. ecphrasis derives from the Greek word for a written description of an art piece, made as a rhetorical or literary exercise. It is vivid, often dramatic, verbal representation of a visual artwork — real or depicted (DP Fowler 2012). Traditionally, ecphrasis represents a way of describing sculptures, paintings, or important artifacts to allow listeners or readers to visualize and experience these works in rich detail. This act of describing goes beyond physical elements of art, it seeks to evoke the essence, the scenery, the mood, the feelings, all contained in the art piece.

2.2.1 Ecphrasis, how the concept relates in architecture

Exploration of ecphrasis within the context of architecture reveals a relation between visual representation and narrative. In a study done by Nigianni et al, “Architecture as image-space-text”, explores how architect connects the concept of visuality and textuality, emphasizing how one’s personal perspective and creative imagination of architectural elements. The study argues that architecture is not just a mere tangible element, instead, it is a creative way to open one’s mind while experiencing spaces, known as intangible in architecture (Nigianni, 2007).

This concept typically applied when architects conceptualize a design, transforming buildings into physical embodiments of literary or stories. During the design process, detail textual descriptions can help conceptualize spaces, connecting abstract ideas with physical form. Additionally, ecphrasis serves as a concept to describe definition, atmosphere, emotions and symbolic elements to one’s design in creating impactful experiences.

3. CASE STUDY

3.1 Invisible Cities by Italo Calvino

The Invisible Cities written by Italo Calvino in 1972 is a philosophical literature that contains a series of imagined conversations between Marco Polo and Kublai Khan. In the book, Polo describes fantastical cities to Khan, each with unique and symbolic architecture that is inspired by human’s memories, desires, fears and thoughts (Anna, 2022).

3.2 Perinthia City

One of the cities is called Perinthia, was conceptualized as an ideal city designed in correspondence with the constellations of stars. The architects and planners use stellar alignments into designing the urban landscape, hoping that celestial synchronization would instill harmony between the heavens and earth. The position of streets and structures was carefully planned according to astronomical calculations, city is divided into twelve parts according to zodiac, with each neighborhood containing temples that resemble zodiac traits, and the gates position accordingly to frame an eclipse of the moon. The architects in Perinthia City believe that this perfect city would benefit its dwellers. Yet, paradoxically, the people of Perinthia City suffer with chaos and misery. Rather than finding themselves in harmony with the cosmos, they feel disoriented.

From the narrative of Perinthia City, few keywords can be retrieved to be used for prompts. In terms of architecture elements, the city was built perfectly inspired by constellation of stars, with buildings and streets planned according to astronomical calculations. The twelve districts of the city that contain temples, resembling zodiacs, with gates position accordingly to frame a moon eclipse can also be used as part of the elements. While the concept of ekphrasis in Perinthia City can be observed by the atmosphere and emotions felt by the people, as they suffer with misery and disorientation. It indicates how the sense of tension, gloominess and chaos lingers with the aesthetic sense of the city. These keywords can be used in the attempts for AI to generate architectural conceptualization of Perinthia City.

4. METHOD OF CASE STUDY

In conducting this study, artificial intelligence specifically generative AI and text-to-image AI programs such as ChatGPT, Copilot, Ideogram, Deep AI, and Leonardo AI were used together with the concept of ekphrasis, to generate imagery of Perinthia city in the book *Invisible cities* by Italo Calvino, like how humans create architecture conceptualization. Ekphrasis, known to be descriptive words of a visual presentation, in general image-to-text. For this analysis the concept is used in reverse way to create an ekphrastic prompt (text-to-image), emphasizing the importance of guiding the AI to generate a concept that not only consists of architecture element but also abstract essence of it. The method was conducted in 3 attempts in flow, using prompts: 1) create a city in general, 2) create a city with architecture elements described, and 3) create a city with architecture elements together with the concept of ekphrasis. The image was generated two times in the attempts to ‘train’ AI into creating a better accuracy of Perinthia City.

4.1 First attempt: Create the city of Perinthia in general

“Summoned to lay down the rules for the foundation of Perinthia, the astronomers established the place and the day according to the position of the stars. They drew the intersecting lines of the decumanus and the cardo, the first oriented to the passage of the sun and the other like the axis on which the heavens turn.”

While using generative AI, it is crucial to keep in mind to not include name of the city, as AI can retrieve data from databases to generate direct imagery based on the existing data, since The Invisible Cities has been examined and interpreted numerous times over the years. Therefore, the first input was written in short sentences to generate a general concept of Perinthia city. The first few sentences in the book, describing the city in general, were taken into context and reconstructed into a prompt. Certain keywords were determined to include in the prompt, for instance, “position of the stars” become the main keywords on how the city should be constructed. In the sentence above, the city of Perinthia was described as an ideal city interpreted as heavens that were designed based on the position of the stars. Thus, first attempt of the city, using “created an ideal city that designed based on the position of the stars” as a prompt were entered.

Schedule 1: First Attempt of Perinthia City in General

Prompt 1: Create an Ideal city that is designed based on the position of the stars		
	Image 1	Image 2
ChatGPT		
Copilot		

<p>Ideogram</p>		
<p>Deep AI</p>		
<p>Leonardo AI</p>		

Schedule 1 indicated all AI programs produced depictions of an ideal city, with each software presenting its own interpretation. In responding on prompt to general Perinthia City in general, ChatGPT generates more abstract presentations than an actual city, while other programs generate images that reflect urban landscapes. Copilot and Deep AI produced more standard visuals whereas the first image of the city generated by Ideogram showed an aerial view of urban environment, with what seems to be pavement with constellation pattern to indicate how the city was built based on the keywords provided. Leonardo AI generates the city with a

fantasy aesthetic. The keywords: position of the stars written in the prompt generated to be starry night with stars constellation visible in the sky. Nonetheless, all the software succeeded in generating images in its own interpretation based on the input provided.

4.2 Second attempt: Create Perinthia city with its architecture elements

“They drew the intersecting lines of the decumanus and the cardo, the first oriented to the passage of the sun and the other like the axis on which the heavens turn. They divided the map according to the twelve houses of the zodiac so that each temple and each neighborhood would receive the proper influence of the favoring constellations: they fixed the point in the walls where gates should be cut, foreseeing how each would frame an eclipse of the moon in the next thousand years.”

In the sentences taken from the book, buildings and streets mentioned in Perinthia City are designed based on astronomical calculations. The city is divided into twelve districts, each corresponding to one of the twelve zodiac signs, with each district containing temples dedicated to the traits of its respective zodiac. Additionally, there are gates to the districts that are strategically positioned to frame a lunar eclipse. For the second attempt, keywords can be derived from the architectural features present in the city. As it is mentioned, architectural elements of the city consist of buildings, streets, temples, twelve zodiac districts, and gates were used as the main keywords to generate Perinthia City, thus, second attempt of creating the city, using “Create an Ideal city that is designed based on the position of the stars. Buildings and streets are planned according to astronomical calculations. The city is divided into twelve districts representing twelve zodiacs, each district housing zodiac temples which embodied each of every trait. Gates to each district strategically positioned to frame the lunar eclipse.” as a prompt were entered.

Schedule 2: Second Attempt of Perinthia City, using Architectural Elements

<p>Prompt 2: Create an Ideal city that is designed based on the position of the stars. Buildings and streets are planned according to astronomical calculations. The city is divided into twelve districts representing twelve zodiacs, each district housing zodiac temples which embodied each of every trait. Gates to each district strategically positioned to frame the lunar eclipse.</p>		
ChatGPT	Image 1	Image 2

<p>Copilot</p>	<p>Zone: Buildings with temples and mosques</p> <p>Distriicts: housing houses, mosques, health which embodied every eclipse</p> <p>Gates to each housing which embodied everar eclipse</p> <p>Gates to each distec to mirrochima tommie the lunar eclipse</p>	<p>ve an ideal city that s deal buildings and streets eoude bouds anocoiding s astronicac zodiacs housings each and Gates to each each fittich starocally prsionied to frame the lunar eclipse</p>
<p>Ideogram</p>		

Schedule 2 indicating every program produces distinct outputs when tasked with depicting a city based on the given architectural elements mentioned in the book. The first image generated by ChatGPT lacked physical elements in Perinthia's architecture. However, after further engagement with the program to improve accuracy, a second image was created. Another prompt, "Revise, improve the city with better accuracy," was added to improve the outcome. Although an improvised prompt was added to generate a second image, physical elements are still lacking in the generated images.

Other applications, such as Copilot, displayed minimal architectural characteristics and did not offer any capabilities for users to interact or modify the designs to meet their preferences. The first image generated by the programs only consists of buildings and streets, while the second image displayed a single gate in the generated images. Ideogram, Deep AI, and Leonardo AI produced images that incorporated some identifiable features, including gates, buildings, and streets. These platforms permit the addition of negative prompts if users wish to make specific adjustments to the images; for example, a negative prompt such as "remove the cityscape background" was used to modify the initial image in Ideogram. The second image generated. The program eventually generates a city with another styles in response to the input of negative prompts.

As shown in Schedule 2, keywords of architecture elements: buildings, streets generated in most of the images. Gate is also displayed in some of the images. However, the images generated by AI of Perinthia City did not clearly depict architectural elements typical of a temple. Instead, they showcase structures or monuments that resemble sacred structures.

In the AI generated images, it is indicated that all AI programs were unable to produce the twelve zodiac districts along with their traits; instead, zodiac symbols were created to suggest the sign present. This suggests that for the program to accurately depict certain physical elements as described in the book, alternative prompts with more detailed and specification of zodiac descriptions as keywords must be written.

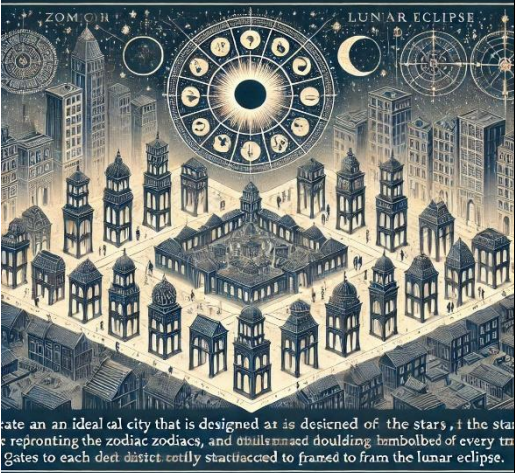
4.3 Third attempt: Create Perinthia city with the concept of ecphrasis

“Perinthia-they guaranteed-would reflect the harmony of the firmament, nature's reason and the gods' benevolence would shape the inhabitants' destinies. In Perinthia's streets and square today you encounter cripples, dwarfs, hunchbacks, obese men, bearded women. But the worst cannot be seen, it is guttural. howls are heard from cellars and lofts, where families hide children with three heads or with six legs. Perinthia's astronomers are faced with difficult choices. Either they must admit that all their calculations were wrong, and their figures are unable to describe the heavens, or else they must reveal that the order of the gods is reflected exactly in the city of monsters.”

This sentence can be understood through the lens of ecphrasis, offering a vivid and almost poetic depiction of a city that embodies a clash between an envisioned cosmic order and its grotesque, chaotic reality in human existence. In the book, Calvino wrote about the living conditions in Perinthia City, imagery of cripples, dwarfs, hunchbacks, and children with deformities roaming around the street and square provokes a strong emotional uneasiness and feeling that they had over their fate: misery, which portrays the city of Perinthia as a contradictory reflection of the heavens. The sensory intensity is further heightened by the guttural cries coming from concealed corners, implying a chilling reality lying beneath the surface of this city. The moods and atmospheres described in the book can be used as input in the third attempt at creating the city, along with architectural elements, resulting in ekphrastic prompts that reflect how architecture is conceptualized. Third attempt of the Perinthis City, using “Create an Ideal city that is designed based on the position of the stars. Buildings and streets are planned according to astronomical calculations. The city is divided into twelve districts representing twelve zodiacs, each district housing zodiac temples which embodied each of every trait. Gates to each district strategically positioned to frame the lunar eclipse. The atmosphere of this city is described as vivid, almost poetic, an ideal city that is designed to reflect heavens but mixed with a sense of grotesque, miserable and chaotic reality in human existence. As a prompt were used.

Schedule 3: Third Attempt of Perinthia City, using the Concept of Ecphrasis

Prompt: Create an Ideal city that is designed based on the position of the stars. Buildings and streets are planned according to astronomical calculations. The city is divided into twelve districts representing twelve zodiacs, each district housing zodiac temples which embodied each of every trait. Gates to each district strategically positioned to frame the lunar eclipse. The atmosphere of this city described to be vivid, almost poetic, an ideal city that is designed to reflect heavens but mix with a sense of grotesque, miserable and chaotic reality in human existence.

	Image 1	Image 2
ChatGPT		
Copilot	 <p>Create an ideal city that embodied position the stars. Gates to each district themed to frame the lunar eclipse.</p>	 <p>Create an ideal city that is designed as is designed of the stars, the stars representing the zodiac zodiacs, and ornate building embellished of every temple. Gates to each district carefully structured to frame the lunar eclipse.</p>

attempt, the AI was unable to depict each zodiac district along with its traits unless an alternative prompt detailing each zodiac was supplied. However, in the third attempt, the second image produced by Ideogram and the first image from Leonardo AI successfully illustrated several zodiac signs to represent the twelve zodiac districts of Perinthia.

ChatGPT produces a visual representation of the ideal city of Perinthia, constructed with celestial precision. It vividly illustrates the city, yet it missed conveying the grotesque, miserable, and chaotic reality experienced by its inhabitants as described in the book. After reviewing the first image, the program was unable to produce it due to content policy restrictions. The second image, adjusted by the program to meet the guidelines, created a gloomy atmosphere in the city. Copilot, Deep AI, and Leonardo AI did not accurately represent the ekphrastic concept of Perinthia. While some physical elements were rendered to a certain degree, ekphrastic elements were not fully realized. According to Table 3, the most accurate representation from the third attempt is the second image produced by Ideogram. While certain aspects are missing, the software successfully rendered architectural features (zodiac temples, gates) and rendered the presence of people, reflecting ekphrastic elements in the visualization. The vibrant atmosphere is conveyed through a rich saturation of the city, while distorted figures symbolize an uncomfortable human experience.

5. RESULT AND DISCUSSION

An analysis was made to find out how artificial intelligence can be integrated in generating architectural concepts of Perinthia City. With each AI program creating its own concepts, there are a few points that can be noted. The tables show the comparison between ChatGPT, Copilot, Ideogram, Deep AI and Leonardo AI:

First Attempt: Create Perinthia city in general

Prompt: Create an Ideal city that is designed based on the position of the stars

Artificial Intelligence (AI)	Type of AI	Generative AI images		Comparison
ChatGPT	Generative AI			ChatGPT generates a futuristic that looks more abstract than an actual city, the keywords captured into night with star constellations in the sky.

Copilot	Generative AI			Copilot generates a metropolis, the keywords captured and translated into night with star constellation in the sky.
Ideogram	Text-to-Image AI			Ideogram generates an urban cityscape. The keywords on the first image translated into pavement with constellation patterns and the second image built with spatial layout that seems to be pattern of galaxy, each building built with star shapes.
Deep AI	Generative AI			Deep AI generates a monument with urban landscape in the background. The keywords translated into night with star constellation in the sky and circular pattern that indication calculation.
Leonarda AI	Generative AI			Leonarda AI generates a city with fantasy aesthetic, the keywords translated into night with star constellation in the sky and planets are visible.

Attempt 2: Create Perinthia city with its physical elements

Prompt: Create an Ideal city that is designed based on the position of the stars. Buildings and streets are planned according to astronomical calculations. The city is divided into twelve districts representing twelve zodiacs, each district housing zodiac temples which embodied each of every trait. Gates to each district strategically positioned to frame the lunar eclipse.

Artificial Intelligence (AI)	Type of AI	Generative AI images	Comparison
------------------------------	------------	----------------------	------------

ChatGPT	Generative AI			ChatGPT generates few architecture elements like buildings and streets but missing gates and temples. The program was able to revise and edit from the first image for a better interpretation of a city, however it is still lacking architecture elements.
Copilot	Generative AI			Copilot generates few architecture elements like buildings and streets but missing gates, the structure in the middle indicating temples. The program was unable to edit from the first image and doesn't have the option for negative prompt to be added.
Ideogram	Text-to-Image AI			Ideograms generate the most physical elements compared to other AI programs. The program able to generate zodiac signs indicating zodiac districts on the second image after adding negative prompts.
Deep AI	Generative AI			Deep AI generates large gates in the middle of the cityscape, but there are lacking in other architecture elements. The program also provides negative prompts input but regenerated to new image, different from the first one.

Leonarda AI	Generative AI			Leonarda AI generates twelve structures that indicating zodiac temples with symbols of zodiac presents, lacking other architecture elements.
-------------	---------------	---	--	--

Attempt 3: Create Perinthia city with the concept of ecphrasis

Prompt: Create an Ideal city that is designed based on the position of the stars. Buildings and streets are planned according to astronomical calculations. The city is divided into twelve districts representing twelve zodiacs, each district housing zodiac temples which embodied each of every trait. Gates to each district strategically positioned to frame the lunar eclipse. The atmosphere of this city is described as vivid, almost poetic, an ideal city that is designed to reflect heavens but mixed with a sense of grotesque, miserable and chaotic reality in human existence.

Artificial Intelligence (AI)	Type of AI	Generative AI images		Comparison
ChatGPT	Generative AI			ChatGPT generated the first image for city that looks vivid but missing the paradoxical of mix human emotion. AI is restricted with the policies to being unable to generate sorrowful emotions, instead generated a dark glooming night of a city.
Copilot	Generative AI			Copilot did not fully capture both architecture and ecphrasis elements. The program provided few images generated but did not have any option for editing to create more accurate imagery.
Ideogram	Text-to-Image AI			Ideogram generated the most accurate interpretation of Perinthia City, capture both architecture and ekphrastic elements on the second image generated. The disfigured human form on the street indicated uneasiness, like the human living

				condition in Perinthia City narrated.
Deep AI	Generative AI			Deep AI generated only a few architecture elements and missed the concept of ecphrasis. The negative prompt can be added, but still lacking both architecture and abstract elements in the generated image.
Leonarda AI	Generative AI			Leonardo AI generated some of the architecture elements better than the second attempt, however the concept of ecphrasis is missing. The program provided a few images generated, can be edited and enhanced, but does not allow continuous interaction to improve accuracy.

The analysis conducted above opens the floor for discussion. As evident from the first attempt, all AI programs appear to visualize keywords as star constellations when creating a general concept of Perinthia City, a city designed according to star positions. Without incorporating additional details in the prompt, the programs managed to extract relevant data from databases that aligned with the prompt's description, utilizing various styles, materials, or settings. For example, the city envisioned by ChatGPT through generated imagery leans more towards abstract representations than an actual city. The outcome illustrates that the concept of an ideal city based on star alignment seems to possess a futuristic look. Conversely, Leonardo AI contextualizes the city as an overall idealized version drawn from fantasy. Other applications like Ideogram interpreted the cityscape, where patterns resembling constellations are visible on the ground, while the second image showcases buildings shaped like stars arranged in a spiral layout. Applications such as Copilot and Deep AI created a real city. Each city features a starry night with constellations apparent in the sky, corresponding to the keywords given in the prompt.

The second attempt aimed to create a city inspired by the architectural features of Perinthia City, but it resulted in a lack of key elements. While AI can typically produce standard physical architectural features, like buildings and streets through keywords, only a few programs were able to interpret "gate" as a keyword in the generated images. The results indicate that each program struggled to generate the twelve zodiac districts, which are meant to include temples representing each zodiac trait; in some generated images, several zodiac symbols appear, and formations that look like a holy area, which suggests a temple, indicate that keyword utilization related to architectural elements. This implies that a different prompt should be provided for the AI to create detailed descriptions of the zodiac district while reflecting the traits of each

zodiac sign. For example, the zodiac sign "Aquarius" and its characteristics should be referenced to accurately portray Perinthia City in relation to the architectural features described in the book.

The third attempt of creating Perinthia City, attempting to conceptualize the city based on ekphrastic descriptions narrated in the book, shows results otherwise. Regarding the idea of ekphrasis, artificial intelligence systems appear to interpret the ekphrastic in multiple ways. The word "vivid," which signifies intense emotions, was transformed into bright and saturated hues in some of the images produced. "poetic", translated into words written on the images. There seems to be an absence of mixed emotions that convey a chaotic feeling within the urban environment, as indicated in the prompt, suggesting that AI programs were unable to accurately depict Perinthia City in their third attempt.

6. CONCLUSION

Based on the analysis of this study, AI can potentially produce architectural concepts to some extent, provided there is detailed and appropriate input. However, it falls short of surpassing human abilities when it comes to generating creative architectural concept, as AI relies entirely on algorithms from existing databases and lacks the consciousness necessary for thinking creatively. While AI can generate various generative imageries to inspire architects for creative architectural concepts, it does not have the capacity of generating concepts accurately solely on its own. For instance, ChatGPT, although the program capable of generating a visual representation of Perinthia city, the program did not fully capture both architectural and ekphrasis elements like how the city was narrated in the book, therefore, continuous revisions on generative ai image must be done to obtain better accuracy. Artificial intelligence can be an excellent resource for activities that involve repetitive and foreseeable patterns, such as data analysis and image recognition. However, it has difficulty when confronted with creative and unpredictable scenarios, like developing a concept. Additionally, the absence of emotions and sensory makes AI incapable of mimicking humans feeling or grasping the emotional intact of an ekphrasis concept, which presents in architecture conceptualization. As a result, content produced by AI lacks emotional depth and resonance that comes with human creativity.

Nevertheless, the integration of AI into the architectural industry marks a significant transformation in which technology works alongside human creativity. By utilizing AI as a resource, architects can leverage synergies to investigate, enhance, and address design obstacles within dynamic and inventive settings. This collaboration results in a cohesive blend of human creativity and technological proficiency in the realm of architectural innovation. Integration of artificial intelligence in architecture conceptualization may soon be able to be realized in the future with how overwhelming growth of AI technology.

7. SOURCES

- [1] Seniz Cıkis, Fatma Ipek Ek. *Conceptualization by visual and verbal representations: An Experience in architecture design studio*. Izmir Institute of Technology, Yaşar University, 2015.
- [2] Nermen M.Matter, Nevine G.Gado, *Artificial intelligence in Architecture: Integration in architecture design process*, Engineering Research Journal, Modern Academy, March 2024.
- [3] Moumita Ghosh, Thirugnanam Arunachalam, *Introduction to Artificial Intelligence*, Department of Biotechnology and Medical Engineering, National Institute of Technology, Rourkela. 2021
- [4] Haelein M, Kaplan A, Tan C, P Zhang, *Artificial Intelligence (AI) and management analytics*. Department of Digitalization, 2019
- [5] Micheal Haenlein, Andreas Kaplan. *A brief of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence*. University of California 2019
- [6] Erik Blasch, Tien Pham, Chee-Yee Chong, Wolfgang Koch, Henry Leung, Dave Braines, Tarek Abdelzaher. *Machine learning/artificial intelligence for sensor data-fusion-opportunities and challenges*. Air Force Office of Scientific Research, Arlington, Army Research Laboratory, Independent Consultant, University of Bonn, University of Calgary, University of Illinois, 2021.
- [7] Zhihan Lv. *Generative artificial intelligence in the metaverse era*. Department of Game Design, Faculty of Arts, Uppsala University, Sweden, 2023
- [8] Vasant Dhar. *Data science and Prediction*, Communication of the ACM, December 2013
- [9] D.P. Fowler, *Narrate and describe: The Problem of Ekphrasis*, Journal of Roman Studies 81: 25 – 35, 1991.
- [10] Nigianni Betty, *Architecture image-space-text*. Architecture London and New York, 2007.
- [11] Anna Motisi, *Italo Calvino's Invisible Cities: Translation analysis and interpretive issues*, University of Cordoba, May 2022.
- [12] M. Luz Castro Pena, Adrian Carballal, Nereida Rodriguez-Fernandez, Iria Santos, Juan Romero. *Artificial intelligence is applied to conceptual design. A review of its use in architecture*. Computer Science and Information Technology Department, 22 January 202.

TRENDS AND CONTRIBUTIONS IN BIBLIOMETRIC RESEARCH: INSIGHTS FROM WEB OF SCIENCE DATA

Graduate Student Eda Gül ÖZMEN HALİS

Munzur University, ozmeneda9@gmail.com - ORCID ID: 0009-0003-1269-1144

Graduate Student Seçkin TEKİN

Munzur University, tez.seckintekin@gmail.com - ORCID ID: 0009-0001-0285-2405

Graduate Student Juya ERDOĞAN

Munzur University, erdoganh85@gmail.com - ORCID ID: 0009-0009-4103-6900

Lecturer Demet ÖZER

Toros University, demet.ozert@toros.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0597-3146

Assoc. Prof. Dr Nursel ALP DAL

Munzur University, nurselalpdal@munzur.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-9364-3683

Lecturer İlhami AY

Hakkari University, ilhamiay@hakkari.edu.tr- ORCID ID: 000-0002-3506-3234

Prof. Dr. Murat DAL

Munzur University, prof.dr.dal@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-5330-1868

ABSTRACT

This study investigates the scientific literature on bibliometrics and scientometrics using advanced bibliometric analysis methods. Data were retrieved from the Web of Science (WoS) database, encompassing 41,541 publications indexed between 1977 and 2024. The analysis examines the historical development and current trends in the field, including the distribution of publications by year, language, publication type, and author collaborations. Key findings indicate a substantial increase in research output over the past two decades, with the highest number of publications observed in 2024. English dominates as the primary language of academic discourse, accounting for over 90% of the publications, followed by contributions in Spanish and Portuguese, reflecting international diversity.

The study also highlights the interdisciplinary nature of bibliometric and scientometric research, which spans fields such as information and library sciences, environmental sciences, computer sciences, and business. The role of leading publishers, including Elsevier, Springer Nature, and MDPI, is underscored, as is the prominence of influential authors such as Zhang Y. and Kumar S. in shaping the field.

Furthermore, the research underscores the significance of bibliometric analysis in informing science policies, guiding research investments, and fostering international collaboration. The findings reveal that bibliometrics and scientometrics not only evaluate academic performance but also serve as essential tools for understanding the orientations, relationships, and trends in

scientific production. This study contributes to the academic literature by offering a comprehensive analysis of the field and providing actionable insights for future research and policy development.

Keywords: Bibliometric Analysis, Scientometric Studies, Web of Science, Interdisciplinary Research, Publication Trends, Science Policy, Research Collaboration

1. INTRODUCTION

Dynamic change in knowledge production and scholarly communication, evaluation of academic work and it has also diversified the methods of analysis. In particular, the quantitative and qualitative bibliometric analysis, known as the process of evaluating the characteristics of it has been a major focus of interest at both academic and practical levels [1]. Bibliometric analysis, to understand the historical development, trends and relations of scientific production from past to present. It has found a wide place in the literature as a powerful tool for bibliometric analysis.

This study aims to analyze academic studies containing the keywords “Bibliometric” or “Scientometric” with bibliometric analysis methods using data obtained from the Web of Science database. Among the methods frequently used in the literature bibliometric analysis, the distribution of publications according to years, subject headings, used methods, collaboration between the authors, and to uncover key research areas is of critical importance [2]. In this context, studies written on the subject of bibliometrics in the literature were examined and analyzes such as publication type, language, number of publications by years made and the subject was analyzed, tendencies were identified.

Within the scope of the research, in the light of the data obtained from the Web of Science (WoS) database, a search using the keywords “bibliometric” or “scientometric” 41,541 documents received were analyzed. The study is an academic study on bibliometrics. The general structure of the publications, their key themes and the relationships between these themes in a detailed in a way that is consistent with the current state of affairs. The findings obtained show that scientific production is not only about information and that it is not limited to traditional fields such as library sciences; also environment. It shows that it spans a wide range of disciplines such as sciences, computer sciences and business.

This research will provide a better understanding of the orientations and relations of scientific production, both to contribute to the academic literature as well as to the development of science policies and research to provide a basis for directing investments.

2. MATERIALS AND METHODS

Bibliometric analysis is a systematic analysis of academic articles published from past to present. It is a quantitative method used to examine and define. This method helps researchers evaluate academic studies in specific fields and provides a more objective examination of the literature. Bibliometric analysis, from a quantitative and objective perspective, using secondary data obtained from digital databases. It allows literature searches. In this way, a systematic,

transparent and repeatable. Potential to increase the reliability and quality of research by providing a review process carries [3, 4].

In this study, bibliometric analysis was preferred as a quantitative research method. Moreover, bibliometric analysis is an effective technique for measuring the factors that determine the quality of research stands out as. This method is based on a reliable methodology based on the research topic. It works and is based on data sets obtained from relevant databases [5–7].

In this study, the bibliometric literature is analyzed through a comprehensive bibliometric analysis method has been examined. The main purpose of the research is to generalize the academic publications on bibliometrics. It reveals in detail its structure, key themes and the relationships between these themes are to put. Within the scope of the study, Web of Science (WoS) data was collected on December 18, 2024 using the keywords in the base of "BIBLIOMETRIC" or "SCIENTOMETRIC" the scan has been done. This scan works with all document types including SCI-EXPANDED it covers all studies in SSCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH, and ESCI indexes. A total of 41,541 academic publications were identified in the scan, and of these publications, only articles group studies were analyzed. This analysis includes distribution by years, language, publication types, authors, trends in the literature by examining various bibliometric characteristics such as countries and publishing houses and aims to understand developmental dynamics [8–10].

3. FINDINGS AND DISCUSSIONS

On bibliometrics through data obtained from the Web of Science (WoS) database. A scan was conducted on 18 December 2024 in order to reveal the relationships between the studies have been made. For scanning, title, abstract and keywords are included in the Advanced search section. The topic tab containing the scanning is selected and carried out by writing the keywords "BIBLIOMETRIC" or "SCIENTOMETRIC". The scan is a historical and present-day scan studies but excludes studies accepted for the year 2025.

As a result of the search, a total of 41541, including 26620 articles related to the relevant key concepts documents were found. The first study indexed in the WoS database is Spiegel Rosing [11], "Science Studies: Bibliometric and Content Analysis" was found to be a study.

The year in which the most intensively indexed studies on the subject was 2024, when 7679 studies were published year, however, by downloading it from the relevant database before the end of 2024, 2024 It should not be overlooked that their work for the year does not cover the whole year. With the related topic The distribution of the studies received according to years is shown in Figure 1.

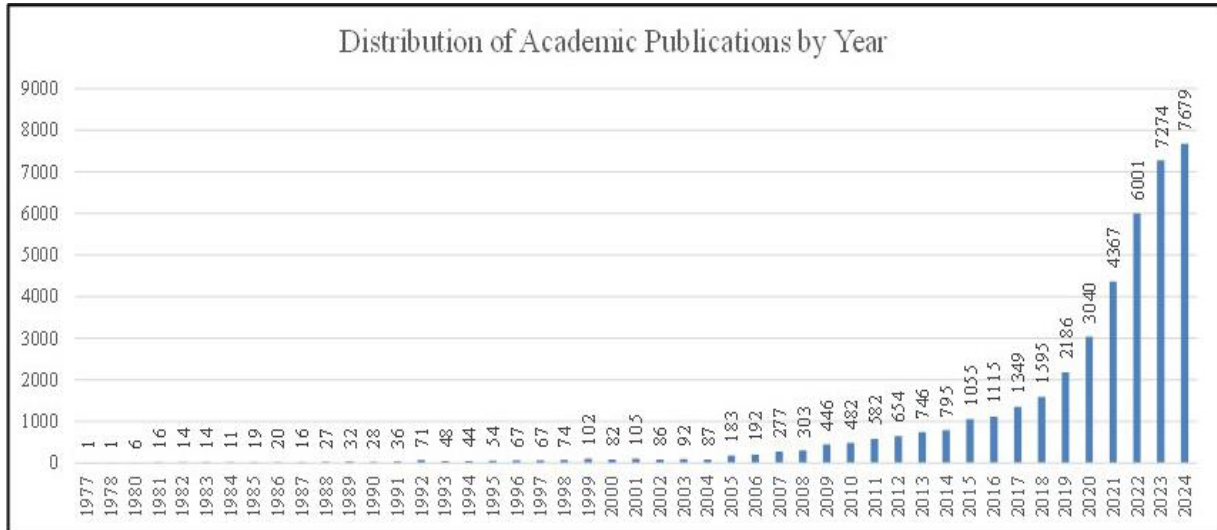

Figure 1. Distribution of academic publications by years

When the distribution of academic studies according to years is analyzed, it is seen that between 1977-2024 while there has been an increase in the number of publications on bibliometrics in the last 20 years, a significant increase is observed.

In the search made on the relevant date in the Web of Science database, 41541 documents were reached. It was observed that the majority of these documents were articles (63.36%). Apart from this, there are also different types of academic publications such as review articles, papers and editorial materials are available. The distribution of academic publications is shown in Figure 2.

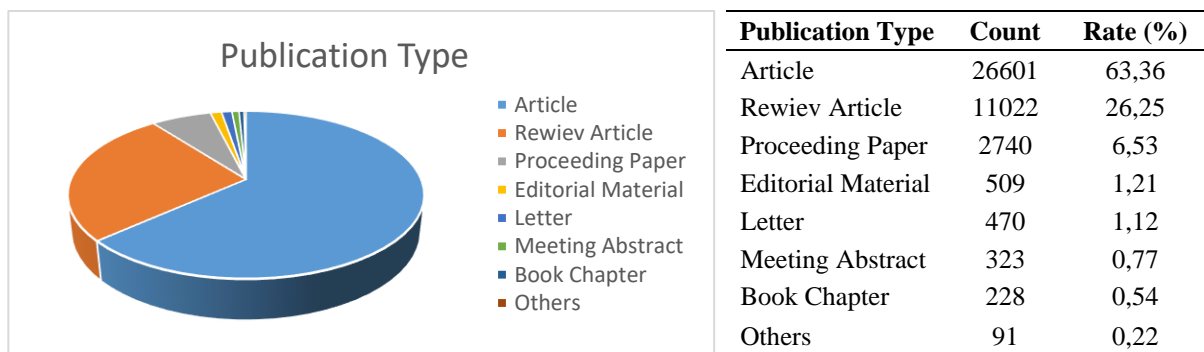

Figure 2. Types of academic publications

Academic publications should not be limited to articles, there are different types of publications the fact that the relevant topic is found interesting by the authors and that it is published in various genres [12]. Academic languages of 41541 publications obtained in the Web of Science database analyzed. In the language distribution of publications, the number of studies conducted in English (38510 study) was observed to be quite high. In addition to English, Spanish, Portuguese, it was observed that there are academic publications in different languages such as Russian, German and French. This shows that English is the dominant language in the academic field, while English is the dominant language in other languages. that the studies reflect international academic diversity and local knowledge [13]. Language distribution of academic publications is shown in Figure 3 shown.

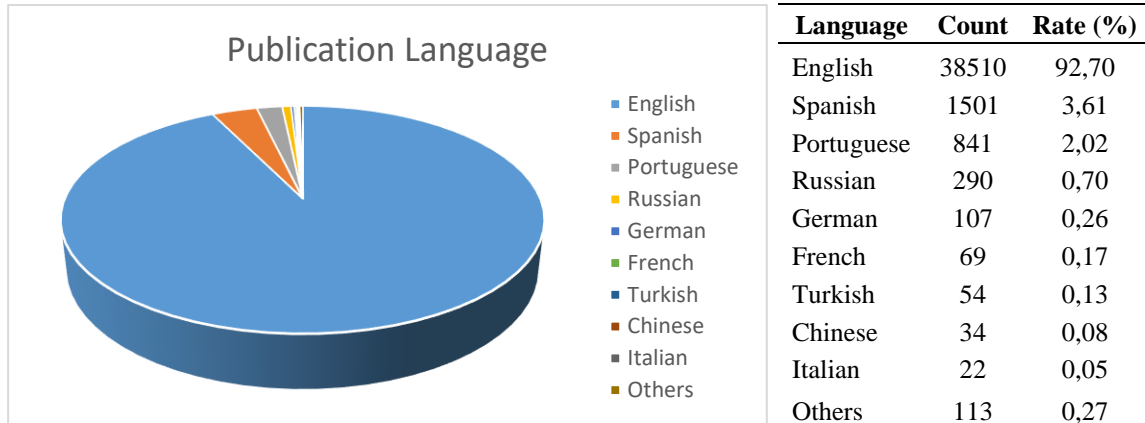

Figure 3. Languages of academic publications

According to the categories of academic publications in the Web of Science database analyzed. According to the results of the examination, the most common publication group

Information Science Library Science (6541) category. The search with the keywords “Bibliometric” or “Scientometric” is the most preferred. The 10 categories are shown in Table 1. The fact that the distribution of publications is different means that a wide range of publications shows that it is spread across the spectrum of disciplines.

Table 1. Categories of academic publications on the related topic

#	Publication Category	Number	Rate	#	Publication Category	Number	Rate
1	Information Science Library Science	6541	9,97	6	Green Sustainable Science Technology	2226	3,39
2	Environmental Sciences	4009	6,11	7	Environmental Studies	1920	2,93
3	Computer Science Interdisciplinary Applications	3425	5,22	8	Computer Science Information Systems	1832	2,79
4	Management	2874	4,38	9	Education Educational Research	1562	2,38
5	Business	2346	3,57	10	Medicine General Internal	1435	2,19

According to the search in the Web of Science database, authors who published on the relevant subject were identified was used. Accordingly, it was determined that the number of authors who published in the related review was 200. The most active authors of the review are “Zhang Y.” with 233 publications, “Kumar S.” with 232 publications and “Kumar S.” with 221 publications. “Ho Y. S.” with the highest number of publications. The 10 authors with the highest number of publications on the subject are listed in Table 2 is shown in Figure 2.

Table 2. Authors with the most publications on the related topic

#	Author Name	Number	#	Author Name	Number
1	Zhang Y.	233	6	Li Y.	164
2	Kumar S.	232	7	Zhang L.	155
3	Ho Y. S.	221	8	Li J.	146
4	Liu Y.	175	9	Wang J.	145
5	Wang Y.	174	10	Gupta B. M.	127

The distribution of academic studies conducted with the related review according to countries was analyzed. According to this the number of countries publishing with the keywords “bibliometric” or “scientometric” is 173 was determined. The countries with the highest number of publications on screening are Peoples R China (10164 publications), USA (4507 publications) and China (3726 publications). Producing the most publications 10 countries are shown in Table 3.

Table 3. Countries with the highest number of publications on the related topic

#	Country	Number	#	Country	Number
1	Peoples R China	10164	6	England	2193
2	USA	4507	7	Italy	1769
3	Spain	3726	8	Australia	1613
4	India	3374	9	Germany	1579
5	Brazil	2964	10	Malaysia	1393

The publishing houses where the academic publications prepared as a result of the relevant screening are published analyzed. Accordingly, it was determined that a total of 200 different publishing houses published articles. was found. The most active publishers are Elsevier (6631 publications), Springer Nature (6183 publications) and MDPI (3965 publications). The 10 most active publishing houses are also shown in Table 4.

Table 4. The publishing houses with the highest number of publications on the related subject

#	Publication	Number	#	Publication	Number
1	Elsevier	6631	6	Frontiers Media Sa	2071
2	Springer Nature	6183	7	Wiley	1956
3	MDPI	3965	8	Sage	1053
4	Emerald Group Publishing	2111	9	Lippincott Williams & Wilkins	836
5	Taylor & Francis	2080	10	IEEE	721

4. CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS

In this study, bibliometric data obtained from the Web of Science (WoS) database a detailed analysis of the studies on the subject has been carried out. 1977-2024 between analysis, bibliometrics and scientometrics, there is a growing academic interest in bibliometrics and scientometrics is a significant increase in the number of studies in this field. Especially in the last 20 years, there has been a significant increase in the number of studies in this field increase was observed.

Article type (63.36%) was dominant, but different types of publications also contributed is observed. This shows that bibliometrics adopts a multidisciplinary approach and academic diversity. Also, the academic use of English. Although it is an expected result that it is the dominant language in the field, it is also an expected result that it is the dominant language in the field studies contribute to international diversity and local knowledge is being evaluated.

The results of the study show that the fields of bibliometrics and scientometrics not limited to traditional disciplines such as environmental sciences, computer science and it shows that it extends to a wide range of fields such as business. This indicates that the subject matter has a broad. It reveals that it has a sphere of influence and has taken on an interdisciplinary character.

This study analyzes bibliometrics and scientometrics from the Web of Science (WoS) database by providing a comprehensive analysis of publications in these fields in various aspects. Covering the period 1977-2024, the analysis reveals the following important findings include:

Publication Trends by Years: Studies in the field of bibliometrics and scientometrics number has increased rapidly in the last 20 years. In particular, in 2024, the total annual. With 7679 publications, a peak point was reached in these fields. This shows the topicality and reveals its growing importance in the world of science. From 1977 onwards, publications in this field the regular increase in the number of bibliometrics and scientometrics studies in academia. It shows that it is becoming increasingly accepted and important in the world.

Types and Distribution of Publications: While the majority of the studies were articles (63.36%), review articles (26.25%) and proceedings (6.53%) are other important publication categories. This diversity is one of the main reasons why bibliometrics and scientometrics. It allows for academic forms of expression and platforms for debate.

Language of Academic Publications: English is by far the most dominant language (92.70%) in Spanish (3.61%), Portuguese (2.02%) and other languages (2.02%). However, in Spanish (3.61%), Portuguese (2.02%) and other languages studies, international academic diversity and local know-how enriches the world. English dominance, international scientific cooperation and knowledge sharing limited access to publications in other languages provides a significant advantage in terms of local knowledge. Resources from being adequately utilized at the global level.

Interdisciplinary Contributions: Information and library science is among the most intensively studied areas such as science (9.97%), environmental science (6.11%) and computer science (5.22%). This one, bibliometrics and scientometrics have a multidisciplinary nature and various research areas in the field of research.

Distribution of Countries and Publishers: China, the USA and Spain are the countries with the highest number of publications. Elsevier, Springer Nature and MDPI have been the most active publishers in this field. This illustrates regional differences in scientific productivity and the role of publishing houses.

Most Active Authors: Authors such as Zhang Y., Kumar S. and Ho Y. S. are the most prolific names in this field which shows the impact of individual contributions on scientific progress shows.

In the light of these findings, it can be concluded that bibliometrics and scientometrics are not the only fields that can improve academic performance not only to measure, but also to analyze the orientations, relations and tendencies of scientific production is a critical tool for understanding the field. A wide interdisciplinary spread of the field show that such analyses not only promote knowledge production, but also scientific collaboration and shaped its policies as well.

Furthermore, the comprehensive data provided by bibliometric analyses can be used to inform science policies to establish, direct research investments, and facilitate collaboration among researchers that can play an important role in the development of networks. Therefore, such

studies should continue is of critical importance from both an academic and practical point of view.

The findings of this study are important for future research in the field of bibliometrics and scientometry and offers various suggestions for applications. First, bibliometric analyzes not only limited to traditional databases, but also Google Scholar, Dimensions and Social Expanding to include alternative data sources such as media platforms is required. This type of approach helps understand data differences between different sources and may enable more comprehensive analysis. Additionally, interdisciplinary studies deepening, bibliometrics and scientometry issues in social sciences, engineering and it will be an important step in understanding how it is used in different fields such as health sciences. These such studies will further increase the dissemination of scientific knowledge and its application potential in different fields. It can contribute to our better understanding.

Time series and trend analyzes are used to examine temporal changes in scientific production. More focus is recommended. Such studies will determine which areas will be more important in the future. It can be effective in predicting whether it will attract attention. In addition, scientific production across countries and regions analyzing differences will shed light on the development of science policies at local and global levels can hold. In this context, making studies in different languages more visible it is important. While the fact that English is the dominant language in academia provides an advantage international reach of studies is increased and local knowledge is increased at the global level can be evaluated.

Increasing diversity in scientific production is also an important goal. Different types of publications supporting studies, sharing scientific knowledge on various platforms can make it easier. Encouraging international collaborations, bringing together researchers from different countries can accelerate the exchange of scientific knowledge by enabling them to develop joint projects. With this together, bibliometric analyses can be used in shaping science policy and research can be used for the efficient allocation of funds. In this context, regular reports are prepared for decision-makers and bibliometric findings are used to inform scientific and strategic decision-making processes.

Finally, the integration of technological developments into bibliometric studies is of great importance to carry the data. Innovative methods, such as artificial intelligence and machine learning, are making large data sets effective tools for analyzing and uncovering more complex networks of scientific relationships can offer. Furthermore, promoting open science and open data practices, bibliometric can expand the scope of analyses and increase knowledge sharing among researchers. The development of indigenous databases is a critical step in this context. National level structuring the databases created in accordance with international standards, local information and increase international cooperation. These suggestions are for expanding the scope of bibliometrics and scientometry studies and to provide more information to the scientific world. It serves as a strategic guide to make a great contribution.

REFERENCES

- [1] Bekler, S., Ay, İ., Dal, M., & Bekler, B. (2024). Bilimsel Bir Bakış: Küresel İklim Değişikliği ve Sürdürülebilirlik Alanındaki Araştırma Trendleri (1992-2024). In M. Dal

- (Ed.), *Mimarlıkta Güncel Araştırma, Tasarım ve Yöntem-2024* (pp. 1–24). Lyon, France: Livre de Lyon.
- [2] Ay, İ., Tekin, S., & Dal, M. (2024). Yeşil Bina ve Sürdürülebilirlik Literatürünün Gelişimi: 1999'dan Günümüze Bibliyometrik Bir Bakış. In M. Dal & İ. Ay (Eds.), *Mimarlık Uygulamaları ve Araştırmaları* (pp. 5–39). Ankara, Turkey: BİDGE Yayınevi.
- [3] Ay, İ. (2024). Akıllı Ev Sistemleri Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz: Web Of Science Tabanlı Bir Çalışma. In D. Ciloğlu (Ed.), *III. International Fırat Scientific Research Congress* (pp. 114–121). Elazığ: Ases Publications.
- [4] Burkut, E. B., & Dal, M. (2023). Systematic Literature Review and Scientific Maps on Ecological Architecture and Eco-Architecture. *International Journal of Pure and Applied Sciences*, 9(2), 369–380. <https://doi.org/10.29132/ijpas.1365407>
- [5] Ay, İ., & Dal, M. (2024). Mimarideki Karbon Ayak İzi Çalışmalarının Eğilimi Üzerine Araştırma (2010-2024). In M. Talas (Ed.), *International Science and Art Congress* (pp. 199–206). Kahramanmaraş: Ases Publications.
- [6] Dal, M., Burkut, E. B., & Karataş, L. (2023). Analysis of Publications on Earthquake Research in Architecture Category and Analysis with R Studio-Biblioshiny Software. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 8(Special Issue), 183–197. <https://doi.org/10.30785/mbud.1333876>
- [7] Tekin, S., Burkut, E. B., & Dal, M. (2024). Akıllı Şehirler ve Sanat Alanlarındaki Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. In Z. Karaçor, S. Karaçor, & B. Güvenek (Eds.), *Munzur International Scientific Research And Innovation Congress* (pp. 288–297). Ubak Kongre.
- [8] Burkut, E. B., Tekin, S., & Dal, M. (2025). Art and Museums in the Digital Age: An Overview of the Concepts and Spatial Design. *Online Journal of Art and Design*, 13(1), 73–87.
- [9] Chen, C., Ibekwe-SanJuan, F., & Hou, J. (2010). The Structure and Dynamics of Cocitation Clusters: A Multiple-Perspective Cocitation Analysis. *Journal of The American Society For Information Science and Technology*, 61(7), 1386–1409. <https://doi.org/10.1002/asi.21309>
- [10] Tekin, S., Burkut, E. B., & Dal, M. (2024). Culture and arts management: A bibliometric analysis using software. *Cultural Heritage and Science*, 5(1), 62–74. <https://doi.org/10.58598/cuhes.1471765>
- [11] Spiegel-Rosing, I. (1977). Science Studies: Bibliometric and Content Analysis. *Social*

Studies of Science, 7(1), 97–113. <https://doi.org/10.1177/030631277700700111>

- [12] Ay, İ. (2024). Sürdürülebilir Kentsel Planlamada Bilimsel Yayınların Eğilimleri: Bibliyometrik Bir İnceleme. In D. Ciloğlu (Ed.), *III. International Fırat Scientific Research Congress* (pp. 91–99). Elazığ: Ases Publications.
- [13] Ay, İ., & Dal, M. (2024). 1989'dan Günümüze Dijital Mimarlık: Akademik Yayınların Bibliyometrik Analizi. In M. Talas (Ed.), *International Science and Art Congress* (pp. 190–198). Kahramanmaraş: Ases Publications.

ANALYSIS OF BIBLIOMETRIC STUDIES FROM 1969 TO THE PRESENT: BIBLIOMETRICS WITH SCOPUS DATA

Graduate Student Eda Gül ÖZMEN HALİS

Munzur University, ozmeneda9@gmail.com - ORCID ID: 0009-0003-1269-1144

Graduate Student Seçkin TEKİN

Munzur University, tez.seckintekin@gmail.com - ORCID ID: 0009-0001-0285-2405

Graduate Student Juya ERDOĞAN

Munzur University, erdoganh85@gmail.com - ORCID ID: 0009-0009-4103-6900

Lecturer Demet ÖZER

Toros University, demet.ozert@toros.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0597-3146

Assoc. Prof. Dr Nursel ALP DAL

Munzur University, nurselalp@munzur.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-9364-3683

Lecturer İlhami AY

Hakkari University, ilhamiay@hakkari.edu.tr- ORCID ID: 000-0002-3506-3234

Prof. Dr. Murat DAL

Munzur University, prof.dr.dal@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-5330-1868

ABSTRACT

Bibliometrics or scientometrics is a method of systematically analyzing data. Bibliometrics consists of the way qualitative and quantitative data are evaluated and analyzed statistically. Bibliometric data analysis method is not in the fields of statistics and mathematics; It is also used in other disciplines. Bibliometric analysis, carried out together with different disciplines, is used in multidisciplinary studies. Academic publications such as articles, book chapters, papers and compilations are evaluated and analyzed according to the parameters of publication types, authors, publication years, publication languages, publication categories, countries of publications and publishing house. This study was created with the data obtained from the Scopus database with the words "BIBLIOMETRIC" or "SCIENTOMETRIC". Bibliometric data analysis has been carried out in various fields from 1969 to the present day. A steady increase is observed after the mid-2000s. It has been determined that the most common publication type in the field of bibliometrics is article, and the most used language is English. It has been analyzed that the discipline of bibliometrics produces the most academic publications in the field of social sciences. It is seen that academic publications are mostly published in China on a country basis. In this context, it includes determining the trends in the field of bibliometrics and determining the current situation.

Keywords: Bibliometric Analysis, Scientometric Studies, Scopus, Interdisciplinary Research, Publication Trends.

1. INTRODUCTION

Bibliometrics is a method used to analyse scientific data in the literature. These analyses are carried out by transferring various information about the topics researched in the literature. In bibliometric analyses, it is important to have information about other studies on the same subject by making evaluations on the subjects researched. It systematically presents the weaknesses or strengths of the subject related to the subject being researched. In line with this data, the researcher has information by looking at the bibliometric analysis evaluation without wasting time in the literature. These analyses vary as both qualitative and quantitative methods.

While bibliometrics is primarily known as a field of study based on counting [1]; it can also be defined as the application of statistical and mathematical methods on books and other communication fields [2–4]. Bibliometric analysis is a suitable method for conducting a systematic and reproducible literature review of previous studies in a particular field [5]. Bibliometric research is based on obtaining various findings related to scientific communication by analysing certain characteristics of documents or publications [6, 7].

Bibliometric analysis provides data mining on publication types, publication years, publication languages, publication citation numbers, publication authors, publication keywords of publications in a certain field. It contributes to the literature by obtaining statistical data as a result of the analyses. It shows its effect by giving general information about the main theme of the literature on the research subject [8]. Bibliometric analyses are used not only in statistics and mathematics but also in various disciplines. It is also used in multidisciplinary fields and brings new method forms to the literature [9, 10].

With the development of technology and the expansion of the literature network, bibliometrics data analysis studies have emerged. With the increase in the number of these scientific publications, the direction in which the studies have evolved, the relationships between the fields of study, and the effective area of the study contribute to the measurements.

Within the scope of this research, 31,720 documents were obtained by searching the Scopus database with the keywords ‘bibliometric’ or ‘scientometric’. This study reveals the data of publications in the field of bibliometrics. These data aim to evaluate the perspective of bibliometrics in the literature. This study reflects the most effective content analyses.

With the data to be obtained in the research, a development environment is aimed by providing contribution and development support to the literature. Bibliometric studies can provide an overview of the field, identify knowledge gaps, and help academics position their contributions by providing new research opportunities [11, 12].

2. MATERIALS AND METHODS

Bibliometrics, first used by E. Wyndham Hulme in 1922, is defined as the application of mathematical and statistical methods to books and other means of communication [13]. It is the counting of books, articles, publications, quotations and recorded information and a statistically meaningful description of the sources, regardless of the boundaries of their disciplines [14]. Its main functions include facilitating the generation, dissemination and evaluation of new ideas through effective information communication channels [15].

Bibliometric analysis studies are studies that direct the researcher from micro focus to macro focus by providing different perspectives on a theoretical framework or research area [16]. It works with a reliable methodology based on the research topic and is based on data sets obtained from relevant databases [17–19].

Bibliometrics shows the birth of a discipline, its development, the process of written communication or the interpretation of this information by systematically bringing together the statistical information belonging to journals and books, and how much these journals and books have been used in scientific research over time [20].

Bibliometric analysis methods are very useful for identifying pioneers and prominent trends in the research field in terms of publications, references, authors, academic journals, keywords, countries and institutions, or to provide an in-depth overview of the research field [21].

According to Calero-Medina and van Leeuwen [22], ‘science mapping’ uses bibliometric methods to examine the extent to which disciplines, fields, specialisations and original articles are related to each other, and in doing so creates a spatial design of findings, similar to geographical maps.

Bibliometric mapping is used to find the prominent studies in the relevant scientific literature, to identify subfields, to determine the relationship between these fields, and to define how these fields are influenced by each other [23].

In this research, different analysis options are used with different matching methods to reveal the findings between them.

The research was conducted on 23 December 2024 using the keywords ‘BIBLIOMETRIC’ or ‘SCIENTOMETRIC’ in the Scopus database. A total of 51,921 publications were identified in this research search. This analysis aims to understand trends and development dynamics in the literature by examining various bibliometric characteristics such as distribution by year, language, publication types, authors, countries and publishing houses [24, 25].

3. FINDINGS AND DISCUSSIONS

The analysis relations of the studies in the field of bibliometrics in the Scopus database on 23 December 2024 were revealed. While searching the Scopus database, article title, abstract, keywords were selected in the search section and ‘BIBLIOMETRIC’ or ‘SCIENTOMETRIC’ was typed as keywords. This search covers publications starting from the past until 23 December 2024.

In the Scopus database, 51,921 publications were reached by applying the keywords ‘BIBLIOMETRIC’ or ‘SCIENTOMETRIC’. Among these publications, 31,720 articles constitute the publication. As a result of the search, the first article was identified as ‘Empirical Hyperbolic Distributions (Bradford-Zipf-Mandelbrot) for Bibliometric Description and Prediction’ by Fairthorne, R.A. [26].

The distribution of academic publications by years within the scope of the research is shown in Figure 1. When the related publications are analysed, the studies that started in 1969 continue

to increase until today. Studies show a serious increase in the last 20 years. The most intense year on the subject is 11821 publications in 2024.

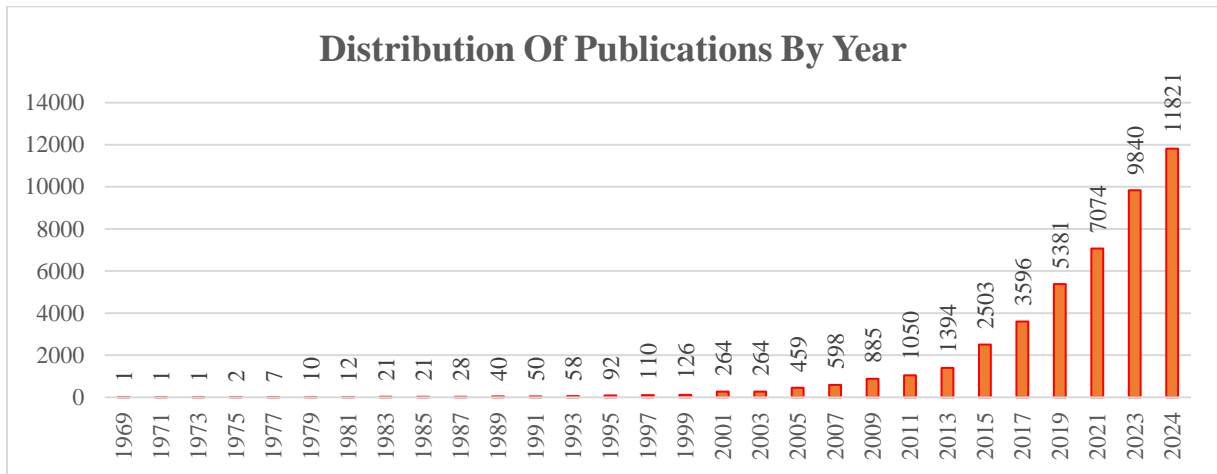

Figure 1. Distribution of academic publications by years

In the Scopus database, 51.921 documents were accessed and 61% of these documents were articles. In the data obtained from the study, types of academic publications such as reviews, proceedings, book chapters other than articles are also identified and shown in Figure 2. Article publications were found to be the most preferred among academic publications. The fact that article publications are mostly preferred does not form a balanced pie chart.

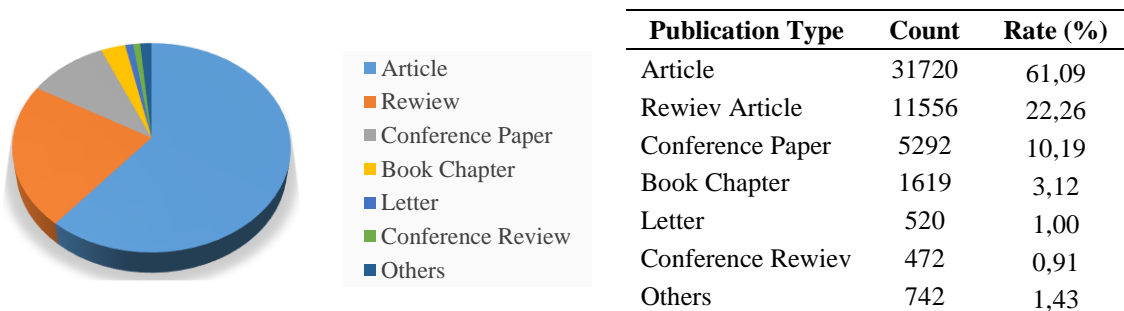

Figure 2. Types of academic publications

The language distribution of the publications in the Scopus database is shown in Figure 3. Among the academic publication languages, it was determined that English was the most preferred language in 47,283 publications out of 51,921 publications. Spanish, Chinese and Portuguese languages are also among the languages used in the studies. In the 'Bibliometric' or 'Scientometric' search, it is observed that English is the most used and preferred language among the academic publication languages all over the world. The importance of the English language is also emphasised in order to appeal to the global publication network.

Language	Count	Rate (%)
English	47.283	89,91
Spanish	2.191	4,17
Chinese	1312	2,49
Portuguese	771	1,47
Russian	307	0,58
French	143	0,27

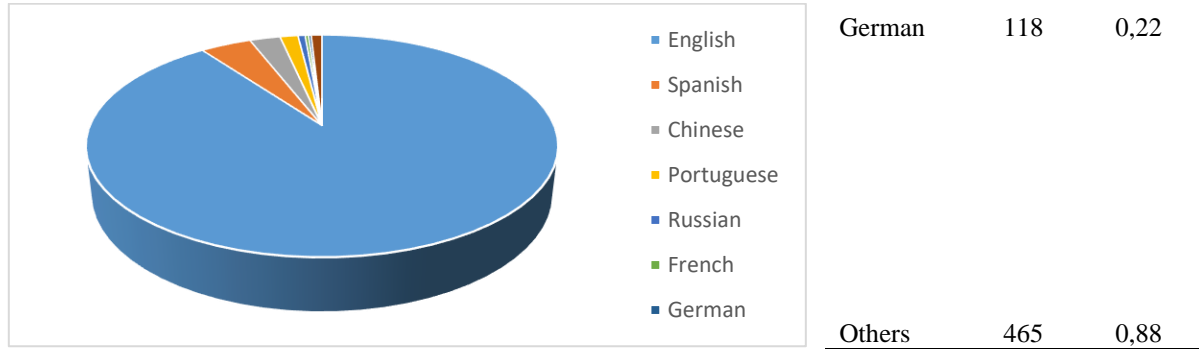

Figure 3. Languages of academic publications

When the categories of academic publications in the Scopus database are analysed, the top 10 are shown in Table 1. As a result of the scan, it is seen that 16365 publications were made in the Social Sciences category. Considering the categories of academic publications, the study of different disciplines shows the wide extension of the bibliometrics field.

Table 1. Categories of academic publications on the related topic

#	Publication Category	Number	Rate	#	Publication Category	Number	Rate
1	Social Sciences	16365	17	6	Environmental Science	6836	7.1
2	Computer Science	12072	12.5	7	Energy	3277	3.4
3	Medicine	11289	11.7	8	Decision Science	3133	3.3
4	Business, Management and Accounting	7758	8.1	9	Economics, Econometrics and Finance	3027	3.1
5	Engineering	7486	7.8	10	Agricultural and Biological Sciences	2982	3.1

The authors who published on the related subject in the Scopus database are shown in Table 2. The 10 authors with the most publications on the subject are listed. Ho, Y.S. has 203 publications, Kumar, S. 159 publications, Konur, O. 120 publications and the authors who have published the most publications on the related subject.

Table 2. Authors with the most publications on the related topic

#	Author Name	Number	#	Author Name	Number
1	Ho, Y. S.	203	6	Gupta B. M.	104
2	Kumar, S.	159	7	Zyoud, S. H.	102
3	Konur, O.	120	8	Sweileh, W. M.	101
4	Bornmann, L.	115	9	Merigo, J. M.	95
5	Glanzel, W.	114	10	Aleixandre-Benavent, R.	82

The 10 countries with the highest number of academic studies on “Bibliometric” or “Scientometric” are listed in Table 3. The countries with the highest number of academic publications are China 11867, India 5357, United States 5020. In terms of bibliometrics, China is progressing by leaving other countries behind.

Table 3. Countries with the highest number of publications on the related topic

#	Country	Number	#	Country	Number
1	China	11867	6	United Kingdom	2665
2	India	5357	7	Malaysia	1975
3	USA	5020	8	Italy	1950

4	Spain	3985	9	Indonesia	1895
5	Brazil	3114	10	Germany	1724

The institutions to which the authors are affiliated in the academic publications of the research subject are shown in Table 4. According to the number of publications of the institutions, the most effective 10 institutions are Chinese Academy of Sciences 703 publications, Ministry of Education of the People's Republic of China 586 publications, Universidad de Granada 518 publications. It is observed that China is the country with the highest number of publications in bibliometrics and the institutions producing the highest number of publications are in China.

Table 4. The publishing houses with the highest number of publications on the related subject

#	Publication	Number	#	Publication	Number
1	Chinese Academy of Sciences	703	6	Universidade de São Paulo	375
2	Ministry of Education of the People's Republic of China	586	7	Universiteit Leiden	345
3	Universidad de Granada	518	8	University of Chinese Academy of Sciences	341
4	Sichuan University	407	9	Symbiosis International Deemed University	337
5	Universitat de València	381	10	Consejo Superior de Investigaciones Científicas	311

4. CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS

Within the scope of the research, a general view is revealed by giving information about the current status of the publications researched with the keywords 'Bibliometric' or 'Scientometric' from the Scopus database. This study analyses the academic publications indexed in the Scopus database.

The distribution of publications according to years, publication types, publication languages, publication categories, publication authors, publishing countries, publishing houses were analysed.

The research has a 55-year history in the field of bibliometrics between 1969 and 2024, and it is seen that it has been developing every year in the last 20 years and is a suitable subject for research.

When the types of publications on bibliometrics are analysed, it is seen that the article category is more effective. Review, paper, book chapter types were published less than articles.

In the research conducted, the language distribution of academic publications was observed as English as the most active use. The use of different languages in the publications shows that the subject of bibliometrics appeals to wide networks.

There are publications in different categories in the study on the subject. This situation affects the prevalence of bibliometrics by contributing to different disciplines.

Publication Trends by Years: In the field of 'Bibliometric' or 'Scientometric', an increase in academic studies has been observed in the Scopus database after the mid-2000s. In 2024,

academic studies were determined as 11821. The increase in academic publications on this subject in recent years shows the widespread impact of the bibliometric field.

Types and Distribution of Publications: The majority of the studies in the field of 'Bibliometric' or 'Scientometric' in the Scopus database were identified as articles. The number of articles corresponds to 61% of the studies with 31.720. These ratios are analysed as review 22% with 11.556 publications, conference paper 10% with 5292 publications, book chapter 3% with 1619 publications.

Language of Academic Publications: In the field of 'Bibliometric' or 'Scientometric', the active and widely used language of academic publications in the Scopus database is English. In this context, English is measured with 47,283 publications, Spanish with 2191 publications, Chinese with 1312 publications. The fact that academic studies are also carried out in Portuguese, Russian, French, German and other languages shows that it appeals to a wide impact area and international diversity.

Interdisciplinary Contributions: When the categories of academic studies in the field of 'Bibliometric' or 'Scientometric' in the Scopus database are analysed, the top 3 disciplines are Social Sciences with 16.365 publications and 17%, Computer Science with 12.072 publications and 12.5%, Medicine with 11.289 publications and 11.7%. Since bibliometrics is a multidisciplinary parameter, it offers the opportunity to work with different disciplines.

Country and Institution Distribution: In the field of 'Bibliometric' or 'Scientometric', the countries with the highest number of publications in academic studies in the Scopus database are China 11867, India 5357, United States 5020. The most active publishing houses are Chinese Academy of Sciences 703 publications, Ministry of Education of the People's Republic of China 586 publications, Universidad de Granada 518 publications.

Most Effective Authors: In academic studies in the field of 'Bibliometric' or 'Scientometric' in the Scopus database, Ho, Y.S. is the author with 203 publications, Kumar, S. 159 publications, Konur, O. 120 publications.

Within the scope of the findings, academic publications in the field of 'Bibliometric' or 'Scientometric' were evaluated and their relations with other disciplines and the analysis of the current situation were examined. When the current bibliometric situation with the study analysed, it is seen that there is an interdisciplinary parameter.

In order for bibliometric studies to be sustainable, new studies can be carried out with the support of digital technologies. In this context, existing findings can be supported by digital technology and pave the way for new studies.

Bibliometric analysis studies are beginning to increase in our country. It can be ensured that the number of bibliometric analysis studies in different disciplines can be increased and added to the literature.

As a result of the findings, new current policies can be developed in this study with the keywords 'Bibliometric' or 'Scientometric'.

REFERENCES

- [1] Yılmaz, G. (2017). Restoranlarda Bahşiş İle İlgili Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 65–79. <https://doi.org/10.24010/soid.335082>
- [2] Temelli, F., & Karcıoğlu, R. (2018). Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisinde Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi: 2010-2017 Dönemi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 11(2), 248–268. <https://doi.org/10.29067/muvu.385057>
- [3] Tekin, S., Burkut, E. B., & Dal, M. (2024). Culture and arts management: A bibliometric analysis using software. *Cultural Heritage and Science*, 5(1), 62–74. <https://doi.org/10.58598/cuhes.1471765>
- [4] Burkut, E. B., & Dal, M. (2023). Systematic Literature Review and Scientific Maps on Ecological Architecture and Eco-Architecture. *International Journal of Pure and Applied Sciences*, 9(2), 369–380. <https://doi.org/10.29132/ijpas.1365407>
- [5] Araújo, C. C. S. de, Pedron, C. D., & Picoto, W. N. (2018). What's Behind CRM Research? A Bibliometric Analysis of Publications in the CRM Research Field. *Journal of Relationship Marketing*, 17(1), 29–51. <https://doi.org/10.1080/15332667.2018.1440139>
- [6] Ay, İ., Tekin, S., & Dal, M. (2024). Yeşil Bina ve Sürdürülebilirlik Literatürünün Gelişimi: 1999'dan Günümüze Bibliyometrik Bir Bakış. In M. Dal & İ. Ay (Eds.), *Mimarlık Uygulamaları ve Araştırmaları* (pp. 5–39). Ankara, Turkey: BİDGE Yayınevi.
- [7] Bekler, S., Ay, İ., Dal, M., & Bekler, B. (2024). Bilimsel Bir Bakış: Küresel İklim Değişikliği ve Sürdürülebilirlik Alanındaki Araştırma Trendleri (1992-2024). In M. Dal (Ed.), *Mimarlıkta Güncel Araştırma, Tasarım ve Yöntem-2024* (pp. 1–24). Lyon, France: Livre de Lyon.
- [8] Ay, İ., & Dal, M. (2024). 1989'dan Günümüze Dijital Mimarlık: Akademik Yayınların Bibliyometrik Analizi. In M. Talas (Ed.), *International Science and Art Congress* (pp. 190–198). Kahramanmaraş: Ases Publications.
- [9] Ay, İ. (2024). Sürdürülebilir Kentsel Planlamada Bilimsel Yayınların Eğilimleri: Bibliyometrik Bir İnceleme. In D. Ciloğlu (Ed.), *III. International Fırat Scientific Research Congress* (pp. 91–99). Elazığ: Ases Publications.
- [10] Burkut, E. B., & Dal, M. (2024). Analysis of Articles on Occupational Health and Safety with Scientific Mapping Techniques in WoS & Scopus Database (2000-2023). *Digital international journal of Architecture Art Heritage*, 3(1), 1–13.
- [11] Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to

- conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- [12] Ay, İ. (2024). Akıllı Ev Sistemleri Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz: Web Of Science Tabanlı Bir Çalışma. In D. Ciloğlu (Ed.), *III. International Fırat Scientific Research Congress* (pp. 114–121). Elazığ: Ases Publications.
- [13] Pritchard, A. (1969). Bibliografía estadística o bibliometría. *Revista de documentación*, 25(4), 348–349.
- [14] Nicolaisen, J. (2010). Bibliometrics and Citation Analysis: From the Science Citation Index to Cybermetrics. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 61(1), 205–207. <https://doi.org/10.1002/asi.21181>
- [15] Sengupta, I. N. (1992). Bibliometrics, Informetrics, Scientometrics and Librametrics: An Overview. *Libri*, 42(2), 75–98. <https://doi.org/10.1515/libr.1992.42.2.75>
- [16] Demir, H., & Erigüç, G. (2018). Bibliyometrik Bir Analiz İle Yönetim Düşünce Sisteminin İncelenmesi. *İş ve İnsan Dergisi*, 5(2), 91–114. <https://doi.org/10.18394/iid.395214>
- [17] Ay, İ., & Dal, M. (2024). Mimarideki Karbon Ayak İzi Çalışmalarının Eğilimi Üzerine Araştırma (2010-2024). In M. Talas (Ed.), *International Science and Art Congress* (pp. 199–206). Kahramanmaraş: Ases Publications.
- [18] Dal, M., Burkut, E. B., & Karataş, L. (2023). Analysis of Publications on Earthquake Research in Architecture Category and Analysis with R Studio-Biblioshiny Software. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 8(Special Issue), 183–197. <https://doi.org/10.30785/mbud.1333876>
- [19] Tekin, S., Burkut, E. B., & Dal, M. (2024). Akıllı Şehirler ve Sanat Alanlarındaki Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. In Z. Karaçor, S. Karaçor, & B. Güvenek (Eds.), *Munzur International Scientific Research And Innovation Congress* (pp. 288–297). Ubak Kongre.
- [20] İnceoğlu, Ç. (2014). Türkiye’de Akademik Sinema Yazınının On Yılı (2002 – 2011): Bibliyometrik Bir Analiz. *Selçuk İletişim*, 8(3), 182–200. <https://doi.org/10.18094/si.68297>
- [21] Martínez-López, F. J., Merigó, J. M., Valenzuela-Fernández, L., & Nicolás, C. (2018). Fifty years of the European Journal of Marketing : A bibliometric analysis. *European Journal of Marketing*, 52(1/2), 439–468. <https://doi.org/10.1108/EJM-11-2017-0853>
- [22] Calero Medina, C. M., & van Leeuwen, T. N. (2012). Seed journal citation network

- maps: A method based on network theory. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63(6), 1226–1234. <https://doi.org/10.1002/asi.22631>
- [23] van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523–538. <https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3>
- [24] Burkut, E. B., Tekin, S., & Dal, M. (2025). Art and Museums in the Digital Age: An Overview of the Concepts and Spatial Design. *Online Journal of Art and Design*, 13(1), 73–87.
- [25] Chen, C., Ibekwe-SanJuan, F., & Hou, J. (2010). The Structure and Dynamics of Cocitation Clusters: A Multiple-Perspective Cocitation Analysis. *Journal of The American Society For Information Science and Technology*, 61(7), 1386–1409. <https://doi.org/10.1002/asi.21309>
- [26] Fairthorne, R. A. (1969). Empirical Hyperbolic Distributions (Bradford-Zipf-Mandelbrot) for Bibliometric Description and Prediction. *Journal of Documentation*, 25(4), 319–343. <https://doi.org/10.1108/eb026481>

METİNDEN GÖRSELE YAPAY ZEKÂ ARAÇLARIYLA BİR KENT İNŞA ETMEK: ZAIRA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Melike Saraç¹, Prof. Dr. Arzu Özen Yavuz²

¹Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, 2483110131@gazi.edu.tr – 0009 0005 2981 4109

²Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, arzuozen@gazi.edu.tr – 0000 0002 7197 289X

Özet

Ekfrasis, görsel bir sanat eserinin detaylı olarak tasvir edilmesidir. Bu yolla sadece eserin sadece dış görünüşü anlatılmaz, eserin anlamı da ortaya çıkartılır. Eserin, okuyucular tarafından kendi gözleriyle görmüşler gibi hissetmelerinin amaçlanmasının yanı sıra duygusal etkilerin de yansıtılması amaçlanır.

Üretken yapay zekâ (generative artificial intelligence) ile metin üretimi, görsel ve ses üretimi, kod yazma, tasarım gibi birçok konuda faydalanılmaktadır. Bu çalışmayla, ekfrasis kavramını görselden metine dönüşümün tersine, metinlerden görsel üretme perspektifiyle, İtalo Calvino'nun Görünmez Kentler kitabından bir şehri yapay zekâ ile görselleştirebilir miyiz?" sorusuna yanıt bulmak amaçlanmıştır. Zaira, anılarla şekillenen bir şehir olarak, duygusal derinlik ve tarihsel katmanlar barındıran bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, şehrin ekfrasisini yapmak için uygun bir aday olarak seçilmiştir. Zaira, anıların şekillendirdiği, anılarla var olan bir şehirdir ve her anı şehrin gelişimine katkı sağlamaktadır. Çalışmada şehri daha iyi ifade etmek amacıyla anahtar kelimeler seçilmiştir. Zaira şehrindeki anıların pozitifliğini ve negatifliğini yansıtmak için "ikililik" kelimesi ve anıların birikmesini yansıtmak için "birikim" kelimesi seçilmiştir. Çalışma 5 aşamadan oluşacak şekilde planlandı. İlk aşama şehir modellemesi isterken, ikinci aşama strüktürün belirlendiği aşama oldu. Üçüncü aşamada bu şehir strüktürüne malzeme verilmiştir. Dördüncü aşamada şehirdeki zıtlık görsellerde belirtildi. Beşinci aşamada ise şehirdeki birikim ve katmanlılık yansıtılmak istenmiştir. Bu çalışma için Canva, ChatGPT, GenCraft, İdeogram, Leonardo, Runway yapay zekâ programlarıyla çalışılmıştır. Ve bu programları her aşamada değerlendirmeyi ve birbirleriyle kıyaslamak amaçlanmıştır. Çalışmam sırasında modelleme sürecinde, yapay zekâ ile gerçekleştirilen etkileşimlerle yapay zekâ önerileri doğrultusunda, şehir tasarımı sürecine dair çeşitli yeni düşünceler de çıktı ve bunları da değerlendirilmiştir. Tüm yapay zekâlar kıyaslandığında ChatGPT kendisiyle iletişim kurabildiğimiz, görseli beğenmediğimizde yeni isteklerimize göre görsel oluşturabildiği için diğer yapay zekâlara göre en başarılı sonuçları vermiştir.

Bu çalışmada yapay zekâ tasarımda yaratıcı çözümler geliştirmiştir. Çalışma, yapay zekânın yaratıcı süreçlerde etkin kullanımını ve ekfrasis anlayışına katkısını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Ekfrasis, İkililik, Birikim

1.Giriş

Ekfrasis kavramının görselden metine (image to text) üretim yaptığı bilinmektedir. Günümüzde yapay zekâ ile metinden görsele (text to image) üretim yapmaktadır. Bu çalışmayla, ekfrasis kavramını görselden metine dönüşümün tersine, metinlerden görsel üretme perspektifiyle, İtalo

Calvino'nun Görünmez Kentler kitabından bir şehri yapay zekâ ile görselleştirebilir miyiz?" sorusuna yanıt bulmak amaçlanmıştır. Zaira, anılarla şekillenen bir şehir olarak, duygusal derinlik ve tarihsel katmanlar barındıran bir yapıya sahiptir. Zaira, anıların şekillendirdiği, anılarla var olan bir şehirdir ve her anı şehrin gelişimine katkı sağlamaktadır. Anıların soyut varlığının somutlaştırılması konusuyla yapay zekânın sınırlarını keşfetmek amaçlanmış, en iyi somutlaştırmaya ulaşmak için yapay zekâyâ verilecek en doğru girdilerin ne olabileceğiyle ilgili yapılan denemeler sonucunda çalışma tamamlanmıştır. Zaira sadece fiziksel değil, aynı zamanda tarihsel ve duygusal bir şehir olması sebebiyle, ekfrasis çalışması yapmak için uygun bir aday olarak seçilmiştir. Modelleme sürecinde formülasyon aşamasında modeli temsil edilebilecek ve ölçülebilir nicelikler seçilmesine karar verilmiştir. [1] Çalışmada şehri daha iyi ifade etmek amacıyla anahtar kelimeler seçilmiştir. Zaira şehrindeki anıların pozitifliğini ve negatifliğini yansıtmak için "ikililik" kelimesi ve anıların birikmesini yansıtmak için "birikim" kelimesi seçilmiştir. Bu kelimeler de aşama aşama promptu olarak girilerek sonuçlar alınmıştır.

2.Ekfrasis

Ekfrasis, görsel bir sanat eserinin söze dökülmesi, sözle anlatılmasıdır. Bir nesnenin deneyimlenmesiyle bu nesneyi ayrıntılı olacak şekilde betimlemeyle yazıya aktarmak ve bununla okuyucu ya da dinleyiciye deneyimi yaşamış gibi hissettirmek amaçlanır. Bu yolla eserin dış görünüşünün anlatılmasının yanı sıra eserin anlamı, hissettirdikleri de ifade edilir. [2] Ekfrasis, etimolojik anlamı "açıkça konuşmak" veya "tam anlamıyla göstermek" olan Yunanca bir terimdir. Ekfrasis, dinleyicinin zihninde olmayan şeyleri canlandırma gücüne sahip bir anlatım biçimi olarak kabul edilirdi ve canlı ve ayrıntılı bir sözel betimleme aracılığıyla kanıt üreten ve duyguları harekete geçiren bir dile ulaşmayı amaçlardı. Yüzyıllar boyunca bu terim, orijinal anlamında önemli bir daralmaya uğramış ve nihayet İkinci Sofistik Dönem'de sanat eserlerinin betimlenmesi anlamında kullanılmaya başlanmıştır. (*Kennedy, 2018*) [3]

Tarih boyunca çok sayıda bilim insanı, özellikle edebiyat, sanat tarihi ve medyayı çevreleyen tüm çalışmalarda ekfrasisi çalışmalarının bir parçası olarak ele almıştır. Birçok bilim insanı, James Heffernan'ın ekfrasis'in "görsel temsilin sözlü temsili" olarak genel kavramını kullanır. Bu tanım, kelimenin en eski Yunan kökenleriyle bile ilişkilidir ve terimin daha modern kullanımını kapsar. Ancak, bu tanım terimi daha geniş bir kullanıma açsa bile, bir şekilde ekfrasis'i neyin oluşturduğunu sınırlamanın zorluğu ortaya çıkar. (*University of Chicago, 2004*) [4]

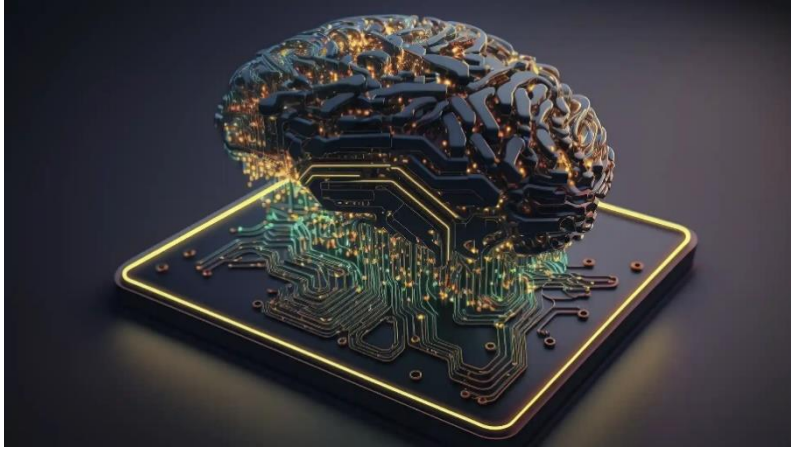
"Yazının tuhaf yanı da bu, resme tam tekabül edebiliyor. Ressamın eseri gerçeğin kendisi gibi gözlerimizin önünde durur ama onu sorgularsan, görkemli sessizliğini korur. Yazılı kelimeler için de böyledir. Akıllılaşmış gibi seninle konuşurlar ama anlattıkları hakkında daha fazla bir şeyler öğrenmek için bir soru yöneltirsen söylediklerini sonsuza kadar yinelerler." (*Gül, 2022*) [5]

Ekfrasis tanımlama ve yorumlama gibi özellikleriyle bir ölçüde sanat eleştirisine ve sanat tarihine de yakındır. Eleştiri kendi içinde çeşitli yöntemlere göre yapılan bir incelemedir. Sanat yapıtını sanatsal, sosyolojik, felsefi ve bilimsel bilgilerle ele alıp değerlendirir. Tüm bunları yaparken ekfrasis gibi şiirsel veya edebi olması gerekmez. Sanat tarihçileri de görseli tarif edebilir belki ama bununla yetinmez. Tarihsel veriler, içerik, dayanılan kaynak, ifade, malzeme, teknik, tasarım öğeleri ve yapıtın uyandırdığı etki üzerinde durur. Geniş bir tarihsel perspektif

içinde çevresel koşulları, farklı disiplinlerle etkileşimi ve diğer belirleyici etkenleri de dikkate alarak sanatın oluşumundan gelişimine eleştirel bir duyarlılıkla çözümlemesiyle ilgilenir. (Yılmaz, 2015) [6]

3.Yapay Zekâ

Üretken yapay zekâ (generative artificial intelligence) ile günümüzde metin üretimi, görsel ve ses üretimi, kod yazma, tasarım gibi birçok konuda faydalanılmaktadır. Yapay zekâ, canlıların ve insanın davranış biçiminden esinlenerek sistemlerin modelleme çalışmasının genel adıdır. Bu davranışların ismi 1950’li yıllarda ‘Artificial Intellegence’ olarak adlandırılan bir olgudur. Yapay Zekâ, disiplinler arası bir kavram olarak ele alınabilir. (Sucu & Ataman, 2020) [7]

Görsel 1. Yapay zekâ (Şirin,2003) [8]

Yapay zekâ yaygın olarak, problem çözme, karar verme, öğrenme, anlama ve dili işleme gibi belli düzeyde insan zekâsı gerektiren görevleri yerine getirme kapasitesine sahip makineler yaratma arayışı olarak görülmektedir. YZ, öğrenme, problem çözme ve karar verme dâhil olmak üzere akıllı davranışları simüle etmek ve otomatikleştirmek için makinelerin geliştirilmesine odaklanan bilgisayar biliminin bir dalıdır. YZ, bir bilgisayarın veya bilgisayar destekli bir makinenin, çoğunlukla insani özellikler olan çözüm bulma, kavrama, anlamlandırma, genelleme ve geçmiş deneyimlerden öğrenme gibi mantık süreçleriyle ilgili işleri yerine getirme kabiliyeti olarak da tanımlanabilir.

İlk olarak 1943-1956 arası ortaya çıkan yapay zekânın, sanatsal üretimlerde araç olarak kullanımını 2000’li yılların başlarından bu yana tartışmalı olarak önemini artırsa da, bilgisayar teknolojilerinin hızla kat ettiği yol, şimdilerde yapay zekâ-sanat ilişkisinde birtakım değişim ve dönüşümler yaratmaktadır. Metinden görüntü üreten yapay zekâ sistemlerinin artan yetenekleri ve kullanım kolaylığı göz önüne alındığında, derin öğrenme modelleriyle sentezlenen dijital sanat, ana akım bir fenomen haline gelmenin eşiğinde olduğu söylenebilmektedir.

Metinden görüntü üreten yapay zekâ yazılımları kendi kullanıcı topluluklarından geri bildirimler almakta ve böylece daha hızlı gelişebilmektedir. Kimisi açık kaynak kod kullanarak topluluğun mevcut yazılımı daha üst seviyelere taşımasına olanak tanıırken kimisi de kaynak kodu saklı tutmasına karşın görüntü üretiminde arayüz olarak bir sosyal mesajlaşma

platformunu kullanmakta, üstelik çıktılarının metin girdisiyle birlikte anlık olarak paylaşılmasına izin vererek yazılımdaki sorunların tespit ve çözümüne ilişkin süreci hızlandırmaktadır. (Aslan, 2023) [9]

Şekil 2. Yapay Zekâ Neler Yapabilir? (Gürses, 2024). [10]

4. Alan Çalışması

Çalışma 5 aşamadan oluşacak şekilde planlanmıştır. İlk aşama şehir modellenmesi isterken, ikinci aşama strüktürün belirlendiği aşama olmuştur. Üçüncü aşamada bu şehir strüktürüne malzeme verilmiştir. Dördüncü aşamada şehirdeki zıtlık görsellerde belirtildi. Beşinci aşamada ise şehirdeki birikim ve katmanlılık yansıtılmak istendi. Bu çalışma için Canva, ChatGPT, GenCraft, İdeogram, Leonardo, Runway yapay zekâ programlarıyla çalışılmıştır. Ve bu programları her aşamada değerlendirmek ve birbirleriyle karşılaştırmak amaçlanmıştır. Çalışma sırasında modelleme sürecinde, yapay zekâ ile gerçekleştirilen etkileşimlerle yapay zekâ önerileri doğrultusunda, şehir tasarımı sürecine dair çeşitli yeni düşünceler de çıkmıştır ve bunlar da değerlendirilmiştir.

Çalışma başlangıcında şehrin tüm özelliklerinin yer aldığı girdiler yapay zekâyâ girilmiştir. Yapay zekâ programlarının birçoğunun İngilizce diliyle çalışması sebebiyle eşit çalışma koşulları ve doğru karşılaştırma yapabilmek amacıyla girilen istemler İngilizce oluşturulmuştur. Ancak şehri tam yansıtmayan görseller elde edildi. Bununla birlikte görsellerin birbirine benzerliği de fark edilmiştir. Bunun üzerine en az detaydan en çok detaya doğru olacak şekilde beş parametre üzerinde çalışılmıştır.

4.1 Şehir modellenmesi

Birinci aşamada ChatGPT'den deniz kıyısında bir şehir istendiğinde oluşan modellemede denizde çıkan dalgaların sebebi sorulduğunda yapay zekâ dalgaların geçmiş ve geleceğin sürekli bir devinim içinde olduğunu temsil etmek için kullanıldığı şeklinde bir cevap verdiğinden "dalgaların kıyıya vurduğu, doğa ile iç içe bir şehir" promptu ile çalışılmıştır.

“A city with a coastline, in harmony with the natural environment, where waves crash against the shore.”

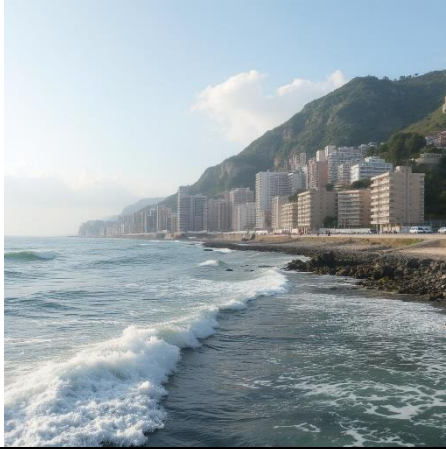
Canva

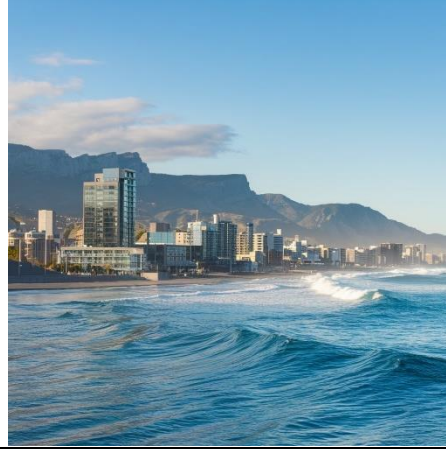
ChatGPT

GenCraft

Ideogram

Leonardo

Runway

Çıkan sonuçları karşılaştırdığımızda Leonardo AI'ın diğerlerinden farklı olarak daha sürrealist bir sonuç çıkardığı fark edilmiştir. Betonarme kelimesi geçmediği halde Leonardo AI dışındaki tüm sonuçlarda betonarme yapılardan oluşan şehirler oluşturulmuştur.

4.2 Şehir strüktürünün modellenmesi

Hikâyede bahsedilen merdivenler, yüksek burçlar, parmaklıklar, korkuluklar, sokak lambaları, kemerler eklenmiştir. Bir sonraki aşamaya gelindiğinde şehirdeki malzeme seçimine ahşap eklemenin uygun olduğu düşünüldüğü için ikinci aşamaya geri dönüp gölgelikler ve panjurlar da girilen istemlere eklenip sonuçlar bu şekilde elde edilmiştir.

"A city with a coastline, in harmony with the natural environment, where waves crash against the shore. The city features a castle with high protective battlements and large towers. The streets wind between buildings, with stair-stepped pathways. The architecture includes elegant arched doorways, approximately 2-meter high railings in front of the houses, arched windows, shutters, awnings, and sloping eaves. The streets are illuminated with street lamps, and flagpoles, antennas, and other city elements are scattered around, all reflecting the city's rich history with wear, scratches, and carvings. A pier symbolizes the city's connection with the sea, completing the scene."

Canva

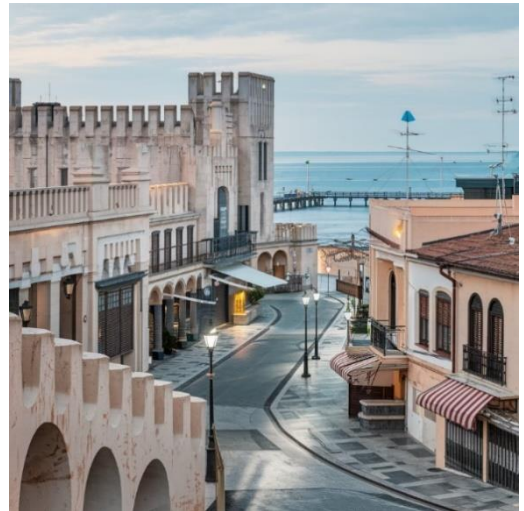
ChatGPT

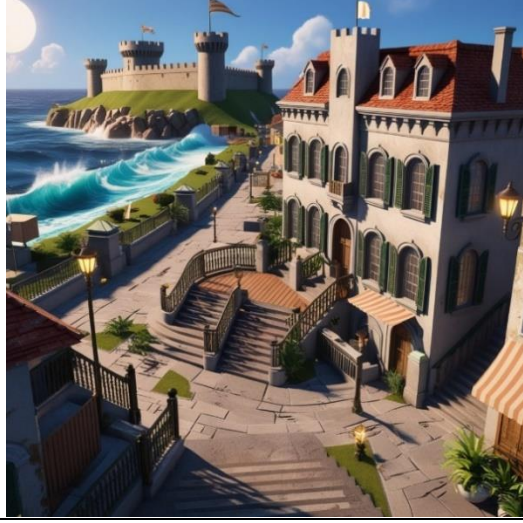
GenCraft

Ideogram

Leonardo

Runway

Şehir strüktürünün belirlendiği bu aşamada GenCraft ve Ideogram gerçekçi çıktılar verirken, ChatGPT'nin tarihsel ve nostaljik bir çıktı, Canva, Leonardo AI ve Runway'den illüstratif çıktılar elde edilmiştir.

4.3 Strüktür malzemesi modellenmesi

Üçüncü aşamada, şehirde kullanılacak malzemeler kararlaştırılmamıştır. Bu aşamada ChatGPT ile yapılan etkileşimlerde yapay zekâ taş ve ahşabın ve bu malzemelerin kombinasyonunun hem yapısal hem de estetik açıdan şehrin anlatmak istediği hikâyeyi derinleştirdiği, şehrin hafızasında biriken zaman katmanlarını hissettireceği şeklinde bir geri dönüş alınmıştır. Taşın şehrin kalıcılığını, sağlamlığını, köklü geçmişini temsil ettiğini, ahşabın ise yaşanmışlığı, insan dokunuşunu ve zamanla değişen dokuları temsil ettiği şeklinde cevap alınmıştır. Bu cevaplarla uyumlu olarak üçüncü aşamada strüktüre malzeme verilmiştir. Ahşap çeşitliliğini de ekleyebilmek amacıyla ikinci aşamada strüktüre panjur ve gölgelikler eklenmiştir.

" A city with a coastline, in harmony with the natural environment, where waves crash against the shore. The streets of the city wind between buildings with stone stairways. The architecture features towers made of stone, stone arches, iron railings about 2 meters high in front of the houses, stone buildings, arched windows, wooden shutters, wooden awnings, and sloping eaves. The roofs are covered with lead sheets. The streets are illuminated by street lamps, and flagpoles, antennas, and other city elements are scattered around; all of these reflect the city's rich history through wear, scratches, and carvings. A pier symbolizes the city's connection to the sea, completing the scene. "

Canva

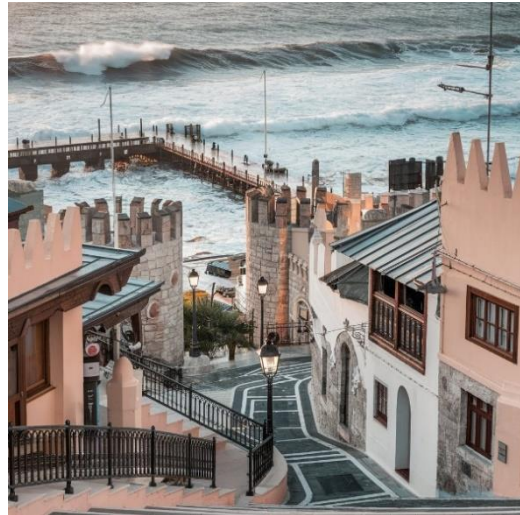
ChatGPT

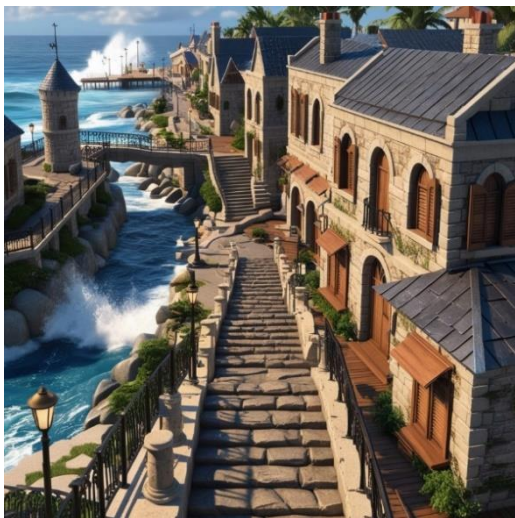
GenCraft

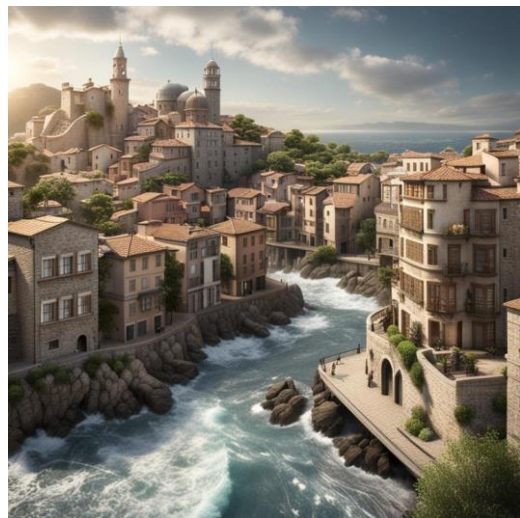
Ideogram

Leonardo

Runway

Ortaya çıkan sonuçlarda Ideogram ve Runway sonuçlarının verilen malzeme uymadığı görülmüştür.

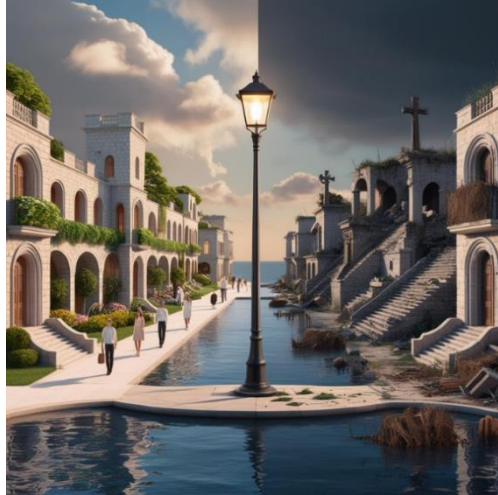
4.4 İkiliğin Modellenmesi

Anılarla şekillenen Zaira şehrinde anıların pozitif ne negatif yönlerinin şehre etkisi yansıtılmak istenmiştir. Bu ayrımı temsil etmek için sokak lambası metafor olarak kullanılmıştır. Görünmez Kentler kitabında sokak lambalarının ikililik belirtmesi sebebiyle dördüncü aşamada sokak lambasının şehri ikiye ayırması; bir tarafı aydınlık ve pozitif diğer tarafı karanlık ve negatif bırakmasına karar verilmiştir. Kitapta şehirle ilgili bahsedilen savaş konusunun da dördüncü aşamada ikililik konusuyla yansıtılmasına karar verilmiştir. Pozitif tarafta zafer heykeli yer alırken negatif tarafta mezar alanlarına yer verilmiştir.

Başlangıçta her aşamada önceki aşamadaki ifadeler yeni cümleler eklemek hedeflense de 4. ve 5. aşamaya gelindiğinde bunun yeni gelen ifadeleri bastıracağı fark edilmiştir. Önceki basamakların kısaltılarak yazılması yeni ifadeler daha çok yer verilmesinin o aşama için daha sağlıklı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu yüzden 4 ve 5. aşamalarda diğerlerinin devamı olmayan ama nitelik olarak ayısını ifade eden cümleler kurulmuştur.

"A surreal city with a coastline, where waves crash dramatically against the shore under a partially lit sky, divided into two contrasting halves by a tall central street lamp. On the left, the positive side of the city features well-maintained, elegant stone buildings with arched doorways, lush green plants, colorful flowers, clean streets, and vibrant life. People stroll among gardens and restored architecture, symbolizing prosperity, hope, and resilience. On the right, the negative side reveals decaying, crumbling stone buildings, ruined stairways, broken statues, and abandoned graveyards with gravestones. The flowers are withered, and the architecture is weathered with marks of destruction, symbolizing sorrow, war, and loss. The architecture includes layered stone structures with towers, stair-stepped pathways, arched windows, and wooden shutters. The sea reflects both halves of the city, while the street lamp stands tall as a boundary between life and decay, casting light and shadow that further highlight the emotional duality of the scene."

Canva

ChatGPT

GenCraft

Ideogram

Leonardo

Runway

Bu aşamada Runway dışındaki diğer yapay zekâlar girilen isteme uygun olarak sokak lambası ile şehri ikiye bölmüş ve oluşturulan çıktılarda pozitif-negatif ayrımını net bir şekilde vermişlerdir. Ancak Runway programının bu ayrımı sokak lambasıyla vermediğini ikililiği net göstermediğini sadece sağ taraftaki evlerde yaşam olduğunu belli eden sol taraftaki evlerde terk edilmişliği yansıtan detaylar eklenmiştir. Ancak diğer çıktılardaki gibi net bir ayrım görülmemiştir.

4.5 Şehirdeki birikmenin modellenmesi

Önceki aşamalarda çıkan sonuçlarda sokak ölçeğinde çıktılar alınmıştır. Bu aşamada anıların birikmesini temsil eden katmanlaşma ve birikim kelimeleriyle şehir ölçeğinde sonuçlar elde edilmiştir.

" A surreal city with a coastline, where waves crash against the shore. The city is visually divided by a single tall street lamp standing at the center, splitting it into two distinct halves. On the positive side, there are well-maintained stone buildings, castles with high protective battlements, arched doorways, elegant stone towers, and colorful flowers, with a prominent victory statue symbolizing resilience and strength. This side reflects harmony, life, and prosperity. On the negative side, the cityscape is filled

with ruined, crumbling stone buildings, worn-down towers, shattered arched windows, and abandoned graveyards with weathered gravestones. The flowers are withered, and the structures appear scarred and damaged, symbolizing loss, sorrow, and the passage of time. All buildings are layered and stacked upon one another, creating a sense of historical accumulation, where old foundations support new constructions. The architecture is made of stone with intricate carvings, reflecting the city's deep history, while the contrast between the two sides emphasizes triumph and tragedy."

Canva

ChatGPT

GenCraft

Ideogram

Leonardo

Runway

Bu aşamada da Runway programının şehirdeki zıtlığı yansıtmadığı ayrıca şehirle ilgi yüksek burçlar, merdivenler, bayraklar, sokak lambaları gibi önemli strüktür özelliklerini yansıtmadığı görülmüştür.

Sonuç

Tüm yapay zekâlar kıyaslandığında ChatGPT kendisiyle iletişim kurabildiğimiz, görseli beğenmediğimizde yeni isteklerimize göre görsel oluşturabildiği için diğer yapay zekâlara göre en başarılı sonuçları verdiği görülmüştür. Görseli oluşturmakla kalmayıp görseli en iyi nasıl oluşturabileceğimiz konusunda da yararlanabildiğimiz, bir yapay zekâ programı olmuştur.

Çalışma başlangıcında şehrin tüm özellikleri istem olarak verdiğimizde oluşan çıktılar şehrin özelliklerini tam yansıtmadığı için aşama aşama ilerleme yoluyla çalışmak tercih edilmiştir. Bu yöntemle şehrin özellikleri, anahtar kelimelerinin daha iyi yansıtıldığı sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmada yapay zekâ tasarımı yaratıcı çözümler geliştirmiştir. Çalışma, yapay zekânın yaratıcı süreçlerde etkin kullanımını ve ekfrasis anlayışına katkısını göstermektedir. Çalışmayla birlikte edebi metinlerde anlatılan mekânların görsel oluşumunda yapay zekânın ne derece etkili olabileceği, yapay zekânın bu konuda en etkin nasıl kullanılabileceği denemelerle ortaya çıkartılmıştır.

Kaynakça

- [1] Küçük, A. Z., Köse, B., & Yaşar, C. (2023). Modelleme, optimizasyon, algoritma ve yapay zeka: Kavramsal bir inceleme. *TEKNOBÖLÜM 2023 Optimizasyon*, 1–29. https://www.researchgate.net/publication/373898386_Modelleme_Optimizasyon_Algoritma_Ve_Yapay_Zeka_Kavramsal_Bir_Inceleme (Erişim Tarihi: 22.12.2024)
- [2] Duygun, E. (2023). Sözüün Ekfrasisi: Danteum. Dergi Park. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2982168> (Erişim Tarihi: 23.12.2024)
- [3] Kennedy, D. F. (2018). Ekphrasis. *Oxford Research Encyclopedia of Literature*. <https://oxfordre.com/literature/display/10.1093/acrefore/9780190201098.001.0001/acrefore-9780190201098-e-1057> (Erişim Tarihi: 23.12.2024)
- [4] University of Chicago. (2004). Ekphrasis. *Theories of Media: Keywords Glossary*. <https://csmt.uchicago.edu/glossary2004/ekphrasis.htm> (Erişim Tarihi: 23.12.2024)
- [5] Gül, A. B. (2022). John Keats'ten Behçet Kemal Çağlar'a: Bir Yunan vazosuna övgü. *Dergio*. <https://dergio.com/20230607/john-keatsten-behcet-kemal-caglara-bir-yunan-vazosuna-ovgu> (Erişim Tarihi: 23.12.2024)
- [6] Yılmaz, N. (2015, Temmuz 28). Sanat tarihinde ekfrasis. *Nalân Yılmaz Blogspot*. <https://nalanyilmaz.blogspot.com/2015/07/sanat-tarihinde-ekfrasis.html> (Erişim Tarihi: 25.12.2024)
- [7] Sucu, İ., & Ataman, E. (2020). Dijital evrenin yeni dünyası olarak yapay zekâ ve *Her* filmi üzerine bir çalışma. Dergi Park. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/904595> (Erişim Tarihi: 25.12.2024)
- [8] Şirin, F. (2003, Ekim 5). Yapay zekâ. *Ecodation Academy*. <https://academy.ecodation.com/blog/yapay-zeka/> (Erişim Tarihi: 25.12.2024)
- [9] Aslan, T. (2023). Metinden Görüntü Üretme Potansiyeli Olan Yapay Zekâ Sistemleri Sanat ve Tasarım Performanslarının İncelenmesi. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3127577> (Erişim Tarihi: 25.12.2024)
- [10] Gürses, İ. (2024, Kasım 11). Yapay zekâ nedir? Yapay zekâ neler yapabilir? *Gürses Hukuk Bürosu*. <https://www.gurses.av.tr/yapay-zeka-nedir-yapay-zeka-neler-yapabilir/> (Erişim Tarihi: 25.12.2024)

INVESTIGATING THE TOXIC IMPACTS OF LITHIUM IN *ALLIUM CEPA*: A DOSE-RESPONSE ANALYSIS

Dr. Baran SEVEN

Çınardere mah. Tepecik sok. No: 11 Pendik/İstanbul baranseven@windowslive.com – 0000-
0002-8640-5935

ABSTRACT

Lithium carbonate (Li_2CO_3) is a highly important compound in various fields, particularly in the production of lithium-ion batteries and as a medication for bipolar disorder. Its unique properties, such as solubility in water and stability at high temperatures, make it a crucial material for both industrial and pharmaceutical applications. The compound is synthesized from lithium-rich brine sources or mineral deposits, and its derivatives are used in a wide range of chemical processes. In this study, the toxic effects of lithium carbonate (Li_2CO_3) in the environment and on plants were investigated using *Allium cepa* L. test material. Bulbs were divided into four groups, one control and three Li_2CO_3 treatment groups. The bulbs in the treatment group were treated with Li_2CO_3 doses of 10 mg/L, 20 mg/L and 40 mg/L for 72 hours. Cytotoxic and genotoxic effects were evaluated by mitotic index (MI), micronucleus formation (MN) and chromosomal aberrations (CAs) tests on root tips. Additionally, anatomical effects of Li_2CO_3 exposure on root tips were also evaluated. As a result of the application, while MI frequency decreased with increasing dose, CAs and MN frequencies increased. The differences between the groups were found to be statistically significant ($p < 0.05$). It was determined that the chromosomal aberrations occurred were in the form of sticky chromosomes, fragments, bridges, vagrant chromosomes and unequal distribution of chromatin. It was determined that Li_2CO_3 application also induced anatomical changes in root tip cells. The changes were observed to be in the form of epidermis cell damage, accumulation of substances in the vascular tissue, thickening of the cortex cell and necrosis. In conclusion, the findings obtained in the study showed that the release of toxic compounds such as Li_2CO_3 into the environment can cause serious adverse effects on non-target plants and other organisms. Considering that Li_2CO_3 may also have genotoxic effects on human health, safety protocols may need to be strengthened in the pharmaceutical use of this compound.

Keywords : Lithium, genotoxicity, plant anatomy.

INTRODUCTION

Lithium carbonate (Li_2CO_3) on the one hand fulfills some of the critical requirements for a precursor, especially its patented use in the production of lithium-ion batteries and as a treatment for bipolar disease while having a certain niche with the medical application. Some of its other characteristics like the ability to easily mix with water and high melting point make it a useful compound in both industries and pharmaceuticals. It is obtained from lithium-rich brines or others mineral deposits, and many of the chemical processes also rely on its derivatives. The compound has a molecular weight of 73.89 g/mol with a melting point closer to 618 °C. In addition to having a crystalline form and high water solubility, this compound's water dissolvability allow its constituents to be used in numerous chemical reactions as well as applications. The ionic structure of lithium carbonate's dissolution is one factor that should be noted as it allows this compound to break down into lithium Li^+ and carbonate CO_3^{2-} ions, which is central to its electrochemical applications (Pimenta et al., 2017). The synthesis of a variety of lithium, transition metal oxides, which are vital in lithium ion batteries, is ultimately aided by lithium carbonate. For instance, lithium nickel manganese cobalt oxide (NMC) which is widely used as a cathode material with the most desirable safety, high energy density and long cycle life (Pimenta et al., 2017). These processes of alteration bring about changes in the electrochemical properties of these materials. Lithium carbonate (Li_2CO_3) has been effective in a treatment of bipolar disorder and other mood disorders. However, this treatment has some side effects and potential toxicity risks. Considering the fact that lithium has a low therapeutic index, meaning that there is a small area between a dose that is effective and one that would be classed as toxic, diligent, and meticulous observation for both the clinicians and the patients are a must. Thus, regular monitoring of the concentrations of lithium is critical as the distribution of the lithium in the body could differ and toxic levels could be reached.

Nephrogenic Diabetes Insipidus (NDI) develops in approximately 40% of lithium treatment patients and has mild to severe effects on the patients (Rauf et al, 2020; Zhang et al, 2022). The reverse occurs, due to the kidneys losing the ability to concentrate urine which results in compulsive thirst and excessive urination. This happens because Lithium antagonizes ADH action at the renal collecting ducts thereby causing generalized water and electrolytes wasting (Rauf et al., 2020; Zhang et al., 2022). This unwillingness to drink at a rational level may prompt chronic use of Lithium which causes further impairment developing chronic tubulointerstitial nephropathy to end stage renal failure. This continual use ultimately leads to an incapacity to severe renal failure causing low lithium movement across the tubules (Karaosmanoglu et al.,

2013; Łukawska et al., 2021). Ultimately, it is important to monitor kidney function to entirely eliminate these risks.

Another area of concern is the impact of lithium on thyroid and its function. Lithium induced hypothyroidism is particularly evident following the use of lithium and has been found to elevate thyroid stimulating hormone (TSH) while lowering thyroxine (T4) through thyroid hormone synthesis and release inhibition (Broberg et al., 2011). Moreover, the disruption of normal thyroid function due to lithium has been evident in the goiter formation (Akın et al., 2008). All these changes can be managed effortlessly if remedial thyroid function tests are done on regular intervals to detect such onset of occurring change.

Neurological effects as side effects are reported quite commonly by lithium takers. Generally those affected complain of a tremor, loss of memory, and even more serious problems such as seizures, dysarthria, and ataxia in some cases. This is more so the case, especially when the concentration of lithium in the body elevates beyond the therapeutic range (Banwari et al., 2016; Yamaguchi et al., 2013). Some reports even noted the existence of lateral gaze nystagmus or lithium-induced downbeat nystagmus, which are qualitatively abnormal eye movements not accounted for, even with serum samples well within therapeutic ranges of the drug, which suggests that the serious side effects indeed can be divorced from plasma concentration (Schein et al., 2017; Jørgensen et al., 2016).

Gastro-intestinal traumas are similarly common and a number of patients have reported nausea vomiting and diarrhea as their symptoms (Yuan et al., 2018; Demir et al., 2021). Such side effects can potentially interfere with a patient's adherence to treatment. Replacing lithium carbonate with a lithium citrate complex has been suggested to lessen such side effects, but the effectiveness of this approach needs to be further researched (Yuan et al., 2018; Demir et al., 2021).

Among the lithium cardiovascular effects reported are bradycardia together with other arrhythmias. These conditions are of special concern to patients who have existing heart ailments (Sabharwal et al, 2013; Vohra et al, 2021). Moreover, lithium is said to aggravate fyrsta syndrome, an inherited disease which predisposes individuals to sudden cardiac death (Sabharwal et al, 2013; Vohra et al, 2021).

It has been noted that those people taking lithium over a long period seem to suffer weight gain, hypercholesterolemia and hypercalcaemia among other metabolic changes (Demirtas et al.,

2015; Gnanaselvam et al., 2018). Such metabolic side effects increase the treatment burden and may lead to other complications requiring management. There should be regular assessment of weight, lipid and calcium levels in order to minimize the chances of development of metabolic syndrome.

In this study, the genotoxic and anatomical effects of lithium were investigated using *Allium cepa* L. test material to investigate the effects of lithium on non-target organisms, primarily plants.

MATERIAL AND METHOD

Test Material and Experimental Groups

A. cepa bulbs of approximately equal size were divided into 4 groups, each group containing 10 bulbs.

- Group I: Control (treated with tap water)
- Group II: 10 mg/L Li_2CO_3
- Group III: 20 mg/L Li_2CO_3
- Group IV: 40 mg/L Li_2CO_3

The bulbs were placed in pre-sterilized glass beakers. The control group was germinated at 24°C for 72 hours with tap water. The application groups were germinated with two different doses (465 and 930 mg/L) of grape seed extract and benzyl benzoate at a dose of 50.000 mg/L for 72 hours at 24 °C. The beakers were checked every 24 hours and the decreasing solution was added. After 72 hours of application, the bulbs were washed with distilled water (Qian, 2004).

Cytogenetic Tests

For the detection of chromosomal damage, the root tips were cut into approximately 1 cm lengths and subjected to fixation in “Clarke” fixative (3:Ethanol/1:Glacial Acetic Acid) for 2 hours and then washed with 96% ethanol for 15 minutes. Subsequently, the root tips were hydrolyzed in 1N HCl at 60 °C for 17 minutes and stained with Aceto-Carmine. Root tip preparations prepared by crushing in 45% acetic acid were examined under a research microscope for chromosomal abnormalities, MN frequency and MI rates (Staykova et al., 2005). A total of 1000 cells from each treatment group were counted to determine the presence of MN. The criteria of Fenech et al. (2003) were taken into consideration for MN detection. For

the determination of MI, 10,000 cells were counted for each preparation group and the percentage of MI was calculated using the following equation.

$$MI (\%) = \text{number of cells in mitosis} / \text{total number of cells} \times 100$$

Anatomical Observations

To determine anatomical damage, root tips of each group were washed with distilled water to remove chemical residues. Transverse sections taken from the root tip were stained with methylene blue and examined under 500-fold magnification in a research microscope.

RESULTS

In this study, chromosomal abnormalities, micronucleus (MN) frequency, mitotic index (MI) and anatomical changes induced by different concentrations of Li_2CO_3 in *Allium cepa* root tip cells were evaluated. Data were analyzed for genotoxicity and cytotoxicity parameters.

The results showed that there were significant differences between the control group (Group I) and Li_2CO_3 treatment groups (Groups II, III and IV) ($p < 0.05$). It was observed that chromosomal abnormalities were at very low levels in the control group. However, an increase in the frequency of damages such as sticky chromosome (SC), fragment (FRG), bridge (B), vagrant chromosome (VC) and uneven distribution of chromatin (UDC) was observed with increasing Li_2CO_3 dose. The highest frequency of SC was detected in Group IV (72.14) treated with 40 mg/L Li_2CO_3 . Similarly, the frequency of other abnormalities such as FRG (63.52) and B (55.16) was also maximized in Group IV.

The frequency of MN was very low in the control group (0.10 ± 0.10), whereas it showed a statistically significant increase in Group IV (79.53 ± 11.12). This increase in MN formation clearly reveals the genotoxic effects of Li_2CO_3 . MI values show the suppressive effect of Li_2CO_3 treatment on cell proliferation. While the highest MI rate (9.43%) was observed in the control group, this rate decreased to 2.98% in Group IV. This indicates that cell division was suppressed and the toxic effect severely damaged the mitosis process.

Table 1. Frequencies of chromosomal aberrations (CAs), Micronucleus (MN) and Mitotic Index (MI) induced by Lithium carbonate

	Group I	Group II	Group III	Group IV
SC	0.30±0.15 ^d	47.16±7.16 ^c	56.00±9.14 ^b	72.14±5.12 ^a
FRG	0.10±0.10 ^d	42.84±11.23 ^c	55.00±8.16 ^b	63.52±6.25 ^a
B	0.00±0.00 ^d	36.24±5.16 ^c	43.00±3.48 ^b	55.16±4.78 ^a
VC	0.00±0.00 ^d	28.62±4.56 ^c	31.00±5.42 ^b	36.90±7.16 ^a
UDC	0.00±0.00 ^d	13.21±3.84 ^c	24.00±3.16 ^b	32.84±6.63 ^a
MN	0.10±0.10 ^d	52.45±6.19 ^d	63.72±7.64 ^d	79.53±11.12 ^a
MI (%)	9.43	4.21	3.36	2.98

Group I: tap water (control), Group II: 10 mg/L Li₂CO₃, Group III: 20 mg/L Li₂CO₃, Group IV: 40 mg/L Li₂CO₃. Data are shown as mean ± standard deviation (SD). The averages shown with different letters are statistically significant (P<0.05). SC: Sticky chromosome, FRG: Fragment, B: Bridge, VC: vagrant chromosome, UDC: Unequal distribution of chromatin, MN: Micronucleus, MI: Mitotic index.

In *Allium cepa* root tip cells, treatment with lithium carbonate (Li₂CO₃) resulted in anatomical modifications that appeared to be dose dependent. Although control group (Group I) exhibited no anatomical damage, the Li₂CO₃ treated groups, on the other hand, suffered significant alterations, including epidermis cell damage (ECD), AOS, TCC, and NC. Detailed explanations of the above damage types are given afterward:

Li₂CO₃-treated epidermis exhibited deformation and disruption of epithelial cell integrity. Participants in Group II on (+) level had slight erosion, whereas, Group III and Group IV being exposed to moderate and severe Li₂CO₃, increased damage to an extent of (++) and (+++) respectively. At this large amount of Li₂CO₃ (Group IV), epidermis cells were almost completely intact but lost their typical appearance assisted by nearly complete disintegration of cells. Substantial quantity of the substance was noticed to be lodged within the cortex cells. This level of accumulation leads to a cell metabolic comatose state and also to malfunctioning of export of substances. No such deposition was noticed in the control group but Group II, Group III and Group IV exhibited (+), (++) and (+++) and (+++++) levels of substance accumulation respectively. In Group IV, it was observed that the percentage of accumulation level was able to grossly occupy a greater part of. Thickening of the cortex cell wall became evident upon treatment with Li₂CO₃. While the control group did not observe any thickening, it initiated in Group II at (+) level and became (++) in Group III and (+++++) at Group IV. There was a cell wall thickening in Group IV which made the cells non-elastic leading to disruption

of the normal function of the tissues. Necrosis, which is the appearance of dead cells, increased with increasing concentrations of Li_2CO_3 . Interestingly, necrosis was not observed in the control group, however, the first signs were seen around a (+) level in Group II. In Groups III and IV respectively, this damage was seen to have elevated in both groups to (++) and (+++++) levels. The loss of pliability seen in the nuclear membranes and the hollowed cortex cells were some of the manifestations of necrosis seen in Group IV. The evidence suggests Li_2CO_3 causes important problems at the anatomy level. Deformation of epidermis cells and accumulation of substances suggests that Li_2CO_3 interferes with the mechanisms of cellular permeability and substance transport, while cortex cell wall thickening and necrosis show that structural integrity is compromised at the tissue level, and cell death takes place. Such anatomical modifications impair the functions of plant tissues and hinder processes of growth.

Table 2. Anatomical changes caused by Li_2CO_3

	Group I	Group II	Group III	Group IV
ECD	-	++	++	+++
AOS	-	++	+++	+++
TCC	-	+	++	+++
NC	-	+	+++	+++

Group I: tap water (control), Group II: 10 mg/L Li_2CO_3 , Group III: 20 mg/L Li_2CO_3 , Group IV: 40 mg/L Li_2CO_3 . ECD: epidermis cell damage, AOS: accumulation of substances, TCC: thickening of the cortex cell, NC: necrosis. (-): no damage, (+): minor damage, (++): moderate damage, (++++): severe damage.

CONCLUSION

The research's conclusion is that the demonstration of toxic leachates such as Li_2CO_3 in the environment poses a great risk on plants, organisms and other non-target populations. Considering the fact that Li_2CO_3 might also be genotoxic to humans, then such measures of safety need to be more enforced over the pharmaceutical application of this compound.

REFERENCES

Akin, F., Yaylali, G. F., & Bastemir, M. (2008). The use of lithium carbonate in the preparation for definitive therapy in hyperthyroid patients. *Medical Principles and Practice*, 17(2), 167-170.

- Banwari, G., Chaudhary, P., Panchmatia, A., & Patel, N. (2016). Persistent cerebellar dysfunction following acute lithium toxicity: A report of two cases. *Indian Journal of Pharmacology*, 48(3), 331-333.
- Broberg, K., Concha, G., Engström, K., Lindvall, M., Grandér, M., & Vahter, M. (2011). Lithium in drinking water and thyroid function. *Environmental Health Perspectives*, 119(6), 827-830.
- Demirtas, L., Akbas, E. M., Degirmenci, H., Gurel, A., & Duzgun, E. (2015). Multisystemic side effects of an indispensable old drug: a case report of chronic lithium use (a patient with multiple side effects of lithium). *Case Reports in Medicine*, 2015(1), 473931.
- Fenech, M., Chang, W. P., Kirsch-Volders, M., Holland, N., Bonassi, S., & Zeiger, E. (2003). HUMN project: detailed description of the scoring criteria for the cytokinesis-block micronucleus assay using isolated human lymphocyte cultures. *Mutation Research/Genetic Toxicology and Environmental Mutagenesis*, 534(1-2), 65-75.
- Gürel, N. O., Çavuşoğlu, K., & Yalçın, E. (2018). Allium cepa L.'da Krom (K₂Cr₂O₇)'un Toksik Etkilerinin Araştırılması. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 7(3), 146-158.
- Jørgensen, J. S., Lassen, L. L., & Wegener, M. (2016). Lithium-induced downbeat nystagmus and horizontal gaze palsy. *The Open Ophthalmology Journal*, 10, 126.
- Karaosmanoglu, A. D., Butros, S. R., & Arellano, R. (2013). Imaging findings of renal toxicity in patients on chronic lithium therapy. *Diagnostic and Interventional Radiology*, 19(4), 299.
- Łukawska, E., Frankiewicz, D., Izak, M., Woźniak, A., Dworacki, G., & Niemir, Z. I. (2021). Lithium toxicity and the kidney with special focus on nephrotic syndrome associated with the acute kidney injury: A case-based systematic analysis. *Journal of Applied Toxicology*, 41(12), 1896-1909.
- Pamathy, G., Jayarajah, U., Wangmo, T., & Banagala, A. S. (2018). Lithium-induced symptomatic hypercalcemia and hyperparathyroidism in a patient with bipolar affective disorder: a case report and review of literature. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 40(4), 378-380.
- Pamathy, G., Jayarajah, U., Wangmo, T., & Banagala, A. S. (2018). Lithium-induced symptomatic hypercalcemia and hyperparathyroidism in a patient with bipolar affective disorder: a case report and review of literature. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 40(4), 378-380.
- Pimenta, V., Sathiya, M., Batuk, D., Abakumov, A. M., Giaume, D., Cassaignon, S., ... & Tarascon, J. M. (2017). Synthesis of Li-rich NMC: a comprehensive study. *Chemistry of Materials*, 29(23), 9923-9936.

- Qian, X.W. 2004. Mutagenic effects of chromium trioxide on root tip cells of *Vicia faba*. *Journal of Zhejiang University Science*, 5(12), 1570–1576.
- Rauf, A., Gul, S., Nasir, M., Arif, U., & Oyenuga, M. (2020). A Rare Case of Lithium-induced Partial Nephrogenic Diabetes Insipidus. *Cureus*, 12(4).
- Renfrew, S. E., & McCloskey, B. D. (2017). Residual lithium carbonate predominantly accounts for first cycle CO₂ and CO outgassing of Li-stoichiometric and Li-rich layered transition-metal oxides. *Journal of the American Chemical Society*, 139(49), 17853-17860.
- Sabharwal, M. S., Annapureddy, N., Agarwal, S. K., Ammakkanavar, N., Kanakadandi, V., & Nadkarni, G. N. (2013). Severe bradycardia caused by a single dose of lithium. *Internal Medicine*, 52(7), 767-769.
- Schein, F., Manoli, P., & Cathébras, P. (2017). Lithium-induced downbeat nystagmus. *American Journal of Ophthalmology Case Reports*, 7, 74.
- Staykova, T. A., Ivanova, E. N., & Velcheva, D. G. (2005). Cytogenetic effect of heavy-metal and cyanide in contaminated waters from the region of southwest Bulgaria. *Journal of Cell & Molecular Biology*, 4(1).
- Vohra, S., Pradhan, A., Sethi, R., & Bhandari, M. (2021). Sinus Node Dysfunction and Pulmonary Hypertension—“Double Trouble” with Lithium Therapy. *International Journal of Angiology*.
- Yamaguchi, H., Inoshita, M., Shirakami, A., Hashimoto, S., Ichimiya, C., & Shigeikiyo, T. (2013). A case of severe hypothyroidism causing cardiac tamponade associated with lithium intoxication. *Journal of Cardiology Cases*, 8(1), e42-e45.
- Yuan, J., Song, J., Zhu, D., Sun, E., Xia, L., Zhang, X., ... & Zhu, C. (2018). Lithium treatment is safe in children with intellectual disability. *Frontiers in molecular neuroscience*, 11, 425.
- Zhang, P., Gandhi, H., & Kassis, N. (2022). Lithium-induced nephropathy; One medication with multiple side effects: a case report. *BMC nephrology*, 23(1), 309.

THE PROTECTIVE ROLE OF GRAPE SEED EXTRACT AGAINST LITHIUM CARBONATE-INDUCED TOXICITY

Dr. Baran SEVEN

Çınardere mah. Tepecik sok. No: 11 Pendik/İstanbul baranseven@windowslive.com – 0000-
0002-8640-5935

., baranseven@windowslive.com – 0000-0002-8640-5935

ABSTRACT

Lithium carbonate (Li_2CO_3) is a medication commonly used to treat bipolar disorder and other mood disorders. However, these therapeutic benefits come with a range of side effects and potential toxicity, making careful monitoring and management essential. Lithium compounds have a narrow therapeutic range, meaning the difference between effective and toxic doses is small, and it is known that they can cause side effects that can affect multiple organ systems, including the kidneys, thyroid, and nervous system. Grape seed extract (GEX) plays an important protective role in the field of health. This extract shows preventive effects on cellular damage thanks to its high antioxidant content. In particular, proanthocyanidins are among the main components of grape seed extract, and these components have the capacity to reduce oxidative stress by fighting free radicals. In this study, the protective role of grape seed extract against the toxic effects of lithium carbonate (Li_2CO_3) was investigated. Bulbs were divided into six groups, one group was determined as control, five groups as grape seed extract (GEX) and lithium carbonate (Li_2CO_3) application groups. The bulbs in the treatment group were treated with 75 and 150 mg/L doses of GEX and 25 mg/L Li_2CO_3 for 72 hours. Cytotoxic and genotoxic effects were evaluated by mitotic index (MI), micronucleus formation (MN) and chromosomal aberrations (CAs) tests on root tips. Additionally, anatomical changes on root tips were also evaluated. As a result of the study, only Li_2CO_3 exposure caused a decrease in the frequency of MI and an increase in the frequency of CAs and MN in root tip cells of *Allium cepa* L., while no significant effect was observed in the groups that were only applied GEX. Application of GEX together with Li_2CO_3 caused an improvement in all these parameters depending on the dose of GEX. This difference between the groups that were applied Li_2CO_3 alone and Li_2CO_3 and GEX was found to be statistically significant ($p < 0.05$). In addition, it was determined that the frequency of anatomical changes caused by Li_2CO_3 application in root tip cells decreased depending on the applied GEX dose. In conclusion,

although the therapeutic effects of Li_2CO_3 are important, since it has a narrow therapeutic range and its toxic effects should be taken into consideration, more careful monitoring and management are required in its use. In addition, the fact that GEX shows a dose-dependent protective effect against all these toxic effects reveals that the content of this extract should be meticulously examined and pharmacologically evaluated.

Keywords : Lithium, grape seed extract, genotoxicity, plant anatomy.

INTRODUCTION

The medication lithium carbonate is mostly prescribed to patients suffering from bipolar disorder as well as other mental diseases. Lithium however, has been shown to have adverse as well as beneficial cytogenetic and anatomical impacts. Lithium is known to affect the secretion of thyroid hormones and in return this effect of lithium carbonate must be taken into account as it can heighten the chances of patients developing hypothyroidism, especially in patients that are undergoing treatment with Lithium, Gul and Aydin in their articles assert on this fact (Gul et al., 2018; Aydin et al., 2019). Lastly, considering the neurological and renal toxicity of lithium during treatment can help avoid complications (Aydin et al., 2019; Özdin & Sarısoy, 2013). Lithium is known for altering genetic material, in cells, so it has the potential to disturb the cell division cycle, Aydin mentions this in his research. As cells are exposed to lithium, the possibility that DNA replication will be interfered with increasing the chance of mutations occurring in the genetic sequence becomes likely. In addition to lithium's known neurotoxic effects, the long term use can indeed damage a person's brain permanently and other neurological side effects can occur too (Özdin & Sarısoy, 2013; Sahingoz & Dağıştanlı, 2013). To achieve optimum success, the adverse effects and anatomy changes related to lithium fully must be managed and restrained during treatment. The dermatological effects of lithium are equally important. Throughout the lithium therapy, there is a tendency for the skin to develop acneiform eruptions, follicular rashes and a worsening of psoriasis (Kokaçya et al., 2014; Soytürk & Hocaoglu, 2020). Such side effects may, in general, have adverse implications on the patient's quality of life during this type of therapy. Moreover, the influence of lithium on kidneys may not be ignored. It is important to follow up on the renal status of patients on lithium therapy (Aydin et al., 2019; Sahingoz & Dağıştanlı, 2013). Lithium carbonate has garnered increasing interests in the recent studies particularly in its impact on psychiatric management. Nonetheless, there is the need for close monitoring of the patients due to possibility of latent side effects and toxicity of lithium. Constant follow up of the patients and judicious control of

side effects may improve the effectiveness of treatment (Aydin et al., 2019; Sahingoz & Dağistanlı, 2013). Additionally genetic and environmental factors with lithium may present different response to patients (Bozkurt et al., 2018).

Recent studies have shown that grape seed extract is rich in bioactive compounds especially polyphenols like proanthocyanidin, flavonoids, and tannins, and have gained a great deal of interest in the market. These compounds are well-known for their ability to function as antioxidants and are capable of fully alleviating oxidative stress and inflammation in numerous biological systems. The utilization of maceration techniques, supercritical fluid extraction, and aqueous two phase systems optimize the extraction of these compounds from grape seeds for different purposes all yielding different concentrations and profiles for the active parts (Hernández-Jiménez et al., 2011; Zhong et al., 2021; Kong et al., 2018). It has been proposed that GEX has potent antioxidant capacity owing to the high concentration of proanthocyanidins present in it. GEX has also been shown to provide a glimmering outcome against oxidative stress in cell culture models thus mitigating the chances of developing cancer and cardiovascular disease (Khaki et al., 2022; Zhu et al., 2015). An example can be the improvement of endothelial function and reduction in lipid peroxidation, both are vital contributors to cardiovascular health, that were seen with the use of GEX (Badavi et al., 2013; Liu et al., 2020). Furthermore, GEX is being regarded as a substance with therapeutic potential due to its possible role in treating metabolic disorders. Alleviation of insulin resistance via insulin-active ingredients found in GEX such as flavonoids enhances pancreatic beta cell insulin secretion and assists in glycemic control (Khoshbaten et al., 2010; Sudarsono, 2023; Söğütlü et al., 2021) which together with GEX's ability to augment glucose uptake and assist in cholesterolemia makes it suitable for the management of obesity and diabetes type 2. Also, the antiobesity properties of GEX have been documented by research that shows it inhibits carbohydrate digesting enzymes α -glucosidase and α -amylase which lowers the postprandial glucose levels (Kong et al., 2018; Sudarsono, 2023). The GEX has also shown noteworthy antimicrobial properties especially towards oral pathogens such as *Streptococcus mutans*. As per other studies, GEX has achieved a mark of importance with its antibacterial activity that can be incorporated into dental products like oral rinses, toothpastes and others and help in reduction of Oral Hygiene Index (Farrag et al., 2022; Swadas et al., 2016). It has been suggested that bioactive compounds such as phenolic compounds contained in GEX may cause cytoplasmic membrane damages to bacterial cells and inhibit the formation of biofilms therefore increasing the effectiveness of GEX as a natural antimicrobial agent (El Sadek et al.,

2010; Swadas et al., 2016). Grape seed extract is beneficial not only in terms of health but is also used as a natural preservative. It is a useful source for food products as it provides an anti-oxidant effect which prevents lipid oxidation and spoilage, zinc and selenium, which extends the use of particular products. GEX has been added to meat products and dairy food matrices to augment oxidative stability and quality (Kandasamy et al., 2016; Yerlikaya et al., 2010; Libera et al., 2020). GEX or Grape Seed Extract along with aiding in food preservation, also acts to enhance the nutritional properties of the product. Moreover, the cosmetics sector also has a place for GEX in health care, especially in skin formulations. It prevents inflammation and provides a soothing and anti-oxidant remedy when incorporated into anti-aging and wound healing products. There is evidence that GEX has a role in skin hydration and elasticity and can help to block certain forms of sun related damage (Price et al., 2013; Hemmati et al., 2014). GEX has been used in topical formulations for improvement and healing of wounds in diabetic animals which indicates its cutaneous therapeutic uses (Ajit et al., 2021; Price et al., 2013). The use of Grape Seed Extract (GEX) is also consistent with ecological perspectives, considering grape seeds to be by-products of the grape wine industry. This approach of transforming by-products like grape seeds by extraction Techniques has helped the food sector to reduce wastage while acquiring high quality health-enhancing products (Hammam et al., 2022; Salem et al., 2022; Gazzola et al., 2017). Such a zero-waste strategy contributes to the GDP of the society because of the socio-economic development through protection of environment and development of functional types of food and nutraceuticals products which are beneficial to the health.

In this study, the protective role of grape seed extract against genetic and anatomical damage induced by lithium was investigated.

MATERIAL AND METHOD

Test Material and Experimental Groups

Grape Seed Extract (GEX) was supplied by Solgar Vitamin and Health Products. *A. cepa* bulbs of approximately equal size were divided into 6 groups, each group containing 10 bulbs.

Group I: Control (treated with tap water)

Group II: Treated with 75 mg/L grape seed extract (GEX)

Group III: Treated with 150 mg/L grape seed extract (GEX)

Group IV: Treated with 25 mg/L lithium carbonate (Li_2CO_3)

Group V: Treated with 25 mg/L lithium carbonate (Li_2CO_3) + 75 mg/L grape seed extract (GEX)

Group VI: Treated with 25 mg/L lithium carbonate (Li_2CO_3) + 150 mg/L grape seed extract (GEX)

The bulbs were placed in pre-sterilized glass beakers. The control group was germinated at 24 °C for 72 hours with tap water. The application groups were germinated with two different doses (465 and 930 mg/L) of grape seed extract and benzyl benzoate at a dose of 50.000 mg/L for 72 hours at 24 °C. The beakers were checked every 24 hours and the decreasing solution was added. After 72 hours of application, the bulbs were washed with distilled water (Qian, 2004).

Genotoxicity Tests (MI, CAs, MN)

A. cepa root tips were cut about 1 cm long, fixed in Clarke solution for 2 hours, washed in 96% ethanol for 15 minutes, hydrolyzed in 1 N HCl for 17 minutes at 60 °C, kept in 45% glacial acetic acid for 30 minutes and stained overnight in acetocarmine. After staining, the root tips were placed on a slide and lightly crushed with the help of a coverslip and examined under the Irmeco IM-450 TI model research microscope (Staykova et al., 2005). Three criteria suggested by Fenech et al. (2003) were taken as basis for the detection of MN.

MI, which shows the proportion of cells undergoing mitosis in the total cell, was calculated using following equation .

$$MI (\%) = \text{number of cells in mitosis} / \text{total number of cells} \times 100$$

Anatomical Observations

To determine anatomical damage, root tips of each group were washed with distilled water to remove chemical residues. Transverse sections taken from the root tip were stained with methylene blue and examined under 500-fold magnification in a research microscope.

RESULTS

In this study, chromosomal abnormalities, micronucleus (MN) frequency, mitotic index (MI) and anatomical changes induced by different concentrations of Li_2CO_3 in *Allium cepa* root tip cells were evaluated. Data were analyzed for genotoxicity and cytotoxicity parameters.

In the table 1, the aberrations of chromosomes (SC, FRG, B, VC, UDC), and micronucleus (MN) counts that were elicited by lithium carbonate (Li_2CO_3) together with the protective effect of grape seed extract (GEX) are shown. Besides, MI values are applied to examine cytotoxic effects during cell division. There were considerable deviations of the results between the control group (Group I), remaining groups treated with GEX alone (Group II and III), group treated with Li_2CO_3 only (Group IV) and groups treated with both GEX and Li_2CO_3 (Group V and VI).

The SC frequency was low in all the control and only GEX treated groups I, II and III (Group I: 0.50 ± 0.25 , Group III: 0.00 ± 0.00). However, in Group IV which received treatment with Li_2CO_3 , the SC frequency rose drastically to 60.82. This shows that lithium carbonate induces sticky chromosomes in genetic material. Combining GEX therapy with Li_2CO_3 resulted in significant decreases in the SC (Group V: 49.54, Group VI: 39.23). Furthermore, the GEX SCM-B treatment (150mg/L) resulted in even lower levels of SC formation.

Fragment frequency was not seen in the control group or the GEX only groups, however, it was at its peak in group IV (58.18). The use of GEX had a reducing effect hence reducing the FRG frequency to 27.19 in group VI.

These three abnormalities were not detected in the control group or in the GEX treated groups. On the other hand, in group IV who had undergone Li_2CO_3 treatment, the frequencies went up considerably: B 45.12, VC 34.80, UDC 25.42. In groups subjected GEX and Li_2CO_3 combination treatment, these fre-speeds were lowered. In the case of group VI the fre-speeds for B were: 25.36, VC - 20.70 and UDC - 14.90 which suggests the antimicrobial features of GEX against these chromosomal irregularities.

Comparing the control and GEX-administered groups, no MN formation was found. A significant increase to 54.84 in MN frequency was recorded in group IV. Addition of GEX was highly effective in decreasing this frequency in Groups V and VI, Group VI showing a reduction to 39.43. These findings unambiguously illustrate the genotoxicity of Li_2CO_3 and the protective activity of GEX.

Li_2CO_3 values serve as vital indicators when assessing the extent of inhibition in cell division activity. MI values were consistently high in the control group and GEX administered cases, group I = 9.50%, group III = 9.55%. It was, however, considerably low in group IV receiving Li_2CO_3 at 4.52% indicating inhibition of cell division. In groups administering GEX plus Li_2CO_3 treatment with moderate Li_2CO_3 recovery were seen, with group V being recorded at 5.16% and group VI at 6.30%.

Table 1. Frequencies of chromosomal aberrations (CAs) and Micronucleus (MN) induced by Lithium carbonate and the protective role of GEX

	Group I	Group II	Group III	Group IV	Group V	Group VI
SC	0.50±0.25	0.15±0.16	0.00±0.00 ^d	60.82±9.15 ^a	49.54±7.32 ^b	39.23±4.23 ^c
FRG	0.20±0.11	0.00±0.00 ^d	0.00±0.00 ^d	58.18±4.13 ^a	45.71±6.90 ^b	27.19±8.72 ^c
B	0.00±0.00 ^d	0.00±0.00 ^d	0.00±0.00 ^d	45.12±6.75 ^a	30.50±4.43 ^b	25.36±5.57 ^c
VC	0.00±0.00 ^d	0.00±0.00 ^d	0.00±0.00 ^d	34.80±9.21 ^a	25.16±6.13 ^b	20.70±8.14 ^c
UDC	0.00±0.00 ^d	0.00±0.00 ^d	0.00±0.00 ^d	25.42±5.84 ^a	23.14±7.45 ^b	14.90±3.55 ^c
MN	0.00±0.00 ^d	0.00±0.00 ^d	0.00±0.00 ^d	54.84±8.25 ^c	45.21±8.15 ^b	39.43±9.46 ^a
MI (%)	9.50	9.45	9.55	4.52	5.16	6.30

Group I: tap water (control), Group II: 75 mg/L GEX, Group III: 150 mg/L GEX, Group IV: 25 mg/L Li₂CO₃, Group V: 25 mg/L Li₂CO₃ + 75 mg/L GEX, Group VI: 25 mg/L Li₂CO₃ + 150 mg/L GEX. Data are shown as mean ± standard deviation (SD). The averages shown with different letters are statistically significant (P<0.05). SC: Sticky chromosome, FRG: Fragment, B: Bridge, VC: vagrant chromosome, UDC: Unequal distribution of chromatin, MN: Micronucleus, MI: Mitotic index.

The table shows the anatomical disfigurements that are induced by lithium carbonate (Li₂CO₃), as well as the protective potentialities of grape seed extract (GEX) against these changes. The parameters of the study included epidermis cell dysrepair (ECD), increase in the amount of substances (AOS), cortex cell wall thickening (TCC), and any tissue death (NC). There were significant differences in the control group (Group I) and groups that were treated solely with GEX (Groups II and III) the group which received Li₂CO₃ treatment only (Group IV) and groups that were treated with GEX and Li₂CO₃ (Groups V and VI). Some parameters were analyzed including the control group (Group I) and groups which were treated solely with GEX (Groups II and III), no single parameter showed any damage. This means that the both conditions (control) and GEX when used in isolation did not have any degenerative changes. Li₂CO₃ (Group IV) contributed to the epidermal cells being damaged by a large degree (+++). This confirms the lethality of lithium carbonate in bodily structures and cells. With use of GEX alongside Li₂CO₃ the amount of cells damaged by the lithium was lowered greatly. In Group V, damage of epidermis cells was moderate while in Group VI, it was mild as well. The higher concentration of GEX (150mg/L) proved to be more effective in damage control. Accumulation of substances was noted to be average and level of pluses two in group IV which was treated by Li₂CO₃ only. However, the addition of GEX to this treatment made the substance accumulation an average + in group V. In Group VI, AOS was absent (-) . These findings suggest that GEX has a protective effect against Li Carbonate induced accumulation of

substances. Thickening of cortex cell wall was recorded to be quite advanced marking the maximum of +++ in group IV. GEX had a protective effect and decreased this thickening quite significantly as observed in group V (++) and group VI (+). Considering the concentration of GEX employed, cortex wall cell wall thickening was considerably reduced to a greater extent. Necrosis was observed to be affecting group IV ranging from +++ which marks it to be a cellular death due to exposure to Li_2CO_3 . When treating group V necrosis was lowered to an extent of increasingly moderate ++. While group VI marked it discharged NC entirely. This discovery elaborates the potent effect of GEX in necrosis prevention.

Table 2. Anatomical changes caused by Li_2CO_3

	Group I	Group II	Group III	Group IV	Group V	Group VI
ECD	-	-	-	+++	++	+
AOS	-	-	-	++	+	-
TCC	-	-	-	+++	++	+
NC	-	-	-	+++	++	-

Group I: tap water (control), Group II: 75 mg/L GEX, Group III: 150 mg/L GEX, Group IV: 25 mg/L Li_2CO_3 , Group V: 25 mg/L Li_2CO_3 + 75 mg/L GEX, Group VI: 25 mg/L Li_2CO_3 + 150 mg/L GEX. ECD: epidermis cell damage, AOS: accumulation of substances, TCC: thickening of the cortex cell, NC: necrosis. (-): no damage, (+): minor damage, (++): moderate damage, (+++): severe damage.

CONCLUSION

In conclusion, although the therapeutic effects of Li_2CO_3 are important, since it has a narrow therapeutic range and its toxic effects should be taken into consideration, more careful monitoring and management are required in its use. In addition, the fact that GEX shows a dose-dependent protective effect against all these toxic effects reveals that the content of this extract should be meticulously examined and pharmacologically evaluated.

REFERENCES

Ajit, A., Vishnu, A. G., & Varkey, P. (2021). Incorporation of grape seed extract towards wound care product development. *3 Biotech*, 11(6), 261.

- Al-Habib, A., Al-Saleh, E., Safer, A. M., & Afzal, M. (2010). Bactericidal effect of grape seed extract on methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* (MRSA). *The Journal of toxicological sciences*, 35(3), 357-364.
- Aydın, G., Alparslan, M., & Gençay, İ. (2019). Lityum intoksikasyonu: tek ilaç-üç komplikasyon. *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 21(2), 273-275.
- Badavi, M., Abedi, H. A., Sarkaki, A. R., & Dianat, M. (2013). Co-administration of grape seed extract and exercise training improves endothelial dysfunction of coronary vascular bed of STZ-induced diabetic rats. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 15(10).
- Bozkurt, H. T., Erbasan, V., Eğilmez, Ü., Şen, B., Aydın, M., & Altınbaş, K. (2018). Lityuma Tedavi Yanıtının Klinik, Biyolojik ve Genetik Yordayıcıları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(4), 405-426.
- Farrag, S. H., Mostafa, M. H., & Mohamed, E. A. (2022). Evaluation of the antibacterial effect of grape seed extract on *Streptococcus mutans* in children. *Al-Azhar Dental Journal for Girls*, 9(4), 707-712.
- Fenech, M., Chang, W. P., Kirsch-Volders, M., Holland, N., Bonassi, S., & Zeiger, E. (2003). HUMN project: detailed description of the scoring criteria for the cytokinesis-block micronucleus assay using isolated human lymphocyte cultures. *Mutation Research/Genetic Toxicology and Environmental Mutagenesis*, 534(1-2), 65-75.
- Gazzola, D., Vincenzi, S., Marangon, M., Pasini, G., & Curioni, A. (2017). Grape seed extract: the first protein-based fining agent endogenous to grapes. *Australian Journal of Grape and Wine Research*, 23(2), 215-225.
- Gül, Ö. Ö., Cander, S., & Ersoy, C. Subklinik Hipotiroidi Nedir? Tedavi Edilmeli midir?. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 44(2), 129-134.
- Hammam, M. M., Mansour, H. A. F., & Hassan, W. A. (2022). Grape seed extract promotes *Staphylococcus aureus* infected skin wound Healing in diabetic rat model. *Egyptian Journal of Medical Microbiology*, 31(4), 15-23.
- Hemmati, A. A., Houshmand, G., Moosavi, Z. B., Bahadoram, M., & Maram, N. S. (2015). The topical effect of grape seed extract 2% cream on surgery wound healing. *Global journal of health science*, 7(3), 52.
- Hernández-Jiménez, A., Kennedy, J. A., Bautista-Ortín, A. B., & Gómez-Plaza, E. (2012). Effect of ethanol on grape seed proanthocyanidin extraction. *American Journal of Enology and Viticulture*, 63(1), 57-61.
- Kandasamy, M., Nasimuddin, S., Malayan, J., Nithyalakshmi, J., Gnanadesikan, S., & Chandrasekar, M. (2016). A study on antibacterial effect of grape seed extracts in common clinical and drug resistant isolates. *Int J Clin Trials*, 3(3), 165-168.

- Khaki, E., Dehkodi, K. J., Taghian, F., & Hosseini, S. A. (2023). Interactive Effect of Grape Seed Nanoparticle Extract and Resistance Training on Antioxidant System Function in Myocardial Infarction Rat Model. *Gene, Cell and Tissue*, 10(1).
- Khoshbaten, M., Aliasgarzadeh, A., Masnadi, K., Farhang, S., Tarzamani, M. K., Babaei, H., ... & Najafipour, F. (2010). Grape seed extract to improve liver function in patients with nonalcoholic fatty liver change. *Saudi Journal of Gastroenterology*, 16(3), 194-197.
- Kokaçya, M., Çöpoğlu, Ü., & Şahpolat, M. (2015). PEDAL ÖDEM: LİTYUMUN NADİR BİR YAN ETKİSİ. *The Medical Journal of Mustafa Kemal University*, 5(19), 57-61.
- Kong, F., Qin, Y., Su, Z., Ning, Z., & Yu, S. (2018). Optimization of extraction of hypoglycemic ingredients from grape seeds and evaluation of α -glucosidase and α -amylase inhibitory effects in vitro. *Journal of food science*, 83(5), 1422-1429.
- Libera, J., Latoch, A., & Wójciak, K. M. (2020). Utilization of grape seed extract as a natural antioxidant in the technology of meat products inoculated with a probiotic strain of LAB. *Foods*, 9(1), 103.
- Liu, M., Yun, P., Hu, Y., Yang, J., Khadka, R. B., & Peng, X. (2020). Effects of grape seed proanthocyanidin extract on obesity. *Obesity Facts*, 13(2), 279-291.
- Özdin, S., & Sarısoy, G. (2013). Lityumun nörolojik yan etkileri. *Journal of Mood Disorders*, 3(3), 119-27.
- Price, A., Díaz, P., Bañón, S., & Garrido, M. D. (2013). Natural extracts versus sodium ascorbate to extend the shelf life of meat-based ready-to-eat meals. *Food Science and Technology International*, 19(5), 427-438.
- Qian, X.W. 2004. Mutagenic effects of chromium trioxide on root tip cells of *Vicia faba*. *Journal of Zhejiang University Science*, 5(12), 1570–1576.
- Şahingöz, M., & DAĞISTANLI, A. A. (2013). Lityum tedavisine bağlı gelişen kalıcı serebellar sendrom: Olgu sunumu. *Journal of Mood Disorders*, 3(3), 131-4.
- Salem, Y., Rajha, H. N., van den Broek, L. A., Safi, C., Togtema, A., Manconi, M., ... & Louka, N. (2022). Multi-step biomass fractionation of grape seeds from pomace, a zero-waste approach. *Plants*, 11(21), 2831.
- Söğütlü, İ., Mert, N., Mert, H., Mis, L., Yılmaz, H. C., & İrak, K. (2021). The effects of grape seed extract on insulin, adiponectin and resistin levels in diabetic rats. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 9(4), 709-713.
- Soytürk, K., & Hocaoglu, C. (2021). Lityum kullanımına bağlı gelişenakneiform ilaç erüpsiyonu. *Pamukkale Medical Journal*, 14(2), 500-504.

- Staykova, T. A., Ivanova, E. N., & Velcheva, D. G. (2005). Cytogenetic effect of heavy-metal and cyanide in contaminated waters from the region of southwest Bulgaria. *Journal of Cell & Molecular Biology*, 4(1).
- Sudarsono, C. A., Wibowo, W., Sugiyanto, S., & Hasana, A. R. (2023). Test the Effectiveness of Grape Seed Extract as an Antidiabetic Drug In Male White Rats Wistar Strain. *Indonesian Health Journal*, 2(4), 138-143.
- Swadas, M., Dave, B., Vyas, S. M., & Shah, N. (2016). Evaluation and comparison of the antibacterial activity against *Streptococcus mutans* of grape seed extract at different concentrations with chlorhexidine gluconate: An in vitro study. *International journal of clinical pediatric dentistry*, 9(3), 181.
- Yerlikaya, P., Gokoglu, N., & Topuz, O. K. (2010). Use of natural plant extracts in batter coating of shrimp and their effects on the quality of shrimp during frozen storage. *Journal of Food Processing and preservation*, 34(1), 127-138.
- Zhong, Y. L., Xie, X. D., & Wu, J. (2021). Study on Extraction of Procyanidins from Grape Seeds by Aqueous Two-Phase System. *Key Engineering Materials*, 881, 123-127.
- Zhu, F., Du, B., & Li, J. (2015). Recent advance on the antitumor and antioxidant activity of grape seed extracts. *International Journal of Wine Research*, 63-67.

BIOSTABILITY: THE KEY TO DRINKING WATER QUALITY

BİYOSTABİLİTE: İÇME SUYU KALİTESİNİN ANAHTARI

Dr., Binnur KIRATLI¹, Dr. Öğr. Üyesi, Nursel KIRATLI YILMAZÇOBAN²

¹ Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, binnurkiratli@gmail.com - ORCID ID 0000-0002-5234-5911

² Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sakarya Meslek Yüksekokulu,
nkiratli@subu.edu.tr - ORCID ID 0000-0002-1609-2945

ÖZET

İçme suyu biyostabilitesinin değerlendirilmesi, güvenli ve sürdürülebilir su temini için hayati bir öneme sahiptir. Biyostabilite, mikrobiyal büyümeyi desteklemeyen bir su ortamını ifade ederken, bu durumun analiz ve yönetimi henüz tam anlamıyla standardize edilememiştir. Özellikle Asimile Edilebilir Organik Karbon (AOC) ölçüm yöntemlerindeki standardizasyon eksikliği, biyostabilite analizlerinde önemli bir sınırlamadır. Ayrıca, mikrobiyal çeşitlilik ve biyofilm dinamiklerinin tam olarak anlaşılması, içme suyu sistemlerinin güvenliğinin sağlanmasında karşılaşılan temel zorluklardan biridir. Biyostabiliteyi etkileyen diğer önemli faktörler arasında dezenfektanların uzun vadeli etkileri, besin maddelerinin (örneğin, azot ve fosfor) mikrobiyal büyümeye katkısı ve çevresel değişikliklerin (mevsimsel dalgalanmalar, iklim değişikliği) biyostabilite üzerindeki etkileri yer almaktadır. Bu alanlarda bilgi eksikliği, biyostabilite yönetiminin kapsamını daraltmakta ve sistematik iyileştirmeleri zorlaştırmaktadır. Ayrıca, biyostabiliteyi tahmin etmeye yönelik matematiksel modellerin ve risk analizlerinin sınırlı olması, yönetim stratejilerinin etkinliğini azaltmaktadır. Bu çalışmada, biyostabilitedeki mevsimsel değişimler kültür bazlı yöntemler kullanılarak analiz edilmiş ve mikrobiyal ekolojiyi anlamının yalnızca tek bir yaklaşımla sınırlı kaldığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlar, biyostabiliteyi anlamak ve yönetmek için farklı tekniklerin eş zamanlı kullanımının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu boşlukların giderilmesi, biyostabilite yönetiminde daha etkili yaklaşımların geliştirilmesine olanak tanıyacak, su kalitesinin korunmasında ve halk sağlığının güvence altına alınmasında önemli ilerlemeler sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler : Biyostabilite, İçme suyu kalitesi, Asimile edilebilir organik karbon

¹Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 120Y151 numaralı proje ile desteklenmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK'a teşekkürlerimizi sunarız.

VISUAL MAPPING OF BACTERIAL CELL VIABILITY

BAKTERİYEL HÜCRE YAŞAMININ GÖRSEL HARİTALANMASI

Dr. Öğr. Üyesi, Nursel KIRATLI YILMAZÇOBAN

¹ Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sakarya Meslek Yüksekokulu,
nkiratli@subu.edu.tr - ORCID ID 0000-0002-1609-2945

ÖZET

Bakteriyel hücre canlılığının görselleştirilmesi, mikrobiyal fizyolojiyi anlamak, çevresel stres faktörlerinin etkilerini değerlendirmek ve antimikrobiyal tedavilerin etkinliğini ölçmek için son derece önemli bir yaklaşımdır. Hüresel düzeyde canlılık durumlarını analiz etmek, bakteriyel popülasyonların çevresel değişimlere nasıl adapte olduğunu ve farklı kimyasal veya biyolojik müdahalelere nasıl tepki verdiğini anlamamızı sağlar. Bu çalışmada, ileri mikroskopi ve floresan teknikleri kullanılarak canlı, hasar görmüş ve ölü bakteriyel hücreler arasındaki farklar detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Kullanılan yöntemlerden biri, çift floresan boyama tekniğidir. SYTO 9 ve Propidium İyodür (PI) boyalarının kombinasyonu, hücre zarının bütünlüğüne dayalı olarak bakteriyel canlılık durumlarını görselleştirmeye olanak tanır. SYTO 9, zar bütünlüğü sağlam tüm hücreleri yeşil olarak boyarken, PI yalnızca zar bütünlüğü bozulmuş, ölü hücrelere nüfuz eder ve kırmızı sinyal verir. Turuncu renk ise hasar görmüş ancak henüz tamamen ölü olmayan hücreleri temsil eder. Bu yöntem sayesinde, çevresel stres koşullarına maruz kalan hücrelerin hasar görme ve ölüm süreçleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Elde edilen veriler, hücrelerin VBNC (Canlı Fakat Kültürde Üretilmeyen) durumuna geçişi gibi kritik hayatta kalma stratejilerini anlamak için büyük önem taşımaktadır. Bu görselleştirme yaklaşımı, çevresel mikrobiyoloji, halk sağlığı ve antimikrobiyal direnç araştırmaları için geniş bir uygulama alanı sunar. Özellikle içme suyu sistemlerinde biyostabilite analizlerinde ve dezenfektanların mikrobiyal topluluklar üzerindeki etkilerini değerlendirmede kullanılabilir. Bu yöntem, yalnızca mikrobiyal adaptasyonu anlamakla kalmaz, aynı zamanda yeni antimikrobiyal stratejilerin geliştirilmesine de olanak sağlar. Geniş uygulama potansiyeli sayesinde, bu çalışma mikrobiyoloji araştırmalarında önemli bir referans noktası oluşturur.

Anahtar Kelimeler : Bakteriyel Hücre Canlılığı, Canlı Fakat Kültüre Edilemeyen, Halk Sağlığı

¹Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 120Y151 numaralı proje ile desteklenmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK'a teşekkürlerimizi sunarız.

ANTIBACTERIAL AND ANTIOXIDANT ACTIVITY OF PERSIMMON (*DIOSPYROS TOMENTOSA*) AND ISABELLA GRAPE (*VITIS LABRUSCA* L.)

Assist. Prof. Dr. Ayşegül Hoş^{1*}, Res. Ass. Ayşe İnci², Assoc. Prof. Dr. Ozan Emre
Eyupoglu³, Prof. Dr. Ayşegül Çopur Çiçek⁴

¹Istanbul Medipol University, School of Pharmacy, Department of Pharmaceutical
Microbiology, aysegulhos@gmail.com, 0000-0001-5605-6159

²Istanbul Medipol University, School of Pharmacy, Department of Pharmaceutical
Microbiology, ayse.inci@medipol.edu.tr, 0000-0003-0959-5760

³Istanbul Medipol University, School of Pharmacy, Department of Biochemistry,
oeyupoglu@medipol.edu.tr, 0000-0002-4449-0537

⁴Istanbul Medipol University, School of Medicine, Department of Medical Microbiology,
aysegul.copur@medipol.edu.tr, 0000-0002-3673-9670

Abstract

In this study, the antibacterial activities of persimmon (*Diospyros tomentosa*) and Isabella grape (*Vitis labrusca* L.) were compared by disc diffusion and Minimum Inhibitory Concentration (MIC) methods. Additionally, the antioxidant activities of persimmon and Isabella grape were compared by FRAP and HPLC methods. Isabella grape from Karamürsel/Kocaeli and persimmon from Mudanya/Bursa were freshly picked from the branch. The ethanolic extract was prepared from them.

The antibacterial properties were determined under *in vitro* conditions against *Staphylococcus aureus* (ATCC 6538), *Escherichia coli* (ATCC 8739), and Vancomycin-Resistant Enterococci (VRE, clinic isolate) by disc diffusion method. It is noteworthy that there was no zone of inhibition when using amoxicillin against to VRE, but there were zones of inhibition both Isabella grape and persimmon against to VRE. After that, MIC method was performed against to *Staphylococcus aureus* (ATCC 6538), *Escherichia coli* (ATCC 8739), Methicillin-Resistant *Staphylococcus aureus* (MRSA, clinic isolate), and Vancomycin-Resistant Enterococci (VRE, clinic isolate). When the ethanolic extract of persimmon was applied to all bacteria, the MIC value could not be determined since there was growth in all wells, but the MIC value of the ethanolic extract of Isabella grape was determined as 500 mg/mL for *E. coli*, and the MIC value for VRE was determined as 250 mg/mL.

These extracts demonstrated strong FRAP activity. When their antioxidant activities were compared by FRAP method, the ethanolic extract of Isabella grape showed strong antioxidant activity than the persimmon extract. When it was focused on HPLC result, the total phenolic content, which can be determined by HPLC method, such as Quercetin 3-O-rutinoside, Gallic acid, Isorhamnetin-3-O-rutinoside, Epigallocatechin gallate, Epicatechin, Caffeic acid, Rosmarinic acid were higher for Isabella grape extract than for persimmon extract.

In the lights of these results, the ethanolic extract of Isabella grape showed both higher antioxidant and antimicrobial activity than the persimmon extract.

Key words: antibacterial activity, antioxidant activity, *Vitis labrusca* L., *Diospyros tomentosa*

FUTBOL TARAFTARLARININ BAKIŞ AÇISIYLA PASSOLİG SİSTEMİNİN OLUMSUZ YÖNLERİ

Yls. Öğr., YAKUP CAN KURT¹, Doç. Dr., ZÜHAL YURTSIZOĞLU²

¹ Sivas Cumhuriyet Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Spor Yöneticiliği ABD.,
yakupcankrt@gmail.com, 0009-0000-4820-7594

²Sivas Cumhuriyet Üniv., Spor Bilimleri Fak., yurtsiz@gmail.com, 0000-0003-2887-1222

ÖZET

Türk Spor hukuku alanında ortaya çıkan en önemli gelişmelerden biri Passolig uygulamasıdır. Sporda Şiddet ve Düzensizliği Önleme Kanunu kapsamında, passolig uygulaması ile spor müsabakalarına girişlerde, kişisel bilgilerin yer aldığı elektronik kart kullanımı zorunlu hale getirilmiştir. Hukuksal düzenlemelerle Passolig elektronik bilet uygulamasının markalaşmış hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Spor hukuku alanında yapılan taraftar davranışları, kulüp yönetimleri ve organizasyonlarla ilgili düzenlemeler, sporda disiplin ve güvenliği artırmayı hedeflemektedir. Ancak bu düzenlemeler bazı durumlarda bireylerin özgürlük alanlarını kısıtlayabilmekte ve hukuksal olarak çeşitli hak ihlallerine yol açabilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'de futbol müsabakalarına giriş için zorunlu hale getirilen Passolig uygulaması, tartışmalı bir düzenleme olarak öne çıkmaktadır. Bu sistem, taraftarların stadyumlara erişiminde birtakım engeller oluştururken, aynı zamanda hak ihlalleri iddialarını da gündeme getirmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de uygulanan Passolig sisteminin taraftarlar üzerindeki olumsuz etkilerini incelemektir. Çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Bu kapsamda, literatür taraması, medya haberleri ve taraftarların Passolig sistemi hakkındaki görüş ve tepkileri incelenmiştir. Araştırma, Passolig uygulamasının neden olduğu hak ihlalleri ve taraftarların yaşadığı mağduriyetleri örneklerle ele alarak, bu sistemin zayıf ve tartışmalı yönlerini sorgulamayı hedeflemiştir. Araştırma bulguları, Passolig uygulamasının taraftarlar açısından bazı olumsuz sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Stadyum güvenliğini artırma amacıyla uygulanan bu sistem, taraftarların sadece bireysel eylemlerinden değil, aynı zamanda tribün grubunun davranışlarından da sorumlu tutulduklarını göstermiştir. Bu durum, taraftarların haksız cezalarla karşılaşmasına ve bireysel özgürlük ihlallerine neden olabilmektedir. Ayrıca, Passolig uygulamasının bazı taraftarlar arasında güvensizlik yarattığı, maçlara katılımın bu uygulama nedeniyle azaldığı ve seyircinin gözünde futbolun bir tutku olarak yaşanmasını engellediği gibi olumsuz etkiler de tespit edilmiştir. Spor, yalnızca bir eğlence aracı değil, aynı zamanda toplumsal birlikteliği güçlendiren bir olgudur. Bu bağlamda, taraftarların haklarını ve özgürlüklerini koruyacak düzenlemelerin yapılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, Passolig'in mevcut haliyle sporun erişilebilir, adil ve keyifli bir deneyim sunma amacına hizmet etme noktasında bazı eksikliklere sahip olduğu görülmektedir. Passolig sisteminin, yalnızca güvenlik kaygılarını değil, aynı zamanda taraftar memnuniyetini ve haklarını gözeten bir yapıya kavuşturulması önemlidir.

Anahtar kelimeler: Futbol, hukuk, passolig, spor, taraftar.

NEGATIVE ASPECTS OF THE PASSOLIG SYSTEM FROM THE PERSPECTIVE OF FOOTBALL FANS

ABSTRACT

One of the most significant developments in Turkish Sports Law is the implementation of the Passolig system. Under the Law on Preventing Violence and Disorder in Sports, the use of electronic cards containing personal information has been made mandatory for entry to sports events. This legal regulation presents the Passolig electronic ticketing system as a branded version. Regulations related to fan behavior, club management, and organization in the field of sports law aim to enhance discipline and security in sports. However, these regulations may sometimes restrict individuals' freedoms and lead to legal violations of rights. In this context, the mandatory Passolig system for entry to football matches in Turkey stands out as a controversial regulation. While this system creates barriers to fans' access to stadiums, it has also raised allegations of human rights violations. The main objective of this study is to examine the negative effects of the Passolig system on fans in Turkey. The study is based on qualitative research methods. In this context, a review of the literature, media reports, and fan opinions and reactions to the Passolig system have been analyzed. The research aims to question the weak and controversial aspects of the system by addressing the human rights violations caused by Passolig and the grievances experienced by fans with examples. The findings of the research show that the Passolig system has led to some negative consequences for fans. While the system was implemented with the aim of increasing stadium security, it has also shown that fans are held responsible not only for their individual actions but also for the behavior of their group in the stands. This situation can lead to unjust penalties and violations of individual freedoms. Additionally, it has been found that the Passolig system has created distrust among some fans, reduced attendance at matches, and hindered the experience of football as a passion in the eyes of the spectators. Sports are not just a form of entertainment but also a phenomenon that strengthens social unity. In this context, the need for regulations that protect the rights and freedoms of fans has emerged as a necessity. As a result, it is evident that the Passolig system, in its current form, has shortcomings in serving the purpose of making sports an accessible, fair, and enjoyable experience. It is important that the Passolig system be restructured to not only address security concerns but also take into account fan satisfaction and rights.

Key words: Football, law, passolig, sports, fans.

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL SAĞLIK OKURYAZARLIĞI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

ERDİM DOĞUKAN AKÇA¹, ÖZGE TEKİN², Dr. Öğr. Üyesi HÜSNIYE ÇELİK³

¹ Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, dogukan3436@icloud.com – 0009-0002-3174-9869

² Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, ozgetekin861@gmail.com – 0009-0006-4580-1268

³ Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, hbulbul@bayburt.edu.tr- 0000-0001-8022-4466

ÖZET

Bu çalışmada; spor bilimleri öğrencilerinin dijital sağlık okuryazarlığı düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya spor bilimleri alanında eğitim alan 277 öğrenci katılmıştır. Araştırmanın verileri kişisel bilgi formu ve 18 maddeden oluşan dijital sağlık okuryazarlığı ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Betimsel istatistikten ve normallik testinden yararlanılmıştır. Cinsiyet, yaş, spor yapma durumu, yapılan spor türü, kronik rahatsızlık durumu ve düzenli sağlık kontrolü yaptırma değişkeni ile ölçek arasındaki farklılıkları incelemek için t-testi; bölüm, sınıf ve gelir düzeyine göre incelenmesinde Varyans Analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Çalışmanın verileri SPSS 26 istatistik paket programı ile analiz edilmiştir. Çalışmamız bulgularına göre; öğrencilerin cinsiyetleri ile ölçek ve alt boyutları değerlendirildiğinde; güvenilirliğin değerlendirilmesi alt boyutunda erkeklerin kadınlara oranla dijital sağlık okur yazarlık seviyelerinde $p<0,05$ düzeyinde farklılık olduğu görülmüştür. Öğrencilerin okudukları bölüm ile ölçek ve alt boyutları değerlendirildiğinde; genel ölçek ve içerik ekleme alt boyutunda öğretmenlik bölümünde okuyan öğrencilerin dijital sağlık okuryazarlığı düzeyi rekreasyon bölümünde okuyan öğrencilerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin aktif olarak spor yapma durumları ile ölçek ve alt boyutları değerlendirildiğinde; bilgi arama alt boyutunda spor yapmayanlar lehine $p<0,05$ düzeyinde farklılık olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin düzenli olarak sağlık kontrolü yaptırma değişkeni ile ölçek ve alt boyutları değerlendirildiğinde; bilgi arama ve ilgi düzeyini belirleme alt boyutlarında düzenli sağlık kontrolü yaptıranların yaptırmayanlara oranla dijital sağlık okuryazarlık seviyelerinde $p<0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur.

Sonuç olarak; Spor bilimleri öğrencilerinin cinsiyetleri, okudukları bölüm, spor yapma durumları ve düzenli sağlık kontrolü yaptırılmaları öğrencilerin dijital sağlık okuryazarlık düzeylerinde spor hayatlarını etkileyebilecek önemli bir faktördür. Spor bilimleri öğrencilerinin faaliyet alanlarında sergiledikleri performans, sağlık durumlarıyla yakından ilişkilidir. Öğrencilerin spor faaliyetlerinde başarılı olabilmesi ve bu faaliyetleri doğru bir şekilde gerçekleştirebilmesi, sağlıklarına verdikleri önemle doğrudan bağlantılıdır. Bu doğrultuda, spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin sağlık okuryazarlığı düzeylerini değerlendirmek ve bu düzeyler ile spor faaliyetlerindeki başarıları arasında herhangi bir korelasyon olup olmadığını tespit etmek büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Spor Bilimleri, Dijital, Okuryazarlık, Sağlık, Dijital Sağlık Okuryazarlığı

EXAMINATION OF DIGITAL HEALTH LITERACY LEVELS OF SPORT SCIENCES STUDENTS

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine the digital health literacy levels of sport sciences students. A total of 277 students studying in the field of sport sciences participated in the study. The data of the study were obtained using a personal information form and a digital health literacy scale consisting of 18 items. Descriptive statistics and normality test were used. T-test was used to examine the differences between the scale and sub-dimensions with the variables of gender, age, sporting status, type of sport, chronic disease status and regular health check-up; Analysis of Variance (ANOVA) test was used to examine the scale and sub-dimensions of the study according to department, class and income level. The data of the study were analyzed with SPSS 26 statistical package program. According to the findings of our study; when the gender of the students and the scale and its sub-dimensions were evaluated; it was seen that there was a difference at the level of $p<0.05$ in the digital health literacy levels of males compared to females in the evaluation of reliability sub-dimension. When the scale and its sub-dimensions were evaluated with the department of the students; it was found that the digital health literacy level of the students studying in the teaching department was higher than the students studying in the recreation department in the general scale and content addition sub-dimension. When the scale and sub-dimensions of the scale and sub-dimensions were evaluated with the status of the students actively doing sports; it was determined that there was a difference at $p<0.05$ level in favor of those who do not do sports in the information search sub-dimension. When the scale and its sub-dimensions were evaluated with the variable of having regular health check-ups of

the students; it was found that there was a significant difference at $p < 0.05$ level in the digital health literacy levels of those who had regular health check-ups in the sub-dimensions of information search and determining the level of interest compared to those who did not. As a result; gender of sport sciences students, the department they study, their sporting status and regular health check-ups are important factors that can affect their sporting lives in digital health literacy levels. The performance of sport sciences students in their fields of activity is closely related to their health status. Students' success in sports activities and their ability to perform these activities correctly are directly related to the importance they attach to their health. In this direction, it is of great importance to evaluate the health literacy levels of university students studying at the faculty of sport sciences and to determine whether there is any correlation between these levels and their success in sports activities.

Keywords: Sport Sciences, Digital, Literacy, Health, Digital Health Literacy

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ESPOR OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

ARDA ÖZTÜRK¹, YAKUP SANÇAR², Dr. Öğr. Üyesi HÜSNİYE ÇELİK³

¹ Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, ardazrtk.052@gmail.com – 0009-0000-8071-8829

² Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, yakupsancar55@gmail.com – 0009-0006-3360-2616

³ Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, hbulbul@bayburt.edu.tr- 0000-0001-8022-4466

ÖZET

Bu çalışmada; üniversite öğrencilerinin Esport okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya üniversite öğrencisi olan 120 kadın ve 255 erkek toplam 375 öğrenci katılmıştır. Araştırmanın verileri kişisel bilgi formu ve 9 madde ve 2 alt boyuttan oluşan esport okuryazarlık ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Betimsel istatistikten ve normallik testinden yararlanılmıştır. Ölçek ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu, spor yapma durumu ve spor türü değişkeni arasındaki farklılıkları incelemek için t-testi; ölçek ile gelir düzeyi, günlük esport etkinliğinde geçirilen süre ve kullanılan esport branşı değişkenine göre incelenmesinde Varyans Analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Çalışmanın analizinde SPSS 26 istatistik paket programı kullanılmıştır. Çalışma bulgularına göre; öğrencilerin Esport okuryazarlık ölçeği ile cinsiyetleri değerlendirildiğinde anlamlı farklılık olduğu sonucu bulunmuştur. Erkek öğrencilerin Esport okuryazarlık düzeyi kadın öğrencilerden daha yüksek tespit edilmiştir. Öğrencilerin Esport Okuryazarlık ölçeği ile gelir düzeyi değişkeni için yapılan varyans analizi testi sonucunda $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Düşük gelirli olan öğrencilerin Esport okuryazarlık düzeyleri orta ve yüksek gelirli olanlardan daha yüksek tespit edilmiştir. Öğrencilerin ölçeği ile Esport branşlarından hangisini kullanıyorsunuz? değişkeni için yapılan varyans analizi testi sonucunda genel bilgi alt boyutunda $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Moba branşını kullanan öğrencilerin Esport okuryazarlık düzeyi Fps branşını kullananlardan daha yüksek bulunmuştur. Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin cinsiyetleri, gelir düzeyleri ve tercih ettikleri Esport branşları, Esport okuryazarlık düzeyleri üzerinde etkili bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Esport okuryazarlık seviyesi, Esport

endüstrisinin sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde büyümesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda, başta gençler, aileler ve ilgili devlet yetkilileri olmak üzere toplumun geniş kesimlerinde Espor okuryazarlığının artırılması gerekmektedir. Ayrıca, Espor araştırmalarında doğru örneklem seçimi ve okuryazarlık düzeyinin bilinmesi, çalışmaların niteliğini ve güvenilirliğini artıran önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, Espor, Okuryazarlık

DETERMINATION OF UNIVERSITY STUDENTS' ESPORTS LITERACY LEVELS

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine the Esports literacy levels of university students. A total of 375 students, consisting of 92 females and 123 males, participated in the study. The data of the research were collected using a personal information form and the Esports Literacy Scale, which consists of 9 items and 2 sub-dimensions. Descriptive statistics and normality tests were utilized. To examine the differences between the scale and variables such as age, gender, education level, participation in sports, and type of sport, t-tests were conducted. For the analysis of differences between the scale and variables like income level, daily time spent on Esports activities, and preferred Esports branches, Variance Analysis (ANOVA) was performed. The SPSS 26 statistical package program was used for the analysis. According to the findings of the study, a significant difference was found between the Esports Literacy Scale and gender, with male students demonstrating higher Esports literacy levels than female students. The variance analysis test for the Esports Literacy Scale and income level variable revealed a significant difference at the $p<0.05$ level. Students with low income levels were found to have higher Esports literacy levels compared to those with medium and high income levels. The variance analysis test conducted for the question "Which Esports branch do you use?" showed a significant difference in the general knowledge sub-dimension at the $p<0.05$ level. Students who preferred the MOBA branch had higher Esports literacy levels than those who preferred the FPS branch. In conclusion, university students' gender, income level, and preferred Esports branches are significant factors influencing their Esports literacy levels. Esports literacy is critical for the healthy and sustainable growth of the Esports industry. Accordingly, it is essential to enhance Esports literacy among young people, families, and relevant government authorities. Furthermore, selecting appropriate samples and understanding literacy levels in Esports research are crucial for improving the quality and reliability of studies.

Keywords: University, Esports, Literacy

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN GİYİLEBİLİR TEKNOLOJİK SPOR ÜRÜNLERİNE YÖNELİK TUTUM DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

MERVAN BAŞARAN¹, UMUT VARLI², Dr. Öğr. Üyesi HÜSİNİYE ÇELİK³

¹ Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, mervanbasaran90@gmail.com – 0009-0008-3751-874X

² Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, umut_varli_23@outlook.com – 0009-0007-0826-7358

³ Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, hbulbul@bayburt.edu.tr- 0000-0001-8022-4466

ÖZET

Bu çalışmada; spor bilimleri öğrencilerinin giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum düzeylerinin belirlenerek incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya 86 kız ve 198 erkek toplam 284 spor bilimleri öğrencisi katılmıştır. Araştırmanın verileri kişisel bilgi formu ve 14 madde ve 2 alt boyuttan oluşan giyilebilir teknolojik spor ürünlerine yönelik tutum ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Betimsel istatistikten ve normallik testinden yararlanılmıştır. Ölçek ile cinsiyet, yaş, aktif olarak spor yapma durumu ve ilgilenilen spor türü arasındaki farklılıkları incelemek için t-testi; ölçek ile sınıf düzeyi, kullanılan teknolojik marka ve kullanılan giyilebilir teknolojik ürün değişkenine göre incelenmesinde Varyans Analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Çalışmanın verileri SPSS 26 istatistik paket programı ile analiz edilmiştir. Çalışma bulgularına göre; öğrencilerin giyilebilir teknolojik spor ürününe yönelik tutum ölçeği ile cinsiyetleri değerlendirildiğinde genel ölçek ve pozitif tutum alt boyutu arasında $p<0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Yaş ve aktif spor yapma durumu değişkeni için yapılan t testi analizi sonucuna göre $p<0,05$ düzeyinde negatif tutum alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Öğrencilerin giyilebilir teknolojik spor ürününe yönelik tutum ölçeği ile sınıf düzeyleri için yapılan varyans analizi sonucuna göre pozitif tutum alt boyutunda 1.sınıf öğrencilerinin 2.sınıf öğrencilerine oranla tutum düzeylerinde $p<0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık bulunurken negatif tutum alt boyutunda 2.sınıf öğrencilerinin 3.sınıf öğrencilerine oranla tutum düzeyleri daha yüksek tespit edilmiştir. Kullanılan giyilebilir teknolojik ürün değişkeni için yapılan varyans analizi sonucuna göre pozitif tutum alt boyutunda $p<0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Sonuç olarak; spor bilimleri öğrencilerinin

cinsiyetleri, yaşları, aktif spor yapma durumları, sınıf düzeyleri ve kullandıkları teknolojik spor ürünü öğrencilerin giyilebilir teknolojik spor ürününe yönelik tutumlarını etkileyebilecek önemli bir faktördür. Giyilebilir teknolojiler, fayda sağladığı ve kullanım alanı bulduğu sektörler arasında spor dünyasında önemli bir yer edinmiştir. Bu teknolojik spor ürünlerinin, sporcuların günlük yaşamlarını, beslenme düzenlerini, dinlenme süreçlerini, antrenmanlarını ve müsabaka hazırlıklarını destekleyerek performanslarını geliştirdiği ve daha sistemli bir yol haritası izlemelerine yardımcı olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor Bilimleri, Giyilebilir Teknoloji, Spor Ürünü, Tutum

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE BEDEN EĞİTİMİ DERSİNE KATILIM MOTİVASYONUNUN FARKLI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Erdi TAN¹, Doç. Dr. Hüseyin Özden YURDAKUL²

¹Çanakkale OnsekizMart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü¹erditan444@gmail.com -
0009-0000-3016-694X

²Çanakkale OnsekizMart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, yurdakul@comu.edu.tr -
0000-0001-6879-3658

Araştırmanın amacı Çanakkale ili Ezine ilçesi Gazi Orta Okulunda okuyan öğrencilerin Beden Eğitimi dersine katılım motivasyonunun incelenmesidir. Nicel araştırma yöntemlerinden nedensel karşılaştırmanın kullanıldığı çalışmanın araştırma grubu 232'si erkek, 215'i kadın olmak üzere toplam 447 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmada Tekkurşun Demir ve Cicioğlu (2022) tarafından geliştirilen "Beden Eğitimi Dersine Katılım Motivasyonu" ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde çarpıklık basıklık, bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin Beden Eğitimi Dersi içsel motivasyonda (-1,42 ile 1,55), Beden Eğitimi Dersi dışsal motivasyonda (-0,047 ile -0,160) ve Beden Eğitimi Dersi motivasyonsuzlukta (-0,0251 ile -1,15) olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin Beden Eğitimi Dersine katılımında içsel motivasyon ($\bar{X}=4,27$) düzeyinin yüksek, dışsal motivasyon ($\bar{X}=3,86$) ve motivasyonsuzluk ($\bar{X}=2,93$) düzeylerinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyete göre öğrencilerin Beden Eğitimi Dersine katılımında içsel motivasyon ($t=4.09$, $p<,001$), dışsal motivasyon ($t=3.99$, $p<,001$) ve motivasyonsuzluk ($t=2.24$, $p=0,026$) boyutlarında istatistiksel olarak fark olduğu tespit edilmiştir. Lisanslı olma durumuna göre öğrencilerin Beden Eğitimi Dersine katılımında içsel motivasyon ($t=-4.035$, $p<,001$) ve dışsal motivasyon ($t=-4.421$, $p<,001$) boyutlarında istatistiksel olarak fark olduğu, motivasyonsuzluk ($t=-0.134$, $p=0,893$) boyutunda fark olmadığı belirlenmiştir. Sınıf düzeyine göre beden eğitimi dersine katılım motivasyonları incelendiğinde, içsel motivasyon düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur, $F(3, 443) = 3.84$, $p < .011$. Yapılan Tukey post hoc analizine göre, 8. sınıf öğrencilerinin içsel motivasyon düzeyinin 5., 6. ve 7. sınıf öğrencilerinden anlamlı derecede düşük olduğu belirlenmiştir. Dışsal motivasyon düzeyinde de anlamlı bir fark tespit edilmiştir $F(3, 443) = 8.86$, $p < .001$. Bu farkın kaynağı olarak, 8. sınıf öğrencilerinin dışsal motivasyon düzeyinin diğer sınıf düzeylerine kıyasla anlamlı derecede düşük olduğu saptanmıştır. Ancak, motivasyonsuzluk düzeyinde sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark görülmemiştir $F(3, 443) = 0.98$, $p = .405$. Araştırmanın sonucunda, cinsiyet, lisanslı olma ve sınıf düzeyine göre içsel ve dışsal motivasyon düzeyleri arasında fark olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Beden Eğitimi, Motivasyon, Spor

DİJİTAL ARENADA E-SPOR: ÖZEL GEREKSİNİMLİ SPORCULAR İÇİN KAPSAYICI BİR OYUN DÜNYASI

Dr. Nihal ŞEN¹, Uzm. Tuğçe AKBAŞ²

¹Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
nihalakbassen@gmail.com - ORCID: 0000-0002-9511-8401

²Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü
tugcevarol44@gmail.com - ORCID: 0000-0003-1049-2523

ÖZET

Özel gereksinimli bireyler, engel durumlarına bağlı olarak çeşitli fiziksel, zihinsel ve psikolojik zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu bağlamda, e-spor, özel gereksinimli bireylere kapsayıcı bir rekabet ortamı sunarak yaşamış oldukları zorlukları aşmalarına olanak tanımaktadır. Özel gereksinimli bireylerin e-spor alanındaki deneyimlerini inceleyen araştırmalar, son yıllarda dikkat çekici bir şekilde artış göstermesine rağmen hâlâ yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırma, özel gereksinimli bireylerin e-spor etkinliklerinin sunduğu olumlu ve olumsuz etkileri kapsamlı bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Mevcut amaç doğrultusunda alan yazında yer alan çalışmalar detaylı bir şekilde incelenerek araştırmada anlatı temelli bir inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma bulguları, özel gereksinimli bireylerin e-spor deneyimlerinin çeşitli olumlu etkilerini ortaya koymaktadır. E-spor, katılımcıların yeni arkadaşlıklar edinmesini sağlayarak sosyal bağlarını güçlendirmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, e-spor, katılımcıların çeşitli senaryolar karşısında hızlı ve etkili çözümler bulmalarını sağlayarak problem çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu deneyim, bireylerin karşılaştıkları zorlukları analiz etme ve mantıklı kararlar verme yeteneklerini artırmaktadır. Katılımcıların elde ettiği başarılar, onların özgüvenlerini güçlendirerek kendilerine olan inançlarını pekiştirmektedir. E-spor, katılımcılara takım çalışması deneyimi sunarak iş birliği ve liderlik becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Son olarak, e-spor, bireylerin teknolojiyle olan etkileşimlerini artırarak dijital becerilerini geliştirmelerine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Araştırma bulguları, e-sporun özel gereksinimli bireyler üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamakla birlikte olumsuz yönlerini de ortaya koymaktadır. Uzun süreli oturumlar, bireylerin fiziksel aktivitelerini azaltarak hareketsizliğe yol açmaktadır. Oyunlara aşırı ilgi, bağımlılık geliştirme riskini artırarak bireylerin günlük yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. E-spor, katılımcılarda yüksek rekabet baskısı yaratmaktadır. Bu baskı, stres ve kaygı düzeylerini artırarak ruhsal sağlığı olumsuz etkilemektedir. Çevrimiçi oyunlar, siber zorbalık gibi dijital güvenlik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bu tür olumsuz etkileşimler, katılımcıların çevrimiçi deneyimlerini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla, özel gereksinimli bireyler için e-sporun hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin dikkate alınarak bir denge sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: E-spor, Dijital Oyunlar, Özel Gereksinimli Bireyler, Kapsayıcılık, Özel Eğitim.

E-SPORTS IN THE DIGITAL ARENA: AN INCLUSIVE GAMING WORLD FOR ATHLETES WITH SPECIAL NEEDS

ABSTRACT

Individuals with special needs face various physical, mental and psychological difficulties depending on their disabilities. In this context, e-sports enables individuals with special needs to overcome the difficulties they have experienced by offering an inclusive competitive environment. Although the number of studies examining the experiences of individuals with special needs in e-sports has increased remarkably in recent years, there are still not enough studies. This study aims to comprehensively evaluate the positive and negative effects of e-sports activities of individuals with special needs. In line with the current purpose, a narrative-based review method was used in the research by examining the studies in the literature in detail. The research findings reveal various positive effects of e-sports experiences of individuals with special needs. E-sports helps participants to strengthen their social ties by enabling them to make new friendships. In addition, e-sports helps participants improve their problem-solving skills by enabling them to find quick and effective solutions to various scenarios. This experience increases individuals' ability to analyse the challenges they face and make logical decisions. The achievements of the participants strengthen their self-confidence and reinforce their belief in themselves. E-sports helps participants develop their cooperation and leadership skills by providing teamwork experience. Finally, e-sports significantly contribute to the development of digital skills by increasing individuals' interactions with technology. Research findings emphasise the positive effects of e-sports on individuals with special needs, but also reveal its negative aspects. Long-term sessions lead to inactivity by reducing the physical activity of individuals. Excessive interest in games negatively affects the daily lives of individuals by increasing the risk of developing addiction. E-sports creates high competitive pressure in participants. This pressure negatively affects mental health by increasing stress and anxiety levels. Online games bring digital security problems such as cyberbullying. Such negative interactions negatively affect participants' online experiences. Therefore, it is of great importance to provide a balance by considering both the positive and negative effects of e-sports for individuals with special needs.

Keywords: E-sports, Digital Games, Individuals with Special Needs, Inclusiveness, Special Education.

PARALİMPİK SPORLARIN ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİ ETKİLEYEN SOSYAL, POLİTİK VE EKONOMİK ZORLUKLARIN İNCELENMESİ

Dr. Nihal ŞEN¹, Uzm. Tuğçe AKBAŞ²

¹Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
nihalakbassen@gmail.com - ORCID: 0000-0002-9511-8401

²Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü
tugcevarol44@gmail.com - ORCID: 0000-0003-1049-2523

ÖZET

Paralimpik sporlar, özel gereksinimli sporcuların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini destekleyen önemli bir alan olarak kabul edilmektedir. Bu alanda karşılaşılan sosyal, politik ve ekonomik zorluklar, paralimpik sporcuların etkinliklere katılımını önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Bu araştırmanın amacı, ulusal ve uluslararası düzeyde paralimpik sporların erişilebilirliğini etkileyen sosyal, politik ve ekonomik zorlukları inceleyerek fırsat eşitliğini artırmaya yönelik öneriler geliştirmektir. Mevcut amaç doğrultusunda alan yazında yer alan çalışmalar detaylı bir şekilde incelenerek araştırmada anlatı temelli bir inceleme yöntemi kullanılmıştır. Paralimpik sporcular, birçok sosyal zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluklar arasında, toplumun paralimpik sporculara yönelik önyargıları, paralimpik sporcuların fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını göz ardı eden sosyal altyapılar, medyanın ve halkın paralimpik sporculara yönelik sınırlı bilgi ve ilgisi ile paralimpik sporcuların toplumsal hayata tam anlamıyla katılımını zorlaştıran sosyal izolasyon gibi sorunlar bulunmaktadır. Bu sosyal zorlukların aşılabilmesi için, paralimpik sporcuların toplumsal hayata katılımını sağlamak amacıyla sosyal destek programları ve farkındalık projelerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, medyanın paralimpik sporcuların başarılarını daha fazla görünür kılacak şekilde etkin kullanılması toplumsal farkındalığın artmasına katkı sağlayacaktır. Paralimpik sporcular, çeşitli politik zorluklarla da karşılaşmaktadır. Bu zorluklar arasında, paralimpik sporcuların spor alanında eşit haklara sahip olmasını sağlayacak yasaların ve düzenlemelerin eksik olması, paralimpik sporlara yönelik devlet politikalarının yetersizliği ile paralimpik sporcuların karar verme süreçlerine katılmaması gibi sorunlar bulunmaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelinmesi için, paralimpik sporcuların spor alanında eşit haklara sahip olmasını güvence altına alacak yasaların ve düzenlemelerin güçlendirilmesi, paralimpik sporlara yönelik devlet politikalarının daha kapsamlı hale getirilmesi ve paralimpik sporcuların karar alma süreçlerine etkin bir şekilde dahil edilmesi gerekmektedir. Paralimpik sporcular, ekonomik zorluklarla da mücadele etmektedir. Bu zorluklar arasında yetersiz finansal destek, yüksek antrenman ve rehabilitasyon masrafları ile seyahat ve konaklama giderleri gibi birçok sorun bulunmaktadır. Bu zorlukların ortadan kaldırılabilmesi için paralimpik sporculara yönelik daha güçlü finansal destek mekanizmaları oluşturulmalı, sponsorluk anlaşmaları artırılmalı ve devlet ile özel sektör iş birlikleri güçlendirilmelidir. Ayrıca, paralimpik

sporcuların antrenman ve rehabilitasyon masraflarını karşılayabilmesi için burs ve hibe programlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, sporcuların seyahat ve konaklama giderlerini azaltmaya yönelik çeşitli destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Paralimpik Oyunlar, Paralimpik Hareket, Paralimpik Sporcular, Erişilebilirlik, Kapsayıcılık.

EXAMINING THE SOCIAL, POLITICAL AND ECONOMIC CHALLENGES IMPACTING THE ACCESSIBILITY OF PARALYMPIC SPORTS

ABSTRACT

Paralympic sports are recognized as an important field that supports the physical, psychological and social development of athletes with special needs. The social, political and economic challenges encountered in this field significantly limit the participation of paralympic athletes in activities. The aim of this study is to examine the social, political and economic challenges affecting the accessibility of paralympic sports at national and international level and to develop recommendations to increase equality of opportunity. In line with the current purpose, a narrative-based research method was used in the research by examining the studies in the literature in detail. Paralympic athletes encounter many social challenges. These challenges include society's prejudices against paralympic athletes, social infrastructures that ignore the physical and psychological needs of paralympic athletes, limited knowledge and interest of the media and the public towards paralympic athletes, and social isolation that makes it difficult for paralympic athletes to fully participate in social life. In order to overcome these social challenges, social support programs and awareness projects should be implemented to ensure the participation of paralympic athletes in social life. In addition, the effective use of the media to make the achievements of paralympic athletes more visible will contribute to increasing social awareness. Paralympic athletes also encounter various political challenges. These challenges include the lack of laws and regulations to ensure that paralympic athletes have equal rights in the field of sport, the inadequacy of state policies for paralympic sports, and the lack of participation of paralympic athletes in decision-making processes. In order to overcome these challenges, it is necessary to strengthen laws and regulations to ensure that paralympic athletes have equal rights in sport, to make state policies for paralympic sport more comprehensive, and to effectively involve paralympic athletes in decision-making processes. Paralympic athletes also struggle with economic challenges. These challenges include inadequate financial support, high training and rehabilitation costs, and travel and accommodation expenses. In order to address these challenges, stronger financial support mechanisms for paralympic athletes should be established, sponsorship agreements should be increased and state and private sector partnerships should be strengthened. In addition, scholarship and grant programs should be implemented for paralympic athletes to cover their training and rehabilitation costs. In addition, various support mechanisms should be established to reduce travel and accommodation expenses of athletes.

Keywords: Paralympic Games, Paralympic Movement, Paralympic Athletes, Accessibility, Inclusiveness.

GÖLGE MATERYALİ UYGULAMALARININ ÜZÜM VE ŞARAP PARAMETRELERİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi TUBA UZUN BAYRAKTAR

Siirt Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, tubauzun@siirt.edu.tr - ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2625-0684>

ÖZET

Bu çalışma 2023 yılında Sinceri üzüm çeşidi üzerinde yürütülmüştür. Deneyde dört farklı uygulama (kontrol, %35, %55 ve %75 gölgelik materyali) uygulanmıştır. Gölgeleme materyalleri, üzümler ben düşme döneminde iken asmaların üzerine örtülmüştür. Uygulanan gölgelik materyallerinin üzüm verimi, tanedeki renk parametreleri ve şıradaki bazı fizikokimyasal analizler üzerine etkileri incelenmiştir. Ayrıca mikrovinifikasyon yöntemi ile kendiliğinden üretilen şaraplarda bazı kimyasal analizler, sekonder metabolitler, renk parametreleri ve duyu analizi yapılmıştır. Verim parametreleri açısından %55 gölgelik materyali uygulaması, kontrol ile karşılaştırıldığında üzüm veriminde %61,93, salkım ağırlığında %37,83 ve 100 tane ağırlığında %35,76 artış sağlamıştır. L* değeri ve hue açısı artarken; gölgeleme materyali oranı arttıkça a* değeri, b* değeri ve kroma değeri azalmıştır. Şıradaki, sıra verimi ve toplam asitlik artarken Suda Çözünür Kuru Madde Miktarı (SÇKM), olgunluk indeksi ve yoğunluk azalmıştır. Şarap parametreleri (etil alkol, yoğunluk, toplam fenolik bileşik ve antioksidan miktarı) ve duyu değerlendirmeler açısından en iyi sonuç %75 gölgelik materyali uygulamasında; şarap renk parametreleri açısından ise %55 gölgelik materyali uygulamasında elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: asma, renk parametreleri, etil alkol, indirgen şeker, fenolik bileşik, antioksidan, duyu analiz.

EFFECTS OF CANOPY MATERIAL APPLICATIONS ON GRAPE AND WINE PARAMETERS

ABSTRACT

This study was conducted on Sinceri grape variety in 2023. Four different applications (control, 35%, 55% and 75% canopy material) were applied in the experiment. Canopy materials were covered on the vines when the grapes were in the veraison period. The effects of the applied canopy materials on grape yield, berry color parameters and some physicochemical analyzes in the must were investigated. In addition, some chemical analyzes, secondary metabolites, color parameters and sensory analyzes were performed on wines produced spontaneously by microvinification method. In terms of yield parameters, 55% canopy material application provided 61.93% increase in grape yield, 37.83% increase in bunch weight and 35.76% increase in 100 berry weight compared to the control. While L* value and hue angle increased; a* value, b* value and chroma value decreased as the canopy material ratio increased. In must, while must yield and total acidity increased, Total Soluble Solids Content (TSSC), maturity index and density decreased. The best results in terms of wine parameters (ethyl alcohol, density, total phenolic compound and antioxidant content) and sensory evaluations were obtained in the 75% canopy material application; and in terms of wine color parameters, in the 55% canopy material application.

Keywords: vine, color parameters, ethyl alcohol, reducing sugar, phenolic compound, antioxidant, sensory analysis.

YEMEKLIK TANE BAKLAGİLLERİN COVID-19 PANDEMİ SONRASI TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

Öğr.Gör. Fatih ERDİN¹, Doç.Dr. Haluk KULAZ², Doç.Dr. Erol ORAL³

¹Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Özalp Meslek Yüksekokulu fatiherdin@yyu.edu.tr, ORCID
ID: 0000-0002-1338-5582

²Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, halukkulaz@yyu.edu.tr, ORCID ID: 0000-
0003-3044-5046

³Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, eroloral@yyu.edu.tr, ORCID ID: 0000-
0001-9413-1092

ÖZET

Yemeklik tane baklagiller, dünyada olduğu gibi ülkemizde de ekim nöbeti, beslenme ve ekonomik yönden önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma ile Covid-19 pandemi öncesi ve sonrası Türkiye'de yemeklik tane baklagillere ait ekim alanı, üretim ve verim miktarları karşılaştırılarak pandeminin etkisi araştırılmıştır. Çalışmada çeşitli kaynaklardan derlenen genel bilgiler, internet kaynakları, konuyla ilgili istatistik verileri ile 2015-2023 yılları arasındaki FAO, TÜİK ve TEPGE kayıtlarından elde edilen yemeklik tane baklagillerin ekim alanı, üretim miktarları ve verim değerlerine ait ikincil veriler kullanılmıştır. Kendi kendine yeterlilik ve gıda güvenliği konuları pandemi süreci ile ön plana çıkmış olup yemeklik tane baklagil gibi önemli bir besin grubunun tüketim ihtiyacını ithalat ile karşılamak yerine düzenli ve istikrarlı bir üretim artışı gerekmektedir. Covid-19 pandemisi, Türkiye'de yemeklik tane baklagil üretimini çok etkilemediği fakat gıda tedarik konusunun ne kadar önemli olduğu görülmüştür. Böyle krizlere karşı hazırlıklı olmak için yemeklik tane baklagillerde gerekli olan üretim artışı ancak iyi bir tarım politikası ile bu alanda yetiştiricilik yapanlara veya yapacak olanlara gerekli eğitim, destek ve kaynak sağlanması ile olabilir.

Anahtar Kelimeler: Yemeklik tane baklagiller, Covid-19, ekim alanı, üretim.

1. GİRİŞ

Yemeklik tane baklagiller beslenme, ekim nöbeti ve ekonomik yönden bitkisel üretimde önemli bir yere sahiptir. Yemeklik tane baklagillerin kuru taneleri %18-36 ile yüksek protein ihtiva etmeleri gelişmekte olan ülkelerde düşük gelirli insanların özellikle protein kaynakları olarak kullanılması açısından önemli besinler olarak değerlendirilir (Özdemir, 2002). İnsan beslenmesi yanı sıra hayvan beslenmesinde de kaba yem ve kesif yem amacıyla kullanılmaktadır. Vitaminler (A, B, C ve D) ile minerallerce (P, Fe ve Ca) de zengindir. Proteinleri hayvansal proteinlere mutlak gerekli aminoasitler bakımından yakın değerler

göstermektedir (Ünver vd., 1999). Tüm bu özellikler nedeniyle insan beslenmesinde yemeklik tane baklagiller, hayvansal proteinlerin yeterli olmadığı veya yeterli olmasına rağmen hayvansal proteinlerin sahip oldukları kolesterol ve doymuş yağlardan dolayı bu ürünleri tüketmek istemediklerinden daha da önemli bir yer almaktadır (Akova, 1997). Ülkemizde de insanların yıllardır severek tükettikleri önemli bir besin grubunu oluşturmaktadır (Çizelge 1). Kazık köklü olan yemeklik tane baklagiller havanın serbest azotunu *Rhizobium* ssp. bakterileriyle ortak yaşama geçerek toprağa bağlayabildiklerinden toprak verimliliğine olumlu etki yapmaktadırlar. Bu olumlu etki ile bir yılda toprağa bağlanan azot miktarı yetiştirilen baklagil çeşidine ve yetiştirildiği çevre koşullarına göre yaklaşık dekara 5-20 kg'dır (Şehirli, 1988). Toprağa sağladıkları diğer bir fayda ise yeşil gübreleme açısından düşük C/N katsayısına sahip olan hasattan sonra toprakta kalan bitki artıklarının bu bitkilerin önemini daha da arttırmaktadır (Çiftçi ve Ünver, 1995). Yemeklik tane baklagillerin toprak azotunu arttırmaları ve toprağın fiziksel yapısını iyileştirmeleri sebebiyle kendilerinden sonra yetiştirilecek bitkiler için daha iyi toprak şartları sağlamaktadırlar. Dolayısıyla kurağa ve sıcağa dayanıklı fakir toprak şartlarında yetişebilen yemeklik tane baklagillerin ekim nöbetinde değerlendirilmesi nadas alanlarının daraltılması için de bu bitkilerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Azkan, 2002).

Dünyada 2022 yılında 82 milyon ha alandan 83.2 milyon ton kuru baklagil üretimi elde edilmiş olup, bunun yaklaşık % 63'ünü kuru fasulye (*Phaseolus vulgaris*), nohut (*Cicer arietinum* L.) ve mercimek (*Lens culinaris* Medik.) oluşturmaktadır (Çizelge 2). Dünyada üretimi yapılan baklagiller arasında fasulye ilk sırada sonra, nohut, bezelye (*Pisum sativum* L.), börülce (*Vigna sinensis*), mercimek ve bakla (*Vicia faba*) gelmektedir. Yemeklik tane baklagiller nohut, mercimek, kuru fasulye, bezelye, börülce ve bakla olup Türkiye'de en fazla üretimi yapılanlar nohut, mercimek ve kuru fasulyedir. Orta Anadolu ve geçit bölgeleri, Güneydoğu Anadolu ile Marmara Bölgesinin güneyi üretimin en yoğun olduğu bölgeler olup ülke genelinde baklagil üretimi yapılmaktadır. Ürünlerin bölgesel dağılımına bakıldığında genelde; Güneydoğu'da kırmızı mercimek, Orta Anadolu ve geçit bölgelerinde nohut, kuru fasulye ve yeşil mercimek, Ege ve Güney Marmara'da bezelye ve bakla yetiştirilmektedir.

Covid-19, Çin'in Wuhan kentinde 2019 Aralık ayında bir akut solunum yolu rahatsızlığı şeklinde ortaya çıkmış olup kısa süre içerisinde tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. Türkiye'de 11 Mart 2020 tarihinde ilk vaka görülmüş olup, aynı tarihte Dünya sağlık örgütü (WHO) "pandemi" ilan etmiştir. Ülkeler virüs vakalarına son verebilmek gayesi ile çeşitli tedbirler almışlar, alınan bu tedbirler sadece ülke ekonomilerinde değil birçok alanda çeşitli sıkıntılara neden olmuştur.

Bu çalışma Covid-19 pandemi sonrası yemeklik tane baklagillerin Türkiye'deki ekim alanı, üretim ve verim miktarındaki durumlarının analiz edilmesi amacıyla yapılmıştır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışmada; çeşitli kaynaklardan derlenen genel bilgiler, internet kaynakları, konuyla ilgili istatistik verileri ile 2015-2023 yılları arasındaki FAO, TÜİK ve TEPGE kayıtlarından elde edilen yemeklik tane baklagillerin ekim alanı, üretim ve verim değerlerine ait ikincil veriler kullanılmıştır.

Çizelge 1. Türkiye’de bazı yemeklik tane baklagillerin yıllara göre tüketim miktarları (1000 ton)

Ürünler	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23
Nohut	465	408	429	408	410
Kuru fasulye	302	293	300	283	292
Kırmızı mercimek	364	381	413	344	400

Kaynak. TÜİK, 2023.

Çizelge 2. Türkiye’de ve Dünya’da yetiştirilen yemeklik tane baklagillerin 2022 yılına ait ekim alanı, üretim ve verim miktarları

Baklagil	Ekim alanı (ha)		Üretim (ton)		Verim (kg/ha)	
	Türkiye	Dünya	Türkiye	Dünya	Türkiye	Dünya
Nohut	456 834	14 810 916	580 000	18 095 248	1 270	1 222
Mercimek	342 637	5 503 604	445 000	6 655 828	2 380	1 209
Kuru Fasulye	97 052	36 792 490	270 000	28 346 199	2 780	770
Bakla	25 801	2 684 296	6 686	6 144 395	2 590	2 289
Börülce	1 152	15 190 896	1 161	9 774 866	1 010	644
Bezelye	887	7 159 928	2 392	14 166 030	2 700	1 979
Toplam	558 506	82 142 130	860 239	83 182 565		

Kaynak. FAO, 2022.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

3.1. Ekim Alanı

Dünyada baklagil yetiştiriciliği yapılan alanlar için bakıldığında 2022 FAO verilerine göre Türkiye nohut ve mercimekte dördüncü, fasulyede ise otuz sekizinci sırada yer almaktadır. Türkiye’de yemeklik tane baklagillerin yetiştiricilik için yapıldığı ekim alanlarına bakıldığında en fazla alanda nohut (4 587 718 da) sonra sırasıyla kırmızı mercimek (2 781 522 da), kuru fasulye (884 569 da) ve yeşil mercimek (447 782 da) gelmektedir (Çizelge 2). Diğer baklagiller çok daha az alanlarda yetiştirilirken Çizelge 3. te de görüldüğü gibi yemeklik tane baklagillerin yetiştiriciliği yapılan ekim alanlarında istikrarlı bir artış veya azalışın olmadığı, bazı yıllar artarken sonraki yıllarda azalış olduğu görülebilmektedir. Pandemi öncesi görülen bu durum, pandemi sonrasında da bir değişiklik olmadığı dolayısıyla pandeminin yemeklik tane baklagillerde ekim alanı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı, yıllara göre artışın veya azalışın genel yemeklik tane baklagillerin içinde olduğu sorunlardan oluştuğu düşünülmektedir.

Çizelge 3. Türkiye’de yetiştirilen yemeklik tane baklagillerin bazı yıllara ait ekim alanları (da)

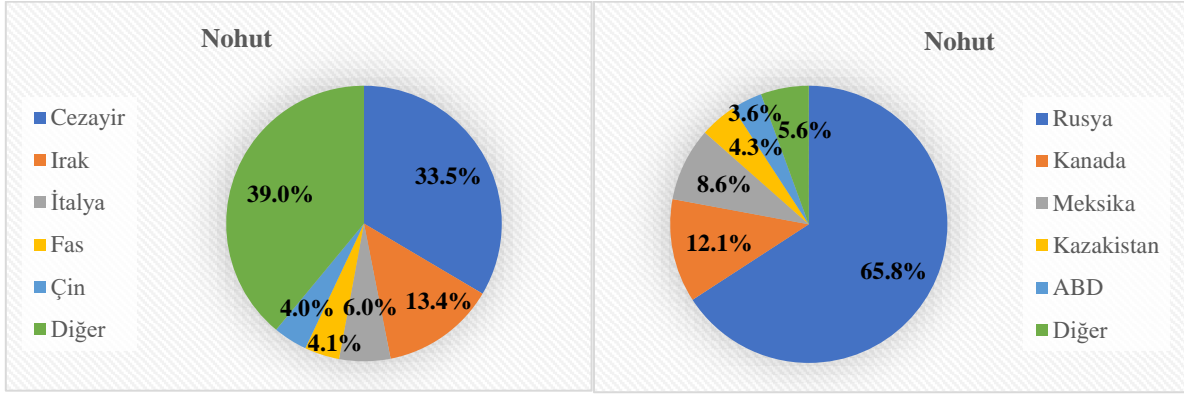
Yıl	Nohut	Kırmızı mercimek	Fasulye	Yeşil mercimek	Bakla	Bezelye	Börülce
2015	3 593 042	2 074 690	935 840	163 881	54 140	11 118	16 000
2016	3 595 289	2 354 743	898 197	167 617	52 922	10 882	18 079
2017	3 953 099	2 693 181	897 221	232 201	53 123	9 415	14 129
2018	5 144 159	2 430 652	848 045	341 625	47 722	9 065	13 553
2019	5 205 951	2 427 761	889 385	396 116	43 316	7 813	13 084
2020	5 115 607	2 098 215	1 029 857	378 443	34 884	5 517	13 227
2021	4 878 857	2 601 995	1 077 964	481 591	27 955	6 786	12 445
2022	4 568 339	2 998 118	970 520	428 249	25 805	8 873	11 521
2023	4 587 718	2 781 522	884 569	447 782	24 752	11 832	11 293

Kaynak. TÜİK, 2023.

3.2. Üretim

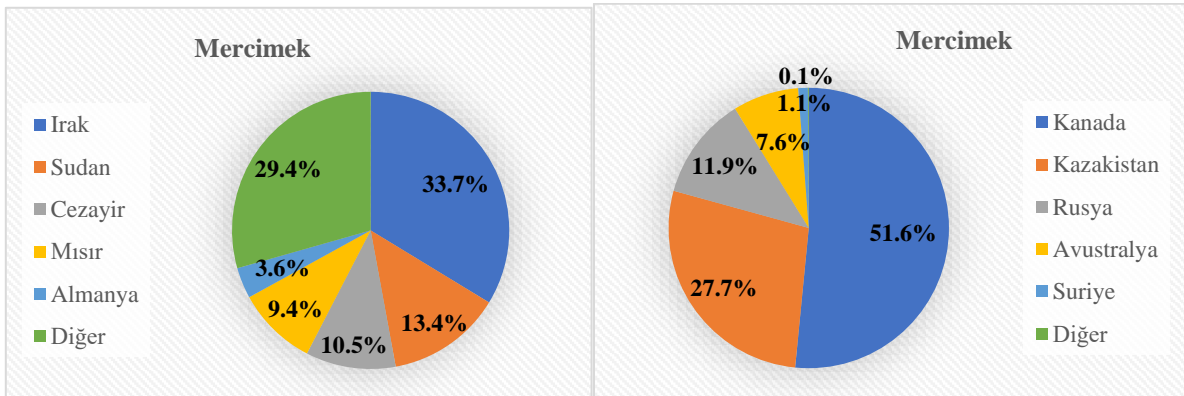
Ülkemiz baklagil üretim miktarları için 2022 FAO verilerine bakıldığında dünyada nohutta üçüncü, mercimekte dördüncü ve fasulyede yirmi üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye, geniş tarımsal alanları ve çeşitli iklim koşulları sayesinde yemeklik tane baklagiller üretiminde önemli bir konuma sahiptir. Türkiye’de yemeklik tane baklagiller üretimi, iklim değişiklikleri, tarımsal maliyetlerin artması ve tarımsal destek politikalarındaki değişiklikler gibi faktörlerden etkilenmektedir. Türkiye yemeklik tane baklagiller üretiminde önemli bir potansiyele sahiptir. Fakat, sürdürülebilir üretim ve verimliliğin artırılması için su yönetimi stratejilerinin, modern tarım tekniklerinin uygulanması ve destekleyici tarım politikalarının geliştirilerek sürdürülmesi gerekmektedir. Aksi halde ithalat yapmaktan başka çare olmayacaktır. Türkiye bir baklagil üreticisi ve tarım ülkesi olarak fasulye ve mercimek dışalımını yapıyorsa ciddi olarak tarım politikalarının sorgulanması gerekir (Yıldırım 2009).

Türkiye’de 2023 yılında 580 bin ton nohut, 424 bin ton kırmızı mercimek, 240 bin ton kuru fasulye, 50 bin ton yeşil mercimek, 6.5 bin ton bakla, 3.8 bin ton bezelye ve 1.4 bin ton börülce üretimi gerçekleşmiştir. Nohut dünyada en çok üretilen ikinci baklagil türü iken Türkiye’de en çok üretilen birinci baklagil türüdür (Çizelge 4). Nohut üretiminde Ankara, Yozgat, Kırşehir ve Konya illeri ilk sıralarda yer almaktadır. 2022/23’te kendine yeterlilik bir önceki yıla oranla artarken 231 bin ton ihracat 217 bin ton nohut ithalat yapan Türkiye net ihracatçı olmuştur (Çizelge 4). Türkiye nohut ihracat yaptığı ülkeler sırasıyla Cezayir, Irak, İtalya, Fas ve Çin ülkeleri başta gelmektedir (Görsel 1). Rusya, Kanada, Meksika, Kazakistan ve ABD önemli ithalat yaptığı ülkelerdir (Görsel 2). Türkiye 2024 yılı ilk 4 ay ortalaması borsa fiyatları 34,42 TL/kg ve üretici fiyatları 33,01 TL/kg olup fiyatlardaki artış dünyadaki fiyatlarda olduğu gibi devam etmektedir (TEPGE, 2024).

Görsel 1. Türkiye'nin ihracat durumu (2023/24) Görsel 2. Türkiye'nin ithalat durumu (2023/24)

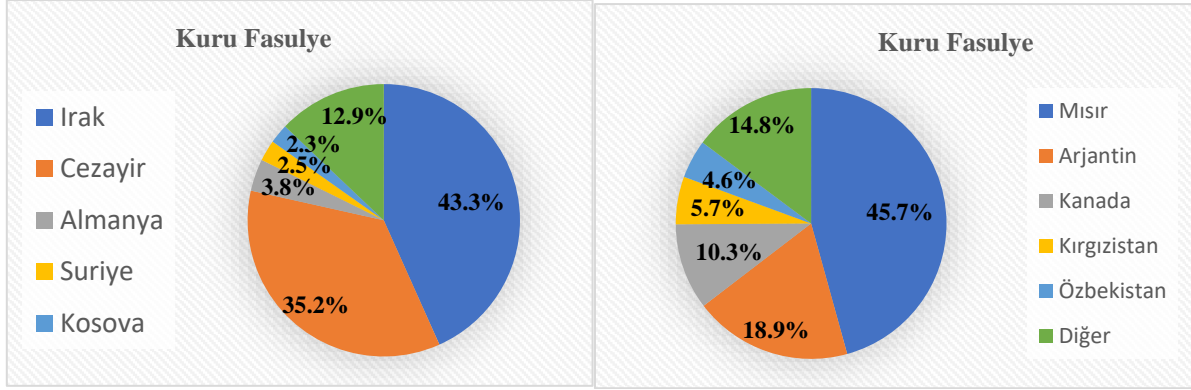
Türkiye'de en fazla üretilen ikinci baklagil türü olan kırmızı mercimek üretiminde 2023 yılı için ilk sıralarda Şanlıurfa, Diyarbakır, Siirt, Batman ve Mardin illeri gelmektedir. Türkiye'de 2022/23'te 869 bin ton ithalat, 496 bin ton kırmızı mercimek ihracat yapılmış, bir önceki yıla göre yaklaşık 2 kat ithalat, %57.5 oranında ihracat artışı olmuştur (Çizelge 4). Türkiye kırmızı mercimek ihracat yaptığı ülkeler sırasıyla Irak, Sudan, Cezayir, Mısır ve Almanya ülkeleri başta gelmektedir (Görsel 3). Kanada, Kazakistan, Rusya, Avustralya ve Suriye önemli ithalat yaptığı ülkelerdir (Görsel 4). Türkiye 2024 yılı ilk 4 ay ortalaması borsa fiyatları 21,79 TL/kg ve üretici fiyatları 14,77 TL/kg olup fiyatlardaki artış dünyadaki fiyatlarda olduğu gibi devam etmektedir (TEPGE, 2024).

Görsel 3. Türkiye'nin ihracat durumu (2023/24) Görsel 4. Türkiye'nin ithalat durumu (2023/24)

Türkiye'de en fazla yetiştiriciliği yapılan ürünlerden biri olan kuru fasulye üretiminde 2023 yılı için ilk sıralarda Nevşehir, Bitlis, Niğde, Konya ve Kayseri illeri gelmektedir. Türkiye'de 2023/24'te kendine yeterlilik oranı %91.4'e gerilerken bir önceki yıla göre ithalatta %43,2 artış ihracatta %29,33 azalış olmuştur (Çizelge 4). İthalatın %45,7'si Mısır'dan ihracatın %43,3'ü Irak'a yapılmıştır. Türkiye kuru fasulye ihracatı yaptığı ülkeler sırasıyla Irak, Cezayir, Almanya, Suriye ve Kosova ülkeleri başta gelmektedir (Görsel 5). Mısır, Arjantin, Kanada, Kırgızistan ve Özbekistan önemli ithalat yaptığı ülkelerdir (Görsel 6). Türkiye 2024 yılı ilk 4

ay ortalaması borsa fiyatları 40,01 TL/kg ve üretici fiyatları 39,56 TL/kg olup fiyatlardaki artış dünyadaki fiyatlarda olduğu gibi devam etmektedir (TEPGE, 2024).

Görsel 5. Türkiye'nin ihracat durumu (2023/24) Görsel 6. Türkiye'nin ithalat durumu (2023/24)

Çizelge 5 incelendiğinde pandemi öncesi ve sonrası üretim miktarlarında ekim alanlarında olduğu gibi genel olarak tüm yemeklik tane baklagillerde düzenli bir artış veya azalış olmadığı, pandemi öncesinde olduğu gibi pandemi sonrasında da bazı yıllar üretim miktarında artışlar olurken bazı yıllar azalmalar olmuştur. Dolayısıyla üretim miktarı için yemeklik tane baklagillerde pandeminin net bir etkisinin olduğunu söylemek mümkün değildir.

Çizelge 4. Bazı yemeklik tane baklagillerin yıllara göre ithalat ihracat miktarları (1000 ton) ile kendine yeterlilik oranları (%).

Ürünler		2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23
Nohut	İhracat	224	143	268	194	231
	İthalat	77	21	71	150	217
	Kendine Yeterlilik	114.0	127.5	122.3	96.0	117.8
Kuru fasulye	İhracat	103	10	74	150	106
	İthalat	118	28	75	88	126
	Kendine Yeterlilik	72.1	76.0	92.0	106.7	91.4
Kırmızı mercimek	İhracat	341	359	276	315	496
	İthalat	318	551	468	374	869
	Kendine Yeterlilik	74.9	71.7	71.2	57.0	85.9

Kaynak. TEPGE, 2024.

Çizelge 5. Türkiye'de yetiştirilen yemeklik tane baklagillerin bazı yıllara ait üretim miktarları (ton)

Yıl	Nohut	Kırmızı mercimek	Fasulye	Yeşil mercimek	Bakla	Bezelye	Börülce
2015	460 000	340 000	235 000	20 000	13 856	3 125	1 609
2016	455 000	345 000	235 000	20 000	14 489	2 919	1 860
2017	470 000	400 000	239 000	30 000	14 746	2 673	1 511
2018	630 000	310 000	220 000	43 000	13 198	2 603	1 443

2019	630 000	310 000	225 000	43 631	12 346	2 193	1 392
2020	630 000	328 418	279 518	42 397	9 135	1 538	1 324
2021	475 000	228 000	305 000	35 000	7 049	1 805	1 281
2022	580 000	400 000	270 000	45 000	6 686	2 392	1 161
2023	580 000	424 000	240 000	50 000	6 458	3 798	1 432

Kaynak. TÜİK, 2023.

3.3. Verim

Türkiye’de 2023 yılı verilerine bakıldığında nohuttan dekara 126 kg, kırmızı mercimekten 152 kg, kuru fasulyeden 271 kg, yeşil mercimekten 112 kg, bakladan 261 kg, bezelyeden 321 kg ve börülceden 127 kg elde edilmiştir (Çizelge 6). Dünyada nohuttan 1222 kg/ha, mercimekten 1209 kg/ha, kuru fasulyeden 770 kg/ha, bakladan 2289 kg/ha, börülceden 644 kg/ha, bezelyeden 1979 kg/ha birim alandan elde edilen verim ortalamalarının ülkemizden elde edilen verim miktarlarından daha düşük olurken (Çizelge 1), dünya ülkeleri verim sıralamasında ülkemiz, fasulyede on ikinci, mercimekte on sekizinci ve nohutta ise yirmi üçüncü sırada yer almaktadır (FAO 2022). Türkiye’de yemeklik tane baklagillerden elde edilen verim, üretim alanlarına ve iklim koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Çizelge 7 incelendiğinde yıllar arasında değişen iklim koşulları özellikle yağış ve sıcaklık etkisiyle birim alandan elde edilen verim miktarlarında dalgalanmalar olduğu görülebilir. Verim diğer ürünlerde olduğu gibi yemeklik tane baklagillerde de üretim miktarını artırmak için çok önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemiz tarım yapılabilen alanlara bakıldığında tarım alanlarını artırmak bir yana mevcut tarım alanlarını korumak bile çok zor olduğu görülebilmektedir. Ülkemizde sadece tahıl tarımı yapılan ve nadasa bırakılan alanlarda yemeklik tane baklagilleri ekim nöbetine alarak boş bırakılan bu alanlarda yemeklik tane baklagil tarımı yapılarak üretimin artırılması sağlanabileceği gibi sonrasında gelecek tahıl bitkisi içinde iyileştirilmiş bir toprak olacağından tahıl üretimine de katkı sunulacaktır. Mevcut alanlardan üretim miktarını artırmanın en önemli yolu birim alandan elde edilebilecek verim miktarını artırabilmektir. Bunun için de öncelikli olarak sertifikalı, hastalıklara ve zararlılara dayanıklı, bölgeye adapte olmuş verimli çeşitleri tohumluk olarak kullanmak, zamanında uygun toprak koşullarının sağlandığı makinelerle belirli düzenlerde ekimlerin yapılarak düzenli bakımların yapılmasıdır. Bu bakımlar içerisinde gerektiği zaman su ihtiyacının karşılanması ve özellikle baklagillerin ilk gelişme dönemlerinde hassas oldukları için yabancı ot mücadelesini aksatmadan gerektiği kadar yapılmasıdır. Tabi ki olgunlaşan baklagilleri uygun zamanda hasat ve harman işlemlerini de yaparak elde edilecek verim miktarı artırma şartları sağlanmış olacaktır. Çiftçilere yemeklik tane baklagillerin yetiştiriciliği için devlet tarafından 2023 yılı itibarıyla dekara toprak analizine 1 TL, gübre desteği olarak 21 TL, mazot desteği için 103 TL ve fark ödeme desteği kilogram başına 0.5 TL (Çizelge 7) olarak yapılıyor fakat verilen bu destekler günümüz ekonomik koşullarında çok yetersiz olduğu, bu desteklerin artırılarak çiftçiler için cazip koşulların sağlanması ile yıllar arasında görülen dalgalanmalar önlenilebileceği gibi düzenli artışlar da sağlanabilecektir.

Çizelge 6. Türkiye’de yetiştirilen yemeklik tane baklagillerin bazı yıllara ait verimleri (kg/da)

Yıl	Nohut	Kırmızı mercimek	Fasulye	Yeşil mercimek	Bakla	Bezelye	Börülce
2015	128	164	251	122	256	281	101
2016	127	147	262	119	274	268	103
2017	119	149	266	129	278	284	107
2018	122	128	259	126	277	287	106
2019	121	128	253	110	285	281	106
2020	123	157	271	112	262	279	100
2021	97	88	283	73	252	266	103
2022	127	133	278	105	259	270	101
2023	126	152	271	112	261	321	127

Kaynak. TÜİK, 2023.

Çizelge 7. Türkiye’de nohut, kuru fasulye ve mercimek üretimi için çiftçilere verilen destekler

Destekler	2019	2020	2021	2022	2023
Toprak analizi (TL/da)	0.8	0.8	0.8	1	1
Gübre desteği (TL/da)	4	4	8	21	21
Mazot desteği TL/da)	22	22	24	75	103
Fark ödeme desteği (kr/kg)	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5

Kaynak. TEPGE, 2024.

4. SONUÇ

Ülkemiz yemeklik tane baklagil tarımında yıllardır var olan ve hala çözülemeyen bazı nedenlerden dolayı istikrarlı bir üretim artışı olamadığı gibi yeterli miktarda üretim de sağlanamamaktadır. Bu problemlerin başında her geçen gün artan girdi fiyatları, hastalık ve zararlılara dayanıklı yüksek verimli çeşitlerin ıslah edilememesi, sertifikalı tohumluk kullanımının yaygınlaştırılamaması ve yapılan yetiştiricilikte çoğunlukla küçük aile işletmelerince yapılmasıdır. Ayrıca devlet tarafından da desteklenen üretici birliklerinin kurulması, ürün hasadı döneminde baklagil ithalatı önlenmeli ve nadas alanlarında ekim nöbetine yemeklik tane baklagiller alınmalıdır. Çiftçilere yemeklik tane baklagillerin yetiştiriciliği için devlet tarafından çeşitli destekler verilmektedir fakat verilen bu destekler günümüz ekonomik koşullarında çok yetersiz olduğu, bu desteklerin artırılarak çiftçiler için cazip koşulların sağlanması ile yıllar arasında görülen dalgalanmalar önlenebileceği gibi düzenli artışlarda sağlanarak yemeklik tane baklagil üretimindeki sorunlar aşılabılır. Bu kapsamda Covid-19 pandemisinin ülkemizde yemeklik tane baklagillerin üretimine net bir etkisinin olduğu görülememiştir.

KAYNAKLAR

Akova, Y., Bakliyat Sektör Araştırması. T. C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı ihracatı Geliştirme Etüd Merkezi. Ankara, 1997.

Azkan, N., *Yemeklik tane baklagiller*. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi, 2002.

Çiftçi, C. Y. ve Ünver, S., Yemeklik tane baklagillerin tarımımızdaki önemi. Karınca Kooperatif Postası Dergisi, 7035, 49-52, 1995.

FAO., 2022. FAOSTAT. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> (Erişim tarihi: 13.12.2024).

Özdemir, S., *Yemeklik tane baklagiller*, Hasat Yayıncılık, 2002.

Şehirali, S., *Yemeklik Dane Baklagiller*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1089, Ders Kitabı: 314, A.Ü. Basımevi., Ankara, 1988.

TEPGE., 2024. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. Tarım Ürünleri Piyasaları Raporu: Kuru fasulye, nohut, kırmızı mercimek 2024. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge> (Erişim tarihi: 14.12.2024).

TUİK., 2023. İstatistiki Göstergeler. (Erişim Tarihi: 02.12.2024).

Ünver, S., Kaya, M., Atak, M., Geçmişten Günümüze Yemeklik Baklagiller Tarımı. Türk Koop. Ekin Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 7, Ankara, S: 40-44, 1999.

Yıldırım, A. E., 2009. Dünya Bakliyat Piyasasındaki Gelişmeler. Dünya Gazetesi (www.tarimdunyasi.net Erişim tarihi. 24.12.2024)

BEZELYENİN (*Pisum sativum* L.) MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ÇEŞİTLİ GÜBRE UYGULAMALARININ ETKİSİ

Öğr.Gör. Fatih ERDİN¹, Dr. İshak BARAN², Doç.Dr. Haluk KULAZ³

¹Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Özalp Meslek Yüksekokulu, fatiherdin@yyu.edu.tr, ORCID
ID: 0000-0002-1338-5582

²Ziraat Fakültesi, ishakbrn571@gmail.com.tr, ORCID ID: 0000-0002-6299-8043

³ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi halukkulaz@yyu.edu.tr, ORCID ID: 0000-
0003-3044-5046

ÖZET

Bu çalışma 2023 yılında Van-Gevaş ekolojik koşullarında Irmak 01 ve Deren bezelye çeşitlerinin morfolojik özellikleri üzerine inorganik ve organik gübre uygulamalarının etkisini belirlemek amacıyla çiftçi arazisinde, tesadüf bloklarında bölünmüş parseller deneme desenine göre 3 tekrarlamalı olarak yürütülmüştür. Bu çalışmada inorganik gübre olarak DAP, organik gübre olarak tavuk gübresi, vermikompost ve çiftlik gübreleri kullanılmış, Irmak 01 ve Deren bezelye çeşitlerinin morfolojik özelliklerinden bitki boyu, ilk bakla yüksekliği, dal sayısı, bitkide bakla sayısı, baklada tane sayısı ve 100 tane ağırlığına etkileri incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, bitki boyu 45.35-64.43 cm, ilk bakla yüksekliği 18.00-24.28 cm, dal sayısı 10.38-13.49 adet/bitki, bitkide bakla sayısı 7.03-11.93 adet/bitki, baklada tane sayısı 4.56-6.76 adet/bitki, 100 tane ağırlığı 18.08-21.94 g arasında değişim göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Bezelye, *Pisum sativum* L., gübre, morfolojik özellikler.

1. GİRİŞ

Bezelye yemeklik tane baklagil bitkilerinden biri olup, dünyada pek çok ülkede en fazla tüketilen baklagil bitkisi olurken, tüketim alışkanlığının yaygın olmaması sebebiyle ülkemizde ekim yapılan alan ve dolayısıyla üretim miktarı düşük kalmıştır. Son yıllar itibari ile dondurulmuş gıda ve konserve sanayinin gelişmesi ile ekim alanında ve üretim miktarında artışlar olan bezelye genelde kuru taneleri veya taze baklaları için yetiştirilmektedir (Öz ve Karasu, 2010).

Bezelye, kendine döllen, 14 kromozom sayısına sahip ($2n=2x=14$) ve baklagiller (*Leguminosae*) familyasına bağlı önemli bir yemeklik tane baklagildir (Dolezel ve Greilhuber, 2010). Kuru bezelye tohumlarında protein %23–33 oranında bulunurken, yağ %1, kül %3.3, selüloz % 4.4 ve karbonhidrat %58.5 içerdiği vurgulanmıştır (Özdemir, 2002).

Dünyada 2022 yılı FAO istatistik verilerine bakıldığında bezelyenin ekim alanı 7,159,928 ha, üretim miktarı 14,166,029.75 ton, verim miktarı ise ortalama 161,7 kg/da'dır.

Türkiye’de 2023 yılı TÜİK istatistiklerine göre bezelye ekim alanı 11,832 da, üretimi 3,789 ton, ortalama verim miktarı ise 321 kg/da’dır.

Bitki besin elementi içerikleri açısından ülkemizin tarım toprakları yeterli değildir (Başar, 2009). Yapılan yanlış gübre uygulamaları topraklarda tuz, ağır metal ve nitrat birikimine, mikroorganizma etkinliğinin bozulmasına, besin maddesi dengesizliğine, azot içeren gazların (ozon tabakasının parçalanmasına sebep olan gazlar) havaya verilmesi gibi problemlere neden olmaktadır (Sönmez vd., 2008). Düşük girdili tarım sistemlerinin geliştirilmesinde bezelye diğer baklagil bitkilerinde olduğu gibi atmosferdeki serbest azotu fikse etme yeteneğinden dolayı kullanılabilir baklagil bitkilerinin başında gelmektedir (Lewis vd., 2005).

Tarım girdilerini azaltmak, çevre ve ekolojiye verebilecek zararları en aza düşürmek ayrıca insan sağlığı açısından yetiştirebilme olanaklarını araştırmak için bezelye yetiştiriciliğinde organik gübrelerin bitkilerin morfolojik yapılarına etkilerini tespit etmek amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

2.MATERYAL ve YÖNTEM

2.1. Materyal

Deneme, 2023 yılında Van ili Gevaş ilçesinde çiftçiye ait arazide sulu şartlarda yazlık vejetasyon periyodunda kurulmuştur. Denemede; Doğu Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsünden temin edilen Irmak 01 ve Deren bezelye çeşitlerine ait tohumluk materyalleri kullanılmıştır. Gübre çeşitleri olarak çiftlik gübresi, tavuk gübresi, vermikompost ve DAP gübreleri kullanılmış olup bu gübreler gübre firmalarından temin edilmiştir. Çizelge 1.’ de çalışmada kullanılan bezelye çeşitlerinin bazı tarımsal özellikleri verilmiştir.

Çizelge 1. Araştırmada kullanılan bezelye çeşitlerinin bazı tarımsal özellikleri

Bitki Özellikleri	Irmak 01	Deren
Fizyolojik olum gün sayısı	102-138	102-138
Bitki Boyu (cm)	70-127	46-84
100 Tane Ağırlığı (g)	16,8-20,3	14,0-18,6
Protein Oranı (%)	23,6-25,4	26,2-26,5
Verim (kg/da)	224,9	223,9
İslah yöntemi	Seleksiyon-2016	
Hastalık durumu	Tescil denemeleri süresince hastalık görülmemiştir.	
Tescil yılı	2020	
Tescil sahibi	Doğu Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-Adana	

Uzun yıllar ortalamasına göre çalışmanın yapıldığı 2023 yılındaki ortalama sıcaklık değerlerinden yüksekte olduğu, Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında toplam yağış miktarları uzun yıllar ortalamasından düşük, Ağustos ve Eylül aylarında ise üstünde seyretmektedir. Ortalama nispi nem bakımından ise 2023 yılı ile uzun yıllar ortalama değerlerinin birbirlerine yakın değerlerde olduğu görülebilmektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Araştırma bölgesinin bazı iklim değerleri

Aylar	Ortalama Sıcaklık (C)		Toplam Yağış (mm)		Ortalama Nispi Nem (%)	
	2023	UYO	2023	UYO	2023	UYO
Mayıs	13.2	13.4	41.9	45.3	60.8	55.1
Haziran	19.8	18.8	7.4	16.4	49.3	47.1
Temmuz	24.1	22.7	0.5	6.9	42.2	42.3
Ağustos	25.3	22.9	10.2	5.3	31.9	40.5
Eylül	20.3	18.8	23.0	20.4	44.4	43.9
Ortalama	20.54	19.32			45.72	45.78
Toplam			83.0	94.3		

Kaynak. Van Meteoroloji Bölge Müdürlüğü

Denemenin yürütüldüğü Van-Gevaş'ta deneme alanlarından 2023 yılında ekim öncesi 0-20 ve 20-40 cm derinlikten toprak örnekleri alındıktan sonra incelemeler Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi laboratuvarında yapılmış olup elde edilen sonuçlar Çizelge 3'te belirtilmiştir.

Çizelge 3. Deneme alanından alınan toprak örneklerinin bazı kimyasal ve fiziksel özellikleri

Toprak Derinliği (cm)	Tekstür Sınıfı	Organik Madde (%)	Toplam Tuz (%)	Kireç (%)	pH	Fosfor (ppm)
0-20	Kumlu-tınlı-killi	2.35	0.095	17.3	7.61	6.71
20-40		2.21	0.081	17.8	7.55	5.85

2.2. Yöntem

Bu çalışma 2023 yılında deneme deseni olarak tesadüf bloklarında bölünmüş parseller 3 tekerrürlü olarak kurulmuştur. Araştırma parselleri 3.0 m x 2.5 m = 7.5 m² alanda, her parselde sıra arası mesafe 50 cm ve 5 sıra olacak şekilde yapılmıştır. 2 m bloklar, 1 m parseller arasında mesafe bırakılmıştır. Sonbaharda deneme alanı pulluk ile derin bir sürüm yapılmış olup ilkbahar mevsiminde yüzlek bir sürüm ekimden hemen önce yapılarak ekim için hazır hale getirilmiştir. Ekimden önce dekara çiftlik gübresi 350 kg, tavuk gübresi 250 kg, vermikompost 300 kg ve DAP gübresi 15 kg olacak şekilde gübre uygulamaları yapıldıktan sonra ekim işlemi, 18 Mayıs 2024 tarihinde, dekara 10 kg tohumluk kullanılarak el ile 4-5 cm derinliğe yapılmıştır.

Hasat bitkiler sararıp, baklaların kurumaya başladığı 05 Eylül 2024 tarihinde elle yapılmıştır. Hasat sonrası harman yine elle yapılmıştır. Parsellerde bulunan 5 sıradan parselin yanlarındaki birer sıra ve geriye kalan sıraların başlarından kenar tesiri olarak 50 cm gözlem

dışı bırakılmış olup geriye kalan 3.0 m² (2 m x 1.5m)'lik alandan tesadüfi olarak 20 bitki seçilmiş ve bu bitkilerden veriler elde edilmiştir. Denemede yabancı ot mücadelesi çiçeklenme dönemine kadar iki kez elle yolma şeklinde yapılmıştır. Birinci çapa ile birlikte seyreltme işlemi, ikinci çapa yapıldıktan sonra da boğaz doldurma işlemi yapılmıştır. Sulama, damlama sulama sistemi ile belirli aralıklarla düzenli bir şekilde yapılmıştır.

3.BULGULAR ve TARTIŞMA

Çalışmada verim ve verim özellikleri ile ilgili Şehirali (1998), Akçin (1974), Gülümser (1981), Kaçar (1972), Önder vd. (2013), Bremner (1965) gibi araştırmacıların uyguladıkları yöntemler esas alınarak ölçümler yapılmıştır.

Bezelyenin (*Pisum sativum* L.) morfolojik özelliklerine gübre uygulamalarının etkisinin araştırıldığı çalışmada, deneme deseni olarak “Tesadüf Bloklarında Bölünmüş Parseller” e göre elde edilen verilere yönelik istatistiksel analizler CoStat 6.303 istatistik programı kullanılarak yapılmıştır. LSD (0.05) çoklu karşılaştırma testi ortalamaların karşılaştırılmasında kullanılmıştır.

3.1. Bitki Boyu

Bezelyede (*Pisum sativum* L.) inorganik ve organik gübre uygulamalarının etkisinin araştırıldığı çalışmada yapılan istatistik analizlerine göre çeşitlerin bitki boyuna etkisi önemsiz ($P<0.05$), uygulamalar ve çeşit x uygulama interaksiyonlarının etkisi ise önemli ($P>0.01$) olduğu saptanmıştır (Çizelge 4).

Bu çalışma sonucunda Irmak 01 bezelye çeşidinden en yüksek bitki boyu 64.43 cm, en kısa 45.35 cm olarak elde edilirken, Deren bezelye çeşidinden en yüksek bitki boyu 52.26 cm, en kısa 50.90 cm olarak elde edilmiştir. Irmak 01 ve Deren olan her iki bezelye çeşitlerinden de en yüksek bitki boyu tavuk gübre uygulamasından, kontrol uygulamasından ise en kısa bitki boyu ölçülmüştür. Ortalama bitki boyu Irmak 01 çeşidinde 52.66 cm, Deren çeşidinde ise 53.19 cm olarak ölçülmüştür (Çizelge 4).

Gübre uygulamalarının bitki boyuna etkisinin önemli olduğunu bildiren Başdemir vd. (2020), Soysal ve Erman 2020, Soysal vd. (2020), Özalp (2010), Yeşilbaş (2015) ve Eker (2019) yaptığımız çalışmayla benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Uçar ve Erman (2020) nohut bitkisinde yaptıkları çalışmada en yüksek bitki boyunu yıllar ortalamasına göre tavuk gübresinden (200 kg/da), yine aynı şekilde Yeşilbaş (2015) mercimek bitkisinde uyguladıkları gübrelerden en yüksek bitki boyunu tavuk gübresinden, en kısa gübre uygulanması yapmadıkları kontrol parsellerinden elde ettiklerini bildirerek çalışmada elde edilen verileri destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

3.2. İlk Bakla Yüksekliği

İnorganik ve organik gübre uygulamalarının bezelyede (*Pisum sativum* L.) etkisinin araştırıldığı çalışmada yapılan istatistik analizlerine göre uygulamaların ilk bakla yüksekliğine

etkisi önemli ($P>0.01$), çeşitler ve çeşit x uygulama interaksiyonlarının etkisi önemsiz ($P<0.05$) olarak saptanmıştır (Çizelge 4).

Çalışmada en yüksek ilk bakla yüksekliği Irmak 01 bezelye çeşidinden 23.55 cm, en kısa 18.00 cm olarak elde edilirken, en yüksek Deren bezelye çeşidinden 24.28 cm, en kısa 19.33 cm olarak elde edilmiştir. Irmak 01 ve Deren olan her iki bezelye çeşitlerinden de en yüksek ilk bakla yüksekliği tavuk gübre uygulamasından, en kısa ise kontrol uygulamasından elde edilmiştir. Ortalama ilk bakla yüksekliği Irmak 01 çeşidinde 20.57 cm, Deren çeşidinde ise 21.63 cm olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4).

Baklagillerde toprak yüzeyine yakın oluşan ilk baklalar hasat yapılırken fazla tane kaybına neden olmaktadır. Ayrıca ilk baklanın yüksekte oluşması hasadın makine ile yapılabilmesi için gerekmektedir (Bakoğlu ve Memiş, 2002). Çalışmada en yüksek ilk bakla yüksekliği tavuk gübresi uygulamalarından elde edilmiş olup bu sonuçlara göre elde edilen bitkilerden hasat kaybı en aza indirildiği gibi makine ile hasat yapılabilmesi kolaylaşacaktır. Çalışmayla benzer sonuçlar elde eden araştırmacılar Yeşilbaş (2015) mercimek, Bulut (2013) fasulye bitkilerinde tavuk gübresi uygulamasından en yüksek ilk bakla yüksekliğini, en düşük kontrol uygulamasından elde ettiklerini bildirmişlerdir.

3.3. Dal Sayısı

Bezelyede (*Pisum sativum* L.) inorganik ve organik gübre uygulamalarının etkisinin araştırıldığı çalışmada yapılan istatistik analizlerine göre dal sayısına uygulamaların etkisi önemli ($P>0.05$), çeşitler ve çeşit x uygulama interaksiyonların etkisi önemsiz ($P<0.05$) bulunmuştur (Çizelge 4).

Irmak 01 bezelye çeşidinden en fazla dal sayısı 13.49 adet, en az 10.38 adet olarak elde edilirken, Deren bezelye çeşidinden en fazla dal sayısı 13.01 adet, en az 11.31 adet olarak elde edilmiştir. Irmak 01 ve Deren olan her iki bezelye çeşitlerinden de en fazla dal sayısı çiftlik gübre uygulamasından, en az dal sayısı ise kontrol uygulamasından ölçülmüştür. Ortalama dal sayısını Irmak 01 çeşidinde 11.83 adet, Deren çeşidinde ise 12.27 adet olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4).

Dallanma bitkinin çeşit özelliği, yetiştirildiği çevre koşulları ile yetiştirme teknikleri farklılık göstermesine neden olabilmektedir. Zeidan (2007) ile Saket vd. (2014) Dal sayısını organik gübre uygulamasının artırdığını ifade etmişlerdir. Bu ifadeler çalışmada elde edilen sonuçları destekler niteliktedir.

3.4. Bakla Sayısı

İnorganik ve organik gübre uygulamalarının bezelyede (*Pisum sativum* L.) etkisinin araştırıldığı çalışmada yapılan istatistik analizlerine göre uygulamaların bakla sayısına etkisi önemli ($P>0.01$), çeşitler ve çeşit x uygulama interaksiyonlarının etkisi önemsiz ($P<0.05$) olarak saptanmıştır (Çizelge 4).

Çalışmada Irmak 01 bezelye çeşidinden en fazla bakla sayısı 11.93 adet, en az 7.03 adet olarak elde edilirken, Deren bezelye çeşidinden en fazla bakla sayısı 11.73 adet, en az 8.70 adet

olarak elde edilmiştir. Irmak 01 ve Deren olan her iki bezelye çeşitlerinden de en fazla bakla sayısı tavuk gübre uygulamasından, kontrol uygulamasından ise en az olduğu ölçülmüştür. Ortalama bakla sayısını Irmak 01 çeşidinde 9.38 adet, Deren çeşidinde ise 10.17 adet olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4).

Çalışmayla benzer sonuçları elde eden araştırmacılar Gökso (2012) bezelye bitkisi ile yaptığı araştırmada en fazla bakla sayısını tavuk gübresi uygulamasından, Yeşilbaş (2015) mercimek bitkisi ile yürüttüğü çalışmada en fazla bakla sayısını tavuk gübresi uygulamasından, en az ise kontrol uygulamasında elde ettiklerini ifade etmişlerdir.

3.5. Baklada Tane Sayısı

Bezelyede (*Pisum sativum* L.) inorganik ve organik gübre uygulamalarının etkisinin araştırıldığı çalışmada yapılan istatistik analizlerine göre baklada tane sayısına uygulamaların etkisi önemli ($P>0.01$), çeşitler ve çeşit x uygulama interaksiyonların etkisi önemsiz ($P<0.05$) olarak saptanmıştır (Çizelge 4).

Irmak 01 bezelye çeşidinden en fazla baklada tane sayısı 6.76 adet, en az 5.12 adet olarak elde edilirken, Deren bezelye çeşidinden baklada tane sayısını en fazla 6.71 adet, en az 4.56 adet olarak saptanmıştır. Irmak 01 ve Deren olan her iki bezelye çeşitlerinden de en fazla baklada tane sayısı çiftlik gübre uygulamasından, en az ise kontrol uygulamasından ölçülmüştür. Ortalama baklada tane sayısını Irmak 01 çeşidinde 6.01 adet, Deren çeşidinde ise 5.59 adet olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4).

Çalışmamızla benzer sonuçları elde eden Saket vd. (2014) mercimekte verim parametrelerine organik ve inorganik gübrelemenin etkisini araştırmak için yürüttükleri çalışmalarında en fazla baklada tane sayısının çiftlik gübresi uygulamasından, çiftlik gübresi uygulamasından sonra ise en fazla tavuk gübresi uygulamasından elde ettiklerini bildirmişlerdir.

3.6. 100 Tane Ağırlığı

Bezelyede (*Pisum sativum* L.) inorganik ve organik gübre uygulamalarının etkisinin araştırıldığı çalışmada yapılan istatistik analizlerine göre 100 tane ağırlığına uygulamaların etkisi önemli ($P>0.01$), çeşitler ve çeşit x uygulama interaksiyonların etkisi önemsiz ($P<0.05$) olarak saptanmıştır (Çizelge 4).

Bu çalışma sonucunda Irmak 01 bezelye çeşidinden en fazla 100 tane ağırlığı 21.03 g, en az 18.08 g olarak elde edilirken, Deren bezelye çeşidinden en fazla 100 tane ağırlığı 21.94 g, en az 19.67 g olarak elde edilmiştir. Irmak 01 ve Deren olan her iki bezelye çeşitlerinden de en fazla 100 tane ağırlığı tavuk gübre uygulamasından, kontrol uygulamasından ise en az olduğu ölçülmüştür. Ortalama 100 tane ağırlığı Irmak 01 çeşidinde 19.65 g, Deren çeşidinde ise 21.08 g olarak saptanmıştır (Çizelge 4).

Gökso (2012) ve Yeşilbaş (2015) yürüttükleri çalışma neticesinde yaptıkları varyans analizi sonuçlarına göre gübre uygulamalarının 100 tane ağırlığına etkisini önemli ($P>0.01$) bulduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca Yeşilbaş (2015) mercimekte yürüttüğü araştırmada en

yüksek bin tane ağırlığını tavuk gübre uygulamasından, kontrol uygulamasından en düşük olarak elde ettiğini belirtmiş olup çalışmada elde edilen verileri destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Çizelge 4. Çalışmada incelenen özellikler

Çeşit	Uygulama	Bitki boyu (cm)	İlk bakla yüksekliği (cm)	Dal sayısı (adet)	Bakla sayısı (adet)	Baklada tane sayısı (adet)	100 Tane ağırlığı (g)
Irmak 01	Kontrol	45,35 g***	18,00 c	10,38 d	7,03 d	5,12 bc	18,08 f
	DAP gübresi	47,08 f	20,02 b	11,17 cd	7,67 cd	5,60 a-c	18,28 f
	Tavuk gübresi	64,43 a	23,55 a	12,22 a-c	11,93 a	6,56 a	21,03 bc
	Çiftlik gübresi	56,02 b	20,67 b	13,49 a	10,17 b	6,76 a	20,52 cd
	Vermikompost	50,41 e	20,60 b	11,88 bc	10,07 b	6,02 ab	20,35 d
Ortalama		55,66	20,57	11,83	9,38	6,01	19,65
Deren	Kontrol	50,90 e	19,33 b	11,31 cd	8,70 bc	4,56 c	19,67 e
	DAP gübresi	51,85 d	19,81 b	11,75 bc	9,05 bc	4,90 bc	20,67 cd
	Tavuk gübresi	55,26 b	24,28 a	12,90 ab	11,73 a	6,03 ab	21,94 a
	Çiftlik gübresi	54,11 c	24,20 a	13,01 ab	11,51 a	6,71 a	21,68 a
	Vermikompost	53,85 c	20,54 b	12,40 a-c	9,85 b	5,74 a-c	21,42 ab
Ortalama		53,19	21,63	12,27	10,17	5,59	21,08
F Değerleri							
Uygulama		**	**	*	**	**	**
Çeşit		ns	ns	ns	ns	ns	ns
Uygulama x Çeşit		**	ns	ns	ns	ns	ns
CV (%)		4,25	6,59	9,26	12,23	11,38	3,59
LSD		2,75	1,70	1,36	1,46	0,81	0,89

*: %5 düzeyinde önemli, **: %1 düzeyinde önemli, ns: istatistiksel olarak önemli değil, ***: aynı sütunda bulunan ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak önemli değildir.

4. SONUÇ

Son dönemlerdeki ekonomik sebeplerden dolayı inorganik gübre fiyatlarındaki aşırı artışlar çiftçileri ekonomik anlamda çıkmaza sokarken bu gübrelerin kullanımı ile çevreye verilen zararlar bilinmektedir. Hem çiftçilerin bu ekonomik çıkmazdan çıkmalarına yardımcı olmak hem de çevreye verilecek zararları en az seviyeye düşürebilmek için iyi bir alternatif olan organik gübrelerin kullanımı her geçen gün artmaktadır. Çiftçilere tarım yaparken ışık tutacak ve fikir verecek bu çalışma ile bezelye yetiştiriciliğinde hangi organik gübre kullanımı ile bezelyenin nasıl geliştiği konusunda fikir vereceği bir çalışma olduğu düşünülmektedir. Araştırma sonucunda en iyi gelişim gösteren çeşit deren bezelye çeşidi olurken tavuk ve çiftlik gübresine bitkilerin daha iyi tepki verdiği tespit edilmiştir. Uygulama yapılan diğer gübrelerden de bezelye bitkileri olumlu gelişim gösterip iyi tepkiler alınmış olup en iyi netice her iki çeşit bezelye çeşidinde de tavuk ve çiftlik gübresi uygulamalarından elde edilmiştir. Dolayısıyla

benzer ekolojik koşullarda Deren ve Irmak 01 bezelye çeşitleri kullanılarak yapılacak yetiştiricilikte organik gübre olarak tavuk veya çiftlik gübresi uygulamaları yapıldığında daha iyi morfolojik yapıya sahip bezelye bitkileri elde edilebilir.

KAYNAKLAR

- Akçin, A., *Erzurum Şartlarında Yetiştirilen Kuru Fasulye Çeşitlerinde Gübreleme, Ekim Zamanı ve Sıra Aralığının Dane Verimine Etkisi ile Bu Çeşitlerin Bazı Fenolojik, Morfolojik ve Teknolojik Karakterleri Üzerine Bir Araştırma*. Atatürk Üniversitesi. Ziraat Fak. Yayınları No: 157, 1974.
- Bakoğlu, A. ve Memiş, A., Farklı oranlarda ekilen adi fiğ (*Vicia sativa* L.) ve arpa (*Hordeum vulgare* L.) karışımlarında tohum verimi ve bazı özelliklerin belirlenmesi, Fırat Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 14 (1), 29-35, 2002.
- Başdemir, F., Türk, Z., İpekeşen, S., Tunç, M., Eliş, S., Bicer, B., Bazı Bakla (*Vicia faba* L.) Çeşitlerinde Gübre Uygulamalarının Verim ve Verim Unsurlarına Etkisi. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 7(3), 749-756, 2020.
- Bulut, N., *Aşılı Aşısız Koşullarda Fasulye (Phaseolus Vulgaris L.) Organik Gübrelerin Verim ve Verim Ögeleri Üzerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Van, 2013.
- Bremner, J.M., Total nitrogen pp: 1149-1178. Methods of soil analysis. Part 2. Chemical and microbiological properties. Ed. C.A. Black. Amer. Soc. of Agron. Inc. Pub. Agron. Series. No: 9, Madison, Wisconsin, U.S.A., 1965.
- Dolezel J, Greilhuber J., Nuclear genome size. Are we getting closer? Cytometry 77, 635-642, 2010.
- Eker, S., *Bazı nohut çeşitlerinde farklı gübre uygulamalarının verim ve verim unsurlarına etkisi*, Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır, 2019.
- FAO., 2022. FAOSTAT. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> (Erişim tarihi: 13.12.2024).
- Göksu, E., *Bezelye (Pisum sativum L.)'de kimyasal, organik ve mikrobiyal gübrelemenin verim ve verim özelliklerine etkileri*, Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa, 2012.
- Kaçar, B., *Bitki ve Toprağın Analizleri. II. Bitki Analizleri*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları 453. Ankara, 1972.
- Lewis, G., Schrirer, B., Mackinder, B., Lock, M., Legumes of the World; Royal Botanical Gardens: Kew, UK. Bezelye, *Leguminosae* (baklagiller) familyasında, *Faboideae*, 2005.
- Önder, M., Kahraman, A., Ceyhan, E., Correlation and path analysis for yield and yield components in common bean genotypes (*Phaseolus vulgaris* L.). Ratarstvo i povrtarstvo, 50(2), 14-19, 2013.

Özalp, M., *Geleneksel gübreleme ile farklı organik gübre kaynaklarının tir buğday'ında (Triticum aestivum L. var. leucospermum (Körn.) Farw.) verim ve bazı verim öğeleri üzerine etkisi*, Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Van, 2010.

Özdemir, S., *Yemelik tane baklagiller*. Hasat Yayıncılık. 2002.

Saket, S., Singh, S.B., Namdeo, K.N., Parihar, S. S., Effect of organic and inorganic fertilizers on yield, quality and nutrients uptake of lentil. *Annals of Plant and Soil Research* 16 (3): 238-241, 2014.

Soysal, S., Erman, M., Siirt Ekolojik Koşullarında Mikrobiyolojik ve İnorganik Gübrelemenin Nohut (*Cicer arietinum* l.)'un Verim, Verim Öğeleri Ve Nodülasyonu Üzerine Etkilerinin Araştırılması, *ISPEC Tarım Bilimleri Dergisi*, 4(3), 2020.

Soysal, S., Uçar, Ö., & Erman, M. (2020). Siirt ili ekolojik koşullarında DAP (Diamonyumfosfat) gübresi dozlarının nohut (*Cicer arietinum* L.)'un tane verimi ve bazı verim özelliklerine etkileri. *ISPEC Journal of Agricultural Sciences*, 4(4), 834-842.

Sönmez, İ., Kaplan, M., Sönmez, S., Kimyasal gübrelerin çevre kirliliği üzerine etkileri ve çözüm önerileri. *Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Derim Dergisi*, 25(2), 24-34, 2008.

Şehirli, S., *Yemelik Dane Baklagiller*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1089, Ders Kitabı: 314, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1988.

TÜİK., 2023. İstatistiki Göstergeler. (Erişim Tarihi: 02.12.2024).

Uçar, Ö., ve Erman, M., Farklı Sıra Arası Mesafeleri, Tavuk Gübresi Dozları ve Tohum Ön Uygulamalarının Nohut (*Cicer arietinum* L.)'Un Verim Ve Verim Özellikleri Üzerine Etkileri. *ISPEC Journal of Agricultural Sciences*, 4(4), 875-901, 2020.

Yeşilbaş, C., *Van koşullarında organik ve inorganik gübrelemenin mercimekte (Lens culinaris Medic.) verim ve bazı verim öğeleri üzerine etkisi*, Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Van, 2015.

Zeidan, M.S., Effect of organic manure and phosphorus fertilizers on growth, yield and quality of lentil plants in sandy soil. *Research Journal of Agriculture and Biological Sciences*, 3(6): 748-752, 2007.

MEDİKAL TURİZMDE HASTA BEKLENTİLERİ VE MEMNUNİYET DÜZEYİ: DÜZCE ÜNİVERSİTESİ GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksel Lisans Öğrencisi, Leila Mahjour NIARI¹, Doç. Dr., Züleyhan BARAN²

¹ Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Sağlık Turizmi,
leilamahjourniari2001@gmail.com - 0009-0001-9435-6993

² Düzce Üniversitesi, Akçakoca MYO, Turizm ve Otel İşletmeciliği,
zuleyhanbaran@gmail.com - 0000-0003-4804-5622

ÖZET

Bu çalışma, Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde medikal turizm kapsamında hasta beklentileri ve memnuniyet düzeylerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, sağlık hizmetlerinden yararlanan 23 katılımcıyla yüz yüze anket yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bulgular, memnuniyetin cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi ve geldikleri bölge gibi demografik faktörlerden önemli ölçüde etkilendiğini ortaya koymuştur. Özellikle, farklı demografik grupların hizmet beklentileri ve memnuniyet düzeylerinde belirgin farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, medikal turizm politikalarının, daha duyarlı ve bireysel ihtiyaçlara uygun hizmet sunumuna odaklanacak şekilde yeniden şekillendirilmesi önerilmektedir. Araştırmanın pratik katkıları arasında, demografik faktörlere göre farklılaştırılmış hizmet modellerinin geliştirilmesi ve memnuniyeti artırmaya yönelik spesifik stratejilerin belirlenmesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının medikal turizmdeki rolü ve potansiyeli, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet avantajı sağlaması açısından vurgulanmıştır. Çalışma, literatürde hasta memnuniyeti ve medikal turizm ilişkisini ele alan sınırlı sayıdaki araştırmaya yeni bir bakış açısı kazandırarak özgün bir katkı sunmaktadır. Medikal turizmin büyümesi ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin iyileştirilmesi hedefiyle, elde edilen bulguların politika yapıcılar ve sağlık sektörü profesyonelleri için önemli bir rehber olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Medikal turizm, beklentiler, memnuniyet, geleneksel ve tamamlayıcı tıp, Düzce Üniversitesi.

PATIENT EXPECTATIONS AND SATISFACTION LEVEL IN MEDICAL TOURISM: DUZCE UNIVERSITY TRADITIONAL AND COMPLEMENTARY MEDICINE APPLICATION AND RESEARCH CENTER

ABS

This study aims to analyze patient expectations and satisfaction levels within the scope of medical tourism at Duzce University Traditional and Complementary Medicine Application and Research Center. The research was conducted using a face-to-face survey method with 23 participants who utilized health services. The findings revealed that satisfaction is significantly influenced by demographic factors such as gender, marital status, education level, and the region of origin. Notably, distinct differences were observed in service expectations and satisfaction levels across different demographic groups. Accordingly, it is recommended that medical tourism policies be reshaped to focus on oriented and needs based service delivery. The practical contributions of the study include the development of service models differentiated by demographic factors and the identification of specific strategies to enhance satisfaction. Furthermore, the role and potential of traditional and complementary medicine practices in medical tourism are emphasized as a competitive advantage at both national and international levels. By providing a fresh perspective, this study contributes uniquely to the limited literature addressing the relationship between satisfaction and medical tourism. The findings are expected to serve as a valuable guide for policymakers and healthcare professionals, aiming to foster the growth of medical tourism and improve the quality of health services.

Keywords: Medical tourism, expectation, satisfaction, traditional and complementary medicine, Duzce University.

1. GİRİŞ

Medikal turizm, bireylerin tedavi, rehabilitasyon ve teşhis süreçlerinde hizmet alımı amacıyla ulusal veya uluslararası seyahat etmelerini kapsayan geniş bir sektör olarak son yıllarda hızla büyümektedir. Küreselleşen dünya ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle bireyler, yaşadıkları bölgede sunulan sağlık hizmetlerinden memnun kalmadıklarında veya daha uygun maliyetli alternatifler aradıklarında, başka bölgelere veya ülkelere seyahat etmeyi tercih etmektedir (Hayran, 1997). Özellikle medikal turizm, uygun maliyetli tedavi alternatifleri, yüksek kaliteli hizmetler ve teknolojik altyapının sunduğu avantajlarla sağlık sektöründe önemli bir ekonomik

değer yaratmaktadır (Connell, 2006). Türkiye, bu alanda coğrafi konumu, kültürel bağları, termal kaynakları ve gelişmiş sağlık altyapısı sayesinde uluslararası hasta pazarında lider ülkelerden biri haline gelmiştir (Heung, Kucukusta ve Song, 2011; Akbolat ve Deniz, 2017). Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi, medikal turizmdeki potansiyelini artırmaya yönelik çalışmalar yürüten önemli bir sağlık kuruluşudur. Merkezde sunulan hizmetler, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını modern tıp yöntemleriyle entegre ederek, geniş bir hasta kitlesine hitap etmektedir. Bu bağlamda, verilen sağlık hizmetlerinin hasta beklentileriyle uyumunun sağlanması ve memnuniyet düzeylerinin ölçülmesi, hem merkezde sunulan hizmetlerin kalitesini artırmak hem de bölgenin medikal turizm politikalarını şekillendirmek açısından kritik bir öneme sahiptir (Baytok ve Pelit, 2017). Bu çalışma, Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Merkezi'ni tercih eden hastaların beklentilerini anlamayı, memnuniyet düzeylerini ölçmeyi ve elde edilen bulgular doğrultusunda sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Hasta memnuniyeti ve hizmet kalitesi arasındaki ilişki, yalnızca bireysel sağlık deneyimlerini geliştirmekle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda Türkiye'nin medikal turizm gelirlerini artırma potansiyelini de ortaya koymaktadır (Kanıboz ve Baktır, 2024).

Sağlık turizmi alanında yapılan bu çalışma, literatüre katkıda bulunmayı hedeflemenin yanı sıra, sektördeki profesyoneller ve politika yapımcılar için rehber niteliği taşımaktadır. Çalışmanın bulguları, medikal turizmde sunulan hizmetlerin daha etkili planlanmasına ve hasta memnuniyetine dayalı bir hizmet anlayışının benimsenmesine yönelik değerli öneriler içermektedir.

2. LİTERATÜR

Sağlık hizmetleri sektörünün önemli bir alt dalı olan medikal turizm, bireylerin teşhis, tedavi ve rehabilitasyon süreçlerini kapsayan sağlık hizmetleri için farklı bölgelere veya ülkelere seyahat etmesini içermektedir. Medikal turizm alanında yapılan çalışmalar, hasta memnuniyetinin sağlık hizmetlerinin başarısı ve sürdürülebilirliği açısından temel bir gösterge olduğunu vurgulamaktadır (Hayran, 1997). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık, yalnızca hastalığın veya sakatlığın olmaması değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal tam iyilik hali olarak tanımlanmakta, bu da sağlık hizmetlerinin çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmektedir. Medikal turizm, hasta memnuniyetinin artırılması için hizmet kalitesinin geliştirilmesine yönelik planlamaların önemini de vurgulamaktadır (Karadağ, 2007). Bununla birlikte, literatürde hasta beklentilerinin, sağlık hizmetlerinin niteliği, iletişim kalitesi ve ulaşılabilirlik gibi birçok faktörden etkilendiği belirtilmektedir (Yılmaz, 2001; Kanıboz ve Baktır, 2024).

2.1. Medikal Turizm ve Türkiye'nin Konumu

Medikal turizm, bireylerin medikal bakım, cerrahi müdahale veya rehabilitasyon hizmeti almak üzere kendi ülkelerinden başka bir ülkeye seyahat etmesini ifade eder. Bu tür turizmde, düşük maliyet, gelişmiş teknolojik altyapı ve nitelikli sağlık personeli önemli tercih sebepleridir (Smith ve Puczko, 2009). Özellikle Türkiye gibi ülkeler, hem tedavi hem de tatil imkanlarını bir arada sunarak medikal turizmi daha çekici hale getirmektedir (Bookman ve Bookman, 2007).

Türkiye, dünya çapında medikal turizmdeki başarısıyla dikkat çeken ülkelerden biridir. Uluslararası JCI (Joint Commission International) akreditasyonuna sahip hastaneler, nitelikli

sağlık profesyonelleri ve uygun maliyetli tedavi seçenekleri, Türkiye'nin bu sektördeki avantajları arasında yer almaktadır (Horowitz, Rosensweig ve Jones, 2007). Özellikle İstanbul, Antalya ve İzmir gibi şehirler, geniş tedavi imkanlarının yanı sıra turistik cazibe merkezleriyle de öne çıkmaktadır (Lunt, Hardey ve Mannion, 2010). Bu kapsamda medikal turizmde Türkiye, son yıllarda uluslararası hasta pazarında rekabetçi bir destinasyon haline gelmiştir. Türkiye'nin bu alandaki avantajları arasında yüksek teknolojik altyapıya sahip sağlık kurumları, nitelikli sağlık personeli ve uygun maliyetli hizmetler yer almaktadır (Akbolat ve Deniz, 2017). Özellikle İstanbul, Ankara ve Antalya gibi büyük şehirler, medikal turizm açısından dikkat çekerken, termal kaynaklar ve geleneksel tıp uygulamaları gibi özgün hizmetler de bu alandaki çeşitliliği artırmaktadır.

Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi, Türkiye'nin medikal turizm potansiyelini artıran önemli kuruluşlardan biridir. Merkezde sunulan akupunktur, kupa terapisi ve bitkisel tedaviler gibi hizmetler, modern tıp uygulamalarını destekleyen önemli tamamlayıcı unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Bozok, İlban ve Köroğlu, 2008).

2.2. Medikal Turizm ve Türkiye'nin Konumu

Hasta beklentileri, bireylerin sağlık hizmetleri deneyiminden elde etmek istedikleri sonuçlara yönelik düşüncelerini ve ihtiyaçlarını ifade eder. Bu beklentiler, demografik özellikler, kültürel arka plan ve bireysel sağlık durumu gibi faktörlerden etkilenmektedir (Parasuraman, Zeithaml ve Berry, 1988). Özellikle uluslararası hastalar, dil desteği, kişiselleştirilmiş hizmet ve tedavi sonrası bakım gibi unsurlara büyük önem vermektedir (Eissler ve Casken, 2013).

Hasta memnuniyeti, sağlık hizmetlerinin kalite göstergesi olarak değerlendirilen önemli bir kavramdır. İletişim kalitesi, tedavi sürecinin etkinliği ve sağlık personelinin yetkinliği, memnuniyeti etkileyen kritik unsurlar arasındadır (Donabedian, 1988). Literatürde, doktor-hasta ilişkisi ve sağlık personelinin empatik yaklaşımı gibi faktörlerin hasta memnuniyetine pozitif katkıda bulunduğu vurgulanmaktadır (Rao, Peters ve Bandeen-Roche, 2006). Bu kapsamda hasta beklentileri, bireylerin demografik özellikleri ve sağlık hizmetlerinden edindikleri deneyimlerle şekillenmektedir. Demografik faktörler, hasta memnuniyeti üzerinde belirleyici rol almaktadır (Yılmaz, 2001). Örneğin, kadın hastaların sağlık hizmetlerinden daha memnun olduğu, yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin ise beklentilerinin daha yüksek olması nedeniyle memnuniyetsizlik yaşayabildiği literatürde belirtilmiştir (Kanıboz ve Baktır, 2024). Bunun yanı sıra, sağlık personelinin iletişim becerileri ve hastaya yaklaşım biçimi, memnuniyet üzerinde kritik bir rol oynamaktadır. Doktor-hasta ilişkisi, hasta beklentilerinin karşılanması ve memnuniyetin sağlanması için temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Karadağ, 2007).

2.3. Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp ve Türkiye'de Geleneksel Tıbbın Rolü

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp, modern tıba alternatif veya destekleyici olarak kullanılan tedavi yöntemlerini içermektedir (World Health Organization, 2013). Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları, medikal turizmin önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Akupunktur, fitoterapi, kupa terapisi ve aromaterapi gibi uygulamalar, hastalar için doğal ve düşük yan etki riski taşıyan seçenekler sunmaktadır (Baytok ve Pelit, 2017).

Türkiye, zengin termal kaynakları ve geleneksel tıp uygulamalarıyla medikal turizmde benzersiz bir destinasyon sunmaktadır. Bu tür uygulamalar, modern sağlık hizmetlerine entegre

edilerek uluslararası hastaların ilgisini çekmekte ve Türkiye'nin medikal turizm gelirlerini artırmaktadır (Erdem ve Bostan, 2020).

Düzce Üniversitesi'nde sunulan bu tür uygulamalar, doğal tedavi yöntemlerine yönelen bireyler için cazip bir alternatif oluşturmaktadır. Bu tür hizmetler, yalnızca bireysel sağlık deneyimlerini iyileştirmekle kalmayıp, aynı zamanda Türkiye'nin medikal turizm gelirlerini artırma potansiyeline de katkı sağlamaktadır. Geleneksel tıp uygulamalarının bilimsel altyapı ile desteklenmesi, uluslararası hasta güvenini artırarak medikal turizmin büyümesini desteklemektedir (Baytok ve Pelit, 2017).

Bu çalışmanın bulguları, sağlık hizmetlerinde hasta beklentilerini karşılamak için stratejik politikalar geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının bilimsel temellerle desteklenmesi ve uluslararası akreditasyon süreçlerinin yaygınlaştırılması, Türkiye'nin medikal turizmdeki konumunu güçlendirecek önemli adımlardır. Ayrıca, dil desteği, kültürel hassasiyet ve tedavi sonrası bakım gibi unsurların iyileştirilmesi, hasta memnuniyetini artırmak için kritik öneme sahiptir.

3. YÖNTEM

Bu araştırma, Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde sağlık turizmi hizmetlerinden yararlanan hastaların beklentilerini ve memnuniyet düzeylerini incelemek amacıyla tanımlayıcı bir tasarım benimseyerek gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın yöntem bölümü, araştırmanın modeli, veri toplama teknikleri, örneklem seçimi ve veri analizi süreçlerini kapsamaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma, hasta beklentileri ve memnuniyet düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedefleyen nicel bir araştırma modeli kullanılarak yürütülmüştür. Bu model, belirli bir örneklem grubundan toplanan verilerin istatistiksel analiz yoluyla değerlendirilmesiyle sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesine yönelik çıkarımlar yapmayı amaçlamaktadır (Creswell, 2014). Çalışma, betimsel analiz yöntemlerini temel alarak, sağlık hizmetlerinin demografik değişkenler üzerindeki etkisini de incelemektedir.

3.2. Örneklem Seçimi

Araştırmanın örneklemini, Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde hizmet almış ve araştırma kriterlerini karşılayan 23 katılımcıdan oluşmaktadır. Örneklem seçiminde, kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, erişilebilir hasta grubundan veri toplanmasını sağlamış ve çalışmanın hedef kitlesini temsil eden bir grup oluşturulmasına olanak tanımıştır (Patton, 2002). Çalışmaya katılan hastaların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim seviyesi ve geldikleri bölge gibi demografik özellikleri, analiz aşamasında dikkate alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi tercih edilmiştir. Anket formu, daha önce yapılan benzer çalışmalardan uyarlanmış ve bu çalışmanın özel bağlamına uygun

hale getirilmiştir (Parasuraman, Zeithaml ve Berry, 1988). Anket üç ana bölümden oluşmaktadır:

1. **Demografik Bilgiler:** Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum ve geldikleri bölge gibi temel demografik özelliklerini kapsayan sorular.
2. **Hasta Memnuniyeti:** Katılımcıların aldıkları hizmetin memnuniyet düzeyini değerlendiren 5'li Likert ölçeğine dayalı sorular.
3. **Hasta Beklentileri:** Katılımcıların sağlık hizmetlerinden beklentilerini ve deneyimlerini anlamaya dayalı açık uçlu sorular.

Anketler, araştırma ekibi tarafından bizzat uygulanmış ve her bir görüşme yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Veriler, anonimlik ve gizlilik ilkelerine uygun olarak toplanmıştır.

3.4. Veri Analizi

Toplanan veriler, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi, nitel verilerin sistematik ve objektif bir şekilde kategorilere ayrılarak analiz edilmesine olanak tanıyan bir yöntemdir (Krippendorff, 2018). Açık uçlu görüşme soruları, betimsel analiz ile yorumlanmıştır.

3.5. Etik İlkeler

Bu araştırmada etik ilkelere uygunluk sağlanmıştır. Katılımcılardan, araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgilendirildikten sonra sözlü ve yazılı onay alınmıştır. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve elde edilen veriler yalnızca araştırma amacıyla kullanılmıştır (American Psychological Association, 2020). Katılım gönüllülük esasına dayandırılmıştır. Araştırma süresince, katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve etik ilkeler çerçevesinde hareket edilmiştir.

3.6. Araştırma soruları

Araştırma kapsamında demografik özellikleri belirlemeye yönelik ve hasta memnuniyetini anlamaya yönelik sorular dışında hastaların beklentilerini anlamaya yönelik aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

1. **Sağlık hizmeti alırken karşılaştığınız en önemli zorluk nelerdi?** Bu sorunun amacı, hastaların sağlık hizmetleri sürecinde yaşadıkları temel problemleri belirlemektir. Özellikle medikal turizm kapsamında bu zorlukların analiz edilmesi, hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik somut önerilerin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.
2. **Sağlık personelinin size yaklaşımı ve tedavi süreci hakkında düşünceleriniz nelerdir?** Bu soru, sağlık personelinin iletişim becerileri, profesyonellik düzeyi ve hastalarla kurduğu ilişkiyi değerlendirmek için sorulmaktadır. Hastaların tedavi süreci hakkındaki algılarının incelenmesi, hizmet kalitesinin insan odaklı iyileştirilmesine yönelik ipuçları sunabilir.
3. **Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının size olan faydaları hakkında ne düşünüyorsunuz?** Bu sorunun amacı, hastaların geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları hakkındaki deneyimlerini ve bu uygulamaların tedavi sürecine olan katkısını anlamaktır. Elde edilen veriler, bu uygulamaların medikal turizm kapsamındaki rolünü değerlendirmek için önemlidir.
4. **Sağlık hizmetlerini geliştirilebilmesi için önerileriniz nelerdir?** Bu soru, hasta memnuniyetini artırmaya yönelik stratejiler geliştirmek için kritik bir bilgi kaynağıdır. Böylece, hizmet sağlayıcıların, hasta odaklı yaklaşımlarla iyileştirmeler yapmasına imkan tanıyacaktır.

5. **Hizmet aldığınız sağlık merkezini başkalarına tavsiye eder misiniz? Neden?** Bu soru, hastaların memnuniyet düzeyini ve sağlık merkezine olan güvenlerini ölçmek için tasarlanmıştır. Ayrıca, bu tür veriler, sağlık Merkezinin itibar yönetimi ve potansiyel hasta kitlesine yönelik stratejiler oluşturmaya yardımcı olabilir.

6. **Tedavi sonrası bakım ve destek hizmetleri beklentilerinizin ne kadarını karşıladı?** Bu sorunun amacı, hastaların tedavi sonrası süreçteki destek hizmetleriyle ilgili memnuniyetini ve beklentilerinin karşılanma düzeyini analiz etmektir. Bu veriler, bakım hizmetlerinin iyileştirilmesine yönelik kritik ipuçları sunabilir.

7. **Medikal turizm için bu merkezi tercih etme sebepleriniz nelerdir?** Bu soru, hastaların Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Merkezi'ni seçme motivasyonlarını anlamayı amaçlamaktadır. Elde edilen bilgiler, Merkezin medikal turizmdeki rekabet gücünü artırmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Bu araştırma soruları, hasta memnuniyeti ve hizmet kalitesine odaklanarak, Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin medikal turizm entegrasyon stratejilerini kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, sağlık hizmetlerinden yararlanan bireylerin deneyimlerini, beklentilerini ve önerilerini analiz ederek Merkezin medikal turizm bağlamında rekabet gücünü artırmaya yönelik iyileştirme alanlarını belirlemeyi hedeflemektedir. Özellikle geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının hasta memnuniyeti üzerindeki etkisi ve Merkezin uluslararası sağlık turizmi potansiyeli, bu çalışma kapsamında anlaşılmalıya çalışılmaktadır.

4. BULGULAR

Bu bölüm, Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde sağlık turizmi hizmetlerinden yararlanan hastaların demografik özelliklerini, sağlık hizmetlerinden beklentilerini ve memnuniyet düzeylerini detaylı bir şekilde analiz ederek elde edilen bulguları sunmaktadır. Bulgular, tanımlayıcı ve ilişkisel analizlere dayalı olarak yapılandırılmış olup, açık uçlu sorulardan elde edilen nitel verilerin betimsel analiziyle desteklenmiştir. Bu kapsamda, sağlık hizmetleri süreçlerinde karşılaşılan zorluklar, sağlık personelinin yaklaşımının nasıl algılandığı, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının etkileri, tedavi sonrası bakım hizmetleri ve medikal turizm için Merkezin tercih edilme sebepleri ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Çalışma, hasta memnuniyetini artırmaya yönelik stratejik öneriler geliştirilmesi için bilimsel temellere dayalı bir zemin oluşturmaktadır.

4.1. Demografik Bulgular

Çizelge 1. Demografik özellikler

Cinsiyet	n	f	Eğitim	n	f
Kadın	8	35	Lisansüstü	9	9
Erkek	15	65	Üniversite	12	39
Yaş	n	f	Lise ve altı	2	52
18-25	2	8	Sağlık Sigortası	n	f
26-45	10	44	Özel	25	83
46-55	10	44	Devlet	25	13
56 ve üstü	1	4	Sigorta yok	11	4
Total	23	100	Total	23	100

Anket sonuçları Çizelge 1'e göre araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri şu şekilde yorumlanabilir:

Cinsiyet:

Katılımcıların %65,2'si erkek, %34,8'i ise kadındır. Bu oran, araştırmaya katılan erkeklerin sayısının kadınlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, hizmete ulaşım ya da merkezden faydalanma eğilimlerinin cinsiyete göre farklılık gösterebileceğine işaret edebilir.

Eğitim Düzeyi:

Katılımcıların %52,2'si üniversite mezunu, %39,1'i lisansüstü eğitim seviyesine sahiptir. Lise ve altı eğitim düzeyine sahip katılımcıların oranı ise %8,7'dir. Bu dağılım, merkezin daha çok yüksek eğitim seviyesine sahip bireyler tarafından tercih edildiğini göstermektedir. Yüksek eğitim seviyesi, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına olan ilgi ve farkındalık düzeyinin yüksekliği ile ilişkilendirilebilir.

Yaş:

Katılımcıların %43,5'i 26-45 yaş aralığında, diğer %43,5'i ise 46-55 yaş aralığındadır. 18-25 yaş aralığındaki bireyler %8,7 oranında temsil edilirken, 56 yaş ve üzeri katılımcılar %4,3 oranındadır. Bu sonuçlar, geleneksel ve tamamlayıcı tıp hizmetlerinin genellikle orta yaş grubundaki bireyler tarafından tercih edildiğini ortaya koymaktadır.

Sağlık Sigortası:

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%82,6) özel sağlık sigortasına sahiptir. Devlet sigortası kullananların oranı %13'tür, herhangi bir sağlık sigortasına sahip olmayan katılımcıların oranı ise oldukça düşüktür. Bu durum, özel sağlık sigortasına sahip bireylerin merkeze ulaşımında daha avantajlı olabileceğini düşündürmektedir.

Demografik özellikler, araştırma kapsamındaki hasta kitlesinin sosyoekonomik ve eğitim profili hakkında bilgi vererek, merkez hizmetlerinin hedef kitleyle uyumlu olup olmadığının değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Bu özelliklerin analiz edilmesi, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik stratejik planlamalar açısından önem arz etmektedir.

4.2. Hasta Memnuniyetine İlişkin Bulgular

Çizelge 2. Likert soruların değerlendirilmesi

Soru	Kesinlikle Katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Kararsızım (%)	Katılıyorum (%)	Kesinlikle Katılıyorum (%)	Yorum
Sağlık hizmeti aldığımız merkezin temizliği ve hijyenik koşulları önemlidir	0	0	8.7	0	91.3	Hijyen, hasta memnuniyeti için kritik bir unsurdur. Standartların korunması önemlidir.
Sağlık personelinin güler yüzlü ve empatik olması, hizmet kalitesini artırır	0	0	0	8.7	91.3	Empati ve güler yüz, memnuniyet üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Soru	Kesinlikle Katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Kararsızım (%)	Katılıyorum (%)	Kesinlikle Katılıyorum (%)	Yorum
Geleneksel ve tamamlayıcı tıp hizmetleri sağlık ihtiyaçlarımı uygun olduğunu düşünüyorum	21.7	0	47.8	30.4	0	Daha fazla bilgilendirme ve farkındalık çalışması gerekmektedir.
Tedavi süreci ile ilgili detaylı bilgilendirme yapılmaktadır	0	0	0	69.6	26.1	Detaylı bilgilendirme, hasta güvenini artırmaktadır ve memnuniyet için önemlidir.
Bekleme sürelerinin kısa olması, sağlık hizmetinden memnuniyetimi artırıyor	21.7	0	0	69.6	8.7	Etkin bir randevu yönetimi, memnuniyet düzeylerini artırabilir.
Tedavi sonrası bakım ve destek hizmetlerinin sağlanması önemsiyorum	0	0	0	73.9	26.1	Tedavi sonrası bakım hizmetleri hasta memnuniyeti açısından önemlidir.
Merkezde sunulan hizmetler beklentilerimi karşıladı	13	0	47.8	39.1	0	Genel memnuniyet yüksek, ancak kararsız grup için geliştirme çalışmaları yapılabilir.

Bu yorumlar, merkezdeki hizmetlerin güçlü yönlerini ortaya koyarken iyileştirilmesi gereken alanlara da dikkat çekmektedir. Özellikle geleneksel tıp, bekleme süreleri ve tedavi sonrası bakım alanlarında daha fazla çalışma yapılması hasta memnuniyetini artırabilir.

1. Sağlık hizmeti aldığınız merkezin temizliği ve hijyenik koşulları önemlidir
 - a. Kesinlikle Katılıyorum: Çoğunluk (%91.3) bu ifadeye tam destek vermiştir.
 - b. Yorum: Bu sonuç, hijyenin hasta memnuniyetinde temel bir faktör olduğunu göstermektedir. Hijyen standartlarının korunması ve geliştirilmesi merkezin olumlu imajını sürdürmek için kritik öneme sahiptir.
2. Sağlık personelinin güler yüzlü ve empatik olması, hizmet kalitesini artırır
 - a. Kesinlikle Katılıyorum: Yine büyük bir çoğunluk (%91.3), sağlık personelinin güler yüzlü ve empatik olmasının hizmet kalitesine büyük katkı sağladığını belirtmiştir.

- b. Yorum: Personelin hasta ile iletişimde empati ve güler yüz sergilemesi memnuniyet üzerinde önemli bir etkidir. Bu durum, çalışanların eğitim ve motivasyon programlarına öncelik verilmesini gerekli kılar.
3. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp hizmetleri sağlık ihtiyaçlarımızı uygun olduğunu düşünüyorum
 - a. Kararsızım: Katılımcıların %47.8'i kararsız olduklarını ifade etmiş, %30.4'ü ise uygun bulduklarını belirtmiştir.
 - b. Yorum: Geleneksel ve tamamlayıcı tıp hizmetlerinin hasta ihtiyaçlarına uygunluğu konusunda daha fazla bilgilendirme ve bilinçlendirme yapılması gerekmektedir.
4. Tedavi süreci ile ilgili detaylı bilgilendirme yapılmaktadır
 - a. Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum: Katılımcıların %95.7'si bu ifadeye katılmaktadır.
 - b. Yorum: Detaylı bilgilendirmenin hasta güvenini artırdığı görülmektedir. Bu iletişim yaklaşımı, hasta memnuniyetini sürdürülebilir kılmak için teşvik edilmelidir.
5. Bekleme sürelerinin kısa olması, sağlık hizmetinden memnuniyetimi artırıyor
 - a. Kesinlikle Katılıyorum: %78.3, bekleme sürelerinin kısa olmasının memnuniyeti artırdığını belirtmiştir.
 - b. Yorum: Bekleme süresi yönetiminin hasta deneyimini doğrudan etkilediği açıkça görülmektedir. Daha verimli bir randevu sistemi, memnuniyet seviyelerini yükseltebilir.
6. Tedavi sonrası bakım ve destek hizmetlerinin sağlanmasını önemsiyorum
 - a. Kesinlikle Katılıyorum: Katılımcıların %73.9'u bu ifadeye olumlu yaklaşmıştır.
 - b. Yorum: Tedavi sonrası bakım, hizmet kalitesinin bir ölçütü olarak değerlendirilmektedir. Destek hizmetlerinin kapsamının genişletilmesi, hasta bağlılığını artırabilir.
7. Merkezde sunulan hizmetler beklentilerimi karşıladı
 - a. Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum: Katılımcıların %87'si bu ifadeye katılmaktadır.
 - b. Yorum: Sunulan hizmetlerin genel olarak hasta beklentilerini karşıladığı görülmektedir. Ancak az sayıda kararsız olan grup için hizmetlerin geliştirilmesi adına detaylı geri bildirim alınabilir.

4.3. Hasta Beklentilerine İlişkin Bulgular

Açık uçlu hasta beklentilerine yönelik araştırma sorularına verilen cevaplar yorumlandığında;

1. Sağlık hizmeti alınırken karşılaştığınız en önemli zorluk neydi?

Katılımcıların çoğu herhangi bir zorluk yaşamadığını belirtmiştir. Zorluk yaşayanlar ise genellikle randevu alma süreçlerinin gecikmesinden, mesafeden ve tedavi ücretlerinin yüksekliğinden şikayet etmiştir. Bu sonuçlar, randevu sisteminin daha etkin hale getirilmesi ve ulaşım kolaylıklarının artırılmasının hasta memnuniyetini artırabileceğini göstermektedir. Ücretlerin yüksek bulunması, hizmetlerin erişilebilirliği açısından ekonomik çözümler üretilmesini gerektirir.

2. Sağlık personelinin size yaklaşımı ve tedavi süreci hakkında düşünceleriniz nelerdir? Katılımcıların çoğu, sağlık personelinin güler yüzlü, profesyonel ve destekleyici olduğunu ifade etmiştir. Tedavi sürecinin hızlı ve bilgilendirici olduğu belirtilmiştir. Bu olumlu geri bildirimler, sağlık personelinin hasta memnuniyeti üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, mevcut personel yaklaşımını sürdürmek ve güçlendirmek gereklidir.

3. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının size olan faydaları hakkında ne düşünüyorsunuz? Katılımcıların büyük bir kısmı bu uygulamaların faydalı olduğunu belirtmiştir. Ruhsal ve fiziksel iyileşme ile kimyasal ilaç kullanımının azalması gibi avantajlar dile getirilmiştir. Bazıları bu konuda yeni bilgi edindiğini ifade etmiştir. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik yüksek memnuniyet, bu hizmetlerin daha fazla tanıtılmasının ve bilinçlendirme çalışmalarının artırılmasının önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Sağlık hizmetlerini geliştirilebilmesi için önerileriniz nelerdir? En sık verilen öneriler arasında randevu sisteminin geliştirilmesi, tanıtım ve reklam faaliyetlerinin artırılması ve fiyatların düşürülmesi bulunmaktadır. Reklam ve tanıtım eksikliği, hizmetlerin daha geniş kitlelere ulaşmasını engelleyebilir. Ayrıca, uygun fiyatlandırma stratejileri ve daha verimli randevu sistemleri, hasta memnuniyetini artırabilir.

5. Hizmet aldığımız sağlık merkezini başkalarına tavsiye eder misiniz? Neden? Katılımcıların çoğu sağlık merkezini tavsiye ettiğini belirtmiştir. Tavsiyenin temel gerekçeleri olarak hizmet kalitesi, doktorların ve personelin profesyonelliği ve elde edilen olumlu tedavi sonuçları ifade edilmiştir. Yüksek tavsiye oranı, merkezin hizmet kalitesine duyulan güveni ve memnuniyet düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

6. Tedavi sonrası bakım ve destek hizmetleri beklentilerinizin ne kadarını karşıladı? Çoğu katılımcı beklentilerinin karşılandığını belirtmiştir. Ancak, bazıları tedavi sonrası bakım konusunda henüz bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir. Tedavi sonrası destek hizmetleri, hasta memnuniyetinin önemli bir bileşenidir. Bu hizmetlerin kapsamı ve bilgilendirilmesi artırılarak daha etkin hale getirilebilir.

7. Medikal turizm için bu merkezi tercih etme sebepleriniz nelerdir? Katılımcılar tercih sebepleri olarak ulaşım kolaylığı, doktorların profesyonelliği, hijyen koşulları ve tanıdık tavsiyelerini belirtmiştir. Bazı katılımcılar ise bu konuda bir fikre sahip olmadıklarını ifade etmiştir. Merkezin erişilebilirliği, hijyen standartları ve olumlu tavsiyeler, medikal turizm açısından güçlü yönler olarak öne çıkmaktadır. Ancak, tanıtım ve farkındalık çalışmalarının artırılması gereklidir.

Bu analizler, Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Merkezi'nin hizmet kalitesini artırmak için yapılması gereken iyileştirme alanlarını açıkça göstermektedir. Hem güçlü yönlerin korunması hem de eksikliklerin giderilmesi hasta memnuniyeti ve medikal turizmde rekabet gücü açısından önemlidir.

4. SONUÇLAR

Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi, hasta odaklı hizmet anlayışıyla hem yerel hem de uluslararası sağlık turizmi alanında önemli bir merkez olma hedefindedir. Bu bağlamda yapılan çalışma, merkezin hizmet kalitesini, hasta memnuniyetini ve beklentilerini anlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında hijyen standartları, personel davranışı, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının etkisi, randevu sistemleri ve tedavi sonrası bakım hizmetleri gibi kritik faktörler değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular, hem merkezin güçlü yönlerini hem de iyileştirme gerektiren alanlarını ortaya koyarak medikal turizmdeki rekabet gücünü artırmaya yönelik stratejiler geliştirilmesine ışık tutmaktadır.

Araştırma bulguları, genel olarak yüksek düzeyde hasta memnuniyeti olduğunu göstermiştir. Özellikle merkezin hijyen standartları ve sağlık personelinin güler yüzlü ve sempatik yaklaşımı, hasta memnuniyeti üzerinde belirleyici bir etki yaratmıştır. Katılımcıların %91,3'ü hijyen standartlarını "kesinlikle katılıyorum" ifadesiyle olumlu değerlendirirken, personelin iletişim becerileri ve güler yüzlü tutumu da benzer şekilde yüksek memnuniyet oranları ile sonuçlanmıştır.

Bununla birlikte, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları konusunda kararsızlık (%47,8) dikkat çekmiştir. Bu durum, bu uygulamalara yönelik farkındalığın ve bilgilendirmenin artırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, randevu sistemlerinin iyileştirilmesi ve bekleme sürelerinin azaltılması, katılımcıların belirttiği bir diğer önemli ihtiyaç olarak öne çıkmıştır.

Ek olarak, tedavi sonrası bakım hizmetlerinin hasta memnuniyeti açısından önem taşıdığı vurgulanmıştır. Ancak bu hizmetler hakkında henüz yeterli bilgiye sahip olmayan bir kesimin varlığı, bilgilendirme çalışmalarının önemine işaret etmektedir. Tedavi ücretlerinin yüksekliği ise hizmetlerin erişilebilirliği açısından önemli bir engel olarak belirlenmiştir. Tanıtım ve reklam eksikliği, merkezin hizmetlerini daha geniş bir kitleye ulaştırmasını sınırlayan bir diğer faktör olarak öne çıkmıştır.

Araştırma bulguları doğrultusunda, merkezin genel olarak yüksek hasta memnuniyeti sağladığı, ancak belirli alanlarda iyileştirme yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle hijyen standartlarının korunması, personel eğitimlerinin sürdürülmesi, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarında farkındalığın artırılması gibi güçlü yönlerin pekiştirilmesi önem arz etmektedir.

Bu kapsamda;

Hijyen Standartlarının Korunması ve Geliştirilmesi: Merkezin hijyen standartlarının hasta memnuniyetinde kritik bir öneme sahip olduğu dikkate alınarak, bu alanda düzenli denetim ve iyileştirme çalışmaları sürdürülmelidir.

Personel Eğitim Programlarının Güçlendirilmesi: Sağlık personelinin güler yüzlü ve empatik yaklaşımı hasta memnuniyetini artırmada önemli bir etken olarak belirlenmiştir. Bu nedenle, personelin iletişim becerilerini güçlendirecek eğitim programları devam ettirilmelidir.

Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamalarında Farkındalık Artırıcı Çalışmalar: Bu alandaki hizmetlerin etkisi ve faydalarına ilişkin bilgi eksikliği bulunan katılımcılar için tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri artırılmalıdır. Özellikle, tedavi süreçlerinde kullanılan yöntemlerin etkinliği bilimsel kanıtlarla desteklenerek hastalara sunulmalıdır.

Randevu Yönetimi ve Bekleme Sürelerinin Optimizasyonu:

Randevu alma süreçlerinde yaşanan zorluklar ve bekleme süreleriyle ilgili eleştiriler dikkate alınarak, dijital randevu sistemleri daha etkin hale getirilmeli ve süreçler hızlandırılmalıdır.

Ekonomik Erişim ve Fiyat Politikaları: Tedavi ücretlerinin yüksekliği ile ilgili geri bildirimler doğrultusunda, hizmetlerin daha geniş bir hasta kitlesine ulaşabilmesi için uygun

fiyatlandırma politikaları geliştirilmelidir. Sosyoekonomik açıdan dezavantajlı gruplara yönelik destek programları uygulanabilir.

Tedavi Sonrası Bakım ve Destek Hizmetlerinin Geliştirilmesi: Tedavi sonrası bakım hizmetlerinin öneminin altı çizilmiş, ancak bu alanda henüz tam anlamıyla bilgi sahibi olmayan katılımcıların olduğu görülmüştür. Bu nedenle, tedavi sonrası süreçlerle ilgili hastaların daha iyi bilgilendirilmesi ve destek hizmetlerinin kapsamının genişletilmesi gereklidir.

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Artırılması: Merkezin hizmetlerini daha geniş kitlelere ulaştırabilmek için reklam, tanıtım ve halkla ilişkiler faaliyetlerine ağırlık verilmelidir. Sosyal medya ve diğer dijital platformlar etkin bir şekilde kullanılabilir.

Önerilen bu iyileştirme çalışmaları, Düzce Üniversitesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin hasta memnuniyetini artırarak, medikal turizm alanındaki rekabet gücünü ve hizmet kalitesini daha üst seviyelere taşınmasını sağlayacaktır.

Gelecekte konuyla ilgili yapılacak araştırmalara yönelik;

Daha Kapsamlı Araştırmalar Yapılması: Araştırma, belirli bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Daha geniş çaplı ve farklı demografik özelliklere sahip gruplarla yapılacak çalışmalar, bulguların genellenebilirliğini artırabilir. Özellikle farklı bölgelerdeki geleneksel ve tamamlayıcı tıp merkezleriyle kıyaslamalı araştırmalar yapılması, Türkiye genelindeki eğilimleri anlamak için faydalı olacaktır.

Nitel ve Nicel Yöntemlerin Birlikte Kullanılması: Bu çalışmada ağırlıklı olarak Likert ölçeği gibi nicel yöntemler kullanılmıştır. Nitel yöntemlerle (örneğin, derinlemesine görüşmeler ve odak grup çalışmaları) desteklenen çalışmalar, hasta deneyimlerinin daha derinlemesine anlaşılmasına olanak sağlayabilir.

Farklı Hizmet Alanlarının İncelenmesi: Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik araştırmalar genişletilerek farklı sağlık hizmetleri (örneğin, estetik cerrahi, rehabilitasyon gibi) üzerinde çalışılabilir. Bu, medikal turizmdeki tercihlerin ve memnuniyet düzeylerinin hizmet türüne göre nasıl değiştiğini gösterebilir.

Uzun Dönemli Etkilerin Değerlendirilmesi: Tedavi sonrası hasta memnuniyetinin ve sağlık durumundaki iyileşmenin uzun vadede nasıl devam ettiğini anlamak için, belirli bir zaman dilimi boyunca hasta deneyimlerini takip eden boylamsal çalışmalar yapılabilir.

Uluslararası Karşılaştırmalar: Düzce Üniversitesi gibi merkezlerin uluslararası medikal turizm pazarındaki yerini daha iyi anlamak için diğer ülkelerdeki benzer merkezlerle karşılaştırmalı analizler yapılabilir. Bu tür araştırmalar, Türkiye'nin medikal turizmdeki rekabet gücünü artırmak için stratejik içgörüler sağlayabilir.

Hasta Beklentileri ve Memnuniyet Arasındaki İlişki: Hasta beklentileri ve memnuniyet düzeyleri arasındaki ilişkinin istatistiksel yöntemlerle daha ayrıntılı incelenmesi, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesine yönelik daha hedefli öneriler geliştirilmesine yardımcı olabilir.

Farklı Hasta Grupları Üzerine Çalışmalar: Araştırmalar, sosyoekonomik statü, eğitim düzeyi ve sağlık ihtiyaçları gibi değişkenlere göre farklı hasta gruplarını kapsayacak şekilde çeşitlendirilmelidir. Bu, merkezin farklı hasta gruplarına nasıl hizmet verdiğini ve hangi alanlarda eksiklik olduğunu ortaya koyabilir.

Hizmet Sunucularının Perspektiflerinin İncelenmesi: Sadece hasta memnuniyetine değil, aynı zamanda hizmet sunucularının (örneğin, doktorlar, hemşireler ve diğer sağlık çalışanları)

deneyimlerine ve merkezde karşılaştıkları zorluklara odaklanılabilir. Bu, hizmet sunumu sırasında yaşanan zorlukları ve iyileştirme alanlarını anlamaya katkı sağlar.

Bu öneriler, gelecekte yapılacak araştırmalara hem metodolojik hem de içerik açısından katkı sağlayabilir ve Türkiye'nin medikal turizm potansiyelini daha etkin bir şekilde GETAT merkezleri yönüyle değerlendirilmesine yardımcı olabilir. Araştırmacıların bu alandaki çalışmalarını genişleterek daha fazla veri sunmaları, sağlık sektöründeki karar alıcılar için önemli bir rehber olacaktır.

KAYNAKÇA

- American Psychological Association. (2020). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). American Psychological Association.
- Akbolat, M., & Deniz, G. (2017). Türkiye'de medikal turizmin gelişimi ve bazı ülkelerle karşılaştırılması. *Uluslararası Global Turizm Araştırma Dergisi*, 1(2), 126-139.
- Baytok, A., & Pelit, E. (2017). Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının turizm sektöründeki rolü. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 55-69
- Bookman, M. Z., & Bookman, K. R. (2007). *Medical tourism in developing countries*. Springer.
- Bozok, D., İlban, O., & Köroğlu, A. (2008). Termal turizm amaçlı seyahat eden turistlerde destinasyon imajı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13).
- Connell, J. (2006). Medical tourism: Sea, sun, sand and surgery. *Tourism Management*, 27(6), 1093-1100.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Sage Publications.
- Donabedian, A. (1988). The quality of care: How can it be assessed? *JAMA*, 260(12), 1743-1748.
- Eissler, L. A., & Casken, J. (2013). Seeking health care through international medical tourism. *Journal of Nursing Scholarship*, 45(2), 177-184.
- Erdem, R., & Bostan, S. (2020). Türkiye'de medikal turizmin geleceği. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 30(2), 44-50.
- Hayran, O. (1997). Sağlık ve toplum: Sağlık kavramı ve belirleyicileri. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 12(2), 95-101.
- Heung, V. C., Kucukusta, D., & Song, H. (2011). Medical tourism development in Hong Kong. *Tourism Management*, 32(5), 1123-1125.
- Horowitz, M. D., Rosensweig, J. A., & Jones, C. A. (2007). Medical tourism: Globalization of the healthcare marketplace. *Medscape General Medicine*, 9(4), 33.
- Kanıboz, F., & Baktır, Y. (2024). Sağlık turizminde hasta beklentileri ve memnuniyet düzeyi: Türkiye'de özel bir hastane grubu örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 86-107.
- Karadağ, S. (2007). Hasta memnuniyeti: Sağlık hizmetlerinde kalite yönetimi. *Sağlık Yönetimi Dergisi*, 6(1), 23-34.
- Lunt, N., Hardey, M., & Mannion, R. (2010). Nip, tuck and click: Medical tourism and the emergence of web-based health information. *The Open Medical Informatics Journal*, 4, 1-11.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12-40.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Sage Publications.
- Rao, J. K., Peters, M., & Bandeen-Roche, K. (2006). Predicting patient satisfaction across age groups: A focus on older adults. *International Journal for Quality in Health Care*, 18(2), 97-104.

- Smith, M., & Puczko, L. (2009). *Health and wellness tourism*. Routledge.
- World Health Organization. (2013). *WHO traditional medicine strategy: 2014-2023*. WHO Press
- Yılmaz, T. (2001). Hasta memnuniyetini etkileyen faktörler. *Sağlık Hizmetleri Araştırma Dergisi*, 8(3), 15-25.

SAĞLIK TURİZMİNDE MEDİKAL BİR HİZMET OLARAK SAÇ EKİMİ: KAVRAMSAL BİR İNCELEME

Yüksel Lisans Öğrencisi, Nadi DEMİREL¹, Doç. Dr., Züleyhan BARAN²

¹ Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Sağlık Turizmi, nadidemirel05@gmail.com -
0009-0001-8491-4082

² Düzce Üniversitesi, Akçakoca MYO, Turizm ve Otel İşletmeciliği,
zuleyhanbaran@gmail.com - 0000-0003-4804-5622

ÖZET

Saç ekimi, bireylerin yaşam kalitesini artıran etkili bir medikal çözüm olmasının yanı sıra, medikal turizm sektöründe önemli bir ekonomik faaliyet alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, saç ekiminin medikal turizm içindeki konumunu ve önemini kavramsal bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden kavramsal literatür taraması yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir. Google Akademik veri tabanı kullanılarak yapılan taramalar sonucunda, yalnızca bilimsel dergilerde yayımlanmış ve sağlık turizmi ile ilgili çalışmalara odaklanılmıştır. Çalışma bulguları, medikal turizm kapsamında saç ekimi üzerine yapılan bilimsel araştırmaların sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, mevcut literatür, saç ekimi uygulamalarının bireylerin psikososyal iyileşmesine ve yaşam kalitesine olan olumlu etkilerini açıkça vurgulamaktadır. Ayrıca, saç ekimi, Türkiye gibi düşük maliyetli ve yüksek kaliteli sağlık hizmetleri sunan ülkelerde medikal turizmin öne çıkan bir bileşeni olarak dikkat çekmektedir. Sağlık turizmi ile saç ekimi arasındaki ilişkiye odaklanan bu çalışma, alandaki bilimsel farkındalığı artırmayı ve sektörün sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler : Medikal turizm, saç ekimi, sağlık turizmi.

A CONCEPTUAL REVIEW OF HAIR TRANSPLANTATION AS A MEDICAL SERVICE IN HEALTH TOURISM

ABS

Hair transplantation is not only an effective medical solution for improving individuals' quality of life but also stands out as a significant economic activity within the medical tourism sector. This study aims to explore the position and importance of hair transplantation within medical tourism from a conceptual perspective. The research was conducted using a conceptual literature review approach, one of the qualitative research methods. Searches were performed in the Google Scholar database using that focusing exclusively on studies published in scientific journals and related to health tourism. The findings reveal that scientific research on hair transplantation within the scope of medical tourism is limited. However, the existing literature highlights the positive effects of hair transplantation on individuals' psychosocial well-being and quality of life. Furthermore, hair transplantation is recognized as a key component of medical tourism in countries like Turkey, which offer affordable yet high-quality healthcare services. By focusing on the relationship between health tourism and hair transplantation, this study aims to enhance scientific awareness in the field and contribute to the sustainable development of the sector.

Keywords: Medical tourism, hair transplantation, health tourism.

1. GİRİŞ

Saç, tarih boyunca sağlık, canlılık, güç ve çekiciliğin bir sembolü olarak kabul edilmiş; toplumsal ve kültürel açıdan da bu anlamlarıyla öne çıkmıştır. Bu nedenle saç dökülmesi, özellikle bireylerin görünüşlerinde belirgin değişikliklere yol açarak hem kadınlar hem de erkekler için önemli psikolojik sıkıntılara neden olmaktadır. Saç dökülmesi genel olarak alopesi olarak adlandırılmakta olup, en sık görülen tipi ise genetik faktörlerin büyük rol oynadığı ve saç ekimi ile tedavi edilebilen androjenetik alopesidir (AGA) (Vogel vd., 2013).

Son yıllarda, saç ekimi alanında kaydedilen teknik gelişmeler, deneyim artışı ve mikrocerrahi aletlerin ilerlemesi sayesinde, hastalar için neredeyse doğal görünüm sağlayan başarılı sonuçlar elde edilmeye başlanmıştır (Jiménez-Acosta ve Ponce, 2010). Özellikle “donör dominansı” ve “alıcı dominansı” gibi kavramların geliştirilmesi ile saç ekim prosedürlerinde köklü değişimler meydana gelmiş; böylece günümüzde doğal ve kalıcı saç ekim sonuçlarına ulaşmak mümkün olmuştur (Orentreich, 1959).

Medikal turizmin önemli bir alt dalı olan saç ekimi, dünya genelinde yüksek talep görmekte ve birçok kişi, kendi ülkelerindeki yüksek tedavi maliyetleri veya uzun bekleme süreleri nedeniyle saç ekimi için Türkiye gibi uygun maliyetli ve nitelikli hizmet sunan ülkelere seyahat etmektedir (Çetin, 2019). Medikal turizm sektörü içinde büyük bir pazar payına sahip olan saç ekimi, hem bireylerin yaşam kalitesini artırmakta hem de psikososyal iyileşme süreçlerinde olumlu etkiler sağlamaktadır. Türkiye, saç ekimi alanındaki yüksek kaliteli hizmetleri,

teknolojik altyapısı ve rekabetçi fiyat avantajı ile dünya çapında tercih edilen bir destinasyon haline gelmiştir.

Bu bağlamda, saç ekimi alanında yapılmış literatürün incelenmesi, sağlık turizminin medikal turizm kolundaki gelişmelerin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışma, saç ekimi ile ilgili literatürü kavramsal bir bakış açısıyla ele alarak, alandaki mevcut durum ve gelişmeleri ortaya koymayı hedeflemektedir. Sağlık turizmi sektöründe giderek artan bu talebin akademik bir perspektiften incelenmesi, saç ekimi ile ilgili bilimsel farkındalığı artırma ve bu alandaki literatüre katkı sağlama açısından önemli görülmektedir.

2. LİTERATÜR

Saç, tarih boyunca sağlık, canlılık, güç ve çekiciliğin bir sembolü olarak kabul edilmiştir. Saç dökülmesi, bireylerin sosyal yaşantısında özgüven kaybına neden olabilen ve hem kadınlar hem de erkekler için psikolojik sıkıntılar doğuran bir durum olarak öne çıkmaktadır. Saç dökülmesinin genel adı olan alopesi, en sık görülen androjenetik alopesi (AGA) türü ile birlikte saç ekimi yoluyla tedavi edilebilmektedir (Vogel vd., 2013). Son yıllarda mikrocerrahi aletler ve tekniklerin gelişmesi sayesinde saç ekimi işlemlerinde doğal görünümlü sonuçlar elde edilmesi mümkün hale gelmiştir (Jiménez-Acosta & Ponce, 2010). Bu gelişmeler, medikal turizm sektöründe önemli bir pazar payına sahip olan saç ekimi alanının hızlı bir şekilde büyümesine katkıda bulunmuştur. Çalışmamız, medikal turizmin öne çıkan hizmet alanlarından biri olan saç ekimiyle ilgili literatürü kavramsal bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır.

2.1. Sağlık Turizmi ve Çeşitleri

Sağlık turizmi, bireylerin koruyucu, tedavi edici, rehabilite edici ve sağlığı geliştirici hizmetler almak amacıyla yaşadıkları ülke dışında bir ülkeye seyahat etmesini ifade etmektedir. Sağlık turizmi, sağlık kuruluşlarının uluslararası sağlık amaçlı hareketlilik potansiyelini kullanarak büyümesine imkan veren dinamik bir sektördür. Bu alan içerisinde medikal turizm, termal sağlık turizmi, yaşlı turizmi ve engelli turizmi gibi çeşitli alt sektörler yer almaktadır (Tontuş, 2021).

2.1.1. Medikal Turizm

Medikal turizm, bireylerin kendi ülkelerindeki yüksek tedavi maliyetleri veya uzun bekleme süreleri nedeniyle yabancı ülkelere giderek tıbbi tedavi veya operasyonları orada gerçekleştirmeleriyle oluşan bir turizm hareketidir (İçöz, 2009). Çetin (2019), medikal turizmi, tıbbi uzmanlık veya cerrahi işlem gerektiren tedavi hizmetlerini almak için uluslararası seyahat eden bireylerin, kendi ülkelerinde erişemeyecekleri bu hizmetleri farklı ülkelerde elde etmeleri olarak tanımlamaktadır.

2.1.2. Termal Turizm

Termal turizm, medikal turizmden farklı olarak, fizik tedavi ve rehabilitasyon gibi uygulamaları içermekte olup, sağlıklı yaşam ve güzellik gibi alanlara yönelik talebin artmasıyla gelişmiştir. Termal turizm kapsamında kaplıca tedavileri, talassoterapi (deniz suyuyla tedavi), hidroterapi (su tedavisi), balneoterapi (kaplıca suyu tedavisi) ve peloidoterapi (çamur tedavisi) gibi tedavi yöntemleri yer almaktadır (Aydın, 2011; Baka, 2013).

2.1.3. Yaşlı Turizmi

Yaşlı turizmi, bireyin yaşlanma sürecinde fiziksel ve sosyal değişimler yaşadığı dönemi kapsayan bir sağlık turizmi alt dalıdır (Yıldırım, 1997). Garcia-Altés (2005), yaşlı turizmini; gezi turları, meşguliyet terapileri, bakım evlerinde veya rehabilitasyon merkezlerindeki yaşlı

bakımı, klinik otellerde rehabilitasyon ve termal turizmi içeren etkinlikler olarak tanımlanmaktadır. Yirik (2014) ise yaşlı turizmini, ileri yaşta sağlık sorunları yaşayan bireylerin ortaya çıkardığı sağlık turizmi olarak açıklamaktadır.

2.1.4. Engelli Turizmi

Engelli turizm yerine “engelsiz turizm” kavramı da kullanılmakta olup, bu turizm türü engelli bireylerin turistik ürünlere erişimini artırmaya yönelik düzenlemeleri kapsar. Engelsiz turizm, çevresel problemlerin engel oluşturmayacağı şekilde engelli bireylerin diğer bireylerle eşit haklara sahip olarak turizm faaliyetlerine katılmalarını hedefleyen bir yaklaşımdır (Darcy ve Dickson, 2009; Yau ve diğerleri, 2004).

2.2. Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal Turizm ve Saç Ekimi

Saç ekimi, sağlık turizminin kapsamı içerisinde medikal turizmin bir alt dalı olarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda ele alınmaktadır. Medikal turizm, bireylerin kendi ülkelerindeki yüksek tedavi maliyetleri veya uzun bekleme süreleri nedeniyle farklı ülkelere seyahat ederek tıbbi tedavi veya cerrahi operasyonları gerçekleştirmeleri üzerine kuruludur (İçöz, 2009). Çetin (2019) medikal turizmin, özellikle maliyet avantajı sağlayan ve uzmanlık gerektiren tedavi hizmetlerine ulaşım amacıyla bireylerin uluslararası seyahat etmelerini kapsadığını belirtmiştir. Saç ekimi, bu kapsamda medikal turizm alanına dahil edilen, özellikle Türkiye gibi düşük maliyetli ve yüksek kaliteli sağlık hizmetleri sunan destinasyonlarda yoğun talep gören bir uygulama olarak öne çıkmaktadır.

Saç ekimi ilk kez 1930'larda Japon dermatologlar Dr. Sasagawa ve Dr. Okuda tarafından gerçekleştirilmiş olup, başlangıçta 4 mm çapında büyük punch'larla donör bölgeden alınan greftlerin kaş, bıyık ve sakal gibi bölgelerdeki skar dokulara ekimi yapılmıştır. 1943 yılında Dr. Tamura, tek kıl içeren greftler ile pubik bölgeye ekim yaparak günümüzde kullanılan tekniklere benzer bir yaklaşımı tanıtmıştır. Ancak bu gelişmeler, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle uzun bir süre Batı dünyası tarafından bilinmemiştir (Orentreich, 1959). Saç cerrahisinin bilimsel temelleri, Dr. Orentreich'in 1959'da “donör dominansı” ve “alıcı dominansı” kavramlarını tanımlamasıyla atılmıştır. 1980'lerden itibaren, mini ve mikro greft teknikleri kullanılarak daha küçük greftlerle ekim yapılmaya başlanmış ve bu süreç saç ekim tekniklerinde önemli bir aşama kaydedilmesini sağlamıştır (Jiménez-Acosta & Ponce, 2010). 1994 yılında Dr. Bobby Limmer, stereomikroskop altında strip diseksiyonu yaparak folliküler ünite transferini gerçekleştirmiş ve saç ekiminde tamamen doğal sonuçlar elde edilmesini mümkün kılmıştır (Bernstein & Rassman, 1996).

Termal sağlık turizmi, yaşlı turizmi ve engelli turizmi gibi diğer sağlık turizmi çeşitlerinden farklı olarak medikal turizm; saç ekimi gibi cerrahi işlemleri ve hastanelerde gerçekleştirilen tıbbi müdahaleleri içermektedir. Bu yönüyle medikal turizm, bireylerin sağlık hizmetlerine erişim taleplerine yanıt vermekle kalmayıp, sağlık hizmetlerini daha uygun maliyetlerle sunabilen ülkeler için ekonomik açıdan önemli bir sektör haline gelmiştir (Aydın, 2011; Baka, 2013).

Bu bağlamda, saç ekimi operasyonları, medikal turizmin çekirdek faaliyet alanlarından biri olarak kabul edilmekte ve sağlık turizmi sektörü içerisindeki büyüme potansiyelini yansıtmaktadır. Türkiye gibi ülkelerde bu uygulamalara yönelik yoğun talep, ülkenin medikal

turizmdeki yerini güçlendirmekte ve saç ekimi gibi uzmanlık gerektiren alanlarda küresel bir cazibe merkezi olmasını sağlamaktadır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, medikal turizmde saç ekimi alanında yapılan bilimsel çalışmalara kavramsal bir bakış sağlamak amacıyla retrospektif bir literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada, ilgili literatüre ulaşmak için Google Akademik veri tabanı kullanılmış ve “health tourism,” “medical tourism,” ve “hair transplant” anahtar kelimeleri, yalnızca çalışmaların başlıklarında geçecek şekilde taratılmıştır. Bu anahtar kelimelerle yapılan taramada, saç ekimi ve medikal turizm arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalara ulaşılması hedeflenmiştir.

3.1. Çalışmaya Dahil Edilme Kriterleri

Literatür taraması sırasında çalışmalara dahil edilme kriterleri belirlenerek, yalnızca araştırma amacına uygun ve kaliteli verilere ulaşılması sağlanmıştır. Dahil edilme kriterleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Çalışmanın dergilerde yayınlanmış bir makale olması,
- Yayınların özetine veya tam metnine erişilebilir olması,
- Çalışmanın sağlık bilimleri ile ilgili olması,
- Çalışmanın Türkçe veya İngilizce dillerinde yayınlanmış olması.

Bu kriterler doğrultusunda, araştırmaya dahil edilen çalışmaların güvenilir ve araştırma amacıyla uyumlu olmalarına özen gösterilmiştir.

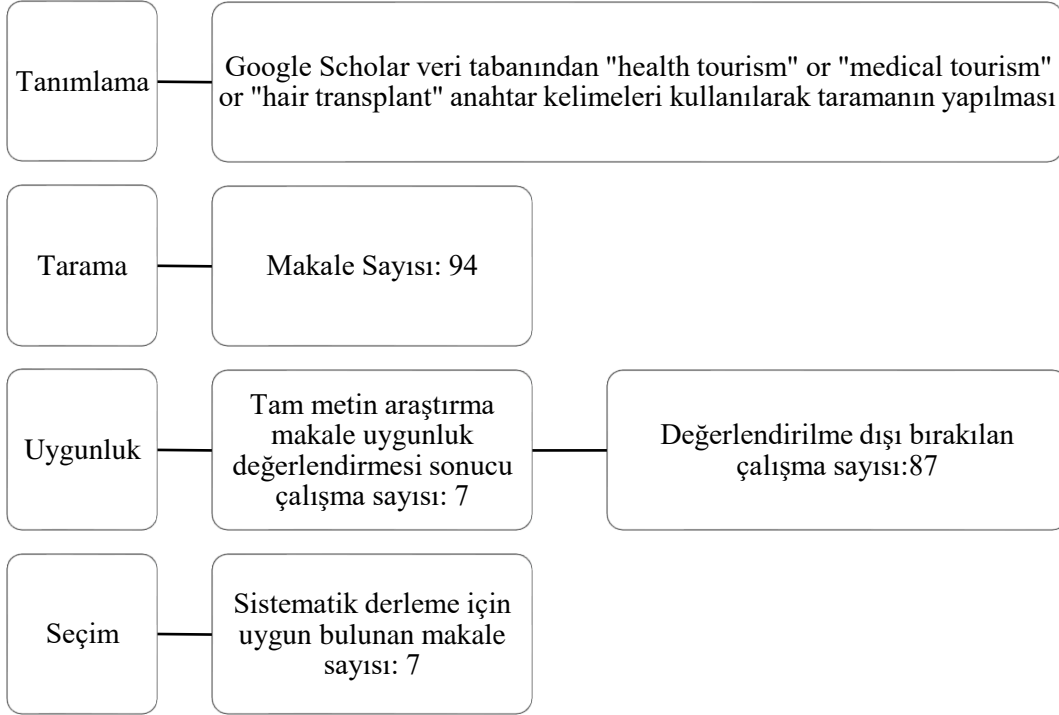
3.2. Veri Toplama ve Veri Analizi Süreci

Tarama sonucunda, Google Akademik veri tabanında “health tourism,” “medical tourism,” ve “hair transplant” anahtar kelimeleri ile toplam 94 çalışmaya ulaşılmıştır. Ancak, yayınevlerinin telif hakkı kısıtlamaları nedeniyle kitap formatındaki kaynaklara erişim sağlanamamış ve bu nedenle kitaplar çalışma dışı bırakılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilerek, yalnızca dergilerde yayınlanan ve belirlenen kriterlere uygun 7 makale incelemeye alınmıştır.

4. BULGULAR

Çalışmanın amacı doğrultusunda Google Akademik veri tabanında “health tourism,” “medical tourism,” ve “hair transplant” anahtar kelimeleri ile yapılan tarama sonucu ulaşılan yayınların özet ve başlık kısımları incelenmiştir (n: 94). Çalışmanın amacına ve kriterlerine uygun olan

çalışmalar tespit edilmiş ve 7 makale araştırmaya dahil edilmiştir. Bu süreç sayısal verileriyle birlikte Şekil 1’de gösterilmiştir. Bu süreç sayısal verileriyle birlikte Görsel 1’de gösterilmiştir.

Görsel 1. Sistemik Derleme PRISMA Akış Şeması

Bu tablo, sağlık turizmi içinde medikal turizm kapsamında saç ekimi konusuna ilişkin yapılan literatür taramasında kullanılan akış diyagramındaki aşamaları ve sonuçları sayısal olarak özetlemektedir. Diyagram, tanımlama, tarama, uygunluk ve seçim aşamalarını içermektedir. Her aşamada, çalışmaların eleme sürecine tabi tutulduğu ve çalışmanın amacına uygun yayınların belirlendiği görülmektedir. Diyagramda gösterildiği gibi, toplamda 94 çalışma incelenmiş, belirli uygunluk kriterlerine göre 7 makale sistemik derlemeye dâhil edilmiştir. Bu süreç, çalışmanın kapsamına uygun yayınların seçilmesini sağlamış ve veri analizinin güvenilirliğini artırmıştır.

1. Tanımlama aşamasında, Google Akademik veri tabanında belirlenen anahtar kelimelerle ("health tourism," "medical tourism," "hair transplant") arama yapılmıştır. Bu aşamada, literatür taraması için temel kaynaklar belirlenmiştir.
2. Tarama aşamasında, yapılan arama sonucunda toplam 94 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmaların tamamı gözden geçirilmiş ve daha sonra değerlendirme kriterlerine göre ayrılmıştır.
3. Uygunluk aşamasında, belirlenen dahil edilme kriterlerini karşılamayan 87 çalışma değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bu aşama, çalışmanın amacına uygun olmayan verilerin ayıklanması açısından önemlidir.
4. Seçim aşamasında, kriterlere uygun 7 çalışma seçilmiştir. Bu çalışmalar, inceleme ve analiz için detaylı olarak ele alınmıştır.

Araştırmaya dahil edilen 7 çalışma aşağıda Çizelge 1’de değerlendirilmiştir.

Çizelge 1. Dahil Edilen Çalışmalara Ait Bilgiler

Yayın	Amaç	Bulgular ve Sonuç
Picazo, 2013	Filipinler'deki tıbbi turizm sektörünü incelemek; talep ve arz yönlerini analiz ederek büyüme itici güçlerini belirlemek	Filipinler, tıbbi turizm pazarında büyümek için potansiyele sahiptir ancak liderlik ve iş birliği eksiklikleri vardır.
Pandey vd., 2014	Hindistan'da tıbbi turizm fırsatlarını değerlendirmek	Batı ülkelerinde tedavi maliyetlerinin artması, hastaları Hindistan gibi ülkelerde kaliteli tedavi arayışına yönlendirmektedir.
Badrabadi vd., 2022	İran'da tıbbi turizmin sistematik bir incelemesi	Tıbbi turizmin sekiz temel teması belirlenmiş ve İran'da bu alanda önemli gelişmeler kaydedilmiştir.
Ramphul vd., 2022	Mauritius'ta tıbbi turizmin sınırlayıcı ve hızlandırıcı faktörlerini belirlemek	Mauritius'un tıbbi turizm sektörünü geliştirme potansiyeli yüksek, ancak pazarlama ve tanıtım eksiklikleri bulunmaktadır.
Büyük & Akkuş, 2024	Medikal turizmin kapsamlı tanımını, gelişimini, dünyada ve Türkiye'deki durumunu, turist profillerini irdelemek ve rekabetçi ülkelerin etkinlikleri ile ön plana çıkan yönlerini ortaya koymaktır.	Dünyada önde gelen medikal turizm destinasyonları arasında Almanya, Arjantin, Brezilya, Çin, Güney Kore, İsrail, Küba, Tayland, Singapur ve Türkiye yer almaktadır. Türkiye, coğrafi konumu, gelişmiş sağlık altyapısı, uygun fiyatlı ve kısa bekleme süresi sunan sağlık hizmetleri ve zengin tarihi ve kültürel mirasıyla medikal turizmde önemli bir destinasyon haline gelmiştir.
Ozad & Çelebi, 2024	Türkiye, İsrail ve Kuzey Kıbrıs'ın sağlık turizmi sektöründeki durumunu araştırmak ve strateji önerileri geliştirmek	Türkiye, İsrail ve Kuzey Kıbrıs sağlık turizmi sektöründe büyüme potansiyeline sahip olup, stratejik iyileştirmelerle bu sektörlerini güçlendirebilirler.
Yılmaz, 2024	COVID-19 sırasında yayılan sahte haberlerin epistemik temellerini ve yönetim üzerindeki etkilerini incelemek	COVID-19 infodemisi, neoliberal yönetim mekanizması olarak belirsizlik ve güvensizlik yaratmaktadır.

Tablo 1, çalışma kapsamında değerlendirilen ve seçilen makalelere ait detaylı bilgileri içermektedir. Bu tabloda her bir çalışmanın amacı ve elde edilen bulgular özetlenmiştir. Böylece medikal turizm ve sağlık turizmi alanında yapılan araştırmaların içerikleri ve odak noktaları net bir şekilde görülmektedir. Tablo, özellikle saç ekimi konusunun literatürdeki yerini ve medikal turizmle olan ilişkisini ortaya koymaktadır.

4. SONUÇLAR

Bu çalışma kapsamında incelenen makaleler, sağlık turizmi ve medikal turizm alanında çeşitli araştırmaların yapıldığını ortaya koymakla birlikte, saç ekimi konusunda spesifik ve ayrıntılı çalışmaların sınırlı olduğunu göstermektedir. Saç ekimi, medikal turizm sektöründe önemli bir paya sahip olmasına rağmen, bu alanın bilimsel açıdan yeterince ele alınmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, saç ekimi hizmetinin sunduğu ekonomik ve sosyal değer, bilimsel literatürde yeterince karşılık bulmadığına işaret etmektedir. Ayrıca, saç ekimi hizmetleriyle ilgili verilerin hizmet sektörü tarafından düzenli olarak kaydedilmesi ve analiz edilmesi, bu alandaki kalite standartlarının geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Medikal turizmde giderek büyüyen bir sektör olan saç ekimi alanında denetim eksiklikleri de dikkat çekmektedir. Merdiven altı olarak tabir edilen ruhsatsız ve denetimsiz işletmelerin varlığı, hem hasta güvenliği açısından riskler doğurmakta hem de ülkenin sağlık turizmi imajına zarar vermektedir. Bu bağlamda, saç ekimi hizmetlerine yönelik düzenleyici denetimlerin

artırılması ve standartların belirlenmesi, uluslararası sağlık turizmi alanında rekabetçi bir konum elde edilmesine katkı sağlayabilir.

Konuyla ilgili öneriler aşağıda verilmektedir;

Saç ekimi ile ilgili daha fazla bilimsel çalışmanın yapılması, bu alanın medikal turizmdeki önemini ve etkisinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Özellikle saç ekimi işlemlerinin tıbbi, psikolojik ve sosyal etkilerini değerlendiren çalışmalar, literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Saç ekimi hizmeti sunan sağlık kuruluşlarının düzenli olarak veri toplamaları ve bu verilerin sek-törel analizlerinin yapılması önemlidir. Bu kapsamda, saç ekimi alanında kalite standartları oluşturulmalı ve hizmet sağlayıcıların bu standartlara uygunluğu denetlenmelidir.

Merdiven altı işletmelerin faaliyetlerinin engellenmesi amacıyla daha etkin denetim mekanizmaları kurulmalıdır. Bu tür işletmelerin hem yerel hem de uluslararası düzeyde imaj sorununa neden olmaması için ruhsatlandırma süreçleri titizlikle uygulanmalı ve düzenli denetimler gerçekleştirilmelidir.

Türkiye'nin saç ekimi alanında sahip olduğu avantajları uluslararası arenada tanıtmak için stratejik iletişim kampanyaları düzenlenebilir. Bu kampanyalar, ülkenin sağlık turizmi pazarındaki rekabet gücünü artırabilir ve Türkiye'yi saç ekimi konusunda tercih edilen bir destinasyon haline getirebilir.

Bu çalışma, medikal turizmin önemli bir alt dalı olan saç ekimi konusunda farkındalık oluşturma amacı taşımaktadır. Saç ekimi alanında gerçekleştirilecek ileri çalışmalar ve sektörel düzenlemeler, medikal turizm alanındaki büyüme potansiyelini artırarak ulusal ve uluslararası düzeyde fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aydın, D. (2011). *Türkiye'nin Sağlık Turizmi Potansiyeli*. Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Antalya.

Badrabadı, N. K., Tourani, S., & Karimi, A. (2022). Identifying the themes of medical tourism business in Iran: A systematic review. *Journal of Education and Health Promotion*, 11(1), 146

Baka, B. (2013). Sağlık Turizmi Sektör Raporu.

Büyük, Ö., & Akkuş, G. (2024). Medikal Turizm Verileri ve İstatistikleri: Gelişmekte Olan Ülkelerin Yükselişi ve Türkiye (Medical Tourism Data and Statistics: The Rise of Developing Countries and Turkey). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 12(2), 1105-1124.

Çetin, T. (2019). *Sağlık turizmi kapsamında medikal turizm pazarlaması: Türkiye medikal turizm şirketleri üzerine bir uygulama* (Yüksek lisans tezi). Doğu Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, K.K.T.C.

- Darcy, S., & Dickson, T. J. (2009). A Whole-Of-Life Approach To Tourism: The Case For Accessible Tourism Experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16(1), 32-44.
- Garcia-Altés, A. (2005). The Development of Health Tourism Services. *International Journal of Health Services*, 35(3), 525-538.
- İçöz, O. (2009). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye'nin Olanakları. *Journal of Yasar University*, 4(14).
- Jiménez-Acosta, F., & Ponce, I. (2010). Follicular unit hair transplantation: current technique. *Actas Dermosifiliogr*, 101, 291-306.
- Orentreich, N. (1959). Autografts in alopecias and other selected dermatologic conditions. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 83(5), 463-479.
- Ozad, U., & Çelebi, A. (2024). Health Tourism in Mediterranean Region: North Cyprus, Turkey and Israel. *International Journal of Health Management and Tourism*, 9(1), 79-89
- Pandey, P., Choudhary, M., & Rathore, K. S. (2014). An overview on opportunity of Medical Tourism in India. *Tropical Journal of Pharmaceutical and Life Sciences*, 1(1), 26-33.
- Picazo, O. (2013). *Medical tourism in the philippines: market profile, benchmarking exercise and SWOT analysis*. Makati: PIDS.
- Ramphul, N., Putteeraj, M., & Seebaluck, N. V. (2022). Exploring medical tourism in mauritius: an identification of challenges and opportunities affecting the sector. *Journal of Tourism, Hospitality and Environment Management*. 7 (28), 1-17.
- Tontuş, H. Ö. (2021). *Türkiye'nin Sağlık Turizmindeki Önemi*. Satürk Yayınlar.
- Vogel, J. E., Jimenez, F., Cole, J., et al. (2013). Hair restoration surgery: The state of the art. *Aesthetic Surgery Journal*, 33(1), 128-136.
- Yau, M. K., Mckercher, B., & Packer, T. L. (2004). Traveling With A Disability: More Than An Access Issue. *Annals of Tourism Research*, 31(4), 946-960.
- Yıldırım, S. (1997). Üçüncü Yaş Turizmi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 77-81.
- Yılmaz, M. (2024). Biopolitics and neoliberal governance in the covid-19 infodemic: the epistemic of an epidemic. *Beykoz Akademi Dergisi, Özel Sayı (Sınırsız: Dünya Yapmak & Ötesi)*, 75-104.
- Yirik, Ş. (2014). *Sağlık turizmi üzerine Antalya destinasyonunda bir araştırma* (Doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya

DESTİNASYON MARKALAŞMASINDA GASTRONOMİ FESTİVALLERİNİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ: ADANA PORTAKAL ÇİÇEĞİ FESTİVALİ

Zeynep KARACA ¹, Dr. Öğr. Üyesi, Kâmil Serkan UZYOL²

¹ İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Zeynep.karaca.10@hotmail.com - ORCID ID 009-0006-0842-1805

²İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Faculty of Health Sciences, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, kamilserkan.uzyol@nisantasi.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-6436-9083

ÖZET

Gastronomi festivalleri, yiyecek ve içeceklerin tanıtımının ve destinasyonun ekonomik gelirinin artmasını sağlayan bir turizm etkinliğidir. Bu bağlamda; iş imkanlarının artması, bölgenin yiyecek ve içeceklerinin tanıtımının yapılması ve ekonomik gelir elde edilmesiyle destinasyonun istihdamının artmasına sebep olan gastronomi festivalleri oldukça önemlidir. Adana Portakal Çiçeği Festivali ise Adana ilinin yerel ürünlerinin tanınmasını, destinasyonun tercih edilmesini ve bir marka haline gelmesini sağlamaktadır.

Bu araştırmanın konusu, Adana ilinde yapılan Adana Portakal Çiçeği festivalinin, destinasyon markalaşmasına etkisini incelemektir.

Bu çalışmada öncelikli olarak gastronomi festivalinin destinasyonun markalaşmasına katkısına dair katılımcıların ve yerel halkın fikirlerini incelemek amaçlanmış olup buna bağlı olarak yerel halkın ve katılımcıların festival memnuniyeti, destinasyon tercihi, tekrar ziyaret etme niyetine dair davranışları gözlemlenmiştir.

Araştırma kapsamında katılımcıların ve yerel halkın; destinasyon markalaşması bilgi düzeyi, festival memnuniyeti, festival deneyimi tatmini ile Adana'yı ve Adana Portakal Çiçeği Festivali'ni tekrar ziyaret niyetlerini öğrenmeye yönelik ifadeler yer almıştır. Araştırmada olasılıksız örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 2024 yılı 13-21 Nisan ayında Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılan ziyaretçilerden gönüllü olanlara yüz yüze anket formu uygulanmış ve verilen cevaplar istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir.

Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılan yerli halk ve katılımcıların fikirleri doğrultusunda yapılan veri analizi sonucunda; gastronomi festivalinin destinasyon markalaşmasına ve yerel bölgeye pozitif etkisi olduğu; genel memnuniyet ve deneyim tatmini arttıkça destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetlerinin arttığı sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte; yerel halkın ve katılımcıların festival memnuniyetinin demografik özelliklere göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın, Adana'nın gastronomi festivali çerçevesinde bir destinasyon markası olarak değerlendirilmesine yönelik katılımcıların ve yerel halkın düşünceleri ile görüşleri hakkında değerli bir kaynak olabileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon Markalaşması, Gastronomi festivalleri, Adana Portakal Çiçeği Festivali, Kolayda Örneklem

1. GİRİŞ

Destinasyonlar, turist çeken ve ağırlayan birçok kurum ve kuruluşun sunduğu hizmetlerin olduğu, doğrudan ya da dolaylı turizmin bütününden oluşan, çeşitli turizm kaynaklarını bünyesinde barındıran karmaşık ürünlerdir. Destinasyon pazarlamasının başarılı olabilmesi için kombinasyonların doğru bir şekilde yapılması gerekmektedir ve bu kombinasyonların en önemli adımı destinasyonun markalaşmasıdır (Dinler, İlhan ve Özkoç, 2021: 1-2).

Destinasyonların, kendilerine ait özellikleri vardır ve kendi içinde bir markadır. Bazı destinasyonlar insanlar tarafından algılanması daha öncelikli bir noktadayken bazıları ise daha arka plandadır. Bu noktada mühim olan insanların algılarında kuvvetli bir izlenim oluşturacak unsurları belirlemek ve geliştirmektir (Gülmez, Babür ve Yirik, 2012: 2).

Destinasyonlar turizm canlılığını yıl boyunca sürdürebilmek, diğer destinasyonlara göre rekabet ve ekonomik üstünlüğünü koruyabilmek, sosyokültürel cazip turizm merkezi haline getirebilmek için diğer turizm çeşitlerine eğilim göstermişlerdir (İlban ve Kömür, 2019, s. 275). Böylelikle festival turizmi son zamanlarda pek çok farklı destinasyonlarda alternatif bir bakış açısı olarak dikkate alınmaya başlanmıştır (İlban ve Kömür, 2019: 275).

Festivaller, destinasyonun tanıtılmasını, insanlar ve halk arasında sosyokültürel, ekonomik ve sanatsal açıdan birleşme sağlaması açısından düzenlenen önemli faaliyetlerdir (Çoban ve Süer, 2018: 59). Ayrıca festivaller, bireylerin boş zamanlarını değerlendirmekle birlikte dünyada hızla büyüyen turizm etkinlikleridir. Festivaller, düzenlendiği destinasyona olumlu yönde sosyokültürel, ekonomik ve politik etkiler sağlamaktadır (İlban ve Kömür, 2019: 276).

Festivaller; konusu önceden belirlenmiş, önemli bir konuya sahip kültür, sanat, yemek, bilim vb. konular ile bir veya birden fazla düzenlenen etkinliklerin tümüdür (Penpece, 2014: 194). Bu konulardan yemek festivalleri, gastronomi turizminde tanıtımı sağlaması açısından önemli olduğu bilinmektedir (Erciyas ve Yılmaz, 2021: 95).

Gastronomi turizmi, farklı bölgeye ait yiyecek ve içecekleri deneyimleme, yeni lezzetlerin üretildiği yerleri gezme ya da şefin yaptığı özel lezzetlerin tadımını yapma gibi faktörlerden oluşmaktadır. Gastronomi turizmi içerisinde farklı konularda etkinliklere rastlanılmaktadır. Şarap, zeytinyağı vb. mahsullerin üretildiği yerleri görme, şeflerin kendine özgü yaptığı lezzetlerin tadılması ve gastronomi festivalleri gibi farklı konular gastronomi turizmi etkinliklerine örnek olabilmektedir (Şahin ve Ünlüöner, 2021:1205).

Gastronomi festivallerinin en önemli amacı konuklara yiyecek ve içeceklerin tanıtımı ve tattırılmasıyla birlikte farklı kültürleri görme imkânı sunmaktır. Gastronomi festivalleri; yerel yiyecek ve içeceklerin öne çıkarıldığı, yemek ve kültür arasındaki ilişkinin vurgulandığı, gastronomiye has deneyimlerin yaşandığı yiyecek ve içecek ana temalı etkinliklerdir (Ünlü ve Nizamlıoğlu, 2022: 69).

Gastronomi festivalleri, tüm festivallerin yaklaşık %30'unu oluşturduğu bilinmektedir. Ayrıca gastronomi festivallerinin yapılan destinasyonda konuk sayısı artırma, ekonomik gelir elde etme, yeni iş imkanları sunma, destinasyon imajı oluşturma, yerel turizmi büyütme ve yerel turizm etkinlikleri destekleme, sosyal ve kültürel bağları kuvvetlendirme, halkın öz saygısını artırma, turizm sezonunu uzatma ve yerel kalkınma aracı olması gibi önemli katkıları

olmaktadır. Bu bağlamda yerel kimliğin yaratılması ve ilerlemesi için gastronomi festivalleri önem arz etmektedir (Çetin, Demirel ve Çetin, 2019: 886). Son zamanlarda yerel turizmi geliştirmek amacıyla gastronomi festivallerine yönelimin arttığı bilinmektedir (Özbay ve Semint, 2020: 316).

Adana, birbirinden farklı konularda festivaller düzenleyerek etkinlik turizmini ilerletmek için girişimlerde bulunan bir şehirdir. Uluslararası Altın Koza Film Festivali, Devlet Tiyatroları Sabancı Uluslararası Adana Tiyatro Festivali ve 13 Kare Sanat Festivali gibi etkinlikler bunlar arasındadır. Uluslararası Portakal Çiçeği Karnavalı da her yıl Nisan ayında Adana'da düzenlenen yerel bir etkinliktir ve on ikinci yılını tamamlamıştır (Karaca, Yıldırım ve Çakıcı, 2017:224).

Bu araştırmanın konusu, Adana ilinde yapılan Adana Portakal Çiçeği festivalinin, destinasyon markalaşmasına etkisini incelemektir.

Birçok destinasyon bilinirliğini arttırmak, tanınmak ve markalaşmak için festivaller düzenlenmektedir. Bu festivallerin ana teması olarak gastronomiyi kullanan destinasyonlar katılımcılara yerel ürünleri tanıtarak ekonomik gelir elde etmeyi hedeflemektedir. Adana ilinde 2012 yılından beri düzenlenen adını nisan ayında tüm şehre hâkim olan portakal çiçeğinden alan bu festivalde yöresel yiyeceklerin tadımı ve tanıtımı, dans gösterileri, konserler vb. etkinlikler yapılmaktadır. Bu bağlamda portakal çiçeği festivali Adana ilinin yerel ürünlerinin tanınmasını, destinasyonun tercih edilmesinin artmasına ve bir marka haline gelmesini sağlamaktadır.

Bu çalışmada öncelikli olarak gastronomi festivalinin destinasyonun markalaşmasına katkısına dair katılımcıların ve yerel halkın fikirlerini incelemek amaçlanmış olup buna bağlı olarak yerel halkın ve katılımcıların festival memnuniyeti, destinasyon tercihi, tekrar ziyaret etme niyetine dair davranışları gözlemlenmiştir.

Çalışmanın yapılmasındaki bir diğer amaçta yapılan diğer çalışmalar gibi bundan sonraki çalışmalara yol gösterici ve örnek uygulama olmasıdır.

Bu çalışmanın literatüründe; destinasyon ve marka kavramı, gastronomi festivalleri, festival ve gastronomi turizmi, Adana'nın coğrafyası, nüfusu, tarihi, turizmi, festivalleri ve yöresel yiyecek ve içecekleri gibi konulara yer verilmiştir. Adana portakal çiçeği festivalinin destinasyonu bir marka haline getirmesi konusunda bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda, literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca gastronomi festivallerinin destinasyonun markalaşmasını sağladığı bu araştırma doğrultusunda bilinerek gastronomi festivallerin düzenlenmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada, 2024 yılında Nisan ayında Adana Seyhan ilçesinde yapılan Uluslararası Portakal Çiçeği Festivaline katılan Adana içinden ve dışından gelen ziyaretçilerin ve yerel halkın görüşleri anket tekniği uygulanarak esas alınmıştır.

Bu çalışmada ilk olarak literatür incelemesi ile elde edilen bilgilerden yola çıkarak bir alan araştırılması gerçekleştirilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak ise nitel araştırma yöntemlerinden anket tekniğini kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

2. DESTİNASYON MARKALAŞMASI

2.1. Marka Kavramı

Marka kavramı, eski yüzyıllardan beri güç ve itibarı yansıtmak amacıyla kullanılmaktadır. Marka kavramı ilk kez 16. yüzyılın başlarında viski üreticilerinin üretici adlarının yazılı olduğu tahta varillerde ürünlerinin dağıtılmasıyla kullanılmaya başlanmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde ise üretici adları yerine hayvan ve ünlü adları kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda marka ve ürün arasında bağlantı kurulması sağlanmıştır. Bu aşamada üreticiler ürünlerinin, tüketici tarafından kolayca hatırlanmasını ve ürünlerinin rakip firmadan farklı olmasını istemektedir. 19. ve 20. yüzyıllardan bu yana marka üreticiler arasında rekabet avantajı sağlamaktadır (Gökkaya, 2019: 50).

Günümüzde yaşam şartlarının değişmesiyle piyasadaki ürün çeşitliliği artmaktadır. Ürünü bir diğer üründen ayıran en önemli özellik ürünün markalaşmasıdır. Marka tüketiciye ürünün tanınması konusunda rehberlik etmektedir (Eroğlu, 2018: 4).

Genel olarak bakıldığında marka kavramının birden fazla tanımı vardır. Rooney (1995)'e göre; "Markaların en önemli özelliği ürünü tüketiciye tanıtarak canlandırmaktır". (Rooney, 1995 Akt: İçöz, 2013: 36). Marka kelimesi "yanmak" anlamına gelmektedir ve sığırların sahibinin kim olduğunun bilinmesi için sırtlarına kızgın demirle yapılan sembollere verilen isimlerdir. Bu semboller kölelerin vücuduna, tahta veya başka yüzeylere de yapılmaktadır (İçöz, 2013: 36).

Keller'e göre (2003), bir marka oluşturmanın yolu bir ürünü diğer üründen ayıran ad, sembol, logo, ambalaj tasarımı ya da başka işaretlerin seçimidir. Bir markanın diğer markadan ayırt edilebilmesi için oluşturulan somut ve soyut nesnelere marka elementleri olarak tanımlanmaktadır (İlban, 2007: 50).

Hukuki açıdan yapılan marka kavramının tanımı 551 sayılı Markalar Kanunu (1965:1) 1. maddesine göre; "Sanayide, küçük sanatlarda, tarımda imal, ihzar, istihsal olunan veya ticarete satışa çıkarılan her nevi emtiayı başkalarınınkinden ayırt etmek için bu emtia ve ambalaj üzerine konulan, emtia üzerine konulmadığı takdirde ambalajlarına konulan ve bu maksada elverişli bulunan işaretler marka sayılır" olarak ifade edilmektedir.

Amerikan Pazarlama Birliği'ne göre ise marka; "Bir satıcının ya da satıcılar grubunun, mal ve hizmetlerini tanıtan ve onları rakiplerinden ayırt etmeyi amaçlayan bir isim, terim, işaret, sembol, şekil ya da bunların kombinasyonu" olarak tanımlanmaktadır (Eroğlu, 2018: 4).

Marka kavramı, tüketici ve üreticilere çeşitli faydalar sağlamaktadır. Tüketici için, güven ve kaliteyi sağlarken, üreticiler için marka bir kimliği temsil etmektedir. Bu bağlamda da marka taklitlerinin de önüne geçilmektedir (Kaya, 2014: 38).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere marka, farklı özellikleri bünyesinde bulundurmaktadır. Marka, ürün ve hizmetin adının duyulmasını ve tanınırlığını sağlamaktadır. Tüketicinin aldığı ürün ya da faydalandığı hizmetin kalitesine dair algısı, markanın imajında oldukça etkili olmaktadır. Tüketiciler; markaların imajlarına göre kendileri için en iyi ürünü seçmeye çalışırken üretici ve satıcılar, markanın imajına en uygun fiyatı oluşturmayı hedeflemektedirler (Eroğlu, 2018: 4-5).

Marka imajı ile marka kişiliği, marka sadakati ve marka konumlamasının önemli parçalarıdır. Markayla ilgili tanımlar şu şekildedir:

- Marka Değeri; Bir markanın oluşturduğu toplam değer ve bedeldir; markanın şirketin varlığına hem finansal hem de satış gücü olarak kattığı soyut ve somut unsurlardır.

- Marka Kimliği: Markanın bütün değerinin bir parçasıdır; markanın pazarda tanınması çoğunlukla ürünün kişiliğine ve konumuna bağlıdır.
- Marka Konumlanması: Bir markanın faydaları ve vadettikleri karşılığında mevcut ve potansiyel müşterilerinin aklında rakiplerine kıyasla aldığı yeri ifade eder.
- Marka Kişiliği: Markanın dış yüzü; özellikleri insan kişiliği ile çok yakından ilgilidir.
- Marka Karakteri: Markanın iç yapısı ile alakalı olup, doğruluk, dürüstlük ve güvenirliliği ifade eder.
- Marka Ruhu: Markanın karakterine bağlıdır; markanın değerleri ve duygusal özü olarak tanımlanır.
- Marka Özü: Marka kimliğinin çekirdeğidir.
- Marka İmajı: Markanın stratejik kişiliği ya da bütünsel bilinirliği ve itibarı ile eş anlamlı olarak kullanılır (Özdemir, 2007: 118).

Marka kimliği oluşturmak için üretici ve tüketicilerin; markanın adı, sloganı (tüketicinin aklında işitsel olarak kalmayı sağlayan terimler) rengi, sembolü veya logosu (tüketicinin aklında görsel olarak kalmayı sağlayan tasarımlar) gibi bileşenlere ihtiyaç duyulmaktadır (İlban, Liceli ve Dorak, 2021: 86).

Turizm sektörünün önemli bir gelir kaynağı olması sonucunda şehirler kendilerini en iyi şekilde konumlandırarak bir marka yaratmaktadırlar. Şehirler sadece kendi içinde değil tüm dünya ülkeleri ile rekabet halindedir. Şehrin tarihi, coğrafi konumu, kültürel ve ekonomik özellikleri şehirlerin markalaşması için birer araç konumundadırlar. İstanbul, Çin Seddi ve Mısır piramitlerinin bulunduğu ülkeler marka haline gelmiş destinasyonlardır (Serçek ve Hassan, 2016: 9).

2.2. Markanın Önemi

Marka bir işletmenin en önemli yapı taşıdır. Bunun sebebi işletmeyi temsil eden marka, tüketiciler tarafından ürünün en kısa sürede fark edilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda marka, ürünün taklit edilmesini engellemektedir. Markanın önemi tüketici, üretici ve ülkeler olmak üzere üç açıdan değerlendirilmektedir (Eroğlu, 2018: 7).

2.2.1. Markanın Tüketiciler Açısından Önemi

Tüketiciler için marka, ürünün etiketi, ambalajı, rengi, modeli, kalitesi ve tüketiciye sağladığı faydaların birleşimidir. Tüketiciler bir ürünü satın aldıktan sonra beğenmeleri halinde ürünün markasını özümsemektedirler. Beğenmemeleri halinde ise o ürünü satın almaktan kaçınılmaktadırlar. Tüketicilerin sahip oldukları ve devamlı aldıkları ürün markaları, tüketiciye prestij sağlamaktadır (Cengiz, 2010: 23-24).

Markanın tüketiciler açısından önemi üreticiler ve pazar alanı kadar önemlidir. Marka tüketiciye doğru bilgi aktarımı ve satın almada güven duygusunu sağlamaktadır. Bu bağlamda marka tüketicinin aklındaki bilgilerin açığa çıkmasını sağlayarak satın almada etkili olmaktadır (Şahin, 2007: 5). Marka, tüketiciye çeşitli faydalar sağlaması açısından önemlidir. Bunlar;

- Tüketiciyi ürünün içeriği hakkında bilgilendirerek tanınmasını sağlamaktadır.
- Tüketici için marka kalite garantisi vermektedir.
- Marka, tüketiciye ürünün tanınmasını sağlarken rakip firmadan ayırt edilmesini sağlamaktadır.
- Marka, ürün özelliklerinin doğruluğunun güvencesini sağlamaktadır.

- Tüketici bir markayı satın aldıktan sonra ürünün satın alma garantisinin devam edeceğinin bilincindedir (Cengiz, 2010: 40).

2.2.2. Markanın Üreticiler Açısından Önemi

Marka, tüketiciler için önemli olduğu kadar ürünü sunan üreticiler için de önemlidir. Üreticiler için iyi bir markaya sahip olmak talebin ve gelirin artmasına neden olmaktadır (Eroğlu, 2018: 8).

Markanın üreticilere kazandırdığı birçok fayda bulunmaktadır. Bu faydalar;

- Marka, tüketici zihninde üreticinin istediği gibi konumlandırılmasını sağlamaktadır.
- Marka, firmanın büyümesi ve gelişmesi için dış dünyaya tanıtımını sağlamaktadır.
- Marka, ürünlerin pazarda yer almasını ve satışını sağlamaktadır.
- Üreticinin markayı geliştirmesini ve araştırma yapmasını motive etmektedir.
- Marka, firmanın imaj, değer ve kişilik kazanmasını sağlamaktadır.
- Tüketici marka sayesinde üreticilere bağlılık hissetmektedir.
- Üretici, marka sayesinde ürünün taklit edilmesini engellemekte ve marka ismi ya da sembolü sayesinde de kanuni yönden ürünü güvence altına almaktadır (İnaç ve Yacan, 2018: 320; Eroğlu, 2018: 8).

Üretici ürününü marka ile tüketiciye tanıtmaktadır. Bu sayede marka ürüne reklam kolaylığı sağlamaktadır. Ürünün pazarda ayakta kalabilmesi için markanın oluşturulması gerekmektedir (Eroğlu, 2018: 9).

2.2.3. Markanın Ülkeler Açısından Önemi

Gelişmekte olan ülkelerin gelişebilmesi için markalarını oluşturma firmalar ve üreticiler kadar önem arz etmektedir (Eroğlu, 2018: 9). Ülkelerin ekonomisinde ve uluslararası konumunda, sahip oldukları markalar doğrudan etki etmektedir. Bu açıdan bakıldığında bir ülkenin markaları oldukça önemli faydalar sağlamaktadır. Bunlar;

- Ülkenin imajına katkıda bulunmaktadır.
 - Bir ülkenin uluslararası bir marka oluşturması ulusun özgüvenini arttırmaktadır.
 - Uluslararası markalar ülkenin gelirini ve istihdamını arttırmaktadır.
 - Uluslararası markalara sahip olan ülkeler milletin başka markalar ile pazarlara girmesini destekleyerek teşvik etmektedir.
 - Ülkenin güçlü bir marka oluşturması dış pazarda tanınma oranını arttırmaktadır
- Bunlar (Cengiz, 2010: 40; Eroğlu, 2018: 9).

2.3. Destinasyon Kavramı

Fransızca kökenli bir kelime olan destinasyon; Türk Dil kurumunda, “varılacak olan yer” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Kültür ve Turizm Bakanlığı destinasyonu “turizmin temel ekonomik faaliyetler arasında yer aldığı ülke, bölge ve şehirler” olarak tanımlamaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). Dünya Turizm Örgütü (WTO) göre destinasyon “ziyaretçinin en az 1 gece konaklamasının sağlandığı fiziksel yer” olarak tanımlanmaktadır (Ekici, 2019: 3). Destinasyon kavramı; ülke, ada ya da kasaba gibi yerleri ziyaret eden turistlere karma bir deneyim kazandıran turizm aktivitelerinin tümü olarak ifade edilmektedir. Genel olarak turizm alan yazınında kullanılan destinasyon kelimesi, turistik aktivitelerin yapıldığı belli bir coğrafi alanı belirtmektedir (Tür, 2022: 58). Bu bağlamda destinasyon, ziyaret edenlerin gittiği bölgelere, kültür geçmişlerine, eğitim durumlarına ve deneyimlerine göre öznel olarak yorumlanabilen bir kavramı belirtmektedir. Destinasyon kavramı, bölgenin tanımına

bağlı olarak değişebilmektedir. Daha geniş kapsamıyla destinasyon, belirli bir imaja ve markaya sahip olan ulusal bir bölgedir (Mercan ve Kazancı, 2019: 116). Destinasyon kavramı, turizm çekiciliklerine sahip olan bölgenin turizm işletmeleri tarafından desteklenmesi, turizm imajı, yerel halk ve yönetimin de içinde bulunduğu komplike bir durum olarak ifade edilmektedir. Komplike bir yapısı olması sebebiyle yönetimin iyi yapılması, kamu ya da özel işletmelerin ortak bir paydaş da hareket etmesi gerekmektedir (Pike, 2008 Akt: Kaya, 2014: 4).

Destinasyon; bir kıta, ülke kadar büyük olabileceği gibi kasaba, köy kadar da küçük olabilmektedir. Ziyaretçilerin gözünde belirli bir imaja sahip ve marka haline gelmiş ulusal çekiciliklere, ulaşımın kolay olduğu, festivallerin ve karnavalların düzenlendiği, bölgenin tesislerinin büyümesi için yeterli alanı olan bölgelerdir (Ekici, 2019: 4).

Destinasyonlar buldukları coğrafi konum nedeniyle farklı niteliklere sahiptirler. Bazı destinasyonlar doğal kaynaklardan zengin iken bazı destinasyonlar bu konuda yetersizlerdir. Bu durumdan destinasyonlar olumsuz etkilenerek bazı problemler yaşamaktadırlar. Bir bölge Turizm sektöründe destinasyon olabilmesi için belirli niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bunlar; bölgenin çekiciliği, ulaşımı, konaklama alanları, eğlence alanları, dinlenme tesisleri gibi niteliklerin var olması ve sunulmasıdır (İbiş, 2017: 33).

Destinasyonu oluşturan 5 temel unsur vardır. Bunlar;

- Çekicilik: Destinasyonun doğal güzellikleri, sosyo-kültürel etmenler, ekonomik ve psikolojik etmenler.
- Ulaşımın sağlanması: Ulaşım ağının genişliği, alt yapının ve ulaşım çeşitlerinin gelişmesi.
- Etkinlik ve festivaller: Karnaval, kongreler, siyasal ve sosyal etkinlikler ve seminer.
- İmaj: Ürün ve hizmetten memnun kalması sonucunda ürünü kaliteli bularak önermesi durumu.
- Turizm işletmeleri: yiyecek- içecek, konaklama, ulaştırma, rekreasyon, seyahat ve alışveriş işletmeleri (Buhalis'ten Akt: Kaya, 2014: 11-17).

Bu etmenlerin bir bölge de bulunması ve etkin bir şekilde kullanılması ile destinasyon markalaşması daha kolay ve sistemli bir şekilde yürütülmektedir. Örneğin; bir bölge de yapılan festivaller, karnavallar ve fuarlar ile o destinasyonun düzenli olarak tanıtımının yapılması sağlanmaktadır (İbiş, 2017: 34).

2.3.1. Destinasyon Özellikleri ve Sınıflandırılması

Bir destinasyonda turizm faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için çeşitli özellikler gerekmektedir (Türkay, 2014: 4). Destinasyon kendine has özelliklerden oluştuğu için taklit edilmesi oldukça zor olmaktadır. Destinasyon özellikleri seyahat motivasyonu olarak bilinmekte birlikte destinasyon seçiminde de oldukça etkilidir (Şahin ve Soylu 2020: 2345). Bu bağlamda destinasyonun, turistik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için motivasyon yaratacak çekiciliklere ihtiyacı vardır. Ayrıca bir bölgenin seyahat bölgesi olabilmesi için en az 1 gece konaklama gerekmektedir. Bu nedenle bir destinasyonda konaklama, yeme-içme, eğlence, alış-veriş tesisleri ve etkinlikleri olmalıdır. Bu özellikler bölgenin ziyaretçi tarafından fark edilmesine, tüketilmesine ve satın alınmasında oldukça etkilidir (Türkay, 2014: 4-5). Ayrıca turistlerin destinasyonu değerlendirmesi açısından da destinasyon özellikleri önemli bir rol oynamaktadır. Destinasyonlar genellikle birbirinden farklı özelliklere sahip olmakla birlikte, çekiciliği nedeniyle seyahat ihtiyaçlarını karşılama ve ziyaret etme, bölgeye kolay ulaşım, fiyat ve kalite

uyumu, aktiviteler, iklim çeşitliliği ve olanaklar gibi özellikler başarılı destinasyonların ortak özelliklerindedir. Destinasyon özelliklerinin sahip olması gereken belirli bir koşul yoktur. Her destinasyonun kendine ait özellikleri vardır. Bu bağlamda her destinasyon da farklı kimliğe sahiptir (Şahin ve Soylu 2020: 2345).

Destinasyonun tüm özellikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Türkay, 2014: 4-5).

Çizelge 1. Destinasyonun Özellikleri

Çekim Gücü Manzara/Doğal Kaynaklar Elverişli İklim Kültürel Yapı Gastronomi ve Yemek Tarih ve Etnik Yapı Ulaşım	İmkanlar ve Hizmetler Barınma Havaalanı Otobüs/Tren İstasyonları Spor İmkanları Eğlence Olanakları Alışveriş Merkezleri Yiyecek ve İçecek İmkanları
Alt yapı Su Sistemleri Haberleşme Ağı Sağlık Güç Kaynakları Kanalizasyon Caddeler Otoyollar Güvenlik	Konukseverlik Arkadaş Yanlısı Yardıms severlik Şikayetler için sorumlu davranış
Maliyet Para değeri Barınma fiyatları Yiyecek ve içecek fiyatları Ulaşım fiyatları Alışveriş fiyatları	

(Kaynak: Türkay, 2014:5).

Destinasyon sınıflandırılması birkaç şekilde yapılmaktadır. Bunlar; coğrafi konum, hizmet verilen pazarın ve tüketicinin yapısı, sezonun özelliği gibi farklı unsurlardır. Genel olarak iki grupta sınıflandırılmaktadır. Birincisi, turistin tüm ihtiyaçlarını ekonomik ve konaklama olarak sağlayan ve turizme odaklanmış bölgelerdir. Bu bölgeler; Kuş Adası, Kemer ve Disney'dir. İkincisi ise ekonomisinin bir kısmının turizmden sağlayan bölgelerdir. Bu bölgelere İstanbul örnek verilebilir (Atay, 2003: 32). Literatürde siyasi (sınır) yetkiye göre altı sınıflandırılma yer almaktadır (Ekici, 2019: 14). Bunlar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Çizelge 2. Siyasi Yetkiye Göre Sınıflandırma

Birden fazla ülkeden oluşan makro bölge	A.B.D., Avrupa, Asya, Afrika
Ülke	Fransa, İtalya, Mısır, Türkiye
Bir ülkenin içinde bulunan eyalet ya da il	Nevada, İstanbul, Londra, New York, Paris
Bir ülkenin içinde yer alan bölge	Akdeniz Bölgesi, Ege Bölgesi
Şehir, Kasaba	Alanya, Alaçatı, Bodrum, Kemer

Ulusal park, anıt ya da tarihi yerler	Göreme Açık Hava Müzesi, Disneyland, Çin Seddi
---------------------------------------	--

(Kaynak: Çelik, 2014:19).

Destinasyonlar; kış destinasyonları, yaz destinasyonları, dört mevsim destinasyonlar olarak mevsimsel sınıflandırılma da yapılmaktadır (Atay, 2003: 33). Destinasyonlar çekicilik unsuru kullanılarak da sınıflandırılmıştır (Çelik, 2014: 21).

Çizelge. Çekicilik Unsuruna Göre Destinasyon Sınıflandırılması

Bunaltıcı havadan uzak ve dingin destinasyonlar	Avlanma, balık tutma, çiftlik turizm
Mevsimin hoş manzaralarını gösteren destinasyonlar	Dağ evleri, yazlıklar ve sahiller
Spor aktivitelerini tanıtan destinasyonlar	Kış kayak ve golf alanları
Sürekli devam eden hizmetleri sunan destinasyonlar	Termal alanlar, gazinolar, yolcu gemileri
Kent manzaralı destinasyonlar	Kentleşmiş bölgeler

(Kaynak: Atay, 2003:33).

2.3.2. Destinasyon Markalaşması ve Önemi

Markalaşma, 1980'li yüzyılların sonlarından bu yana pazarlama için kullanılan bir terim olmasına karşın, destinasyon markalaşması aslında yeni gelişme sürecinde olan bir terimdir. Ayrıca, ürün, hizmet ve yerel halkın kültür ve çevrelerini pazarlayarak kültürel zenginliklerin metalaşmasını sağlamaktadır (Kocabaş, 2019: 22). Destinasyonlarda ürün ve hizmetler gibi rekabet edebilmek ve farklılaşabilmek için kendi markalarını oluşturmaktadır. Destinasyon markası, turistlerin bir bölgeye ilişkin duygu, düşünce ve hislerinin tümüdür (Eroğlu, 2018: 29). Ritche (2005) destinasyon markalaşmasını; bir bölgeyi temsil eden ve özel kılan sembol, isim ve logosu olan sadece o destinasyona özel seyahat deneyimi sağlayan, ziyaretçi ve destinasyon arasında bir bağ kuran, ziyaretçinin araştırma maliyetini ve riskini azaltan bir pazarlama yöntemi olarak ifade etmektedir. (Ritche, 2005, Akt: Kuvvetli, 2014: 28-29).

Destinasyon markalaşması destinasyon aktivitelerinde görev alanlar ve ziyaretçiler olarak iki farklı bakış açısıyla incelenmelidir. Destinasyon markalaşması, faaliyetler yapılarak bölgenin pazarlanmasını sağlayan bir yönetimdir. Ziyaretçilerin bakış açısına göre destinasyon markalaşması, ziyaretçilerin bölgeyle özdeşleştirdiği inanç, düşünce ve izlenimlerinin tümü olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda destinasyon markalaşmasında bilişsel ve duygusal değerlendirmeler dikkate alınmaktadır (Ülkü, 2022: 194).

Bir bölgede destinasyon markası yaratmak için belirli bir imaj oluşturulduktan sonra bölge kimliği oluşturulmalıdır. Destinasyon markalaşması; olumlu bir imaj oluşturulma sürecinde bölgeye ait özelliklerin tanımlanması olarak da ifade edilmektedir (Doğanlı, 2006: 71). Destinasyonlar kendine özgü özellikleri ile bazı ziyaretçilerin zihninde güçlü imaj oluştururken bazı ziyaretçilerin zihninde zayıf bir imaj oluşturmaktadır. Güçlü imaj oluşturan destinasyonlar ziyaretçiler tarafından daha kolay algılanmaktadır (Gökkaya, 2019: 60).

Bir destinasyon markalaşması, mümkün olduğunca önemli, farklı, ilgi çekici ve akılda kalıcı özellikler sağlayan bölgelere ilişkin deneyimlerin ve çıkarımların planlanması ve organize edilmesidir. Destinasyonlar markalaştırılırken bölgeye ait tüm özellikler tek bir markayı temsil

etmelidir. Bunun sağlanması için, destinasyonun tüm özelliklerinin markanın bütününe temsil edecek şekilde pazarlanması gerekmektedir (Eroğlu, 2018: 38).

Etkili destinasyon markası oluşturmak, bölgenin geleceğine yönelik net bir vizyon, marka gelişimiyle uyumlu bir strateji, etkili politika uygulamaları ve iletişimi gerektirir. Bu bağlamda etkin bir marka oluşturmak için; destinasyonu diğer bölgelerden ayırt eden özelliklerin, hizmetlerin, niteliklerin ve paydaşlara verilen değerlerin ne olduğu gibi etmenlerin cevapları önemlidir (Çoban ve Süer, 2018: 60). Dünya turizm pazarından pay almak için bölgelerin ürün ve hizmetler gibi markalaşması sağlandığında; bölgenin marka haline gelme sürecinde bölgelerin ekonomik, politik ve sosyal alanda uzun süreli stratejilerini belirlemeleri ve bu değişimi planlı ve sürdürülebilir bir şekilde yönetmeleri oldukça önemlidir (Çiçek ve Pala, 2017: 27-28). Bir destinasyonun markalaşma konusundaki başarısı, markanın ziyaretçinin isteklerini ve beklentilerini yerine getirmesine bağlıdır. Yani ziyaretçilerin markaya verdiği değer ve önem, ziyaretçilerin seyahat planlarında markanın ne kadar etkili olduğuyla ölçülebilmektedir. Sonuç olarak markalaşmamış destinasyonun ziyaretçi sayısının azalmasıyla destinasyonun kalkınması, gelişmesi ve ekonomik gelirinin yükselmesi oldukça zordur. Bu açıdan markalaşma önemlidir (Gökkaya, 2019: 61).

2.3.3. Destinasyon Markalaşmasının Bölgeye Sağladığı Yararlar

Destinasyonun markalaşması bölgeye çeşitli yararlar sağlamaktadır. Bunlar (Kaya, 2014: 61; Demirkol ve Taşkiran, 2019: 60):

- Destinasyonun markalaşmasıyla bölgede seyahat eden turistler güven duygusu ile seyahat etmektedirler.
- Destinasyonun markalaşması ile bölgede hizmet ve kalite standartlaşmaktadır.
- Destinasyon markalaşması, ürünün farklı ve özel olmasını sağlamaktadır. Bu da bölgedeki turistlerin kendilerini özel hissetmesini sağlamaktadır.
- Destinasyon markalaşması, bölgenin eşsiz ve otantik olmasını sağlamaktadır.
- Destinasyon markalaşması, pazar bölümlenmesini ve turistlerin memnuniyetini kolaylaştırmaktadır.
- Destinasyon markalaşması; üreticilerin takım halinde, motivasyonlu ve gayretli çalışmalarını sağlayarak aynı amaca yönlendirmektedir.
- Destinasyon seçiminin kolay, az maliyetle ve az zamanda yapılmasını sağlamaktadır.

Destinasyon markaları, destinasyon ve tüketicinin imajı ve markanın çekici özellikleri arasındaki bağı ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda marka ile tüketici arasında duygusal bir bağ oluşmaktadır (Demirkol ve Taşkiran, 2019: 60).

Destinasyonun büyüklüğü ve destinasyonda yaşayan yerel halkın istekleri dikkate alındığında destinasyon markalaşması ve destinasyon yönetimi ve koordinasyonunun faydaları önemlidir. Kentin tarihi, coğrafyası, kültürel ve ekonomik özellikleri de destinasyonun markasını oluşturmada önemli faktörlerdendir. Tarihi bir geçmişe sahip kentler bu özelliklerinden tanıtım ve markalaşma süreçlerinde genellikle kullanılmaktadırlar (örneğin İstanbul). Önemli tarihi kişiler ile markalaşmış kentler (Konya-Mevlâna) ve destinasyona ait ürünlerin kullanılmasıyla markalaşan kentler de (Maraş dondurması, Antep baklavası vb.) bulunmaktadır. Başarılı bir markalaşma için yerel paydaşların marka oluşturma sürecine katılımı önemlidir (Demirkol ve Taşkiran, 2019: 60).

2.3.4. Destinasyon Paydaşları ve Önemi

Örgütün amaçlarını etkileyen ve bu amaçlardan etkilenen grup ya da kişilere ‘‘paydaş’’ denmektedir (Türkay, 2014: 13). Bu paydaşlar şunlardır;

- Yerel yönetimler (Belediyeler, Muhtarlıklar)
- Bölge/İl yönetimleri (Valilikler, Kaymakamlıklar)
- Turizm İşletmeleri (Konaklama, yiyecek içecek, rekreasyon, eğlence, seyahat işletmeleri)
- Ulaştırma İşletmeleri (Havayolu, karayolu, taşımacılık, yat işletmeleri)
- Destek işletmeleri (Kültür sanat, spor ve alış-veriş işletmeleri)
- Meslek Birlikleri ve Odalar
- Eğitim kurumları
- Turistler
- Turizm personelleri
- Yerel Halk
- Sivil Toplum Örgütleri (Türkay, 2014: 13-14).

Turizm destinasyonlarının en önemli etkisi yerel halkın ekonomik ve sosyal alanda kalkınmasını sağlamak ve turistlere eşsiz deneyimler ve eğlenceler sunmaktır. Turizm destinasyonunun gelişmesinde paydaşların çıkarları ve tutumu doğrudan etkili olmaktadır. Turizm destinasyonu paydaşları; oteller, restoranlar, yerel yönetimler, üniversiteler, kamu idaresi, seyahat acenteleridir. Paydaşların iş birliği yapması turizm sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. Turizmin gelişimi ve yönetimi paydaşlara olumlu etki yaratacak şekilde planlanmalıdır. Paydaşlar, turizm gelişimini doğrudan etkilediği için paydaşların görüşlerinin dikkate alınması oldukça önemlidir (Vatansever Toylan, Tören, Metin ve Ergüven, 2021: 246-247).

3. GASTRONOMİ FESTİVALLERİ

3.1. Gastronomi Kavramı

Gastronomi kavramına ilk kez M.Ö. 4. yüzyılda Antik Yunan döneminde Archestratus tarafından yazılan ve Akdeniz bölgesindeki yiyecek ve şaraplar hakkında bilgi veren “Gastronomia” adlı kitapta karşılaşılmaktadır (Gökgöz, 2017: 4). Resmi olarak literatüre gastronomi kavramı ise ilk defa 1801 yılında Fransız yazar Jacques Berchoux tarafından yazılan şiirde “gastronomiyi en iyi yiyecek ve içecek zevkinin karşılığı” olarak ifade edilmiştir (Beyaz, 2018: 523).

Gastronomi tanımları incelendiğinde, genellikle gastronomi kavramının tek ve net bir tanımının olmaması ve farklı bakış açılarıyla tanımlanması sebebiyle gastronomi kavramının tanımlanmasının oldukça güç olduğu kanısına varılmaktadır (Gökgöz, 2017: 8). Kelime kökenleri Yunancada, “gastro” mide ve “nomos” kural, yasa ya da düzenleme anlamlarına gelmektedir. Antropoloji, sosyoloji, ekonomi, kimya, ziraat, çevre-bilim ve tıp bilimleri gibi çeşitli bilim dallarıyla yakından ilgilidir (Küçükkömürler, Şirvan ve Sezgin, 2018: 79). Gastronomi, yeme içme ürünlerinin tarihsel gelişim sürecinden başlayarak tüm özelliklerinin detaylı şekilde bilinmesi, uygulanması ve geliştirilerek günümüz şartlarına uyum sağlayan çalışmaları içeren aynı zamanda bilimsel ve sanatsal faktörlerle katkı sağlayan bir bilim dalı olarak ifade edilmektedir (Deveci, Türkmen ve Avcıkurt, 2013: 30). Gastronomi yemek düşkünlüğü, yemekten anlama, yemek bilimi ve sanatı gibi çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Gastronomi kavramı, iyi mutfak sanatını, kaliteli malzeme seçimi ile görsel ve lezzet olarak zevke hitap eden yemeklerin hazırlanması için uygulanan yöntemlerin bütünüdür (Beyaz, 2018: 523). Tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, biyoloji, kimya, matematik gibi bilim dallarının yanında edebiyat, sanat ve müzikten de yararlanan bir bilim dalı olan gastronomi; yeme içme ürünlerinin bulunduğu coğrafi konuma, hijyen ilkelerine ve etik kurallara göre isimlendirilmesini, üretimini, işlenmesini, pişirilmesini ve sunulmasını sağlayan bir bilim dalıdır (Kara, 2023: 4-5). TDK (2022)’da gastronomi kavramı “düzenli, sağlıklı ve lezzetli yemeklerin yapıldığı mutfağın düzeni ve sistemi” olarak ifade edilmektedir. Gastronomide, yemek sanatını bilmenin yanında, yapılan yemeğin tat, görünüm ve aroma gibi kendine özgü özellikleriyle, yenildiği çevrenin ve toplumun özelliklerinin de ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda gastronomi, sağlık, sosyalleşme, kültür ve inanç gibi sebepler doğrultusunda yemekleri bilinçli olarak seçmek anlamına gelmektedir (Öney, 2016: 194-195).

3.2. Festival Kavramı ve Önemi

Festival kavramının kökeni Latince “festum” teriminden gelmektedir. Bu kelime, “halk eğlencesi, neşe, şenlik” anlamına gelmektedir (Sezen, 2021: 6). TDK (2022)’da festival kavramı “Dönemi, yapıldığı çevre, katılanların sayısı veya niteliği programla belirlenen ve özel önemi olan sanat gösterisi ayrıca bir bölgenin en ünlü ürünü için yapılan şenlik” olarak ifade edilmektedir. Festival kavramı birçok kültürde sosyalleşmeyi sağlayan bir etkinlik olarak ifade edilmekte ve insanlara, genellikle de yerel halka sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel etkisi bulunmaktadır (Sezen, 2021: 6). Şengül ve Genç (2016: 80) festival kavramını “ bazı sebeplerden dolayı belirli dönemlerde yapılan sosyal şenlik” olarak ifade etmektedirler. Festivallerin içerikleri, zamanları, amaçları, yerleri ve organizasyon biçimleri gibi etmenlerin

farkı olmasından dolayı tek bir çatı altında tanınımının yapılması mümkün değildir (Şengül ve Genç, 2016: 80). Festivaller bir destinasyonda belirli zamanlarda kişiyi, bir olayı ya da halkın kendine özgü değerini kutlamak amacıyla organize ettikleri kültürel, sosyal ve sanatsal karnavallardır. Festivallerde geleneklerin devam ettirilmesi, yerel halkın kültürel özelliklerinin gelecek nesillere aktarılması son derece önemlidir. Festivallere katılanların, bölgede yaşayan yerel halk ve başka bölgeden gelen turistler oluşturmaktadır (Giritlioğlu, Olcay ve Özekici, 2015: 308). Festivalde sunulan hizmet ve yiyecekler ziyaretçi memnuniyetini olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca festivaller sosyalleşmenin yanı sıra yerel ekonominin kalkınmasını da sağlamaktadır (Akkuş ve Korkmaz, 2019: 3). Festivallerde gönüllü iş gücü, hizmet, park ya da sokak gibi alanlar kullanılmakta olup sivil organizasyonlar ve yerel yönetimler sponsorluğunda gerçekleşmektedir. (Karagöz, 2006: 25-26).

Çizelge 4. Festival Yapılma Sebepleri

- Halkın coşkusunu arttırmak ve gururlandırmak.
- Halkın kendine özgü özelliklerini belirtmek.
- Halkın imajını arttırmak.
- Yerel halkın yeteneklerini ve becerilerini keşfetmelerini sağlamak.
- Gelir elde etmek.
- Kişiyi, tarihi veya önemli bir olayı onurlandırmak.
- Yerel halkın sanatsal etkinliklerle uğraşmasını sağlamak.

(Kaynak: Karagöz, 2006: 25).

Festivaller, turist harcamalarını arttırmaktadır. Ayrıca festivaller, yerel halkın işlerini destekleyerek otellere, restoranlara, el sanatları üreticilerine, eğlenme hizmeti sunanlara ve festival alanlarındaki tüm hizmet sektörüne yarar sağlamaktadır (Şengül ve Genç, 2016: 81). Turizm sektörünün gelişmesiyle birlikte iş olanakları ve istihdam artmaktadır. Bu bağlamda festivaller, turizm sektöründe önemli bir rol oynamaktadır. Festivaller yörenin tanınmasını, kültürlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını ve iyi bir imaj oluşturmak için önemli bir etkidir. Son zamanlarda pazarlamacılar, bölgeye daha çok turist çekmek için festivallere önem vermektedirler (Akmeşe, 2018: 27).

3.2.1. Festivallerin Tarihsel Gelişimi

Festivalin tarihinin, eski çağ da yapılan Delphic oyunları, gladyatör dövüşleri ve tiyatro gösterilerinin yapıldığı döneme kadar uzandığı düşünülmektedir. İnsanlık tarihi incelendiğinde festivallerin diğer etkinlikler de olduğu gibi dinsel sebeplerle ortaya çıktığı bilinmektedir (Akkil, 2021: 6-7). Bütün sanatsal olaylarda olduğu gibi festivallerin de oluşumu dini sebeplere dayanmaktadır. Yazı öncesi dönemde ilkel dinleri yaşatmak amacıyla ritüeller düzenlenerek tanrılar ve insanlar arasında bağların güçlenmesi sağlanmaktadır. Bu ritüellerin festival olarak kutlanması eski Yunanlılara dayanmaktadır (Atak, 2009: 37). Bu bağlamda eski Yunanlılar da şarap tanrısı Dionysos'u hatırlamak için dans, tiyatro ve müzikli eğlenceler eşliğinde festivaller düzenlenmektedir. Bunun haricinde pek çok uygarlık dini nedenlerle festivaller düzenlemiştir. Rönesans ile dini nedenlerden yapılan festivaller önemini kaybetmiş ve farklı nedenlerle festivaller düzenlenmeye başlanmıştır. II. Dünya Savaşı ile de festivaller uluslararası bir özellik kazanmıştır (Tokatlı, 2019: 26). Turizm amaçlı festivaller ise 1950 yılından sonra yapılmaya başlanmıştır. (Bilgili, Yağmur ve Yazarkan, 2012: 118).

3.2.2. Festivallerin Özellikleri

Her turizm türü farklı özelliklerden oluşmaktadır. Festival turizmi de içerisinde çok farklı bileşenler barındırmaktadır (Tokatlı, 2019: 28). Bu bağlamda festival özellikleri on başlık altında açıklanmıştır. Bunlar;

Çizelge 5. Festival Özellikleri

Bölgesel/Yerel	Festivalin yapıldığı her bölgenin gelenekleri ve kültürü farklıdır. Bu nedenle festival, yapıldığı bölge için benzersizdir.
Katılım ve deneyim	Gelen turistler katılım sağladıkları festivallerde, tecrübe edinerek bölgeye ekonomik fayda sağlamaktadır.
Kültür	Turistleri festivallere çekmenin en önemli nedeni kültürdür. Festivaller, ülkeler ve bölgeler arasındaki kültürel etkileşimi arttırmaktadır.
Fayda	Yerel ekonominin kalkınmasını teşvik etmektedir.
Yer	Festivalin düzenlendiği bölgenin kolay ulaşılabilir ve merkezi konumda olması festivalin katılım oranını arttırmaktadır.
Rekabet	Festivalin rakiplerinden farklı etkinlikler düzenlemesi pazarlama açısından oldukça önemlidir.
Hava	Festivalin katılımcıları ve tüketicileri için doğru ortamı yaratmak önemlidir.
Maliyet	Festivaldeki "bedava" kelimesi ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir. Maliyetler, bağışlar festivalin çekici olmasını sağlayan bir diğer önemli etmenlerdendir.
Eğlence	Festivallerde, ünlü sanatçılar, bir radyo kanalı ile röportaj, biletlerin satışı için bir basın açıklaması gibi farklı eğlence ortamları yaratılmaktadır.
Kapsam	Festival turizminin kapsamlı olarak içeriği (festival turizmi, gümrük, kültür, gıda, vb. gibi yerel özellikleri), kapsamlı organizasyon bölümü (festivalin kutlanması için ulaşım, kültür, turizm ve güvenlik dahil olmak üzere sağlık ve diğer bölümler). Festival turizmi, ekonomik, kültürel ve siyasi tarafları içinde barındıran ilgili endüstrilerin gelişimini sağlayan büyük bir korelasyona sahiptir.

(Kaynak: Tokatlı 2019: 28 ve Akkil, 2021:14).

3.2.3. Festivallerin Sınıflandırılması

Festival kültürü benimsendikten sonra farklı temalarda sosyal, ekonomik ve kültürel festival türü düzenlenebilmektedir (Atak, 2009: 40). Festivaller farklı sınıflamanın özelliklerinin birleşimi olduğundan dolayı tek tür de sınıflandırılmamaktadır. Festival sınıflandırmalarının birbirinden farklı ölçütler kullanılarak ben bambaşka şekillerde yapılması, evrensel bir sınıflandırma yapılamamasına neden olmaktadır (Yavuz, 2019: 17).

Festivalleri ilk kez 1984 yılında Wasserman temalarına göre sınıflandırmıştır. Wasserman bu sınıflandırmayı Amerika ve Kanada'da yapılan festival ve fuar merkezi olan Sourcebook'ta, festivalleri on sekiz temaya ayırarak sınıflandırmıştır (Koştur, 2022:6). Fakat kategori ayrımı yapılırken kullanılan ölçütler belirtilmemiştir. Bu 18 kategori şu şekildedir (Yayla, 2017: 10-11):

Çizelge 6. Festival Sourcebook'a Göre On Sekiz Festival Kategorileri

Yiyecek ve İçecek	El Sanatları	Mevsimler
-------------------	--------------	-----------

Film	Tarım	Fuarlar
Müzik	Tolum	Tiyatro ve Drama
Sanat	Dans	Halk
Denizcilik	Etnik Etkinlikler	Yaban Hayatı
Antika	Tarih	Kızıldertililer

(Kaynak: Yayla, 2017:11).

Son dönemlerde festival alanında öne çıkan bir diğer kategori ise Gastronomi ve gastronomi alanında yapılan çalışmalardır (Ünlü, 2021: 16).

Bir diğer sınıflandırma ise büyüklüğüne göre yapılmaktadır. Bunlar;

- Yerel Festivaller: Malatya Kayısı Festivali
- Bölgesel Festivaller: Güneydoğu Yemekleri Festivali ya da Balkan Müziği Festivali
- Ulusal Festivaller: Türkiye Üniversitelerarası Halk Oyunları Festivali
- Uluslararası Festivaller: Uluslararası İstanbul Film Festivali, Cannes Film Festivali (Sağlamtaş, 2019: 16).

Başka bir sınıflandırma ise konusuna ve alanına göre yapılmıştır. Bunlar;

- Sanat konulu festivaller: Uluslararası İstanbul Caz Festivali, Safranbolu Altın safran Belgesel Film Festivali, Antalya Altın Portakal Film Festivali
- Kültür konulu festivaller: Bozcaada Yerel Tatlar Festivali, Doğubayazıt Kültür Sanat ve Turizm Festivali, Uluslararası Taze İncir Kültür ve Sanat Festivali
- Tek bir alanlı festivaller: Mengen Türk Yemekleri Festivali, Akçakoca Uluslararası Turizm Kültür ve Fındık Festivali, Uluslararası Ankara Karikatür Festivali
- Çok alanlı festivaller: Ayvalık Sanat Festivali, İstanbul Uluslararası Çağdaş Dans ve Performans Festivali, Uluslararası İstanbul şiir ve Edebiyat Festivali (Akmeşe, 2019: 29). O'Sullivan ve Marion (2002) festivalleri ev yapımı, turist çeken ve ses getiren olmak üzere 3 genel tipe ayırmıştır. Bunlar Tablo 9'da gösterilmiştir (Tokatlı, 2019: 29).

Çizelge 7. Festivallerin Belli Ölçütlere Göre Sınıflandırılması

	1. Festival Türü Ev Yapımı	2. Festival Türü Turist Çeken	3. Festival Türü Ses Getiren
Katılımcı Sayısı	Küçük	Orta	Büyük
Alan	Kırsal/ Yarı-kırsal	Kent ve çevresi	Kentsel
Temel Konu	Sanat/Kültür/ Eğlence	Sanat/Kültür/ Eğlence	Sanat/Kültür/ Eğlence
Düzenleyenler	Toplum/Kamu ve Özel Sektör Desteği	Yerel Otoriterler	Kamu-Özel-Gönüllü
Yönetim	Gönüllüler	Yerel Otoriterler	Ortaklıklar
Amaç	Yerel halk ve ziyaretçiler için kültürel ve eğlence amaçlı fayda sağlamak.	Turizm sayesinde ekonomik gelişim sağlamak.	Gelişme / Yerel halk ve ziyaretçiler için kültürel ve eğlence amaçlı fayda sağlamak.

(Kaynak: O'Sullivan ve Marion, 2002:338. Akt: Tokatlı, 2019:29).

Sonuç olarak festivallerin birbirlerinden farklı özellikte olmasından dolayı uluslararası bir sınıflandırma yapılması mümkün değildir. Bu bağlamda, festivallerin belirlenmiş bir sınıflandırması olmadığından dolayı araştırma hedeflerine göre farklı kategoriler kullanılarak sınıflandırmalar yapılmaktadır (Karagöz, 2006: 27).

3.2.4. Festivallerin Etkileri

Festivallerin sahip olduğu etkiler sosyo-kültürel, çevresel, ekonomik ve destinasyona yönelik etkiler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu etkiler aşağıda açıklanmıştır.

3.2.4.1. Festivallerin Sosyokültürel Etkileri

Festivallerin sosyal etkileri, insanların yaşamlarını nasıl sürdürdüklerine dair gerçekleştirilen oluşumlardır. Yerel halk, festival katılımcıları ve paydaşlarının yaşamlarındaki olumlu olumsuz gelişmelerdir. Kültürel etki ise insanların kendileri ve toplumları hakkındaki malumatları yönlendiren kurallar, değerler ve inançlardaki farklılıklar olarak ifade edilmektedir (Koştur, 2022: 10).

Festivallerin; turizm, eğitim, eğlence, iş, ticaret, sosyalleşme ve ilham kaynağı olmak üzere yedi fonksiyonu bulunmaktadır. Festival nedeniyle bölgeye gelen ziyaretçiler merak duygularını tatmin etmenin yanında seyahat ettikleri bölgenin kültürünü, geleneklerini de bizzat kendileri öğrenmektedirler. Bu bağlamda ziyaretçiler yeni kültürleri tanıyarak kültürlerin tanınmasını sağlamaktadır (Batıbeki, 2020: 13). Festivale gelen toplumlar da becerilerini geliştirme ve aidiyet duygusu gelişmektedir (Kahraman, 2020: 31). Ayrıca, yerel halk festivallerde; festival planlayıcı, organizasyoncu, gönüllü, izleyici veya oyuncu olabilmektedir. Bu bağlamda yerel halkın yaşam standartları yükselmekte, kendini geliştirmekte ve toplumsallık bilinci artmaktadır (Yavuz, 2019: 25).

Kanada Turizm Örgütü; önemli bir sosyokültürel etkisi olan festivallerin toplumsal yararlarını şu şekilde ifade etmektedir:

- Toplumun kendilerini ifade etmelerine olanak sağlayarak kabiliyetlerini keşfetmeleri, geliştirmeleri ve sunmalarına yardımcı olmaktadır.
- Festival bölgesinin, kültürlerinin yayılmasını sağlarken toplumun eğlenmesini ve onurlanmasını sağlamaktadır.
- Seyahatin artmasını sağlamakta olup toplumsal eşitsizliklerin azalmasına ve toplumsal kalkınmayı sağlamaktadır (Karagöz, 2020: 25-26).

Sosyokültürel faaliyetlerin yerel halka ve katılımcılara dolaylı ya da doğrudan olumsuz etkileri de mevcuttur. Bunlar; toplumun yabancılaşması, yanlış yönlendirilmesi, olumsuz davranışları, olumsuz imajın oluşturulması, kamu malına zarar verilmesi ve sosyal yapının bozulması gibi unsurlardır (Yavuz, 2019: 22).

Sosyokültürel faaliyetlerin olumsuzluklarını Batıbeki (2020:14) ise ekonomik kaygı sebebiyle daha fazla ziyaretçi için ana temadan uzaklaşılması ve bu nedenle festivalin kültürel mesajının anlaşılabilmesi; toplumdaki yardımlaşma isteği, misafirperverlik, dostluk gibi değerlerin yerine ekonomik çıkarların düşünülmesi gibi olayları sıralamaktadır.

3.2.4.2. Ekonomik etkileri

Festivaller gerçekleştirildiği bölgenin ekonomisini önemli ölçüde etkilemektedir. Ekonomik gelir oranı az olan destinasyonlarda festivallere daha fazla önemiyet verilmektedir. Festivalin ekonomideki etkisi, festival tamamen sona erdikten sonra destinasyonun ekonomisinde yaşanan net değişim olarak ifade edilmektedir (Kahraman, 2020: 30).

Festivaller bölgenin ekonomisini olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Bunlar;

- Turist ve ziyaretçilerin konaklama, yeme içme ve hediyelik gibi etkinliklerinden alınan gelirler ile yerel ekonomi artmaktadır.
- Turizm açısından festivaller mevsimselliği azaltabilir, ziyaretçilerin konaklama sürelerini ve turizm alt yapı olanaklarını arttırabilmektedir.
- Festival için yapılan yatırımın yanlış yönde kullanılması destinasyonun imajını olumsuz yönde etkileyerek ekonomik kayıplara neden olabilmektedir (Koştur, 2022: 14).

Festivallerde ürünler tanıtılarak satışı yapılmaktadır. Bu nedenle festivaller, büyük pazarlar olarak adlandırılarak yerel ekonomiye katkı sağlamaktadır (Yavuz, 2019: 26).

Festivallerin ekonomik etkileri 3 farklı şekilde olmaktadır. Bunlar;

- Festival ziyaretçilerinin yaptığı masraflar.
- Festivalin düzenlenmesinde kullanılan yatırım masrafları.
- Organizatörlerin festivaller için yaptığı masraflar (Karagöz, 2006: 42).

Üretim ve tüketim birbirleriyle zincirleme bir süreç olduğundan dolayı, festivaller sırasında şahıs ve kurumlar yeni mal ve hizmetler imal ederek ekonomik gelir elde etmektedir. Bunun sonucunda da ekonomik faaliyetler, bölgenin ekonomik durumu ve kişilerin kazancı artmaktadır (Atak, 2009: 41).

3.2.4.3. Festivallerin Çevresel Etkileri

Festivaller, destinasyonlarda istenmeyen çevresel etkiler oluşturabilmektedir. Bu duruma trafik, çevre ve ses kirliliği, alkol kullanımının problemleri, çevreye zarar verilmesi, park sorunu gibi örnekler verilebilmektedir (Çelik, 2009: 86). Festivallerde konaklamaların fazlalığı, destinasyonun ziyaretçi kapasitesinin üzerine çıkılması çevrenin düzeninin bozulmasına sebep olurken, festival zamanında tüketilen yiyecek ve içecek atıkları çevrenin kirlenmesine neden olmaktadır. Ayrıca festival kalabalığının sonucu olarak gürültü kirliliği, trafik problemleri ve araçtan çıkan gazların sebep olduğu hava kirliliği ekosisteme zarar verebilmektedir (Kahraman, 2020: 33). Bunların yanında festivallerin çevreye olumlu etkileri de vardır. Çevrenin bilinirliğinin ve bilincinin artması festivalin olumlu etkilerinden bazılarıdır (Çelik, 2009: 86).

Çizelge 8. Festivallerin Çevreye Etkileri

Olumlu Etkiler	Olumsuz etkiler
Çevrenin görselinin iyileştirilmesi	Atıklara bağlı oluşan çevre kirliliği
Çevre koruma bilincinin artması	Kültürel değerlerin yok olması ya da zarar görmesi
Alt yapının gelişmesi ya da yenilenmesi	Gürültü kirliliği
Ulaşımın ve haberleşmenin gelişmesi	Trafik sorunu
Bölgenin planlı bir şekilde yapılandırılması	

(Kaynak: Yayla, 2017: 9).

Festival döneminde su ve enerji tüketimi arttığından dolayı daha duyarlı şekilde tüketimi gerçekleştirilmelidir. Ayrıca tarihi ve doğal yerleri ve kültürel kaynakları kötü kullanımı engellenmelidir. Festivallerin olumsuz etkilerinin yok edilmesi; festival organizasyonunda yer alan kişiler, planlayıcılar ve yerel yönetimdeki kişiler tarafından önemsenmelidir (Akkil, 2021: 17-18).

3.2.4.4. Festivallerin Destinasyona Etkileri

Festivallerin yapıldığı destinasyonlar en hızlı şekilde gelişen ve tanınan bölgelerdir. Bunun yanı sıra festivalin yapıldığı bölgenin toplumu ve işletmeleri ekonomik gelir elde etmektedirler. Festivaller ekonomik ve toplumsal kalkınmaya yardımcı olmakla birlikte kırsal bölgelerin sürdürülebilirliğini de artırmaktadır (Akkil, 2021: 12). Festivaller sadece maddi kaynaklı yarar sağlamamaktadır. Farklı ülkelerden gelen turistler festival aracılığıyla destinasyonun ulusal ve uluslararası alanda bilinirliğinin artmasını sağlamaktadır. Festivaller, destinasyonun turizm imajını belirleyen en önemli araçlardan biridir (Yayla, 2017:9). Festivaller; destinasyonlarda olumlu toplum imajı yaratma, yerel halkın yaşam tarzını yükseltme ve boş zaman etkili kullanma konusunda fayda sağlamaktadır (Kahraman, 2020: 28). Son yıllarda festival, turizm pazarlamasında bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Turistler düzenlenen festivalde yer almak hem de destinasyonu tanımak istemektedirler. Bu sebeple festival turizmi turistik destinasyonların tanınmasını sağlamakta ve destinasyonun pazarlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Akkil, 2021: 20). Yerel festivaller, destinasyon pazarlamasında ve ekonominin geliştirilmesinde bir araç konumundadır. Ayrıca festivaller, en önemli tatil motivasyonlarından biridir. Bu bağlamda festivaller destinasyonlar için; çekicilik ve iyi bir imaj yaratma, destinasyonda olumlu yönde hareketlilik, canlılık ve gelişme sağlamaktadır (Yavuz, 2019: 28). Festivallerin destinasyona olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Bunlara aşağıdaki tabloda yer verilmiştir (Çelik, 2009: 95-96).

Çizelge 9. Festivallerin Destinasyona Etkileri

Olumlu Etkiler	Olumsuz Etkiler
Destinasyon pazarlaması ve turist talep artışı	Toplumun turizme direnmesi
Turistlerin konaklama sürelerinin uzun olması	Özgünlüğün yok olması
Destinasyonun markalaşmasının sağlanması	İmajın istenmeyen şekilde gelişmesi
Hedeflenen imaja ulaşılması	

(Kaynak: Çelik, 2009: 95-96)

3.2.5. Festival ve Turizm

Festival, dünya da önemli bir turizm faaliyetidir. Kültürel özelliklere sahip olmasıyla festivaller, ulusal ve uluslararası olarak düzenlenmektedir. Festivaller, turizm sektörüne maddi ve manevi yarar sağlamasıyla oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Turizm için festivaller, önemli bir çekicilik unsurudur. Ayrıca yerli ve yabancı turistler arasında oluşan iletişim dolayısıyla destinasyonda farklı bir atmosfer oluşmaktadır (Çam ve Çelik, 2022: 2). Bunların yanında festival destinasyon ile bütünleşerek marka haline gelmektedir. Yansıtılmak istenen destinasyon imajı ve festival imajı aynı ise hedeflenen imaj desteklenmiş olmaktadır (Çoban ve Süer, 2018: 60).

3.2.6. Gastronomi ve Turizm

Son yıllarda gastronomi kavramı, kültüre dayalı bir turizm türü olarak gastronomi turizmi çatısında incelenmektedir. Gastronomi turizmi "bir yemeği katmak amacıyla seyahat etmek ya da bir yemeğin nasıl yapıldığını görmek; birincil ya da ikincil yiyecek üreticilerine, gastronomi festivallerine, restoranlara ve özel alanlara yapılan ziyaretler" olarak ifade edilmektedir (Oğuz, 2022: 153-154). Gastronomi turizmi, destinasyonların yiyecek ve içeceklerini keşfetmek,

bunlardan zevk almak, özgün ve sürdürülebilir yiyecek ve içecek deneyimleri yaşamak için gerçekleştirilen seyahatlerdir (Yıldız, 2016: 36). Gastronomi turizmi, gıda ve turist deneyiminin merkezi olmasının yanında önemli bir kimlik oluşum kaynağıdır. (Oğuz, 2022: 154). Bu bağlamda gastronomi, turiste bir destinasyonun kültürü ile bağ kurma, geçmişi, gelenekleri, tarihi ve kültürel mirasıyla temasa geçmesini sağlayarak bölgenin kültürel farklılıklarını ve kimliğini güçlendirebilmektedir (Yıldız, 2016: 36).

Başka bir çalışma da ise gastronomi turizmi; “çeşitli kültürlerle ait yiyecek ve içecekleri yine o kültüre özgü bir şekilde tüketmek için seyahat etmek” olarak tanımlanmaktadır. Gastronomi turizmi, ziyaretçilerin farklı yiyecek-içecekleri tatma, üretim şeklini bilme, farklı mutfak kültürlerini geleneklerini inceleyerek öğrenme, yeni yemekleri ve tekniklerini öğrenme gibi faaliyetler ile gerçekleştirilen, seyahat ve konaklamayı da içine alan bir ilişkiler bütünüdür. Ayrıca bu seyahatin amacı; bir bölge, restoran ya da bir festival olabileceği gibi daha detaya indirgenerek şefin yemekleri de olabilmektedir (Sarışık ve Özbay, 2015: 267).

Gastronomi turizmi arz kaynakları Tablo 10’de gösterilmiştir.

Çizelge 10. Gastronomi Turizmi Arz Kaynakları

Tesisler	Aktiviteler	Etkinlikler	Organizasyonlar
Yapılar -Gıda işleme tesisleri -Şaraphaneler -Bira fabrikaları -Çiftçi pazarlara -Yemek dükkanları -Yemek müzeleri -Restoranlar	Tüketim -Restoranlarda yemek -Yerel ürünlerle piknik -Perakende yiyecek ve içecek satın alma -Kendin toplama konseptleri	Tüketici Gösterileri -Yemek ve şarap gösterileri -Mutfak aletleri gösterileri -Ürün sergileri	-Restoran sınıflama ve tescille sistemleri (Örneğin; Michelin Yıldızı) -Yemek şarap sınıflama sistemleri (Örneğin; VQA) -Dernekler
Arazi Kullanımları	Turlar	Festivaller	
-Çiftlikler -Bahçeler -Bağlar -Kentsel restoran alanları	-Şarap bölgeleri -Tarım bölgeleri -Kentsel yemek mekanları	-Yemek festivalleri -Şarap festivalleri -Bağ bozumu festivalleri	
Rotalar	Eğitim/Gözlem		
Rotalar -Şarap rotaları -Yiyecek rotaları -Gurme rotaları	Eğitim/Gözlem -Yemek okulları -Şarap tadım/eğitim kursları -Şaraphane gezileri -Şef yarışmalarını gözlemeleme -Yiyecek ve içeceklerle alakalı kitap ve dergi okumak		

(Kaynak: Oğuz, 2022: 154)

Gastronomi turizmi, gastronomi ile ilgili diğer turistik faaliyetler gibi küçük bölgelerde ekonomik ve sosyal gelişim sağlamaktadır. Bunun yanında, yerel üreticiler için doğrudan satış ve ekonomik kalkınma sağlamaktadır. (Yıldız, 2016: 36-37). Sonuç olarak, gastronomi turizmi; yemeklerin geleneklerini korur, yerel ve bölgesel turizm kaynak temellerini genişletir, tarımsal üretimi teşvik ederek yerel ve bölgesel ürünlerin tanıtımının yapılmasını sağlar ve turizm ve yerel ekonominin tarım endüstrisini desteklemesini ve gelişimine katkı sağlamasına yardımcı olmaktadır (Bucak ve Aracı, 2013: 207-208).

3.3. Gastronomi Festivalleri

Gastronomi Festivalleri, yerel mutfakların dünya mutfakları ile etkileşimini ve bilgi akışını teşvik etmek amacıyla düzenlenen organizasyonlardır. Gastronomi festivalleri, turizmi teşvik eden etkinlikler arasındadır. Gastronomi festivali tasarımında tat, mekân ve gelenek olmak üzere üç temel unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar; festival bölgesinin gastronomi ürünlerini ve kimliğini tanıtmak için kullanılmaktadır. Gastronomi festivalleri, ziyaretçilerde yiyeceklere yönelik marka algısı yaratarak destinasyonun yiyecek ile markalaşmasını sağlamaktadır (Özdemir, 2023: 18). Literatürde gastronomi festivalleri alanında yapılan çalışmalar; hasat tarım ve slow food festivalleri gibi konular üzerinden incelenmektedir. Bu festivallerde, domates, lahana, kabak gibi sebzeler ile elma, çilek, kiraz gibi meyvelerin hasat zamanı kutlamalar yapılmaktadır. Bunlar haricinde bazı çalışmalarda midye, kerevit gibi deniz ürünlerinin hâkim olduğu gastronomi festivalleri de incelenmektedir. Bu bağlamda Gastronomi festivalleri, bölgede kendi başına yetişebilen veya üretimi gerçekleşen tarım ürünlerinin hasat zamanlarında ya da bölgede yaşayan çeşitli canlıların al mevsimlerinin başlamasıyla birlikte eğlenme amacıyla yapılan organizasyon olarak tanımlanabilmektedir (Güden, 2010: 13).

Gastronomi festivallerinin özellikleri şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Ziyaretçilere duyuşsal, bilişsel, davranışsal ve sosyal uyarılar aracılığıyla yiyeceklerle hedonistik deneyimler elde etmeleri sağlanmaktadır. Ziyaretçilerin yerel gıda üreticilerini tanınmasını ve keyifli bir ortamda yeni yiyecekler tatma fırsatı sunmaktadır.
- Üreticiler, stantlarında ziyaretçilere ürünlerini tattırırken aynı zamanda ürünlerinin yapılışı, kökeni gibi bilgileri de sunmaktadır.
- Ziyaretçiler alışılmışın dışında yeni yiyecekleri deneyimlemektedir.
- Bu festivallerde genellikle yemek gösterileri, yarışmaları ve atölye çalışmaları da yapılmaktadır.
- Ziyaretçiler, yerel halkın yeme içme kültürü, yemek tarifleri, pişirme yöntemleri ve teknikleri hakkında bilgi sahibi olmaktadır (Yordam, 2022: 312).

Gastronomi festivallerinin turizme olan katkısı şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Kültürel miras unsuru olan yiyecek ve içeceklerin yerel halk tarafından daha iyi özümşenmesi sağlanmaktadır.
- Ziyaretçilerin, festivalin yapıldığı destinasyona olan talebi artmaktadır.
- Birbirinden farklı demografik yapıya sahip turistleri memnun edecek geniş bir ürün çeşitliliği sunmaktadır.
- Hem kültürel hem de fizyolojik olarak turist deneyiminin kalitesini ve katılımının artmasını sağlamaktadır (Güden, 2020: 16-17).

Bunların sonucunda, destinasyonların markalaşma ve rekabet avantajı elde etmeleri açısından gastronomi festivalleri, destinasyona daha çok turistlerin katılımını sağladığı için gastronomi turizmi için oldukça önemlidir. Özellikle turistlerin yerellik ve çeşitlilik talebi gastronomi festivallerine olan ilgiyi arttırmaktadır. Bölgenin yöneticileri, turizmin gelirini ve turist sayısını arttırmak için gastronomi festivallerinden yararlanmaktadır. Bu bağlamda gastronomi festivalleri, turizmi tamamlama özelliği açısından oldukça önemlidir (Güden, 2020: 17).

4. ADANA BÖLGESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Adana Hakkında Genel Bilgiler

Adana, Toros Dağları'nın güneyinde yer alan Çukurova'da, Seyhan nehri üzerinde, deniz seviyesinden 23 m yükseklikte yer almaktadır. İl merkezinin adı da Adana olup Seyhan, Çukurova, Yüreğir, Sarıçam ve Karaisalı ilçelerinden oluşmaktadır. Adana il merkezi 5 ilçeden, toplamda da 15 ilçeden oluşmaktadır. Doğusunda Gaziantep ve Kahramanmaraş, batısında Niğde ve Mersin, kuzeyinde Kayseri, güneydoğusunda ise Hatay illeri yer almaktadır (Karakaş, 2020: 26). İl yüzölçümünün % 49 dağlık, % 23 yaylalar ve %27 ova ve düzlük alandır. Adana Akdeniz iklim özelliklerini taşımaktadır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Ortalama yağış miktarı 625 mm.'dir. Yağışlar kışın % 51, ilkbaharda % 26, sonbaharda %18, yazın ise % 5 oranında yağmaktadır. En soğuk ay Ocak, en sıcak ay ise Ağustostur (adana.ktb.gov.tr, "Adana Genel Bilgiler" 18.03.2024). Adana ilinin doğal bitki örtüsü makidir. Akdeniz ikliminin karakteristik bitki örtüsü olan makiler yıl boyunca yeşil kalabilen, sert yapraklı, bodur ağaç ve çalılardan oluşmaktadır. Adana ilinde Seyhan ve Ceyhan olmak üzere iki büyük nehir bulunmaktadır. Bu nehirler Toros dağlarının kuzeyinden doğup çeşitli derelerle ve nehirlerle birleşerek birbirlerine paralel bir şekilde Akdeniz'e dökülmektedir (Temur, Kılıç ve Cengiz, 2021,39). Adana'nın nüfusu 2023 nisan ayı TÜİK verilerine göre 2.270.298'tir. Adana ili Türkiye'nin 7. büyük şehridir. Bu nüfusun %50'si kadın, %50'si erkektir. Kilometrekareye düşen insan sayısı 163'tür (<https://nip.tuik.gov.tr>, "2023 Yılı Nüfus İstatistikleri Portalı " 03.05.2024).

Görsel 1. Adana Haritası

Kaynak: (<https://www.adana.bel.tr/>, "Adana Gezi Rehberi" 26.03.2024).

4.2. Adana Tarihçesi

Adana ilinin tarihi M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Adana, Seyhan nehri kıyısında bir konak mahali olarak kurulduğu bilinmektedir. Adana iline ait en eski yazılı belgelere ilk kez, Anadolu'nun en köklü uygarlıklarından biri olan Hititlerin Kava Kitabelerinde rastlanmaktadır. Bir yazılı belgede Adana ve etrafına Uru Adania (Adana Beldesi) denildiği bilinmektedir. M.Ö. Adana ilinde yaşayan kavimlere Danuna adı verildiği yine bu yazıtlarda rastlanılmaktadır (<https://egitim.tarimorman.gov.tr/>, "Adana Tarihçesi" 30. 04.2024).

Hititlileri örnek alan Fenikeliler, bereketli topraklarından dolayı Adana'ya isim olarak tarım ve bitki tanrılarının adı olan Adonis'i vermişlerdir. Türkler Torosları aşırıp güneye indiklerinde bu toprakları Çukurova olarak adlandırmışlardır. Adana ilinin isimlerinin çok olması sebebiyle 1878 yılında Osmanlılar Döneminde yayınlanan bir fermanla bu toprakların ismi Adana olarak değiştirilmesine karar verilmiştir (<https://seyhan.bel.tr/sayfa.php?id=47>, "Seyhan İlçesi" 30.04.2024). Osmanlı'ya Yavuz Sultan Selim döneminde katılan Adana ili, Evliya Çelebiye göre 1671'deki görüntüsü şöyledir: dört köşeli olan şehir, yaklaşık 500 adım çevresi vardır. Şehrin, bir kenarı nehir ile diğer üç tarafı hendeklerle çevrelenmiş, 7 kuleli ve çift kapılı bir kalesi bulunmaktadır. Şehirde, 8737 ev, 70 cami, 130 dükkân, 17 han ve bir de kapalı çarşı bulunmaktadır (Sönmez, 2012, 58). 1840 yılından 1865 yılına kadar merkezi idaredeki bozukluklar ve yüklü vergiler sebebiyle aşiretler idareye karşı isyan çıkartarak karışıklık çıkarmışlardır. Aşiret reisleri beylik unvanıyla başka yerlere göç ettirilerek isyan bastırılmıştır. 1867 yılında idari teşkilat kurularak ise Adana il haline getirilmiştir (<https://seyhan.bel.tr/sayfa.php?id=47>, "Seyhan İlçesi", 07.05.2024). Adana Belediyesi 5 Haziran 1986 tarihinde çıkarılan 3306 sayılı yasa ile Büyükşehir Belediyesi statüsüne girmiştir (<https://egitim.tarimorman.gov.tr/>, "Şehir Rehberi", 07.05.2024).

4.3. Adana Turizm Potansiyeli

Türkiye'nin iç ve dış turizm dönemselliği ile Adana'nın turizm dönemselliği farklılık göstermektedir. Türkiye turizmi, yaz aylarında deniz sezonunun açılması, okul ve iş yeri tatil zamanının başlaması ile artış gösterirken, Adana turizmi ise kendisini azalışa bırakmaktadır. Haziran-Temmuz-Ağustos aylarında yüksek sıcaklık nedeniyle Adana yıl geneline göre daha az turist ziyaret etmektedir. Adana da turizm faaliyetleri Nisan-Mayıs ve Eylül- Kasım dönemlerinde yapılmaktadır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020: 16).

Çizelge 11. 2022-2024 Konaklayan Turistlerin İstatistiği

YIL	2022			2023			2024		
AY	YERLİ	YABANCI	TOPLAM	YERLİ	YABANCI	TOPLAM	YERLİ	YABANCI	TOPLAM
OCAK	69,798	22,415	92,213	109,977	15,294	125,271	94,507	13,611	108,118
ŞUBAT	74,343	12,799	87,142	110,825	11,15	121,975	96,753	13,695	110,448
MART	84,641	17,587	102,228	97,914	14,447	112,361	94,486	13,012	107,498
NİSAN	64,157	13,962	78,119	100,693	13,02	113,713	129,059	13,261	142,32
MAYIS	94,953	17,514	112,467	97,974	15,538	113,512	108,567	14,314	122,881
HAZİRAN	75,967	15,277	91,244	97,117	15,691	112,808	83,88	13,919	97,799
TEMMUZ	68,845	19,25	88,095	93,705	17,222	110,927	95,153	14,888	110,041
AĞUSTO	73,59	18,909	92,499	100,958	16,512	117,47	ND	ND	ND
EYLÜL	115,807	19,766	135,573	116,247	17,269	133,516	ND	ND	ND
EKİM	130,371	19,682	150,053	106,976	19,23	126,206	ND	ND	ND
KASIM	124,595	18,24	142,835	52,008	26,95	78,958	ND	ND	ND
ARALIK	107,877	15,908	123,785	49,141	26,711	75,852	ND	ND	ND
TOPLAM	1,084,944	211,309	1,296,253	1,133,535	209,034	1,342,569	702,405	96,7	799,105

(Kaynak: <https://adana.ktb.gov.tr/>, ‘‘ Konaklayan Turistlerin İstatistiği’’ 10.05.2024).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına göre, Adana da Turizm İşletme Belgeli Yeme ve İçme Tesisleri istatistikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Çizelge 12. Adana'da Yeme ve İçme Tesisleri İstatistiği

Türü	Sayısı
Restoranlar	5
Müstakil Eğlence Tesisi	1
Günübirlik Tesis	1
Yatırım Belgeli Tesis	0
Toplam	7

(Kaynak: <https://adana.ktb.gov.tr/>, ‘‘ Adana'da Yeme ve İçme Tesisleri İstatistiği ‘‘ 23.05.2024).

Çizelge 13. Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri

Türü	Sayısı	Yatak Kapasitesi
5 Yıldızlı Otel	7	2.548
4 Yıldızlı Otel	18	2.891
3 Yıldızlı Otel	12	1.321
2 Yıldızlı Otel	1	73
Butik Otel	1	60
Özel Belgeli Otel	1	24
Motel	1	150

Belediye İşletme Belgeli	111	5.402
Toplam	152	12.469

(Kaynak: <https://adana.ktb.gov.tr>, ‘‘Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri ‘‘ 23.05.2024).

4.4. Adana’da Gastronomi Festivalleri ve Gastronomi Etkinlikleri

Adana, elverişli iklimi, yöresel lezzetleri ve kebabları ile gastronomi festivali ve etkinliklerine ev sahipliği yapmaktadır. Narenciye şehri olarak bilin Adana, her yıl Nisan ayında baharın gelişini Türkiye'nin ilk ve tek karnavalı olan ‘‘Portakal Çiçeği Karnavalı’’ ile kutlamaktadır (<https://festivals.goturkiye.com/tr/adana-festivalleri>, ‘‘Adana’daki Festivaller’’ 30.09.2024). Karnaval süresince imza günleri, kültür ve sanat etkinlikleri, lezzet stantları, sanatsal sergiler, söyleşiler, tanıtım etkinlikleri ve Adana iline özgü hediyelik ve el işi stantları gibi etkinlikler gerçekleştirilmiştir (Birdir, Toksöz ve Bak, 2016: 23).

Adana Lezzet Festivali ise yerel ve ünlü şeflerin şovları, söyleşiler, sergiler, tadımlar, atölye çalışmaları gibi etkinliklerle Adana’nın mutfak kültürünü doğru tanıtmayı amaçlamaktadır (TÜRSAB, 2018, 30.09.2024).

Adana'daki diğer lezzetli festivaller ise Adana Karpuz Festivali, Kültür Sanat ve Kiraz Festivali, Karakışlakçı Bal ve Çilek Festivali ve Sarıçam Nar Festivali’dir (<https://festivals.goturkiye.com/tr/adana-festivalleri>, ‘‘Adana’daki Festivaller’’ 30.09.2024).

Adana ilinin Seyhan ilçesinde bulunan Merkez Park, yerleşim yerine olan yakınlığı, festival alanı için uygun bir yer olması, otopark ve WC imkânı ve ulaşım kolaylığı nedenleriyle Adana’nın festival mekanıdır (<https://www.tursab.org.tr/>, ‘‘Adana Lezzet Festivali’’28.12.2024).

Görsel 2. Adana Festival Mekânı: Merkez Park

Kaynak: (<https://www.tursab.org.tr/>, ‘‘Adana Lezzet Festivali’’30.09.2024).

4.5. Adana Mutfağına Ait Bazı Yöresel Yiyecek ve İçecekler

Adana mutfağının kendine özgü yemek kültürünün oluşmasında, Arap, Batı Yakınoğu, Anadolu ve Türk mutfaklarının etkisi bulunmaktadır. Adana mutfağı; hamur işleri, baharatlar, et ve sebze yemeklerinin hakimiyetindedir. Diğer mutfakların aksine Adana mutfağında sebzeler haşlanarak garnitür olarak kullanılmak yerine daha çok kavrulularak tüketilmektedir. Bunun yanında yemeklerde un ve bulgur sıklıkla kullanılmaktadır (Saraç ve Batman, 2019: 83). Adana yemeklerinde çoğunlukla salça, baharat ve et kullanılmaktadır. Ayrıca yemeklerde kuyruk ve iç yağı da kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra Akdeniz de sıklıkla kullanılan zeytinyağı Adana yemeklerinde daha az kullanılmaktadır (Sarı Gök, 2021: 166). Adana mutfağında maydanoz, nane, kırmızı biber, pul biber, sumak, karabiber, kimyon, acı biber, kekik, nar ekşisi, soğan, sarımsak vb. malzemeler yemeklerde lezzet verici olarak kullanılmaktadır (Adana olgunlaşma Institute, 2011: 29). Adana mutfağının en önemli özelliği; baharatlı, yağlı, acılı, hamurlu, bulgurulu ve et ağırlıklı yemekler olmasıdır. Adana’ da yemek yeme günün 24 saati sokak yemekleri ile devam etmektedir. Sokak yemekleri günün saatlerine göre değişmektedir. Örneğin; yaz aylarında sabah saatlerinde aşlama içeceği satılmaktadır (Sarı Gök, 2021: 166). Adana’nın en önemli lezzeti olan Adana kebabı, dünya çapında resmi olarak tescillenmiş ve dünya çapında tanınan bir markadır. Şalgam, Adana’nın çok sevilen içeceklerinden birisidir. Tadını şalgam turpundan rengini ise siyah havuçtan alan bu içecek Adana kebabının yanında tüketilmektedir. Adana’nın yaz aylarında nişasta, gül suyu ve pudra şekerinden yapılan buz ve meyve ile servis edilen bici bici tüketilmektedir (Adana olgunlaşma Institute, 2011: 29-30). Adana’nın diğer önemli yemekleri ise; ciğer, şırdan, mumbar, kırkkat, sıkma, gözleme ve kol böreğidir. Atıştırmalık olarak taban simidi ve kazan simidi örnek verilebilirken içeceklerden ise, şalgam ve aşlama tüketimi oldukça fazladır. Tatlılar arasında ise bici bici, halka tatlısı, burma tatlısı, karakuş, taş kadayıf, Şam tatlısı ve tulumba tatlısı oldukça önemlidir (Saraç ve Batman, 2019: 83).

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada öncelikli olarak gastronomi festivalinin destinasyonun markalaşmasına katkısına dair katılımcıların fikirlerini incelemek amaçlanmış olup buna bağlı olarak yerel halkın ve katılımcıların festival memnuniyeti, destinasyon tercihi, tekrar ziyaret etme niyetine dair davranışları gözlemlenmiştir.

Çalışmanın yapılmasındaki bir diğer amaçta yapılan diğer çalışmalar gibi bundan sonraki çalışmalara yol gösterici ve örnek uygulama olmasıdır.

Gastronomi festivalleri yiyecek ve içeceklerin tanıtımının yapıldığı ve bölgeye ekonomik gelir sağlayan turizm etkinliğidir. Festival yapılan destinasyona yerli ve yabancı turistlerin yanında yerel halk da katılmaktadır. Bu bağlamda yerel halkın iş imkanlarının artması, bölgenin yiyecek ve içeceklerinin tanıtılması ve ekonomik gelir elde edilmesiyle destinasyonun istihdamının artmasına sebep olan gastronomi festivalleri oldukça önemlidir.

Aynı zamanda Adana Portakal çiçeği festivali üzerine literatürde çok fazla çalışmaya rastlanılmamıştır.

5.2. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplanması

Bu çalışmanın yapılması için öncelikle ulaşılabilir kaynaklardan literatür taraması yapılmıştır. Bu kaynaklar ulusal ve uluslararası dergi ve makaleler, kitaplar ve çeşitli internet siteleri oluşmaktadır. Bütün bu tarama sonucunda Adana Portakal Çiçeği Festivaline 2024 nisan ayında

katılan yerel halk ile yerli ve yabancı turistlerin festival hakkındaki görüşlerini tespit etmek ve araştırmacı tarafından ileri sürülen hipotezleri sınamak için nitel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında belirli bir olasılık hesabına dayanmayan kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik bilgilerinin toplanması amacıyla oluşturulan 11 soru yer almaktadır.

İkinci bölümde ise yerel halk ile katılımcıların destinasyon markalaşması hakkındaki fikirleri ve destinasyon markalaşmasının bu şehirleri ziyaret etmeye etkilerini ölçen 9 soru, yerel halk ve katılımcıların festivalden genel memnuniyetleri ile ilgili 13 soru, yerel halk ile katılımcıların festivalden deneyim tatmini düzeyleri ile ilgili 3 soru ve festival ile Adana'yı tekrar ziyaret niyetini ölçen 3 soru olmak üzere toplam 28 soru bulunmaktadır. İfadeler 5'li Likert ölçeğine göre hazırlanmıştır. Bu bağlamda „1- kesinlikle katılmıyorum, 2- katılmıyorum, 3- kararsızım, 4- katılıyorum ve 5- kesinlikle katılıyorum“ ifadelerinden oluşmaktadır.

Çalışmadaki veriler, Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin düzenlendiği 13-21 Nisan 2024 tarihinde Adana Seyhan'da araştırmacı tarafından yüz yüze anket tekniği ile festival katılımcılarından ve yerel halktan toplanmıştır.

5.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma, yerel halkın ve yerli ve yabancı katılımcıların fikirleri ile gastronomi festivalinin destinasyonun markalaşması arasındaki ilişkiyi, Adana Portakal Çiçeği Festivalinin yerel bölgeye etkisi, Festival memnuniyeti ve katılımcıların demografik özellikleri arasındaki ilişkiyi, Adana Portakal çiçeği Festivalinin destinasyon tercihine etkisi, Adana Portakal Çiçeği Festivalinin program içeriğinin çekiciliği ve tanıtımı açısından markalaşmış destinasyonla arasındaki ilişki ve festival memnuniyeti ile Adana'yı tekrar ziyaret etme niyeti arasında ki ilişkiyi ortaya koymayı hedeflemektedir. Alan yazında gastronomi festivalleri ve destinasyonun markalaşması arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik yapılan çalışmalar incelenmiş, araştırmanın varsayım ve hipotezleri oluşturulurken öncelikle alan yazında bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar göz önüne alınmıştır.

H1: Gastronomi Festivallerinin, destinasyonun markalaşmasıyla arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Adana Portakal Çiçeği Festivalinin, yerel bölgeye pozitif yönlü etkisi vardır.

H3: Katılımcıların festival memnuniyeti, demografik özelliklere (cinsiyet, yaş, medeni durum, meslek, gelir düzeyi, eğitim durumu) göre farklılık gösterir.

H4: Katılımcıların festival memnuniyeti ile Adana'yı tekrar ziyaret etme niyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

5.4. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

Örneklem seçimi, Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılan yerel halk, yerli ve yabancı katılımcılar ve Seyhan İlçesi ile sınırlandırılmıştır. Araştırma verilerinin toplanması 2024 yılı 13-21 Nisan ayında Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılan yerli ve yabancı katılımcılar ile sınırlandırılmıştır.

Adana Portakal Çiçeği Festivaline katılan yerli ve yabancı katılımcıların sayısı tam olarak belirlenememiştir. Bu konuda herhangi bir kaynak olmamakla birlikte sayım yapacak şartlarda oluşmamıştır.

Araştırma verilerinin toplandığı Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılan katılımcıların hepsine festivalin aynı gün içerisinde farklı alanlarda farklı programlarının olması sebebiyle ulaşmak maliyet ve zaman açısından mümkün değildir.

Araştırmanın bir diğer sınırlaması ise veri toplama aracı ile ilgilidir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerin güvenilirliği ve geçerliliği, çalışmada kullanılan veri toplama tekniğinin özellikleri ile sınırlıdır. Bununla beraber araştırma, araştırmacının maddiyatı, zamanı ve ulaşımı ile sınırlandırılmıştır.

5.5. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 13-21 Nisan 2024 yılında Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılan yerel halk ile yerli ve yabancı ziyaretçiler oluşturmaktadır. Araştırmada Adana Portakal Çiçeği festivalinin destinasyon markalaşmasının etkisi incelendiği için çalışma evreni Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılan yerel halk ile yerli ve yabancı katılımcılarla sınırlandırılmıştır.

Festivalin, halka açık olarak gerçekleştirilmesinden dolayı katılımcı sayısının kayıt altına alınması mümkün olmamıştır. Bu sebeple araştırma evreni net olmamakla birlikte örneklem sayısı da tam olarak ifade edilememektedir. Evrendeki herkese ulaşmak mümkün olmadığı için çalışmada olasılıksız örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemiyle festivale katılan yerli ve yabancı 200 katılımcıya ulaşılmış olup değerlendirilmeye alınmıştır.

5.6. Anket Formunun Hazırlanması

Anket sorularının hazırlanmasında öncelikle literatürden yararlanılmıştır. Türkiye'de ve dünya genelinde yapılan festivaller içerisinde özellikle gastronomi festivalleri kapsamında yapılan araştırmalar incelenmiştir. Bu çalışmalardaki anket formları ve kullanılan ölçekler araştırılmıştır. Çalışmaya uygun olan ölçekler belirlenmiş ve ölçeklerdeki anket maddeleri çalışmaya uygun halde tasarlanmıştır. Anket formunda kullanılmasına karar verilen ölçekler için ölçekleri geliştiren araştırmacılardan ölçek kullanımı için e-posta yoluyla izin istenmiş olup tüm araştırmacılardan izin alınmıştır.

Çizelge 14. Çalışmada Kullanılan Ölçekler ve Kullanım İzinleri Bilgileri

Ölçek	Yazar	Çalışma
DM – Destinasyon Markalaşması	Ünal, 2019	Gastronomi Turizmi Kapsamında Zeytin ve Zeytinyağı Festivallerine Yönelik Bir Araştırma: Ayvalık Hasat Günleri Örneği
	Kocabaş, 2019	Gastronomi Turizmi Çerçevesinde Destinasyon Marka Değerinin Festivaller Aracılığıyla Belirlenmesi: Gaziantep Örneği
	Kaya, 2014	Destinasyon Markalaşması Sürecinde Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Doğal ve Kültürel Kaynaklar Açısından Değerlendirilmesi
GNL- Genel Memnuniyet	Yılmaz, 2022	Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Festivalleri Kapsamında Değerlendirilmesi: Bodrum Mandarini Örneği

	Kocabaş, 2019	Gastronomi Turizmi Çerçevesinde Destinasyon Marka Değerinin Festivaller Aracılığıyla Belirlenmesi: Gaziantep Örneği
DT- Deneyim Tatmini	Yılmaz, 2022	Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Festivalleri Kapsamında Değerlendirilmesi: Bodrum Mandarini Örneği
TZN - Tekrar Ziyaret Niyeti	Yılmaz,2022	Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Festivalleri Kapsamında Değerlendirilmesi: Bodrum Mandarini Örneği

(Kaynak: Yazar)

5.6.1. Demografik ve Bireysel Bilgi Formu

Anketin ilk bölümünde yerel halkın ve katılımcıların demografik bilgilerini öğrenmeye yönelik olarak araştırmacının hazırladığı sorular bulunmaktadır.

Bu sorular: Cinsiyet, yaş, medeni durum, gelir düzeyi, eğitim durumu, festivale katılım sayısı, festivale katılımın kiminle yapıldığı, katılımın festival için mi olduğu, festivalden genel olarak tatmin olup olunmadığı, festival deneyiminin pozitif / negatif olmasıdır.

5.6.2. Destinasyon Markalaşması Ölçeği

Anket formunun İkinci bölümünde yer alan ilk 9 soruda, yerel halkın ve katılımcıların Adana Portakal Çiçeği festivalinin destinasyon markalaşmasına etkilerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. 5’li likert derecelendirmesine göre hazırlanan destinasyon markalaşması ölçeği Ünal (2019), Kocabaş (2019), Kaya (2014) ‘ya ait çalışmalardaki destinasyon markalaşması anketlerinden araştırmaya uygun olan soruların araştırma konusuna uyarlanmasıyla hazırlanmıştır.

5.6.3. Genel Memnuniyet Ölçeği

İkinci bölümdeki anket soruları, destinasyon markalaşması ölçeğinin ardından genel memnuniyet ölçeği ile devam etmektedir. Bu kısımdaki sorular, Yılmaz’ın 2022 yılında yaptığı “Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Festivalleri Kapsamında Değerlendirilmesi: Bodrum Mandarini Örneği” çalışmasında yer alan genel memnuniyet ölçeğindeki 13 soru araştırma konusuna uyarlanarak hazırlanmıştır. Kocabaş’ın 2019 yılında yaptığı “Gastronomi Turizmi Çerçevesinde Destinasyon Marka Değerinin Festivaller Aracılığıyla Belirlenmesi: Gaziantep Örneği” çalışmasında yer alan anket formundan çalışmaya uygun olan 1 tane soru araştırma konusuna uyarlanarak hazırlanmıştır.

5.6.4. Deneyim Tatmini Ölçeği

Yerel halkın ve katılımcıların festivalden deneyim tatmini düzeylerini ölçmek amacıyla anket formunda Yılmaz’ın 2022 yılında yaptığı “Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Festivalleri Kapsamında Değerlendirilmesi: Bodrum Mandarini Örneği” isimli çalışmanın anket formunda yer alan deneyim tatmini ölçeğinden yararlanılmıştır.

5.6.5. Tekrar Ziyaret Niyeti Ölçeği

Ankete katılan yerel halk ve katılımcıların Adana’yı ve Adana Portakal Çiçeği Festivali’ni tekrar ziyaret etme niyetlerini araştırmak amacıyla anket formuna Yılmaz’ın 2022 yılında yaptığı “Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Festivalleri Kapsamında Değerlendirilmesi: Bodrum Mandarini Örneği” çalışmasında yer alan tekrar ziyaret niyeti ölçeğinden yararlanılmıştır.

6. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

6.1. Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analiz

Hazırlanan anket formu Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılan yerel halk ve ankete katılmaya gönüllü olan ziyaretçilere uygulanmıştır. Bu kapsamda toplamda cevap verilen 200 adet anket formundan 200 anket formu eksiksiz olarak cevaplanmış ve veri analizleri yapılmıştır.

Verilerin analizi SPSS 27.0 programı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğu çarpıklık ve basıklık değerleri ile kontrol edilmiştir. Normal dağılım ile arasında fark olan değişkenlerin bağımsız iki grup kıyaslamasında Mann Whitney U testi kullanılmıştır. İki'den fazla grup kıyaslamalarında, normal dağılım ile arasında fark olan değişkenlerin kıyaslanmasında Welch's ANOVA testi kullanılmıştır. Verilerin varyanslarının homojenliğinin değerlendirilmesi Levene's Testi ile kontrol edilmiştir. Post-hoc çoklu kıyaslamalar için normal dağılım ve gruplar arası eşit varyans şartını sağlayan değişkenler için LSD testi kullanılmıştır. İki sürekli değişken arasındaki ilişkilerin araştırılmasında, normal dağılım ile arasında fark olmayan değişkenler için Pearson korelasyon testi, normal dağılım ile arasında fark olan değişkenler için ise Spearman testi kullanılmıştır. $p < 0.05$ anlamlı olarak kabul edilmiştir.

6.2. Geçerlik ve Güvenilirlik Analizi (DM, GNL, DT, TZN)

Çizelge 15. Güvenilirlik Analizi

Ölçek	Cronbach's Alpha	İfade sayısı
DM	0,910	9
GNL	0,912	13
DT	0,796	3
TZN	0,689	3
Toplam	0,952	28

Ölçeklerin güvenilirlik değerlendirmesinde, Cronbach's Alpha değerleri genel olarak yüksek çıkmıştır. DM (0,910) ve GNL (0,912) alt boyutları mükemmel güvenilirlik gösterirken, DT (0,796) iyi bir güvenilirliğe sahiptir. Ancak, TZN alt boyutunun Cronbach's Alpha değeri 0,689 ile daha düşük olup, güvenilirlik açısından biraz daha zayıf kalmaktadır. Toplam ölçek puanı ise 0,952 ile oldukça yüksek güvenilirlik göstermektedir. Bu sonuçlar, ölçeğin genel olarak güvenilir olduğunu, ancak TZN boyutunun gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 16. Geçerlik Analizi

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin ölçüsü	0,924	
Bartlett's Test of Sphericity	Yaklaşık Ki-Kare	3917,468
	Serbestlik derecesi	378
	P	0,000

KMO değeri 0,924 olarak bulunmuştur. KMO değeri, örneklem büyüklüğünün faktör analizi için uygun olup olmadığını göstermektedir. 0,9 ve üzeri bir değer çok iyi kabul edilmekte olup, bu da örneklemin faktör analizi için yeterli olduğunu gösterir. Bartlett's testi, değişkenler arasındaki ilişkilerin faktör analizi için yeterli olup olmadığını test etmektedir. Buradaki p-

değerinin 0,000 olması istatistiksel olarak anlamlı bir sonuçtur ve verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

6.3. Demografik Özellikler

Çizelge 17. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	119	59,5
	Erkek	81	40,5
Yaş	18-20	25	12,5
	21-30	94	47,0
	31-40	35	17,5
	41-50	21	10,5
	51-60	19	9,5
	61 yaş ve üstü	6	3,0
Medeni Durum	Bekar	120	60,0
	Evli	74	37,0
	Boşanmış	6	3,0
Meslek	Öğrenci	39	19,5
	Emekli	17	8,5
	Avukat	4	2,0
	Doktor	4	2,0
	Mühendis	5	2,5
	Öğretmen	33	16,5
	Diğer	98	49,0
Gelir Düzeyi	0 – 17.002 ₺	77	38,5
	17.003– 25000₺	46	23,0
	25001– 35000 ₺	18	9,0
	35001– 45000 ₺	29	14,5
	45001– 55000₺	11	5,5
	55000₺ üzeri	19	9,5
Eğitim Durumu	İlköğretim	9	4,5
	Lise	49	24,5
	Ön Lisans	32	16,0
	Lisans	98	49,0
	Lisansüstü	12	6,0

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin detaylar tabloda sunulmuştur. Buna göre, araştırmaya katılanların %59,5'i kadın, %40,5'i ise erkekten oluşmaktadır. Yaş dağılımı incelendiğinde, en büyük grup %47,0 ile 21-30 yaş arasında yer alan bireylerden oluşmakta, bunu sırasıyla %17,5 ile 31-40 yaş ve %12,5 ile 18-20 yaş grubu takip etmektedir. Katılımcıların %60,0'ı bekar, %37,0'ı evli ve %3,0'ı boşanmış durumdadır. Meslek dağılımına bakıldığında ise katılımcıların %49,0'ı "diğer" kategorisinde yer almakta, bunu %19,5 ile öğrenci, %16,5 ile öğretmen ve %8,5 ile emekli bireyler takip etmektedir. Gelir düzeyi

açısından, katılımcıların %38,5'i 0-17.002 ₺ arası gelir seviyesine sahipken, %23,0'ı 17.003–25.000 ₺ gelir grubunda yer almaktadır. Eğitim durumu açısından ise katılımcıların %49,0'ı lisans mezunu, %24,5'i lise mezunu ve %16,0'ı ön lisans mezunu bireylerden oluşmaktadır. Bu demografik bilgiler, araştırmaya katılan bireylerin büyük çoğunluğunun genç ve eğitilmiş, çoğunluğunun ise orta gelir seviyesinde olduğunu göstermektedir.

Çizelge 18. Festival ile İlgili İfadeler

Festival ile ilgili ifadeler		Frekans	Yüzde
Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne kaçınıcı kez katılıyorsunuz?	İlk defa	73	36,5
	İkinci defa	35	17,5
	Üçüncü defa	92	46,0
Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne kiminle geldiniz?	Yalnız	7	3,5
	Arkadaşlarımla	136	68,0
	Aile üyeleriyle	57	28,5
Adana'ya Portakal Çiçeği Festivali için mi geldiniz?	Evet	94	47,0
	Hayır	106	53,0
Festivalden genel olarak	Tatmin oldum	167	83,5
	Tatmin olmadım	33	16,5
Festival deneyimim genel olarak	Pozitif	180	90,0
	Negatif	20	10,0

Katılımcıların Adana Portakal Çiçeği Festivali ile ilgili ifadelerine ilişkin veriler Tablo 18'de verilmiştir. Buna göre, festival katılımcılarının %46,0'sı festivale üçüncü kez katıldığını belirtmiş, %36,5'i ise ilk defa katıldığını ifade etmiştir. Festivalde kiminle geldikleri sorusuna katılımcıların %68,0'i arkadaşlarıyla, %28,5'i aile üyeleriyle geldiklerini belirtmiş, yalnız gelenlerin oranı ise %3,5 olarak düşük kalmıştır. Katılımcıların %47,0'si Adana'ya sadece Portakal Çiçeği Festivali için geldiklerini belirtirken, %53,0'ü festival dışında başka amaçlarla geldiklerini belirtmişlerdir. Festivale katılanların büyük bir kısmı (%83,5) festivalden genel olarak tatmin olduklarını ifade etmişken, %16,5'i tatmin olmadıklarını belirtmiştir. Festival deneyimi açısından ise katılımcıların %90,0'ı genel deneyimlerinin pozitif olduğunu, %10,0'ı ise negatif deneyim yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu veriler, festivale katılanların çoğunluğunun festivalden memnun kaldığını ve genel deneyimlerinin olumlu yönde olduğunu göstermektedir.

6.4. Tanımlayıcı İstatistikler

Bu kısımda; katılımcıların ankette yer alan ifadelere vermiş oldukları cevapların tanımlayıcı istatistik bulguları sunulmuştur. Bu bağlamda, ifadelere yönelik cevapların ortalamaları alınmış ve standart sapmaları hesaplanarak Tablo 19'da yer verilmiştir. Katılımcıların ve yerel halkın, destinasyon markalaşması hakkındaki fikirleri, Adana Portakal Çiçeği Festivali'nden genel memnuniyet ve tatmin düzeyleri ile Adana'yı ve Adana Portakal Çiçeği Festivali'ni tekrar ziyaret etme niyetlerini ölçen dört farklı boyut kullanılmıştır. Boyutlardan DM 9, GNL 13, DT 3 ve TZN 3 ifade ile ölçülmüştür

Çizelge 19. DM Ölçeğinin Tanımlayıcı İstatistiksel Bulguları

İfade Kodu	İfadeler	Değerlendirme	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart sapma
DM1	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin destinasyonun gastronomi markasını güçlendiren bir etkinlik olduğunu düşünüyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	14	7,0	4,07	1,167
		Katılmıyorum	9	4,5		
		Kararsızım	18	9,0		
		Katılıyorum	67	33,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	92	46,0		
DM2	Adana Portakal Çiçeği Festivali ile markalaşmış bir destinasyondur.	Kesinlikle Katılmıyorum	15	7,5	4,09	1,178
		Katılmıyorum	7	3,5		
		Kararsızım	19	9,5		
		Katılıyorum	63	31,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	96	48,0		
DM3	Adana portakal çiçeği Festivalinin, destinasyonun ulusal ve uluslararası tanınırlığını arttırdığını düşünüyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	10	5,0	4,25	1,073
		Katılmıyorum	8	4,0		
		Kararsızım	12	6,0		
		Katılıyorum	63	31,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	107	53,5		
DM4	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin düzenlenmesi Adana ilini ziyaret etmemde etkili oldu.	Kesinlikle Katılmıyorum	28	14,0	3,58	1,444
		Katılmıyorum	28	14,0		
		Kararsızım	15	7,5		
		Katılıyorum	58	29,0		
		Kesinlikle Katılıyorum	71	35,5		

DM5	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin yerel turizmi geliştirdiğini düşünüyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	11	5,5	4,36	1,051
		Katılmıyorum	5	2,5		
		Kararsızım	6	3,0		
		Katılıyorum	58	29,0		
		Kesinlikle Katılıyorum	120	60,0		
DM6	Adana Portakal Çiçeği Festivali destinasyonun yerel ekonomisini canlandırdığını düşünüyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	11	5,5	4,31	1,058
		Katılmıyorum	5	2,5		
		Kararsızım	9	4,5		
		Katılıyorum	61	30,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	114	57,0		
DM7	Adana Portakal Çiçeği Festivali yerel halkın dayanışma bilincini arttırdığını düşünüyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	9	4,5	4,14	1,128
		Katılmıyorum	12	6,0		
		Kararsızım	25	12,5		
		Katılıyorum	51	25,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	103	51,5		
DM8	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin yerel örgütler/işletmeler/kurumlar arası iş birliğini arttırdığını düşünüyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	12	6,0	4,12	1,119
		Katılmıyorum	8	4,0		
		Kararsızım	18	9,0		
		Katılıyorum	68	34,0		
		Kesinlikle Katılıyorum	94	47,0		
DM9	Adana'nın sahip olduğu yemek kültürü ve yiyecek ve içecekleriyle çekici bir	Kesinlikle Katılmıyorum	12	6,0	4,46	1,046

şehir olduğunu düşünüyorum.	Katılmıyorum	3	1,5
	Kararsızım	3	1,5
	Katılıyorum	46	23,0
	Kesinlikle Katılıyorum	136	68,0

Araştırmaya göre, katılımcıların Adana Portakal Çiçeği Festivalinin destinasyon markalaşmasına etkisi hakkındaki görüşleri genellikle olumlu yöndedir. Katılımcıların büyük bir kısmı, festivalin Adana'nın gastronomi markasını güçlendirdiğini (ortalama: 4,07), markalaşmış bir destinasyon olduğunu (ortalama: 4,09) ve ulusal ve uluslararası tanınırlığını artırdığını (ortalama: 4,25) düşünmektedir. Ayrıca, festivalin yerel turizmi (ortalama: 4,36) ve ekonomiyi canlandırma (ortalama: 4,31) üzerinde olumlu etkileri olduğu ifade edilmiştir. Yerel halkın dayanışma bilincini artırması (ortalama: 4,14) ve yerel iş birliğini güçlendirmesi (ortalama: 4,12) katılımcılar tarafından yine olumlu değerlendirilen konular arasındadır. Adana'nın yemek kültürü (ortalama: 4,46) ise katılımcılar tarafından özellikle cazip bulunmuş ve yüksek oranlarda olumlu yanıt alınmıştır.

Adana Portakal Çiçeği Festivali destinasyon markalaşması ile ilgili en yüksek puanı alan ifade DM9 olmuştur. Katılımcıların çoğu, Adana'nın yemek kültürü ve yiyeceklerinin şehir için çekici olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu ifade 4,46 ortalama puanla en olumlu görüşü almıştır. Diğer yüksek puanlar da DM5 ve DM6 ifadelerinde yer almaktadır. Katılımcılar, festivalin yerel turizmi geliştirdiğini ve yerel ekonomiyi canlandırıldığını düşünmekte olup bu ifadeler sırasıyla 4,36 ve 4,31 ortalama puan almıştır.

En düşük puan ise DM4 ifadesine aittir. Katılımcılar, festivalin Adana'yı ziyaret etme kararlarını pek etkilemediğini belirtmişlerdir ve bu ifade 3,58 ortalama puanla en düşük sonucu almıştır.

Çizelge 20. GNL Ölçeğinin Tanımlayıcı İstatistikleri Bulguları

İfade Kodu	İfadeler	Değerlendirme	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart sapma
GNL1	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin iyi bir şekilde düzenlendiğini düşünüyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	9	4,5	3,84	1,188
		Katılmıyorum	22	11,0		
		Kararsızım	39	19,5		
		Katılıyorum	52	26,0		
		Kesinlikle Katılıyorum	78	39,0		
GNL2	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin programını ilgi çekici buluyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	5	2,5	4,13	1,051
		Katılmıyorum	13	6,5		
		Kararsızım	30	15,0		
		Katılıyorum	56	28,0		

		Kesinlikle Katılıyorum	96	48,0		
GNL3	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin tanıtımının iyi yapıldığını düşünüyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	11	5,5	3,84	1,206
		Katılmıyorum	20	10,0		
		Kararsızım	38	19,0		
		Katılıyorum	53	26,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	78	39,0		
GNL4	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nde satılan ürünlerin fiyatları bütçeme uygundur.	Kesinlikle Katılmıyorum	13	6,5	3,56	1,198
		Katılmıyorum	26	13,0		
		Kararsızım	51	25,5		
		Katılıyorum	57	28,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	53	26,5		
GNL5	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ndeki ürün kalitesini yeterli buldum.	Kesinlikle Katılmıyorum	9	4,5	3,77	1,08
		Katılmıyorum	12	6,0		
		Kararsızım	55	27,5		
		Katılıyorum	65	32,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	59	29,5		
GNL6	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin ürün çeşitliliğini yeterli buldum.	Kesinlikle Katılmıyorum	7	3,5	3,89	1,062
		Katılmıyorum	14	7,0		
		Kararsızım	41	20,5		
		Katılıyorum	71	35,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	67	33,5		
GNL7	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ndeki satıcıları temiz ve bakımlı buldum.	Kesinlikle Katılmıyorum	15	7,5	3,59	1,225
		Katılmıyorum	23	11,5		
		Kararsızım	49	24,5		
		Katılıyorum	56	28,0		
		Kesinlikle Katılıyorum	57	28,5		

GNL8	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ndeki satıcıların davranışlarını olumlu buldum.	Kesinlikle Katılmıyorum	10	5,0	3,94	1,069
		Katılmıyorum	10	5,0		
		Kararsızım	30	15,0		
		Katılıyorum	82	41,0		
		Kesinlikle Katılıyorum	68	34,0		
GNL9	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne ulaşım genel olarak rahattı.	Kesinlikle Katılmıyorum	7	3,5	3,89	1,102
		Katılmıyorum	18	9,0		
		Kararsızım	37	18,5		
		Katılıyorum	66	33,0		
		Kesinlikle Katılıyorum	72	36,0		
GNL10	Adana Portakal Çiçeği Festival alanında yüksek seviyede güvenlik tedbirleri alındığını düşünüyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	11	5,5	3,82	1,155
		Katılmıyorum	17	8,5		
		Kararsızım	37	18,5		
		Katılıyorum	67	33,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	68	34,0		
GNL11	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nde Adana'ya has yöresel ürünleri tercih ettim.	Kesinlikle Katılmıyorum	6	3,0	4,1	0,987
		Katılmıyorum	9	4,5		
		Kararsızım	25	12,5		
		Katılıyorum	79	39,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	81	40,5		
GNL12	Adana Portakal Çiçeği Festivali etkinliklerini yeterli buldum.	Kesinlikle Katılmıyorum	9	4,5	3,88	1,123
		Katılmıyorum	17	8,5		
		Kararsızım	34	17,0		
		Katılıyorum	69	34,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	71	35,5		
GNL13	Adana Portakal Çiçeği Festivali beklentilerimi karşıladı.	Kesinlikle Katılmıyorum	8	4,0	3,85	1,102
		Katılmıyorum	18	9,0		

	Kararsızım	36	18,0	
	Katılıyorum	72	36,0	
	Kesinlikle Katılıyorum	66	33,0	

Adana Portakal Çiçeği Festivali memnuniyeti ile ilgili katılımcıların değerlendirmeleri genel olarak olumlu yöndedir. Festivalin düzeni (ortalama: 3,84) ve programı (ortalama: 4,13) çoğunlukla ilgiyle karşılanmıştır. Festivalin tanıtımının (ortalama: 3,84) yeterli olduğu, ancak ürün fiyatlarının (ortalama: 3,56) bazı katılımcılar için uygun olmadığı belirtilmiştir. Ürün kalitesi (ortalama: 3,77) ve ürün çeşitliliği (ortalama: 3,89) açısından da olumlu görüşler elde edilmiştir. Satıcıların temizlik ve bakım (ortalama: 3,59) konusunda genel bir Tekrar Ziyaret Niyeti olsa da bazı katılımcılar kararsız kalmıştır. Festivalin ulaşımı (ortalama: 3,89) ve güvenlik tedbirleri (ortalama: 3,82) de olumlu değerlendirilmiştir. Ayrıca, katılımcılar yerel ürünlere (ortalama: 4,10) ilgi göstermiş ve etkinlikleri (ortalama: 3,88) genellikle yeterli bulmuşlardır.

Çizelge 21. DT Ölçeğinin Tanımlayıcı İstatistik Bulguları

İfade Kodu	İfadeler	Değerlendirme	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart sapma
DT1	Adana Portakal Çiçeği Festivali gastronomi festivalleri açısından en iyi festivallerden birisidir.	Kesinlikle Katılmıyorum	9	4,5	3,94	1,137
		Katılmıyorum	14	7,0		
		Kararsızım	39	19,5		
		Katılıyorum	56	28,0		
		Kesinlikle Katılıyorum	82	41,0		
DT2	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ni ziyaret etmekle doğru karar verdiğimi düşünüyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	9	4,5	4,12	1,064
		Katılmıyorum	10	5,0		
		Kararsızım	18	9,0		
		Katılıyorum	74	37,0		
		Kesinlikle Katılıyorum	89	44,5		
DT3	Ziyaretim sırasında genel deneyimimden memnunum.	Kesinlikle Katılmıyorum	7	3,5	4,13	1,022
		Katılmıyorum	10	5,0		
		Kararsızım	21	10,5		
		Katılıyorum	75	37,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	87	43,5		

Adana Portakal Çiçeği Festivali ile ilgili deneyim tatmini ifadelerinde en yüksek ve en düşük puanlar şu şekildedir; En yüksek puan, "Adana Portakal Çiçeği Festivali'ni ziyaret etmekle doğru karar verdiğimi düşünüyorum." ifadesine verilmiştir ve ortalama puanı 4,12'dir. Bu, katılımcıların büyük bir kısmının festival ziyaretini doğru bir karar olarak değerlendirdiğini göstermektedir. En düşük puan ise, "Adana Portakal Çiçeği Festivali gastronomi festivalleri açısından en iyi festivallerden birisidir." ifadesine verilmiştir ve ortalama puanı 3,94'tür. Bu, festivali gastronomi açısından en iyi festival olarak değerlendirenlerin sayısının daha az olduğunu ortaya koymaktadır.

Çizelge 22. TZN Ölçeğinin Tanımlayıcı İstatistikî Bulguları

İfade Kodu	İfadeler	Değerlendirme	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart sapma
TZN1	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne gelmek için daha fazla para ödemeye razıyım.	Kesinlikle Katılmıyorum	29	14,5	3,1	1,332
		Katılmıyorum	41	20,5		
		Kararsızım	52	26,0		
		Katılıyorum	38	19,0		
		Kesinlikle Katılıyorum	40	20,0		
TZN2	Diğer arkadaşlarıma ve çevreme Adana'yı ziyaret etmelerini öneririm.	Kesinlikle Katılmıyorum	9	4,5	4,23	1,05
		Katılmıyorum	7	3,5		
		Kararsızım	17	8,5		
		Katılıyorum	63	31,5		
		Kesinlikle Katılıyorum	104	52,0		
TZN3	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne gelecek yıl tekrar geleceğim.	Kesinlikle Katılmıyorum	17	8,5	3,97	1,244
		Katılmıyorum	8	4,0		
		Kararsızım	31	15,5		
		Katılıyorum	52	26,0		
		Kesinlikle Katılıyorum	92	46,0		

Adana Portakal Çiçeği Festivali ile ilgili Tekrar ziyaret niyeti ifadelerinde en yüksek ve en düşük puanlar şu şekildedir; En yüksek puan, "Diğer arkadaşlarıma ve çevreme Adana'yı ziyaret etmelerini öneririm." ifadesine verilmiştir ve ortalama puanı 4,23'tür. Bu, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Adana'yı başkalarına önerdiklerini göstermektedir. En düşük puan ise, "Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne gelmek için daha fazla para ödemeye razıyım." ifadesine verilmiştir ve ortalama puanı 3,1'dir. Bu, katılımcıların büyük kısmının festivale katılım için ekstra ücret ödemek konusunda isteksiz olduğunu ortaya koymaktadır.

6.5. Hipotezlerin Test Edilmesi

Bu bölümde, araştırmanın hipotezleri test edilmiş ve analiz sonuçlarına göre hipotezlerin doğruluğu değerlendirilmiştir.

Araştırmanın hipotezleri aşağıda yer almaktadır:

H1: Gastronomi Festivallerinin, destinasyonun markalaşmasıyla arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Adana Portakal Çiçeği Festivalinin, yerel bölgeye pozitif yönlü etkisi vardır.

H3: Katılımcıların festival memnuniyeti, demografik özelliklere (cinsiyet, yaş, medeni durum, meslek, gelir düzeyi, eğitim durumu) göre farklılık gösterir.

H4: Katılımcıların festival memnuniyeti ile Adana'yı tekrar ziyaret etme niyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çizelge 23. DM1- DM 2- DM3 Ölçeğinin İstatistikleri

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum		N	Ortalama	Standart Sapma
DM 1	7,0	4,5	9,0	33,5	46,0	100,0	200	4,07	1,167
DM 2	7,5	3,5	9,5	31,5	48,0	100,0	200	4,09	1,178
DM 3	5,0	4,0	6,0	31,5	53,5	100,0	200	4,25	1,073

Araştırmanın 1. Hipotezinde gastronomi festivallerinin destinasyonun markalaşmasıyla arasında anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilmektedir. Tablo 23 incelendiğinde destinasyon markalaşması ölçeğindeki DM 1, DM 2, DM 3 sorularına katılımcıların verdiği cevaplar gösterilmektedir. Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin destinasyonun gastronomi markasını güçlendiren bir etkinlik olduğunu düşünüyorum (DM 1) sorusuna katılımcılar büyük çoğunlukla (46,0) kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Adana Portakal Çiçeği Festivali ile markalaşmış bir destinasyondur (DM2) sorusuna ise yine katılımcıların büyük çoğunluğu (48,0) kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Adana portakal çiçeği festivalinin, destinasyonun ulusal ve uluslararası tanınırlığını arttırdığını düşünüyorum (DM 3) sorusu ise katılımcıların yarısından daha fazlası (53,5) kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir.

Bu bağlamda, katılımcıların Adana Portakal Çiçeği Festivalinin destinasyon markalaşmasına etkisi hakkındaki görüşleri genellikle olumlu yöndedir. Katılımcıların büyük bir kısmı, festivalin Adana'nın gastronomi markasını güçlendirdiğini (ortalama: 4,07), markalaşmış bir destinasyon olduğunu (ortalama: 4,09) ve ulusal ve uluslararası tanınırlığını arttırdığını (ortalama: 4,25) düşünmektedir. Tablo 23'te belirtilen, katılımcıların fikirlerinin oranları baz alındığında araştırmanın 1. Hipotezinin "gastronomi festivallerinin destinasyonun markalaşmasıyla arasında anlamlı bir ilişkinin var" olduğunu göstermektedir.

Çizelge 24. DM 5- DM 6- DM- 7- DM 8 Ölçeğinin İstatistikleri

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum		N	Ortalama	Standart Sapma
DM5	5,5	2,5	3,0	29,0	60,0	100,0	200	4,36	1,051
DM6	5,5	2,5	4,5	30,5	57,0	100,0	200	4,31	1,058
DM7	4,5	6,0	12,5	25,5	51,5	100,0	200	4,14	1,128
DM8	6,0	4,0	9,0	34,0	47,0	100,0	200	4,12	1,119

Tablo 24 incelendiğinde, DM ölçeğindeki Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin yerel turizmi geliştirdiğini düşünüyorum (DM 5) sorusu katılımcıların yarısından fazlası kesinlikle katıldıklarını (60,0) belirtirken, Adana Portakal Çiçeği Festivali destinasyonun yerel ekonomisini canlandırdığını düşünüyorum (DM 6) sorusu ise yine katılımcıların yarısından fazlası kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları ise Adana Portakal Çiçeği festivalinin, yerel turizmi ve yerel ekonomiyi geliştirdiği sorularına kesinlikle katılmıyorum (5,5) olarak ifade etmişlerdir. Adana Portakal Çiçeği Festivali yerel halkın dayanışma bilincini arttırdığını düşünüyorum (DM 7) sorusuna katılımcıların yarısından fazlası kesinlikle katılıyorum (51,5) olarak ifade ederken katılımcılardan bazıları ise kararsız (12,5) kalmıştır. Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin yerel örgütler/işletmeler/kurumlar arası iş birliğini arttırdığını düşünüyorum (DM8) sorusuna katılımcılar, (47,0) oranında kesinlikle katılıyorum diyerek 4 soru içinde en az puanı almıştır. DM 8 sorusuna katılımcılardan bazıları kararsız (9,0) bazıları ise bu ifadeye kesinlikle katılmamaktadır (6,0). Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin yerel turizmi geliştirdiği (ortalama: 4,36), yerel ekonomiyi arttırdığı (ortalama: 4,31), yerel halkın dayanışma bilincini arttırdığı (4,14), yerel iş birliğini güçlendirdiği (ortalama: 4,12) katılımcılar tarafından olumlu değerlendirilmekte olup araştırmanın 2. Hipotezi "Adana Portakal Çiçeği Festivalinin, yerel bölgeye pozitif yönlü etkisi vardır" ifadesi katılımcıların fikirleri baz alındığında doğrulanmaktadır.

Çizelge 25. Cinsiyete Göre Kıyaslamalar

Boyutlar	N	Mann-Whitney U Test İstatistiği	Standart Hata	Standartlaştırılmış Test İstatistiği	P
Destinasyon Markalaşması	200	5056,000	400,300	0,591	0,555
Genel Memnuniyet	200	5127,000	401,351	0,766	0,444
Deneyim Tatmini	200	4887,500	393,946	0,173	0,863
Tekrar Ziyaret Niyeti	200	5479,000	398,577	1,655	0,098

Yapılan analizler, katılımcıların demografik özelliklerine göre festival memnuniyetinde anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. **Cinsiyet (p=0,444)**, **yaş (p=0,292)**, **medeni durum (p=0,139)**, **gelir düzeyi (p=0,427)**, **meslek (p=0,356)** ve **eğitim durumu (p=0,338)** ile festival memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuçlar, demografik faktörlerin festival memnuniyetini etkilemediğini göstermektedir.

Elde edilen p değerlerinin tümü 0,05'ten büyük olduğu için, cinsiyet, festival memnuniyetinin tüm boyutlarında (Destinasyon Markalaşması, Genel Memnuniyet, Deneyim Tatmini, Tekrar Ziyaret Niyeti) anlamlı bir fark yaratmamaktadır. Bu durumda, cinsiyetin festival memnuniyeti üzerindeki etkisi incelendiğinde, erkek ve kadın katılımcılar arasında festival memnuniyetine yönelik farklılıklar olmadığı sonucuna varılabilir.

Bu sonuç, cinsiyetin festival memnuniyeti üzerinde belirleyici bir faktör olmadığını ve festivalin tüm katılımcılar için benzer bir şekilde deneyimlendiğini göstermektedir.

Bu durumda araştırmanın 3. Hipotezi olan "Katılımcıların festival memnuniyeti demografik özelliklere (cinsiyet) göre farklılık gösterir" hipotezi doğrulanmamıştır.

Çizelge 26. Yaş Gruplarına Göre Kıyaslamalar

Boyutlar	Yaş grubu	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		F	P
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Destinasyon Markalaşması	18-20	25	3,7200	0,95642	0,19128	3,3252	4,1148	37,791	0,010
	21-30	94	4,1903	0,84817	0,08748	4,0166	4,3640		
	31-40	35	4,0413	0,94361	0,15950	3,7171	4,3654		
	41-50	21	4,4339	0,48292	0,10538	4,2140	4,6537		
	51-60	19	4,2281	0,99413	0,22807	3,7489	4,7072		
	61 yaş ve üstü	6	4,7407	0,49023	0,20014	4,2263	5,2552		
Genel Memnuniyet	18-20	25	3,7415	0,73477	0,14695	3,4382	4,0448	36,063	0,292
	21-30	94	3,8257	0,70953	0,07318	3,6804	3,9710		
	31-40	35	3,7495	0,94254	0,15932	3,4257	4,0732		
	41-50	21	4,0256	0,77739	0,16964	3,6718	4,3795		
	51-60	19	3,9717	0,92351	0,21187	3,5265	4,4168		
	61 yaş ve üstü	6	4,3205	0,54266	0,22154	3,7510	4,8900		
Deneyim Tatmini	18-20	25	4,1200	0,63741	0,12748	3,8569	4,3831	36,584	0,289
	21-30	94	4,0532	0,87621	0,09037	3,8737	4,2327		

	31-40	35	3,8286	1,20286	0,20332	3,4154	4,2418		
	41-50	21	4,3492	0,58191	0,12698	4,0843	4,6141		
	51-60	19	4,0351	1,04169	0,23898	3,5330	4,5372		
	61 yaş ve üstü	6	4,3889	0,68041	0,27778	3,6748	5,1029		
Tekrar Ziyaret Niyeti	18-20	25	3,7067	0,93946	0,18789	3,3189	4,0945	36,136	0,141
	21-30	94	3,7270	0,85783	0,08848	3,5512	3,9027		
	31-40	35	3,8286	1,17538	0,19868	3,4248	4,2323		
	41-50	21	3,9841	0,84641	0,18470	3,5988	4,3694		
	51-60	19	3,4561	1,10112	0,25262	2,9254	3,9869		
	61 yaş ve üstü	6	4,4444	0,65546	0,26759	3,7566	5,1323		

Welch's ANOVA sonuçlarına göre, Destinasyon Markalaşması boyutunda yaş grupları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($F = 37.791$, $p = 0.010$). 18-20 yaş grubunun ortalaması 3.72 iken, 61 yaş ve üzeri grubun ortalaması 4.74'tür. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için LSD testi uygulanacaktır. Diğer boyutlarda ise anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p > 0.05$).

H3'te katılımcıların festival memnuniyetinin yaş gruplarına göre farklılık gösterdiği ifade edilmektedir. Tablo 26 'da yer alan GNL, DT, TZN ölçeklerindeki ifadelerde yaş grupları ile festivalden genel memnuniyet, deneyim tatmini düzeyi ve tekrar ziyaret niyeti arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu durumda "H3: Katılımcıların festival memnuniyeti demografik özelliklere (yaş) göre farklılık gösterir" hipotezi doğrulanmamaktadır.

Çizelge 27. LSD Testi Yaş Grupları Kıyaslamaları

LSD	I	J	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güven Aralığı	
						Alt Sınır	Üst Sınır
Destinasyon Markalaşması	18-20	21-30	-,47031*	0,19306	0,016	- 0,8511	- 0,0895
		31-40	-0,32127	0,22465	0,154	- 0,7643	0,1218
		41-50	-,71386*	0,25395	0,005	- 1,2147	- 0,2130

		51-60	-0,50807	0,26111	0,053	- 1,0230	0,00 69
		61 yaş ve üstü	-1,02074*	0,39001	0,010	- 1,7899	- 0,25 15
	21-30	18-20	,47031*	0,19306	0,016	0,0895	0,85 11
		31-40	0,14904	0,16988	0,381	- 0,1860	0,48 41
		41-50	-0,24356	0,20707	0,241	- 0,6520	0,16 48
		51-60	-0,03776	0,21580	0,861	- 0,4634	0,38 78
		61 yaş ve üstü	-0,55043	0,36125	0,129	- 1,2629	0,16 20
	31-40	18-20	0,32127	0,22465	0,154	- 0,1218	0,76 43
		21-30	-0,14904	0,16988	0,381	- 0,4841	0,18 60
		41-50	-0,39259	0,23681	0,099	- 0,8596	0,07 45
		51-60	-0,18680	0,24447	0,446	- 0,6690	0,29 54
		61 yaş ve üstü	-0,69947	0,37908	0,067	- 1,4471	0,04 82
	41-50	18-20	,71386*	0,25395	0,005	0,2130	1,21 47
		21-30	0,24356	0,20707	0,241	- 0,1648	0,65 20
		31-40	0,39259	0,23681	0,099	- 0,0745	0,85 96
		51-60	0,20579	0,27164	0,450	- 0,3299	0,74 15
		61 yaş ve üstü	-0,30688	0,39714	0,441	- 1,0901	0,47 64
	51-60	18-20	0,50807	0,26111	0,053	- 0,0069	1,02 30
		21-30	0,03776	0,21580	0,861	- 0,3878	0,46 34
		31-40	0,18680	0,24447	0,446	- 0,2954	0,66 90

		41-50	-0,20579	0,27164	0,450	-	0,32
						0,7415	99
	61 yaş ve üstü	61 yaş ve üstü	-0,51267	0,40175	0,203	-	0,27
						1,3050	97
		18-20	1,02074*	0,39001	0,010	0,2515	1,78
							99
		21-30	0,55043	0,36125	0,129	-	1,26
				0,1620	29		
	31-40	0,69947	0,37908	0,067	-	1,44	
					0,0482	71	
	41-50	0,30688	0,39714	0,441	-	1,09	
					0,4764	01	
	51-60	0,51267	0,40175	0,203	-	1,30	
					0,2797	50	

Tablodaki sonuçlar, yaş grupları arasında destinasyon markalaşmasıyla ilgili algısal farklılıkları ortaya koymaktadır. 18-20 yaş grubu, özellikle 21-30 yaş grubu, 41-50 yaş grubu ve 61 yaş ve üstü gruba kıyasla festivali Adana açısından daha az önemli bulmaktadır. Bu farklar sırasıyla $p = 0,016$, $p = 0,005$ ve $p = 0,010$ anlamlılık düzeyleriyle istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca, 61 yaş ve üstü grup, festivali en önemli bulan yaş grubu olarak öne çıkmaktadır. Bu sonuçlar, genç bireylerin (18-20 yaş) festivale yönelik algısının diğer yaş gruplarından daha olumsuz olduğunu göstermektedir.

Çizelge 28. Medeni Duruma Göre Kıyaslamalar

Boyutlar	Medeni Durum	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		F	P
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Destinasyon Markalaşması	Bekar	120	4,0454	0,92262	0,08422	3,8786	4,2121	4,984	0,019
	Evli	74	4,2898	0,79569	0,09250	4,1054	4,4741		
	Boşanmış	6	4,5556	0,35136	0,14344	4,1868	4,9243		
Genel Memnuniyet	Bekar	120	3,7808	0,75162	0,06861	3,6449	3,9166	2,268	0,139
	Evli	74	3,9335	0,83495	0,09706	3,7400	4,1269		
	Boşanmış	6	4,2564	0,57495	0,23472	3,6530	4,8598		
Deneyim Tatmini	Bekar	120	4,0444	0,89603	0,08180	3,8825	4,2064	3,464	0,057
	Evli	74	4,0450	0,94172	0,10947	3,8269	4,2632		

	Boşanmış	6	4,6111	0,4906 5	0,2003 1	4,096 2	5,126 0		
Tekrar Ziyaret Niyeti	Bekar	120	3,7472	0,8750 0	0,0798 8	3,589 1	3,905 4	2,91 4	0,08 5
	Evli	74	3,7477	1,0865 3	0,1263 1	3,496 0	3,999 5		
	Boşanmış	6	4,3333	0,5577 7	0,2277 1	3,748 0	4,918 7		

Tablo 28’de medeni duruma göre yapılan kıyaslamalar gösterilmektedir. Analiz sonuçlarına göre, "Destinasyon Markalaşması" boyutunda medeni durumlar arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($F = 4,984$; $p = 0,019$). Bu boyutta, boşanmış bireylerin (Ortalama = 4,56) festivali diğer gruplardan daha önemli bulduğu, bekâr bireylerin (Ortalama = 4,05) ise festivali evli ve boşanmış bireylere göre daha az önemli gördüğü gözlemlenmiştir.

Diğer boyutlar açısından değerlendirildiğinde:

- Genel Memnuniyet boyutunda anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte ($F = 2,268$; $p = 0,139$), boşanmış bireylerin Genel Memnuniyete yönelik algılarının (Ortalama = 4,26) diğer gruplara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmanın 3. hipotezinde katılımcıların festival memnuniyetinin medeni duruma göre farklılık gösterdiği ifade edilmektedir. Tablo 28’de bulunan ve katılımcıların festivalden genel memnuniyet düzeylerini ölçen GNL ölçeği incelendiğinde ölçekte yer alan medeni durum ifadelerinin genel memnuniyet düzeyi ile anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların medeni durumlarının festival memnuniyet düzeylerine bir etkisinin olmaması ‘‘ H3: Katılımcıların festival memnuniyeti demografik özelliklere (medeni durum) göre farklılık gösterir’’ hipotezini doğrulamamaktadır.
- Deneyim Tatmini boyutunda anlamlılık sınırında bir fark ($F = 3,464$; $p = 0,057$) bulunmuş olup, boşanmış bireylerin bu boyuttaki değerlendirmesi (Ortalama = 4,61) diğer gruplara kıyasla daha olumludur.
- Tekrar Ziyaret Niyeti boyutunda da anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte ($F = 2,914$; $p = 0,085$), boşanmış bireylerin tekrar gelme niyetine yönelik memnuniyetlerinin (Ortalama = 4,33) diğer gruplara göre daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

Çizelge 29. LSD Testi Medeni Durum Kıyaslamaları

LSD	I	J	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p	95% Güven Aralığı	
						Alt Sınır	Üst Sınır
Destinasyon Markalaşması	Bekar	Evli	-0,24442	0,12817	0,058	-0,4972	0,0083
		Boşanmış	-0,51019	0,36275	0,161	-1,2256	0,2052
	Evli	Bekar	0,24442	0,12817	0,058	-0,0083	0,4972
		Boşanmış	-0,26577	0,36808	0,471	-0,9917	0,4601
	Boşanmış	Bekar	0,51019	0,36275	0,161	-0,2052	1,2256

		Evli	0,26577	0,36808	0,471	-0,4601	0,9917
--	--	------	---------	---------	-------	---------	--------

Bu veriler, katılımcıların medeni durumlarına göre Destinasyon Markalaşmasını değerlendiren kıyaslamaları göstermektedir. Sonuçlar şu şekildedir:

Bekar ve Evli: Bekar katılımcılar, evli katılımcılara göre Destinasyon Markalaşması daha düşük değerlendirmiştir. Ancak bu fark ($p=0,058$), istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bekar ve Boşanmış: Bekar ve boşanmış katılımcılar arasında Destinasyon Markalaşması konusunda anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p=0,161$). Evli ve Boşanmış: Evli ve boşanmış katılımcılar arasında da anlamlı bir fark yoktur ($p=0,471$). Bu kıyaslamalar, sadece bekar ve evli katılımcılar arasında Destinasyon Markalaşması konusunda anlamlı bir fark olduğunu, diğer gruplarda ise farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir.

Çizelge 30. Gelir Düzeyine Göre Kıyaslamalar

Boyutlar	Gelir Düzeyi	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		F	p
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Destinasyon Markalaşması	0 – 17.002 ₺	7 7	4,1255	0,8738 4	0,0995 8	3,927 2	4,323 9	1,95 6	0,10 1
	17.003 – 25000₺	4 6	4,1111	0,8842 5	0,1303 8	3,848 5	4,373 7		
	25001– 35000 ₺	1 8	4,0741	0,9066 8	0,2137 1	3,623 2	4,525 0		
	35001– 45000 ₺	2 9	4,3103	0,7625 4	0,1416 0	4,020 3	4,600 4		
	45001– 55000₺	1 1	3,6263	1,3437 3	0,4051 5	2,723 5	4,529 0		
	55000₺ üzeri	1 9	4,4854	0,4846 2	0,11118	4,251 8	4,719 0		
Genel Memnuniyet	0 – 17.002 ₺	7 7	3,8182	0,6507 9	0,0741 6	3,670 5	3,965 9	1,00 0	0,42 7
	17.003 – 25000₺	4 6	3,8829	0,8429 2	0,1242 8	3,632 6	4,133 3		
	25001– 35000 ₺	1 8	3,9231	0,9090 2	0,2142 6	3,471 0	4,375 1		

	35001– 45000 ₺	2 9	3,9178	0,8632 0	0,1602 9	3,589 4	4,246 1		
	45001– 55000₺	1 1	3,3357	0,9044 7	0,2727 1	2,728 0	3,943 3		
	55000₺ üzeri	1 9	4,0405	0,7689 6	0,1764 1	3,669 9	4,411 1		
Deneyim Tatmini	0 – 17.002 ₺	7 7	4,1169	0,7350 2	0,0837 6	3,950 1	4,283 7	0,51 8	0,76 2
	17.003 – 25000₺	4 6	4,0290	0,9397 3	0,1385 6	3,749 9	4,308 1		
	25001– 35000 ₺	1 8	4,1111	1,0966 4	0,2584 8	3,565 8	4,656 5		
	35001– 45000 ₺	2 9	4,0575	0,9761 8	0,1812 7	3,686 2	4,428 8		
	45001– 55000₺	1 1	3,4848	1,4633 6	0,4412 2	2,501 8	4,467 9		
	55000₺ üzeri	1 9	4,2105	0,7303 9	0,1675 6	3,858 5	4,562 6		
Tekrar Ziyaret Niyeti	0 – 17.002 ₺	7 7	3,6277	0,8463 4	0,0964 5	3,435 6	3,819 8	2,12 4	0,07 8
	17.003 – 25000₺	4 6	3,8768	0,9695 6	0,1429 5	3,588 9	4,164 7		
	25001– 35000 ₺	1 8	3,9815	1,1345 6	0,2674 2	3,417 3	4,545 7		
	35001– 45000 ₺	2 9	3,7931	1,0366 8	0,1925 1	3,398 8	4,187 4		
	45001– 55000₺	1 1	3,1818	1,1581 9	0,3492 1	2,403 7	3,959 9		
	55000₺ üzeri	1 9	4,1404	0,7227 8	0,1658 2	3,792 0	4,488 7		

Araştırma hipotezlerinden H3'te katılımcıların festival memnuniyetinin gelir düzeylerine göre farklılık gösterdiği ifade edilmektedir. Tablo 20 incelendiğinde gelir düzeyine göre yapılan kıyaslamalar sonucunda, destinasyon markalaşması, genel memnuniyet, deneyim tatmini ve

tekrar ziyaret niyeti gibi boyutlar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > 0.05$). Gelir düzeylerinin bu faktörler üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı söylenebilir. Ancak tekrar ziyaret niyeti konusunda p değeri 0.078 ile 0.05'e yakın olup, düşük gelir gruplarının yüksek gelir gruplarına kıyasla küçük bir eğilim gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, katılımcıların gelir düzeylerinin festival memnuniyet düzeylerine bir etkisinin olmaması ile H3 doğrulanmamaktadır.

Çizelge 31. Meslek Gruplarına Göre Kıyaslamalar

Boyutlar	Meslek	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		F	P
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Destinasyon Markalaşması	Öğrenci	39	3,9858	0,83778	0,13415	3,7142	4,2573	1,369	0,277
	Emekli	17	4,4641	0,70736	0,17156	4,1004	4,8277		
	Avukat	4	4,1667	0,27962	0,13981	3,7217	4,6116		
	Doktor	4	4,6111	0,41076	0,20538	3,9575	5,2647		
	Mühendis	5	4,1556	0,61162	0,27352	3,3961	4,9150		
	Öğretmen	33	4,0707	0,95695	0,16658	3,7314	4,4100		
	Diğer	98	4,1701	0,91849	0,09278	3,9859	4,3542		
Genel Memnuniyet	Öğrenci	39	3,7515	0,63321	0,10139	3,5462	3,9567	1,194	0,356
	Emekli	17	4,2443	0,78881	0,19131	3,8388	4,6499		
	Avukat	4	3,6346	1,00172	0,50086	2,0406	5,2286		
	Doktor	4	3,6346	0,33456	0,16728	3,1022	4,1670		
	Mühendis	5	3,6769	0,81843	0,36601	2,6607	4,6931		
	Öğretmen	33	3,7016	0,79098	0,13769	3,4212	3,9821		
	Diğer	98	3,9003	0,82548	0,08339	3,7348	4,0658		
Deneyim Tatmini	Öğrenci	39	4,0855	0,62929	0,10077	3,8815	4,2895	0,572	0,747
	Emekli	17	4,2549	0,83773	0,20318	3,8242	4,6856		

	Avukat	4	4,0000	0,7200 8	0,3600 4	2,854 2	5,145 8		
	Doktor	4	3,6667	0,9026 7	0,4513 4	2,230 3	5,103 0		
	Mühendis	5	3,8000	0,8366 6	0,3741 7	2,761 1	4,838 9		
	Öğretmen	3 3	3,8182	1,1875 8	0,2067 3	3,397 1	4,239 3		
	Diğer	9 8	4,1327	0,9141 1	0,0923 4	3,949 4	4,315 9		
Tekrar Ziyaret Niyeti	Öğrenci	3 9	3,7521	0,8505 9	0,1362 0	3,476 4	4,027 9	0,14 6	0,98 7
	Emekli	1 7	3,9216	1,0770 9	0,2612 3	3,367 8	4,475 4		
	Avukat	4	4,0000	0,7200 8	0,3600 4	2,854 2	5,145 8		
	Doktor	4	3,8333	0,8819 2	0,4409 6	2,430 0	5,236 7		
	Mühendis	5	3,8667	0,8027 7	0,3590 1	2,869 9	4,863 4		
	Öğretmen	3 3	3,6970	1,0845 0	0,1887 9	3,312 4	4,081 5		
	Diğer	9 8	3,7483	0,9621 2	0,0971 9	3,555 4	3,941 2		

Meslek gruplarına göre yapılan analizde, katılımcıların festival memnuniyetini belirleyen boyutlarda anlamlı bir fark bulunmamıştır. Her ne kadar bazı gruplar (örneğin, emekliler ve doktorlar) belirli boyutlarda daha yüksek ortalamalar sergilese de, bu farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Dolayısıyla, meslek grubunun festival memnuniyeti üzerinde belirgin bir etkisi olduğu bulunmamıştır. Bu durumda ‘‘H3: Katılımcıların festival memnuniyeti demografik özelliklere (meslek) göre farklılık gösterir’’ hipotezi doğrulanmamaktadır.

Çizelge 32. Eğitim Düzeyine Göre Kıyaslamalar

Boyutlar	Eğitim Düzeyi	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		F	P
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Destinasyon Markalaşması	İlköğretim	9	4,4568	0,4695 8	0,1565 3	4,095 8	4,817 7	1,07 1	0,38 5
	Lise	4 9	4,0363	0,9990 7	0,1427 2	3,749 3	4,323 2		
	Ön Lisans	3 2	4,0799	0,9600 7	0,1697 2	3,733 7	4,426 0		

	Lisans	9 8	4,1939	0,8090 3	0,0817 2	4,031 7	4,356 1		
	Lisansüstü	1 2	4,2315	0,8651 6	0,2497 5	3,681 8	4,781 2		
Genel Memnuniyet	İlköğretim	9	4,1795	0,5343 2	0,1781 1	3,768 8	4,590 2	1,17 4	0,33 8
	Lise	4 9	3,9576	0,8417 8	0,1202 5	3,715 8	4,199 4		
	Ön Lisans	3 2	3,7885	0,8182 9	0,1446 5	3,493 4	4,083 5		
	Lisans	9 8	3,7983	0,7761 4	0,0784 0	3,642 7	3,953 9		
	Lisansüstü	1 2	3,7756	0,6304 6	0,1820 0	3,375 1	4,176 2		
Deneyim Tatmini	İlköğretim	9	4,2222	0,5000 0	0,1666 7	3,837 9	4,606 6	1,39 6	0,25 4
	Lise	4 9	4,2449	0,8327 1	0,1189 6	4,005 7	4,484 1		
	Ön Lisans	3 2	4,1250	1,0009 0	0,1769 4	3,764 1	4,485 9		
	Lisans	9 8	3,9762	0,9321 2	0,0941 6	3,789 3	4,163 1		
	Lisansüstü	1 2	3,7222	0,8857 3	0,2556 9	3,159 5	4,285 0		
Tekrar Ziyaret Niyeti	İlköğretim	9	3,1852	1,0686 3	0,3562 1	2,363 8	4,006 6	1,08 0	0,38 2
	Lise	4 9	3,8980	1,0050 9	0,1435 8	3,609 3	4,186 7		
	Ön Lisans	3 2	3,6146	0,9877 7	0,1746 2	3,258 5	3,970 7		
	Lisans	9 8	3,8095	0,9131 8	0,0922 5	3,626 4	3,992 6		
	Lisansüstü	1 2	3,6944	0,8097 7	0,2337 6	3,179 9	4,208 9		

Eğitim düzeyine göre yapılan kıyaslamada, katılımcıların festival memnuniyetini belirleyen boyutlarda anlamlı farklar gözlemlenmemiştir. Her eğitim düzeyindeki katılımcıların ortalamaları benzer düzeyde seyretmiş ve bu farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuç, eğitim düzeyinin festival memnuniyeti üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu göstermekte olup ‘‘H3: Katılımcıların festival memnuniyeti demografik özelliklere (Eğitim düzeyi) göre farklılık gösterir’’ hipotezi doğrulanmamaktadır.

Çizelge 33. Değişkenler Arasındaki İlişki

	DM	GNL	DT	TZN
--	----	-----	----	-----

Spearman's rho	DM	Korelasyon Katsayısı	1,000	,632**	,620**	,523**
		p		0,000	0,000	0,000
		N	200	200	200	200
	GNL	Korelasyon Katsayısı	,632**	1,000	,726**	,631**
		p	0,000		0,000	0,000
		N	200	200	200	200
	DT	Korelasyon Katsayısı	,620**	,726**	1,000	,610**
		p	0,000	0,000		0,000
		N	200	200	200	200
	TZN	Korelasyon Katsayısı	,523**	,631**	,610**	1,000
		p	0,000	0,000	0,000	
		N	200	200	200	200

**Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

Festival Memnuniyeti (Genel Memnuniyet, Deneyim Tatmini, vb.) ile Tekrar Ziyaret Niyeti (TZN) arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir:

- **Genel Memnuniyet (GNL) ile Tekrar Ziyaret Niyeti (TZN) arasında 0,631 düzeyinde pozitif ve anlamlı bir korelasyon bulunmuş olup, $p = 0,000$ olarak tespit edilmiştir.**
- **Deneyim Tatmini (DT) ile Tekrar Ziyaret Niyeti (TZN) arasında da 0,610 düzeyinde güçlü ve anlamlı bir korelasyon bulunmuştur ($p = 0,000$).**

Bu bulgular, **festival memnuniyeti ile tekrar ziyaret etme niyeti arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu** göstermektedir. Yani, festivalden memnun olan katılımcıların, Adana'yı tekrar ziyaret etme niyetlerinin daha yüksek olduğu söylenebilmektedir."H4: katılımcıların festival memnuniyeti ile Adana'yı tekrar ziyaret etme niyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır" hipotezi, istatistiksel olarak doğrulanmış ve kabul edilmiştir.

Çizelge 34. Katılma Sayısına Göre Kıyaslamalar

Boyutlar	Festivale katılma sayısı	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		F	P
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Destinasyon Markalaşması	İlk defa	73	4,0670	0,83472	0,09770	3,8722	4,2617	3,041	0,053
	İkinci defa	35	3,9048	1,16258	0,19651	3,5054	4,3041		
	Üçüncü defa	92	4,3116	0,74676	0,07786	4,1569	4,4662		
	İlk defa	73	3,7724	0,71834	0,08408	3,6048	3,9400	1,722	0,185

Genel Memnuniyet	İkinci defa	35	3,7275	0,99518	0,16822	3,3856	4,0693		
	Üçüncü defa	92	3,9615	0,73318	0,07644	3,8097	4,1134		
Deneyim Tatmini	İlk defa	73	3,9224	0,87757	0,10271	3,7176	4,1271	3,100	0,050
	İkinci defa	35	3,9143	1,15849	0,19582	3,5163	4,3122		
	Üçüncü defa	92	4,2283	0,79518	0,08290	4,0636	4,3929		
Tekrar Ziyaret Niyeti	İlk defa	73	3,5571	0,88201	0,10323	3,3513	3,7629	4,276	0,017
	İkinci defa	35	3,6762	1,10402	0,18661	3,2969	4,0554		
	Üçüncü defa	92	3,9638	0,91582	0,09548	3,7741	4,1534		

Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılma sayısına göre yapılan kıyaslamada, festivale katılım sayısının "Destinasyon Markalaşması" ve "Deneyim Tatmini" boyutlarında anlamlı farklar oluşturduğu gözlemlenmiştir. İlk defa katılanların ortalaması, daha önceki katılımcılara göre daha düşüktür, festivalin üçüncü kez katılanları arasında daha yüksek tatmin düzeyleri ve markalaşma algıları bulunmuştur. "Tekrar Ziyaret Niyeti" boyutunda ise üçüncü defa katılanlar, diğer gruplara kıyasla istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek bir niyet sergilemiştir. Bu sonuçlar, festivalin tekrar katılım sayısının arttıkça katılımcıların tatmin düzeylerini ve tekrar ziyaret etme niyetlerini yükselttiğini göstermektedir.

Çizelge 35. LSD Testi-Katılma Sayısına Göre Kıyaslamalar

LSD	I	J	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	P	95% Güven Aralığı	
						Alt Sınır	Üst Sınır
Destinasyon Markalaşması	İlk defa	İkinci defa	0,16221	0,17752	0,362	-0,1879	0,5123
		Üçüncü defa	-0,24462	0,13534	0,072	-0,5115	0,0223
	İkinci defa	İlk defa	-0,16221	0,17752	0,362	-0,5123	0,1879
		Üçüncü defa	-,40683*	0,17148	0,019	-0,7450	-0,0687
	Üçüncü defa	İlk defa	0,24462	0,13534	0,072	-0,0223	0,5115
		İkinci defa	,40683*	0,17148	0,019	0,0687	0,7450
Genel Memnuniyet	İlk defa	İkinci defa	0,04492	0,16029	0,780	-0,2712	0,3610
		Üçüncü defa	-0,18915	0,12220	0,123	-0,4301	0,0518

	İkinci defa	İlk defa	-0,04492	0,16029	0,780	-0,3610	0,2712
		Üçüncü defa	-0,23407	0,15483	0,132	-0,5394	0,0713
	Üçüncü defa	İlk defa	0,18915	0,12220	0,123	-0,0518	0,4301
		İkinci defa	0,23407	0,15483	0,132	-0,0713	0,5394
Deneyim Tatmini	İlk defa	İkinci defa	0,00809	0,18449	0,965	-0,3557	0,3719
		Üçüncü defa	-,30589*	0,14065	0,031	-0,5833	-0,0285
	İkinci defa	İlk defa	-0,00809	0,18449	0,965	-0,3719	0,3557
		Üçüncü defa	-0,31398	0,17821	0,080	-0,6654	0,0375
	Üçüncü defa	İlk defa	,30589*	0,14065	0,031	0,0285	0,5833
		İkinci defa	0,31398	0,17821	0,080	-0,0375	0,6654
Tekrar Ziyaret Niyeti	İlk defa	İkinci defa	-0,11911	0,19310	0,538	-0,4999	0,2617
		Üçüncü defa	-,40669*	0,14721	0,006	-0,6970	-0,1164
	İkinci defa	İlk defa	0,11911	0,19310	0,538	-0,2617	0,4999
		Üçüncü defa	-0,28758	0,18653	0,125	-0,6554	0,0803
	Üçüncü defa	İlk defa	,40669*	0,14721	0,006	0,1164	0,6970
		İkinci defa	0,28758	0,18653	0,125	-0,0803	0,6554

Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılım sayısına göre yapılan LSD testine göre, katılımcıların deneyim tatminleri ve memnuniyet düzeylerinde belirgin farklar gözlemlenmiştir. Özellikle "Deneyim Tatmini" boyutunda, festivalin üçüncü defa katılanlar ile ilk defa katılanlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0.031$), üçüncü defa katılanların deneyim tatmininin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, "Destinasyon Markalaşması" açısından, üçüncü defa katılanlar ile ikinci defa katılanlar arasında da anlamlı bir fark vardır ($p=0.019$), üçüncü defa katılanların markalaşmaya yönelik algılarının daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır. "Genel Memnuniyet" boyutunda ise katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Bu bulgular, festivalin tekrar katılım sayısı arttıkça, katılımcıların festival deneyimi ve algılarının olumlu yönde değiştiğini göstermektedir.

Çizelge 36. Birlikte Geldiği Kişiye Göre Kıyaslamalar

Boyutlar	Birlikte geldiği kişi	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		F	P
						Alt Sınır	Üst Sınır		

Destinasyon Markalaşması	Yalnız	7	4,0000	1,4156 7	0,5350 7	2,690 7	5,309 3	0,27 0	0,76 7
	Arkadaşlarıyla	13 6	4,1307	0,8860 9	0,0759 8	3,980 4	4,281 0		
	Aile üyeleriyle	57	4,2183	0,7720 8	0,1022 6	4,013 5	4,423 2		
Genel Memnuniyet	Yalnız	7	4,1758	1,2225 0	0,4620 6	3,045 2	5,306 4	0,40 7	0,67 3
	Arkadaşlarıyla	13 6	3,8609	0,7512 1	0,0644 2	3,733 5	3,988 3		
	Aile üyeleriyle	57	3,7895	0,7988 2	0,1058 1	3,577 5	4,001 4		
Deneyim Tatmini	Yalnız	7	4,0476	1,4960 3	0,5654 4	2,664 0	5,431 2	0,50 6	0,61 3
	Arkadaşlarıyla	13 6	4,1054	0,8689 4	0,0745 1	3,958 0	4,252 8		
	Aile üyeleriyle	57	3,9591	0,9173 6	0,1215 1	3,715 7	4,202 5		
Tekrar Ziyaret Niyeti	Yalnız	7	4,1429	1,3173 6	0,4979 2	2,924 5	5,361 2	0,48 5	0,62 5
	Arkadaşlarıyla	13 6	3,7819	0,8910 9	0,0764 1	3,630 7	3,933 0		
	Aile üyeleriyle	57	3,6784	1,0502 5	0,1391 1	3,399 7	3,957 0		

Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılanların birlikte geldikleri kişi grubuna göre yapılan kıyaslamada, katılımcıların "Destinasyon Markalaşması", "Genel Memnuniyet", "Deneyim Tatmini" ve "Tekrar Ziyaret Niyeti" boyutlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Özellikle tüm kategorilerde, yalnız gelen katılımcılar, arkadaşlarıyla ve aile üyeleriyle gelenlere benzer şekilde yüksek puanlar almıştır, ancak istatistiksel olarak fark yaratacak bir eğilim gözlemlenmemiştir.

- **Destinasyon Markalaşması:** Yalnız gelenlerin ortalama puanı 4.00, arkadaşlarıyla gelenlerin 4.13, aile üyeleriyle gelenlerin ise 4.22 olmuştur. Bu farklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0.767$).
- **Genel Memnuniyet:** Yalnız gelenlerin ortalama puanı 4.18, arkadaşlarıyla gelenlerin 3.86, aile üyeleriyle gelenlerin ise 3.79 olmuştur. Yine, bu farklar anlamlı bulunmamıştır ($p=0.673$).
- **Deneyim Tatmini:** Yalnız gelenlerin ortalama puanı 4.05, arkadaşlarıyla gelenlerin 4.11, aile üyeleriyle gelenlerin ise 3.96 olmuştur. Bu farklılık da istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0.613$).
- **Tekrar Ziyaret Niyeti:** Yalnız gelenlerin ortalama puanı 4.14, arkadaşlarıyla gelenlerin 3.78, aile üyeleriyle gelenlerin ise 3.68 olmuştur. Yine, bu farklar anlamlı bir şekilde ayrılmamaktadır ($p=0.625$).

Sonuç olarak, festival katılımcılarının birlikte geldikleri kişi grubuna göre algıladıkları markalaşma, genel memnuniyet, deneyim tatmini ve tekrar ziyaret niyeti düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Çizelge 37. Adana Portakal Çiçeği Festivali İçin Gelme Durumuna Göre Kıyaslamalar

Boyutlar	N	Mann-Whitney U Test İstatistiği	Standart Hata	Standartlaştırılmış Test İstatistiği	P
Destinasyon Markalaşması	200	4271,000	406,992	-1,747	0,081
Genel Memnuniyet	200	4114,500	408,061	-2,126	0,034
Deneyim Tatmini	200	4472,000	400,532	-1,273	0,203
Tekrar Ziyaret Niyeti	200	4705,500	405,241	-0,682	0,495

Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılım durumu ile ilgili yapılan kıyaslamada, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- **Destinasyon Markalaşması:** Mann-Whitney U testi sonucu, istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p=0.081$). Bu, katılımcıların festivalin destinasyon markalaşmasına ilişkin algılarında önemli bir farklılık olmadığını göstermektedir.
- **Genel Memnuniyet:** Mann-Whitney U testi sonucu, genel memnuniyet açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0.034$). Bu, festivalde katılımcıların genel memnuniyetlerinin farklılık gösterdiğine işaret etmektedir.
- **Deneyim Tatmini:** Deneyim tatmini konusunda da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p=0.203$). Katılımcıların festival deneyiminden aldıkları tatminin, katılım durumlarına göre benzer olduğunu göstermektedir.
- **Tekrar Ziyaret Niyeti:** Tekrar ziyaret niyeti konusunda da anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p=0.495$). Katılımcıların tekrar festivale katılma niyetlerinin, katılım durumlarına göre değişmediği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, genel memnuniyet dışında diğer boyutlarda katılımcıların festivalden aldıkları izlenimler arasında belirgin bir fark bulunmamaktadır.

Çizelge 38. Tatmin Durumuna Göre Kıyaslamalar

Boyutlar	N	Mann-Whitney U Test İstatistiği	Standart Hata	Standartlaştırılmış Test İstatistiği	P
Destinasyon Markalaşması	200	1591,000	302,680	-3,847	0,000
Genel Memnuniyet	200	800,500	303,476	-6,442	0,000
Deneyim Tatmini	200	1187,000	297,876	-5,266	0,000
Tekrar Ziyaret Niyeti	200	1367,500	301,378	-4,606	0,000

Tatmin durumuna göre yapılan kıyaslamada elde edilen sonuçlar şunlardır:

- **Destinasyon Markalaşması:** Mann-Whitney U testi sonucu ($p=0.000$), tatmin durumu ile destinasyon markalaşması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu

göstermektedir. Katılımcıların tatmin seviyelerine göre destinasyon markalaşması algılarında belirgin bir fark bulunmaktadır.

- **Genel Memnuniyet:** Genel memnuniyet boyutunda da anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0.000$). Tatmin durumu, katılımcıların genel memnuniyetlerini etkilemektedir.
- **Deneyim Tatmini:** Deneyim tatmini boyutunda da anlamlı bir fark gözlemlenmiştir ($p=0.000$). Katılımcıların tatmin düzeyleri ile deneyimlerinden aldıkları tatmin arasında güçlü bir ilişki vardır.
- **Tekrar Ziyaret Niyeti:** Tekrar ziyaret niyeti konusunda da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0.000$). Tatmin durumu, katılımcıların tekrar festivalde bulunma isteklerini etkilemektedir.

Sonuç olarak, tüm boyutlarda tatmin durumu ile katılımcıların deneyimlerinin algıları ve niyetleri arasında anlamlı farklar olduğu görülmektedir. Tatmin seviyesi, festival deneyiminin çeşitli yönlerini etkileyen önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Çizelge 39. Deneyim Durumuna Göre Kıyaslamalar

Boyutlar	N	Mann-Whitney U Test İstatistiği	Standart Hata	Standartlaştırılmış Test İstatistiği	P
Destinasyon Markalaşması	200	784,000	244,636	-4,153	0,000
Genel Memnuniyet	200	452,500	245,279	-5,494	0,000
Deneyim Tatmini	200	465,500	240,753	-5,543	0,000
Tekrar Ziyaret Niyeti	200	617,000	243,583	-4,857	0,000

Deneyim durumuna göre yapılan kıyaslamalar, tüm boyutlarda anlamlı farklar olduğunu göstermektedir. Mann-Whitney U Testi sonuçları, Destinasyon Markalaşması, Genel Memnuniyet, Deneyim Tatmini ve Tekrar Ziyaret Niyeti boyutlarında p değerlerinin 0,000 olduğunu ve bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymuştur.

7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Gastronomi festivallerinin destinasyonun markalaşması üzerinde etkisini tespit etmek amacıyla, katılımcıların ve yerel halkın destinasyonun markalaşması konusundaki fikirleri, festival memnuniyeti, destinasyon tercihi, tekrar ziyaret etme niyeti ölçekleri kullanılarak veri analizi yapılmış ve incelenmiştir.

Araştırma kapsamında Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne katılan ve yüz yüze yapılan anket çalışmasına gönüllü olarak katılıp tüm soruları yanıtlayan 200 katılımcının ve yerel halkın anket sorularına verdikleri yanıtlardan elde edilen verilerin değerlendirilmesiyle ortaya çıkan araştırma sonuçlarına ve önerilere aşağıda yer verilmiştir.

Araştırmaya katılan kişilerin demografik özellikleri incelendiğinde katılanların %59,5'i kadın, %40,5'i ise erkekten oluşmaktadır. Yaş dağılımı incelendiğinde, en büyük grup %47,0 ile 21-30 yaş arasında yer alan bireylerden oluşmakta, bunu sırasıyla %17,5 ile 31-40 yaş ve %12,5 ile 18-20 yaş grubu takip etmektedir. Katılımcıların %60,0'ı bekar, %37,0'ı evli ve %3,0'ı boşanmış durumdadır. Meslek dağılımına bakıldığında ise katılımcıların %49,0'ı "diğer" kategorisinde yer almakta, bunu %19,5 ile öğrenci, %16,5 ile öğretmen ve %8,5 ile emekli

bireyler takip etmektedir. Gelir düzeyi açısından, katılımcıların %38,5'i 0-17.002 ₺ arası gelir seviyesine sahipken, %23,0'ı 17.003–25.000 ₺ gelir grubunda yer almaktadır. Eğitim durumu açısından ise katılımcıların %49,0'ı lisans mezunu, %24,5'i lise mezunu ve %16,0'ı ön lisans mezunu bireylerden oluşmaktadır. Bu demografik bilgiler, araştırmaya katılan bireylerin büyük çoğunluğunun genç ve eğitilmiş, çoğunluğunun ise orta gelir seviyesinde olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların ve yerel halkın Adana Portakal Çiçeği Festivalinin destinasyon markalaşmasına etkisi hakkındaki görüşleri genellikle olumlu yöndedir. Katılımcıların büyük bir kısmı, festivalin Adana'nın gastronomi markasını güçlendirdiğini (ortalama: 4,07), markalaşmış bir destinasyon olduğunu (ortalama: 4,09) ve ulusal ve uluslararası tanınırlığını artırdığını (ortalama: 4,25) düşünmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların fikirlerinin oranları baz alındığında araştırmanın 1. Hipotezinin "gastronomi festivallerinin destinasyonun markalaşmasıyla arasında anlamlı bir ilişkinin var" olduğu doğrulanmaktadır. İlban ve Kömür (2019), "Destinasyon Markalaşmasında Festival Turizminin Rolü: Ayvalık Uluslararası Zeytin Hasat Günleri Örneği" festivalin, Ayvalık destinasyon markalaşmasına çok önemli katkı sağladığı, Çoban ve Süer (2018), "Alaçatı Ot Festivali" ile Kurnaz ve İşlek (2018), Mengen Uluslararası Aşçılık ve Turizm Festivali" ile ilgili gerçekleştirdikleri çalışmalarda festivallerin düzenledikleri bölgenin tanınırlığının artmasına ve destinasyon markalaşmasına önemli derecede katkı sağladığı sonucuna varmışlardır.

Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin yerel turizmi geliştirdiği (ortalama: 4,36), yerel ekonomiyi arttırdığı (ortalama: 4,31), yerel halkın dayanışma bilincini arttırdığı (4,14), yerel iş birliğini güçlendirdiği (ortalama: 4,12) katılımcılar tarafından olumlu değerlendirilmekte olup araştırmanın 2. Hipotezi "Adana Portakal Çiçeği Festivalinin, yerel bölgeye pozitif yönlü etkisi vardır" ifadesi katılımcıların fikirleri baz alındığında doğrulanmaktadır. Yine Ünal (2019), "Gastronomi turizmi kapsamında zeytin ve zeytinyağı festivallerine yönelik bir araştırma: Ayvalık hasat günleri örneği" çalışmasında yerel halk, festivalin yerel turizme, yerel ve yörenin tanınırlığına katkısına olumlu tepkiler verdiği sonucuna ulaşmıştır.

Yapılan analizler, katılımcıların demografik özelliklerine göre festival memnuniyetinde anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Cinsiyet ($p=0,444$), yaş ($p=0,292$), medeni durum ($p=0,139$), gelir düzeyi ($p=0,427$), meslek ($p=0,356$) ve eğitim durumu ($p=0,338$) ile festival memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuca göre araştırmanın 3. Hipotezi olan "Katılımcıların festival memnuniyeti demografik özelliklere göre farklılık gösterir" varsayımı doğrulanmamıştır. Tokatlı (2019), "Uluslararası Şile Bezi kültür ve sanat festivali örneği" adlı çalışmasında yerel halkın festival memnuniyetinin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik yapılan testlerin sonuçlarına bakıldığında yalnızca Şile'de yaşama süresine göre anlamlı bir farklılık çıktığı, en yüksek festival memnuniyeti düzeyinin 11-15 yıl en düşük festival memnuniyeti düzeyinin ise 16 yıl ve üzeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Adana Portakal Çiçeği Festivali memnuniyetinin Adana'yı tekrar ziyaret niyetine etkisini ölçen H4 hipotezi verileri incelendiğinde Adana Portakal Çiçeği Festivali'nden genel memnuniyet ve festival deneyimi tatmin düzeyleri yüksek olan katılımcıların anket formunda TZN ölçeğindeki Adana'yı ve Adana Portakal Festivali'ni tekrar ziyaret etme isteklerinin de aynı ölçüde yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla festival genel memnuniyet ve festival deneyimi

tatmin düzeylerinin festivali ve festivalin bulunduğu destinasyonu tekrar ziyaret niyetine doğrudan bir etkisi olduğu görülmektedir. Yılmaz (2022), "Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Festivalleri Kapsamında Değerlendirilmesi: Bodrum Mandarin Örneği" çalışmasında festival memnuniyeti ve deneyim tatmini ile Bodrumu ve Bodrum Mandarin Festival'ini tekrar ziyaret etme niyeti arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu araştırma da Adana Portakal Çiçeği Festivaline katılım sayısı arttıkça; katılımcıların destinasyon markalaşmasına yönelik fikirleri, festival deneyimi ve festival memnuniyetinin daha olumlu olduğu görülmüştür. Eroğlu, (2018) "Turizmde destinasyon markalaşması: Niğde üzerine bir uygulama" adlı çalışmasında turistlerin Niğde'yi ziyaret sayılarının arttıkça, Niğde'nin tarih ve kültürü haricinde farklı özelliklerini de fark ettikleri ve bunların da zihinlerinde önem kazanarak olumlu deneyimlere dönüştüğü tespit edilmiştir.

DM ölçeğinde sorulan sorulardan en yüksek puanı alan ifade DM9 olmuştur. Katılımcılar ve yerel halk, Adana'nın yemek kültürü ve yiyeceklerinin şehir için çekici olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu ifade 4,46 ortalama puanla en olumlu görüşü almıştır. En düşük puan ise DM4 ifadesine aittir. Katılımcılar, festivalin Adana'yı ziyaret etme kararlarını pek etkilemediğini belirtmişlerdir ve bu ifade 3,58 ortalama puanla en düşük sonucu almıştır.

Adana Portakal Çiçeği Festivali memnuniyeti ile ilgili katılımcıların değerlendirmeleri genel olarak olumlu yöndedir. Festivalin düzeni (ortalama: 3,84) ve programı (ortalama: 4,13) çoğunlukla ilgiyle karşılanmıştır. Festivalin tanıtımının (ortalama: 3,84) yeterli olduğu, ancak ürün fiyatlarının (ortalama: 3,56) bazı katılımcılar için uygun olmadığı belirtilmiştir. Ürün kalitesi (ortalama: 3,77) ve ürün çeşitliliği (ortalama: 3,89) açısından da olumlu görüşler elde edilmiştir. Satıcıların temizlik ve bakım (ortalama: 3,59) konusunda genel bir Tekrar Ziyaret Niyeti olsa da bazı katılımcılar kararsız kalmıştır. Festivalin ulaşımı (ortalama: 3,89) ve güvenlik tedbirleri (ortalama: 3,82) de olumlu değerlendirilmiştir. Ayrıca, katılımcılar yerel ürünlere (ortalama: 4,10) ilgi göstermiş ve etkinlikleri (ortalama: 3,88) genellikle yeterli bulmuşlardır.

Festivale katılan katılımcılar ve yerel halk festivalin tanıtımını ve programlarını yeterli bulmuştur. Oysaki Bucak ve Aracı (2013), "Türkiye'de gastronomi turizmi üzerine genel bir değerlendirme" isimli çalışmada Türkiye'de yapılan gastronomi festivallerinin tanıtımının yeterli olmamasından dolayı ulusal ve uluslararası bir etkilerinin olmadığı düşünülmektedir. Bu çalışmada ise bunun tam aksine yerel halk tanıtımın ve programının yeterli olduğu görülmektedir.

Deneyim tatmini ölçeğinde sorulan sorulardan en düşük puan ise, "Adana Portakal Çiçeği Festivali gastronomi festivalleri açısından en iyi festivallerden birisidir." ifadesine verilmiştir ve ortalama puanı 3,94'tür. Bu, festivali gastronomi açısından en iyi festival olarak değerlendirenlerin sayısının daha az olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun sebebi Adana'da her yıl düzenlenen ve sadece yemeklerden oluşan "Adana Lezzet Festivali" ile kıyaslamaları olduğu düşünülmektedir.

Adana Portakal Çiçeği Festivali ile ilgili Tekrar ziyaret niyeti ölçeğindeki ifadelerden, "Diğer arkadaşlarıma ve çevreme Adana'yı ziyaret etmelerini öneririm." ifadesine 4,23 ortalama puan, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Adana'yı başkalarına önerdiklerini göstermektedir. "Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne gelmek için daha fazla para ödemeye razıyım." ifadesine

verilen 3,1 puan ise katılımcıların büyük kısmının festivale katılım için ekstra ücret ödemek konusunda isteksiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Tatmin durumuna göre yapılan analizde DM, GNL, DT, TZN ölçekleri ile tatmin durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların tatmin seviyeleri; destinasyon markalaşması algılarını, genel memnuniyetlerini, deneyimlerinden aldıkları tatmini ve katılımcıların tekrar festivalde bulunma isteklerini etkilemektedir.

Bu çalışmanın, Adana'nın gastronomi festivali ile destinasyon markası olarak nitelendirilmesiyle ilgili katılımcıların ve yerel halkın algıları ve değerlendirmeleri konusunda kaynak olabilecek nitelikte olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma daha da geliştirilerek, Adana destinasyonunun UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı kapsamında "Gastronomi Şehri" unvanı alması için gereken etkinlikler üzerine bir araştırma yapılabilir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular ve sonuçlara göre sonraki araştırmalara yol göstermesi bakımından aşağıda bazı öneriler sunulmuştur.

- Adana'nın coğrafi işaretli ürünlerinin Adana Portakal Çiçeği Festival tanıtım afişlerinde, sloganlarında, sosyal medyada tanıtım filmlerinde yer alması sağlanarak coğrafi işaretli ürünlerin tanıtımı yapılmalıdır.
- Adana, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı kapsamında "Gastronomi Şehri" olarak tescillenmesine yönelik başvuru yapılsa da henüz unvan alınamamıştır. Bu kapsamda Adana'nın bu unvanı alması için yapılan çalışmalar arttırılmalı ve Adana'da yapılan etkinlikler, festivaller, tanıtımlar arttırılmalıdır.
- Kültür ve Turizm Bakanlığının düzenlediği Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin stantlarının makul oranlara indirgenerek yerel halkın ve satıcıların daha fazla ekonomik gelir elde etmeleri sağlanmalıdır.
- Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin başladığı tarihte yemek stantlarının kurulması ve satışa sunulması ile festival başlangıcında katılan ziyaretçilerin memnuniyeti ve daha fazla ekonomik gelir elde edilmesi sağlanmalıdır.
- Adana Portakal Çiçeği Festivali'nde satılan ürünlerin fiyatları makul oranlara indirgenerek daha fazla katılımcının ürünlere ulaşması sağlanmalıdır.
- Katılımcılar, festival alanında WC-kabinlerinin yetersiz sayıda olması ve kötü kokuların yayılmasından rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Yerel yönetimin konuya ilgi gösterip, çözüm geliştirmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Katılımcılar, konaklama işletmelerinin fiyatlarının yüksek olduğunu düşünmektedirler. Bu bağlamda konaklama işletmelerinin fiyatlandırma politikalarını gözden geçirmelerinin gerekli olduğu düşünülmektedir.
- Gastronomi ve Aşçılık üniversite öğrencileri için Kültür ve Turizm Bakanlığı, Adana Portakal Çiçeği Festivaline ücretsiz tur düzenleyerek bilinçlenmesini ve sosyalleşmesini sağlamalıdır.
- Adana Portakal Çiçeği festivalinin yapıldığı yemek stantlarının çevresinde sıfır atık geri dönüşüm kutuları koyularak atıkları tekrar kullanıma kazandırmak ve sıfır atık projesine destek vererek çevrenin daha temiz olması sağlanmalıdır.

- Kültür ve turizm bakanlığı, Adana Portakal  i eği festivaline makul bir ekonomik fiyatla yurtdıŐı ve yurtiçi ziyaretçiler için daha fazla tur organize etmeli ve bu organizasyonu duyurmak için tanıtımlar düzenlemelidir.

KAYNAKÇA

Adana Olgunlaşma Enstitüsü. *Adana Mutfak Sanatı*. Adana: Adana Olgunlaşma Enstitüsü. Adana, 2011.

Akkil, A., *Festival Ziyaretçilerinin Sadakatlerini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Gaziantep Gastronomi Festivali  rneği*. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2021.

Akkuş, G. ve Korkmaz  ., Festival Nitelikleri, Yiyecek Otantikliği ve Festival Deneyiminin Memnuniyet ve Davranışsal Niyet  zerindeki Etkisi. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 11(2), 2022.

Akkuş, Y., *Etkinlik Turizmi Kapsamında Festivaller: Side Dünya Müzikleri Kültür ve Sanat Festivalleri*. Yüksek lisans tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2021.

Akmeşe, S., *Etkinlik Turizmi Kapsamında Yerel Mutfak Festivallerinin Etkileri: Uluslararası Mengen AŐıclık ve Turizm Festival  rneği*. Yüksek lisans tezi. Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük, 2018.

Atak, O., *Türk Turizminin Tanıtımında Festivallerin Yeri ve  nemi: Antalya  rneği*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Atay, L., *Turistik Destinasyon Pazarlaması ve Bir Alan Uygulaması*, Doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2003.

Batıbeki, S. E., *Gastronomi Festivallerine Katılma Niyetinin Planlı Davranış Teorisi  er evesinde Değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi.  anakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale, 2020.

Beyaz, D. (2018). Paranormal ‘‘Gastronomi’’. *Uluslararası Turizm, İŞletme, Ekonomi Dergisi*. 2(2), <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijtebs/issue/42202/508805>. (Erişim tarihi: 20.09.2024).

Bilgili, B., Yağmur  . ve Yazarkan, H. (2019). Turistik  r n Olarak Festivallerin Etkinlik ve Verimliliği  zerine Bir Araştırma (Erzurum-Oltu Kırdağ festivali  rneği). *International Journal of Social and Economic Sciences*, 2(2), <https://www.ijses.org/index.php/ijses/article/view/66>. (Erişim tarihi: 15.12.2024).

- Bozkaya G. (2023), Cumhuriyet'in 100. Yılında Adana'da Gezilecek 100 Yer. Erişim adresi: https://www.adana.bel.tr/panel/uploads/adanadagez_v/Adana-da-Gez-2023.pdf. (Erişim tarihi: 26.03.2024).
- Bucak T. ve Aracı, Ü., E. (2013). Türkiye'de Gastronomi Turizmi Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(30), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50175/645684>. (Erişim tarihi: 15.07.2024).
- Çam, O. ve Çelik, C. (2022). Festival Turizmi Çerçevesinde Bir Değerlendirme: Rio karnavalı. *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), <http://sita.cumhuriyet.edu.tr/tr/pub/issue/74441/1036735>. (Erişim tarihi: 21.08.2024).
- Çelik, A., *Destinasyon Pazarlama Unsuru Olarak Etkinlik Turizmi ve Etkileri-İstanbul Örneği*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.,2009.
- Çelik, P., *Antalya Turizm Destinasyonunun Rekabetçilik Analizi*. Doktora tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2014.
- Cengiz, E., *Marka Yönetimi*. Lisans Tamamlama Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul, 2010.
- Çetin, M., Demirel, H. ve Çetin, K., Gastronomi Konulu Festivaller: Türkiye örneği. *In VIII. National IV. International Eastern Mediterranean Tourism Symposium*, 882-883 Mersin, 2019.
- Çiçek E. ve Pala U., (2017). Destinasyon Markalaşması Üzerine Bir Araştırma: Tarsus örneği. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cagsbd/issue/44640/554513>. (Erişim tarihi: 15.09.2024).
- Çoban M. ve Süer, S. (2018). Destinasyon Markalaşmasında Festival Turizminin Rolü: Alaçatı Ot Festivali Üzerine bir Araştırma. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 2(1), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijctr/issue/38038/424439>. (Erişim tarihi: 27.08.2024).
- Deveci, Türkmen, B., S. ve Avcıkurt, C. (2013). Kırsal Turizm ile Gastronomi Turizmi İlişkisi: Bigadiç Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*. 3(2), Retrieved from <https://ijses.org/index.php/ijses/article/view/111>. (Erişim tarihi: 25.07.2024).
- Dinler, B. V., İlhan, İ. ve Özkoç, A. G. (2021). Evaluation of Gastronomic Identity of Adana in Terms of Destination Branding. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16, <https://doi.org/10.19168/jyasar.801240>. (Erişim tarihi: 05.08.2024).
- Doğanlı, B., *Turizmde Destinasyon Markalaşması ve Antalya Örneği*. Doktora tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2006.
- Ekici, Y., *Destinasyon Seçiminde Tüketici Tercihlerini Etkileyen Faktörler: Mersin Örneği*. Yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya,2019.

- Erciyas, N. ve Yılmaz, İ. (2021). Gastronomi Turizminin Gelişiminde Gastronomi Festivalleri ve Türkiye'deki Mevcut Durum. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/stdarticle/issue/65006/1000552>. (Erişim tarihi: 10.08.2024).
- Eroğlu, S., *Turizmde Destinasyon Markalaşması: Niğde Üzerine Bir Uygulama*. Yüksek lisans tezi. Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2018.
- Giritlioğlu, Olcay, İ., A. ve Özekici Y., K. (2021). Bir Turizm Çeşitliliği Olarak Festival Etkinliklerinin Sınıflandırılması: Türkiye Üzerine bir Değerlendirme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(13), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/odusobiad/issue/27561/289998>. (Erişim tarihi: 20.08.2024).
- Go Türkiye. *Adana'daki Festivaller*. Erişim adresi: <https://festivals.goturkiye.com/tr/adana-festivalleri>. (Erişim tarihi: 30.09.2024).
- Gökgöz, H. (2017). *Afyonkarahisar'da Gastronomi Sunumunun Geliştirilmesi: Unesco Gastronomi Kenti Gaziantep Rehberliğinde bir Değerlendirme*. Yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2017.
- Gökkaya, S., *Destinasyon Markalaşması Açısından Turistik Ürün Değerlendirmesi Kahramanmaraş İli Örneği*. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.
- Güden, G. (2020). *Gastronomi Festivallerinin Ortaya Çıkışı, Yönetime ve Stratejiler Üzerine Alanya'da Nitel bir Araştırma*. Yüksek lisans tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2020.
- Gülmez, M., Babür, S. ve Yirik, Ş., *Turizmde destinasyon markalaşması ve Alanya Örneği. I. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, 1-12, Antalya, 2012.
- İbiş, T., *Destinasyon Markalaşması Sürecinde Turizmin Önemi Bergama Örneği*. Yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2017.
- İçöz, O., *Turistik Ürün Pazarlamasında Marka İmajının Rolü ve Bölgesel Marka İmajı Yaratma*. Doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013.
- İlban, M. O., *Destinasyon Pazarlamasında Marka İmajı ve Seyahat Acentalarında bir Araştırma*. Doktora tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2007.
- İlban, M. O., Liceli, M. T ve Dorak B. (2021). Türkiye'nin coğrafi bölgelerinde turistik destinasyon markalaşmasına etki eden faktörlerin belirlenmesi. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 1(1), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turibder/issue/65960/1029756>. (Erişim tarihi: 20.09.2024).

- İlban, M. O. ve Kömür, T. (2019). Destinasyon markalaşmasında festival turizminin rolü: Ayvalık uluslararası zeytin hasat günleri örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(2), <https://doi.org/10.24010/soid.553070>. (Erişim tarihi: 17.09.2024).
- İnaç, H. ve Yacan, İ. (2018). Ülkelerin markalaşma süreci ve marka kavramı. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/issue/42538/486154>. (Erişim tarihi: 18.09.2024).
- Kahraman, C. Ö. (2020). *Festival Katılımcılarının Motivasyon, Memnuniyet ve Tekrar Ziyaret Eğilimlerinin Belirlenmesi: Uluslararası Fethiye Ölü Deniz Hava Oyunları Festivali Örneği*. Yüksek lisans tezi. İskenderun Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2020.
- Kara, C., *Yöresel Gastronomi Ürünleri ve Gastronomik Kimliğine Katkıları: İstanbul Örneği*. Yüksek lisans tezi. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya, 2023.
- Karaca, O. B., Yıldırım, O. ve Çakıcı, A. C. (2017). Adana Uluslararası Portakal Çiçeği Karnavalına Katılan Ziyaretçilerin Algı ve Memnuniyetleri/ The Satisfactions And The Perceptions of The Visitors Joining Adana International Orange Blossom Carnival. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(37), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/44714/555590>. (Erişim tarihi: 07.08.2024).
- Karagöz, D., *Etkinlik Turizmi ve Etkinlik Turizmi Bağlamında Yabancı Ziyaretçi Harcamalarının Ekonomiye Etkisi: Formula 1 2005 Türkiye Grand Prix Örneği*. Yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2006.
- Kaya, F., *Destinasyon Markalaşması Sürecinde Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Doğal ve Kültürel Kaynaklar Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- Kocabaş, E., *Gastronomi Turizmi Çerçevesinde Destinasyon Marka Değerinin Festivaller Aracılığıyla Belirlenmesi: Gaziantep Örneği*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- Koştur, T., *Yöresel Festivallerde Mutfak Marka Değeri, Destinasyon İmajı ve Mekânsal Bağlılık İlişkisi*. Yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2022.
- Kurnaz, A. ve İşlek, E. (2018). Aşçılık Kültürünün Festival Turizmi Kapsamında Kullanılması: Mengen Uluslararası Aşçılık ve Turizm Festivali. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), [10.21325/jotags.2018.234](https://doi.org/10.21325/jotags.2018.234). (Erişim tarihi: 08.08.2024).

- Kuvvetli, M., *Turizmde Destinasyon Markalaşması: Şanlıurfa Üzerinde bir Uygulama*. Yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2014.
- Küçükkömürler, S., Şirvan N. B. ve Sezgin A. C. (2018). Dünyada ve Türkiye'de gastronomi turizmi. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(2), <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijtebs/issue/42202/507858>. (Erişim tarihi: 09.09.2024).
- Mercan, Ş. O. ve Kazancı, M. (2019). Kültürel değerlere yönelik destinasyon seçimi: Çanakkale'ye gelen yerli ziyaretçiler üzerine bir araştırma. *Turizm Akademik Dergisi*, 6 (2), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/868928>. (Erişim tarihi: 09.09.2024).
- Oğuz, S., *Yaratıcı turizm ve turizmde yaratıcılık* (M. A. Özdemir ve F. İ. Dinçer, Ed.). Atlas Akademik Basın yayınevi, Ankara, 2022.
- Öney, H. (2016). Gastronomi Eğitimi Üzerine bir Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (35), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61815/924887>. (Erişim tarihi: 12.09.2024).
- Özbay, G. ve Semint, S. (2020). Gastronomi Temalı Festivallerde Katılımcı Deneyimi Üzerine bir Araştırma: Uluslararası pişmaniye festivali örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (38), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/58152/743056>. (Erişim tarihi: 09.08.2024).
- Özdemir, G., *Destinasyon Yönetimi ve Pazarlama Temelleri İzmir İçin bir Destinasyon Model Önerisi*. Doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.
- Özdemir, S., *Gastronomi turizmi ve sürdürülebilirlik* (A., Ç. Akın ve A. Akın, Ed.). İksad Yayınevi, Ankara, 2023.
- Penpece, D. (2014). Festivallerin Pazarlanması: Türkiye'deki Uluslararası Festivaller Üzerinde bir Araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/32277/356354>. (Erişim tarihi: 19.09.2024).
- Sağlamtaş, E., *Kırsal Alanlarda Düzenlenen Yemek Festivallerinin Sosyal Boyutunun Algılanan Toplumsal Katkıya Etkisi: Yeşil Üzümlü Kuzu Göbeği Mantar Festivali Örneği*. Yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2019.
- Sahilli Birdir, S., Toksöz, D. ve Bak, E. (2016). Karnavala Katılım Güdülleri: IV. Adana Uluslararası Portakal Çiçeği Karnavalı Örneği. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cagsbd/issue/44635/554482>. (Erişim tarihi: 10.09.2024).
- Saraç, Ö. ve Batman, O., *Ulusal gastronomi ve Türk mutfağı (tarihçe, hammadde, ritüeller, özgün yemekler ve reçeteler)* (M. Saruışık ve G. Özbay, Ed.). Detay Yayıncılık, Ankara, 2019.

- Sarı Gök, H., *Temel Bilgilerle Yöresel Mutfaklar (Örnek Menü ve Reçeteler)* (H. Sarı Gök ve İ. Ünal, Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021.
- Sarıışık, M. ve Özbay, G. (2015). Gastronomi Turizmi Üzerine bir Literatür İncelemesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(2), <https://doi.org/10.17123/atad.vol26iss218417>. (Erişim tarihi: 27.09.2024).
- Serçek, S. ve Hassan, A. (2016). Turizmde Destinasyon Markalaşması ve Diyarbakır Örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 13(1), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/soid/issue/11394/136079>. (Erişim tarihi: 05.09.2024).
- Seyhan Belediyesi (2024). *Seyhan İlçesi*. Erişim adresi: <https://seyhan.bel.tr/sayfa.php?id=47>. (Erişim tarihi: 30.04.2024).
- Sezen, N., *Gastronomi Festivalleri ve Yiyecek İmajının Gastronomi Destinasyonu Oluşturmaya Etkisi: Hatay Örneği*. Yüksek lisans tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2021.
- Sönmez, M. E. (2012). Adana Şehrinin Alansal Gelişimi ve Yakın Çevresinin Arazi Kullanımında Meydana Gelen Değişimler. *Türk Coğrafya Dergisi*, (57), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tcd/issue/21224/227779>. (Erişim tarihi: 13.09.2024).
- Şahin, B. ve Soylu, B. Ç. (2020). Destinasyon Özelliklerinin ve Algılanan Destinasyon Kişiliğinin Davranışsal Niyetler Üzerindeki Etkisi: Şirince örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/304/300. (Erişim tarihi: 16.09.2024).
- Şahin, E. ve Ünlüönen, K. (2021). Adana'nın Unesco Yaratıcı Şehirler Ağı Gastronomi Teması Kapsamında Değerlendirilmesi (Evaluation of Adana Under the Gastronomy Theme of The Unesco Creative Cities Network). *Journal of tourism & gastronomy studies*, 9(2), <https://doi.org/10.21325/jotags.2021.836>. (Erişim tarihi: 08.09.2024).
- Şahin, Ö., *Marka Sadakatini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Tüketiciler Üzerinde Bir Uygulama*. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2007.
- Şengül, S. ve Genç, K. (2016). Festival Turizmi Kapsamında Yöresel Mutfak Kültürünün Destekleyici Ürün Olarak Kullanılması: Mudurnu İpekyolu Kültür Sanat ve Turizm Festivali Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausb/issue/34747/384272>. (30.12.2024).
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2008). *Adananın Tarihçesi*. Erişim adresi: <https://egitim.tarimorman.gov.tr/adana/belgeler/belgeler/adana%20sehir%20rehberi.pdf>. (Erişim Tarihi: 30.04.2024).

- TBMM (1995). *Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*. Erişim adresi: <https://icc.tobb.org.tr/spot/docs/markabasligi/56%20say%C4%B1%C4%B1%20Markalar%C4%B1n%20Korunmas%C4%B1%20Hakk%C4%B1nda%20Kanun%20H%C3%BCkm%C3%BCnde%20Kararnamenin%20Uygulanmas%C4%B1na%20Dair%20Y%C3%B6netmelik.pdf>. (Erişim tarihi: 29.01.2024).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2024). *2024 Yılı Konaklayan Turist Sayısı*. Erişim adresi: <https://adana.ktb.gov.tr/TR-366265/2024-yili-konaklayan-turist-sayisi.html>. Erişim tarihi: (10.05.2024).
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2020), *Adana Gastronomi Stratejisi. Çukurova kalkınma ajansı*. Erişim adresi: https://www.cka.org.tr/uploads/document_center_v/adana-gastronomi-stratejisi-386.pdf. (Erişim tarihi: 10.05.2024).
- T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2024), *Genel Bilgiler*. Erişim adresi: <https://adana.ktb.gov.tr/TR-60704/genel-bilgiler.html>. (Erişim Tarihi: 26.03.2024).
- T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2024), *Turizm İşletme Belgeli Yeme ve İçme Tesisleri*. Erişim adresi: <https://adana.ktb.gov.tr/TR-219267/turizm-isletme-belgeli-yeme-ve-icme-tesisleri.html>. (Erişim tarihi: 23.05.2024).
- Temur, F., Kılıç, M. ve Cengiz, T. (2021). *Şehrimiz Adana*. Erişim adresi: https://adana.meb.gov.tr/sehrimizadana/Sehrimiz_Adana_Nisan2021_guncel.pdf. (Erişim tarihi: 30.05.2024).
- Tokatlı, C., *Yerel Halkın Festivallerin Etkilerine Yönelik Algılarının Algılanan Değer, Festival Memnuniyeti ve Festival Sadakati Üzerindeki Etkisi: Uluslararası Şile Bezi Kültür ve Sanat Festivali Örneği*. Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli, 2019.
- TÜİK (2022), *Nüfus İstatistikleri Portalı*. Erişim adresi: <https://nip.tuik.gov.tr/?value=CinsiyeteGoreNufus>. (Erişim tarihi: 03.05.2024).
- Tür, E. (2022). Türkiye’de Destinasyon İmajı Üzerine Yayınlanmış Olan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Tourism and recreation*, 4(2), <https://doi.org/10.53601/tourismandrecreation.1160357>. (Erişim tarihi: 14.07.2024).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK), (2022). *Destinasyon*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 05.01.2024).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK), (2022). *Gastronomi*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim tarihi: 06.02.2024).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK), (2022). *Festival*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim tarihi: 07.02.2024).

Türkay, O., *Destinasyon Yönetimi Yönetim Bilim Bakış Açısıyla İşlevler Yaklaşımlar ve Araçlar*. Ankara, Detay Yayıncılık, 2014.

TÜRSAB. (2018). *Adana Lezzet Festivali Tanıtım Dosyası*. Erişim adresi: https://www.tursab.org.tr/dosya/17919/alf-2018-tanitim-dosyasi_280818_17919_3450704.pdf. (Erişim tarihi: 30.09.2024).

Ülkü, A. (2022). ‘Destinasyon Markalaşma Aracı Olarak Hikâye Anlatıcılığı’, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8(55), https://www.researchgate.net/publication/364127638_Destinasyon_Markalasma_Araci_Olarak_Hikaye_Anlaticiligi. (Erişim tarihi: 19.09.2024).

Ünal, Ş., G. (2019). *Gastronomi Turizmi Kapsamında Zeytin ve Zeytinyağı Festivallerine Yönelik bir Araştırma: Ayvalık Hasat Günleri Örneği*. Yüksek lisans tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2019.

Ünlü, Y., *Gastronomi Festivalleri Kapsamında Konya Mutfağının Değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2021.

Ünlü, Y. ve Nizamlıoğlu, H. F. (2022). Gastronomi Festivalleri Kapsamında Konya Mutfağının Değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 25(1), <https://doi.org/10.55931/ahbvtfd.1099916> (Erişim tarihi: 30.08.2024).

Vatasever Toylan, N., Tören, E., Metin, T. C. ve Ergüven, M. H. (2021). Turizmin Destinasyon Üzerindeki Etkilerinin Paydaş Algıları Kapsamında Araştırılması, *Turizm Akademik Dergisi*, 8(2), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/touraj/issue/67401/908956>. (Erişim tarihi: 07.07.2024).

Yavuz, C., *Festivallerin, Destinasyon Pazarlamasına Olan Yararları: 10. Uluslararası Antep fıstığı Kültür ve Sanat Festivali Örneği*. Yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2019.

Yayla, Ş., *Yöresel Yemek Festivaline Katılım Motivasyonu ile Festivallerin Destinasyon İmajına ve Davranışsal Niyetlere Etkisi*. Yüksek lisans tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2017.

Yıldız, Ö., E., *Gastronomi ve Turizm*. (H. Kurgun ve D. B. Özşeker, Ed.). Detay Yayıncılık, Ankara, 2016.

Yılmaz, S., *Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Festivalleri Kapsamında Değerlendirilmesi: Bodrum Mandarin Örneği*. Yüksek lisans tezi. Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2022.

Yordam, S., *Gastronomi Deneyiminde Rotalar ve Festivaller* (G. Akkuş, Ed.). Atlas Akademik Basın yayınevi, Ankara, 2022.

EK 1. ÖRNEK BİRİNCİ EK

Sayın Katılımcı,

Bu anket formu, Nişantaşı Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları alanında yürütülmekte olan “Destinasyon Markalaşmasında Gastronomi Festivallerinin Etkisinin İncelenmesi: Adana Portakal Çiçeği Festivali” adlı yüksek lisans tez çalışmasına veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Ankete vereceğiniz samimi ve doğru yanıtlar araştırmaya önemli ölçüde katkı sağlayacak olup kişisel bilgileriniz ve anket sorularına verdiğiniz yanıtlar bu tez dışında başka hiçbir çalışmada kullanılmayacaktır.

Ankete katılımınız ve desteğiniz için şimdiden teşekkür ederiz

Zeynep KARACA
Nişantaşı Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Kamil Serkan UZYOL
Nişantaşı Üniversitesi

Cinsiyetiniz	☐ Kadın	☐ Erkek				
Yaşınız	☐ 18-20 ve üstü	☐ 21-30	☐ 31-40	☐ 41-50	☐ 51-60	☐ 61 yaş
Medeni Durumunuz	☐ Bekâr	☐ Evli	☐ Boşanmış			
Mesleğiniz	☐ Öğrenci	☐ Öğretmen	☐ Emekli	☐ Avukat	☐ Doktor	☐ Mühendis
	☐ Diğer					
Gelir Düzeyiniz	☐ 0 – 17.002 ₺	☐ 17003 - 25000 ₺	☐ 25001 - 35000 ₺	☐ 35001 - 45000 ₺		
	☐ 45001 – 55000 ₺		☐ 55000 ₺ üzeri			
Eğitim Durumunuz	☐ İlköğretim	☐ Lise	☐ Ön Lisans	☐ Lisans	☐ Lisansüstü	
Adana Portakal Çiçeği Festivali’ne kaçınıcı kez katılıyorsunuz?	☐ İlk defa		☐ İkinci defa		☐ Üçüncü defa	
Adana Portakal Çiçeği Festivali’ne kiminle geldiniz?	☐ Yalnız		☐ Arkadaşlarımla		☐ Aile üyeleriyle	
Adana’ya Portakal Çiçeği Festivali için mi geldiniz?	☐ Evet		☐ Hayır			
Festivalden genel olarak	☐ Tatmin oldum		☐ Tatmin olmadım			
Festival deneyimim genel olarak	☐ Pozitif		☐ Negatif			

Lütfen aşağıdaki ifadelere katılım derecenizi gösteren kutucuğu işaretleyiniz.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
DM-1	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin destinasyonun gastronomi markasını güçlendiren bir etkinlik olduğunu düşünüyorum.					
DM-2	Adana Portakal Çiçeği Festivali ile markalaşmış bir destinasyondur.					
DM-3	Adana portakal çiçeği Festivali'nin, destinasyonun ulusal ve uluslararası tanınırlığını arttırdığını düşünüyorum.					
DM-4	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin düzenlenmesi Adana ilini ziyaret etmemde etkili oldu.					
DM-5	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin yerel turizmi geliştirdiğini düşünüyorum.					
DM-6	Adana Portakal Çiçeği Festivali destinasyonun yerel ekonomisini canlandırdığını düşünüyorum.					
DM-7	Adana Portakal Çiçeği Festivali yerel halkın dayanışma bilincini arttırdığını düşünüyorum.					
DM-8	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin yerel örgütler/işletmeler/kurumlar arası iş birliğini arttırdığını düşünüyorum.					
DM-9	Adana'nın sahip olduğu yemek kültürü ve yiyecek ve içecekleriyle çekici bir şehir olduğunu düşünüyorum.					

GNL1	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin iyi bir şekilde düzenlendiğini düşünüyorum.					
GNL2	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin programını ilgi çekici buluyorum.					
GNL3	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin tanıtımının iyi yapıldığını düşünüyorum.					
GNL4	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nde satılan ürünlerin fiyatları bütçeme uygundur.					
GNL5	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ndeki ürün kalitesini yeterli buldum.					
GNL6	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nin ürün çeşitliliğini yeterli buldum.					
GNL7	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ndeki satıcıları temiz ve bakımlı buldum.					
GNL8	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ndeki satıcıların davranışlarını olumlu buldum.					
GNL9	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne ulaşım genel olarak rahattı.					
GNL10	Adana Portakal Çiçeği Festival alanında yüksek seviyede güvenlik tedbirleri alındığını düşünüyorum.					
GNL11	Adana Portakal Çiçeği Festivali'nde Adana'ya has yöresel ürünleri tercih ettim.					
GNL12	Adana Portakal Çiçeği Festivali etkinliklerini yeterli buldum.					
GNL13	Adana Portakal Çiçeği Festivali beklentilerimi karşıladı.					
DT1	Adana Portakal Çiçeği Festivali gastronomi festivalleri açısından en iyi festivallerden birisidir.					
DT2	Adana Potakal Çiçeği Festivali'ni ziyaret etmekle doğru karar verdiğimi düşünüyorum.					
DT3	Ziyaretim sırasında genel deneyimimden memnunum.					
TZN1	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne gelmek için daha fazla para ödemeye razıyım.					
TZN2	Diğer arkadaşlarıma ve çevreme Adana'yı ziyaret etmelerini öneririm.					
TZN3	Adana Portakal Çiçeği Festivali'ne gelecek yıl tekrar geleceğim.					

FİNE DİNİNG RESTORANLARIN GASTRONOMİ TURİZMİ AÇISINDAN ŞEHİR MARKALAŞMASINA ETKİSİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

Gülşah BÜYÜKAYDIN

T.C.İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ,
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ,
gulsahbuyukaydin@gmail.com-0009-0005-9222-5032

ÖZET

Bu araştırmada İstanbul ilinde fine dining restoranların gastronomi turizmi açısından şehir markalaşmasına etkisinin değerlendirilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgubilim deseni kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında görüşme tekniği tercih edilmiştir. Bu kapsamda, yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilerek toplamda 8 şef ile görüşme yapılmıştır. Toplanan veriler, içerik analizi yöntemiyle işlenmiştir. Eksensel kodlama kullanılarak veriler arasındaki farklılıklar belirlenmiş ve son aşamada seçici kodlama ile temalar oluşturulmuştur. İstanbul'un sahip olduğu yemek kültürü, şehrin gastronomi turizmi açısından önemli bir çekicilik unsuru olarak görülmekte olup, marka değerinin oluşmasında gastronominin kilit bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İstanbul'da yerel ve uluslararası mutfak kültürlerinin buluşması, şehri gastronomi turizmi açısından benzersiz bir destinasyon haline getirmektedir. Sonuç olarak, İstanbul'daki fine dining restoranlar, şehir markalaşmasında kilit bir rol oynamaktadır. Fine dining restoranlar şehir markalaşmasına yemek ve servis kalitesini artırarak yüksek standartları sürdürmesi, misafir memnuniyetine önem vermesi, yerel ürünleri kullanarak özgünlük sağlaması, sürdürülebilir mutfak uygulamaları benimsemesi ve şefler arası iş birlikleri gibi temalarla katkılar sunmaktadır. İstanbul'daki fine dining restoranların müşteri kitlesinde gastronomi turistlerinin önemli bir yer tuttuğunu ve gastronomi turizmi açısından bir marka haline gelmesi için turist memnuniyetine önem veren bir hizmet anlayışının önemini vurgulanmaktadır. İstanbul'un tarihi ve kültürel zenginliği, restoranların menülerinde yer bulmaktadır. Fine dining restoranlar, yüksek hizmet kalitesi, yerel ve sürdürülebilir malzeme kullanımı, sosyal medya tanıtımları ve turist çekiciliği gibi unsurlarla İstanbul'un marka değerini artırmaktadır. Fine dining restoranların sunduğu yüksek kaliteli yemek deneyimi, sosyal medya etkisi, ödüller ve gastronomi turizmine yönelik rotalar oluşturulmasının İstanbul'un uluslararası gastronomi sahnesinde tanınmasına katkı sağladığı ve şehrin marka değerini artırdığı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, fine dining, gastronomi, turizm

RESTORAN ŞEFLERİNİN BAKIŞ AÇISIYLA TÜRİK MUTFAĞINDA NEOGASTRONOMİ AKIMLARINDAN OLAN FÜZYON MUTFAĞININ UYGULANABİLİRLİĞİ

Huriye ÇAKIR

Nişantaşı Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları

Mai: lee@nisantasi.edu.tr

ORCID ID 0009-0000-0513-6052

ÖZET

Araőtırmada Restoran Őeflerinin bakıő ačısıyla Türk mutfağında neogastronomi akımlarından olan füzyon mutfağının uygulanabilirliği ile ilgili bir değerlendirme yapılmıőtır. Araőtırmanın uygulanabilmesi için farklı restoranlarda çalıőan Őef katılımcılar araőtırmaya dahil edilmiőtir. Katılımcılara demografik özelliklerini, füzyon mutfak hakkındaki bilgileri ile Füzyon mutfak ve Türk mutfağı hakkında tutumlarını ölçmeye yönelik sorular yönlendirilmiőtir. Elde edilen veriler istatistik programı yardımıyla deđerlendirilmiőtir. Araőtırmaya 28'i erkek ve 5'i kadın olmak üzere 33 Őef dahil olmuőtur. Eđitim durumları genel olarak lise ve üniversite düzeyindedir. Őefleri %87,9'unun 10yıl üzeri deneyimi bulunmaktadır. Őeflerin tamamı füzyon mutfağı, farklı kültürlerin mutfak öğelerini birleőtiren ve yaratıcı bir Őekilde yeni tarifler ortaya çıkaran bir yaklaőım olarak belirtmiőtir. Türk mutfağının geleneksel öğelerini modern ve farklı mutfak tarzlarıyla birleőtirme konseptini deneyimli Őeflerden ve gastronomi profesyonellerinden (%45,5) geliőtirdikleri belirtilmiőtir. Füzyon mutfakta kültürel saygıyı ve otantikliği geleneksel piőtirme tekniklerini de kullanarak koruduklarını belirtmiőlerdir. Őefler menülerini güncellemelerini genel olarak mevsimsel ve yerel malzeme kullanımını dikkate alarak yaptıklarını belirtmiőlerdir. Őeflerin Füzyon mutfak ve Türk mutfağı hakkında tutumlarını ölçmeye yönelik uygulanan ölçek sonucunda cinsiyet, yaő ve deneyimin tutum düzeylerinde etkili olmadığı saptanmıőtır. Őeflerin Türk mutfağının geleneksel öğelerini modern ve farklı mutfak tarzlarıyla birleőtirme konsepti, füzyon mutfakta kültürel saygıyı ve otantikliği koruma yöntemleri, menü geliőtirme yöntemleri ve müőtteri geri bildirimlerine karőı olan davranıőlarına göre Füzyon mutfak ve Türk mutfağı hakkında tutum düzeylerinin farklılık göstermediği sonucuna ulaőılmıőtır.

Anahtar Kelimeler: Neogastronomi, Türk mutfağı, Füzyon mutfak

ENERJİ KAYNAKLARININ KULLANIMININ ÇEVRESEL GÜVENLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr., Selahattin KAVUT¹

¹ Bingöl Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakülte, Kavut_s@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3876-1203

ÖZET

Enerji, geçmişten günümüze sürekli ön planda tutulmuştur. İlk çağlardan beri insanlar hayata kalmak ve gelişimlerini sürdürmek için enerjiye ihtiyaç duymuşlardır. İnsanların yerleşik hayata geçmesi ve tarımsal devrimin başlamasıyla su ve rüzgâr gibi doğal kaynaklar, üretim aracı olarak kullanılmıştır. Sanayi Devrimiyle birlikte buhar gücü ve kömür enerji üretiminin temel unsurları haline gelmiştir. Sonrasında petrol, doğal gaz enerji üretimine dahil edilmiştir. Günümüzde enerji sadece toplumların kalkınması için değil, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik, jeopolitik güç dengesi ve insanlığın geleceği açısından da önem arz eder. Bu kapsamda bu çalışma, modern toplumların ekonomik ve sosyal yaşamında kritik bir role sahip olan enerji kaynaklarının kullanımını çevresel güvenlik açısından irdeleme amacı taşır. Enerji talebi nüfus artışı, hızlı kentleşme, sanayileşme, ekonomik büyüme nedeniyle artmıştır. Artan enerji ihtiyacı yenilenemeyen ve yenilenebilir kaynaklardan karşılanmaktadır. Yenilenemeyen enerji kömür, petrol, doğal gaz gibi tükenmekte olan sınırlı fosil yakıtlar ile nükleer enerjiden oluşur. Enerji ihtiyacının önemli bir kısmı fosil yakıtlardan karşılandığı için yenilenemeyen enerjinin keşfi, çıkarılması, taşınması ve kullanımı çevresel birçok olumsuz etkiye yol açar. Bu çerçevede yenilenemeyen enerjinin kullanımı ekosistem tahribatı, küresel ısınma, iklim değişikliği gibi birçok çevresel tehdidi beraberinde getirmektedir. Yenilenebilir enerji hidrolik, rüzgâr, jeotermal, biyokütle, güneş vb. kaynaklardan oluşur. Yenilenebilir enerjinin çevre üzerindeki etkisi enerji türüne göre değişmekle birlikte, yenilenemeyen enerji kaynaklarına ve teknolojisine kıyasla daha az ve önemsizdir. Ayrıca enerji kaynakları tüm coğrafyaya dengeli bir şekilde dağılmamıştır. Enerjinin bulunduğu coğrafya stratejik bir konuma gelmekle birlikte aynı zamanda çatışmaların da yaşanabileceği bir alana dönüşebilmektedir. Enerji kaynaklarının stratejik önemi nedeniyle enerjinin bulunduğu bölgeler sıklıkla uluslararası ve yerel çatışmaların odağı olabilmektedir. Bu çatışmalar çevreye ciddi zararlar verebilmekte ve çevresel güvenliği tehdit edebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Fosil Yakıtlar, Çevresel Güvenlik

EVALUATION OF THE UTILISATION OF ENERGY RESOURCES IN TERMS OF ENVIRONMENTAL SECURITY

ABSTRACT

Energy has always been prioritized from past to present. Since the ancient ages, people have needed energy to survive and continue their development. Natural resources such as water and wind were used as means of production with the transition of people to settled life and the beginning of the agricultural revolution. Steam power and coal became the main elements of energy production with the Industrial Revolution. Afterwards, oil and natural gas were included in energy production. Today, energy is important not only for the development of societies, but also for environmental sustainability, geopolitical balance of power and the future of humanity. In this context, this study aims to examine the use of energy resources, which have a critical role in the economic and social life of modern societies, in terms of environmental security. Energy demand has increased due to population growth, rapid urbanization, industrialization and economic growth. The increasing energy demand is met from non-renewable and renewable sources. Non-renewable energy consists of limited fossil fuels such as coal, oil, natural gas and nuclear energy. Since a significant portion of the energy need is met from fossil fuels, the discovery, extraction, transport and use of non-renewable energy cause to many negative environmental impacts. In this framework, the use of non-renewable energy brings many environmental threats such as ecosystem destruction, global warming and climate change. Renewable energy consists of sources such as hydraulic, wind, geothermal, biomass, and solar. Although the impact of renewable energy on the environment varies according to the type of energy, it is less and less important compared to non-renewable energy sources and technology. In addition, energy resources are not distributed evenly across the entire geography. The geography where energy is located has become a strategic location, besides it can also become an area where conflicts can occur. Due to the strategic importance of energy resources, regions where energy is located can often become the focus of international and local conflicts. These conflicts can cause serious damage to the environment and threaten environmental security.

Keywords: Energy, Fossil Fuels, Environmental Security

1. GİRİŞ

Enerji kaynakları tüm coğrafyaya dengeli bir şekilde dağılmamıştır. Bunun için enerjinin güvenliği önemli ve hassas bir konudur. Enerjinin bulunduğu coğrafya stratejik bir konuma gelmekle birlikte aynı zamanda çatışmaların da yaşanabileceği bir alana dönüşebilmektedir.

Enerji kaynaklarının bulunduğu yerlerde enerjinin güvenliği, üretimi, iletilmesi ve tüketime hazır hale gelmesi için yatırıma ve üst düzey teknoloji kullanımına ihtiyaç vardır. Enerji güvenliğinin sağlanmasında ve enerji üretiminde gelişmiş kapitalist ülkeler belirleyici bir konuma sahiptir.

Enerji endüstri, ulaşım, aydınlanma, ısıtma, üretim ve tüketim gibi değişik alanlarda kullanılmaktadır. Enerjinin yaygın bir şekilde kullanılması ile enerjiye bağımlılık sürekli artmaktadır. Enerji, üretim maliyetlerini etkilemekte ve üretim için önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda ulaşım araçlarında artan bir şekilde enerji kullanımı söz konusudur. Bu anlamda, enerjinin ulusal ve uluslararası sistemin istikrarı için önemli olduğu söylenebilir. Enerjinin temini konusu hem gündelik hayat için hem de ekonominin istikrarı için önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple enerji kaynaklarının güvenliğine önem verilmektedir. Petrol ve doğal gaz gibi yaygın kullanılan enerji kaynaklarının korunması ve denetim altında tutulması devletler ve uluslararası sistem için başarı olarak kabul edilmektedir.

Enerjiye her geçen gün talep artmakta, ancak yoğun olarak kullanılan yenilenemeyen enerji kaynakları ise sınırlıdır. Bu anlamda, devletler her ne kadar yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelse de bu kaynakların yoğun bir teknoloji gerektirmesi ve maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı halen önemli boyutlarda yenilenemeyen enerji kaynakları kullanılmaktadır. Yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanımından dolayı çevre üzerinde ciddi derecede hem yerel ve bölgesel hem de küresel açıdan çevre kirliliği oluşmaktadır. Yenilenemeyen enerji kaynakların kullanımı sera gazı emisyonlarına neden olduğu için küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımında enerjinin doğrudan kendisinin değil işletme faktörlerinden dolayı çevre üzerinde belli derecede olumsuz etkiler söz konusu olabilmektedir. Enerji arzı ile talebi arasındaki dengesizlikler enerji güvenliğinin önemini artırmaktadır. Bu bağlamda enerjinin güvenliği konusu artık çevresel güvenliğin öncelikli başlığı haline gelmiştir.

2. ENERJİ, GÜVENLİK VE ÇEVRESEL GÜVENLİK KAVRAMLARI

Enerji, canlıların doğada ortaya çıktıkları ilk andan itibaren hayatta kalmanın en önemli güç kaynaklarından birisidir. Enerji sadece canlıların hayatlarının devamını sağlayan bir güç kaynağı değildir. Enerjinin birçok işlevi vardır. Isınma, barınma, korunma, beslenme, ulaşım ve aydınlanma gibi yaşamsal zorunluluklar için bir kaynak; üretimde ise bir ham madde olarak kullanılır. Enerji hangi biçimde kullanılırsa kullanılırsın yaşam için başat rolünü korumaktadır (Uğurlu, 2006: 1).

Enerji; varlıkların iş yapabilme kapasitesi olup, ekonomik ve sosyal kalkınma için temel girdilerden birisidir. Enerjinin yeterli, kaliteli, ekonomik ve temiz sunumu ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren önemli bir parametredir. Nüfus artışı, hızlı kentleşme, sanayileşme ve teknolojinin yaygın bir şekilde kullanılmasıyla enerjiye olan talep de artmaktadır (Atabek Yiğit, 2009: 172). Ülkeler kalkınma ve insan refahı için üretim yaparlar. Bunun için enerjiye ihtiyaç duyarlar.

Enerji, insanoğlu için faydası olan önemli bir kaynaktır. Ancak enerji üretimi, tüketimi, taşınması ve atıkları ile insan sağlığı ve çevre üzerinde belirli riskler taşımaktadır. Bu riskler hava, su ve toprak kirliliği; sağlık problemleri; biyolojik çeşitliliğin azalması; belli canlı türlerin soyunun tükenmesi gibi olumsuzluklar şeklinde sıralanabilir (Dikmen, 2004: 31).

Üretim artışında ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde temel girdilerden biri olan enerji aynı zamanda çevrenin de önemli bileşenlerinden birisi durumundadır. Ekonomik büyümeyi sürdürülebilir bir dengede tutmaya çalışırken çevresel tehditlerin de en alt seviyeye indirilmesi gerekir. Bunun için enerjinin tedarikinde, kullanımında ve temiz olması noktasında yeni politikaların belirlenmesi ve uygulanması gerekir (Şahin, 1989: 291).

Bu bağlamda, sanayi üretiminin temel girdilerinden birisi olan enerjinin verimliliği teknoloji ile arttırılmaya çalışılmaktadır. Teknoloji ile enerji arasında dönüşümlü bir ilişki olmakla birlikte ancak enerji halen başat konumdadır. Teknolojinin üretime aktarılması enerjiye bağımlı bir süreçtir. Ancak, teknoloji istenilen düzeyde bol ve ucuz enerji üretimini sağlamak için henüz hedeflenen aşamaya ulaşmamıştır. Ekonomik açıdan enerji üretim gücü yeterli seviyede olmadığı için doğal enerji kaynakları büyük bir öneme sahiptir. Bununla birlikte enerji maliyetlerinin yüksek olduğu durumlarda, teknolojik uygulamalar ile verimlilik artışı ve maliyet tasarrufu sağlanabilir (Önder, 2001: 60-61).

Enerji üretiminde, gerek seçilen kaynak olsun gerekse üretim yöntemi nedeniyle olsun çevre üzerinde etki yapar. Enerji kaynağının bulunup enerji üretimin yapılması, iletilmesi ve tüketilmesi sırasında hem ülke içinde hem de ülkeler arasında gönenci artırarak çatışmalara yol açabilmekte ve ulusal güvenliği tehdit edebilmektedir. Bunun için enerji politikalarının oluşumunda çevrenin dikkate alınması ve çevreye en az zarar veren kaynaklara öncelik verilmesi, enerji güvenliğiyle birlikte çevresel güvenliği tehdit eden unsurların da göz önünde bulundurulması gerekir (Uğurlu, 2006: 2-3).

Güvenlik, günlük yaşamda sıkça karşılaşılan ve farklı şekillerde kullanılan bir kavramdır. Günümüzde güvenlik kavramının içeriği genişlemiş ve kavram daha kapsamlı bir şekilde kullanılmaktadır. Soğuk Savaş öncesinde güvenlik daha çok askeri bir anlam taşıırken, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte kavram; siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel sorunları de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Kaypak, 2012: 2). Artık politik, ekonomik, askeri ve sosyal konular farklı açılardan ele alınmaya başlanmıştır. Açlık, yoksulluk, sosyal eşitsizlik, küresel düzeyde çevre kirliliği gibi askeri olmayan sorunlar hem dünya barışını hem de insanın geleceğini tehdit edebilen ve bireyin güvenliğini olumsuz etkileyebilen askeri olmayan konular arasına girmiştir (Dikmen, 2004: 31).

Çevresel güvenlik kavramı, tarihsel olarak çevresel bozulma sonucu ortaya çıkan çevre kaynaklı çatışmalarla ilişkilendirilmiştir (Zurlini ve Müller; 2008: 1350). Çevresel güvenlik kavramı, çevresel sorunlara dikkat çekerek ve onları güvenlik ile ilişkilendirerek bu sorunlara siyasi öncelik verilmesine katkı sağlamıştır. Çevresel güvenlik aynı zamanda, bu kavramın güvenliğe yönelik kapsamlı ve çok düzeyli bir yaklaşımı teşvik etmesi açısından da verimli bir kavramdır (Graeger, 1996: 105). Çevresel güvenlik kavramının ana unsuru ekolojik felaketler ile çevresel krizlerin önlenmesi ve ekosistemin güvenliğinin sağlanmasıdır. Çevresel güvenlik ile doğanın sürdürülebilirliğini tehdit eden faktörlerin ortadan kaldırılması ve doğal kaynakların korunması amaçlanmaktadır (Brauch, 2008: 11). Bu kapsamda çevresel güvenlik kavramının geleceğe ilişkin temel vurgusu, doğal kaynakları koruma ve bu kaynakların sürdürülebilirliğini sağlama düşüncesine dayanır. Çevresel kirlilik, ozon tabakasının incilmesi, küresel ısınma, su kıtlığı, nüfus artışı, kaynakların tükenmesi, çevresel göçler, çölleşme, ormanların azalması vb.

sorunlar çevresel güvenlik riski olarak kabul edilmektedir. Buradan hareketle doğal kaynaklar üzerinde baskı oluşturan ve bu kaynaklara zarar veren her türlü eylem veya olay çevresel güvenlik riski olarak değerlendirilebilir (Türk, 2008: 68).

Güvenlik politikaları yeniden şekillenirken siyasal, toplumsal ve kültürel yapının korunması ve sürdürülmesi için yeniden yapılandırılmaktadır. Bu yeniden yapılandırmanın arka planında sermaye birikim modelleri yer almaktadır. Güvenlik politikaları yeniden oluşturulurken ortaya çıkan tehditlerden birisi de doğal çevreyle ilişkilidir. Çevrenin güvenlik politikalarına dahil edilmesi küresel ölçekte yaşanan ekolojik krizden ziyade neoliberal sermaye birikim modelinin konuya ilişkin koşulların değişmesiyle birlikte yeni taleplerinin karşılanmasına yönelik bir adımdır. Bu anlamda merkez ülkelerinin bakış açısına göre tanımlanan çevresel tehditler ve alınması gereken önlemler aynı zamanda çevre ülkeleri tarafından da güvenlik politikalarına dâhil edilmesi ve bu politikaların özümsemesi istenmektedir (Şengül, 2007: 500).

Çevresel güvenlik barış, ulusal güvenlik ve insan haklarının önemli bir boyutudur. Önümüzdeki yüz yıl içinde mevcut küresel kara örtüsünün üçte biri değişecek, bu nedenle dünya tüketim, ekosistem hizmetleri, restorasyon, koruma veya bozulma arasında giderek daha zor seçimlerle karşı karşıya kalacaktır. Çevresel güvenlik ulusal güvenliğin merkezinde yer almakta olup, insanlar ve doğal kaynaklar arasındaki dinamikler ve karşılıklı bağlantılarla ilgilidir (Zurlini ve Müller; 2008: 1351).

Bu bağlamda, çevresel güvenlik konusunun 21. yüzyılda pek çok ülke için öncelikli hale geleceğini söylemek mümkündür. Devletler, çevresel tehditleri önlemek ya da azaltmak için uluslararası arenada daha sık bir şekilde iş birliği yapmak ve önemli kararlar almak zorunda kalacaklardır. Bununla birlikte çevresel tehditlerin ivme kazanması ve çevre felaketlerinin art arda tekrarlanması çevresel politikaların yeterince başarılı olmadığını göstermektedir. Çevre sorunlarının çözümüne yönelik çeşitli yasal düzenlemeler olmasına rağmen sorunun devam etmesi çevre siyasetlerinin etkili olmadığını göstergesidir. Savaşlarda doğal çevre hedef alınmakta ve çevre silah olarak kullanılabilir. Körfez savaşında Kuveyt'teki petrol kuyularının yakılması, sadece ülke ekonomisine zarar vermemiş, bölgede yaşayan birçok insan akciğer kanseri olmuş ve bölgenin ekolojik dengesi tahrip edilmiştir (Dikmen, 2004: 32).

3. ENERJİ KAYNAKLARI VE ÇEVRESEL GÜVENLİK

Enerji kaynakları genel olarak yenilenemeyen ve yenilenebilir kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılır. Yenilenemeyen enerji kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil kökenli kaynaklar ile nükleer enerjiden oluşur. Yenilenemeyen enerji uzun zaman diliminde yer kürede oluşmaktadır. Bu kaynaklar tükenince yenilenememektedir. Yenilenebilir enerji kaynakları ise hidrolik, rüzgâr, jeotermal, biyokütle, güneş vb. oluşmaktadır.

Enerji insanlık tarihi boyunca kullanıla gelmiştir. İlk insanlar ateşi bularak ısınma ve yemeklerin pişirilmesinde ateşten faydalanmışlardır. Isınmada ise odun yakacak olarak kullanılmıştır. İnsanların yerleşik düzene geçmesi ve tarımsal faaliyetlerin başlamasıyla köyler ve ardından şehirler ortaya çıkmıştır. İnsanların toplu halde yaşaması ve üretimin

gerçekleşmesinde enerji olarak doğal çevredeki kaynaklar kullanılmıştır. İnsanlar ilk başta kendi güçleri, hayvan gücü, odun, tezek ve tarımsal artıkları kullanarak enerji ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Sanayi Devrimiyle birlikte insan gücünün yerini su buharı ve ardından makine gücü almıştır. Bu dönemde yoğun bir şekilde üretim faaliyetlerinin gerçekleşmesinde kömür, sonraki yüzyıllarda petrol ve doğal gaz gibi fosil kökenli yakıtlar enerji üretiminde kullanılmıştır. Yenilenemeyen enerji kaynakları halen başat konumda olma özelliğine sahiptir. Enerjide doğal kaynakların tükenmesi ve bunların çevre üzerinde ciddi zararlara neden olmasıyla artık yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına doğru bir eğilim ortaya çıkmıştır.

Enerji kaynakları değişik coğrafyalara yayılmıştır. Enerji kaynaklarının olduğu bölgeler jeopolitik konum açısından önem arz etmektedir. Üretim faaliyetleri daha çok gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleştiği için enerji kullanımına da yoğun bir talep vardır. Kapitalist ülkeler enerji kaynaklarının olduğu bölgelere ya üretimi kaydırmakta veya buralardaki enerjiyi kontrol ve denetim altında tutmak için çevresel güvenlik politikalarını devreye sokmaktadır.

1970'lerdeki petrol krizi, enerji arzının güvenliğine ve enerji kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını ön planda tutan politikalara yönelmeye vesile olmuştur. Enerji politikalarının önem kazanmasında birçok etken rol oynamıştır. Bunların başında ekonomik açıdan sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması gelirken, bir diğer önemli neden ise küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi çevresel sorunların gündeme gelmesidir (Kum, 2009: 208).

Klasik enerji kaynaklarının düşük yoğunluklu teknoloji ile üretilmesi doğal çevrede ciddi tahribatlara neden olmuştur. Enerjinin uygun yollardan temin edilebilmesi için sürdürülebilir kalkınma kavramı gündeme gelmiştir. Bu sebeple gelişmiş toplumlarda sadece enerji kaynağının bulunması ve enerji üretimi ile uğraşılmamaktadır. Aynı zamanda planlama yapılarak enerji, ekonomi, ekoloji arasında denge kurulmakta ve kaynak çeşitliliği ile jeopolitik konum dikkate alınarak enerji güvenliği modelleri şekillenmektedir (Pamir, 2005: 57).

3.1. Yenilenemeyen Enerji Kaynaklarının Kullanımı ve Çevresel Güvenlik

Yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanımı Sanayi Devrimi ile birlikte ivme kazanmıştır. Sanayi Devrimi, toplumların ekonomik ve sosyal yapılarında köklü değişiklikler getirmiştir. Sanayiden, ulaşım ve ticaretten tarıma kadar yoğun bir şekilde makinelerin kullanılmasıyla enerjiye olan talep de artmıştır. Sanayi Devrimi koşullarına göre klasik kabul edilen odun, tezek ve tarım artıklarının yerine yeni enerji kaynaklarının bulunması ve kullanımı zorunlu hale gelmiştir. Yeni enerji kaynakları genel olarak fosil yakıt olarak bilinen kömür, petrol ve doğal gazdır. Sanayi Devriminin tüm dünyaya yayılması ve diğer alanları etkilemesiyle enerji talebinde ve tüketiminde fosil yakıtlar birinci sıraya yükselmiş ve dönemin klasik enerji kaynakları ikinci plana itilmiştir (Demir, 1993: 38).

Fosil yakıtlardan olan kömür, bitkilerin ve artıklarının kapalı ve havasız bir yerde uzun bir süre kalması ve birtakım kimyasal değişimler sonucu oluşan siyah renkli, bitkisel kaynaklı ve yüksek oranda karbon barındıran bir yakıttır. Kömür madenciliği 18. yüzyıldan sonra hızlı bir şekilde gelişmiştir. Yüze yakın kömür madenleri ekonomik açıdan açık işletme usulü ile

çıkartılır. Yer kürenin derin tabakalarında bulunan kömür madeni ise yer altı yöntemi ile çıkartılır. Kömür elektrik, demir, çelik ve çimento üretiminde; endüstriyel işlemlerde buhar üretiminde ve ısınma amaçlı kullanılmaktadır (Atabek Yiğit, 2009: 172-173).

Kömürün çıkartılmasında bir madencilik faaliyeti söz konusudur. Kömür madenciliğinde veya üretim süreçlerinde taş ve toprak gibi işe yaramayan malzemenin maden ocaklarından dışarı taşınması gerekir. İşe yaramayan bu malzemenin kömür ocaklarının çevresinde birikmesi görüntü kirliliği, işe yarayan arazinin elden çıkması ve çevredeki ekolojik dengenin bozulması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Örnek olarak Zonguldak yöresi taş kömürü üretimi verilebilir. İstatistiki bilgilere göre ocaklardan çıkan ve yıkanmamış kömür miktarı 6-7 milyon ton olmasına rağmen, yıkanmış ve temizlenmiş kömür miktarı ise bunun yaklaşık olarak yarısı kadardır (Demir, 1993: 40-41).

Kömür madenciliğinde sadece maden ocaklarının işletilmesi esnasında çevre sorunları ortaya çıkmamaktadır. Ayrıca kömürün kullanımı ve yakılmasıyla karbondioksit gazı atmosfere salınır (Atabek Yiğit, 2009: 174). Kömür ve petrol kullanımından kaynaklanan kirleticiler toprak, fauna ve flora üzerindeki etkileri bakımından benzerlik gösterir (Uğurlu, 2006: 131). Bununla birlikte son 40 yılda enerji üretim teknolojilerinin neden olduğu tahribatlarla doğa büyük zararlar görmüştür. Fosil yakıtların yanmasıyla atmosfere salınan karbondioksit, sera gazlarının artmasına ve sera etkisine yol açmaktadır. Bu etki buzulların erimesine, deniz seviyesinin yükselmesine, tarım arazilerinin sular altında kalmasına ve uzun vadede gıda kıtlığı ile çölleşmeye neden olabilecek çevresel sorunlara yol açmaktadır (Karataşlı, Özer ve Varinlioğlu, 2016: 120-121). Bu sorunların başında iklim değişikliği gelmektedir.

Enerji talebi, hızlı sanayileşme ve kentleşme ile birlikte artış göstermiştir. Günümüzde kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlar dünya enerji kaynaklarının başlıca bileşenini oluşturur. Fosil yakıtların keşfi, çıkarılması, taşınması ve kullanımı çevresel birçok olumsuz etkiye yol açar. Keşif aşamasında, arazi örtüsünün temizlenmesi erozyon ve toprak kirliliğini artırır. Kömür ucuz bir fosil yakıt olmasına rağmen, kömürün çıkarılması, taşınması ve kullanımı sağlık ve çevre açısından ciddi tehlikeler taşır. Ayrıca, kömür damarı gazı çıkarma işlemi yer altı suyu seviyelerini etkiler. Petrol ve gaz sondajı ise patlamalara neden olabilir, bu da büyük çevresel felaketlere yol açabilir. Deniz altı boru hatlarında veya konteyner gemilerinde petrol taşınırken meydana gelen sızıntılar çevreye zarar verir. Deniz tabanında bolca bulunan gaz hidratlarının atmosfere salınımı, küresel ısınmanın artmasında büyük bir endişe kaynağı olarak görülür (Nayak vd., 2020: 245-246). Bu kapsamda karbon ve sera gazlarındaki artışın temel nedeni kömür, petrol, doğal gaz gibi fosil yakıtların yaygın kullanımına bağlanmaktadır.

Enerji üretiminde Sanayi Devriminden bu yana ihtiyaçların artmasıyla birlikte her bir dönemde belli bir enerji kaynağı önem kazanmış ve toplumsal gelişme açısından belirleyici olmuştur. Kömür madeninden sonra enerjide petrol belirleyici olmuştur. 1973-1974 petrol krizinin ardından nükleer enerjiye bir yöneliş söz konusu olmuştur. Çevre bilincinin gelişmesiyle birlikte kömür ve petrolün yanında doğal gaz devreye sokulmuştur (Pamir, 2005: 58). Bu sebeple, fosil yakıtların en temizini olarak bilinen doğal gazdan elektrik üretimi, sanayide

ham madde ve proses elektrik enerjisi olarak yararlanılmaktadır (Kadioğlu ve Tellioglu, 1996: 57).

Nükleer enerji, 1789'da Uranyum'un keşfi ve 1934'te atomun parçalanmasının ardından bilim insanları, sanayiciler ve siyasetçiler için önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Nükleer enerjiye ilişkin çalışmalar önce askeri ve savunma amaçlı başlamış, sonrasında ticari olarak devam etmiştir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2023). Nükleer enerji santralleri, fosil kökenli kaynaklar yerine bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. 1970'li yıllarda yaşanan petrol kriziyle birlikte nükleer enerji talebinde artış olmuştur.

Dünya genelinde 31 ülkede 410 nükleer reaktör işletmede olup, 17 ülkede 57 nükleer reaktör ise inşa halindedir. Nükleer santrallerde üretilen elektrik dünya elektrik arzının %10'una tekabül etmektedir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2023).

Nükleer santrallerde yakıt olarak Uranyum kullanılmaktadır. Uranyum yakıtı, yenilenebilir olmamakla birlikte atıkları çevre için ciddi riskler taşımaktadır. 350 GigaWatt kurulu kapasiteye sahip nükleer enerji santralleri yılda yaklaşık olarak 10 ton nükleer atık üretir. Dünyada nükleer atıklar toplamda 250 bin tonu aşmıştır. Nükleer santrallerin olduğu ülkelerde kullanılmış yakıtın depolanması sorunu baş göstermektedir. Nükleer atık sorununa çözüm bulunmaması halinde bazı santrallerin sırf bu sebepten kapatılması söz konusu olabilecektir (Saygın, 2004: 35).

2050 yılına kadar fosil kaynaklı enerjinin sadece %10'unun nükleer enerji santrallerinden karşılanması durumunda, yaklaşık 1000 yeni nükleer santralin kurulması gerekecektir. Ancak, bu santrallerin kurulumu mümkün olsa da inşa süreci ve enerji üretimi onlarca yıl sürecektir. Ayrıca, bu kadar çok santralin kurulmasıyla birlikte Uranyum rezervlerinin tükenmesi beklenmektedir. Bir diğer sorun ise nükleer santrallerin işletme ömrü sona erdiğinde sökölme işlemlerinin diğer enerji kaynaklarına kıyasla çok daha maliyetli olmasıdır (Kum, 2009: 209).

Nükleer santrallerde fosil yakıtlı santrallerde olduğu gibi sera gazının ortaya çıkması ve yayılması söz konusu değildir. Nükleer santrallerin riski az olmakla birlikte nükleer bir kaza sonucu yoğun ve kısa sürede yayılan radyasyon öldürücü olmaktadır (Şahin, 1989: 301). Bu sebeple, nükleer tehlikeler hem insanlar hem de çevre için güvenlik tehdidi oluşturduğundan çevresel güvenlik riskine yol açar. Bu kapsamda nükleer enerji reaktörleri çevresel güvenlik açısından ciddi tehlikeler arz etmektedir (Türk, 2008: 68-69). 1986'daki Çernobil Nükleer Kazası ve 2011'de Fukuşima Nükleer Santral Kazası sonrasında, nükleer enerji santrallerinin çevreye ve insana verdiği zararların boyutları çok daha fazla görünür hale gelmiştir (Yılmaz, 2020: 119). Çernobil'de meydana gelen nükleer kaza sebebiyle yayılan radyasyon kazanın yaşandığı ülkeyi, Türkiye'yi ve 15 Avrupa ülkesini etkilemiştir. Kaza çevre üzerinde büyük hasarlar meydana getirmiş ve birçok insan başka bölgeye göç etmek zorunda kalmıştır. Fukuşima'da meydana gelen nükleer kaza sebebiyle radyasyon sızıntısına bağlı olarak santralin etrafındaki 20 km çapındaki alanda yaklaşık 200 kişi tahliye edilmiştir. Ayrıca, santralde çalışan işçiler yoğun radyasyona maruz kalmışlardır (Ergün ve Atalay Polat, 2012: 39).

Kömür, petrol ve doğal gaz ticari değer kazandıkça politik çatışmaların temel kaynağı haline gelmiştir. Bazı olaylarda enerji politikaları o kadar gizlenmiştir ki, gerçek sebeplere ulaşmak zorlaşmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları başta kömür ve petrol olmak üzere enerji kaynakları ile ilişkilidir. Ayrıca yerel çatışmalar, diplomatik baskılar, milliyetçi ayrılıkçı hareketler ve terör olayları genellikle enerji üretim bölgelerinde veya enerji nakil hatlarının yakınlarında meydana gelmiştir. Bu durum, enerji nakil hatlarına sahip ülkelerin dış baskılara ve müdahalelere daha açık olabileceğine işaret etmektedir. Enerji kaynaklarındaki yoğun rekabet, yetersizlik ve tükenen fosil yakıtlara alternatifin hızlı bir şekilde geliştirilip yaygınlaştırılmaması birçok ülkeyi derinden etkilemektedir (Olçar, 2010: 121-122).

Fosil yakıtlı enerji kaynaklarından dolayı ortaya çıkan sorunlar bu kaynakların dünya üzerinde adil olmayan dağılımı, olumsuz jeopolitik gelişmeler ve kaynakların aranması, işletilmesi, enerjinin tüketiciye ulaştırılması için yapılan büyük yatırımlarla ilgilidir. Dünyada üretilebilir durumda olan petrol rezervlerinin %62'si Orta Doğu coğrafyasındadır. Doğal gaz rezervleri ise başta Rusya Federasyonu olmak üzere eski Sovyetler Birliği coğrafyasında toplanmıştır. Bu iki bölgenin üretilebilir gaz rezervleri, dünya gaz rezervleri toplamının %72'sine tekabül etmektedir (Pamir, 2005: 61-62).

Enerji kaynaklarının bulunduğu coğrafyalar, bu kaynakların stratejik önemi nedeniyle sıklıkla uluslararası ve yerel çatışmaların odağı olur. Bu çatışmalar, enerji arz güvenliğini tehdit ederken, aynı zamanda çevreye de ciddi zararlar verebilmektedir. Örneğin, savaşlar veya çatışmalar sırasında çevreye verilen zararlar ekosistemlerin yok olmasına, hava ve su kirliliğinin artmasına, yerinden edilmelere yol açabilmektedir. Enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerdeki çatışmalar, çevresel felaketlere yol açabilir ve uzun vadeli sürdürülebilirlik için ciddi tehditler oluşturur.

Bu bağlamda, çatışmalar ve belirsizlikler enerji sektörü için olumsuz bir ortam oluşturmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Orta Doğu'daki istikrarsızlık, enerji piyasalarında ve fiyatlarında daha fazla dalgalanmalara neden olabilir. Bu durum, fosil yakıt temelli enerjinin zayıf noktalarını bir kez daha gözler önüne sererken, daha sürdürülebilir bir enerji sistemine geçişin enerji güvenliği ve emisyonlar açısından sunduğu avantajları da vurgulamaktadır (International Energy Agency, 2023: 23).

3.2. Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı ve Çevresel Güvenlik

İlk petrol şokunun üzerinden elli yıl geçtikten sonra, dünya enerji güvensizliğini çözmeye yönelik kalıcı çözümler geliştirmiştir ve bu çözümler, aynı zamanda iklim kriziyle mücadeleye de katkı sağlayabilir. Elli yıl önceki petrol şoku, enerji verimliliği ve düşük emisyonlu enerji politikalarını devreye sokmuştu, o dönemde bu alanda hidroelektrik ve nükleer enerji ön plandaydı. Günümüzün enerji karar alıcıları, yine jeopolitik gerginlikler ve enerji şokları riskiyle karşı karşıya, ancak ellerinde çok daha geniş bir temiz teknoloji yelpazesi ve bu teknolojilerin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlama konusunda birikmiş geniş bir politika deneyimi bulunuyor (International Energy Agency, 2023: 22). Önemli olan yenilenebilir enerji teknolojilerini hızlı bir şekilde yaygınlaştırarak sürdürülebilir enerji güvenliğinin önündeki engelleri kaldırabilmektir.

Bununla birlikte hidrolik, rüzgâr, jeotermal, biyokütle, güneş gibi yenilenebilir enerji kaynakları fosil yakıtlara göre pahalıdır. Bu bağlamda, yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaşabilmesi üç etkene bağlıdır. Bu etkenler kaynakların varlığı ve yoğunluk derecesi, her bir kaynak için uygun teknolojinin geliştirilmesi ve bu kaynakların kullanımı için hükümet tarafından uygulanacak piyasa kurallarıdır (Pamir, 2005: 59).

Yenilenebilir enerji kaynaklarının başında hidroelektrik gelir. Hidrolojik enerji barajlardaki su gücünden elde edilmektedir. Bu enerjinin temiz, güvenli, ucuz ve yenilenebilir olduğu kabul edilmektedir. Ancak büyük hidroelektrik santrallerinin ekolojik ve sosyal etkileri var ve olumsuz dışsallıklarının olduğu kabul edilmektedir (Uğurlu, 2006: 151).

Büyük baraj projelerinin ekolojik ve sosyal etkilerine dair bir örnek, Hindistan'da Narmada Nehri üzerindeki Sardar Sarovar Barajı'dır¹. Bu proje nedeniyle verimli tarım arazileri sular altında kalırken, akarsuyun yatağındaki değişiklikler su kalitesini bozmakta ve ekosistem üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bu durum doğal yaşamı tehdit eden bir ekolojik yıkıma sebep olur. Ayrıca baraj inşaatı tamamlandığında yerli halk göç etmek zorunda kalır. Göç eden toplulukların ekonomik faaliyetleri değişir, çünkü yeni yerleşim alanlarında önceki iş kollarını sürdürmek genellikle mümkün olmaz. Özellikle balıkçılıkla geçinen aileler için yaşam biçimi köklü bir şekilde dönüşür. İnsanlar, yüzyıllardır yaşadıkları topraklarda kazandıkları deneyimler ve yaşam pratikleriyle bağlarını kaybeder (Atvur, 2014: 284-285). Bu baraj projesi; Hindistan'ın hidroelektrik kapasitesine ve sulama altyapısına katkı sağlamış olsa da yerinden edilme, halkın sosyal yapısında değişiklik ve çevresel tahribat gibi olumsuzluklara da yol açmıştır.

Bununla birlikte hidrolik enerji üretim yönetimiyle ilgili olarak ulusal ve uluslararası düzeydeki çeşitli yerel ve bölgesel deneyimler, mevcut altyapıya entegre edilen hidrolik santrallerle enerji geri kazanımını cazip bir seçenek haline getirmiştir. Küçük hidroelektrik santralleri, ulusal enerji sistemine doğrudan büyük katkı sağlamasa da tüketicilerin elektrik talebini azaltma açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür santrallerin mevcut altyapıya entegre edilebilmesi büyük arazi kullanımını azaltırken, hidrolojik dalgalanmalardan etkilenmeden enerji üretim maliyetlerini düşürerek ve su sektörlerine bağlı çevresel etkileri azaltarak yeşil enerji üretimi için bir fırsat sunmaktadır (Özel Akdemir ve Akdemir, 2024: 1567).

Rüzgâr, güneşin doğuşu ve batışı arasında yeryüzündeki değişik yüzeylerin ısınma ve soğuma farklarından dolayı oluşur. Hareket halindeki havanın kinetik enerjisi rüzgâr enerjisi olarak adlandırılır. Rüzgâr enerjisi temiz, çevreye uygun ve yenilenebilir bir kaynaktır. Rüzgâr enerjisi çevresel değişikliklerden az etkilenen ve yakıt ihtiyacı olmayan bir kaynak olduğu için

¹ Bu baraj, Gujarat Eyaletinde Narmada Nehri üzerinde yer alan büyük bir hidroelektrik ve sulama projesidir. Barajın yapımına 1987 yılında başlanmış, 2017'de barajın ana yapısı tamamlanmıştır. Barajın yüksekliği 163 metre olup, baraj 1,2 milyon metreküplük su depolama kapasitesine sahiptir. Proje, Hindistan'ın batı bölgesinde, özellikle Gujarat ve Maharashtra eyaletlerinde büyük tarım arazilerini sulamaktadır. Ayrıca, Rajasthan eyaletinde de su teminini destekler.

önem arz etmektedir. Bu enerji kaynağının yapım teknolojisi hızlı bir şekilde gelişmektedir (Atabek Yiğit, 2009: 187-188).

Rüzgâr gücü, yenilenebilir enerji sektöründe en büyük paya sahiptir. Bu sektörde 2008 yılında yatırım miktarı 51,4 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece ilk kez yenilenebilir enerjiden birisi tek başına 50 milyar doların üzerine çıkmıştır. ABD'nin 2008 yılında elektrik kapasitesi yatırımlarının %40'dan fazlası rüzgâr enerjisinden oluşmaktadır. ABD'nin bu alandaki yatırımları lider konumundaki Almanya'yı geçmiştir. Rüzgâr gücü endüstrisinde ve rüzgâr tribünlerinin yapımında Çin, Türkiye ve Mısır gibi ülkelerde de gelişmeler vardır (Kum, 2009: 216).

Jeotermal enerji yağmur, kar, deniz ve magmatik suların yeraltındaki çatlaklı kayaç kütlelerini beslenmesi ile oluşan jeotermal rezervuarlar sayesinde oluşmaktadır. Bu enerji elektrik üretimi, ısınma, endüstriyel kullanım ve kaplıca gibi çeşitli alanlarda kullanılmaktadır (Atabek Yiğit, 2009: 188).

Jeotermal enerji üretiminde çevresel açıdan göz önünde bulundurulması gereken etkiler vardır. Bu etkilerin başında toprak ve su kirliliği ile susuzlaşma gelmektedir. Jeotermal enerji elde etmek için kullanılan sular, yeraltı sularının sürekli çevrimini bozmakta, mineraller çözülerek su kirlenmekte, bu suyun kullanılmasıyla toprak da kirlenmekte ve tuzlanmaktadır. Bununla birlikte suların tüketilmesiyle yeraltı su tabakası çekilir ve yüzeyin su tutuma kapasitesi olumsuz etkilenir. Böylece su tabakası daha derinlere inmektedir (Uğurlu, 2006: 172).

Biyolojik kökenli materyaller, insanlık tarihi boyunca enerji üretiminde kullanılan yenilenebilir kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu kaynaklar arasında özellikle orman ekosistemlerinde bulunan odunsu materyaller en önemli rolü oynamaktadır. Ağaç gövdelerinden elde edilen tomruğun yanı sıra, gövde parçaları, kabuk, kök, dal ve yapraklar da enerji üretiminde kullanılmakta ve günümüzde büyük bir öneme sahiptir (Karayılmazlar vd., 2011: 64).

Biyokütle enerjisinin sürdürülebilirlik, yerel kaynaklardan sağlanabilirlik ve çevreye zararsız olma gibi birçok avantajı bulunmaktadır. Ayrıca biyokütle enerjisi, çevre dostu ve sürdürülebilir enerji üretimini ve gelişimini amaçlayan ülkeler için önemli bir hedef teşkil etmektedir (Jorjani vd., 2021: 1235). Biyokütle enerjisi, sera gazı emisyonlarını düşürmeye yardımcı olan ve iklim değişikliğinin hızını azaltan bir enerji kaynağıdır (Karayılmazlar vd., 2011: 66).

Yenilenebilir enerji kaynaklarından birisi de güneş enerjisidir. Güneş pili panelleri güneşten alınan ısıyı enerjiye dönüştürmektedir. Eğer bundan etkin bir şekilde yararlanabilseydik enerji sorunumuzu çözebilirdik. Dünyanın bir saatte güneşten aldığı enerji dünya nüfusunun bir yılda tüketeceğinden daha fazladır. Bu bağlamda, güneş panelleri temiz, sağlam ve ucuz bir güç depolamanın basit ve pratik bir yoludur. Güneş panelleri güneş ışığına maruz bırakıldığında piller şarj edilmekte ve elektrik depolamaktadırlar. Dünyanın yoksul toplumların çoğu güneşli bölgelerde yaşar. Bu sebeple güneş panellerinin Güney Asya, Sahra

Altı Afrika ve tropik Amerika'da önemli olmasının nedeni de zaten budur (MacGregor, 2017: 655-656).

Güneş ışınlarından yararlanarak enerji elde etmek için geliştirilen santraller henüz ekonomik açıdan yüksek maliyetlidir. Güneş santrallerinin diğer bir dezavantaj ise insanların elektrik harcadığı akşam ve gece saatlerinde enerji kaynağından yararlanılamamasıdır. Güneş enerjisinden daha çok ev ve otel gibi mekânlarda sıcak su elde etmek için yararlanır (Kadioğlu ve Tellioglu, 1996: 58).

Yenilenebilir enerji kaynakları, çevre üzerinde fosil yakıtlara kıyasla daha az olumsuz etki yaparak sürdürülebilir bir enerji üretimi sağlar. Örneğin, hidroelektrik enerji temiz ve güvenli bir kaynak olarak kabul edilse de büyük baraj projeleri ekolojik ve sosyal anlamda olumsuz etkileri olabilmektedir. Rüzgâr enerjisi, çevreye zarar vermeyen ve hızla gelişen bir teknolojidir, ancak bu kaynağın üretimi bazı bölgelerde görsel ve gürültü kirliliğine neden olabilmektedir. Jeotermal enerji ise, yeraltı su döngülerini bozarak toprak ve su kirliliği gibi çevresel sorunlara yol açabilir. Biyokütle enerjisi ise çevre dostu bir seçenek olmakla birlikte, sürdürülebilir yönetim gerektirir ve orman ekosistemlerine zarar verebilecek şekilde aşırı kullanımı engellenmelidir. Güneş enerjisi, potansiyel olarak çok büyük bir kaynak sunar, ancak yüksek maliyetler ve gece saatlerinde verimsizlik gibi zorlukları bulunur. Tüm bu yenilenebilir kaynaklar çevresel güvenlik için önemli fırsatlar sunarken, doğru yönetilmesi ve olumsuz etkilerinin azaltılması gerekmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Enerji, yaşamın her alanında temel bir ihtiyaçtır ve gündelik hayatın sürdürülebilmesi için vazgeçilmezdir. Bunun için enerji kaynaklarının güvenliği ve sürdürülebilirliği büyük önem taşımaktadır. Fosil yakıtların yoğun kullanımı, çevre üzerinde ciddi baskılar oluşturarak çevresel güvenliği tehdit etmektedir. Bu kaynakların keşfi, çıkarılması, taşınması ve kullanılması, atmosferdeki karbon salımını artırarak küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi sorunlara yol açmakta ve çevresel güvenlik riskine neden olmaktadır. Ayrıca, enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerdeki çatışmalar ve savaşlar, çevresel güvenlik riskini daha da derinleştirmektedir. Günümüzde enerjinin büyük bir kısmı fosil yakıtlardan karşılanmakta, bu da çevresel riskleri artırmaktadır. Bu bağlamda, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek, çevresel güvenliği sağlamak ve fosil yakıtlara bağımlılığı azaltmak önem arz eder. Yenilenebilir enerji kaynakları çevre üzerindeki baskıyı minimize ederken, güvenlik risklerini de önemli ölçüde azaltmaktadır. Ancak bu kaynakların daha yaygın kullanımı teknoloji gerektirdiği ve pahalı olduğu için enerji talebinin yalnızca bir kısmını karşılayabilmektedir. Bu çerçevede enerji kaynaklı çevresel güvenlik riskini azaltmak ve sürdürülebilir bir gelecek sağlamak için yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Atabek Yiğit, E. (2009). "Enerji ve Çevre", Eğitim Fakülteleri için Genel Çevre Bilimi, Vahdettin Sevinç (ed.), Ankara: Maya Akademi Yayınevi, ss. 172-190.

- Atvur, S. (2014). “Baraj Politikalarına Karşı Toplumsal Tepkiler: Hindistan ve Türkiye’deki Toplumsal Hareketlerin Karşılaştırılması”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(1), 281-298.
- Brauch, H. G. (2008). “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 1-47.
- Demir, A. (1993). “Enerji ve Çevre İlişkisi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 48(1), 35-46.
- Dikmen, A. Ç. (2004). “Enerji ve Çevre Ekseninde Ulusal Güvenlik”, ss. 31-32. https://api.maden.org.tr/uploads/portal/resimler/ekler/43de7cf7ba769c7_ek.pdf, (Erişim tarihi: 3.12.2024)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (2023). “Enerji, Nükleer Enerji”, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-nukleer-enerji> (Erişim tarihi: 26.12.2024)
- Ergün, S., & Polat, M. A. (2012). “Nükleer Enerji ve Türkiye’ye Yansımaları”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 35-58.
- Graeger, N. (1996). “Environmental Security”, *Journal of Peace Research*, 33(1), 109-116.
- International Energy Agency, (2023). “World Energy Outlook 2023”, <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023>, (Erişim tarihi: 30.12.2024)
- Jorjani, S., Yıldırım, H. T. & Rezaeina, S. (2021). “Comparison of Iran and Turkey in Terms of Biomass Energy Use”, *Kent Akademisi*, 14(4), 1235-1250.
- Kadıoğlu, S. & Tellioglu, Z. (1996). “Enerji Kaynaklarının Kullanımı ve Çevreye Etkileri”, *TMMOB 1. Enerji Sempozyumu*, 55-67, Ankara.
- Karataşlı, M., Özer, T., & Varinlioğlu, A. (2016). Enerji ve Çevre, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 8(30), 103-124.
- Karayılmazlar, S., Saraçoğlu, N., Çabuk, Y. & Kurt, R., (2011). “Biyokütlenin Türkiye’de Enerji Üretiminde Değerlendirilmesi”, *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 13(19), 63-75.
- Kaypak, Ş. (2012). “Güvenlikte Yeni Bir Boyut; Çevresel Güvenlik”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, 1-22.
- Kum, H. (2009). “Yenilenebilir Enerji Kaynakları: Dünya Piyasalarındaki Son Gelişmeler ve Politikalar”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33, 207-223.
- MacGregor, N. (2017), 100 Objede Dünya Tarihi, Gamze Bulut (Çev.), İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Nayak, S., Das, M., Pradhan, B. & Kundu, N. S. (2020). “Environmental Impacts of Fossil Fuels”, *Sustainable Energy and Environment: An Earth System Approach*, Kanada: Apple Academic Press, 245-270.

- Olçar, K. (2010). “Uluslararası Çatışmaların Enerji Politik Analizi”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(11), 93-127.
- Önder, İ. (2001). “Yeni Dünya Düzeni ve Enerji Politikaları”, TMMBO III: Enerji Sempozyumu Bildirileri, 57-62, Ankara.
- Özel Akdemir, Ü. & Akdemir, A. (2024). “Sürdürülebilir Kalkınma için Mevcut Hidrolik Altyapılardan Enerji Geri Kazanımına Genel Bir Bakış”, *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 14(3), 1552-1570.
- Pamir, N. (2005). “Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Aralık Sayısı, 57-73.
- Saygın, H. (2004). “Sürdürülebilir Gelişme Gündeminde Nükleer Enerjinin Sorunları”, *Elektrik Mühendisliği Dergisi*, 423, 32-40.
- Şahin, A. (1989). “Enerji Üretiminde Nükleer Enerji Alternatifi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4), 103-124.
- Şengül, M. (2007). “Çevresel Güvenlik ya da Neoliberalizmin Güvenliği Adına Ekolojik Kriz”, Ş. Aksoy vd. (yay. haz.), *Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayını, ss. 500-506.
- Türk, S. M. (2008). “Marmara Denizi’nde Çevresel Güvenlik”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Uğurlu, Ö. (2006). “Türkiye’de Çevresel Güvenlik Bağlamında Sürdürülebilir Enerji Politikaları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Yılmaz, M. (2020). Çevresel Güvenlik Bağlamında Nükleer Enerji Politikaları, *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 119-130.
- Zurlini, G. & Müller, F. (2008). Environmental Security. In Sven Erik Jørgensen and Brian D. Fath (Editor-in-Chief), *Systems Ecology*. Vol. [2] of *Encyclopedia of Ecology*, 5 vols. pp. [1350-1356] Oxford: Elsevier.

ENERJİ DEPOLAMA SİSTEMLERİNİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDEKİ ÖNEMİ

Dr. Öğr. Üyesi, Fatma Didem TUNÇEZ¹, Lisansüstü (Öğrenci), Ramazan IŞIK²,

¹ KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, didem.tuncez@karatay.edu.tr -

0000-0003-2841-6780

² KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 241300218@ogrenci.karatay.edu.tr

-0009-0009-3786-0323

ÖZET

Küresel ölçekte hissedilen iklim değişikliği, artan sıcaklıklar, deniz seviyelerindeki yükselme, hava olaylarının şiddetlenmesi ve çevresel bozulmalarla kendini göstermektedir. Bu olumsuzlukların temelinde, enerji sektörü başta olmak üzere insan kaynaklı karbon emisyonları yer almaktadır. Fosil yakıt kullanımına dayalı enerji üretimi, karbon salınımının en büyük kaynaklarından biridir. Bu durum, sürdürülebilir enerji çözümleri geliştirme gerekliliğini artırmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş, iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir adım olarak öne çıksa da bu kaynakların sürekliliği sınırlıdır. Örneğin, güneş ve rüzgar enerjisinin üretimi doğrudan çevresel koşullara bağlıdır. Bu noktada enerji depolama sistemleri (EDS) kritik bir rol üstlenmektedir. Yenilenebilir kaynaklardan elde edilen fazla enerjiyi depolayarak enerji arz ve talep dengesini sağlayan EDS'ler, şebekelerdeki dalgalanmaları önlemekte ve karbon emisyonlarını azaltarak fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmaktadır. İklim değişikliği ile mücadelede yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş, kritik bir adım olarak öne çıkmaktadır. Ancak güneş ve rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının sürekliliği sınırlı olduğundan, bu kaynakların verimli bir şekilde kullanılabilmesi için enerji depolama sistemleri (EDS) büyük önem kazanmıştır. EDS'ler, yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen fazla enerjiyi depolayarak enerji arz-talep dengesini sağlamaktadır. Aynı zamanda şebekelerdeki dalgalanmaları azaltarak enerji güvenliğine katkıda bulunmakta ve fosil yakıt kullanımını sınırlandırarak karbon emisyonlarını düşürmektedir. Enerji depolama sistemleri, teknolojik çeşitliliğiyle dikkat çekmektedir. Mekanik depolama yöntemleri arasında pompalı hidroelektrik ve sıkıştırılmış hava depolama bulunurken, elektrokimyasal depolama alanında lityum iyon bataryalar yaygın olarak kullanılmaktadır. Lityum iyon bataryalar, yüksek enerji yoğunluğu ve uzun ömür avantajları sunarken, üretim süreçlerinin çevresel etkileri ve maliyetleri tartışma konusudur. Bu çalışma, enerji depolama sistemlerinin iklim değişikliği ile mücadelede sunduğu avantajları detaylı bir şekilde ele almaktadır. Ayrıca, farklı depolama teknolojilerinin çevresel ve ekonomik etkileri incelenmiştir. Sonuç olarak, EDS'ler, yenilenebilir enerji kaynaklarının entegrasyonunu kolaylaştırarak düşük karbonlu bir enerji geleceği oluşturmak için stratejik bir role sahiptir. Bu sistemlerin yaygınlaşması, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel iyileşme için büyük bir fırsat sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enerji depolama, iklim değişikliği, yenilenebilir enerji, karbon emisyonu azaltımı

ABSTRACT

Global climate change is manifested through rising temperatures, rising sea levels, intensified weather events, and environmental degradation. At the core of these issues are anthropogenic

carbon emissions, particularly from the energy sector. Fossil fuel-based energy production is one of the largest sources of carbon emissions. This necessitates the development of sustainable energy solutions. While the transition to renewable energy sources is a significant step in combating climate change, these sources are not continuous. For instance, solar and wind energy production is directly dependent on environmental conditions. At this juncture, energy storage systems (ESS) play a critical role. By storing excess energy generated from renewable sources, ESS help maintain the balance between energy supply and demand, prevent grid fluctuations, and reduce carbon emissions, thereby decreasing reliance on fossil fuels. Transitioning to renewable energy sources is a pivotal step in combating climate change. However, given the intermittent nature of renewables like solar and wind, ESS have become increasingly essential for their efficient utilization. ESS ensure energy supply-demand equilibrium by storing surplus energy from renewables. Moreover, they mitigate grid fluctuations, contribute to energy security, and reduce fossil fuel usage, leading to decreased carbon emissions. Energy storage systems are notable for their technological diversity. Mechanical storage methods include pumped hydroelectric and compressed air storage, while lithium-ion batteries are widely used in electrochemical storage. Lithium-ion batteries offer high energy density and long lifespan advantages, yet their production processes pose environmental and cost concerns. This study thoroughly examines the advantages of ESS in combating climate change and explores the environmental and economic impacts of various storage technologies. In conclusion, ESS play a strategic role in facilitating the integration of renewable energy sources and establishing a low-carbon energy future. Their widespread adoption offers significant opportunities for sustainable development and environmental improvement.

Keywords: Energy storage, climate change, renewable energy, carbon emission reduction

GİRİŞ

İklim değişikliği, insan faaliyetlerinden kaynaklanan karbon emisyonları nedeniyle atmosfere salınan sera gazlarının artması sonucunda ortaya çıkmış ve son yüzyılda etkisini hızla artıran bir çevre sorunu olarak tanımlanmaktadır. Bu değişim, dünya çapında çevresel, ekonomik ve sosyal sorunlara yol açarak sürdürülebilir bir yaşam için fosil yakıtların yerine yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişin gerekliliğini ortaya koymuştur. Güneş, rüzgar, hidroelektrik ve biyokütle gibi yenilenebilir enerji kaynakları, karbon emisyonlarının azaltılmasında önemli katkılar sağlasa da süreksizlik sorunları, bu enerji kaynaklarının güvenilir bir enerji arzı oluşturmasında kısıtlayıcı bir etki yaratmaktadır.

Günümüzün en kritik sorunlarından biri olan iklim değişikliği, sera gazı emisyonlarının azaltılmasını ve enerji sistemlerinin dönüştürülmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, enerji depolama sistemleri, yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin kullanımını artırarak ve enerji arzında süreklilik sağlayarak önemli bir rol oynamaktadır. Enerji depolama teknolojileri, güneş ve rüzgar gibi değişken enerji kaynaklarının entegre edilmesine olanak tanıyarak karbon ayak izini azaltmada kilit bir unsur olarak görülmektedir (Denholm & Hand, 2011).

Enerji depolama sistemleri, bu sorunun üstesinden gelmede kilit bir rol üstlenmektedir. Üretilen enerjiyi depolayarak talep anında kullanılmasını sağlayan EDS, enerji üretimindeki dalgalanmaları dengeleyerek güvenilir bir enerji altyapısı oluşturulmasına katkıda bulunur. Özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde yaygınlaştırılması ve fosil

yakıt kullanımının azalması için enerji depolama sistemleri, iklim değişikliğiyle mücadelede vazgeçilmezdir. Bu çalışmada enerji depolama sistemlerinin iklim değişikliği üzerindeki etkileri detaylandırılarak, sürdürülebilir enerji altyapılarının inşasında bu sistemlerin rolü incelenmiştir.

Bu bağlamda enerji depolama sistemleri, yenilenebilir enerji kaynaklarının verimliliğini artırma ve enerji arz-talep dengesini koruma noktasında kritik bir rol üstlenmektedir. Güneş ve rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynakları, çevresel etkileri düşük olmakla birlikte doğaları gereği süresizdir. Bu süresizlik, enerji üretiminde dalgalanmalara ve şebeke kararlılığı sorunlarına yol açabilir. Bu nedenle, yenilenebilir enerjinin kesintisiz bir şekilde kullanılabilmesi için enerji depolama sistemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması önem kazanmaktadır. Enerji depolama, fazla üretilen enerjiyi toplama ve ihtiyaç anında bu enerjiyi kullanma imkanı sağlayarak sistemin esnekliğini ve güvenilirliğini artırır.

Enerji depolama teknolojilerinin iklim değişikliğiyle mücadeledeki rolü, aynı zamanda enerji güvenliğine katkı sağlamasıyla da kendini göstermektedir. Enerji güvenliği, bir ülkenin enerji ihtiyaçlarını dışa bağımlılığı en aza indirerek karşılayabilme yeteneğini ifade eder. Depolama sistemleri, enerji kesintilerinin önlenmesine ve yerel enerji kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasına olanak tanır. Özellikle fosil yakıt rezervlerinin tükenmeye başlaması, ülkeleri enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye zorlamakta; enerji depolama sistemlerinin devreye alınması ise hem enerjiyi verimli kullanarak hem de yenilenebilir enerji kaynaklarına olan geçişi hızlandırarak bu sürece katkı sağlamaktadır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Enerji depolama sistemleri, iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir role sahip olup, son yıllarda bu alanda birçok akademik çalışma ve politika önerisi gündeme gelmiştir. Bu çalışmalar, enerji depolama teknolojilerinin çeşitlerini, faydalarını ve iklim politikalarındaki yerini detaylandırmaktadır.

Enerji depolama sistemleri, genel olarak iki ana kategoriye ayrılmaktadır: mekanik ve elektrokimyasal sistemler. Mekanik sistemler arasında pompalı hidroelektrik depolama, kompresyonlu hava enerjisi depolama ve yerçekimi enerjisi depolama yer alırken; elektrokimyasal sistemler, lityum iyon, kurşun-asit ve katı hal bataryalarını kapsamaktadır (Chen et al., 2009). Özellikle lityum iyon bataryalar, yüksek enerji yoğunluğu ve düşük maliyeti nedeniyle elektrikli araçlardan yenilenebilir enerji sistemlerine kadar birçok alanda kullanılmaktadır. Ancak bu teknolojilerin çevresel etkileri, geri dönüşüm ve hammadde kaynakları açısından eleştirilere de maruz kalmaktadır (Dunn et al., 2011).

Yenilenebilir enerji kaynaklarının doğası gereği kesintili olması, enerji depolama sistemlerini zorunlu kılmaktadır. Güneş enerjisi yalnızca gündüz saatlerinde, rüzgar enerjisi ise uygun rüzgar koşullarında üretilebilmektedir. Park ve Lee (2023), yaptıkları çalışmada enerji depolama sistemlerinin, yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen elektriğin %30'a varan oranlarda daha verimli kullanılmasını sağladığını göstermiştir.

Batarya teknolojilerindeki gelişmeler, enerji depolama sistemlerinin yaygınlaşmasında önemli rol oynamaktadır. (Chen ve ark. (2022)) tarafından yapılan araştırmada, lityum-iyon bataryaların maliyetlerinin son on yılda %85 oranında düştüğü ve enerji yoğunluğunun iki

katına çıktığı belirtilmiştir. Bu gelişmeler, enerji depolama sistemlerinin ekonomik fizibilitesini önemli ölçüde artırmıştır.

Enerji depolama sistemleri, şebeke stabilitesi açısından da kritik öneme sahiptir. (Thompson ve Brown (2023)), bu sistemlerin şebeke güvenilirliğini %40 oranında artırdığını ve yenilenebilir enerji entegrasyonunu kolaylaştırdığını ortaya koymuştur. Ayrıca, enerji depolama sistemleri sayesinde pik talep dönemlerinde fosil yakıtlı santrallerin devreye girme ihtiyacı azalmakta, bu da karbon emisyonlarının düşürülmesine katkı sağlamaktadır.

İklim değişikliği ile mücadelede uluslararası işbirliği büyük önem taşımaktadır. (Anderson ve Smith (2023)), Paris İklim Anlaşması hedeflerine ulaşılmasında enerji depolama sistemlerinin rolünü incelemiş ve 2030 yılına kadar küresel depolama kapasitesinin en az üç katına çıkması gerektiğini vurgulamıştır.

Yapılan ekonomik analizler, enerji depolama sistemlerinin maliyet etkinliğini ortaya koymaktadır. (Zhang ve Wang (2024)), bu sistemlerin kurulum maliyetlerinin 5-8 yıl içinde kendini amorti edebildiğini ve uzun vadede önemli ekonomik faydalar sağladığını belirtmiştir. Ayrıca, enerji depolama sistemleri sayesinde elektrik fiyatlarındaki dalgalanmaların azaldığı ve enerji arz güvenliğinin arttığı gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, enerji depolama sistemleri, iklim değişikliği ile mücadelede vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir. Bu sistemlerin yaygınlaşması, yenilenebilir enerji kaynaklarının daha etkin kullanılmasını sağlayarak karbon emisyonlarının azaltılmasına katkıda bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve maliyet düşüşleri ile birlikte, enerji depolama sistemlerinin önemi gelecekte daha da artacaktır.

İklim değişikliği ile mücadelede enerji depolama sistemlerinin sağladığı en büyük avantaj, yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen fazladan enerjinin depolanarak ihtiyaç duyulduğunda kullanılabilmesidir. Bu durum, enerji arzını artırarak sera gazı emisyonlarını azaltmaya yardımcı olur (Luo et al., 2015). Araştırmalar, enerji depolama sistemlerinin yenilenebilir enerji sistemlerinin kararlılığını artırarak şebeke güvenliğini sağladığını göstermektedir (Murray & Maniloff, 2020). Ayrıca, enerji depolama teknolojilerinin entegrasyonu, sistemlerin daha esnek hale gelmesine ve talep artışlarına daha hızlı cevap vermesine olanak tanımaktadır.

Enerji depolama sistemlerinin uygulanması ve yaygınlaşması, aynı zamanda hükümetlerin enerji politikalarıyla doğrudan ilişkilidir. Hükümetler, enerji depolama sistemlerine yönelik teşvikler sunarak ve uygun yasal çerçeveler oluşturarak bu teknolojilerin gelişimini desteklemektedir (Zakeri & Syri, 2015). Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın (IRENA) raporları, enerji depolama sistemlerinin dünya genelinde artan enerji talebine cevap verme kapasitesinin, yenilenebilir enerji yatırımlarının artışıyla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (IRENA, 2019).

Öte yandan, enerji depolama sistemlerinin ekonomik faydaları da önemli bir araştırma alanıdır. Enerji depolamanın, enerji fiyatlarının dalgalanmasını önleyerek ve enerji verimliliğini artırarak hem bireysel hem de endüstriyel düzeyde maliyetleri düşürebileceği öne sürülmektedir (Baddour & Veziroglu, 2016). Ekonomik analizler, enerji depolama sistemlerinin yaşam döngüsü maliyetinin, geleneksel enerji kaynaklarıyla kıyaslandığında uzun vadede daha avantajlı olduğunu göstermektedir.

Mekanik Enerji Depolama Sistemleri

- 1. Pompaj Hidroelektrik Depolama (PHES):** Bu sistem, enerji depolamak için suyun potansiyel enerjisini kullanır. İki su rezervuarı arasında su pompalama ve serbest bırakma işlemi ile çalışır. Elektrik talebinin düşük olduğu zamanlarda, fazla enerji kullanılarak su yukarıdaki rezervuara pompalanır. Talep arttığında, su serbest bırakılarak türbinler üzerinden geçer ve elektrik üretilir. PHES, büyük ölçekli enerji depolama imkanı sunarak, şebeke dengesizliğini gidermeye yardımcı olur.
- 2. Kompresyonlu Hava Enerjisi Depolama (CAES):** Bu sistem, fazla elektriği kullanarak havayı sıkıştırır ve yeraltı boşluklarında depolar. Enerji ihtiyacı duyulduğunda, sıkıştırılmış hava serbest bırakılarak türbinleri döndürür ve elektrik üretilir. CAES, geniş ölçekli enerji depolama kapasitesiyle öne çıkarken, verimliliği ve maliyetleri üzerinde yapılan çalışmalar devam etmektedir.

Elektrokimyasal Enerji Depolama Sistemleri

- 1. Lityum İyon Bataryalar:** Lityum iyon bataryalar, günümüzde en yaygın kullanılan elektrokimyasal enerji depolama teknolojisidir. Yüksek enerji yoğunluğu, uzun ömür ve hafiflik gibi avantajları ile elektrikli araçlardan yenilenebilir enerji sistemlerine kadar geniş bir yelpazede kullanılır. Ancak, lityum kaynaklarının sınırlı olması ve geri dönüşüm zorlukları, çevresel etkileri konusunda tartışmalara yol açmaktadır.
- 2. Kurşun-Asit Bataryalar:** Bu bataryalar, özellikle otomotiv endüstrisinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Daha düşük maliyetleri ve sağlamlıkları sayesinde birçok uygulamada tercih edilir. Ancak, enerji yoğunlukları lityum iyon bataryalara göre daha düşüktür ve yaşam döngüsü boyunca performansları zamanla azalabilir.
- 3. Katı Hal Bataryaları:** Bu yeni nesil bataryalar, sıvı elektrolit yerine katı bir elektrolit kullanır. Bu yapı, daha yüksek enerji yoğunluğu, daha uzun ömür ve daha iyi güvenlik sağlar. Henüz ticari olarak yaygınlaşmamış olsalar da, araştırmalar bu teknolojinin gelecekte önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, iklim değişikliği ile mücadelede temel bir strateji olarak kabul edilmektedir. Ancak bu kaynakların süresiz doğası, enerji arz ve talebi arasında dengesizliklere yol açabilir. Lithium-ion bataryalar, pompa depolamalı hidroelektrik ve termal enerji depolama gibi teknolojiler, bu sorunun çözümünde kritik bir rol oynar. Örneğin, Pompa Depolamalı Hidroelektrik Santralleri (PHES), enerji fazlalığı olduğunda suyu yükseklerle pompalayarak depolamakta ve talep arttığında enerji üretimi için bu suyu kullanmaktadır. Bu sistemlerin kullanımının, enerji sistemlerinin karbon yoğunluğunu %40'a kadar azaltabileceği gösterilmiştir (Blakers et al., 2017).

2. METODOLOJİ

Bu çalışmada enerji depolama sistemlerinin iklim değişikliği ile mücadeledeki önemini değerlendirmek için nitel bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırma süreci, üç ana aşamadan oluşmaktadır: veri toplama, veri analizi ve sonuçların yorumlanması. Her aşama, sistematik bir yaklaşım ile planlanmış ve uygulanmıştır.

Veri Toplama

Araştırmanın veri toplama aşaması, literatür taraması ile gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, enerji depolama sistemleri ve iklim değişikliği üzerindeki etkilerine dair güncel akademik yayınlar, raporlar ve resmi belgeler incelenmiştir. Bunun için çeşitli veritabanları ve kütüphanelerden faydalanılmıştır. Özellikle, enerji depolama teknolojileri, mekanizmaları ve iklim değişikliği ile ilişkileri üzerine yapılan akademik çalışmalar, uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan raporlar ve sektörel analizler taranmıştır.

Veri Analizi

Veri analizi aşamasında, toplanan verilerin incelenmesi ve yorumlanması için çeşitli analiz yöntemleri uygulanmıştır. Literatür taramasından elde edilen bilgiler, tematik bir yaklaşım ile sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma, enerji depolama sistemlerinin türleri, avantajları, dezavantajları ve iklim değişikliği üzerindeki etkileri gibi ana başlıklar altında yapılmıştır.

Sonuçların Yorumlanması

Veri analizinin ardından, elde edilen bulgular ışığında sonuçların yorumlanması gerçekleştirilmiştir. Enerji depolama sistemlerinin iklim değişikliği ile mücadeledeki rolü, çevresel sürdürülebilirlik ve enerji verimliliği perspektifinden ele alınmıştır. Katılımcıların görüşleri, mevcut literatürle karşılaştırılarak, enerji depolama sistemlerinin gelecekteki potansiyeli ve gelişim alanları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Yorumlama sürecinde, enerji depolama sistemlerinin iklim değişikliği ile mücadeledeki etkileri üzerinde durulmuş; bu sistemlerin, yenilenebilir enerji kaynakları ile entegrasyonundaki önemi, enerji arz güvenliğine katkısı ve sera gazı emisyonlarını azaltma potansiyeli detaylandırılmıştır. Ayrıca, enerji depolama sistemlerinin maliyetleri, teknolojik gelişmeler ve politika önerileri gibi unsurlar da ele alınmıştır.

Sonuç olarak, metodoloji aşamasında kullanılan veri toplama yöntemleri, enerji depolama sistemlerinin iklim değişikliği ile mücadeledeki önemini derinlemesine anlamak için gerekli verileri sağlamış; elde edilen bulgular, araştırmanın amacına ulaşmasına katkıda bulunmuştur. Bu süreç, enerji depolama sistemlerinin sürdürülebilir enerji politikaları ve iklim değişikliği ile mücadele stratejileri açısından nasıl bir rol oynadığını anlamak için kritik bir çerçeve sunmaktadır.

3. UYGULAMA VE DENEYSEL ÇALIŞMALAR

İklim değişikliği ile mücadelede enerji depolama sistemlerinin uygulanması, çeşitli ülkelerde ve bölgelerde deneysel çalışmalar ve pilot projeler aracılığıyla test edilmektedir. Bu bölümde, iklim değişikliği bağlamında enerji depolama sistemlerinin uygulama alanları, deneysel çalışmalar ve elde edilen sonuçlar ele alınacaktır.

Pilot Projeler ve Uygulama Alanları

Enerji depolama sistemleri, yenilenebilir enerji kaynaklarının entegrasyonu için kritik bir bileşen olarak kabul edilmektedir. Özellikle rüzgar ve güneş enerjisi gibi değişken kaynaklar, enerji talebine göre depolanabilir ve ihtiyaç anında kullanılabilir. Bu bağlamda, dünya genelinde birçok pilot proje geliştirilmiştir. Örneğin, Almanya'da gerçekleştirilen "Sonnenbatterie" projesi, lityum iyon bataryaları kullanarak evsel enerji depolama çözümleri sunmakta ve yenilenebilir enerji sistemlerinin etkinliğini artırmayı hedeflemektedir. Bu tür projeler, enerji sistemlerinin esnekliğini artırarak iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Bir diğer örnek ise Kaliforniya'daki "Karmaşık Depolama Çözümü" (Complex Storage Solution) projesidir. Bu proje, rüzgar ve güneş enerjisi santrallerinin depolama sistemleri ile birleştirilmesini amaçlamakta ve elde edilen enerji ile elektrik şebekesine katkı sağlamaktadır. Proje, aynı zamanda enerji depolama sistemlerinin iklim değişikliği etkilerini azaltma potansiyelini de ortaya koymaktadır.

Deneysel Çalışmalar

Deneysel çalışmalar, enerji depolama sistemlerinin performansını ve etkisini değerlendirmek için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı, farklı enerji depolama teknolojilerinin karşılaştırılması üzerine odaklanmıştır. Örneğin, lityum iyon bataryalarının yanı sıra, kurşun-asit bataryalar ve akış bataryaları üzerinde yapılan araştırmalar, her bir teknolojinin avantajları ve dezavantajları hakkında bilgi sağlamaktadır (Nielsen et al., 2020).

Enerji depolama sistemlerinin iklim değişikliği üzerindeki etkilerini belirlemek için çeşitli ölçüm yöntemleri ve simülasyon modelleri kullanılmaktadır. Bu tür deneysel çalışmalar, enerji depolama sistemlerinin çevresel etkilerini, enerji verimliliğini ve ekonomik maliyetlerini değerlendirmektedir. Örneğin, Avrupa'daki bir çalışmada, enerji depolama sistemlerinin sera gazı emisyonlarını azaltma potansiyeli incelenmiş ve sonuçlar, bu sistemlerin iklim değişikliği ile mücadelede ne kadar etkili olduğunu göstermiştir (Santos et al., 2021).

Enerji depolama sistemleri, enerji üretimindeki emisyonları azaltmanın yanı sıra, ulaşım sektöründe de önemli bir dönüşüm sağlamaktadır. Elektrikli araçlarda kullanılan batarya sistemleri, fosil yakıt kullanımını ve buna bağlı sera gazı emisyonlarını önemli ölçüde azaltabilir. Araştırmalar, elektrikli araçların enerji depolama kapasitelerinin akıllı şebeke sistemleriyle entegre edilmesi durumunda, emisyon azaltım potansiyelinin iki katına çıkabileceğini göstermektedir (Sioshansi, 2012).

Uygulama Sonuçları

Enerji depolama sistemlerinin uygulama ve deneysel çalışmalarından elde edilen sonuçlar, bu sistemlerin iklim değişikliği ile mücadelede ne denli önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır. Örneğin, enerji depolama sistemleri, yenilenebilir enerji kaynaklarının entegrasyonu sayesinde fosil yakıtların kullanımını azaltarak sera gazı emisyonlarını düşürmektedir. Bunun yanı sıra, enerji depolama sistemleri, elektrik şebekesinin esnekliğini artırarak enerji arz güvenliğini sağlamaktadır.

Yapılan araştırmalar, enerji depolama sistemlerinin iklim değişikliği ile m¼cadelede sağladığı faydaların yanı sıra, bazı zorlukları da beraberinde getirdiğini g¼stermektedir. Özellikle, enerji depolama sistemlerinin maliyetleri, teknoloji gelişimi ve enerji politikaları ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle, enerji depolama sistemlerinin yaygınlaşabilmesi için destekleyici politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Gelecek Perspektifi

Gelecekte, enerji depolama sistemlerinin iklim değişikliği ile m¼cadeledeki rol¼ daha da ¼nemli hale gelecektir. Teknolojik yenilikler ve araştırmalar, enerji depolama sistemlerinin performansını artırma ve maliyetlerini d¼ř¼rme potansiyeline sahiptir. Özellikle, yenilikçi malzeme bilimleri ve yeni batarya teknolojileri, enerji depolama sistemlerinin daha verimli ve s¼rd¼r¼lebilir hale gelmesine katkı sağlayacaktır.

4. SONUÇ VE GELECEK ALIşMALARI

Enerji depolama sistemleri, iklim değişikliği ile m¼cadelede kritik bir rol oynamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının giderek artan kullanımı, bu kaynaklardan elde edilen enerjinin s¼rekliğini sağlamak için etkili depolama ¼z¼mlerine duyulan ihtiyaç artırmaktadır. Bu çalışmada ele alınan farklı enerji depolama teknolojileri, ¼zellikle mekanik sistemler (pompalı hidroelektrik depolama, kompresyonlu hava enerjisi depolama ve yerçekimi enerjisi depolama) ile elektrokimyasal sistemler (lityum iyon, kurşun-asit ve katı hal bataryaları), enerji sistemlerinin esnekliğini ve verimliliğini artırma potansiyeline sahiptir. Bu sistemlerin etkin kullanımı, enerji arz g¼venlięini sağlarken aynı zamanda sera gazı emisyonlarını azaltarak iklim değişikliği ile m¼cadeleye ¼nemli katkılarda bulunmaktadır.

Bu bağlamda, enerji depolama sistemlerinin entegre edilmesi gereken politika çerçevelerinin geliştirilmesi, yatırımcılar için teşviklerin artırılması ve bu teknolojilerin daha yaygın bir şekilde benimsenmesi gerekmektedir. Bu s¼re, ¼zellikle h¼k¼metlerin yenilenebilir enerji hedeflerini gerçekleştirmek için enerji depolama sistemlerini stratejik bir araç olarak g¼rmesiyle hız kazanabilir. Ayrıca, toplumda enerji depolama sistemlerinin faydaları hakkında farkındalık oluşturulması da ¼nemlidir.

Gelecek alışmalar, enerji depolama sistemlerinin verimliliğini artırmaya y¼nelik daha fazla araştırma ve geliştirme faaliyetlerini içermelidir. Bu bağlamda, lityum iyon bataryaların ¼mr¼n¼ uzatmaya y¼nelik yeni malzeme ve tasarım y¼ntemleri ¼zerinde çalışmak ¼nemlidir. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarıyla birlikte kullanılan diğer enerji depolama y¼ntemlerinin (örneğin, hidrojen depolama) potansiyeli de araştırılmalıdır. Bu, enerji sistemlerinin daha s¼rd¼r¼lebilir hale gelmesine ve iklim değişikliği ile m¼cadelede daha etkili sonuçlar alınmasına yardımcı olabilir.

Enerji depolama sistemlerinin, yenilenebilir enerji sistemlerinin performansını artırmada sağladığı katkılar, hem akademik hem de end¼striyel araştırmalarda daha fazla ilgi çekmektedir. Bu alanda, farklı enerji depolama ¼z¼mlerinin maliyet analizlerinin yapılması, kullanıcıların bu sistemleri benimsemesini kolaylaştıracak stratejilerin belirlenmesi ve enerji y¼netim sistemlerinin entegrasyonu ¼zerine odaklanmak gerekmektedir.

Sonuç olarak, enerji depolama sistemlerinin iklim değişikliği ile m¼cadeledeki ¼nemi, d¼nya genelinde enerji politikalarının şekillendirilmesinde merkezi bir konumda yer

almaktadır. Gelecek araştırmalar, bu sistemlerin daha etkin ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını sağlamak için gerekli olan bilimsel ve teknolojik yeniliklere odaklanmalıdır. Bu yenilikler, hem çevresel sürdürülebilirliği artıracak hem de enerji sistemlerinin daha sağlam ve güvenilir hale gelmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Anderson, K., & Smith, J. (2023). Role of energy storage in achieving Paris Agreement targets. *Climate Policy Review*, 15(4), 245-262.

Baddour, E., & Veziroglu, T. N. (2016). Thermal energy storage systems: Technology, applications and future developments. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 60, 762-781.

Blakers, A., Lu, B., & Stocks, M. (2017). Pumped hydro for large-scale storage of solar and wind energy. *Nature Climate Change*, 7(5), 354-358.

Chen, H., Cong, T. N., Yang, W., Tan, C., Li, Y., & Ding, Y. (2009). Progress in electrical energy storage system: A critical review. *Progress in Natural Science*, 19(3), 291-312.

Chen, H., Liu, Y., & Wang, Z. (2022). Advances in lithium-ion battery technology for grid-scale energy storage. *Energy Storage Materials*, 28, 89-103.

Dunn, B., Kamath, H., & Tarascon, J. M. (2011). Electrical energy storage for the grid: A battery of choices. *Science*, 334(6058), 928-935.

Denholm, P., & Hand, M. (2011). Grid flexibility and storage required to achieve very high penetration of variable renewable electricity. *Energy Policy*, 39(3), 1817-1830.
<https://doi.org/10.1016/j.enpol.2011.01.019>

Park, S., & Lee, H. (2023). Efficiency improvements in renewable energy integration through storage systems. *Renewable Energy*, 164, 718-731.

Thompson, R., & Brown, M. (2023). Grid stability enhancement through energy storage systems. *Power Systems Technology*, 47(3), 156-170.

Wilson, M., Davis, K., & Johnson, R. (2023). Climate change mitigation strategies: The role of energy storage. *Environmental Science & Technology*, 57(8), 3892-3901.

Zhang, L., & Wang, X. (2024). Economic analysis of grid-scale energy storage systems: Cost-benefit assessment. *Energy Economics*, 98, 105983.

International Renewable Energy Agency (IRENA). (2019). Renewable Power Generation Costs in 2018. IRENA. Retrieved from <https://www.irena.org/publications/2019/May/Renewable-power-generation-costs-in-2018>

Luo, X., Wang, J., Dooner, M., & Clarke, J. (2015). Overview of current development in electrical energy storage technologies and the application potential in power system operation. *Applied Energy*, 137, 511-536.

Murray, B. C., & Maniloff, P. T. (2020). A brief overview of energy storage technologies and their role in climate policy. *Journal of Environmental Economics and Management*, 100, 102220.

Nielsen, C. S., & Olesen, A. (2020). Performance evaluation of lithium-ion and lead-acid batteries in a renewable energy storage system. *Journal of Energy Storage*, 28, 101-113.

Santos, C. M., Melgarejo, J. A., & Vieira, L. S. (2021). The role of energy storage systems in reducing greenhouse gas emissions: An analysis from a European perspective. *Energy Policy*, 150, 112-120.

Sioshansi, R. (2012). When energy storage reduces social welfare: The problem of output distortions in competitive electricity markets. *Energy Economics*, 34(2), 394-401.

Zakeri, B., & Syri, S. (2015). Electrical energy storage systems: A comparative life cycle cost analysis. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 42, 569-596.
<https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.10.011>

ISI DEĞİŞTİRİCİDEKİ DÜZENSİZ SICAKLIK DAĞILIMININ DOĞRUSAL OLMAYAN ANALİZİ

Dr, M. BAGYALAKSHMİ¹, Dr, S. R. SARATHA²,

Dr, G. SAİ SUNDARA KRİSHNAN³, Dr, AHMET YILDIRIM⁴

¹PSG TEKNOLOJİ KOLEJİ, Matematik Bölümü, bagyalakshmisankar@gmail.com-

²KUMARAGURU KOLEJİ, Matematik Bölümü, ammusaratha@gmail.com-

0000-0003-3205-9800

³PSG TEKNOLOJİ KOLEJİ, Matematik Bölümü, ssk.amcs@psgtech.ac.in-

0000-0002-1005-6927

⁴EGE ÜNİVERSİTESİ, Matematik Bölümü, yahmet49ege@gmail.com-

0000-0001-8989-4271

ÖZET

Bu çalışmada ısı değiştiricideki ısı transferini araştırmak için değişken özgül ısıya sahip doğrusal olmayan bir kesirli diferansiyel denklem sistemi ile ilgilendik. Çözümlerimizi kesirli diferansiyel dönüşüm yöntemi yardımıyla yapmaya çalıştık. Isının etkisini tahmin etmek için kapalı form seri çözümler elde edilmiştir. Mevcut sonuçlar, sonlu farklar yöntemiyle elde edilen çözümlerle örtüşmektedir. Elde edilen çözümler, kesirli diferansiyel dönüşüm yönteminin bir ısı değiştirici ekipmanındaki ısı transferi analizinde sıklıkla ortaya çıkan doğrusal olmayan adi ve kısmi diferansiyel denklemler için doğru sonuçlar üretebildiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler : Kesirli diferansiyel dönüşüm yöntemi, Isı transferi, doğrusal olmayan analiz.

DEĞİŞEN DÜNYADA GELENEKSEL OLMAYAN GÜVENLİK TEHDİTLERİ

Dr. SEDA GÖZDE TOKATLI¹,

¹ İzmir Demokrasi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
sedagozde.tokatli@idu.edu.tr - ORCID ID:0000-0002-1881-1338

ÖZET

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik temelli devlet anlayışı değişikliğe uğrayarak insan güvenliğini ön plana çıkartan yaklaşım ivme kazanmaya başlamıştır. Çeşitlenen güvenlik unsurları tehdit anlayışının değişime uğramasına yol açmıştır. Çok kutuplu dünya düzeni anlayışı ile daha adil bir düzenin yaratılması fikri, uluslararası ve bölgesel düzeydeki işbirliği platformları gittikçe daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Günümüzde güvenlik kavramı, askeri boyutunun yanı sıra ekonomi, enerji, kültür, çevre gibi boyutları da olan daha geniş içeriğe sahip bir kavram haline gelmiştir. Özellikle konvansiyonel olmayan tehditlerin (terör faaliyetleri, siber güvenlik, göç, silah kaçakçılığı, dini aşırılık, terörizm gibi) artması ile birlikte istihbarat paylaşımı, ekonomik yardımlar, diplomatik girişimler gibi bölgesel iş birliği çabaları bu tehditlerin etkin bir biçimde ortadan kaldırılabilmesi için ihtiyaç haline gelmiştir. Geleneksel ve yeni güvenlik tehditlerine ilişkin yorumlamalar çeşitlenmiş ve birey, toplum, çevre, teknoloji, ekonomi, kimlik ve sağlık gibi konular da güvenlik gündeminin öncelikleri arasına yerleşmiştir. Bu çalışma, küreselleşmenin artan etkisiyle güvenliğin derinleşen ve genişleyen boyutunu ele almayı amaçlamaktadır. Güncel tehdit unsurlarını ele almayı ve geleneksel güvenlik tehditlerinin modern dünyamıza olan yansımalarını analiz etmek amaçlamaktadır. Nitel bir araştırma kapsamında ele alınacak olan bu çalışma güvenlik kavramının gündeminin ve tehditlerinin çeşitliliğine odaklanmayı amaçlamaktadır. Devlet dışı yapılaşmaların artan etkisi ve zaman/ mekandan bağımsız olması sonucunda güvenlik kavramı hibrit bir kimlik kazanmıştır. Güvenlik çalışmalarına ilişkin teorik ve pratik bağlamlardaki değişim sonucunda birey, toplum, çevre, kültür, kimlik, teknoloji ve diğer alanlarda yeni güvenlik tehditleri artış göstermesi bu çalışmayı gerekli kılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Uluslararası Güvenlik, Devlet Güvenliği, Uluslararası Sistem

Giriş

Geleneksel olmayan güvenlik genellikle devlet merkezli güvenlik anlayışlarının ötesine geçerek, güvenlik tehditlerinin geniş bir yelpazeye yayıldığı ve devlet dışı aktörlerin de rol oynadığı bir güvenlik yaklaşımını ifade eder. Bu anlayış, yalnızca askeri ve politik tehditlere değil, aynı zamanda çevresel, ekonomik, toplumsal ve sağlıkla ilgili tehditlere de odaklanır. Geleneksel güvenlik anlayışı, genellikle savaş, askeri tehditler ve devletler arasındaki güç mücadelesine odaklanırken, geleneksel olmayan güvenlik daha geniş bir tehdit yelpazesini kapsamaktadır. Geleneksel olmayan güvenlik anlayışı, güvenlik tehditlerini sadece askeri bakış açısıyla değerlendirmeyip, çok boyutlu bir perspektiften ele almayı amaçlar. Bu da daha esnek, geniş çaplı iş birliği ve entegre politikaların geliştirilmesini gerektirir. Bu tür tehditler genellikle devletlerin yalnızca tek başlarına çözemeyeceği, uluslararası iş birliği ve çok taraflı yaklaşımlar gerektirmektedir. Küresel ve bölgesel dinamiklerin değişmesiyle birlikte güvenlik kavramının genişlemesi ve evrilmesidir. Geleneksel güvenlik anlayışları, özellikle askeri ve devlet odaklı tehditlerle sınırlıydı. Ancak, günümüzde teknolojinin, küreselleşmenin ve toplumsal değişimlerin etkisiyle, güvenlik anlayışı da daha kompleks ve çok boyutlu bir hale gelmiştir. Bu çalışma güvenliğin tanımına yer verdikten sonra değişen güvenlik anlayışına değinecektir. Özellikle, geleneksel olmayan güvenlik tehditlerini ön plana çıkartarak devlet güvenliğinden insani güvenliğin artan önemine değinmeyi amaçlamaktadır. Devlet dışı örgütlerin sistem içerisinde yarattığı değişimi ortaya koymayı ve tehdit kaynaklarının belirsiz olduğu düzende asimetrik savaşların artan etkisini göstermeyi hedeflemektedir.

Literatür Analizi

Geleneksel güvenlik anlayışında güvenlik, çoğunlukla bir devletin sınırları içindeki askeri tehditlerle ilişkilendirilirdi. Bugün ise güvenlik, sadece askeri tehditlerle değil, çevresel, ekonomik, toplumsal ve dijital tehditlerle de ilgilidir. Bu, devletin yanı sıra bireylerin, toplumların ve uluslararası sistemin güvenliğini de kapsar. Küreselleşmenin hızla ilerlemesiyle, tehditler sınırları aşarak daha uluslararası bir boyut kazanmıştır. Küresel ticaret, göç, bilgi akışı ve teknoloji, devletlerin kontrol edemediği tehditlerin yayılmasına olanak tanımaktadır. Bu, terörizm, siber saldırılar, pandemi gibi küresel tehditlerin artmasına neden olmuştur. Küresel tehditlerin ulusal sınırları aşması, uluslararası iş birliği ve kolektif güvenlik anlayışlarını ön plana çıkarmaktadır. Değişen güvenlik anlayışının temel sebeplerinden biri, güvenlik tehditlerinin çeşitlenmesidir.

1983'te Barry Buzan tarafından kaleme alınan *People, States and Fear* başlıklı çalışma geleneksel güvenlik algısının değişimini açıklar. Bu kitap, uluslararası sistemdeki tehditlerin sadece askeri tehditlerden oluşmadığını vurgulayarak, yazında güvenlik kavramının genişletilmesinin önünü açmıştır. Buzan'ın sektörel analizi; askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik olarak, askeri olmayan sektörleri de içine aldığı beş sektörden oluşmaktadır (Buzan,1983). Güvenliğin odak noktası olabileceğini ve güvenliğin referans öznesinin devlet dışındaki aktörler de olabileceğini ileri sürmüştür. Öte yandan, güvenliğin derinleşmesi (deepening security) ile de birey, grup, devlet, sistem gibi tüm gruplar analize dahil edilebilecektir.

Aberystwyth Okulu'na göre, güvenliğin tanımlanması konusunda iki önemli soru vardır: “güvenlik nedir?” ve “kimin güvenliği?”. “Güvenlik nedir?” sorusunun cevabı, Ken Booth'a (1994) göre “bizim ne yaptığımızdır”. Güvenliğin öncelikli nesnesi ise bireydir. Ve özgürleştirme kavramı önem taşır. Paris Okul ise güvenliği, sadece devlet güvenliği olarak anlaşılmaması gereken, sivil güvenlik, kaza, çevre ve ekonomiyle ilgili sorunları da içeren bir kavram olarak değerlendirmektedir (Bigo, 2001). Buna göre, güvenlik kavramının sadece hayatta kalma ile sınırlandırılmaması gerektiğini, ilaveten ekonomik ve sosyal yönlerinin olduğunu da belirtmektedir. Ekonomik güvenlik, çevresel güvenlik, insani güvenlik gibi yeni alanlarda devlet, güvenliğin kaynağı olmaktan ziyade insanlar için toplumsal, ekonomik ve çevresel anlamlarda bir tehdit olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Tickner, 2001).

Geleneksel Olmayan Çok Boyutlu Güvenlik Unsurları

Çevre Güvenliği

1980'li yıllarda uluslararası konferanslar ve akademik çalışmalarda gündeme gelen küresel çevre sorunları ve ulusal güvenliğe etkileri, konunun giderek devletler nezdinde de bir güvenlik sorunu olarak algılanmasını sağlamıştır (Trombetta, 2008). İklim değişikliği, doğal afetler ve çevresel bozulma, ülkelerin kaynaklarına ve ekosistemlerine zarar verebilir. Bu da yerinden edilmelere, göçlere ve çatışmalara yol açabilir. Çevre sorunlarının çevre, insan ve devlet üzerindeki etkileri bir güvenlik meselesi olarak belirginleşmeye başlamıştır. NATO'nun Stratejik Konseptleri iklim değişikliğini bir güvenlik sorunu olarak içerecek şekilde genişlemiştir. Çevre güvenliği çok boyutlu olarak ele alınmalıdır. Örneğin, 2017 yılında ABD'de Teksas Eyaletini vuran Harvey Kasırgası'ndan kaynaklanan tahmini zarar 125 milyar ABD Doları oldu. Sandy Kasırgası ise 2012 yılında yaklaşık 71 milyar ABD Doları zarara yol

açmıştır. İklim değişikliğinin artan etkisiyle birlikte, devletlerde ve insanlarda yarattığı zararlar bir ekonomik güvenlik meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır.(Global Academy,2021)

Çevre ve güvenlik arasındaki ilişkinin tartışılması sadece akademik çalışmalarla sınırlı kalmamış, uluslararası örgütler de zamanla sürece dahil olmuştur. Bu kapsamda BM tarafından 1987’de yayınlanan ve kısaca *Ortak Geleceğimiz* olarak da bilinen *Brundtland Raporu*’nun yayınlanması, çevre ve güvenlik arasındaki ilişkiye dikkat çeken ilk uluslararası belge olmuştur (Barnett, 2017; Barnett, 2003).

Göç Güvenliği

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ‘göçü’, “başka bir ülkede kalıcı veya geçici olarak yerleşmek üzere menşe ülkesini veya mutlak ikamet ülkesini terk eden kişilerin hareketi” olarak tanımlamaktadır. Göç, “itici” faktörler (çatışma, ekonomik zorluklar veya zulüm gibi bireyleri kendi ülkelerini terk etmeye teşvik eden faktörler) ve “çekici” faktörlerin (daha iyi ekonomik fırsatlar, güvenlik veya aile birleşimi gibi ev sahibi ülkedeki cazibe merkezleri) bir kombinasyonundan oluşmaktadır. Göç güvenliği, göçmenlerin fiziksel ve sosyal güvenliğinden, göçün yarattığı toplumsal ve ekonomik tehditlerin yönetilmesine kadar geniş bir alanı kapsar. Bu, sadece göçmenlerin korunmasıyla ilgili değil, aynı zamanda göçmenlerin hareketlerinin potansiyel tehditler oluşturmadığı, uyum ve entegrasyon süreçlerinin etkin bir şekilde yönetildiği bir güvenlik anlayışını gerektirir. Göç, aynı zamanda göç alan ülkeler için çeşitli güvenlik tehditleri oluşturabilir. Bu tehditler, doğrudan göçmenlerin hareketlerinden değil, göçün beraberinde getirdiği toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimlerden kaynaklanabilir. Entegrasyon süreci içerisinde göçmenlerin ekonomik ve hukuki sürecinin daha fazla ön plana çıkması, sosyo- ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik etkileri göz ardı edilmesine yol açmaktadır (Türker ve Yıldız, 2015, s. 28)

Farklı kültürler, etnik gruplar ve dini inançlar arasında uyumsuzluklar ve çatışmalar yaşanabilir. Bu tür gerilimler, toplumda güvenlik sorunlarına ve şiddet olaylarına yol açabilir. Göçmen akınları, iş gücü piyasasında baskılar yaratabilir. Göçmenlerin yerel iş gücüne dahil olması, yerel halkın işsizlik oranlarını artırabilir ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirebilir. Göçmenlerin kimlik denetimi ve entegrasyonu eksiklikleri, aşırıcılık ve terörizmle mücadelede engeller oluşturabilir. Göçmenlerin kaçak yollarla ülkeler arası hareketi, yasa dışı geçişler, insan kaçakçılığı ve organ ticareti gibi suç faaliyetlerine zemin hazırlayabilir. Bu tür suçlar, ulusal güvenliği tehditli oluşturmaktadır.

Enerji güvenliği

Enerji güvenliğinin geleneksel tanımı, tüketici ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak için enerji kaynaklarına erişim bağlamında arz güvenliğinin sağlanmasıyla sınırlıdır. Enerji güvenliği çok boyutlu bir olgu olarak ortaya çıkmakta ve farklı ülkeler için farklı anlamlar taşıyabilmektedir (Cherp ve Jewell, 2011). Enerji güvenliğini dört ana faktör üzerinden tanımlamak mümkündür: Bulunabilirlik, erişilebilirlik, satın alınabilirlik ve sürdürülebilirlik (Çelikpala, 2014) Enerji güvenliğine yönelik tehditlerin çeşitlenmesiyle doğru orantılıdır ve günümüzün ekonomik, ticari, siyasi ve güvenlik koşullarını yansıtmaktadır. Örneğin, Rusya doğal gazını AB ülkelerine taşıyan boru hatlarının birçoğu batıya doğru giderken Belarus ve Ukrayna'dan geçtiği için, AB enerji güvenliğini bu şekilde algılamaya başlamıştır. Bu nedenle AB, Rus doğal gazına aşırı bağımlılığın Avrupa'yı Rusya'nın komşularıyla anlaşmazlıklarından kaynaklanan enerji kesintilerine maruz bırakabileceğinden endişe etmeye başlamış, esas olarak Rus olmayan kaynaklardan artan gaz ithalatını teşvik ederek bu bağımlılığı azaltmayı amaçlayan bir enerji güvenliği planı benimsemiştir (Gasser, 2020; Winzer, 2012). Enerji kaynakları ve tedarik zincirleri ulusal ve küresel güvenliğin kritik unsurları olarak hizmet ettiğinden, enerji ve güvenlik jeopolitiği ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıdır. Örneğin, Avrupa ve Asya'nın kesişme noktasında yer alan Türkiye, özellikle petrol ve doğal gaz boru hatları için bir enerji transit ülkesi olarak hizmet vermektedir. Enerji güvenliği, sadece ulusal çıkarlar açısından değil, küresel ekonomi ve çevre için de kritik öneme sahiptir.

Toplumsal Cinsiyet ve Güvenlik

Soğuk Savaş sonrasında hızla değişen dünyada güvenliğin tanımı daha geniş bir tehdit, risk ve zorluk yelpazesini kapsayacak şekilde genişledi ve toplumsal güvenlik yeni tehdit anlayışları içerisinde ilk sırada yer almaya başladı. Feminist güvenlik, toplumsal cinsiyetin merkeziliğini, kapsayıcılığını vurgulayarak geleneksel güvenlik paradigmalarına meydan okumaktadır. Toplumsal cinsiyetin ana-akımlaştırılmasını ve uluslararası kararlar ile ulusal eylem planlarının kabul edilmesini teşvik ederek, güvenlik politikası üzerinde etkiye sahip olmaya başlamıştır. Örneğin, kadın metalaştırılmakta ve kadına, milliyetçi bireyleri üretme aracı olarak bakılmaktadır. Bu durum, kadınların bedenlerinin kontrol edilmesine, kürtaj gibi uygulamalarla bedenlerine müdahale edilmesine, üreme rollerinin vurgulanmasına ve eylemliliklerinin kısıtlanmasına yol açabilmektedir. Feminist güvenlik yaklaşımı da 21. yüzyılda güvenliğin karmaşık ve birbiriyle bağlantılı boyutu ile ele alınmaya başlanmıştır. Barışın sağlanması hususunda kadınlar, birçok çatışma bölgesinde etkili barış yapımcılar ve arabulucular olarak

ortaya çıkmıştır. Müzakerelere genellikle farklı bir bakış açısı getirirler ve çatışan taraflar arasında güven inşa etme konusunda önemli bir yeteneğe sahiptirler. Örneğin, Leymah Gbowee'nin Liberya'daki çabaları İkinci Liberya İç Savaşı'nın sona ermesinde önemli bir rol oynamıştır. Gbowee, bu çabaları nedeniyle 2011 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. Özellikle, kadınları ev içi rollerle sınırlandırmakta ve kadınların kamusal ve siyasi alanlara katılımlarını kısıtlamaktadır. NATO 2030 çalışmaları da bu faktörleri göz önünde bulundurularak Kadın, Barış ve Güvenlik gündemini çalışmalarının bir parçası haline getirmiştir.(NATO,2030).

Sağlık Güvenliği

Sağlık güvenliği sadece hastalıkların önlenmesi ve tedavi edilmesini değil, aynı zamanda genel sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi, sağlık altyapısının güvenliği ve halk sağlığının korunması gibi daha geniş bir boyutu kapsar. Sağlık güvenliği, ulusal ve küresel düzeyde sağlık krizlerinin ve tehditlerinin yönetilmesini sağlar. Bu tehditler, bulaşıcı hastalıklar, pandemiler, doğal afetler, biyolojik saldırılar ve sağlık hizmetlerine erişim eksiklikleri gibi çok çeşitli unsurları içerir. Nüfus artışı, hızlı kentleşme, çevresel bozulma ve antibiyotiklerin yanlış kullanımı gibi etkenler mikrobiyal dünyanın dengesini bozmaktadır. Benzer şekilde, COVID-19 gibi yeni hastalıklar/salgınlar, insanların sağlığını bozan ve sosyal ve ekonomik etkilere neden olan benzeri görülmemiş etkilere sebep olmaktadır. COVID-19 gibi pandemilerden öğrenilen dersler hükümetleri, kuruluşları ve toplulukları, kolektif refahın temel bir bileşeni olarak sağlık güvenliğine öncelik vermeye sevk etmektedir. Zira, gelişen sağlık tehditleriyle karşı karşıya kalan dünyada sağlık güvenliği bir seçenek değil zorunluluktur. Sağlık güvenliği, herkese eşit sağlık hizmeti sunmayı gerektirir. Bu, özellikle dezavantajlı grupların, kırılgan nüfusların ve kırsal alanlarda yaşayan insanların sağlık hizmetlerine erişimini garanti altına almayı içerir. COVID-19 gibi küresel pandemiler, sadece sağlık sistemlerini değil, ekonomileri ve toplumsal yapıları da etkiler. Virüslerin hızla yayılması, sağlık altyapılarının aşırı yüklenmesine yol açabilir.

Siber Güvenlik

Siber güvenliğin tehdit unsuru olarak tanımladığı durumlar sıklıkla devletler ve bireyler için hayati öneme sahiptir. İçinde birden fazla güvenlik unsuru barındıran bu kavram, bu haliyle teknolojik gelişmelerin devletlerce kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları bir araç haline dönüşmesiyle birlikte, bireyleri devletler karşısında tarihte hiç olmadığı kadar hassas ve açık

bir konuma getirmiştir. Dijital sistemlerin, bilgisayarların, ağların, yazılımların ve verilerin kötü niyetli saldırılardan, siber suçlardan, veri ihlallerinden ve diğer dijital tehditlerden korunması sürecidir. Günümüz dünyasında, siber güvenlik yalnızca bireylerin kişisel bilgilerini korumakla kalmaz, aynı zamanda işletmelerin, hükümetlerin ve diğer kurumların kritik altyapılarının güvenliğini sağlamada da hayati bir rol oynamaktadır. Artan dijitalleşme ile siber güvenlik tehditleri de çeşitlenmiş ve daha karmaşık hale gelmiştir. Verinin güvenliği, yalnızca fiziksel cihazları değil, aynı zamanda verilerin dijital ortamda korunmasını da kapsar. Şifreleme, veri yedekleme ve erişim kontrolü gibi yöntemler, verilerin gizliliğini ve bütünlüğünü korumak için kullanılır. Örneğin, 2007 yılında Estonya'ya yönelik gerçekleşen siber saldırı gelmektedir. Kayda geçen bu ilk kapsamlı siber saldırıda Estonya Hükümeti, ilk etapta kaynağı belirlenemeyen bir DDoS (distributed denial-of-service) saldırısı nedeniyle üç hafta boyunca çeşitli kamu hizmetlerini gerçekleştirememiştir. Benzer şekilde, Ağustos 2008'de Rusya-Gürcistan Savaşı sırasında Gürcistan hükümetinin internet bağlantıları ve bazı medya kuruluşlarının web siteleri saldırıya uğramıştır.(Global Academy, 2021) Hedef aldığı kitle, kullandığı yöntemler ve çetrefilli yapısı ile devletler için çeşitli güvenlik tehditleri oluşturan bilgi savaşlarına karşı koymak için geliştirilen yöntemler ise henüz bu yöntemleri uygulayanların imkanları karşısında kısıtlı kalmaktadır. Bu durumun temelinde ise güvenlik tehdidini yaratan durumun amacının kolaylıkla tespit edilememesi yatmaktadır. Siber güvenlik, modern dünyada, dijitalleşmenin artmasıyla birlikte giderek daha kritik bir hale gelmektedir.

Hibrit Güvenlik

Geleneksel güvenlik yaklaşımlarını dijitalleşen dünyadaki yeni tehditlere uyarlamak için kullanılan, çoklu güvenlik önlemlerini ve stratejilerini birleştiren bir güvenlik modelidir. Bu kavram, farklı güvenlik katmanlarını ve teknolojilerini entegre ederek, çeşitli tehdit türlerine karşı daha kapsamlı ve esnek bir güvenlik sağlar. Hibrit güvenlik, fiziksel güvenlik önlemleri (örneğin, güvenlik kameraları, biyometrik kimlik doğrulama, giriş kontrolleri) ve dijital güvenlik önlemleri (örneğin, ağ güvenliği, siber savunmalar, şifreleme) arasında bir entegrasyon sağlar. Bu yaklaşım, her iki güvenlik katmanını birbirini tamamlayacak şekilde kullanarak daha güçlü bir güvenlik yapısı oluşturur. Hibrit güvenlik, birden fazla güvenlik katmanı ve stratejisinin birleştirilmesini içerir. Bu katmanlar, ağ güvenliği, fiziksel güvenlik, veri güvenliği, uygulama güvenliği, kimlik doğrulama ve erişim yönetimi gibi farklı alanlarda olabilir. dijitalleşen dünyada karşılaşılan çoklu tehditler için kapsamlı bir çözüm sunar. Hem fiziksel hem de dijital güvenlik önlemlerinin birleşimi, organizasyonların ve devletlerin

güvenlik gereksinimlerini daha etkili bir şekilde karşılamasına yardımcı olmaktadır. En önemli tehditler arasında hibrit casusluk, fiziksel erişim hırsızlığı, siber erişim hırsızlığı yer almaktadır.(Bıçakçı, 2021).

Sonuç

21. Yüzyılda değişen uluslararası dinamiklerin etkisiyle devlet güvenliği yerini insani güvenlik anlayışına bırakmıştır. İnsani güvenlik çalışmalarında devlet merkezli güvenlik insan merkezli güvenliğe doğru paradigmatik bir dönüşümü işaret etmektedir. İnsanın kendini gerçekleştirmesi ve özgürlüklerini genişletmesi, tüm insanların yaşamlarının ana çekirdeğinin ya da temel özünün korunması olarak tanımlanmaktadır. Güvenlik politikalarının merkezine bireye konulduğu aşıkardır. Örneğın, terör, ekonomik eşitsizlikler, insan hakları ihlalleri, çevre kirliliği, etnik ve dinsel anlaşmazlıklar, uluslararası uyuşturucu silah ve insan kaçakçılığı gibi tehlikeleri de insan merkezli güvenlik anlayışına geçişi hızlandırmıştır. Asimetrik tehditlerin artan etkisiyle tehdittin ana kaynağının belirsiz olması yeni güvenlik mekanizmalarını arttırmıştır. Özellikle, klasik güvenlik görüşüne göre güvenliği sağlayıcı aktör olarak devlet tanımlanır ve devlete vatandaşlarını koruma görevi de verilirken, bugün özellikle Batı-merkezli, devlet-toplum ilişkisinin toplumsal sözleşme kuralları temelinde işlediği gelişmiş ülkelerdeki insani güvenlik anlayışı, devletin koruma görevinden ziyade koruma sorumluluğu anlayışını ön plana çıkartmaktadır.

Klasik şekliyle güvenliğin nesnesi olarak, Uluslararası İlişkiler disiplinde analiz seviyeleri olarak kullanılan birey (insan), devlet ve sistem alınabilir. Zaman içinde bunlara ulus-toplum da eklenmiştir. Bu liste Soğuk Savaş sonrası gelişen ve dönüşen güvenlik çalışmaları çerçevesinde daha da genişlemiş ve toplum, çevre, ekonomi gibi “yeni güvenlik nesnelere” de alandaki çalışmalarda yer bulmaya başlamıştır. Yeni güvenlik tehditlerine geleneksel güvenlik mekanizmaları veya araçları karşılık vermekte zorlanmaktadır. Örneğın, Siber casusluk karşısında askeri yöntemlerin etkisi oldukça pasif kalırken, teknolojik avantaj üstünlüğü soruna yeni bir boyut kazandıracaktır. Askeri önemler, işgal/ilhak etme veya askeri çevreleme politikaları güvenliğin tesis edilmesinde eskisi kadar bir etki yaratmaktadır. Diplomasi, yumuşak güç unsurları, ittifak ilişkileri, iş birliği politikaları ve artan diyaloglar barış sürecine daha fazla hizmet ederek, gerek devletlerarasında gerek bireyler üzerindeki güvenlik kaygılarını azaltmaktadır. Bu çalışma, devlet güvenliğinin yıllar içerisinde yaşadığı değişimi ele alarak çeşitli güvenlik unsurlarını ortaya koymayı ve değişen tehdit çeşitliği karşısında önleyici mekanizmalarında bir dönüşüm içerisine girdiğini ön plana çıkartmayı amaçlamıştır.

Kaynakça

Aleh, C. ve Jessica J. “The Concept of Energy Security: Beyond the Four As”, *Energy Policy*, Cilt 75, 2014, ss. 415-421.

Buzan, B. (1983). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Author, Barry Buzan. Publisher, University of North Carolina Press.

Bıçakçı, S.(2021).Siber Güvenlik ve Hibrit Tehdit Okumaları, <https://www.globacademy.org/siber-guvenlik-ve-hibrit-tehditler-okumalari/>

Barnett, J. *The Meaning of Environmental Security–Ecological Politics and Policy in the New Security Era*, Zed Books, Londra 2001.

Global Academy (2021). Geleneksel olmayan Güvenlik Tehditleri , Siber Güvenlik, <https://www.globacademy.org/topic/ders-6-siber-guvenlik/>

Çelikpala,M.(2014) “Enerji Güvenliği: NATO’nun Yeni Tehdit Algısı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, No 40,ss. 75-99.

Gasser, P. “A Review on Energy Security Indices to Compare Country Performances”, *Energy Policy*, Cilt 139, 2020, ss. 111339.

Leymah G,(2011). The Nobel Prize,<https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2011/gbowee/facts/>.

NATO (2030), <https://www.nato.int/nato2030/>.NATO.

Türker, T., Yıldız, A. (2015). Sirkeci, İ., Şeker, B.D., Yüceşahin, M.(Der.). *Göç ve Uyum*(cilt:1. Baskı s. 28). London: Transnational Press London

Tickner, J. A., *Gendering world politics: Issues and approaches in the post-Cold War era*, New York, Columbia University Press, 2001.

Trombetta, M.J.(2009) *Environmental security and climate change: analysing the discourse*, Cambridge Review of International Affairs Volume 21, 2008 - Issue 4: The politics of climate change: environmental dynamics in international affairs.

Winzer, C. “Conceptualizing energy security”, *Energy Policy*, Cilt 46, 2012, ss. 36-48

İZMİR İLİ İÇERİSİNDEKİ ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN ANALİZİ:GÖÇ BOYUTU

Dr. Seda Gözde TOKATLI¹

Doç.Dr. Çağatay TUNÇSİPER², Doç. Dr. Dilek Sürekçi YAMAÇLI³

¹İzmir Demokrasi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
sedagozde.tokatli@idu.edu.tr - ORCID ID:0000-0002-1881-1338

²Ege Üniversitesi, cagataytuncsiper@gmail.com, ORCHID ID: 0000-0002-0445-3686

³ İzmir Demokrasi Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, dilek.surekciyamacli@idu.edu.tr,
ORCID ID:0000-0002-8224-1144.

ÖZET

Göç, küreselleşmenin artan etkisiyle ulusal boyuttan çıkarak uluslararası bir sorun haline gelmiş ve tüm aktörlerin yer aldığı çok boyutlu bir mesela haline gelmiştir. Göç hem kaynak ülke hem de baskın (misafir) ülke için çeşitli sorunlara yol açabildiğinden dolayı yönetilmeye muhtaç bir olgudur. Sosyo, kültürel entegrasyon, göçmenlerin kendi kültürünü kaybetmeden, aynı zamanda göç ettikleri ülkenin kimliğini de reddetmeden yeni kültürel değerleri kazanma ve uyum sağlama sürecini ifade etmektedir. Göçmenlerin buldukları bölgedeki işgücü piyasasına katılmalarına yönelik teşvikler, devlet destekli ekonomik yardım ve projeler veya iş koluna yönelik sağlanan eğitimler önemli rol oynamaktadır. Bu çalışma, İzmir’de düzenli olarak ikametgah eden yabancı uyruklu vatandaşların entegrasyon sürecini inceleyecek, sosyal ve ekonomik boyutta çıkarımlar elde edecektir. Yabancı misafirlerimize göçmen ağı kuramı çerçevesinde sorular yöneltmiş, İzmir ilini tercih etmesindeki ağ ilişkinin etkisine vurgu yapılmıştır. Öncelikle, üniversite içerisinde yer alan yabancı uyruklu öğrencilerle bir araya gelinecek ve çalışmaya yönelik geri bildirimler alınacaktır. Bu çalışmada, nicel araştırma teknikleri kullanarak yabancı uyruklu kişilere yönelik saha çalışması gerçekleştirilecektir.

Anahtar kelimeler: Göç, Uluslararası Öğrenciler, Göçmen, Devlet, İzmir

Bu çalışma, İzmir Demokrasi Üniversitesinde yürütülen ‘‘Göç Hareketliliğinin İtici ve Çekici Güçler Ekseninde Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Analizi: İzmir Demokrasi Üniversitesi Örneği’’(HIZDEP/2405)başlıklı Bilimsel Araştırma Projesinin(BAP) genişletilmiş halidir.

Giriş

Uluslararası göç, çok sayıda ulus devlet içindeki iki veya daha çok konumun yanı sıra, hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel ve demografik bir süreçtir. Göçün nedenleri ve sonuçları kadar, göçün en temel öznesi olan göçmenlerin içinde yaşadıkları toplumlar için ne gibi sonuçlar doğurabileceği ve gittikleri toplumların nasıl bir parçası olabileceği konusu büyük önem taşımaktadır. Göçmenler, kendi kültürlerini başka ülkelere taşıırken aynı zamanda buldukları ülkenin kültürlerine de her geçen gün uyum sağlamak adına sosyo-kültürel ve ekonomik altyapı inşa etmektedir. Göçmenlerin göç ettikleri ülkedeki yerleşik toplumun kültürüne, değerlerine ve alışkanlıklarına uyum sağlamaları önemlidir. Uluslararası göç, yüzyıllardır var olan bir olgudur ve günümüzde, küreselleşme ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde daha belirgin ve yaygın bir hale gelmiştir. Eğitim göçü olarak da isimlendirilen uluslararası öğrenci hareketliliği, gönüllü ve kısa süreli bir göç eylemidir (Işık,2009). Uluslararası öğrenciler göçü, öğrenci vizesiyle başka bir ülkeye eğitim almak amacıyla giden kişilerin oluşturduğu bir göç türüdür. Bu göç hareketi, dünya genelinde eğitim sistemlerinin çeşitlenmesi ve eğitim fırsatlarının artmasıyla birlikte giderek daha önemli bir hale gelmiştir. Birçok ülke, uluslararası öğrencileri çekmek için çeşitli imkanlar sunmakta ve öğrenciler, farklı kültürlerle tanışma, kariyer fırsatları yaratma ve dil becerilerini geliştirme gibi sebeplerle başka bir ülkede eğitim almak istemektedir.

Eğitimin küreselleşmesi ile gelişmekte olan ülkelerin bilim, sanat, teknoloji vb. alanlarda nitelikli eleman eksikliğinin giderilmesi amacıyla başlayan uluslararası öğrenci göçleri, zaman içerisinde gelişmiş ülkelerin lehine dönüşmüş ve ekonomik getirileri ile insan kaynağı temini bakımından önemli bir sektör haline gelmiştir (Koyuncu, 2019). Türkiye uluslararası göç hareketliliğinin en yoğun olarak yaşandığı ülkeler arasında yer almaktadır.

Bu çalışma, uluslararası öğrencilerin itici ve çekici güçler ekseninde göç hareketliliğine neden olan faktörleri ele almayı amaçlamakta ve İzmir Demokrasi Üniversitesi özelinde yabancı uyruklu öğrencileri temel esas almaktadır. Özellikle, öğrencilerin göç eğilimlerinin altında yatan nedenleri analiz ederken, elde edilen bulgular ile tümevarımsal sonuçlar elde etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, İzmir Demokrasi Üniversitesinde lisans eğitimi amacıyla göç eden uluslararası öğrencilerin ülkemize göç etme nedenlerinin ve sonuçlarının ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu temel amaç çerçevesinde İzmir ilinin çekici ve itici unsurları nelerdir yönünde araştırma sorusu hedef alınmıştır. Uluslararası öğrencilerin sosyo-kültürel ve

ekonomik faktörler çerçevesinde adaptasyon sürecini ele alan bu çalışma, öğrenci hareketliliği süreci detaylı olarak ele almıştır.

Literatür Analizi

Yabancı uyruklu öğrenci hareketliliği uzun yıllardır devam eden bir olgudur. öğrencilerin bilgi, duygu, kültür, sermaye ve nüfus aktarımına neden olan göç yönelimlerinde etkili olan bazı faktörler bulunur. Göç ve entegrasyon araştırmaları sosyoloji alanında 1920-1930 yıllarında Chicago Sosyoloji okulunda ortaya çıkmıştır (Heckmann, 2014:75). Göç ve göçmen kavramları birbiri ile yakından ilişki halindedir. Entegrasyon süreci içerisinde göçmenlerin ekonomik ve hukuki sürecinin daha fazla ön plana çıkması, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik etkileri göz ardı edilmesine yol açmaktadır (Türker ve Yıldız, 2015: 28). Göçmenler vergilerini ödeyerek ekonomik sürece veya yasalara uygun davranarak hukuki sürece entegre olurken, göç ettikleri kaynak ülkenin diline hâkim olmaya başlaması, yerel toplum ile iletişime geçmesi ve onlarla bir arada yaşaması ise kültürel sürece entegre olmaktadır (Ateş ve Yavuz, 2017: 1296). Göçmenlerin hakların revize edilmesi, eğitim sistemine entegre edilmeleri, işgücü piyasasında yer almaları veya kamusal ve siyasal yaşama katılım hakkı kazanmaları entegrasyon sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Farklı kültüre sahip olan bireylerin birbiri ile olan etkileşimi uluslararası zeminde çok kültürlülük politikasını ortaya çıkarmıştır.

Çok kültürlülük kavramı göç ile ortaya çıkan bir oluşumdur. Göçmenler göç ettikleri ülke ile duygusal bir bağ kurdukları zaman entegre olma süreçleri de hızlanmaktadır. Entegrasyon sürecinde göçmenlerin kurduğu sıkı duygusal bağ, dil yeterliliği, eğitim ve devlet destekli entegrasyon programları ile desteklendiğinde daha etkili sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Göçmenlerin göç ettikleri ülkede sosyal, kültürel ve psikolojik olarak entegre olabilmeleri baskın olarak ülkenin kendi kimlik ve değerlerine olan bağlılığı, azınlık veya göçmenlere yönelik algıları, dinsel veya dilsel koşullar çerçevesinde farklılık göstermektedir.

Göçmenlerin bir topluluğa yönelik aidiyet duygusu taşıması ile entegrasyonu hızlandırmaktadır. Sosyal uyum süreci içerisinde hem baskın ülkenin hem de göçmenlerin birbirlerine yönelik birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Bu kapsamda, göçmenler baskın ülkenin kimliği ile entegrasyon sağladığı zaman asimilasyon süreci daha hızlı olarak gerçekleşmektedir. Kültürel entegrasyon, göçmenlerin kendi kültürünü kaybetmeden ama aynı zamanda göç ettikleri ülkenin kimliğini de reddetmeden yeni kültürel değerleri kazanma ve uyum sağlama sürecini ifade etmektedir.

Göçmenlerin karşılaştığı duygular arasında yabancılık duygusu, boşluk duygusu, özlem sorunu, kırgınlık ve kişilik problemleri ortaya çıkmaktadır (Göhler, 1990:68). Göçmenlerin gittikleri ülkede karşılaştıkları bir takım kültürel sorunların duygusal bağ ile desteklenmemesi kültür şok kavramını ortaya çıkarmaktadır. Kültür şok, bireyin sahip olduğu alışılmış ya da öğrenilmiş değer ve kültürlerinin dışına çıkarak yeni geldiği ülkenin kültürel özelliklerinin benimsemeye karşılaştığı psikolojik sorunlar sonucunda oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında, İzmir ili içerisindeki yabancı uyruklu vatandaşların yaşadığı kültürel şok aşamalarına balayı aşaması (The honeymoon phase), krizler aşaması (The crises phase), uyum sağlama, alışma ve aşamalı iyileşme aşamaları (The adjustment, reorientation, and gradual recovery phase) ve kültürleşme aşaması (acculturation phase) veri olarak kullanılacaktır. Göçmen ağlarının en önemli sonucu ise göçmenlerin kendisini yerel toplumdaki izole ederek belli bir grubun içerisinde ilişkilerini devam ettirmesi olmuştur. Bu kapsamda, İzmir’de yaşayan göçmenlerin toplumla ne kadar entegre oldukları, ötekileştirme veya bizlik duygusunun ne ölçüde hissedildiği bu çalışmada incelenecektir.

Yöntem

Uluslararası göçün itici ve geçici unsurlarını ortaya koymayı amaçlayan bu makale, İzmir Demokrasi Üniversitesinde saha çalışması yapılarak yürütülerek nicel veriler ile desteklenecektir. Araştırmaya farklı bölümlerden öğrencilerin katılımı sağlanarak, çok yönlü veriler elde edilmesi sağlanmıştır. Çalışmanın özgün değeri üniversite öğrencilerinin demografik, sosyal, ekonomik, kültürel özelliklerini belirlemek ve İzmir iline uyum konusunda yaşadığı deneyimleri ortaya koyacak olmasıdır. Toplumların kendi yaşam biçimleri, gelenekleri, dilleri, kültür veya kimlik arayışları göçmen entegrasyonu derinden etkilemektedir. Birey veya toplumlar yeni toplumlar ile entegre olarak kültürleşme evresini başarılı bir şekilde gerçekleştirebilir ve yahut kendi kimlik arayışı içerisinde girerek, yeni kültür ve kimliği reddederek marjinalleşebilmektedir.

Göç sürecine uyum, her iki toplumunda denge kurma sürecidir ve toplumların kendi kültürünü inkâr etmesi olarak algılanmamalıdır. Bu kapsamda ev sahibi ülkenin dışlayıcı değil aksine yapıcı davranışları sergileyerek göçmenlerin yeni topluma daha hızlı bir şekilde entegre olabilmelerini sağlamalıdır. Bu önemle, kamu kurumları veya sivil toplum örgütleri destekleri ve yardım platformlarının organizasyonları, adaptasyon merkezleri veya psikolojik destek kurumlarının çalışmaları incelenmiş ve anket sonuçlarıyla birlikte verileri çıktı olarak

sunulacaktır. Anket yöntemi uygulanacaktır. Anket soruları çoktan seçmeli ve açık uçlu sorulardan oluşmaktadır.

Kapalı uçlu sorular, verilerin analizini kolaylaştırırken, açık uçlu sorular katılımcıların görüşlerini daha derinlemesine anlamayı sağlamıştır (Çelik, 2018). Anketler katılımcılara dijital yollarla gönderilmiş, buna bağlı olarak hızlı bir şekilde çok sayıda bölümlerle eğitim alan yabancı uyruklu öğrenciye ulaşılabilmektedir. Anket sonuçları, katılımcıların bireysel ve bağımsız olarak yanıt verebilmesine olanak sağlamış, bu durum anketin güvenilirliğini artırmıştır. Görüşmelerde katılımcılara kişisel bilgi formu ve görüşme soruları yöneltilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Bu araştırma için İzmir Demokrasi Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu'ndan 06/03/2024 tarih ve 673189 sayılı karar ile etik onay alınmıştır. Çalışmada katılımcılarla görüşmeler gönüllülük esası ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Deseni

İzmir Demokrasi Üniversitesindeki yabancı uyruklu öğrencilerin İzmir'i tercih etme süreçlerine yönelik çeşitli sorular hazırlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde kişisel bilgi formunda cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim gördükleri fakülteler, ikamet süreleri ile hangi ülkeden Türkiye'ye göç ettikleri gibi özneliklerini tanımlayan sorular bulunmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise uluslararası öğrencilerin sosyo-kültürel ve ekonomik soru çeşitleri ile oluşturulmuştur. Çalışmanın son bölümü ise İzmir iline yönelik itici ve çekici unsurları barındıran soru çeşitlerinden oluşmaktadır.

BÖLÜM1- Genel Bilgiler

1. Doğduğunuz ülke neresidir?
2. Hangi ülkenin vatandaşıdır?
3. Eğitim aldığınız Bölüm?
4. Sınıfınız?
5. Yurttan mı evde mi kalıyorsunuz?
6. Cinsiyetiniz
7. Kamu veya özel sektörden burs alıyorsunuz?

BÖLÜM 2- Ekonomik Bilgiler

8. Part-time çalışıyor musunuz?
9. Tam zamanlı çalışıyor musunuz?
10. Hangi sektörde çalışıyorsunuz?
11. Ailenizin aylık geliri nedir?
12. Sizin aylık harcamanız nedir?

13. Mezun olduğunuzda hangi sektörde çalışmak istiyorsunuz?

14. Asgari ücretle çalışmaya razı mısınız?

15. İzmir'in yaşam maliyetine uyum sağlayabilir misiniz?

BÖLÜM 2-Sosyo-Kültürel Bilgiler

16. Hangi belediye/semte ikamet ediyorsunuz?

17. Kaç yıldır İzmir de yaşıyorsunuz?

18. Hukuki haklarınızın neler olduğunu biliyor musunuz?.

19. Mezun olduktan sonra İzmir'de yaşamayı planladınız mı?

20. İzmir'deki sosyo-kültürel ortama adapte olabilmeniz ne kadar sürenizi aldı?

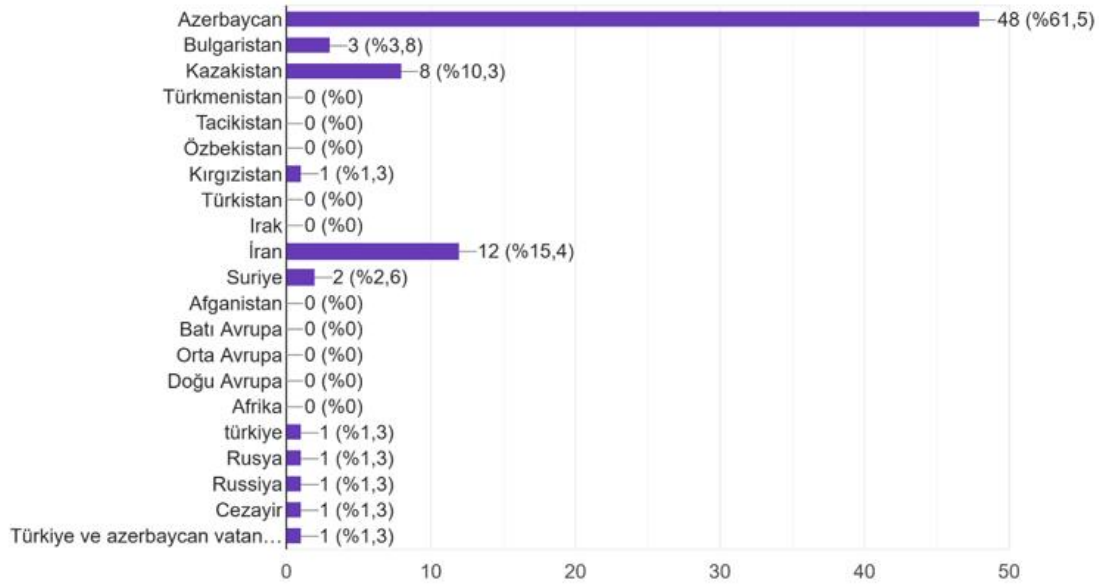
BÖLÜM 3: İzmir iline yönelik itici ve çekici faktörler nelerdir?

1'den 5' e kadar puan veriniz. (1 Kesinlikle katılmıyorum, 2 Katılmıyorum, 3 Kararsızım, 4 Katılıyorum, 5 Kesinlikle katılıyorum)

<i>İzmir İlinin size göre itici faktörleri:</i>	1	2	3	4	5
Yaşam maliyetlerinin yüksek olması.					
Çalışma olanaklarının sınırlı olması (tam zamanlı).					
Dil kullanımı (Türkçe bilinmemesine bağlı iletişim problemi).					
Devlet yardım, burs vb desteklerin yeterli olmaması.					
Deprem bölgesinde olması.					
Kültürel yaşamına uyum güçlüğü.					
Akrabalar ve/veya tanıdıklar olmaması.					
<i>İzmir İlinin size göre çekici faktörleri:</i>	1	2	3	4	5
Uygun iklimi.					
Avrupa'ya göç etmek için bir transit rota görevi görmesi.					
Çok sayıda ve türde sosyal ve kültürel etkinlikler olması.					
Turistik yerlere yakınlığı.					
Üniversite sayısının fazla olması.					
Akrabalar ve/veya tanıdıkların olması.					
Geniş sosyal göçmen ağlarının varlığı.					

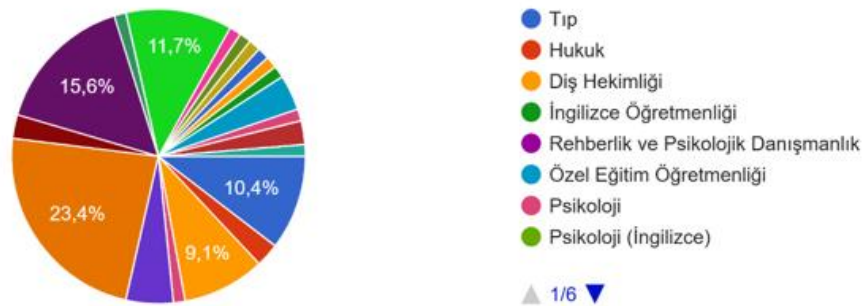
BULGULAR

Tablo 1: Yabancı uyruklu Öğrencilerin Geldiği Ülkeler

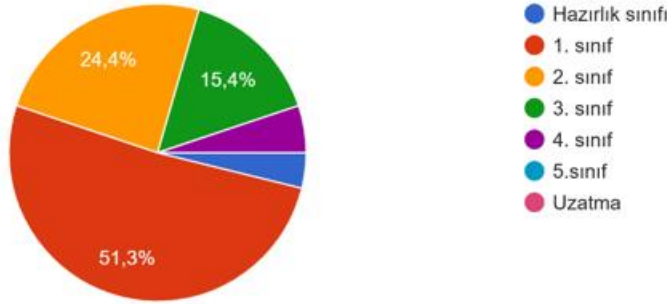
Yapılan anket çalışmasında 77 yabancı uyruklu öğrenci geldiği ülkelerin başında Azerbaycan %61,5 oranıyla ilk sırada yer almaktadır. İran %15,4 ile ikinci sırada yer alırken, Kazakistan uyruklu vatandaşlar %10,3 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Anket kapsamında ön plana çıkan diğer soru ise cinsiyet üzerine olmuştur. Ankete katılanların %66'sı erkek, %34'ü kadındır.

Tablo 2: Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Okuduğu Bölümler

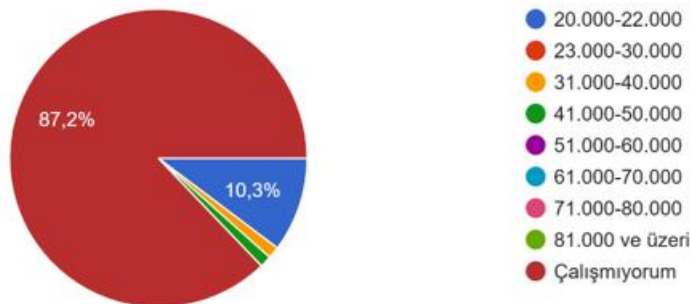
İzmir Demokrasi Üniversitesinde uygulanan anket çalışmasında yabancı uyruklu öğrencilerin okuduğu bölümler sıralamasında Diş hekimliği, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, İngilizce Öğretmenliği ve Özel Eğitim bölümleri yer almaktadır.

Tablo 3 Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Eğitim Yılı

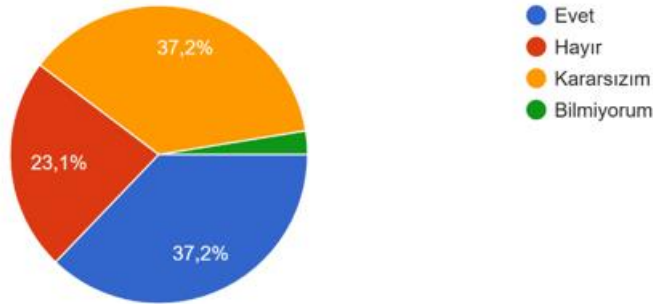
77 kişiye uygulanan anket çalışmasında öğrencilerin %51,3 ile 1. Sınıfta olduğu, %25,4 ile 2. Sınıf, %15,4 oranı ile 3. sınıfta olduğu ön plana çıkmaktadır. Üniversiteye yeni başlayan öğrenci sayısının daha yüksek olduğu bu çalışma kapsamında elde edilen en önemli bulgudur. Yabancı uyruklu öğrencilere bu kapsamda yönlendirilen sorular çerçevesinde çoğunlukla arkadaşları ile aynı evde kaldığı ve yurttan kaldığına yönelik bir çıkarım elde edilmiştir. %91 oranında devlet veya özel burs sağlanmadığı ve genelde kendi ihtiyaçlarını kendi olanakları ile sağladığı görülmüştür. Katılımcılar çalışıyor musunuz sorusuna yönelik %92,3 oranında çalışmadığını ve %7,7 oranında çalıştığına yönelik geri bildirim elde edilmiştir.

Tablo 4: Yabancı uyruklu öğrencilerin Aylık Gelir Tablosu

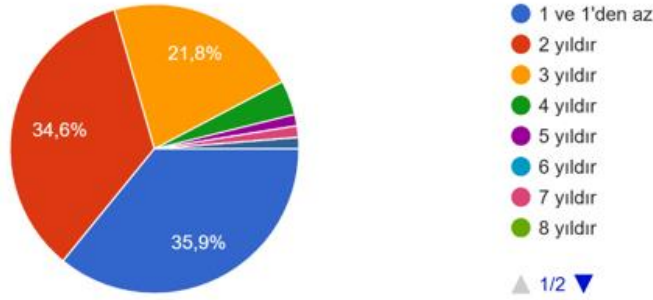
Yabancı uyruklu öğrenciler %87,2 oranında 23.000-30.000 aralığında gelir oranı ile 1. sırada, 2. sırada ise %10,3 oranında 20.000 ile 22.000 aralığında gelire sahiptir. 77 yabancı öğrenciye yöneltilen ailenizin aylık gelir tablosunda %24,4 oranında 20.000 ile 22.000 arasında gelir ilk sırada yer alırken, %17,9 oranında 23.000-30.000 arası gelire sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Bu çerçevede, aylık harcamanız ne kadar diye sorulduğunda %53,8 oranında 20.000 altında, %17,9 oranında 23.000 ile 30.000 arasında olarak sonuçlar elde edilmiştir. Yabancı öğrencilere yönelik sorulan bir diğer soru ise, ‘‘Mezun olduğunuzda nasıl bir işte çalışmak istersiniz’’ sorusu olmuştur. Buna cevaben katılımcıların % 52,6 kendi işimi kurmak istiyorum, %17,6 işçi ve %17,9 yönetici olarak çalışmak istiyorum cevabını vermiştir.

Tablo 5: Mezun olduktan sonra İzmir’de Yaşamak İsteyenlerin Oranı

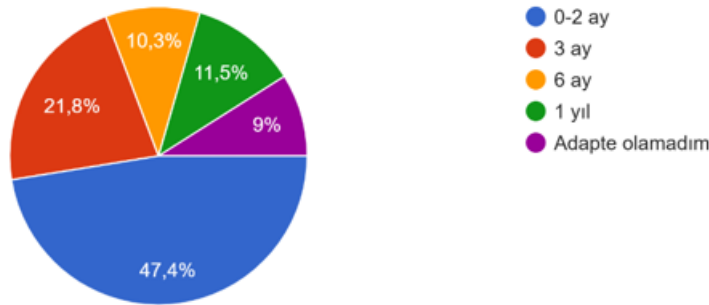
Katılımcılara mezun olduktan sonra İzmir’de yaşamak ister misiniz? sorusunu yönettiğimizde %37,2 oranında evet, %37,2 oranında kararsızım, %23,1 oranında hayır cevabı ile geri dönüş yapılmıştır.

Tablo 6:Yabancı Öğrencilerin İzmir’de İkamet Etme Süreleri

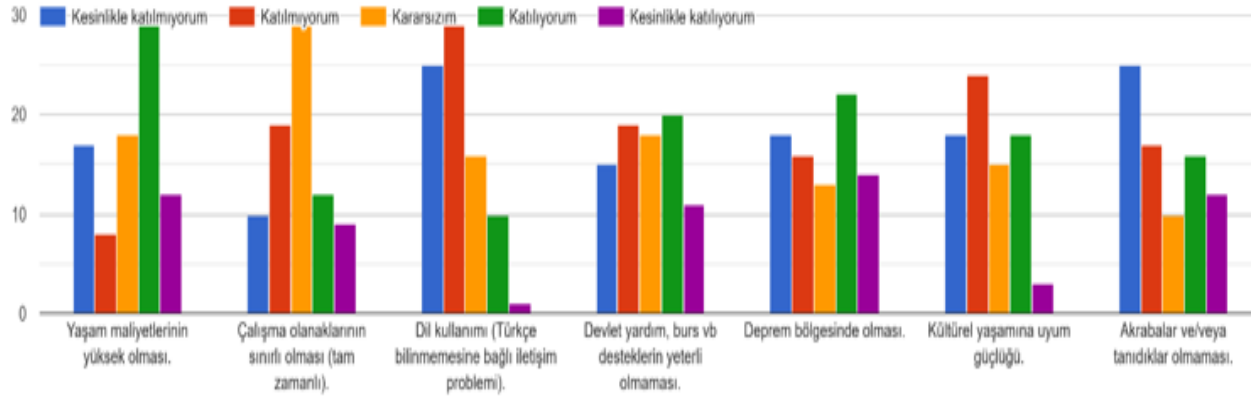
Yabancı uyruklu öğrencilerin İzmir ili içerisinde ikamet etme sürelerine yönelik sorulan soruda %35,9 ile 1 ve 1 yıldan az, %34,6 ile 2 yıl ve %21,8 ile 3 yıl olarak geri dönüş yapılmıştır. Bu yaşam süresince yabancı uyruklu öğrencilere hukuki haklarınızı biliyor musunuz diye sorulduğunda %48,7 oranında evet, %29,5 oranında kararsız ve %21,8 oranında Hayır cevabı alınmıştır.

Tablo7: İzmir’deki yabancı öğrencilerin sosyo-kültürel Ortama Adapte olabilme Süreleri

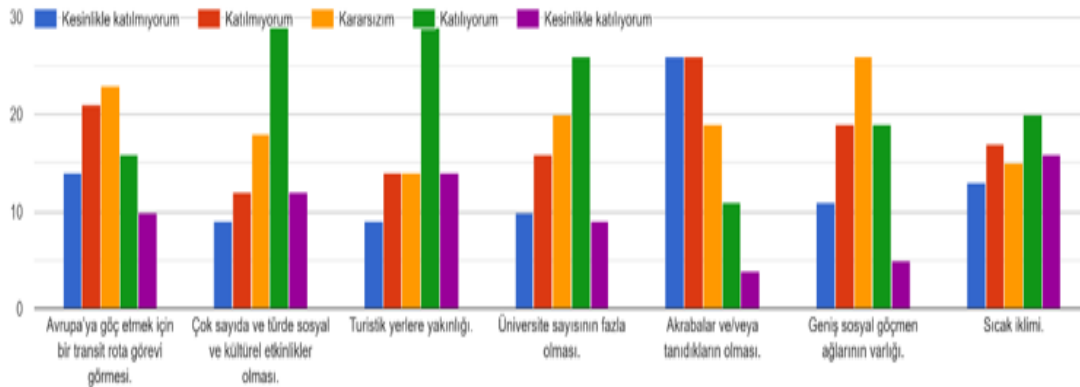
Yabancı öğrencilere ‘ ‘İzmir’deki sosyo-kültürel ortama adapte olabilmeniz ne kadar sürenizi aldı’ ’ sorusunda yönelik %47,4 oranında 0-2 ay, %21,8 oranında 3 ay ve %10,3 oranında ise 6 ay olarak geri dönüş yapılmıştır.

Tablo 8: İzmir ilinin İtici Faktörleri

İzmir ilinin itici faktörlerine yönelik yöneltilen soruda yaşam maliyetlerinin yüksek olması ilk sırada yer almaktadır. Bu çerçevede deprem bölgesinde olması ve devlet yardımlarının yetersiz olması diğer ön plana çıkan ortak sorunlar olarak karşımızda çıkmaktadır. Çalışma olanaklarının sınırlı olmadığı ve dil kullanımının da herhangi bir sorun yaratmadığı da en önemli çıktılar arasında yer almıştır. Kültürel uyumun kolaylığı da bir itici faktör olarak tanımlanmamaktadır.

Tablo 9: İzmir İlinin Çekici Faktörleri

İzmir ilinin çekici faktörlerini ele aldığımızda turistik yerlere yakınlığı, çok sayıda ve türde sosyal ve kültürel etkinliklere yakın olması ve sıcak iklimi ilk sıralarda yer almaktadır.

Üniversite sayısının fazla olması da diğer cezbedici faktörler arasında yer almaktadır. Avrupa'ya göç etme amacıyla bir transit rota görevi görmesi açısından kesin bir sonuca varılmasa da bu görüşte olmayan sayısı olanlara nazaran daha fazladır.

SONUÇ

Bu çalışma, İzmir Demokrasi Üniversitesindeki yabancı öğrenci hareketliliği temel esas alınmıştır. göçmenlere yönelik itici ve çekici unsurlar kapsamında nicel araştırma teknikleri kapsamında bulgular elde etmeyi amaçlamıştır. Sayısal veriler ile desteklenen bu çalışma, tümevarımsal yöntemler ile elde edilen bulguları yorumlamış ve bir sonraki çalışmalara ışık tutmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, İzmir iline yönelik artan göç hareketliliğinde çekici ve itici faktörler ele alınacak ve göçmen ağlarının etkisine vurgu yapılacak, göçmenlerin sirkülasyon oranları dönemselsel olarak incelenerek elde edilen çıktılar bildiri kapsamında ön plana çıkartılacaktır. Anket çalışmasında yaş, cinsiyet, medeni hal, öğretim durumu gibi ölçütlerden yola çıkılarak, göç hareketliliğine yol açan sebep ve sonuçlar analiz edilmiştir. Göçmenlerin (Azeri, Afgan, İran vb.) asimilasyon sürecini, yerel kültür ile olan entegrasyonunu ve emek işgücü piyasasına yönelik girişimleri incelenmiştir. Özellikle, yaşı, uyuşu, cinsiyeti ve bölümleri olmak üzere kişisel bilgileri temel alarak, sosyo- kültürel ve ekonomik çerçevede analiz eden bu çalışma, yabancı öğrencilerin karşılaştıkları zorlukları ve sağladıkları faydayı incelemiştir. Mevcut veriler kapsamında anket sonuçlarına göre, göçmen öğrencilerin memnuniyet seviyeleri, adaptasyon süreçleri ve karşılaştıkları meydan okumalar bu bildiri kapsamında ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Ateş, H. & Yavuz, Ö. (2017). (Göçmen (Ö)tekileştirme ve (Çok) (k)ültürlülük, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (22), s.1287-1301.
- Göhler, G.(1990). "Die gesundheitliche Situation und die daraus resultierenden probleme der türkischen Migranten/innen in der Bundesrepublik Deutschland", Türkische.
- Heckmann, F. (2010). 50 Jahre Integrationspolitik in Deutschland?(efms paper, 2010-5). Bamberg: europäisches forum für migrationsstudien (efms). Institut an der Universität.
- Holmes, P., Fay, R. & Andrews, J. (2017). Education and migration: Languages foregrounded. Language and Intercultural Communication. 17(4), 369-377.

- Işık, Ş. (2009). Türkiye’de eğitim amaçlı göçler, *oğrafi Bilimler Dergisi*, 7(1), 27-37.
- Juang, L.P. & Schachner, M.K. (2020). Cultural diversity, migration and education. *International Journal of Psychology*, 55(5), 695-701.
- Koyuncu, A. A. (2019). Türkiye’nin Uluslararası Öğrenci Politikası. Uluslararası Öğrencilik: Entegrasyon, İstihdam ve Politika. Osman Akgül (Ed.), Uluslararası Öğrencilik Entegrasyon, İstihdam ve Politika. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Türker, T., Yıldız, A. (2015). Sirkeci, İ., Şeker, B.D., Yüceşahin, M. (Der.). Göç ve Uyum(cilt:1. Baskı s. 28). London: Transnational Press London.

İŞSİZLİK SİGORTASININ GELİŞİMİ

Dr.ESİN ŞENOL

Hazine ve Maliye Bakanlığı, esin.cicek@hmb.gov.tr., <https://orcid.org/0009-0001-7999-5500>

ÖZET

İşsizlik sigortası, sigortalı olarak çalışırken bir kasti yada kusuru olmaksızın çalışma isteği ve yeterliliğinde olmasına rağmen işini kaybederek işsiz kalan ve gelir kaybına uğrayan sigortalılara bazı şartlar altında belli bir süre ve miktarda uğranılan gelir kaybını karşılayan sigorta koludur. İşsizlik riskine karşı çalışanları korumaya yönelik olarak kurulan işsizlik sigortası ilk olarak isteğe bağlı olarak 1893 yılında belediyeler tarafından İsviçre’de uygulanmaya başlanmış, daha sonraki yıllarda ise zorunlu nitelikte olan ilk işsizlik sigortası yasayla devlet tarafından 1911 yılında sanayi devriminin ortaya çıktığı ülke olan İngiltere’de kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllara kadar bazı ülkede isteğe bağlı işsizlik sigortaları kurulmuş, 1920’li yıllardan itibaren 1935 yılında Amerika, 1944’de Avustralya, 1947’de Japonya, 1958’de Fransa başta olmak üzere 11 ülkede zorunlu işsizlik sigortası sistemi benimsemiştir. Görüldüğü üzere, işsizlik sigortası önce isteğe bağlı olarak düzenlenmiş sonra zorunlu olmaya başlamıştır. Günümüzde her iki tip işsizlik sigortasının yanında karma tip işsizlik sigortası da mevcuttur. Ülkemizde ise işsizlik sigortası ilk kez 1946 yılında gündeme gelmiş ve İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun öncülüğünde 1959 yılında ilk ciddi çalışmalara başlanmıştır. İşsizlik sigortası ile ilgili olarak otuza yakın kanun tasarısı ve teklifi hazırlanmış ve nihayetinde 25.08.1999 tarihinde 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu kabul edilerek zorunlu işsizlik sigortası ülkemizde yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde işsizlik sigortası primlerinin toplanmasından Sosyal Güvenlik Kurumu yetkiliyken diğer her türlü hizmet ve işlemlerin yapılmasından Türkiye İş Kurumu yetkili ve sorumlu kılınmıştır.

Günümüzde zorunlu işsizlik sigortasını benimseyen ülkelerde mevcut zorunlu işsizlik sisteminin iyileştirilmesine yönelik politik ve bilimsel çevrelerde reform tartışmaları gündeme gelmektedir. Bu reform tartışmaları ise sistemde radikal değişiklikler yerine sistemin revize edilmesi yada ekonomik duruma bağlı olarak uyumlaştırılmanın sağlanması şeklinde olmaktadır. Bu çalışmada işsizlik sigortasının gelişimi bağlamında, işsizlik sigortasının ortaya çıkışı, ülkemizdeki seyri ve günümüzde işsizlik sigortasında gelinen aşamada işsizlik sigortası

uygulanmasında ortaya çıkan reform söylemleri sonucu işsizlik sigortasında bir reforma ihtiyaç duyulup duyulmadığına değinilerek bir analiz yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler : İşsizlik, İşsizlik Sigortası, İşsizlik Sigortası Etkinliği

DEVELOPMENT OF UNEMPLOYMENT INSURANCE

ABSTRACT

Unemployment insurance is a branch of insurance that covers the loss of income for a certain period and amount, under certain conditions, for the insured who lose their job and become unemployed and lose their income despite being willing and able to work without any intention or fault while working as an insured. It is a precaution and protection taken against the risk of unemployment. Unemployment insurance, which was established to protect employees against the risk of unemployment, was first implemented optionally by municipalities in Switzerland in 1893, and in later years, the first unemployment insurance, which was compulsory, was established by law in 1911 in England, the country where the industrial revolution emerged. . Optional unemployment insurance was established in some countries until the First World War, and from the 1920s onwards, a compulsory unemployment insurance system was adopted in 11 countries, including America in 1935, Australia in 1944, Japan in 1947, and France in 1958. As can be seen, unemployment insurance was first regulated as optional and then became mandatory. Nowadays, in addition to both types of unemployment insurance, there is also a mixed type of unemployment insurance. In our country, unemployment insurance was first brought to the agenda in 1946 and the first serious studies were started in 1959 under the leadership of the Employment Agency. Nearly thirty draft laws and proposals regarding unemployment insurance were prepared and eventually, on 25.08.1999, Unemployment Insurance Law No. 4447 was adopted and compulsory unemployment insurance came into force in our country. While the Social Security Institution is authorized to collect unemployment insurance premiums in our country, the Turkish Employment Agency is authorized and responsible for all other services and transactions.

Today, in countries that have adopted compulsory unemployment insurance, reform discussions are on the agenda in political and scientific circles to improve the existing compulsory unemployment system. These reform discussions take the form of revising the system or ensuring harmonization depending on the economic situation, rather than radical changes in the system. In this study, an analysis will be made in the context of the development of

unemployment insurance, by touching on the emergence of unemployment insurance, its course in our country, and whether a reform in unemployment insurance is needed as a result of the reform discourses that emerged in unemployment insurance practice at the current stage of unemployment insurance.

Key Words: Unemployment, Unemployment Insurance, Unemployment Insurance Effectiveness

GİRİŞ

Sanayi devrimi sonrası hizmet akdi ile ücret karşılığı çalışanlar ortaya çıkmış, işçi sayısı artmış buna mukabil işini kaybedenlerin sayısında da artış yaşanmıştır. İşini kaybettiği için işsiz kalan bireyler yani işsizler geçinmeleri için gerekli olan geliri kaybettikleri için yaşamaları için gerekli olan en temel ihtiyaçları bile karşılamakta zorlanmakta geçim sıkıntısı çekmektedirler. Yaşanan bu sıkıntı sadece işsiz kalan bireyi değil geçindirmekle yükümlü oldukları kişileri de zor durumda bırakmaktadır. Sanayi devrimi ile beraber piyasa ekonomisine dayalı bir sisteme geçildiğinden geliri olmayan bireyler tüketimde bulunamayacağından ekonomi de bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bu nedenlerden dolayı işsizlik bir ülke için üstesinden gelinmesi gereken bir problem teşkil etmektedir. İşsizlik sosyal ve ekonomik bir risk olarak ortaya çıktığından ülkeler, işsizliğin yol açacağı riskleri önleyici, belli bir süreliğine işsiz kalan bireyin kendine bir iş bulana kadar en azından belli bir gelirin sağlanarak gelir kayıplarını tazmin edici politikalar uygulamak zorunda kalmışlardır. İşsizlik tazmini için başlıca üç politika belirlenmiştir. Bunlar; 1) Kıdem Tazminatı, 2) İşsizlik Yardımı ve 3) İşsizlik Sigortasıdır. Bu çalışmanın konusu bu politikalardan biri olan işsizlik sigortasıdır. İşsizlik sigortası bir sosyal güvenlik programıdır. İşsizlik sigortası ilk olarak özel diğer bir ifadeyle isteğe bağlı olarak ortaya çıkmış sonraları zorunlu nitelik kazanmıştır. İşsizlik sigortası sanayileşmiş ülkelerde ilk önce görülmeye başlanmış sanayi devriminin ortaya çıktığı devlet olan İngiltere’de 1911 yılında ilk kez işsizlik sigortası zorunlu olarak uygulamaya konulmuştur. İşsizlik sigortası bir sigorta kolu olduğundan prime tabidir. İşsizlik riski ile karşılaşınca daha önceden çalışırken ödenen primlerden finanse edilmektedir. İşsizlik sigortası primleri; işçi ve işverenden belli bir oranda alınan işsizlik sigortası primlerinden oluşmaktadır. Bazı ülkelerde buna devletin de katkısı vardır. İşsizlik ödemeleri işsizlik fonundan karşılanmaktadır. Günümüzde işsizlik sigortasının zorunlu nitelikte olması ağır basmakla beraber isteğe bağlı olan işsizlik sigortasının yanında her iki sigorta türünün de olduğu ülkeler bulunmaktadır. Ülkemizde ise, 25.08.1999

tarihinde 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu kabul edilerek zorunlu işsizlik sigortası yürürlüğe girmiştir.

İşsizlik sigortası primlerinden oluşan işsizlik sigortası fonunun günümüzde amacına uygun olarak kullanılmadığı, işsizlik sigortası ile ilgili yaşanan sorunlar nedeniyle son zamanlarda işsizlik sigortasında reform yapılmasına dair düşünceler ortaya çıkmıştır. Ayrıca günümüz toplumlarında yaşanan işsizlik artık hizmet akdinin sona ermesi nedeniyle yaşanmamakta hiç işe giremeyenler, işsiz kaldıktan sonra bir daha işe giremeyenler, uzun süreli işsizlikler yaşanmakta olup, buna kısmi çalışma, saat başı çalışma gibi esnek çalışma modelleri de eklenince günümüzde mevcut işsizlik sigortası uygulamalarının yetersiz kaldığı ve işsizlik sorununa bir çare olmadığı da göz önüne alındığında yeni bir işsizlik sigortası sistemine ihtiyaç olduğu da açıktır.

Bu çalışmada işsizlik sigortasının tarihsel süreci ve Ülkemizdeki seyri, işsizlik sigortası anlayışında ortaya atılan yeni fikirler ve reform ihtiyacına değinilmeye çalışılacaktır.

2. İŞSİZLİK SİGORTASININ TARİHSEL SÜRECİ

İşsizlik, işçinin yeteneksizliğinden değil ülkelerin ekonomik ve yapısal faktörlerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, işsizlik probleminde sistemsel bir çözüm gerekmektedir. Bu anlayışın ürünü olarak işsizlik riskine karşı işçilerin sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması sonucuna ulaşıldığından bir sigorta kolu olarak işsizlik sigortası ortaya çıkmıştır. İşsizlik sigortası ile ilgili çok sayıda tanım bulunmakta olup, genelde kabul gören tanıma göre işsizlik sigortası, “bir işyerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen, kendi istek ve kusuru dışında işini kaybedenlere, uğradıkları gelir kayıplarını kısmen de olsa karşılayarak kendilerinin ve aile bireylerinin zor duruma düşmelerini önleyen, sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren, devlet tarafından kurulan zorunlu bir sigorta koludur” (Seyyar, 2005, 148). Bu tür uygulamalar aynı zamanda ülkenin kalkınmasına da doğrudan katkı sağlamaktadır (Göğüsdere, 2021, 193).

İşsizlik sigortasının doğuşuna ve gelişimine baktığımızda, çalışma isteği ve yeteneğinde olup da kendi isteği dışında işsiz kalanların bireysel ve toplumsal olarak yaşamış olduğu ekonomik, sosyal ve politik yönden olumsuz gelişmelerin etkilerinin azaltılması ihtiyacı ile ortaya çıkmış olduğu anlaşılmaktadır. İşsiz kalan insanların belirli bir gelir güvencesine sahip olmasının sağlanması ekonomik ve yapısal bir zorunluluk olarak görülmüştür. Çünkü iradesi dışında işsiz

kalan bir kişinin, kendi moral dünyasında ve ailesinde, en nihayetinde toplumda yaratabileceği sorunlara karşı korunmasının sağlanması işsizlik sigortasının temel hedefidir.

Çalışanları işsizlik riskine karşı korumaya çalışan işsizlik sigortası, 1893 yılında ilk olarak İsviçre’de belediyeler tarafından isteğe bağlı olarak uygulanmaya başlamıştır. Zorunlu nitelikte olan ilk işsizlik sigortası, devlet tarafından yasayla 1911 yılında İngiltere’de kurulmuştur (TİSK, 2001,7). Diğer sanayi ülkelerinde ise Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra işsizlik sigortası kurulmaya başlanmış, 1920’lerden sonra da zorunlu işsizlik sigortası birçok ülkede benimsenmiştir. Finlandiya 1917 yılında, İtalya ve İspanya 1919 yılında, Avusturya ve Belçika 1920 yılında, Almanya 1927 yılında, Amerika 1935 yılında, Avusturya 1944 yılında, Japonya 1947 yılında, Fransa 1958 yılında zorunlu işsizlik sigortası sistemini benimsemiştir. Günümüzde zorunlu işsizlik sigortasını benimseyen ülkelerin yanında isteğe bağlı işsizlik sigortasını benimseyen ülkeler ve bu her iki nitelikteki işsizlik sigortasını benimseyen ülkeler de bulunmaktadır.

Avusturya, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, İspanya, Hollanda, İsveç gibi ülkelerde zorunlu ya da isteğe bağlı işsizlik sigortası sisteminin yanında işsizlik yardımı sistemi de uygulanmaktadır. Özellikle, Almanya’da işsizlik yardım iki türlü olarak uygulanmaktadır. Bunlar; genç işsizlere tamamen devlet tarafından yapılan işsizlik yardımı ile işsizlik sigortasında prim ödeme süresini doldurmadan işsiz kalanlara yapılan yardım olup bu yardım aynı zorunlu işsizlik sigortası sistemi gibi bir yapıya sahiptir (Andaç, 2010, 60-66).

İsteğe bağlı işsizlik sigortasında devletçe bir zorunluluk yoktur. Özel sigorta mantığı ile çalışmaktadır. Buna göre; sigorta konusu hasar ortaya çıktığında burada bu hasar çalışanın işsiz kalması durumu olup, sigorta şirketi müşterilerinin hasarını daha önce ödenen sigorta primleri çerçevesinde finanse etmektedir. İşsizlik sigortasında, sigortacılık anlayışı aynı şekilde bir formül geliştirmiştir. İşsizlik sigortası gideri; sigortalı sayısı ile ortalama işsiz kalma olasılığı ve kişi başına düşen işsizlik parasının çarpımı ilken işsizlik sigortası geliri; sigortalı sayısı ile kişi başı alınan prim miktarının çarpımından oluşmaktadır (Şahin, 2014, 71-72).

3. TÜRKİYE’DE İŞSİZLİK SİGORTASININ TARİHSEL SÜRECİ

İşsizlik sigortası, ilk kez 1911 yılında İngiltere’de kurulmuş bunu sanayileşmiş birçok ülke izlemiştir. İşsizlik sigortasının Türkiye’nin gündemine girmesi 1946 yılında olmuş ve bu konudaki ilk ciddi çalışmalara 1959 yılında başlanmıştır. Ülkemizde uzun yıllar işsizlik

sigortası ile ilgili olarak çok sayıda girişimde bulunulmuş ve 30'a yakın kanun tasarısı ve teklifi hazırlanmıştır,

İşsizlik sigortası ülkemizde sanayileşmiş ülkelere göre geç kurulmuştur. İşsizlik riskinin tazmini ve bir sosyal politika aracı olan işsizlik sigortası, bazı sebepler ileri sürülerek, Ülkemizin bir sosyal devlet olmasına, uluslararası sözleşmelere ve 1982 Anayasası'nın açık hükümlerine (m.60) rağmen geç kurulmak durumunda kalmıştır (Andaç, 2010, 168-169). Bu sebeplerden başlıcası, 1982 Anayasası'nın 65.maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere ekonomik ve mali kaynakların yetersizliği olarak gösterilmişti (Andaç, 2010, 168-169). Ayrıca, işveren tarafından iş akdi feshedilen işçiye ödenen kıdem tazminatı uygulamasının işsizliği tazmin edici bir sosyal politika önlemi olduğu işsizlik sigortasının yerini tuttuğu, bu nedenle işsizlik sigortasına gerek görülmediği, bu boşluğu işverenler kıdem tazminatı şeklinde zaten doldurmakta olduğu ileri sürülmekteydi (Şahin, 1979, 37-38).

Diğer bir sebep ise, 27-29 Aralık 1972 tarihli İş ve İşçi Bulma Kurumunun XVI. Danışma kurulu toplantısında; Türkiye'de gizli işsizliğin çok yaygın olduğu, özellikle kamuda hiç iş olmayan yere veya bir kişinin yapabileceği bir işe en az iki kişinin işe alınmış olduğu ve dolayısıyla fazla olarak çalışan kişilerin bu sayede sigortalanmış olduğu bundan daha iyi bir işsizlik sigortası olamayacağı; işçilerde kıdem tazminatı uygulamasının memurlarda ise memurun işçiye göre iş güvencesinin daha çok olduğu bunların da bir çeşit işsizlik sigortası sayılabileceği bunun için işsizlik sigortası kurulmasına gerek kalmadığı görüşleri ileri sürülmüştür (Şahin, 1979, 37-38).

Nihayetinde, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu 25.08.1999 tarihinde kabul edilerek işsizlik sigortası ülkemizde yasal bir çerçeve kazanmıştır. 1999 yılına kadar işsizlik sigortası programı olmayan tek OECD ülkesi Türkiye kalmıştı. 1959 yılından 1999 yılına kadar geçen kırk yıllık süre zarfında işsizlik sigortasını tartışan ve bu sürede 23 işsizlik sigortası yasa tasarısı hazırlamasına rağmen bunu bir türlü kanunlaştıramayan Türkiye, 4447 sayılı Kanunla işsizlik sigortasını hayata geçirmeyi başarmıştır (Andaç, 2010, 105).

4447 sayılı Kanun ile (m.53) işsizlik ödemelerini yapmak üzere, İşsizlik Sigortası Fonu kurulmuştur. Fonun sekretarya hizmetlerinin Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR) bünyesinde oluşturulan İşsizlik Sigortası Daire Başkanlığı'na yürütülmesi, Fonun çalışma esaslarının bir yönetmelikle belirlenmesi öngörülmüştür. İşsizlik sigorta fonunun en önemli

kalemini oluşturan işsizlik ödeneği, yararlanma koşulları ve fonun kullanım şekli bakımından özellikle üzerinde durulması gereken bir konudur.

4. İŞSİZLİK SİGORTASI ANLAYIŞINDA ORTAYA ATILAN YENİ FİKİRLER VE REFORM İHTİYACI

İşsizlik sigortasının ilk uygulandığı sanayileşmiş ülkelerde geçen zaman içinde işsizlik sigortasının aksayan ve eksik yönlerinin olduğu görülmeye başlandı. Gelişen teknoloji, yeni işlerin ve iş modellerinin ortaya çıkışı işsizlik sigortasının kapsamını, yeterliği ve etkinliğini tartışma konusu haline getirmeye başlamıştır. İşsizlik sigortasının yeni değişimlere ayak uydurması gerektiği, eskisi kadar kapsayıcı ve etkin çalışmadığı konularında görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler işsizlik sigortasında da reform ihtiyacını gündeme getirmiştir.

Nitekim, günümüzde işgücü piyasasında kısmi çalışma, saat başı çalışma gibi esnek çalışma modelleri ortaya çıkmış ve yapay zekanın gelişmesi ile de bazı meslekler önemini yitirirken birçok nitelikli işgücü işsiz kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca, günümüz işsizliği sadece iş sözleşmesini feshinde yaşanan işsizlik değildir. Yeni bir boyut kazanarak, hiç işe giremeyenler, bir kez işe girip de bir daha hiç iş bulamayanlar ve işe girdikten sonra uzunca bir süre iş bulamayan işsiz kalan şeklinde yeni tip işsizlik durumları yaşanmaya başlanmıştır. Oysa işsizlik sigortası, iş akdinin işveren tarafından feshi yada işçi tarafından kanunda yazılan haklı nedenler ile feshi durumunda işsiz kalanları kapsama almaktadır. Tüm bu gelişmeler karşısında mevcut işsizlik sigortası yetersiz kalmaktadır.

Yine, işsizlik fonunda biriken paraların etkin kullanılmadığı özellikle devlet tarafında başka alanlarda değerlendirildiği, işverenlere daha çok ödemelerde bulunduğu ile ilgili istatistikî bilgiler de ortaya çıkmış ve işsizlik fonunda biriken paraların işsizlerin yararına kullanılmadığı gerçeği ile yüz yüze kalınmıştır. Diğer bir ifade ile işsizlik fonundaki birikimlerin özellikle zorunlu işsizlik sigortası uygulanan ülkelerin çoğunda az yada çok devlet tarafından suistimal edildiği, kurulma amacı olan işsizlerin işsizlik riskini tazmin etmekten uzaklaştığı gibi gerçek ortaya çıkmıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı işsizlik sigortasında bir reforma gidilmesi ihtiyacının olduğu açıktır. Çeşitli ülkelerde buna dair arayış içine girilmiş ve çeşitli çözüm önerileri ortaya atılmaya başlanmıştır.

Bu görüşlerden biri, tüm çalışanlar için işsizlik sigortasının zorunlu olmasının yanında ek sigorta olarak, çalışanların serbestçe karar verebileceği bir yapı da uygulamaya konulmalıdır.

Böylece, zorunlu işsizlik sigortasının şartlarını yerine getiremeyen çalışanlara, özel sigorta sunucuları ile yapacakları sözleşmelerin niteliğine ve risk durumlarına göre işsizlik ödeneği alabilmelerine ve aktif işsizlik politikası araçlarından faydalanmalarına imkan sağlanmış olabilecektir (Şahin, 2010, 101-108).

Böylece, özel işsizlik sigortası, özellikle kısmi süreli çalışanların, mevsimlik işçilerin işsizlik sürecinde maruz kalacakları gelir kaybını nispeten telafi edici bir rol üstlenebilecektir (Şahin, 2010, 101-108). Böylece, gelir kaybı telafi edilen ve asgari geçim imkanına kavuşan isteğe bağlı işsizlik sigortalısı, bu süreyi yeni iş arayarak veya aktif işsizlik sigortası araçlarından faydalanarak verimli bir şekilde değerlendirebilecektir (Şahin, 2010, 101-108). Bu durum, sigortalının daha önce içinde bulunduğu işsizlik riskinin azaltılmasına ve işsizlik halinde ortaya çıkabilecek maliyetin azaltılmasına imkan tanıyacaktır (Şahin, 2010, 101-108).

Ayrıca, işsiz kalanlara gelir desteği sağlamak amacıyla İşsizlik Sigortası Fonu'ndan sağlanan desteklerde de zorunlu işsizlik sigortası uygulanan ülkelerde sorunlar yaşandığı, devlet tarafından fonda biriken birikimlerin amacı dışında kullanımın yaygınlaştığı da görülmeye başlanmıştır. Ülkemize gelince, İşsizlik Sigortası Fonu'nun kullanımı ile ilgili olarak son zamanlarda yaşanan gelişmeler ise dikkat çekicidir. Gelir desteği sağlamak amacıyla işsiz kalanlara 1999 yılında kurulan İşsizlik Sigortası Fonu'na işverenlerin yaptıkları katkı ve bu fondan aldıkları teşvik miktarına bakıldığında 2018 yılından sonra durumun değiştiği göze çarpmaktadır. Önceki yıllarda yaptıkları katkıdan daha az teşvik alan işverenler, 2018 yılından itibaren fona katkılarından çok daha fazla teşvik almaya başlamış olduğu görülmektedir (Euronews, 2024). İşsizlik Sigortası Fonu'nun artık işverenlere destek fonuna dönüştüğü, 2023 yılında fon giderleri içinde işçilere ödenen işsizlik ödeneği payı %18,5 iken işverenlere yapılan destek oranının ise %67 olduğu istatistikî verilere yansımıştır (Euronews, 2024).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sanayi devrimi sonrası ücret karşılığı bir iş akdine bağlı olarak çalışanların yani ücretli diğer bir deyişle bağımlı çalışanların sayısında yaşanan artış beraberinde ücreti ile geçinmek zorunda olanların sayısını arttırmış bu durum aynı zamanda işsiz kalanların sayısında da artışı getirmiştir. Toplumda işsizlerin sayısında yaşanan artış, hayatta kalabilmek için çalışmak zorunda kalan ama bu geliri işsiz kaldığı için sağlayamayan insanların sayısının artması anlamına gelmektedir. Bu durum bireysel bazda psikolojik, sosyal, ekonomik olumsuz bir sonuç yaratırken asıl etkisini toplumsal olarak da göstermeye başlamıştır. Yaşanan gelişmeler işsizliğin bir risk olduğu gerçeğini, bu riskin işçinin tek başına kaldırmasının mümkün

olamayacağını ve devletin, sistemin bu duruma bir çözüm getirmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim işsizlik riski yapısal bir durumdur. İşsizlik riskinin tazmininin gerekliliği anlayışı sonucunda işsizlik sigortası ortaya çıkmıştır. İşsizlik sigortasının, çalışma isteği ve yeteneğinde olup da kendi isteği dışında işsiz kalanların bireysel ve toplumsal olarak yaşamış olduğu ekonomik, sosyal ve politik yönden olumsuz gelişmelerin etkilerinin azaltılması ihtiyacı ile ortaya çıkmış olduğu anlaşılmaktadır. İşsiz kalan insanların belirli bir gelir güvencesine sahip olmasının sağlanması ekonomik ve yapısal bir zorunluluk olarak görülmüştür. İşsizlik sigortası ilk olarak sanayileşmiş ülkelerde uygulamaya geçirilmiştir. Zorunlu nitelikteki ilk işsizlik sigortası sanayi devrimin ortaya çıktığı ülke olan İngiltere’de kurulmuştur. Bunu diğer sanayileşmiş olan ülkeler izlemiş Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra hızla yayılmıştır. Ülkemizde ise işsizlik sigortası oldukça geç bir tarihte yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde İşsizlik sigortasının gündeme gelmesi 1946’lı yıllardan sonra olmuş bunun nedeni olarak kıdem tazminatının işsizlik sigortası yerine geçtiği, ülkenin ekonomik mali durumunun buna uygun olmadığı gibi sebepler ileri sürülmüştür. Birçok defa işsizlik sigortası kurulması için girişimde bulunulmuş nihayetinde 1999 yılında 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu çıkarılmıştır.

Geçen süre zarfında günümüze kadar yaşanan ekonomik, teknolojik ve sosyal değişimler işsizlik sigortasını da değişime zorlamaktadır. İşsizliğin sadece hizmet akdi feshinden kaynaklanmaması, hiç işe giremeyen, işten çıktıktan sonra bir daha işe giremeyen, işten çıktıktan sonra uzunca bir süre işe giremeyen işsizlerin olması; kısmi çalışma, saat başı çalışma gibi esnek çalışma modellerinin getirdiği yeni istihdam türleri, yapay zekanın geldiği noktada kalifiye çalışanların işlerini kaybetme riski ile karşı karşıya kalması, işsizlik sigortasında biriken birikimlerin özellikle zorunlu işsizlik sigortasında devlet tarafından amacı dışında kullanılmaya başlanması gibi yaşanan bir çok yapısal ve yapısal olmayan değişim mevcutta uygulanan işsizlik sigortasının etkinliği ve kapsamının sorgulanmasını beraberinde getirerek işsizlik sigortasında da bir reforma gidilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmış ve bu konuda bir çok görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan en dikkati çeken, zorunlu işsizlik sigortasının bir reforma ihtiyaç duyduğu, işsizlik sigortası fonunda biriken birikimlerin amacı dışında kullanılmasının önlenmesi, zorunlu işsizlik sigortası yanında isteğe bağlı işsizlik sigortasının da bulunması gerekliliğinin doğduğudur. Gelecek zamanlarda, işsizlik sigortası ilk kez sanayileşmiş ülkelerde görüldüğü için yine özellikle sanayileşmiş ülkelerde bu yönde bir reforma gidilebileceği ve bunun yapısal bir gereklilikten kaynaklandığı ayrıca Ülkemizde de böyle bir reforma ihtiyaç duyulacağı sonucuna varılabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Andaç, F., İşsizlik Sigortası, TÜHİS Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, Ankara, Yayın No: 66 / Nisan 2010.
- Başterzi, S., İşsizlik Sigortası, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları No: 509, Ankara 1996.
- Göğüsdere, C., “Gender and Labor Market: A Review From the Perspective of Insurance Premiums Incentives, Supports, and Deductions in Turkey. “Challenges to Integrating Diversity, Equity, and Inclusion Programs in Organizations” içinde. DOI:10.4018/978-1-7998-4093-0.ch012.s.186-199.
- Euronews., <https://tr.euronews.com/2024/03/06/issizlik-fonu-giderinin-yuzde-19u-isciye-yuzde-67si-patrona-isverenlere-destek-daha-da-art> (Erişim tarihi: 25.12.2024)
- <https://www.igi-global.com/chapter/gender-and-labor-market/264614>
- T.C. 82 Anayasası. www.mevzuat.gov.tr (Erişim tarihi: 25.12.2024).
- TİSK., İşsizlik Sigortası Konusunda Görüş ve Öneriler, Ankara İnceleme Yayınları, No:7, 2001.
- Seyyar, A., *Sosyal Güvenlik Terimleri*, İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2005.
- Şahin, H., İşsizlik Sigortası Nedir, Amacı, Uygulama Koşulları, Ülkemiz Yönünden Yapılmış Çalışmalar ve Görüşler, İşgücü Dergisi, IIBK Yayını, Yıl:1, Sayı:2, Nisan-Mayıs-Haziran 1979.
- Şahin, O., *F.Almanya’da İşsizlik Sigortasına Yönelik Yeni Düzenleme Önerisi: İşsizlik Sigortasının Özelleştirilmesi*, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler Ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, Nisan 2014
- 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu. www.mevzuat.gov.tr (Erişim tarihi: 25.12.2024).

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF CAMEROON

Assist. Prof. Dr. Muhammet KARANFİL¹, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kenfack Tsueti Joseph VALDAİS²

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Uygulamalı Bilimler Fakültesi,
mkaranfil@comu.edu.tr - 0000-0003-4078-2214

²Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, kenfackvaldais1000sucess@gmail.com - 0009-0006-9052-9515

ÖZET

Kamerun da 2009-2023 döneminde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında belirgin bir artış olduğu görülmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkenin ekonomik büyümesinin artırılmasında önemli faktörlerden birisidir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı 1970-2023 dönem verileri ele alınarak Kamerun ekonomisinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmanın amacına yönelik sırasıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımları, kişi başına düşen GSYİH büyüme oranı ve brüt sabit sermaye oluşumu değişkenleri kullanılmıştır. İlgili değişkenler arasında zaman serisi yöntemiyle durağanlık, Granger nedensellik ve varyans ayrıştırması analizi yapılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre ilgili dönemde Kamerun için doğrudan yabancı yatırımlar ile kişi başına düşen GSYİH büyümesi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Burada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından kişi başına düşen GSYİH büyüme oranına doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Diğer yandan, büyüme oranı ile brüt sabit sermaye oluşumu değişkeni arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Hem brüt sabit sermaye oluşumu büyümenin nedenidir hem de büyüme, brüt sabit sermaye oluşumunun nedenidir. Ayrıca brüt sabit sermaye oluşumu ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki dikkate alındığında, doğrudan bir nedensellik ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Varyans ayrıştırmasından elde edilen bulgulara göre doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve brüt sabit sermaye oluşumu oranlarında meydana gelen bir şokun büyüme üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde, bu oranın yabancı sermaye yatırımları için yaklaşık %12, brüt sabit sermaye oluşumu için ise yaklaşık %14 olduğu tespit edilmiştir. Büyüme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde en fazla etkiye sahip değişken brüt sabit sermaye oluşumudur. Diğer taraftan brüt sabit sermaye oluşumu üzerinde en fazla etkiye sahip değişken ise kişi başına düşen GSYİH büyüme oranı değişkeni olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: FDI, Ekonomik Büyüme, Zaman Serisi Analizi

ABSTRACT

There has been a significant increase in FDI in Cameroon between 2009 and 2023. FDI is one of the important factors in increasing the country's economic growth. In this context, the aim of the study is to examine the relationship between foreign direct investment and economic growth in the Cameroonian economy by considering the data for the period 1970-2023. For the purpose of the study, foreign direct investment, GDP growth rate per capita and gross fixed capital formation variables were used, respectively. Stationarity, Granger causality and variance decomposition analysis were performed between the relevant variables with the time series method. According to the results obtained, there is a one-way causality relationship between foreign direct investment and GDP growth per capita for Cameroon in the relevant period. Here, it is seen that there is a causality relationship from foreign direct investment to GDP growth rate per capita. On the other hand, it is concluded that there is a two-way causality relationship between the growth rate and gross fixed capital formation variable. Both gross fixed capital formation is the cause of growth and growth is the cause of gross fixed capital formation. In addition, when the relationship between gross fixed capital formation and foreign direct investment is taken into consideration, it is seen that there is no direct causality relationship. According to the findings obtained from the variance decomposition the variable that has the most effect on growth and foreign direct investment is gross fixed capital formation. On the other hand, it is found that the variable that has the most effect on gross fixed capital formation is the GDP growth rate per capita.

Keywords: FDI, Economic Growth, Time Series Analysis

1. Introduction

Within the scope of the “Horizon 2035” program, the country's growth potential is of great importance in order to increase foreign trade and to achieve the determined targets by taking important steps in the fields of logistics and finance (Turkish Ministry of Foreign Affairs, 2024). Hence FDI is acknowledged as a significant driver of economic growth in developing nations, including Cameroon.

The historical and socio-political intricacies underscore the necessity of a stable macroeconomic framework to attract and retain foreign investment. Stability, along with strategic reforms and resilience in confronting socio-political challenges, is crucial for optimising Cameroon’s economic potential, as noted by Collier (2007). The institutional framework governing foreign direct investment (FDI) in Cameroon has progressively developed to create a favourable environment for foreign capital inflows. This framework is made up of national laws, government policies, and international agreements that encourage FDI, which is seen as important for the economic growth of the country (UNCTAD, 2020). Overall, the government's approach to FDI aims to achieve sustainable development through economic diversification, infrastructure enhancement, and employment generation (World Bank).

The government has implemented numerous initiatives to enhance the investment climate and attract foreign direct investment. Notably, the establishment of the Cameroon Investment Promotion Agency (CIPA) facilitates potential investors' access to information

regarding the current investment landscape in Cameroon and the support available for investment. Services provided include assistance in comprehending specific investment opportunities and obtaining necessary licenses and permits (CIPA, 2022).

The focus extends beyond traditional sectors such as oil and mining, as underscored by governmental initiatives. Economic diversification is imperative. Recent efforts have concentrated on agriculture, tourism, information technology, renewable energy, and infrastructure development (African Development Bank Report, 2021). In this context, Cameroon has created multiple industrial parks and special economic zones designed to attract both domestic and foreign investments. These zones provide streamlined regulatory frameworks, tax incentives, and enhanced infrastructure to facilitate business operations (UNCTAD, 2020).

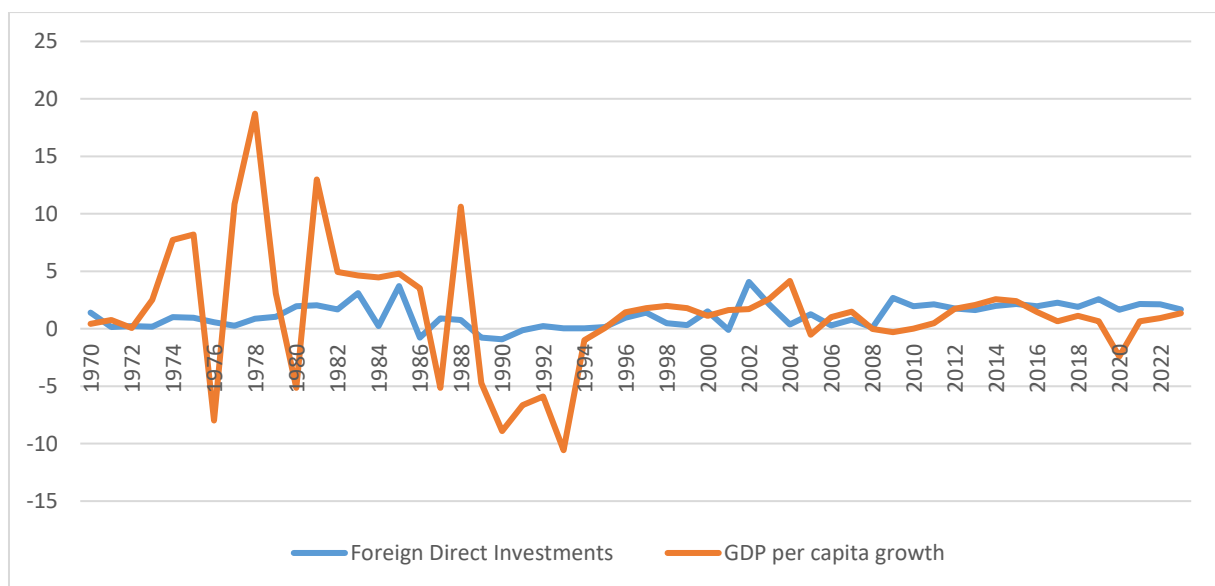

Figure 1: Cameroon FDI And Economic Growth (1970-2023)

Source: World Bank

After a general evaluation of investment in the Cameroonian economy, data for the period 1970-2013 were reviewed. Figure 1 shows the data on economic growth and investment in the Cameroonian economy for the period 1970-2023. When the growth figures in the relevant period are examined, the average growth rate is calculated as 1.40. The series has been more stable since 1994. The difference between the variables has been decreasing in recent periods. It is seen that the increase in foreign capital investments has been above the economic growth since 2016.

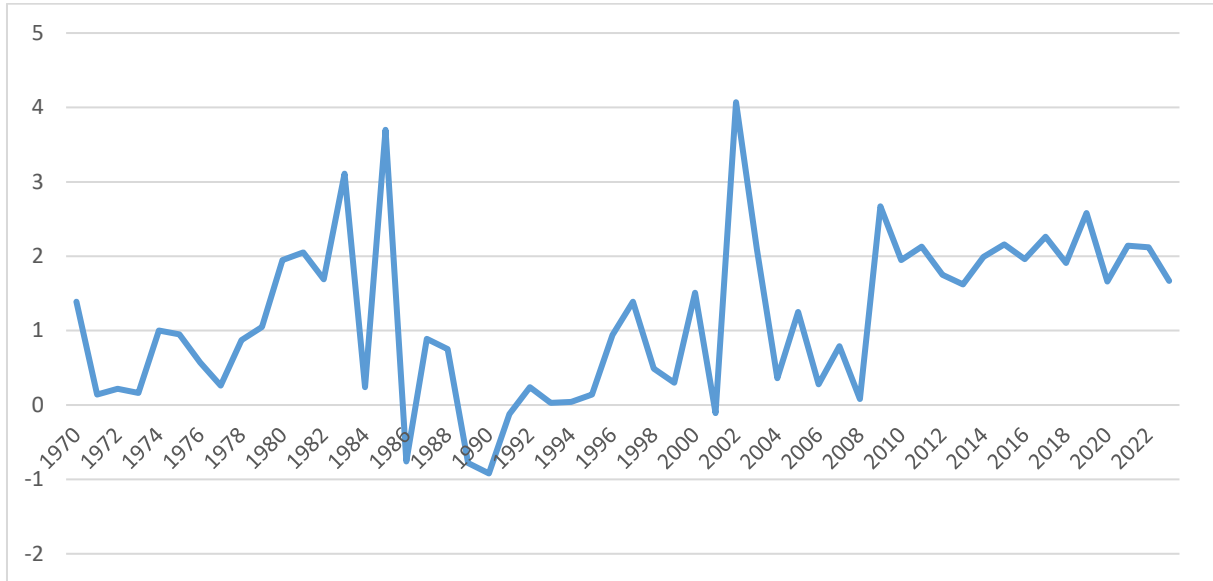

Figure 2: Cameroon Foreign direct investments in the period 1970-2023

Source: World Bank

In Figure 2, Foreign direct investments in the Cameroonian economy for the period 1970-2023 are shared. As shown in Figure 1 and Figure 2, it is understood that foreign capital investments increased and became more stable in the 2009-2023 period. The average value of the 1970-2023 period data was calculated as 1.16. When the foreign capital investments in the 2009-2023 period are taken into account, the figures are above this average value.

2. Data And Methodology

In this application study conducted on Cameroon, the variables and databases used to analyze the relationship between investments and economic growth are shared below. The relevant period range is 1970-2023 period data. Stationarity and cointegration tests were performed on these variables determined for the purpose of the study, followed by Granger causality and variance decomposition analysis in terms of the relationship between the variables. The relevant variables are shown in Table 1.

Table 1: Variables and Databases

Variables	Description	Databases
FDI	Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)	World Bank
Growth	GDP per capita growth (annual %)	World Bank
Capital	Gross fixed capital formation (% of GDP)	World Bank

Table 2 presents descriptive statistics of data (FDI, Growth and Capital) used in this paper. Descriptive statistics of the variables used in the study, mean, median, maximum, minimum values and observation numbers are given.

Table 2: Descriptive Statistics

Variables	Mean	Median	Maximum	Minimum	Observations
FDI	1.16	1.02	4.07	-0.92	54
Growth	1.40	1.37	18.71	-10.57	54
Capital	19.82	18.57	45.11	14.31	54

The model created to analyze the relationship between investments and economic growth in Cameroon is defined as shown below:

$$FDI_t = \beta_0 + \beta_1 Growth_t + \beta_2 Capital_t + e_t \quad (1)$$

$$Growth_t = \beta_0 + \beta_1 FDI_t + \beta_2 Capital_t + v_t \quad (2)$$

In equation 1 and equation 2, β_0 is the fixed parameter and e_t and v_t represents the error term.

3. Empirical Findings

The unit root test process, cointegration, VAR and Granger causality analysis results of the variables used to analyze the relationship between FDI and economic growth in Cameroon were evaluated.

Table 3: The Results of Unit Root Test

Variables	Intercept		Intercept and trend	
	<i>t-statistic</i>	<i>CV</i>	<i>t-statistic</i>	<i>CV</i>
FDI	-2.72	-2.91	-3.17	-3.49
DFDI	-15.01	-2.91	-14.85	-3.49
Growth	-2.48	-2.91	-2.66	-3.50
DGrowth	-11.05	-2.91	-10.93	-3.50
Capital	-3.35	-2.93	-3.12	-3.51
DCapital	-6.21	-2.92	-9.41	-3.51

Evaluation for 5 % significance level.

As illustrated in Table 3, we reject the null hypothesis of unit root for capital at the 5 percent significance level in intercept equation, while we fail to reject the null hypothesis of unit root for FDI and Growth in intercept equation and in trend-intercept equation. And also we fail to reject the null hypothesis of unit root for capital in trend-intercept equation. When the first degree difference operation is applied for the capital, Growth and FDI variables, it is seen that both equations are stationary. Therefore, it was concluded that the relevant variables were first-degree stationary.

Having established the stationarity of the series, we then proceed to test determining appropriate lag using time series analysis. For the equation 1 and equation 2, the results of estimation are summarized in Table 4 and Figure 3, respectively.

Table 4: Determining Appropriate Lag

Lags	AIC	SC	HQ
0	15.81706	15.93289	15.86101
1	15.30169	15.76499*	15.47746
2	15.03619	15.84697	15.34380
3	14.83599*	15.99425	15.27543*
4	14.98484	16.49057	15.55611

Eligible lags were determined according to AIC, SC and HQ

According to the relevant statistics, it was determined that the appropriate lag was the third lag. In this context, the stationarity of the model was examined before estimating the VAR model for the variables.

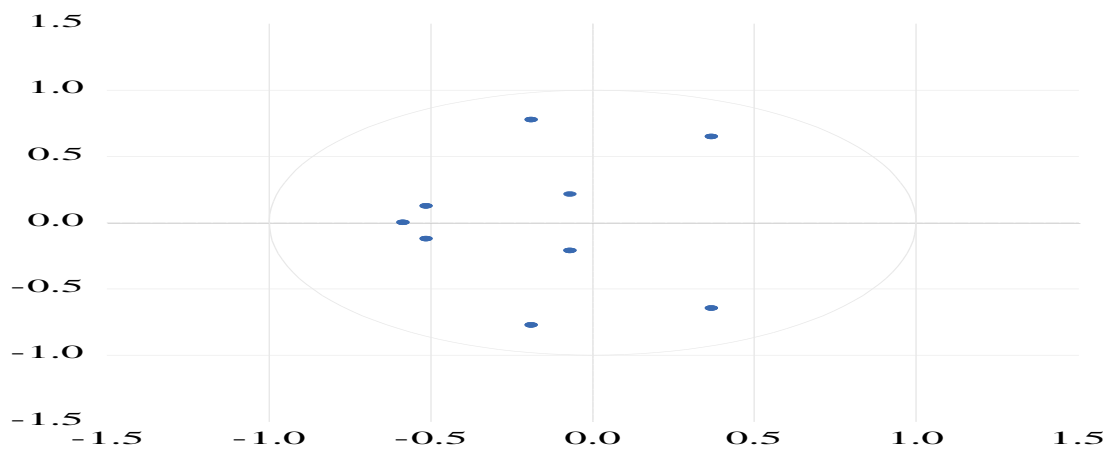

Figure 3: Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Since all the roots are within the unit circle in Figure 3, stationarity is achieved. In other words, it is seen that the VAR model is stationary.

Table 5: The Results of Serial Correlation LM Test (equation 1)

Lags	LM test statistic	Prob.	Q statistic	Prob
1	0.159294	0.6898	0.1490	0.669
2	4.179754	0.1237	4.5094	0.105
3	4.338507	0.2272	4.5328	0.209
4	4.760681	0.3127	4.5410	0.338

Table 6: The Results of Serial Correlation LM Test (equation 2)

Lags	LM test statistic	Prob.	Q statistic	Prob
1	0.040173	0.8411	0.0418	0.838
2	1.311726	0.5190	1.3902	0.499
3	4.132940	0.2475	4.5225	0.210
4	4.606112	0.3302	4.9424	0.293

According to the results obtained from the LM and Q tests in Table 5 and Table 6, it is inferred that there is no serial correlation and autocorrelation.

Table 7: VAR Heteroscedasticity Test Results

Heteroscedasticity	Test statistic	Prob
Equation 1	0.988710	0.8040
Equation 2	20.19367	0.0168

Evaluation for 1 % significance level.

In Table 7, it is seen that there is no problem of heteroscedasticity at the 1% significance level. In the continuation of the application, cointegration, VAR and causality analysis results are shared.

Table 8: VAR Granger Causality Results

Variables	Prob	Variables	Prob
FDI → Growth	0.0706	Growth → FDI	0.8942
Capital → Growth	0.0162	Capital → FDI	0.4203
Growth → Capital	0.0439	FDI → Capital	0.5253

The results of the causality test between the variables considered are shown in Table 8. Looking at these Granger causality test results, there is a one-way causality relationship between foreign direct investment and GDP per capita growth for Cameroon in the relevant period. The results in Table 8 show that there is a causality relationship from foreign direct investment to GDP per capita growth. In other words, foreign direct investment is the cause of growth at the 10% significance level.

On the other hand, it was concluded that there is a bidirectional causality relationship between the growth and the gross fixed capital formation variable. Both the capital variable is the cause of growth and the growth variable is the cause of capital. When the relationship between capital and FDI variables is taken into account, it is seen that there is no direct causality relationship.

Table 9: Variance Decomposition of Growth

Period	S.E.	Growth	FDI	Capital
1	4.480912	100.0000	0.000000	0.000000
2	5.666443	95.19239	2.481384	2.326223
3	5.905590	92.15905	4.158878	3.682076
4	6.808564	78.94229	8.289572	12.76813
5	6.973404	75.28871	12.52465	12.18663
6	7.194238	73.62548	12.02166	14.35286
7	7.217819	73.33913	12.15735	14.50353
8	7.263263	73.44815	12.10839	14.44345
9	7.291396	73.55984	12.02956	14.41059
10	7.296582	73.53263	12.06172	14.40564

The variance decomposition results are shown based on the Granger causality results between the variables FDI, GDP per capita growth and Gross fixed capital formation in Cameroon for the period 1970-2023. According to the variance decomposition results of the Growth variable in Table 9, the effect of the Growth variable on itself is approximately 95% in the short term and approximately 73% in the long term. There is a causality relationship from FDI and capital to GDP per capita growth. In this direction, it is observed that these rates are high in the VAR analysis, parallel to the causality analysis among the given variables. Briefly, when the effect of a shock occurring in FDI and Capital rates on Growth is evaluated, it is determined that this rate is approximately 12% for FDI and approximately 14% for Capital. In other words, a shock occurring in the FDI and Capital ratios causes fluctuations in Growth by 12% and 14%, respectively. The variable that has the most impact on Growth is the Capital.

Table 10: Variance Decomposition of FDI

Period	S.E.	Growth	FDI	Capital
1	1.091694	1.377422	98.62258	0.000000
2	1.370268	2.248621	97.49870	0.252681
3	1.444583	2.817894	93.01132	4.170788
4	1.478502	3.488903	88.85537	7.655731
5	1.494462	4.031097	87.14061	8.828289
6	1.507752	4.286084	85.94282	9.771098
7	1.515889	4.368881	85.34761	10.28350
8	1.519074	4.375691	85.18586	10.43845
9	1.521068	4.374356	85.08008	10.54557
10	1.521986	4.383918	85.03996	10.57612

According to the variance decomposition results of the FDI variable in Table 10, the effect of the FDI on itself is approximately 97% in the short term and approximately 85% in the long term. Since there is no direct causality from Capital and Growth variables to FDI variable, it is observed that these rates are low in VAR analysis. It has been determined that a shock occurring in Capital causes a fluctuation in FDI of approximately 0.25% in the short term and 10% in the long term. It has been determined that a shock occurring in Growth causes a fluctuation in FDI of approximately 2% in the short term and 4% in the long term. The variable that has the most impact on FDI is the Capital.

Table 11: Variance Decomposition of Capital

Period	S.E.	Growth	FDI	Capital
1	4.419976	13.45633	13.64973	72.89394
2	4.678373	17.00717	14.05497	68.93786
3	4.739803	18.96955	13.83670	67.19376
4	5.173515	16.09402	13.07951	70.82647
5	5.241547	16.63104	13.52576	69.84319
6	5.262628	16.68011	13.44353	69.87636
7	5.300405	16.44431	13.26360	70.29209
8	5.302487	16.47490	13.27837	70.24674
9	5.303933	16.51260	13.27342	70.21398
10	5.309515	16.53038	13.27604	70.19357

According to the variance decomposition results of the Capital variable in Table 11, the effect of the Capital on itself is approximately 68% in the short term and approximately 70% in the long term. According to other results achieves, when the effect of a shock occurring in FDI and Growth rates on Capital is evaluated, it is determined that this rate is approximately 13% for FDI and approximately 16% for Capital. The variable that has the most impact on Capital is the Growth.

4. Conclusion

According to the results obtained, there is a one-way causality relationship between foreign direct investments and GDP per capita growth for Cameroon in the relevant period. Here, it is seen that there is a causality relationship from foreign direct investments to GDP per capita growth rate. On the other hand, it is concluded that there is a two-way causality relationship between the growth rate and gross fixed capital formation variable. Both gross fixed capital formation is the cause of growth and growth is the cause of gross fixed capital formation. In addition, when the relationship between gross fixed capital formation and foreign direct investments is taken into account, it is seen that there is no direct causality relationship. According to the findings obtained from the variance decomposition, when the effect of a shock occurring in the foreign direct investments and gross fixed capital formation rates on growth is evaluated, it is determined that this rate is approximately 12% for foreign capital investments and approximately 14% for gross fixed capital formation. The variable that has the greatest effect on growth and foreign direct investments is gross fixed capital formation. On the other hand, it was found that the variable that has the greatest impact on gross fixed capital formation is the GDP growth rate per capita.

Within the scope of the contribution made to the literature from the application in this study it is seen that FDI is an important input for economic growth. The Cameroonian government needs to take serious steps to increase capital inflow to the country. The study suggests policies that aim to increase the effectiveness of FDI in promoting sustainable economic growth in Cameroon. In this context, it is important for the Cameroonian government to develop infrastructure, increase investments, developing the financial sector, achieve political and economic stability, take important steps in the fight against corruption, and focus on unemployment and similar factors in order to attract foreign direct investment to the country.

In parallel with these, in order for economic growth to be sustainable, the private sector's access to financial resources should be improved, new job opportunities should be created, poverty should be combated, savings should be used effectively, and importance should be given to R&D and education.

References

- African Development Bank. (2021). African Development Bank Report, <https://www.afdb.org/en/countries/central-africa/cameroon> (Access date: 18.12.2024)
- CIPA. (2022). Cameroon's Investment Promotion Agency, The Organisation Committed To Fostering Investment In Cameroon.
- Collier, P. (2007). The Bottom Billion: Why The Poorest Countries Are Failure and What You Can Do About It. 1st Edition, Oxford University Press.
- Turkish Ministry of Foreign Affairs, (2024), Cameroon's Economy, <https://www.mfa.gov.tr/kamerun-ekonomisi.tr.mfa> (Access date: 10.12.2024)
- UNCTAD. (2020). World Investment Report 2020: International Production Beyond The Pandemic. United Nations Conference on Trade and Development.
- World Bank, World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/home.aspx> (Access date: 11.12.2024)

YAŞLI YALNIZLIĞI VE SOSYAL POLİTİKALAR

Arş. Gör. Olcay POYRAZ

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

opoyraz@bandirma.edu.tr, 0000-0001-8513-0848

ÖZET

Yaşlılık insan hayatının dönemlerinden biridir ve bu dönemin fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan sağlıklı bir şekilde yaşanması her toplumun amacıdır. Hızı ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte dünya nüfusunun genel olarak yaşlandığı görülmektedir. Toplam nüfus içindeki oranı artan yaşlıların problemleri daha sık gündeme gelmeye başlamıştır. Yaşlı bireylerin önemli sorunlarından biri de yalnızlıktır. Yalnızlık her ne kadar toplumun tüm kesimleri arasında görülebilen bir olgu olsa da, bir takım nedenlerden dolayı yaşlı bireyleri daha fazla etkilemektedir. Cinsiyet, gelir durumu, eğitim durumu, daha ileri bir yaşta olma, eşin ve yakın akrabaların kaybı, çocukların olmaması gibi demografik faktörler ile fiziksel ve ruhsal sağlık durumu ve bazı kültürel faktörler yaşlı yalnızlığının doğrudan veya dolaylı nedenleri olarak belirtilmektedir. Yerel yönetimler tarafından sosyal yaşam merkezleri açılması, yeterli geliri olmayanlar için sosyal gelir sağlanması, istihdam edilebilirliklerini artırmak için işgücü piyasasında yaş ayrımcılığına karşı koruyucu düzenlemeler yapılması gibi politikalar yaşlı yalnızlığına yönelik başlıca sosyal politika uygulamaları olarak görülmektedir. Yaşlı yalnızlığı ile ilgili sosyal politikaları ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmada, literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada ilk olarak kavramsal çerçeveye yer verilmiş, ardından yaşlı yalnızlığına yönelik uygulamalar tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, yaşlı yalnızlığı, sosyal politika.

ELDERLY LONELINESS AND SOCIAL POLICIES

ABSTRACT

Old age is one of the periods of human life, and it is the aim of every society to live this period in a healthy way in terms of physical, psychological and social aspects. Although the speed varies from country to country, it is seen that the world population is generally aging. The problems of the elderly, whose proportion in the total population is increasing, have started to come to the agenda more frequently. One of the important problems of elderly individuals is loneliness. Although loneliness is a phenomenon that can be seen among all segments of society, it affects older individuals more for a number of reasons. Demographic factors such as gender, income status, education level, being at an older age, loss of spouse and close peers, absence of children, physical and mental health status and some cultural factors are stated as direct or indirect causes of elderly loneliness. Policies such as opening social life centers by local governments, providing social income for those who do not have sufficient income, and making protective regulations against age discrimination in the labor market to increase their employability are seen as the main social policy practices for elderly loneliness. In the study conducted to reveal social policies regarding elderly loneliness, a literature review was conducted. First, the conceptual framework was included in the study, and then the practices regarding elderly loneliness were discussed.

Key Words: Old age, elderly loneliness, social policy.

CÜMLƏ ÜZVLƏRİNİN İFADƏ VASİTƏLƏRİ

Prof. Həcər Hüseynova

Azərbaycan Dövlət Pedagoji Universiteti, Filologiya fakültesi; BAAU,
hacerhuseynova@mail.ru; 055 241 17 16; <https://orcid.org/0000-0002-3223-427X>

Xülasə

Sintaksisin əsas məsələlərindən biri cümləni təşkil edən üzvlərin strukturu məsələsidir. Cümlənin beş məlum üzvündən hər birinin ifadə olunduğu sözlər baxımından strukturu müəyyən edilir. Sözlər - nitq hissələri struktur cəhətdən sadə, düzəltmə və mürəkkəb; cümlələr və cümlə üzvləri isə sadə və mürəkkəb olur. Həm baş üzvlər, həm də ikinci dərəcəli üzvlər eyni vasitələrlə ifadə edilərək, quruluşca sadə və mürəkkəb olur.

Substantivləşmə prosesində bir nitq hissəsi ismin morfoloji əlamətlərini (hal, mənsubiyyət, cəm) qəbul edərək əşyalıq məzmunu bildirib ismin sintaktik vəzifəsində - mübtəda vəzifəsində çıxış edir.

Sadə, düzəltmə və mürəkkəb nitq hissələri ilə ifadə olunan cümlə üzvləri sadə cümlə üzvləridir.

Söz birləşməsi, tərkiblər, mürəkkəb adlarla ifadə edilən cümlə üzvləri isə struktur etibarilə mürəkkəb cümlə üzvü hesab edilir. Hər bir cümlə bir-biri ilə qrammatik və məna əlaqəsində olan sözlərin, üzvlərin birliyindən yaranır. Lakin cümlənin formalaşmasında iştirak edən elə sözlər də vardır ki, onlar semantik və qrammatik cəhətdən digər üzvlərlə əlaqəyə girmir, yalnız cümlənin ümumi strukturuna və mənasına aid olub, onu formalaşmasına yardım edir. Cümlədə onların vəzifəsini ikinci, üçüncü dərəcəli adlandırmaq daha doğru olar. Bunun da əsas səbəbi odur ki, həmin sözlərin cümlə üzvləri ilə məna əlaqəsi olduğu halda, qrammatik bağlılıq yox dərəcəsidir və olması mümkün deyil. Cümlə üzvləri ilə cümlə üzvü olmayan sözlər arasında tabesizlik və tabelilik əlaqəsinin olması haqqında danışmaq olmaz. Hər bir cümlənin üzvləri olur, baş və ikinci dərəcəli üzvlərə bölünür. Lakin bu sahədə də bəzi mübahisəli fikirlərə rast gəlinir. Əsas problemlə məsələ xitabların, ara sözlərin, əlavə sözlərin, əlavə cümlələrin cümlədəki yeri və rolu məsələsidir.

Açar sözlər: cümlə, cümlə üzvü, söz birləşməsi, quruluşu, baş üzv, ikinci dərəcəli üzv...

MEANS OF EXPRESSION OF SENTENCE MEMBERS

Summary

One of the main issues of syntax is the structure of the members that make up a sentence. The structure of a sentence is determined in terms of the words in which each of the five known members is expressed. Words - parts of speech are structurally simple, constructive and complex; sentences and sentence members are simple and complex. Both primary and secondary members are expressed by the same means, and are structurally simple and complex.

In the process of substantivization, a part of speech adopts the morphological features of a noun (case, belonging, plural) and acts in the syntactic function of a noun - the function of a predicate.

Sentence members expressed by simple, constructive and complex parts of speech are simple sentence members.

Word combinations, compounds, and sentence members expressed by complex nouns are structurally considered to be members of a complex sentence. Each sentence is formed from the union of words and members that are grammatically and meaningfully related to each other. However, there are also words that participate in the formation of a sentence that do not enter into semantic and grammatical relations with other members, but only belong to the general structure and meaning of the sentence and help it to form. It would be more correct to call their function in a sentence secondary or tertiary. The main reason for this is that while these words have a semantic relationship with the members of the sentence, the grammatical connection is non-existent and impossible. There is no talk of a relationship of subordination or subordination between the members of the sentence and words that are not members of the sentence. Each sentence has members, and is divided into main and secondary members. However, there are some controversial opinions in this area as well. The main problematic issue is the place and role of addresses, intermediate words, additional words, and additional clauses in the sentence.

Keywords: sentence, sentence member, word combination, structure, main member, secondary member...

Giriş.

Sintaksisin əsas məsələlərindən biri cümləni təşkil edən üzvlərin strukturu məsələsidir. Cümlənin beş məlum üzvündən hər birinin ifadə olunduğu sözlər baxımından strukturu müəyyən edilir. Sözlər - nitq hissələri struktur cəhətdən sadə, düzəltmə və mürəkkəb; cümlələr və cümlə üzvləri isə sadə və mürəkkəb olur. Həm baş üzvlər, həm də ikinci dərəcəli üzvlər eyni vasitələrlə ifadə edilərək, quruluşca sadə və mürəkkəb olur.

Substantivləşmə prosesində bir nitq hissəsi ismin morfoloji əlamətlərini (hal, mənsubiyyət, cəm) qəbul edərək əşyalıq məzmunu bildirib ismin sintaktik vəzifəsində - mübtədə vəzifəsində çıxış edir.

Sadə, düzəltmə və mürəkkəb nitq hissələri ilə ifadə olunan cümlə üzvləri sadə cümlə üzvləridir. Nümunələrə baxaq: 1)Kitab maraqlıdır; 2)Kitabxana genişdir; 3)Kitab-dəftər stolun üstündə idi. Verilmiş üç cümlədə mübtədanın ifadə vasitəsi isimdir. Birinci cümlədə “kitab” sadə isim, sadə mübtədadır. İkinci cümlədə “kitabxana” düzəltmə isim, sadə mübtədadır. Üçüncü cümlədə “kitab-dəftər” mürəkkəb isim, sadə mübtədadır.

Söz birləşməsi, tərkiblər, mürəkkəb adlarla ifadə edilən cümlə üzvləri isə struktur etibarilə mürəkkəb cümlə üzvü hesab edilir. Hər bir cümlə bir-biri ilə qrammatik və məna əlaqəsində olan sözlərin, üzvlərin birliyindən yaranır. Lakin cümlənin formalaşmasında iştirak edən elə sözlər də vardır ki, onlar semantik və qrammatik cəhətdən digər üzvlərlə əlaqəyə girmir, yalnız cümlənin ümumi strukturuna və mənasına aid olub, onu formalaşmasına yardım edir. Cümlədə onların vəzifəsini ikinci, üçüncü dərəcəli adlandırmaq daha doğru olar. Bunun da əsas səbəbi odur ki, həmin sözlərin cümlə üzvləri ilə məna əlaqəsi olduğu halda, qrammatik bağlılıq yox dərəcəsidir və olması mümkün deyil. Cümlə üzvləri ilə cümlə üzvü olmayan sözlər arasında tabesizlik və tabelilik əlaqəsinin olması haqqında danışmaq olmaz. Hər bir cümlənin üzvləri

olur, baş və ikinci dərəcəli üzvlərə bölünür. Lakin bu sahədə də bəzi mübahisəli fikirlərə rast gəlinir. Əsas problemlə məsələ xitabların, ara sözlərin, əlavə sözlərin, əlavə cümlələrin cümlədəki yeri və rolu məsələsidir.

Mübtədanın ifadə vasitələri

İsimlə ifadə: Əsasən isimlə ifadə olunur. Bu, ismin ən səciyyəvi xüsusiyyətindən - şəkilçisiz (adlıq halda) formada əşya ifadə etməsindən irəli gəlir. *Azərbaycan cənubda, Xəzər sahilində, Qafqaz sıra dağlarının o tayında gözəl bir ölkədir (Ə.Məmmədخانlı). Dünya geniş bir bağçadır, çiçəkləri bizlərik (C.Cabbarlı).*

Şəxs əvəzliyi ilə ifadə: *Mən orada uşaqlara bizim kəndin məktəbini son nəfəsinə kimi müdafiə etmiş bir qəhrəmanın hekayəsini danışacağam (Ə.Məmmədخانlı). Bizlər qocalmışıq, siz cavansınız. Bizimkilər təndir qoyur, sən yüyür (M. Cəlal).*

Qayıdış əvəzliyi ilə ifadə: *Özüm rəngli xoşlayıram deyə sizinkini də tünd elədim, - dedim (İ.Əfəndiyev).*

İşarə əvəzlilikləri ilə ifadə: *O mənə nə isə demək istəyirdi (Ə.Əfəndiyev). Belələri 25 ailə idi (M.İbrahimov).*

Yer zərfi ilə ifadə: *Şübhəsiz ki, bir gün buralar evlərlə dolu olacaq (Y.V.Çəmənəmənli).* Zərfin mənə növləri içərisində yer zərfləri məkan ifadə etdiyindən bilavasitə mübtədə rolunda işlənir və hara sualına cavab verir.

Say ilə ifadə: *Bir az deyil, min də çox deyil (Məsəl). Çoxları bundan xəbərdardır. Birincilər bu gün iştirak edəcəklər.* Miqdar və qeyri-müəyyən miqdar saylarının substaantivləşmə meyli sıra saylarına nisbətən zəifdir.

Sifətlə ifadə: *Yaxşıları qurtarıb, pisləri qalıb (M.Cəlal). Gördüklərimiz bunlardır. Çörəkxanadakılar çox işləyirdi.*

Sual əvəzlilikləri ilə ifadə: Onun fikrini görəsən kimlər öz mahnılarında oxuyacaqlar (M.İbrahimov).

Mübtədalar, əsasən, aşağıdakı söz birləşmələri və tərkiblərlə ifadə olunur:

1. Təyini söz birləşmələri ilə;
2. Məsdər tərkibləri ilə
3. Feili sifət tərkibləri ilə

İsmi birləşmə ilə ifadə: *Vətən eşqi daim qəlbimizdə sönməz bir atəşdir (Ə.Məmmədخانlı). Vətənin bircə qarış torpağı müqəddəsdir.* Birinci növ təyini söz birləşməsinin tərəfləri ayrı-ayrı cümlə üzvü, birinci tərəfi təyin, ikinci tərəfi müxtəlif cümlə üzvləri, o cümlədən, mübtədə olur: *Rənglənmiş divar diqqəti cəlb edirdi.*

Məsdər tərkibi ilə ifadə: *Yadlar mərhəmətinə sığınmaq od gəlininə yaraşmaz (C.Cabbarlı).*

Feili sifət tərkibi ilə ifadə: *İndi gündüz işığında gördükləri onu daha da sarsıtdı (Ə.Məmmədخانlı).*

Xəbərin ifadə vasitələri

Xəbər təkə təsirlik hal şəkilçili adlarla və feili bağlamalarla ifadə olunmur. İfadə vasitələrinə görə xəbərin bu genişliyi onun cümlədə ən vacib qrammatik kateqoriya olması zərurətini yaradır.

Xəbər ifadə vasitələrinə görə iki növə ayrılır: 1.Feili xəbər; 2.İsmi xəbər

Feili xəbər yalnız təsriflənən feillə ifadə olunur. Feilin əmr formasında olan xəbərlər ikinci şəxsin təkində olduqda sintaktik, birinci və üçüncü şəxslərin təkinə və cəminə aid olduqda morfoloji üsulla ifadə olunur: *Siz onun yazıq görkəminə aldanmayın (C.Cabbarlı). Səba, söylə ol gülüzərə; Bülbül gülüstanə gəlsin, gəlməsin? (Nəbati)). Molla! İşim yaşdı, yazım, yazmayım?.. (Ə.Nəzmi).* Feilin arzu şəklilə ifadə olunan xəbər gələcək zamanda hərəkətin istək yolu ilə icrasını bildirir: *Bu qanlı faciə dərs olsun bizə; Gərək hər zaman göz qoyaq cərgəmizə (S.Vurğun).* Feilin digər şəkilləri ilə ifadə olunana nümunələrə nəzər yetirək; *İnsanlığın nicat yolu bu mənfur məzarlığın qara torpaqları üzərindən keçməlidir (C.Cabbarlı). O dünən bizə xəbər verəsi imiş; O bir zamanlar bu yolla gəlməkdə imiş; ..İlin üç fəslində zəhmət çəkməsəm; Ac qalmazmı gözəl, məsum uşaqlar? (A.Səhhət).*

İsmi xəbər təsriflənən feillərdən başqa digər nitq hissələri və söz birləşmələri ilə ifadə olunur: *Nisyə deyil, sözüm həqiqətdir (M.İbrahimov). Sən hər əsrdə gözəl idin, dağların əzəmətli idi.. (Ə.Məmmədخانlı). Hədəf bir, nəticə də bir və heçdir (C.Cabbarlı).* Əvəzliyin bütün mənə növləri xəbər rolunda çıxış edə bilər: *Anamın gözünün ağı qarası bir mənəm (M.F.Axundzadə). Gələnlər bizimkilər idi. Günahkar mən özüməm. Bir de görüm, necəsən? və s.*

Zərfin bəzi növləri ismi xəbər rolunda işlənir: *Yoxsa bir vaxt ayılacaqsınız ki, gecdir (M.İbrahimov). Ay ağa, burdadılar..*

Məsdərlər ismi xəbər kimi çıxış edir və cəm şəkilçisi qəbul etmir: *Tənbəllik yatmaqdır, ölümdür (M.İbrahimov).*

İkinci dərəcəli üzvlər baş üzvləri və biri digərini izah edir.

Tamamlıq ismin adlıq və yiyəlik hallarından başqa, digər hallarında və bəzi qoşmalarla işlənən sözlər və birləşmələrlə ifadə olunub, əşya bildirir. İsim, şəxs əvəzliyi, məsdər, substantivləşən işarə əvəzliyi, sifət, say və s. ilə ifadə olunur: *Yol uzunu mən çoxlu çiçək dərdim (İ.Əfəndiyev). Özümü azad bir torpaqda hiss edirdim (M.S.Ordubadı). O, haraları gəzməmişdi ki? Təzəni görən kimi köhnəni unudurlar. Çünki molyonlardan yüz qat azsınız (S.Vurğun).*

Tamamlıqlar ikinci, üçüncü növ təyini söz birləşmələri, məsdər tərkibləri, substantivləşən feili sifət tərkibləri və s. ilə ifadə olunur: *Ömrün iç üzünü o anlayacaq (S.Vurğun).* Təsirlik hal şəkilçili vasitəsiz tamamlıqlar aid olduqları feillər tərəfindən idarə olunduqlarından, yəni həmin feillərlə idarə əlaqəsi ilə bağlandıqlarından, cümlədəki yerləri sərbəst olur: *“Rast” qurtaran kimi Çarkəzi alqışladılar (İ.Əfəndiyev). Ata, həbs etdilər yazıq Eldarı (S.Vurğun).* Təsirlik hal şəkilçisiz vasitəsiz tamamlıqlar, bir qayda olaraq, aid olduqları feillərin yanında gəlir: *O. Daşlı-kəsəkli boz səhralarda; Çörək də yeyirdik, şeir də yazdıq (S.Vurğun).*

Vasitəli tamamlıqlar ismin məkan-qrammatik halları olan: yönlük; yerlik; çıxışlıq hallarında və qoşmalarla işlənən isimlərlə, əvəzliliklərlə, substantivləşmiş digər nitq hissələri və söz birləşmələri ilə ifadə olunub, əşyalıq məzmunu bildirir: *Axı yayda bu suyun hər damcısı bir qızıla bərabər olur (İ.Əfəndiyev). Qarı qalxıb xəstəyə yanaşdı (İ.Əfəndiyev). Qız bulağa suya getdi (M.İbrahimov). Bunda qalmamışdır nə namus, nə ar.. (S.Vurğun). Yaxşı, gəl əl götür bu inadından (S.Vurğun). O, dünyanın ən nadir çiçəklərindən çəkilib, - deyə qarı cavab verdi (İ.Əfəndiyev). Kimdən şübhələnirsiniz? (M.Hüseyn). Öpsün alınından bahar rüzgarı (S.Vurğun). İnsanın canından şirindir övlad... (S.Vurğun). Cavanlar maşını qum ilə doldurdular (İ.Əfəndiyev). Yaxşı, sən də bizimlə gedəcəksən (C.Cabbarlı). Xəzər dənizi öz böyüklüyü ilə başqa qapalı dənizlərdən seçilir.*

Təyidlər bilavasitə, ya da bilavasitə yəni atributivləşərək əşyanın əlamətini bildirərək bu nitq hissələri və söz birləşmələri ilə ifadə olunur:

Sifətlə ifadə: *Onun kimi gözəl, sözü bütün oğlan tamam obada varmı?*

İsmi sifət ilə ifadə: *Qışdakı hadisəni heç vaxt unutmamam.*

Feili sifətlə ifadə: *Mən doğma Azərbaycandan, sevdiyim, vurulduğum bir şəhərdən ayrılıram... (Ə.Məmmədخانlı).*

Sayla ifadə: *Sonuncu qadının dili bizimkinə yaxın olduğundan anlaşıq (Y.V.Çəmənəmimli).*

Əvəzliliklə ifadə: *İndi şair yenə həmin bağçada, yenə həmə o qoşa sərv ağacları altında unudulmaz Afaqının qəbri yanında oturmuşdu.*

İsimlə ifadə: *Daş döşəmə üzərində yatmışdı.*

Feili sifət tərkibləri ilə ifadə: *Heykəl kimi hərəkətsiz dayanmış qara çadralı qız yerindən sıçradı.*

İkinci və üçüncü növ təyini söz birləşmələri ilə ifadə: *Şəfqət bacısı bizə yaxınlaşdı. Budur mənim gedəcəyim yol.*

Qoşmalı birləşmələr ilə ifadə: *Sizin kimi insanlar yaşamalıdır.*

Saylarla ölçü bildirən adlardan düzələn birləşmələrlə ifadə: *Beş kişilik bir heyət seçildi.*

Zərflik. Tərzi-hərəkət zərflikləri tərzi-hərəkət zərfləri, feili bağlama və ya feili bağlama tərkibləri, ilə (-la, -lə) qoşmalı isimlər, frazeoloji birləşmələrlə ifadə olunur: *Yazılsa nöqtəbənöqtə, deyilsə hərfbəhərflər. Gözlərindən iki damçı yaş süzülərək yerə düşdü (M.İbrahimov). O bizi mehribanlıqla qarşıladı. Sözləşmə dedim. Atını dördnala çapdırır külək (S.Vurğun). Gözəl dururb, gözəl gəzib, gözəl bax... (M.P.Vaqif).*

Zaman zərfliyi zaman zərfləri, feili bağlama və feili bağlama tərkibləri, feili sifət və feili sifət tərkibləri, miqdar sayları, zaman bildirən isimlər, təyini söz birləşmələri, frazeoloji birləşmələri ilə ifadə olunur: *Siz onda balaca olardınız. Gələndə Kürd Əhmədi gördüm (M.İbrahimov). Sən onunla tanış olan vaxt o, tələbə idi. Yayda yaylağımdır, qışda oylağım. On yeddidə parçaladıq; Zəncirini biz zülmətin... (R.Rza).*

Səbəb zərfliyi feili bağlama və feili bağlama tərkibləri , çıxışlıq hal şəkilçili məsdər və məsdər tərkibləri, mücərrəd isimlər, feili sifət və feili sifət tərkibləri və s. ilə ifadə olunur: *Qonşuluq üzündən görəndə bir salam verirdim (M.Cəlal) Heç nəyin üstündə bu baş verdi. Yollara baxmaqdan gözlərim axdı (Ə.Cavad). Çay dağ döşündən gəldiyinə görə xeyli iti və xırıldaya-xırıldaya axırdı (S.S.Axundov).*

Məqsəd zərfliyi sual əvəzlilikləri, yönlük hal şəkilçili məsdər, məsdər tərkibləri və mücərrəd isimlər və s. ilə ifadə olunur: *Sən nədən ötrü buraya gəlmisən? Biz dünyaları abad etməyə gəlmişik (Ə.Məmmədخانlı). Bu niyyətlə o, əlindəki işini bitirib, çantasını açdı. Onlar vətəni xilas etmək kimi nəcib, yüksək bir məqsəd uğrunda vuruşurdular (M.İbrahimov).*

Miqdar zərfliyi miqdar zərfləri, sual əvəzlilikləri, -ilə (-la, -lə) qoşmalı zaman bildirən isimlərlə, birinci növ təyini söz birləşmələri və s. ilə ifadə olunur: *Sən bunu neçədən verərsən? O, dəfələrlə mənə demişdi. O, qarşısındakı adamı hədsiz dərəcədə tərifləyirdi. Min illik yolu iyirmi yolda keçmişlər (M.İbrahimov). Bir kərə vermişəm, ala bilməyəm (M.P.Vaqif). Ətrafını bir neçə dəfə dolandı. Bir-iki kilometr irəlilədi. İllərlə bu davam etdi.*

Yer zərfliyi yer zərfləri, yer bildirən isimlər, ikinci növ təyini söz birləşmələri, frazeoloji birləşmələrlə ifadə olunur: *Burada olurlar, yoxsa kənddə?* (M.Hüseyn). *Çöldə cüt sürürdü. Cəbi aylarla qarı nənəsi ilə başı qarlı Çalbayır dağlarında gəzir* (S.Rəhimov). *Üç qadın arabanın içində oturmuşdu* (Ə.Sadiq). *Müharibələr Bağdadın qulağının dibində gedirdi* (M.S.Ordubadi).

Nəticə:

Məlumdur ki, hər bir cümləni cümlə üzvləri olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Hər bir cümlə üzvünün cümlənin formalaşdırılmasında mühüm əhəmiyyəti vardır. Buna görə də cümlə üzvlərinin struktur, semantik, qrammatik, leksik xüsusiyyətlərinin tədqiqi, araşdırılması dilçilikdə mühüm əhəmiyyətli məsələlərdəndir. Bəzən bir və ya bir neçə cümlə üzvünün buraxıldığı cümlələrə rast gəlsək də, üzvlərsiz cümlənin formalaşması qeyri-mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev Ə, Seyidov Y, Həsənov Y. Müasir Azərbaycan dili. IV hissə. Sintaksis. (2007). Bakı, Şərq-Qərb, 424 s.
2. [https://www.anl.az/down/meqale/linqvistika_problemleri/2020/02/15\(meqale\).pdf](https://www.anl.az/down/meqale/linqvistika_problemleri/2020/02/15(meqale).pdf)

ÖĞRETMEN ADAYLARININ İNGİLİZCE İLE İLGİLİ ÖZYETERLİK İNANÇLARININ İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Betül RIZVANOĞLU ¹, Doç. Dr. Neşe DOKUMACI SÜTÇÜ ²

¹ T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, Şanlıurfa Karaköprü Güzelşehir Şehit Mahmut Tekke Ortaokulu, betulrizvanoglu@gmail.com - ORCID ID: 0009-0007-6124-3478

² Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, ndokumaci@dicle.edu.tr -
ORCID ID: [0000-0003-3279-4194](https://orcid.org/0000-0003-3279-4194)

ÖZET

Bu araştırmada, öğretmen adaylarının İngilizce ile ilgili özyeterlik inançlarının belirlenmesi ve cinsiyet, yaş, bölüm ve üniversite değişkenleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Betimsel araştırma modelinde tasarlanan bu çalışmaya Dicle ve Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören toplam 443 öğretmen adayı katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Hancı-Yanar ve Bümen (2012) tarafından geliştirilen “İngilizce ile İlgili Özyeterlik İnancı Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek “okuma”, “yazma”, “konuşma”, “dinleme” olmak üzere dört boyut ve toplam 34 maddeden oluşmaktadır. Öğretmen adaylarının İngilizce ile ilgili özyeterlik inancı düzeylerini belirlemek için aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Cinsiyet ve üniversite değişkenlerinin öğretmen adaylarının İngilizce ile ilgili özyeterlik inancı üzerindeki etkileri t-testi kullanılarak incelenmiştir. Yaş değişkeninin öğretmen adaylarının İngilizce ile ilgili özyeterlik inancı üzerindeki etkileri Tek Yönlü Varyans Analizi, bölüm değişkeninin ise Kruskal Wallis-H testi kullanılarak incelenmiştir. Araştırmada öğretmen adaylarının İngilizce ile ilgili özyeterlik inançlarının orta düzey olduğu, cinsiyet ve yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarının İngilizce ile ilgili özyeterlik inançları devam ettikleri bölümlere göre anlamlı fark göstermiştir. Okuma, yazma, konuşma boyutlarında ve ölçeğin genelinde farklılığın kaynağı sınıf öğretmenliği ile sözel, özel yetenek, yabancı dil grupları arasında; yabancı dil ile özel yetenek, sayısal, sözel grupları arasında olduğu görülmüştür. Dinleme alt boyutundaki farklılık ise sınıf öğretmenliği ile sözel, özel yetenek grupları arasında; yabancı dil ile özel yetenek, sayısal ve sözel grupları arasında olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının İngilizce ile ilgili özyeterlik inançları devam ettikleri üniversiteye göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmuştur. Dicle Üniversitesi'nde öğrenim gören öğretmen adaylarının İngilizce ile ilgili özyeterlik inançlarının Harran Üniversitesi'nde öğrenim gören öğretmen adaylarına göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen adayları, İngilizce, Özyeterlik, İngilizce ile ilgili özyeterlik

المنهج الاجتماعي في تعليم اللغات الأجنبية

Doç.Dr, Ahmed ALDYAB

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ahmad.adyab@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9497-9197

المخلص:

المنهج الاجتماعي في تعليم اللغات الأجنبية هو منهج يركز على دور التفاعل الاجتماعي في عملية تعلم اللغة. يعتمد هذا المنهج على فكرة أن تعلم اللغة لا يقتصر فقط على الاستماع أو القراءة، بل يتطلب تفاعلاً مع الآخرين في بيئة اجتماعية. ويتمتع هذا المنهج بفاعلية كبيرة في تحسين مهارات التواصل والقدرة على التعبير باللغة الأجنبية، فهو يسعى إلى تعزيز التعلم من خلال التفاعل المستمر بين الطلاب، مما يساعدهم على تبادل المعرفة وممارسة اللغة في سياقات حياتية حقيقية. ويشمل هذا التفاعل العمل الجماعي والنقاشات، التي تتيح للطلاب استخدام اللغة في مواقف طبيعية، مما يعزز قدرتهم على التحدث والاستماع، كما يشجع المنهج على استخدام اللغة في بيئات ثقافية مختلفة، حيث يعكس تعلم اللغة فهماً عميقاً للثقافة التي تنتمي إليها، مما يساعد على اكتساب معاني الكلمات والعبارات بشكل أفضل. من الجوانب الأساسية في هذا المنهج هو تعزيز التعلم بالمشاركة، حيث يعمل الطلاب معاً في أنشطة تعليمية مشتركة، مما يعزز من مهاراتهم الاجتماعية ويشجعهم على التفاعل باستخدام اللغة المستهدفة، بالإضافة إلى ذلك يعتمد المنهج على مبدأ التعلم من خلال الأخطاء، حيث يُشجع الطلاب على اكتساب اللغة بشكل طبيعي، بدون الخوف من ارتكاب الأخطاء، بل من خلال تصحيحها تدريجياً من خلال تفاعلهم مع الآخرين، بالتالي يعزز المنهج الاجتماعي من التعلم التعاوني، حيث يتعاون الطلاب مع معلمهم وزملائهم في عملية التعلم ويسهم ذلك في بناء الثقة بالنفس، ويزيد من الدافعية لاكتساب اللغة، مما يجعل عملية تعلم اللغة أكثر شمولية وواقعية. ويأتي هذا البحث ليشير إلى أهم النقاط التي أحاطت بهذا المنهج والتي كان لها دور سد النقص الحاصل عند بعض الطلاب من النواحي الاجتماعية.

الكلمات المفتاحية: المنهج الاجتماعي، اللغات الأجنبية، التعليم، الطالب.

SOSYOLOJİK YÖNTEM İLE YABANCI DİL ÖĞRETİMİ

Sosyal yöntem, dil öğrenme sürecinde sosyal etkileşimin rolüne odaklanan bir yaklaşımdır. Bu yöntem, dil öğrenmenin sadece dinleme veya okuma ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda sosyal bir ortamda başkalarıyla etkileşim gerektirdiğini savunur. Sosyal yöntem, iletişim becerilerini geliştirme ve yabancı dilde kendini ifade etme yeteneğini artırma konusunda yüksek bir etkinliğe sahiptir. Öğrenciler arasındaki sürekli etkileşimi teşvik ederek, bu yöntem öğrencilerin bilgi alışverişi yapmalarına ve dili gerçek yaşam bağlamlarında pratik yapmalarına yardımcı olur. Bu etkileşim, grup çalışması ve tartışmaları içerir ve öğrencilere dili doğal bir ortamda kullanma fırsatı verir, bu da konuşma ve dinleme becerilerini güçlendirir. Ayrıca, bu yöntem dilin farklı kültürel ortamlarda kullanımını teşvik eder, dil öğreniminin ait olduğu kültüre derinlemesine bir anlayış kazandırarak kelimelerin ve ifadelerin anlamlarını daha iyi kavramalarına yardımcı olur. Bu yöntemin temel yönlerinden biri, öğrencilerin ortak eğitim etkinliklerine katılmalarını teşvik ederek, sosyal becerilerini geliştirmelerine ve hedef dili kullanarak etkileşime girmelerine olanak tanır. Ayrıca, yöntem, hatalarla öğrenmeyi temel alır; öğrenciler doğal bir şekilde dili öğrenmeye teşvik edilir, hatalarından korkmak yerine, etkileşim yoluyla kademeli olarak düzeltilir. Sonuç olarak, sosyal yöntem, işbirlikli öğrenmeyi teşvik eder ve öğrencilerin öğretmenleri ve arkadaşlarıyla birlikte öğrenmelerine olanak tanır. Bu, özgüven geliştirmeyi ve dil öğrenmeye yönelik motivasyonu artırmayı sağlar, böylece dil öğrenme süreci daha kapsamlı ve gerçekçi hale gelir. Bu araştırma, bu yöntemin çevresindeki önemli noktaları vurgulayarak, bazı öğrencilerin sosyal açıdan yaşadıkları eksiklikleri gidermeye yardımcı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Yöntem, Yabancı Diller, Eğitim, Öğrenci.

The Social Approach in Foreign Language Teaching

The social approach in foreign language teaching is a method that focuses on the role of social interaction in the language learning process. This approach is based on the idea that learning a language is not limited to listening or reading, but requires interaction with others in a social environment. The social approach is highly effective in improving communication skills and the ability to express oneself in a foreign language. It aims to enhance learning through continuous interaction between students, helping them exchange knowledge and practice the language in real-life contexts. This interaction includes group work and discussions, allowing students to use the language in natural settings, thus strengthening their speaking and listening skills. The approach also encourages using the language in different cultural environments, as learning the language reflects a deep understanding of the culture it belongs to, which helps in better grasping the meanings of words and expressions. One of the main aspects of this approach is promoting learning through participation, where students work together in collaborative educational activities, enhancing their social skills and encouraging them to interact using the target language. Additionally, the approach is based on the principle of learning through mistakes, encouraging students to acquire the language naturally, without fear of making mistakes, but by gradually correcting them through interaction with others. Thus, the social approach promotes collaborative learning, where students cooperate with their teachers and peers in the learning process. This contributes to building self-confidence and increasing motivation to learn the language, making the language learning process more comprehensive and realistic. This research highlights the important points surrounding this approach, showing its role in addressing the social deficiencies some students face.

Keywords: Social Approach, Foreign Languages, Education, Student

مقدمة:

المنهج الاجتماعي في تعليم اللغات هو إطار تربوي يعتمد على فكرة أن اللغة ليست مجرد مجموعة من القواعد النحوية والمفردات التي يجب تعلمها، بل هي وسيلة أساسية للتفاعل والتواصل بين الأفراد ضمن سياقات اجتماعية وثقافية متنوعة. يرى هذا المنهج أن تعلم اللغة يتم بشكل أكثر فعالية عندما يكون المتعلم في بيئة حية تتيح له استخدام اللغة في مواقف واقعية، مثل التفاعل مع الآخرين في المحادثات اليومية والنقاشات المجتمعية. يتمحور هذا المنهج حول فكرة أن اللغة تتطور من خلال النشاطات الاجتماعية والعمليات التفاعلية بين الأفراد في المجتمع.

في هذا الإطار، يكتسب المتعلمون مهارات اللغة من خلال التجربة والممارسة الحية، وليس من خلال الحفظ الصم لقواعد اللغة. يعتبر الحوار والمناقشات الجماعية من أبرز أدوات تعلم اللغة في المنهج الاجتماعي، حيث يتم تحفيز المتعلمين على التحدث والاستماع والمشاركة في مواقف تواصلية حقيقية. كما يشمل المنهج دراسة الثقافة والعادات والتقاليد المرتبطة باللغة، مما يعزز فهم المتعلم للسياقات الاجتماعية التي تستخدم فيها اللغة.

من خلال هذا النهج، يتمكن المتعلمون من تطوير مهارات اللغة الأربعة: الاستماع، التحدث، القراءة، والكتابة، بشكل متكامل، ويصبح لديهم القدرة على استخدام اللغة بمرونة وفعالية في مواقف الحياة اليومية. كما يشجع المنهج الاجتماعي على التعلم التعاوني والعمل الجماعي، حيث يمكن للمتعلمين تعلم من بعضهم البعض من خلال التفاعل المستمر. في النهاية،

يمثل المنهج الاجتماعي رؤية شاملة ومتكاملة لعملية تعلم اللغة، حيث يتم التركيز على الجوانب الإنسانية والاجتماعية للغة وليس فقط الجوانب النحوية.

فاللغة بحسب المنهج الاجتماعي، لا تقتصر على اكتساب مفردات وقواعد، بل يتعدى ذلك إلى تطوير القدرة على استخدام اللغة بطرق عملية وواقعية في الحياة اليومية. فالتركيز هنا يكون على أن يكون المتعلم قادرًا على التفاعل بثقة ومرونة في مختلف المواقف الاجتماعية، سواء كانت في العمل، أو في محادثات غير رسمية، أو أثناء السفر. هذه التجربة التفاعلية تساهم في تحسين مهارات الاستماع والفهم، حيث يتعلم الطالب كيف يستجيب ويتفاعل مع الآخرين وفقًا لسياق الاجتماعي.

أما التحدث فيصبح أكثر طلاقة نتيجة للممارسة المستمرة في بيئة اجتماعية، بينما تعزز القراءة والكتابة من خلال التفاعل مع النصوص الواقعية التي تعكس ثقافات وسياقات اجتماعية مختلفة. ومن خلال التعلم التعاوني، يشجع هذا المنهج المتعلمين على تبادل الخبرات والمعرفة، مما يعزز فهمهم للغة ويدفعهم إلى مشاركة الأفكار والآراء. وهذا ما دار عنه الحديث عند هاجر: "إن اللغة هي منزل الكائن البشري" (خرما، 1978، 16).

. بالإضافة إلى ذلك، فإن العمل الجماعي يسمح بتعلم اللغة بطريقة مرححة ومشجعة، مما يساعد على تقليل الخوف من الأخطاء ويعزز من قدرة المتعلمين على التعبير بثقة.

المبادئ الأساسية للمنهج الاجتماعي في تعليم اللغات:

1. التعلم من خلال التفاعل الاجتماعي

المنهج الاجتماعي في تعلم اللغات يعتمد على فكرة أن اللغة تُكتسب بفاعلية أكبر عندما يتم استخدامها في مواقف حقيقية وطبيعية، وليس فقط في فصول دراسية أو من خلال التمرينات القاعدية. هذا يعني أنه بدلاً من التركيز فقط على حفظ الكلمات أو القواعد، يجب أن يتفاعل المتعلمون مع أشخاص آخرين — سواء كانوا متحدثين أصليين للغة أو طلابًا آخرين — في مواقف حياتية حقيقية، مثل محادثات يومية، مناقشات، أو حتى أنشطة اجتماعية. لماذا؟ لأن استخدام اللغة في التواصل مع الآخرين يساعد في تنمية مهارات التحدث، الاستماع، والفهم بشكل طبيعي. على سبيل المثال: إذا تحدث الطالب مع متحدث أصلي في سياق يومي، مثل التحدث عن الطقس أو مناقشة فيلم، سيتعلم بشكل أكثر سلاسة لأن الموقف حقيقي ويتطلب استجابة فورية.

- التواصل مع متعلمين آخرين يُمكن أن يكون مفيدًا أيضًا، حيث يتعلم كل منهم من أخطاء الآخر ويدعم بعضهم البعض. بالتالي، "التفاعل الاجتماعي" هنا لا يعني فقط التحدث من أجل التحدث، بل يعني أن اللغة تُكتسب بشكل أفضل عندما تكون جزءًا من تواصل حقيقي مع الآخرين في سياقات من الحياة اليومية.

"التعلم من خلال التفاعل الاجتماعي":

المنهج الاجتماعي في تعليم اللغات يرى أن اللغة ليست مجرد مجموعة من القواعد والكلمات التي يتم حفظها. بل هي أداة للتواصل بين الناس. لذلك، تعلم اللغة لا يحدث بشكل فعال إذا كانت عملية التعلم محصورة فقط في الفصل الدراسي أو في التدريبات النظرية التي تركز على القواعد النحوية أو المفردات.

الفكرة الأساسية:

التعلم يحدث أفضل عندما يتم استخدام اللغة في مواقف حقيقية؛ بمعنى آخر، عندما يتم التحدث والاستماع إلى اللغة في سياقات اجتماعية واقعية. وهذا هو التفاعل الاجتماعي المقصود في الجملة. الإنسان عندما يتعلم اللغة في بيئة اجتماعية أو تفاعلية، فإنه يتعلم أكثر بشكل طبيعي. وبالتالي ينتج عننا صحيحة من حيث ارتباط اللغة بالفكر فتكون منسجمة مع المتعلم بفكره وأحاسيسه. فاللغة هي أداة للتفكير والشعور (حسين، 1938، 39).

1. التفاعل مع متحدثين أصليين:

- تخيل أنك تتعلم الإنجليزية أو الفرنسية أو أي لغة أخرى، ولكنك لا تتعلمها فقط من خلال الكتب، بل تتحدث مع متحدثين أصليين للغة. عندما تلتقي بأشخاص يتحدثون هذه اللغة بشكل يومي، سواء في مطعم أو في نزهة أو في عمل أو أثناء السفر، ستضطر لاستخدام اللغة بشكل مباشر لفهم ما يقولونه أو للتعبير عن نفسك.

هذا النوع من التفاعل الاجتماعي يساعدك على تعلم كيفية استخدام اللغة في مواقف حياتية حقيقية. مثلاً، إذا كنت في مطعم وتتحدث مع النادل عن الطعام الذي تود طلبه، ستمر بتجربة تعليمية مفعمة بالحياة لأنك ستتعلم كلمات جديدة قد لا تجدها في الكتب الدراسية (مثل أسماء الطعام أو العبارات التي يستخدمها الناس في الحياة اليومية).

2. التفاعل مع متعلمين آخرين: في بعض الأحيان، حتى لو لم يكن لديك فرصة للتفاعل مع متحدثين أصليين، يمكنك التفاعل مع متعلمين آخرين للغة. من خلال مجموعات دراسية أو أنشطة جماعية، يمكن للطلاب تبادل المعرفة والتعلم من بعضهم البعض. مثلاً، في مجموعة دراسية يتحدث الطلاب مع بعضهم البعض حول موضوع معين. ربما يتحدثون عن هواياتهم أو يشاركون تجاربهم في السفر. هذا النوع من التفاعل يساعدهم على اكتساب اللغة بشكل أسرع وأكثر فعالية.

3. التفاعل الاجتماعي اليومي: من أهم أوجه الفائدة في التفاعل الاجتماعي هو أنك تتعلم اللغة ضمن سياق حياتي حقيقي. بمعنى آخر، الكلمات التي تتعلمها تصبح ذات معنى حي عندما تستخدمها في الحياة اليومية. إذا كنت بحاجة للذهاب إلى متجر لشراء شيء ما، ستستخدم اللغة بشكل عملي وبهدف التواصل الفعلي. هذا يتضمن تعلم كيف تسأل أسئلة، كيف تستجيب، وكيف تعبر عن رغباتك أو مشاعرك.

لماذا يكون التفاعل الاجتماعي مهماً في تعلم اللغة؟

1. يخلق بيئة حقيقية للتعلم: تعلم اللغة في مواقف الحياة الواقعية يمنح المتعلم فرصاً لفهم السياقات الثقافية والاجتماعية التي تؤثر على اللغة. على سبيل المثال، يمكن أن تكون بعض الكلمات أو العبارات شائعة في ثقافة معينة ولكنها قد تكون غير مألوفة أو غريبة في ثقافة أخرى.

2. يعزز المهارات اللغوية التفاعلية: في التفاعل الاجتماعي، لا تقتصر اللغة على التحدث فقط، بل تشمل الاستماع والمشاعر والانفعالات المختلفة (ظاظاً، 1990، 75). يجب أن تكون قادرًا على فهم ما يقوله الآخرون في الوقت الفعلي، والاستجابة بسرعة وبطريقة منطقية.

3. اللغة تصبح جزءاً من الحياة اليومية: إذا كنت تتعلم لغة في سياقات اجتماعية حقيقية، تصبح هذه اللغة جزءاً من حياتك اليومية. أنت لا تتعلم الكلمات فقط، بل تتعلم كيفية استخدامها بشكل طبيعي في المحادثات.

4. اللغة تُكتسب بشكل طبيعي: عندما تستخدم اللغة بشكل متكرر مع الآخرين في مواقف اجتماعية، تتعلم اللغة كما تعلمتها في لغتك الأم. بمعنى آخر، لا تحتاج إلى حفظ القواعد والنحو، بل تتعلم كيفية استخدامها ببساطة من خلال التفاعل الاجتماعي. فمثلاً:

- التفاعل في سوق: إذا كنت تتعلم اللغة الإسبانية، وذهبت إلى سوق في إسبانيا وتحدثت مع البائعين عن أنواع الفواكه أو الأسعار، فإنك ستتعلم الكثير من العبارات والكلمات التي قد لا تجدها في الكتب الدراسية. ستكتسب مفردات تتعلق بالتجارة والشراء، وستتعلم كيفية التحدث بشكل غير رسمي أو كيف تعبر عن رغباتك.

- التفاعل في مجموعة دراسة: قد تجتمع مع مجموعة من زملائك لتعلم لغة جديدة، وتبدأون في إجراء محادثات حول موضوعات مختلفة مثل الأفلام أو الهوايات. هذا التفاعل الاجتماعي يعزز قدرة الجميع على التعبير عن أنفسهم بطلاقة.

- المشاركة في الأنشطة الثقافية: زيارة معارض فنية أو مهرجانات أو حتى المشاركة في أنشطة رياضية يمكن أن تكون فرصة عظيمة لتطبيق اللغة في مواقف اجتماعية حية. سوف تستخدم لغة أكثر تنوعاً تعكس الحياة اليومية.

2 استخدام اللغة في مواقف حياتية واقعية

يتعلم الأفراد اللغة بشكل أسرع وأكثر فعالية عندما يُعرضون لمواقف حقيقية تستخدم فيها اللغة بشكل طبيعي، مثل محاكاة الحياة اليومية، كالذهاب إلى السوق أو التفاعل مع الأصدقاء. عندما يتعرض المتعلمون لمواقف يتحدث فيها الأشخاص باللغة بشكل طبيعي، يصبح من الأسهل عليهم اكتساب اللغة وفهمها بشكل أفضل.

عندما يتعلم شخص لغة جديدة، لا يكون الهدف فقط هو حفظ الكلمات والقواعد، بل هو استخدام اللغة في مواقف حياتية حقيقية، حيث يمكن للمتعلم أن يرى كيف يتم التفاعل الاجتماعي باستخدام تلك اللغة في الحياة اليومية. هذا يعني أن التحدث مع الآخرين، سواء كان في المحلات التجارية، أو في مواقف اجتماعية، أو حتى في المحادثات اليومية، يساهم بشكل كبير في تعلم اللغة.

لماذا يساعد هذا النوع من التعلم؟

1. اللغة تصبح جزءاً من الحياة اليومية:

عندما تستخدم اللغة في مواقف حياتية حقيقية، مثل التحدث مع أصدقائك، أو الذهاب إلى السوق لشراء حاجياتك، فإنك تصبح أكثر قدرة على استخدام اللغة بشكل طبيعي. بدلاً من حفظ الكلمات فقط، تتعلم كيف تستخدم اللغة في مواقف واقعية، وهذا يعزز قدرتك على التعبير عن نفسك بمرونة.

2. التفاعل مع الآخرين:

التفاعل مع أشخاص يتحدثون اللغة يجعل من عملية التعلم تجربة تفاعلية، أي أنك تتعلم الاستماع، والفهم، والتحدث، والرد بشكل طبيعي في سياق الحوار. مثلاً، إذا كنت في متجر في بلد يتحدث اللغة التي تتعلمها، ستحتاج إلى فهم ما يقوله البائع، واستخدام العبارات الصحيحة لطلب شيء معين أو للسؤال عن شيء.

3. اللغة ترتبط بالثقافة والعادات:

مواقف الحياة اليومية لا تتعلق فقط بالكلمات، بل أيضاً بالثقافة والعادات. مثلاً، إذا كنت تتعلم اللغة الألمانية وتذهب إلى مهرجان محلي، سوف تتعرف على عبارات وأسلوب المحادثة الذي يستخدمه الناس في هذا السياق الثقافي الخاص (بروان، 57).. هذا يساعدك على فهم سياق الكلام واستخدامه بشكل صحيح. فمثلاً:

1. الذهاب إلى السوق:

في هذا الموقف، سنتعلم كيف نسأل عن الأسعار، ونطلب المساعدة، وتناقش مع البائعين حول المنتج. على سبيل المثال، إذا كنت تتعلم اللغة الإنجليزية، قد تحتاج إلى قول "How much is this?" (كم ثمن هذا؟) أو "Can I get a discount?" (هل يمكنني الحصول على تخفيض؟).

- في هذا السياق، سنتعلم ليس فقط كلمات مثل "كم"، "مساعدة"، "تخفيض"، ولكن أيضاً كيف تضع الجملة بشكل طبيعي.

2. التفاعل مع الأصدقاء:

محاكاة محادثات مع الأصدقاء أمر مهم جداً. مثلاً، إذا كنت تتعلم الإسبانية، قد تتحدث مع أصدقائك عن هواياتك أو خططك لعطلة نهاية الأسبوع. هذا النوع من المحادثات يعرضك لمواقف غير رسمية، حيث تستخدم اللغة بشكل يومي.

- مثلاً: "¿Qué vas a hacer este fin de semana?" (ماذا ستفعل في عطلة نهاية الأسبوع؟)

3. الذهاب إلى المطعم:

محاكاة الذهاب إلى مطعم أو المقهى تعلمك كيف تطلب الطعام أو المشروبات، كيف تعبر عن تفضيلاتك أو حتى كيف تدفع الفاتورة. على سبيل المثال، إذا كنت تتعلم الفرنسية، قد تحتاج إلى قول "Je voudrais un café, s'il vous plaît". (أريد قهوة من فضلك).

4. التفاعل في العمل:

في بيئة العمل، إذا كنت تعمل مع أشخاص يتحدثون اللغة المستهدفة، ستكون لديك فرص لاستخدام اللغة في مواقف مهنية. يمكن أن تشمل المحادثات في العمل الاجتماعات أو تبادل الأفكار أو كتابة رسائل البريد الإلكتروني.

لماذا هذا أسلوب فعال لتعلم اللغة؟

1. التعلم بالممارسة:

في هذه الأنواع من المواقف، يتم ممارسة اللغة بشكل حي وليس فقط من خلال الأمثلة النظرية في الكتب. هذا يعني أنك تتعلم كيف تستخدم اللغة بالفعل، وهو أمر يساعدك على الفهم والاحتفاظ بما تعلمته بشكل أفضل.

2. التعرض للغة بطرق متنوعة:

من خلال التفاعل في مواقف حقيقية، ستسمع وتستخدم أنواع مختلفة من اللغة: اللغة الرسمية في العمل، اللغة غير الرسمية مع الأصدقاء، اللغة الحية في الأسواق أو الأماكن العامة. هذا التنوع في الاستخدام يساعدك على التكيف مع مختلف السياقات والأنماط اللغوية.

3. التعلم بشكل طبيعي:

التعلم من خلال المواقف الواقعية هو تعلم طبيعي، مشابه للطريقة التي يتعلم بها الأطفال لغتهم الأم. الأطفال يتعلمون اللغة من خلال التفاعل مع بيئتهم — من خلال المحادثات اليومية، والنقاشات مع الأسرة، والمواقف الحياتية. هذا يساعدك على فهم كيفية استخدام اللغة بشكل طبيعي. وهذا يؤكد أن مكتسب اللغة الثانية لا بد له من التواجد بين أصحاب اللغة الأم لأن المتعلم له القسط الأكبر في اكتساب اللغة (زكريا، 130، 1983)

كيف يساعد هذا الأسلوب في تسريع التعلم؟

- عندما يتعرض الطالب لمواقف حقيقية يستخدم فيها اللغة، فإنه يُحفز على التفكير باللغة، مما يجعل التعلم أكثر تفاعلاً.

- كما أن الممارسة المستمرة في هذه السياقات الواقعية تساعد على تعزيز قدرة الطالب على فهم اللغة بشكل أسرع، وتطوير مهاراته اللغوية بشكل طبيعي.

3. التركيز على التواصل، وليس القواعد فقط

المنهج الاجتماعي في تعليم اللغات يركز بشكل رئيسي على التفاعل والتواصل الفعلي باستخدام اللغة، بدلاً من أن يكون التركيز الأساسي على تعلم القواعد النحوية بشكل صارم. هذا يعني أن الطلاب يجب أن يركزوا على التحدث والاستماع واستخدام اللغة في مواقف حقيقية، (طعيمة، 1989) بدلاً من مجرد حفظ القواعد النحوية واللغوية. وهذا يعني

1. التواصل هو الهدف النهائي من اللغة:

اللغة هي أداة تواصل بين الناس، والهدف من تعلم أي لغة هو القدرة على التواصل بفعالية مع الآخرين. لذلك، تعلم كيفية التحدث وفهم اللغة هو الأهم، وليس مجرد إتقان القواعد النحوية.

- على سبيل المثال: إذا كنت تجلس مع شخص يتحدث اللغة الإنجليزية، فلا يُعتبر أهم شيء أن تستخدم الجمل بشكل دقيق من الناحية النحوية، بقدر ما هو مهم أن تفهم وتُفهم. التفاعل والتواصل بشكل طبيعي هو الهدف الأساسي من تعلم اللغة.

2. التعلم من خلال التفاعل:

في المنهج الاجتماعي، يتم تشجيع الطلاب على التفاعل مع بعضهم البعض ومع متحدثين أصليين للغة قدر الإمكان. التفاعل المستمر يُعلم الطلاب كيف يستخدمون اللغة في مواقف الحياة الحقيقية. هذا التفاعل يساعد في اكتساب اللغة بطريقة أكثر طبيعية. مثلاً، إذا كنت تتعلم اللغة الإسبانية وتجد نفسك في حوار مع شخص يتحدث الإسبانية، يمكنك أن تُخطئ في القواعد أو النحو في البداية، لكنك ستفهم وتكتسب اللغة عبر الممارسة الفعلية. عندما تسمع "¿Cómo estás?" (كيف حالك؟) مرارًا وتكرارًا، ستتعلم ما تعنيه وكيفية الرد عليها بشكل طبيعي.

3. القواعد تُكتسب بشكل غير مباشر:

المنهج الاجتماعي يقترح أن تعلم القواعد النحوية يجب أن يكون غير مباشر. بمعنى آخر، بدلاً من تدريس القواعد من خلال دروس منفصلة ومملة، يتعلم المتعلم القواعد أثناء استخدام اللغة في مواقف حقيقية، على سبيل المثال: إذا تعلمت اللغة الألمانية من خلال قراءة نصوص أو محادثات بين الأشخاص، سترى كيف تُستخدم الأفعال في الزمن الحاضر أو الماضي بشكل عملي. مع مرور الوقت، ستبدأ بتطبيق هذه القواعد بشكل طبيعي في محادثاتك الخاصة، دون الحاجة إلى حفظ القاعدة بشكل صارم أولاً.

4. التفاعل أكثر أهمية من الكمال النحوي:

في الحياة اليومية، الأهم هو التواصل الفعلي. كثير من المتعلمين الجدد في اللغة يتجنبون التحدث لأنهم يشعرون أنهم لا يتقنون القواعد النحوية بشكل كامل. لكن في المنهج الاجتماعي، يُشجع الطلاب على التحدث حتى لو كانوا غير واثقين تمامًا في القواعد النحوية، على سبيل المثال: إذا كنت تتعلم الإنجليزية وقالت لك شخص آخر "I have two apple", فإن هذه الجملة ليست صحيحة من الناحية النحوية (العدد يجب أن يكون "apples" بدل "apple"). لكن الشخص الذي قالها سيكون قادرًا على التعبير عن نفسه، وأنت كمتعلم ستفهمه من خلال السياق، المنهج الاجتماعي يرى أن المهم هو الاستمرار في التفاعل مع الآخرين بدلاً من التركيز على تصحيح الأخطاء النحوية فورًا.

لماذا يُعتبر هذا أكثر فاعلية؟

1. التعلم الطبيعي في لغتك الأم، لم تتعلم القواعد النحوية أولاً. تعلمت اللغة من خلال الاستماع والتحدث مع الآخرين في مواقف حقيقية، ومع الوقت اكتسبت القواعد بشكل غير واعي. المنهج الاجتماعي يعزز نفس الفكرة، حيث يتم تعلم القواعد بشكل طبيعي أثناء التفاعل مع المتحدثين الآخرين.

2. استخدام اللغة في السياقات الصحيحة: من خلال التفاعل الفعلي، يتعلم المتعلم كيفية استخدام اللغة في سياقات متعددة، مثل التحدث مع الأصدقاء، أو في العمل، أو في مواقف غير رسمية. هذا يسمح للطلاب بتطوير مهارات تواصل شاملة بدلاً من الاقتصار على معرفة القواعد النحوية فقط. على سبيل المثال: تعلم كيفية استخدام كلمات مثل "يجب" أو "قد" في جمل شرطية يأتي من خلال التفاعل مع الآخرين، وعندما ترى كيف يستخدم المتحدثون الأصليون هذه الكلمات في محادثاتهم اليومية، ستتمكن من استخدامها بطريقة صحيحة من تلقاء نفسك.

3. التعلم عبر الأخطاء: في المنهج الاجتماعي، لا يُعتبر الخطأ أمرًا سلبيًا، بل هو جزء من عملية التعلم. الأخطاء التي ترتكبها في محادثاتك هي فرص للتعلم. مثلاً، إذا كنت تستخدم تصريفًا خاطئًا للفعل في محادثة، سيتعلم المتحدثون الآخرون كيفية تصحيحك، وستتذكر القاعدة بشكل أفضل في المستقبل.

4. زيادة الثقة في استخدام اللغة: إذا كنت تركز فقط على القواعد النحوية أولاً، قد تشعر بالارتباك أو الخوف من التحدث لأنك قد تخشى ارتكاب الأخطاء. لكن إذا ركزت على التواصل الفعلي أولاً، ستكتسب ثقة أكبر في استخدام اللغة وستصبح أكثر قدرة على التعبير عن نفسك دون الخوف من أن تكون الجملة غير صحيحة 100% من الناحية النحوية.

1. تعلم اللغة عبر المحادثات اليومية: إذا كنت تتعلم اللغة الفرنسية، فإن التحدث مع أصدقائك أو حتى مع معلمك بشكل غير رسمي سيشجعك على فرصة استخدام العبارات اليومية دون التركيز على القواعد. سترتكب أخطاء، ولكنك ستتعلم من هذه الأخطاء في سياق محادثات حقيقية.

2. الانخراط في الأنشطة التفاعلية: مثلاً، في فصل دراسي يعتمد على المنهج الاجتماعي، قد يتم تقسيم الطلاب إلى مجموعات وتكليفهم بمناقشة موضوع معين أو القيام بتمثيل أدوار في مواقف الحياة اليومية (مثل طلب الطعام في مطعم). خلال هذا التفاعل، سيتعلم الطلاب استخدام القواعد بشكل غير مباشر أثناء محاولاتهم التحدث والتواصل.

4التعلم الجماعي والتعاون

المنهج الاجتماعي في تعليم اللغات يولي أهمية كبيرة للتعلم الجماعي والتعاون بين الطلاب. الفكرة هنا هي أن الطلاب يتعلمون بشكل أفضل عندما يعملون معاً في مجموعات صغيرة أو كبيرة ويشاركون في الأنشطة والمشروعات التي تتطلب استخدام اللغة. هذه الطريقة تساهم في تعزيز مهارات اللغة من خلال التعاون الفعال والتفاعل الاجتماعي (جرين، 1992، 126).

ماذا يُعتبر هذا المنهج فعالاً؟

1. التعلم من الآخرين: عندما يعمل الطلاب معاً، يتاح لهم فرصة التعلم من بعضهم البعض. كل طالب لديه خلفية ومهارات مختلفة، ومن خلال التعاون مع الآخرين يمكنهم مشاركة الأفكار، الحلول، والمفاهيم. هذه المشاركة تتيح للطلاب فرصة التعلم بشكل أسرع وأكثر شمولاً، على سبيل المثال: إذا كنت تتعلم اللغة الإسبانية وتعمل مع مجموعة من الطلاب في مشروع مشترك، قد يشرح لك أحدهم قاعدة نحوية لم تفهمها من قبل أو قد يشير إلى طريقة أفضل لاستخدام كلمات معينة في سياق حديث.

2. تعزيز مهارات التواصل: التعاون الجماعي يساعد الطلاب على التفاعل والتحدث مع بعضهم البعض بشكل مستمر. هذا يُمكنهم من ممارسة اللغة في مواقف حقيقية، حيث يتطلب التواصل مع الزملاء استخدام اللغة بشكل طبيعي، مثال: في مشروع جماعي، ربما يتعين على الطلاب مناقشة موضوع معين باستخدام اللغة المستهدفة، مثل "التحدث عن مشاكل البيئة"، ومن خلال النقاش، يتعلم كل منهم كيفية استخدام اللغة في سياق معين، وتبادل المفردات والأفكار.

3. الاستفادة من التنوع: الطلاب في مجموعات قد يكون لديهم مستويات مختلفة من إتقان اللغة. هذا التنوع يُعتبر فرصة رائعة لتبادل المهارات والأفكار. الطلاب الأقوى في اللغة يمكنهم مساعدة الآخرين، بينما يمكن للطلاب الذين ما زالوا يتعلمون أن يساعدوا في تحسين مهاراتهم من خلال الممارسة الجماعية، مثال: في مجموعة طلابية، قد يكون أحد الطلاب أكثر إتقاناً للغة من البقية. هذا الطالب يمكنه مساعدة الآخرين بتوضيح كيفية استخدام القواعد أو المفردات، بينما يُمكن للطلاب الآخرين أن يساعدوه في فحص أفكارهم أو التدقيق في الأخطاء.

4. ممارسة اللغة في مواقف حقيقية: الأنشطة الجماعية توفر فرصاً للطلاب لممارسة اللغة في سياقات حقيقية تتطلب التفاعل الفعلي. بدلاً من التمرينات النظرية، يتم تعلم اللغة من خلال التواصل الحقيقي، مما يزيد من فاعلية تعلم اللغة، على سبيل المثال: إذا كان الطلاب يعملون في مجموعات صغيرة لإنشاء عرض تقديمي باللغة الإنجليزية حول موضوع معين، سيتعين عليهم التحدث مع بعضهم البعض، الاستماع لآراء الآخرين، ومراجعة النصوص أو الأفكار، مما يعزز قدراتهم اللغوية.

5. التفاعل الاجتماعي يحفز التعلم: التفاعل الجماعي يزيد من دافع الطلاب للتعلم. عندما يكون هناك تنافس إيجابي أو رغبة في تقديم الأفضل أمام الآخرين، يكون الطلاب أكثر استعداداً للمشاركة والتحدث. التعاون الجماعي يخلق بيئة تعليمية مشجعة تحفز الطلاب على تحسين مهاراتهم اللغوية، مثال: إذا كان هناك مسابقة بين المجموعات حول كتابة قصة قصيرة باستخدام كلمات وعبارات محددة في اللغة المستهدفة، سيشعر الطلاب بالتحفيز للعمل بشكل جماعي من أجل الفوز.

6. التعاون يعزز الثقة بالنفس: التعاون الجماعي يوفر بيئة أقل رسمية من الفصل الدراسي التقليدي، مما يساهم في بناء ثقة الطلاب بأنفسهم في استخدام اللغة. عندما يتعلمون في مجموعة، يكونون أكثر استعدادًا للتحدث والتفاعل دون خوف من ارتكاب الأخطاء. على سبيل المثال: في مجموعات الدراسة، قد يشعر الطالب الذي لا يزال في مستوى مبتدئ في اللغة أكثر راحة في التحدث مع زملائه الذين يواجهون نفس التحديات، مما يعزز ثقته في استخدام اللغة.

أمثلة على التعلم الجماعي والتعاون:

1. الأنشطة التفاعلية: في مجموعات صغيرة، يمكن للطلاب ممارسة محادثات حوارية، مثل محاكاة مشاهد من الحياة اليومية. على سبيل المثال، يمكن أن يتدرب الطلاب على حوار في مطعم، حيث يتقمص كل طالب دور النادل أو الزبون، ثم يتبادلون الأدوار. هذا النوع من الأنشطة يشجع على التفاعل المستمر باستخدام اللغة.

2. المشروعات الجماعية: يمكن للطلاب العمل في مجموعات لإتمام مشروع معين، مثل إعداد عرض تقديمي باللغة المستهدفة حول موضوع معين (مثل الثقافة، التكنولوجيا، أو البيئة). في هذا النشاط، سيحتاجون إلى استخدام اللغة أثناء التخطيط للعرض، مناقشة الأفكار، وكتابة النصوص. كل عضو في المجموعة قد يتخصص في جانب معين من المشروع، لكنهم يحتاجون إلى التعاون بشكل مكثف لتقديم المنتج النهائي.

3. اللعب اللغوي (Language Games): يمكن استخدام الألعاب اللغوية كأداة لتعزيز التعاون. على سبيل المثال، لعبة الكلمات المتقاطعة أو حل الألغاز اللغوية الجماعية، حيث يتعاون الطلاب في العثور على الإجابات باستخدام مفردات اللغة المستهدفة.

4. مناقشات جماعية: يمكن أن يقوم المعلم بتوجيه مناقشة بين الطلاب حول موضوع معين. في هذا السياق، سيحتاج الطلاب إلى التفاعل مع بعضهم البعض، الاستماع، والتعبير عن أفكارهم. على سبيل المثال، يمكن أن يتم تقسيم الطلاب إلى مجموعات صغيرة ويطلب منهم مناقشة موضوع مثل "الذكاء الاصطناعي وتأثيره على المجتمع" باللغة المستهدفة. هذا يعزز من قدرتهم على التعبير والنقاش بلغة حية وواقعية.

5. التعليم التعاوني: في هذه الأنشطة، يشارك الطلاب في تعليم بعضهم البعض. على سبيل المثال، يمكن تقسيم الطلاب إلى مجموعات، وكل مجموعة ستكون مسؤولة عن شرح جزء معين من القواعد اللغوية أو المفردات للآخرين. هذا يتيح لهم ممارسة اللغة من خلال التعليم والمشاركة.

5. دور المجتمع في تعلم اللغة المنهج الاجتماعي في تعليم اللغات يعترف بأن المجتمع الذي يتعلم فيه الطالب اللغة يلعب دورًا مهمًا في عملية التعلم. وفقًا لهذا المنهج، لا يتعلم الطلاب اللغة فقط من خلال الفصول الدراسية أو من خلال **التمارين النحوية، بل يتعلمون أيضًا من خلال التفاعل مع المجتمع المحلي واكتشاف الثقافة والعادات الاجتماعية للأشخاص الذين يتحدثون اللغة.

لماذا يعتبر المجتمع مهمًا في تعلم اللغة؟

1. اللغة جزء من الثقافة: اللغة ليست مجرد مجموعة من الكلمات والقواعد؛ إنها مرآة للثقافة. كل لغة تحمل معها معتقدات، قيمًا، وتقاليد تعكس طريقة حياة المجتمع، وقد فرق سوسير بين اللغة كقواعد وأصوات وبين الاستعمال اليومي لهذه اللغة (غازي، 1985، 35). عند تعلم اللغة، يتعلم الطالب ليس فقط كيفية تكوين جمل بل كيف يفكر ويتصرف المجتمع الذي يتحدث تلك اللغة، على سبيل المثال: إذا كنت تتعلم اللغة اليابانية، فإن تعلم كيفية استخدام الكلمات المناسبة للأشخاص الأكبر سنًا (مثل استخدام "san" بعد اسم الشخص) جزء مهم من فهم الهيكل الاجتماعي في اليابان. هذه الممارسات اللغوية تعكس قيم احترام الأكبر سنًا.

2. التفاعل مع المتحدثين الأصليين: من خلال التفاعل مع المجتمع المحلي (سواء كان ذلك في بلدان ناطقة باللغة أو في مجتمعات محلية)، يحصل الطلاب على فرصة لممارسة اللغة في سياقات الحياة اليومية. هذه التفاعلات الحية لا تقتصر فقط على تعلم المفردات والعبارات، بل تشمل أيضًا اكتساب الفهم الاجتماعي حول كيفية استخدام اللغة بطريقة تناسب مواقف مختلفة، مثال: إذا كنت تتعلم اللغة الإيطالية، قد تذهب إلى مطعم إيطالي وتلتقي بشخص يتحدث اللغة، مما يوفر لك فرصة

للتعرف على الأسلوب الإيطالي في التواصل، مثل الحديث بحرية أو استخدام إيماءات يدوية، وهي جزء من الهوية الثقافية للمتحدثين باللغة.

3. الاحتكاك بالعادات الاجتماعية: اللغة لا تقتصر فقط على الكلمات، بل تتضمن أيضاً عادات وسلوكيات اجتماعية معينة. تعلم اللغة يتطلب من الطالب أن يكون على دراية بكيفية التفاعل الاجتماعي بالطريقة الصحيحة في المجتمع الذي يتعلم فيه، فالإنسان لو انعزل عن محيطه وعن سماع اللغة فإن عملية تكوين اللغة ونضوجها سيُصاب بالخلل والاضطراب (كلاس، 1984، 86). هذا يشمل فهم كيف يتعامل الناس مع بعضهم البعض في المناسبات المختلفة، مثل التحيات، وفترات الصمت، والتصرفات المقبولة اجتماعياً، مثال: في اللغة العربية، قد يختلف أسلوب التحية من منطقة إلى أخرى. في بعض الأماكن، قد يتم استخدام التحية التقليدية مثل "السلام عليكم" مع رد "وعليكم السلام"، بينما في مناطق أخرى قد يُكتفى بالتحية البسيطة. معرفة هذه الفروقات الثقافية تساعد المتعلم على التواصل بشكل صحيح مع المجتمع المحلي.

4. البيئة المحيطة تشكل عملية التعلم: البيئة التي يتعلم فيها الطالب تلعب دوراً كبيراً في التأثير على عملية التعلم نفسها. على سبيل المثال، الطلاب الذين يتعلمون في مجتمعات متعددة الثقافات أو في بيئات يتحدث فيها أكثر من لغة، قد يتعرضون لمجموعة واسعة من اللهجات وأنماط التواصل المختلفة. هذا يساعدهم على توسيع فهمهم للغة وتعلم كيفية التكيف مع التنوع اللغوي، مثال: إذا كنت تتعلم اللغة الإنجليزية في مدينة دولية مثل لندن أو نيويورك، ستكون لديك الفرصة للتعرف على اللهجات المختلفة مثل الإنجليزية البريطانية أو الأمريكية، أو حتى الإنجليزية المستخدمة من قبل متحدثين غير ناطقين أصليين.

5. تعلم اللغة من خلال التجارب اليومية: عندما يتفاعل الطالب مع أفراد المجتمع في سياقات الحياة اليومية (مثل الذهاب إلى المتاجر، زيارة الأماكن العامة، أو المشاركة في الأنشطة المجتمعية)، فإن هذه الأنشطة تمنحه الفرصة لاستخدام اللغة في مواقف حقيقية، بعيداً عن الأسلوب التقليدي الذي يعتمد على الحفظ في الفصول الدراسية، على سبيل المثال: إذا كنت تتعلم اللغة الفرنسية، فإن الذهاب إلى سوق محلي في باريس واستخدام اللغة في التفاوض على الأسعار، أو طلب الطعام في مقهى، يمكن أن يكون تجربة تعلم حية تساعدك على اكتساب مفردات جديدة وتعلم كيفية استخدام اللغة في السياق الاجتماعي.

6. التعلم التفاعلي والمشاركة في الأنشطة الثقافية: المنهج الاجتماعي يشجع على المشاركة في الأنشطة الثقافية، مثل الاحتفالات والمهرجانات، التي تقام في المجتمعات الناطقة باللغة المستهدفة. المشاركة في هذه الأنشطة توفر فرصاً للتعلم بشكل غير مباشر، حيث يكتسب الطلاب مفردات جديدة ويرون كيف يتم التعبير عن المشاعر والمواقف في سياقات ثقافية معينة، مثال: إذا كنت تتعلم اللغة الإسبانية وشاركت في مهرجان في إسبانيا مثل "لا توماتينا"، فليس فقط أنك ستتعلم كلمات وعبارات جديدة، ولكنك ستكتسب أيضاً فهماً أعمق للثقافة الإسبانية وتقاليدها، ما يعزز قدرتك على استخدام اللغة في هذا السياق الثقافي.

كيف يؤثر المجتمع على تعلم اللغة؟

1. التعلم داخل المجتمع يعزز الفهم الثقافي: عندما يتعلم الطلاب لغة جديدة في المجتمع الذي يتحدثها، يصبحون أكثر انفتاحاً على التنوع الثقافي وفهمهم لكيفية تأثير هذه الثقافة على اللغة. اللغة ليست فقط أداة للتواصل، بل أيضاً وسيلة لفهم عادات وأفكار الأشخاص الذين يستخدمونها (القاسمي، 1979).

2. اللغة مرتبطة بالسياق الاجتماعي: تعلم اللغة في سياق اجتماعي يُسهّم في استخدامها بشكل صحيح في المواقف المناسبة. الفهم الجيد للثقافة والتقاليد الاجتماعية يساعد الطلاب على التفاعل بطريقة أكثر احتراماً وصواباً في المواقف الحقيقية.

3. ممارسة اللغة في المجتمع تجعل التعلم أكثر فعالية: من خلال التفاعل مع المجتمع المحلي، يحصل الطالب على تجربة حية تساهم في تسريع التعلم وتحقيق إتقان أكبر للغة، حيث يتم استخدام اللغة في مواقف حقيقية بعيداً عن النظرية.

أمثلة توضح دور المجتمع في تعلم اللغة:

1. التبادل الثقافي: الطلاب الذين يشاركون في برامج التبادل الثقافي أو الذين يسافرون إلى بلد ناطق باللغة المستهدفة (مثل السفر إلى فرنسا لتعلم الفرنسية) يكتسبون مهارات لغوية وثقافية على حد سواء. التفاعل مع الناس في مواقف الحياة اليومية يعزز تعلم اللغة بشكل كبير.

2. المشاركة في الأنشطة الاجتماعية: المشاركة في الأنشطة المجتمعية مثل النوادي اللغوية أو الدورات الثقافية المحلية في المدينة يمكن أن توفر بيئة تفاعلية لاكتساب اللغة بالإضافة إلى فهم عادات وتقاليد الناس الذين يتحدثونها.

3. الاحتفالات الثقافية: حضور مهرجانات مثل عيد الفصح في إسبانيا أو الكرنفالات في البرازيل يمنح الطلاب الفرصة للتفاعل مع المتحدثين الأصليين، وبالتالي تعلم كلمات وعبارات جديدة بالإضافة إلى اكتساب المعرفة الثقافية حول الطريقة التي يُحتفل بها في المجتمع.

النتائج:

تبين من هذا البحث أن المنهج الاجتماعي يقوم ب

تحسين القدرة على التفاعل الاجتماعي: من خلال المنهج الاجتماعي، يكتسب المتعلم القدرة على استخدام اللغة في مواقف حياتية واقعية، مما يتيح له التفاعل بثقة ومرونة في المواقف الاجتماعية المتنوعة مثل العمل، المحادثات اليومية، والسفر

تطوير مهارات الاستماع والفهم: يشجع هذا المنهج على تعزيز مهارات الاستماع، حيث يتعلم المتعلم كيفية فهم اللغة واستخدامها بناءً على السياق الاجتماعي، مما يعزز قدرته على الاستجابة والتفاعل بشكل فعال

زيادة الطلاقة في التحدث: من خلال الممارسة المستمرة في بيئات اجتماعية تفاعلية، يطور المتعلم مهاراته في التحدث. ويصبح أكثر طلاقة وثقة في التعبير عن أفكاره وآرائه

تعزيز مهارات القراءة والكتابة: يتم تحسين مهارات القراءة والكتابة عبر التفاعل مع نصوص واقعية تعكس ثقافات وسياقات اجتماعية متنوعة، مما يساعد في تطبيق اللغة بشكل عملي ومتعدد الأبعاد

تعلم اللغة بطريقة تفاعلية وممتعة: يشجع المنهج الاجتماعي على التعلم التعاوني، مما يحفز المتعلمين على تبادل المعرفة والخبرات، ويجعل تعلم اللغة تجربة ممتعة ومرحة

تعزيز الثقة وتقليل الخوف من الأخطاء: العمل الجماعي في بيئات تفاعلية يساهم في تقليل القلق والخوف من ارتكاب الأخطاء اللغوية، مما يسمح للمتعلمين بالتعبير بحرية أكبر

زيادة الوعي الثقافي والاجتماعي: من خلال التفاعل مع نصوص ومواقف ثقافية متنوعة، يتعرف المتعلم على السياقات الاجتماعية المختلفة التي تُستخدم فيها اللغة، مما يعزز فهمه للثقافة والبيئة الاجتماعية المحيطة باللغة.

المصادر

أحمد محمود السيد، علم النفس التربوي، منشورات جامعة دمشق، 2006

براون دوجلاس، أسس تعلم اللغة وتعليمها، دار النهضة العربية، بيروت، 1993

جودت جرين، التفكير واللغة، الهيئة المصرية للكتاب، مصر، 1992

جورج كلاس، الألسنية ولغة الطفل العربي، مكتبة السائح، بيروت، 1984

حسن ظاظا، اللسان والإنسان مدخل إلى معرفة اللغة، دار القلم، دمشق، 1990

رشدي أحمد طعيمة، تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها: مناهجه وأساليبه، منشورات المنظمة الإسلامية للتربية والعلوم والثقافة-إيسيسكو، الرباط، 1989م

طه حسين، *مستقبل الثقافة في مصر*، دار المعارف، القاهرة، 1938

على محمد القاسمي، اتجاهات حديثة في تعليم العربية للناطقين باللغات الأخرى، عمادة شؤون المكتبات جامعة الرياض، 1979

غازي مختار طليمات، *في علم اللغة*، دار الكتاب العربي، دمشق، 1992

محمود كامل الناقة ورشدي أحمد طعيمة، الكتاب الأساسي لتعليم اللغة العربية للناطقين بلغات أخرى: إعداده-تحليله-تقويمه، جامعة أم القرى، مكة المكرمة، 1983

ميشال زكريا، *الألسنية علم اللغة الحديث*، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر، بيروت، 1983

نايف خرما، "أضواء على الدراسات اللغوية المعاصرة"، *عالم المعرفة*، الكويت، 1978

نبيه إبراهيم إسماعيل، الأسس النفسية لتعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها، مكتبة الأنجلو المصرية

المنهج النفسي في تعليم اللغات الأجنبية

Doç.Dr, Ahmed ALDYAB

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ahmad.adyab@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9497-9197

المخلص:

المنهج النفسي في تعليم اللغات الأجنبية يعتمد على المبادئ النفسية التي تفسر كيفية تأثير العمليات العقلية والنفسية على اكتساب وتعلم اللغات. هذا المنهج يعنى بدراسة مجموعة من العوامل النفسية مثل الذاكرة، والانتباه، والتحفيز، والإدراك، وكيفية تأثير هذه العوامل على فهم اللغة، واستخدامها، وتفاعل الفرد معها. يستند هذا المنهج إلى فكرة أساسية مفادها أن تعلم اللغة ليس فقط عملية ذهنية أكاديمية، بل هو عملية نفسية تتداخل فيها العديد من الجوانب المعرفية والعاطفية. فالعقل البشري لا يتعامل مع اللغة على مستوى قاعدي فقط، بل يتفاعل مع اللغة بشكل معقد يشمل العديد من العمليات النفسية. ولهذا السبب، يكون من الضروري فهم هذه العمليات النفسية لتقديم طرق تعليمية أكثر فاعلية. والمنهج النفسي في تعليم اللغات يساعد الطلاب على تعلم اللغة بطريقة شاملة ومتوازنة تأخذ بعين الاعتبار الجوانب النفسية والاجتماعية والفكرية التي تؤثر في عملية التعلم. والمنهج النفسي في تعليم اللغات الأجنبية يسعى إلى تعزيز عملية التعلم من خلال مراعاة العمليات النفسية المختلفة التي تؤثر في قدرة الطالب على اكتساب واستخدام اللغة، ويعمل المنهج النفسي أيضًا على تهيئة البيئة التعليمية لتكون محفزة وداعمة للطلاب، مما يعزز من ثقتهم بأنفسهم ويسهم في تقليل القلق المرتبط بتعلم لغة جديدة. بالإضافة إلى ذلك، يساهم المنهج في تطوير استراتيجيات تعلم تتناسب مع الاحتياجات الفردية للطلاب، مما يضمن تقدمهم وتحقيق نتائج تعليمية فعالة. ويأتي هذا البحث ليشير إلى أهمية المنهج النفسي في تعليم اللغات الأجنبية ومعالجة القصور عند الطالب والمعلم والطرق المختلفة.

الكلمات المفتاحية: المنهج النفسي، اللغات الأجنبية، التعليم، الطالب، التعلم

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE PSİKOLOJİK YÖNTEM

Yabancı dil öğretiminde psikolojik yöntem, dil öğrenme ve kazanma üzerindeki zihinsel ve psikolojik süreçlerin etkisini açıklayan psikolojik ilkelere dayanır. Bu yöntem, hafıza, dikkat, motivasyon, algı gibi psikolojik faktörleri incelemeye yönelik olup, bu faktörlerin dilin anlaşılması, kullanılması ve bireyin dil ile etkileşimine nasıl etki ettiğini araştırır. Bu yöntem, dil öğrenmenin sadece akademik bir zihinsel süreç olmadığını, aynı zamanda birçok bilişsel ve duygusal yönün iç içe geçtiği bir psikolojik süreç olduğunu savunur. İnsan beyni, dil ile sadece temel düzeyde değil, aynı zamanda birçok psikolojik süreçle karmaşık bir şekilde etkileşir. Bu nedenle, daha etkili öğretim yöntemleri sunabilmek için bu psikolojik süreçlerin anlaşılması büyük önem taşır. Psikolojik yöntem, öğrencilerin dili, psikolojik, sosyal ve bilişsel yönlerini göz önünde bulundurarak kapsamlı ve dengeli bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olur. Yabancı dil öğretiminde psikolojik yöntem, öğrencinin dil kazanma ve kullanma yeteneğini etkileyen psikolojik süreçleri dikkate alarak öğrenme sürecini güçlendirmeyi hedefler. Ayrıca, psikolojik yöntem, öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini artıracak ve yeni bir dil öğrenme ile ilişkili kaygıyı azaltacak şekilde destekleyici bir öğrenme ortamı hazırlamaya çalışır. Buna ek olarak, yöntem, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına uygun öğrenme stratejilerinin geliştirilmesine katkıda bulunarak, onların ilerlemelerini ve etkili öğrenme sonuçları elde etmelerini sağlar. Bu araştırma, yabancı dil öğretiminde psikolojik yöntemin önemini, öğrenci ve öğretmende eksikliklerin giderilmesi ve farklı öğretim yöntemlerinin kullanımı konusuna dikkat

çekmektedir.

Anahtar kelimeler: Psikolojik yöntem, yabancı diller, öğretim, öğrenci, öğrenme.

The Psychological Approach in Foreign Language Teaching

The psychological approach in foreign language teaching is based on psychological principles that explain how mental and psychological processes affect language acquisition and learning. This approach is concerned with studying a range of psychological factors such as memory, attention, motivation, and perception, and how these factors influence understanding, using, and interacting with language. The approach is grounded in the fundamental idea that learning a language is not only an academic mental process but also a psychological process that involves many cognitive and emotional aspects. The human brain does not engage with language at a basic level alone but interacts with it in a complex way, involving many psychological processes. Therefore, understanding these psychological processes is crucial for providing more effective teaching methods. The psychological approach in foreign language teaching helps students learn the language in a comprehensive and balanced way that considers the psychological, social, and cognitive aspects influencing the learning process. It also seeks to enhance the learning process by taking into account the various psychological processes that affect a student's ability to acquire and use the language. Moreover, the psychological approach works on creating a supportive and motivating learning environment that boosts students' self-confidence and helps reduce the anxiety associated with learning a new language. Additionally, the approach contributes to developing learning strategies tailored to students' individual needs, ensuring their progress and effective learning outcomes. This research highlights the importance of the psychological approach in foreign language teaching and addresses the deficiencies in both students and teachers as well as different teaching methods.

Keywords: Psychological approach, foreign languages, teaching, student, learning.

مقدمة:

يُعد المنهج النفسي من أبرز الأساليب التربوية التي تستند إلى فهم عميق للطبيعة النفسية والعقلية للمتعلم، وهو يركز بشكل خاص على كيفية تأثير العمليات العقلية والنفسية في تعلم اللغة. هذا المنهج يرى أن التعلم ليس مجرد عملية اكتساب للمفردات والقواعد، بل هو تجربة شاملة تؤثر فيها مجموعة من العوامل النفسية مثل الذاكرة، الانتباه، الدوافع، والعواطف، كما يمكن أن يهتم بعيوب النطق (يوسف، 12، 1990). إن تعلم لغة جديدة يتطلب من المتعلم تفاعلاً مع بيئة غنية بالمحفزات النفسية التي تساعد على تعزيز الاستيعاب والاحتفاظ بالمعلومات اللغوية. لذلك، يعزز المنهج النفسي من استخدام تقنيات وأساليب تعليمية مبتكرة تتوافق مع طبيعة التعلم النفسي وتلائم احتياجات المتعلمين المختلفة.

يهدف هذا المنهج إلى توفير بيئة تعليمية تحفز التفكير النقدي والمرونة الذهنية، مما يساهم في تسريع عملية اكتساب اللغة. من خلال الجمع بين النظريات النفسية وأساليب التعليم اللغوي، يحقق المنهج النفسي توازناً بين المعرفة النظرية والقدرة العملية على استخدام اللغة. وتعد الدوافع النفسية أحد العوامل المحورية التي تؤثر في مدى نجاح المتعلم في اكتساب لغة جديدة، إذ تلعب مشاعر الثقة والتركيز دوراً مهماً في تحسين الأداء اللغوي.

كما أن المنهج النفسي يعتمد على إدراك التنوع الفردي بين المتعلمين؛ فكل فرد يمتلك خصائص نفسية وعقلية تختلف عن الآخر، مما يتطلب تخصيص أساليب تعليمية تراعي هذه الفروق. تتكامل في هذا السياق تقنيات التعليم الحديثة مع المعطيات النفسية، فيصبح المتعلم قادراً على التعامل مع اللغة الجديدة ليس فقط من خلال التعرف على مفرداتها وقواعدها، بل من خلال تكوين علاقات عقلية ونفسية عميقة تساهم في فهمها وتوظيفها بكفاءة في مختلف المواقف. وهذا يؤكد مقولة هيدجر: "إن اللغة هي منزل الكائن البشري" (خرما، 1978، 16).

أسس المنهج النفسي في تعليم اللغات الأجنبية:

التركيز على العقل والذهن:

يقوم المنهج النفسي على دراسة كيفية معالجة الدماغ للمعلومات اللغوية، وتفسير العمليات المعرفية التي تحدث أثناء تعلم اللغة. يشمل ذلك الانتباه، الذاكرة، الفهم، الاستدعاء، والمشاعر المرتبطة بتعلم اللغة. المنهج النفسي في تعليم اللغات يهتم بفهم كيفية معالجة الدماغ للمعلومات المتعلقة باللغة. بمعنى آخر، يدرس كيف يقوم الدماغ بتخزين، وفهم، واستخدام الكلمات والقواعد اللغوية التي تتعلمها عندما تتعلم لغة جديدة. يشمل ذلك عدة عمليات عقلية (أو ما يُسمى بالعمليات المعرفية) التي تحدث أثناء تعلم اللغة، وهي تشمل:

الانتباه: كيف يركز الدماغ على اللغة ويُعبرها الاهتمام الكافي. مثلاً، عند تعلم كلمة جديدة، يحتاج المتعلم إلى الانتباه جيداً حتى يستطيع حفظ الكلمة وفهم معناها.

الذاكرة: كيف يقوم الدماغ بتخزين المعلومات اللغوية (مثل الكلمات والجمل) من أجل استخدامها لاحقاً. عندما نتعلم كلمة أو قاعدة لغوية جديدة، يجب على الدماغ حفظ هذه المعلومات لاسترجاعها في المستقبل.

الفهم: كيف يفهم المتعلم معنى الكلمات والجمل. يتطلب تعلم لغة جديدة القدرة على فهم السياقات المختلفة التي تستخدم فيها الكلمات.

الاستدعاء: كيف يقوم الدماغ بإعادة استرجاع الكلمات أو القواعد اللغوية من الذاكرة عندما نحتاج لاستخدامها في المحادثة أو الكتابة.

المشاعر: تتعلق بتأثير المشاعر على عملية التعلم. على سبيل المثال، مشاعر مثل القلق أو الثقة بالنفس يمكن أن تؤثر على قدرة المتعلم على استخدام اللغة بشكل صحيح أو على تذكر المعلومات التي تعلمها، فاللغة هي أداة للتفكير والشعور (حسين، 1938، 39).

التعلم من خلال الخبرات الحسية:

يعتمد هذا المنهج على مبدأ أن الفرد يتعلم اللغة من خلال تجاربه الحسية والمواقف الحياتية، ويستفيد من المحفزات البيئية مثل الاستماع والمحادثة والتفاعل مع الناطقين بها. هذه الفكرة تقوم على أن التعلم يكون أكثر فعالية عندما يستند إلى الحواس (مثل السمع، والبصر، واللمس، والذوق، والشم). في سياق تعلم اللغة، يعني ذلك أن الفرد يتعلم اللغة بشكل أفضل عندما يتعرض إلى مواقف حقيقية ومباشرة تعتمد على استخدام الحواس فيدون شك يمكن القول أنه يوجد علاقة قوية بين اللغة والفكر الذي يتكون من الحواس والمشاعر والانفعالات المختلفة (ظاظا، 1990، 75). هذا يعني أن الإنسان لا يتعلم اللغة فقط من خلال القواعد النحوية أو من الكتب، بل من خلال تجاربه اليومية. عندما يتفاعل الفرد مع بيئته، فإنه يتعلم بشكل طبيعي عبر استخدام حواسه في مواقف الحياة اليومية. على سبيل المثال، عندما يسمع شخص يتحدث بلغة جديدة أو يشارك في محادثة حية مع آخرين، فإنه يستفيد من الخبرات الحسية (مثل سماع الكلمات، رؤية الإشارات الجسدية، وملاحظة السياقات) لتعلم اللغة (بروان، 57). ويستفيد من المحفزات البيئية مثل الاستماع والمحادثة والتفاعل مع الناطقين بها

الاستماع: عندما يستمع الشخص إلى لغة جديدة، سواء من خلال المحادثات اليومية أو المواد السمعية مثل الأغاني أو الأفلام، فإنه يبدأ في التعرف على الأصوات والكلمات والنطق الصحيح، وقد رأى علماء النفس التربويون أنه يوجد علاقة بين الفكر

واللغة وهي علاقة عضوية فقد وجد واطسون أن الفكر ما هو إلا كلام، فعندما نفكر نتكلم على الرغم من أن الكلام لا يكون مسموعاً (السيد، 2006، 38).

المحادثة: التفاعل المباشر مع الناطقين باللغة يُعد من أهم الطرق التي يتعلم بها الشخص اللغة. من خلال التحدث، يبدأ المتعلم في استخدام المفردات والقواعد اللغوية في سياقات حقيقية.

التفاعل مع الناطقين باللغة: التفاعل مع الأشخاص الذين يتحدثون اللغة يساعد المتعلم على تعلم النطق الصحيح، والتعرف على تعابير الوجه والإشارات الجسدية، والتكيف مع أساليب التواصل المختلفة، ومن هنا لا بد لمكتسب اللغة الثانية من التواجد بين أصحاب اللغة الأم لأن المتعلم له القسط الأكبر في اكتساب اللغة (زكريا، 1983، 130).

التعزيز والمكافأة:

يشير هذا إلى استخدام التعزيز الإيجابي والمكافآت النفسية كدافع لتشجيع المتعلم على استخدام اللغة بشكل مستمر. هذه المكافآت قد تكون معنوية مثل الشعور بالإنجاز، أو فعلية كالحصول على درجات عالية أو شكر من المعلم. التعزيز والمكافأة هما اليتان نفسيتان تستخدمان لتحفيز الشخص على تكرار سلوك معين. في سياق تعلم اللغة، يمكن استخدام هذه الآليات لتشجيع المتعلم على استخدام اللغة بشكل مستمر وممارسة مهاراته اللغوية. يشير هذا إلى استخدام التعزيز الإيجابي والمكافآت النفسية كدافع لتشجيع المتعلم على استخدام اللغة بشكل مستمر. التعزيز الإيجابي هو أي شيء يُعطى للمتعلم كمكافأة عندما يقوم بسلوك مرغوب فيه. مثلاً، إذا أتم المتعلم تمريناً لغوياً بنجاح أو قام باستخدام كلمات جديدة بشكل صحيح في المحادثة، فإنه يحصل على مكافأة أو تعزيز إيجابي. هذه المكافآت النفسية يمكن أن تكون شعور المتعلم بالإنجاز أو بالارتياح عندما يحقق تقدماً في تعلم اللغة. بمعنى آخر، شعور الشخص بالنجاح بعد استخدام اللغة بشكل جيد يشجعه على الاستمرار في التعلم. هذه المكافآت قد تكون معنوية مثل الشعور بالإنجاز، أو فعلية كالحصول على درجات عالية أو شكر من المعلم.

المكافآت المعنوية:

يمكن أن تكون المكافأة شعوراً بالإنجاز الشخصي أو الثقة بالنفس عندما يدرك المتعلم أنه قد تحسن في استخدام اللغة. مثلاً، عندما يتمكن المتعلم من إجراء محادثة كاملة بلغة أجنبية، فإنه يشعر بالرضا عن نفسه، وهذا بدوره يشجعه على الاستمرار في تعلم اللغة.

المكافآت الفعلية:

يمكن أن تكون المكافآت مادية أو ملموسة مثل الحصول على درجات عالية في اختبار لغوي، أو شكر من المعلم على إجابة صحيحة أو أداء متميز في الفصل. هذه المكافآت الفعلية قد تكون محفزات قوية لدفع المتعلم إلى بذل جهد أكبر في تعلم اللغة.

تخفيف القلق النفسي:

من المشاكل النفسية التي قد تواجه المتعلم في تعلم اللغة هو القلق من ارتكاب الأخطاء. يتضمن المنهج النفسي إيجاد طرق لتخفيف هذا القلق، مثل خلق بيئة تعليمية داعمة وأمنة تشجع الطلاب على التعبير دون خوف من الفشل. عند تعلم لغة جديدة، يواجه العديد من المتعلمين القلق النفسي بسبب الخوف من ارتكاب أخطاء لغوية أثناء التحدث أو الكتابة. هذا القلق قد يكون له تأثير سلبي على تعلم اللغة، حيث يشعر المتعلم بالتوتر أو الإحراج عند محاولة استخدام اللغة، مما قد يؤدي إلى تجنب التحدث أو المشاركة في الأنشطة اللغوية. المنهج النفسي يعمل على معالجة هذا القلق من خلال خلق بيئة تعليمية داعمة وأمنة، بحيث يشعر المتعلمون بالراحة والأمان عند ارتكاب الأخطاء. هذه البيئة تساعد الطلاب على التعبير عن أنفسهم دون خوف من الفشل أو السخرية. بيئة تعليمية داعمة: تعني أن المعلم وزملاء الدراسة يساعدون المتعلم ويشجعونه، مما يقلل من القلق الناتج عن الخوف من ارتكاب الأخطاء. بيئة آمنة: تشير إلى أن المتعلم لا يشعر بالخوف من التقييم السلبي أو من ارتكاب الأخطاء أمام الآخرين. على العكس، يتم تشجيع الطلاب على المحاولة والتعلم من الأخطاء بدلاً من الخوف منها. تشجيع التعبير دون خوف من الفشل: المعلمون في هذه البيئة يُحفزون الطلاب على التعبير عن أنفسهم بحرية باستخدام اللغة، حتى لو كانت هناك أخطاء. هذا يساعد على تعزيز الثقة بالنفس ويجعل المتعلم يشعر بأن الأخطاء هي جزء طبيعي من عملية التعلم، وليس شيئاً

يجب أن يخاف منه. يعد تحفيز المتعلم من أهم المبادئ في المنهج النفسي. يشجع هذا المنهج على اكتشاف الدوافع الداخلية مثل الرغبة في التواصل أو حب الاستكشاف، بدلاً من الاعتماد على المكافآت الخارجية فقط.

الدافعية الداخلية:

الدافعية الداخلية هي الرغبة أو الحافز الذي ينبع من داخل الفرد نفسه، وليس نتيجة لعوامل خارجية مثل المكافآت أو العقوبات. في تعلم اللغة، يُقصد بها الحوافز التي تجعل الشخص يرغب في تعلم اللغة لأسباب شخصية وعاطفية، مثل الرغبة في التواصل مع الآخرين أو حب الاستكشاف. الدافعية الداخلية تعد من العوامل الأساسية التي تساعد في تحفيز المتعلم لتعلم اللغة بشكل مستمر (طعيمة، 1989). بدلاً من الاعتماد على المكافآت الخارجية مثل الجوائز أو الدرجات، تركز الدافعية الداخلية على الحوافز التي تتبع من داخل المتعلم نفسه. الرغبة في التواصل: قد يسعى المتعلم لتعلم اللغة كي يتمكن من التحدث مع الآخرين، سواء في العمل، في السفر، أو في التواصل الاجتماعي.

حب الاستكشاف: قد يدفع المتعلم حب الاستكشاف أو الرغبة في تعلم ثقافة جديدة أو فهم أسلوب حياة مختلف إلى تعلم اللغة. هذا النوع من التحفيز يساعد المتعلم على أن يرى تعلم اللغة كأداة لتحقيق أهداف شخصية وعاطفية، مما يعزز من استمراريته في تعلم اللغة.

التعلم بالاستبطان الذاتي:

يتم تشجيع الطلاب على التفكير في عملياتهم العقلية أثناء التعلم (أي الوعي الذاتي)، وهو ما يساهم في تحسين الذاكرة والفهم، ويؤدي إلى تحسين قدرة الطالب على حل المشكلات اللغوية بشكل مستقل. التعلم بالاستبطان الذاتي يعني أن المتعلم يُشجع على أن يكون أكثر وعياً بكيفية تعلمه للغة، أي أن يصبح مدرِّكاً لعملياته العقلية أثناء التعلم. هذا يشمل الانتباه إلى طريقة تذكر الكلمات أو فهم القواعد اللغوية وكيفية تحسين طرق التعلم. الوعي الذاتي: هو القدرة على التفكير في "كيفية" التعلم. على سبيل المثال، كيف يتذكر الطالب الكلمات أو كيف يفهم المعنى عند قراءة نص باللغة الأجنبية. تحسين الذاكرة والفهم ويقوي عملية التفكير فإنسان بدون لغة يعني إنسان بدون تفكير (جرين، 1992، 113): عندما يكون المتعلم واعياً بكيفية تذكر الكلمات أو فهم القواعد، فإنه يمكنه تحسين استراتيجياته لتخزين المعلومات واسترجاعها بشكل أفضل. حل المشكلات اللغوية بشكل مستقل: بفضل الوعي الذاتي، يصبح المتعلم قادراً على تحديد المشاكل اللغوية التي يواجهها، مثل كيفية تركيب جملة بلغة جديدة، ويعمل على حلها بنفسه.

التعليم التفاعلي:

يرجع المنهج النفسي لتفاعل المتعلم مع البيئة الاجتماعية. يُعتبر التفاعل مع الآخرين (سواء كانوا معلمين أو زملاء) ذا أهمية كبيرة في تنمية المهارات اللغوية، حيث يساهم في بناء الثقة ويعزز من المهارات التواصلية، فالتعليم التفاعلي هو أسلوب تعليمي يشجع على التفاعل المستمر بين المتعلمين ومعلميهم، أو بين المتعلمين أنفسهم. هذا النوع من التعليم يعتمد على المشاركة الفعالة من الطلاب في عملية التعلم، بدلاً من الاكتفاء بالاستماع أو القراءة فقط.

المنهج النفسي في تعلم اللغة يركز على التفاعل الاجتماعي باعتباره عنصراً أساسياً في عملية التعلم. التفاعل مع البيئة الاجتماعية (مثل التفاعل مع المعلمين أو الزملاء أو أفراد المجتمع الذين يتحدثون نفس اللغة) يُعتبر عنصراً محورياً في تحسين المهارات اللغوية. عندما يتفاعل الطالب مع الآخرين، يتعرض إلى مواقف حقيقية يتعلم خلالها كيفية استخدام اللغة بشكل عملي. يُعتبر التفاعل مع الآخرين (سواء كانوا معلمين أو زملاء) ذا أهمية كبيرة في تنمية المهارات اللغوية. هذا الجزء يوضح أن التفاعل مع الآخرين (سواء كانوا معلمين أو زملاء) له أثر كبير في تنمية المهارات اللغوية. مثلاً:

التفاعل مع المعلمين يساعد على فهم القواعد اللغوية وتطبيقها في سياقات مختلفة. التفاعل مع الزملاء يمكن أن يكون فرصة لتبادل الأفكار والتجارب اللغوية، مما يساهم في تحسين مهارات الاستماع والنطق. حيث يساهم في بناء الثقة ويعزز من المهارات التواصلية. التفاعل الاجتماعي لا يقتصر فقط على تعلم اللغة نفسها، بل يساعد أيضاً في بناء الثقة بالنفس لدى المتعلم. عندما يتفاعل الشخص مع الآخرين باستخدام اللغة، يشعر بالراحة في استخدامها، مما يعزز ثقته في قدراته اللغوية.

بناء الثقة: يشعر المتعلم بأن قدراته على التحدث وفهم اللغة تتطور، مما يزيد من ثقته بنفسه في استخدام اللغة في المواقف اليومية (إبراهيم، 59).

تعزيز المهارات التواصلية: التفاعل مع الآخرين يمكن أن يُحسن المهارات اللغوية الأساسية مثل الاستماع و التحدث. فكلما زاد التفاعل، زادت فرص الممارسة الحقيقية للغة، مما يُسهم في تحسين القدرة على التواصل بشكل فعال.

بعض النظريات النفسية التي تؤثر في تعليم اللغات:

نظرية التعلم السلوكي (Behaviorism):

ترتكز هذه النظرية على فكرة أن تعلم اللغة يتم من خلال التكرار والمكافآت والتعزيزات. تساهم هذه الأساليب في تكرار المهارات اللغوية وتثبيتها في ذاكرة المتعلم.

نظرية التعلم المعرفي (Cognitive Theory):

تركز هذه النظرية على أن تعلم اللغة هو عملية معرفية معقدة تتضمن معالجة المعلومات وفهم الأنماط اللغوية (القاسمي، 1979). يتطلب ذلك التعلم الفعال من خلال تحفيز القدرات العقلية للمتعلم.

نظرية التعلم الاجتماعي (Social Learning Theory):

تتبنى هذه النظرية فكرة أن المتعلم يكتسب اللغة من خلال المحاكاة والملاحظة والتفاعل مع الآخرين. التفاعل الاجتماعي هو محور رئيسي في تعلم اللغات.

نظرية الذكاءات المتعددة (Multiple Intelligences):

يشير هذا إلى أن لكل شخص نوعاً خاصاً من الذكاء (مثل الذكاء اللغوي، المنطقي، الاجتماعي، أو الحركي) وبالتالي يجب تخصيص أساليب تعليمية تناسب هذه الأنواع المختلفة من الذكاء.

نظرية معالجة المعلومات (Information Processing Theory):

تركز على كيفية معالجة الدماغ للمعلومات اللغوية، حيث يرى بعض الباحثين أن تعلم اللغة يعتمد على قدرة الدماغ على تخزين واسترجاع اللغة من الذاكرة القصيرة والطويلة.

تطبيقات المنهج النفسي في تعليم اللغات:

التعليم التفاعلي والتعاوني:

تشجع الأنشطة التفاعلية مثل لعب الأدوار، والمناقشات الجماعية، وورش العمل التعاونية على استخدام اللغة في سياقات حقيقية. هذا النوع من الأنشطة يحفز الطلاب على الاستجابة ويعزز التواصل الفعال.

استخدام الألعاب والأنشطة المحفزة:

يشمل ذلك استخدام الألعاب التعليمية التي تعتمد على المكافآت والمرح. يمكن لهذه الأنشطة تحفيز الطالب وتخفيف مستوى القلق، مما يؤدي إلى تعلم أفضل.

استخدام تكنولوجيا التعليم:

يمكن أن تساهم تطبيقات الهاتف المحمول، والألعاب الرقمية، والفيديوهات التعليمية، في تحفيز الطالب وتعزيز تجربته التعليمية، مما يسهل اكتساب اللغة بشكل ممتع وفعال.

التغذية الراجعة الفعّالة:

في المنهج النفسي، يُنظر إلى التغذية الراجعة على أنها جزء مهم من عملية التعلم. يجب أن تكون التغذية الراجعة إيجابية وبناءة، مما يساعد الطالب على تحسين مهاراته دون شعور بالحرج أو الفشل.

النتائج:

توصل الباحث إلى مجموعة من النتائج التي لها علاقة بالمنهج النفسي وتعليم اللغات

تعزيز الفهم العميق للعمليات النفسية: المنهج النفسي يعزز فهم العمليات العقلية والنفسية التي تؤثر في تعلم اللغة، مثل الذاكرة، الانتباه، والدوافع، مما يساعد في تحسين استراتيجيات التعليم.

استخدام بيئة تعليمية محفزة: يركز المنهج النفسي على إنشاء بيئة تعليمية غنية بالمحفزات النفسية التي تعزز الاستيعاب والاحتفاظ بالمعلومات اللغوية، مما يسهم في تسريع عملية تعلم اللغة.

تحفيز التفكير النقدي والمرونة الذهنية: المنهج النفسي يشجع على تطوير التفكير النقدي والمرونة الذهنية، مما يساعد المتعلم على التفاعل بفعالية مع اللغة واستخدامها بشكل عملي في مواقف متنوعة.

التوازن بين المعرفة النظرية والقدرة العملية: المنهج النفسي يحقق توازنًا بين الفهم النظري للغة والقدرة العملية على استخدامها، مما يعزز من قدرة المتعلم على التحدث والكتابة بطلاقة.

دور الدوافع النفسية في نجاح التعلم: مثل الثقة والتركيز تلعب دورًا محوريًا في نجاح المتعلم في اكتساب اللغة، مما يعني أن تحفيز المتعلم نفسيًا يسهم في تحسين أدائه.

إدراك التنوع الفردي بين المتعلمين: المنهج النفسي يراعي التنوع النفسي والعقلي بين المتعلمين، مما يستلزم تخصيص أساليب تعليمية تلائم خصائص كل متعلم على حدة، وبالتالي تحسين فاعلية التعلم.

تكامل تقنيات التعليم الحديثة مع المعطيات النفسية: المنهج النفسي يعتمد على دمج التقنيات التعليمية الحديثة مع فهم العوامل النفسية، مما يساعد في تطبيق أساليب تدريس أكثر ملاءمة لاحتياجات المتعلمين.

تطوير علاقات عقلية ونفسية عميقة مع اللغة: يساهم المنهج النفسي في تشكيل علاقات عقلية ونفسية عميقة مع اللغة، حيث يتعلم المتعلم ليس فقط القواعد والمفردات بل يتفاعل مع اللغة بشكل يعزز من فاعليتها في مختلف المواقف الحياتية.

المصادر والمراجع:

- أحمد محمود السيد، *علم النفس التربوي*، منشورات جامعة دمشق، 2006
- براون دوجلاس، *أسس تعلم اللغة وتعليمها*، دار النهضة العربية، بيروت، 1993
- جودت جرين، *التفكير واللغة*، الهيئة المصرية للكتاب، مصر، 1992
- حسن ظاها، *اللسان والإنسان مدخل إلى معرفة اللغة*، دار القلم، دمشق، 1990
- رشدي أحمد طعيمة، *تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها: مناهجه وأساليبه*، منشورات المنظمة الإسلامية للتربية والعلوم والثقافة-إيسيسكو، الرباط، 1989م
- طه حسين، *مستقبل الثقافة في مصر*، دار المعارف، القاهرة، 1938
- على محمد القاسمي، *اتجاهات حديثة في تعليم العربية للناطقين باللغات الأخرى*، عمادة شؤون المكتبات جامعة الرياض، 1979
- محمود كامل الناقة ورشدي أحمد طعيمة، *الكتاب الأساسي لتعليم اللغة العربية للناطقين بلغات أخرى: إعداده-تحليله-تقويمه*، جامعة أم القرى، مكة المكرمة، 1983
- ميشال زكريا، *الألسنية علم اللغة الحديث*، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر، بيروت، 1983
- نايف خرما، "أضواء على الدراسات اللغوية المعاصرة"، *عالم المعرفة*، الكويت، 1978
- نبيه إبراهيم إسماعيل، *الأسس النفسية لتعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها*، مكتبة الأنجلو المصرية

TARİHİN DOKUSU: PAZARIK HALISI VE TÜRK SANATINA KATKILARI

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ¹, Lemya ARAS²

¹ Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gaziantep, Türkiye,
ytansu@gmail.com, 0542 267 31 33, ORCID ID: 0000-0002-6183-5306

² Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Tezsiz Yüksek Lisans,
Gaziantep, Türkiye, lemya74@gmail.com, 0542 715 84 15,
ORCID: ID/0009 0001-6118-6078

Özet

Türk halı sanatı, Orta Asya'nın göçebe kültüründen doğarak zamanla büyük bir estetik ve işlevsel değere ulaşmış önemli bir sanat dalıdır. Başlangıcından itibaren yalnızca pratik bir ihtiyaç değil, aynı zamanda dini ve kültürel bir sembolizm taşıyan bir ifade biçimi olmuştur. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde halıcılık, zarif desenler ve ince işçiliklerle evrimleşerek dünya çapında ün kazanmış ve kültürel bir miras olarak korunmuştur. Türk halı sanatı, geleneksel motifleri hem korumuş hem de modernleşerek evrimini sürdürmüştür.

Pazarık Halısı, Türk halı sanatının en eski ve önemli örneklerinden biri olarak tarihsel açıdan büyük bir öneme sahiptir. MÖ 5. Yüzyılda, Orta Asya'nın Kuzey Kafkasya bölgesinde keşfedilen bu halı, kullanılan dokuma teknikleri ve özgün motifleriyle dikkat çeker. Pazarık Halısı, geometrik desenler ve stilize edilmiş hayvan figürleriyle, Orta Asya'daki eski Türk toplumlarının kültürünü ve dini inançlarını yansıtır. Aynı zamanda Türk halıcılığındaki teknik yenilikleri ve evrimsel süreci simgeler. Özellikle Gördes Dügümü gibi dokuma tekniklerinin temellerini atmış, Türk halıcılığının gelişiminde önemli bir kilometre taşı olmuştur.

Literatürde, Pazarık Halısı hakkında yapılan incelemeler sınırlıdır. Bu çalışmada, halının hem estetik hem de teknik açıdan Türk halı sanatındaki yerini ele almayı amaçladım. Çalışmamın, Pazarık Halısı'nın Türk halıcılığının evrimindeki rolünü ve Türk kültürüne olan katkılarını derinlemesine inceleyerek, bu alandaki literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Pazarık Halısı, Türk halı sanatının kökenlerine ışık tutan önemli bir eser olarak, geleneksel Türk halı sanatının sembolizmini ve kültürel derinliğini anlamamızda kritik bir kaynak oluşturur. Ayrıca, Pazarık Halısı'nın sanatsal değerinin yanı sıra, tarihsel ve kültürel bağlamda Türk toplumlarının inançlarını ve yaşam tarzını nasıl yansıttığına da dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, halının sadece bir sanat eseri olmanın ötesinde, tarihsel bir belgeleme işlevi de gördüğü vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Pazarık Halısı, Türk halıcılığı, Motifler, Kültürel Miras, Dokuma

THE TEXTURE OF HISTORY: PAZARIK CARPET AND ITS CONTRIBUTIONS TO TURKISH ART

Abstract

Turkish carpet art, originating from the nomadic culture of Central Asia, has evolved into an important art form with great aesthetic and functional value. From its inception, it has not only served as a practical need but also as an expressive form that carries religious and cultural symbolism. During the Seljuk and Ottoman periods, carpet weaving underwent significant evolution, gaining worldwide recognition with its elegant patterns and fine craftsmanship, while being preserved as a cultural heritage. Turkish carpet art has continued to evolve, maintaining traditional motifs while also embracing modernization.

The Pazarık Carpet is one of the oldest and most significant examples in the history of Turkish carpet art. Discovered in the 5th century BC in the North Caucasus region of Central Asia, this carpet stands out with its weaving techniques and unique motifs. The Pazarık Carpet reflects the culture and religious beliefs of ancient Turkish societies in Central Asia through geometric patterns and stylized animal figures. It also symbolizes the technical innovations and evolutionary process in Turkish carpet weaving. Notably, it laid the foundations for weaving techniques like the Gördes Knot, marking an important milestone in the development of Turkish carpet art.

In the literature, studies on the Pazarık Carpet are limited. This study aims to examine its place in Turkish carpet art from both aesthetic and technical perspectives. By deeply analyzing the role of the Pazarık Carpet in the evolution of Turkish carpet weaving and its contributions to Turkish culture, this work seeks to fill the gap in the existing literature. The Pazarık Carpet, as a significant artifact, provides crucial insights into the roots of Turkish carpet art and serves as a critical source for understanding the symbolism and cultural depth of traditional Turkish carpet art. Additionally, the study highlights how, beyond being an art piece, the Pazarık Carpet also functions as a historical document that reflects the beliefs and lifestyle of Turkish societies in its historical and cultural context.

Key words: Pazarık Carpet, Turkish carpet Weaving, Motifs, Cultural Heritage, Weaving

1. Giriş

Türk halı sanatı, tarihsel bir miras ve kültürel bir ifade biçimi olarak, zaman içinde estetik, işlevsel ve sembolik değerleriyle kendini kanıtlamıştır. Türk halıcılığı, yalnızca bir el sanatı olmanın ötesinde, toplumların sosyal, kültürel ve dini yapılarıyla bütünleşerek derin bir anlam taşımaktadır. Bu sanatsal geleneğin temelinde, Orta Asya'nın göçebe kültürleri ve onların doğa ile olan ilişkisi yatmaktadır. Halılar, ilk örneklerinden itibaren pratik kullanımın ötesinde bir kültürel ifade biçimi olarak, toplumsal kimlik, dini inançlar ve sosyal yapılarla bağlantı kurmuş, zamanla estetik ve işlevsel birer sanat eserine dönüşmüştür.

Türkler, halı dokuma sanatını Orta Asya'daki göçebe yaşam kültüründen almışlardır. İlk halılar, yün gibi doğal malzemeler kullanılarak dokunmuş ve göçebe halkların ihtiyaçlarına yönelik işlevsel bir amaç taşımıştır. Yün, Türk halıcılığında en yaygın kullanılan malzeme olup, dayanıklılığı ve sıcak tutma özelliği nedeniyle tercih edilmiştir (Bodur, 2015). Türk halı

sanatının tarihsel gelişimini incelediği eserinde, halıların başlangıçta daha çok yer döşemesi olarak kullanıldığını, ancak zamanla sanatsal bir değer kazandığını vurgulamaktadır. Türkler, bu sanatı zaman içinde sadece evdeki pratik gereksinimler için değil, aynı zamanda dini ve kültürel ritüellerde de kullanmaya başlamışlardır.

Türk halıcılığının tarihsel gelişimi, İslamiyet'in kabulü ile de önemli bir dönüşüm geçirmiştir. İslam kültüründeki geometrik ve stilize edilmiş motifler, Türk halılarına da yansımış, halılar hem estetik hem de dini sembolizm açısından derin anlamlar taşımaya başlamıştır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, halıcılık sanatı büyük bir evrim geçirmiş, zarif desenler, ince işçilik ve mükemmel dokuma teknikleriyle tanınmış ve bu eserler dünya çapında ün kazanmıştır (Aslanapa, 1993). Osmanlı döneminin halı üretiminin dünya çapında tanınmasında büyük bir rol oynadığını, özellikle Konya halılarının zarif işçilik ve özgün desenleriyle bu dönemin öne çıkan eserleri arasında yer aldığını belirtmektedir.

Pazarık Halısı, Orta Asya'dan gelen en eski halı örneklerinden biri olarak, Türk halı sanatının evriminde önemli bir yer tutmaktadır. Pazarık Halısı, yalnızca bir sanat eseri olarak değil, aynı zamanda Türk halıcılığının tarihsel gelişimine ışık tutan nadir bir örnek olarak kabul edilmektedir (Görsel 1). MÖ 5. Yüzyılda, Orta Asya'nın kuzeydoğusunda yer alan Pazarık Vadisi'nde keşfedilen bu halı, hem Türk halıcılığının erken dönemi hakkında önemli ipuçları sunmakta hem de dönemin kültürel ve sanatsal özelliklerini yansıtmaktadır (Aksoy, 2011).

Görsel 1: Pazarık Halısı, (St. Petersburg Hermitage Müzesi)

Pazarık Halısı, Türk halı sanatının ilk örneklerinden biri olarak, özellikle motiflerdeki özgünlük ve kullanılan dokuma teknikleri ile dikkat çekmektedir. Halı üzerindeki geometrik desenler ve stilize edilmiş hayvan figürleri, Türk toplumlarının dini inançlarını ve sosyal yapılarını sembolize ederken, aynı zamanda dönemin sanatsal anlayışını da yansıtmaktadır (Deniz, 2018). Anadolu'da Türk halı sanatının gelişiminde, özellikle Orta Asya'dan gelen geleneklerin ve Pazarık Halısı gibi örneklerin önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Bu halı, kullanılan

Gördes Düğümü gibi tekniklerle, Türk halıcılığındaki ilerlemeyi ve sanatsal birikimi gözler önüne sermektedir (Bahar, 2004).

Pazarık Halısı'nın Türk halıcılığındaki katkılarını ve bu halının Türk sanatına olan etkilerini derinlemesine incelemektedir. Pazarık Halısı, sadece bir arkeolojik buluntu değil, aynı zamanda Türk halıcılığının kültürel ve sanatsal evriminde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu bildirim, Pazarık Halısı'nın Türk halıcılığına sağladığı katkıları, halının tarihsel ve kültürel bağlamdaki önemini, estetik anlayışını ve motiflerini ele alarak, Türk halı sanatının geçmişine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

2. Halı Sanatının Geçmişi: Türk Halıcılığının Kökenleri

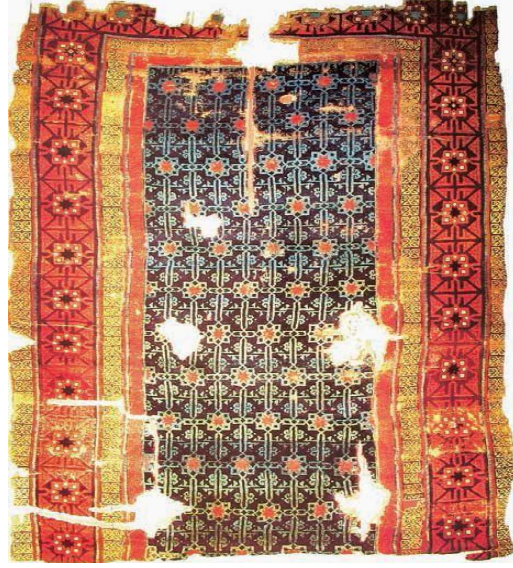
Türk halıcılığı, Orta Asya'nın göçebe yaşam tarzıyla şekillenmeye başlamış bir sanattır. İlk örnekler, hayvancılık ve çadır yaşamı gibi pratik ihtiyaçlardan doğmuş, zamanla sanatsal bir biçim almıştır. Halılar, genellikle pratik kullanımın yanı sıra estetik ve dini sembolizm taşıyan bir öge olarak ortaya çıkmıştır (Karakaya, 2006). Göçebe Türk toplumlarında, halı yapımı, kültürel bir miras olarak nesilden nesile aktarılmıştır. Bu süreç, Türk halıcılığının sadece bir el sanatı değil, aynı zamanda bir kültürel ifade biçimi olarak kök salmasına olanak sağlamıştır.

Orta Asya'da, Türklerin çadırlarını ve yaşam alanlarını süslemek amacıyla dokudukları halılar, aynı zamanda onların inançlarını ve sosyal yapısını yansıtan sembollerle bezenmiştir (GörSEL 2). Halılar, özellikle göçebe kültüründe, yalnızca bir yer döşemesi değil, aynı zamanda bir kimlik ve kültürel hafıza işlevi görmüştür. İlk Türk halıları, geometrik desenlerle ve stilize edilmiş hayvan figürleri ile bezeli olup, dönemin kültürel ve dini anlayışını yansıtmaktadır (Friedrich, 2010).

Görsel 2: Pazarık Halısı kenar hayvan desenleri (St. Petersburg Hermitage Müzesi)

Türk halıcılığının gelişiminde, Selçuklu ve Osmanlı dönemleri büyük önem taşır. Selçuklu İmparatorluğu döneminde, halıların tasarımında geometrik desenler ve simetri ön plana çıkmıştır. Bu dönemde, halılar hem işlevsel hem de estetik olarak tasarlanmış, İslam'ın etkisiyle çeşitli dini sembolizmler halıların desenlerinde yer bulmuştur (GörSEL 3). Selçuklu halılarında ki bu desen anlayışı, halıcılığın daha sonraki evrelerinde önemli bir referans noktası oluşturmuştur (Karakaya, 2006).

Görsel 3. XIII y.y. Konya stili Anadolu Selçuklu halısı (Türk İslam Eserleri Müzesi)

Osmanlı dönemiyle birlikte, halılar daha ince işçiliklere sahip ve sanatsal açıdan daha zengin hale gelmiştir.

Osmanlı döneminde ise halılar, saraylarda ve camilerdeki süsleme sanatlarının bir parçası haline gelmiş, ince işçilikleri ve zengin desenleriyle dünya çapında ün kazanmıştır (Demir, 2012). Bu dönemde halı yapımı, saray atölyelerinden başlayarak büyük bir endüstriye dönüşmüş ve halılar, elit sınıfların estetik değerlerini yansıtan bir gösteriş aracı olmuştur (Görsel 4). Osmanlı saraylarında üretilen halılar, hem dini hemde kültürel öğeleri barındırarak Türk halıcılığını en ileri seviyelerine ulaştırmıştır.

Görsel 4. XVI y.y. sonu, Bergama stili, büyük ve küçük sekizgen halı, şeyh Baba Yusufcami, Sivrihisar, Eskişehir, (Türk ve İslam Eserleri Müzesi)

Türk halılarının farklı teknikleri ve motifleri, Türk kültürünün bir yansıması olarak tarih boyunca sanatsal değeri korumuştur. Bu motifler, yalnızca estetik bir öğe olmanın ötesinde, kültürel bir bağlamda toplumun düşünsel ve dini yapısını anlatan semboller olarak işlev görmüştür. Osmanlı halıları özellikle dini temalar, doğal unsurlar ve sembolizm açısından oldukça zengin bir mirasa sahiptir. Bu miras, sadece Türk toplumunun içindeki dini ve kültürel

anlayışı değil, aynı zamanda dönemin sanatsal ve estetik değerlerini de gözler önüne sermektedir (Aslan, 2015).

Günümüzde, Türk halıları geleneksel motifleri ve teknikleriyle modern sanat dünyasında büyük bir saygı görmektedir. Hem tarihsel hem de kültürel olarak, Türk halıları, dünya çapında sanat galerilerinde sergilenen değerli eserlere dönüşmüştür, Türk halıcılığının en önemli sanat formlarından biri haline gelmiştir. Pazarık Halısı gibi erken dönem örneklerin etkisi, bu geleneksel sanat formunun zaman içinde nasıl evrildiğini ve kültürel mirasını nasıl koruduğunu ortaya koymaktadır.

3. Pazarık Halısı'nın Keşfi ve Önemi

Pazarık Halısı, 1949 yılında Sovyet arkeologları tarafından Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesindeki Pazarık Vadisi'nde keşfedilmiştir. Bu halı, Türk halıcılığının en eski örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir ve tarihsel olarak büyük bir öneme sahiptir. MÖ 5. Yüzyılda yapılan bu halı, Türk halıcılığının erken dönemi hakkında önemli ipuçları sunar (Karakaya, 2006). Pazarık Halısı kullanılan dokuma teknikleri ve desenler açısından Türk halıcılığındaki geleneksel öğelerin temellerini atmıştır ve sonraki yıllarda geliştirilen halı üretim tekniklerinin öncüsü olmuştur.

Pazarık Halısı, yüzeyi üzerinde geometrik desenler ve stilize edilmiş hayvan figürleri taşır. Bu figürler, Orta Asya'nın eski Türk kültürüne ait semboller ve dini inanışları yansıtmaktadır (Friedrich, 2010). Geometrik desenler, erken dönemdeki Türk topluluklarının estetik anlayışını ve sembolizmini ortaya koyarken, stilize edilmiş hayvan figürleri de Orta Asya halklarının doğa ile olan bağlarını ve hayvanlara verdikleri önemi simgeler. Bu öğeler, Türk halılarındaki geleneksel sembolizmin ve tasarım dilinin temellerini atmıştır.

Halının dokusu, kullanılan iplikler ve dokuma teknikleri, dönemin sanatsal anlayışını yansıtarak Türk halıcılığının evrimini gözler önüne sermektedir. Pazarık Halısı, gördes düğümü ile yapılmış, çok ince iplikten (yün) olup, erişilmemiş bir ustalık eseridir (Aslanapa, 1993).

Pazarık Halısı, sadece Türk halıcılığının tarihsel gelişimi açısından değil, aynı zamanda Orta Asya halklarının kültürel ve dini yaşamına dair birçok değerli bilgiler sunan bir arkeolojik buluntudur. Halıdaki desenlerin ve kullanılan malzemelerin analiz edilmesi, dönemin inanç sistemlerine ve estetik anlayışına dair önemli veriler sağlamaktadır. Ayrıca, bu halı, Türk halıcılığının zamanla nasıl geliştiğini ve bu sanatın tarihsel süreç içindeki evrimini gösteren önemli bir belge olarak, halı sanatının kökenleri üzerine yapılan çalışmaların temel taşlarından birini oluşturmaktadır.

4. Pazarık Halısı'nın Türk Halıcılığına Katkıları

Pazarık Halısı, Türk halı sanatının tarihindeki en eski ve önemli eserlerden biri olarak, hem teknik hem de estetik açıdan büyük katkılar sağlamıştır. Bu katkılar, üç ana başlık altında toplanabilir: Teknik Yenilikler, Estetik, Anlayış ve Motifler, Kültürel Miras.

4.1. Teknik Yenilikler: Pazarık Halısı, Türk halıcılığında kullanılan dokuma tekniklerini dair önemli bilgiler sunmaktadır. Halı, özellikle kullanılan düğüm teknikleri açısından dikkat çekicidir. Bu halıdaki düğüm tekniği, günümüz Türk halılarında da sıklıkla

görülen “ Gördes Düğümü” ne benzer. Düğüm sıklığı ve kalitesi, halının dayanıklılığını arttırmış, aynı zamanda desenlerin daha net bir şekilde görünmesini sağlamıştır (Aslan, 2015). Pazarık Halısı’nda kullanılan bu teknikler, Türk halıcılığının gelişiminde önemli bir mihenk taşı olmuş ve sonraki dönemlerde üretilen halılara ilham vermiştir. Düğüm tekniğinin kalitesi, halıcılığın sanatsal değerini artırarak, Türk halılarının dünya çapında ün kazanmasına katkı sağlamıştır.

4.2. Estetik Anlayış ve Motifler: Pazarık Halısı, geometrik desenlerin ve stilize edilmiş hayvan figürlerinin birleşimiyle, Türk halı sanatının estetik anlayışının erken örneklerini sunmaktadır. Halı üzerindeki motifler, Orta Asya’nın eski Türk toplumlarının dini inançlarını, doğa anlayışlarını ve sosyal yapısını simgelemektedir. Bu figürler, daha sonra Türk halılarında görülen sembolizmin temelini atmıştır (Bahar, 2004). Pazarık Halısı’ndaki desenler, Türk halı sanatındaki süregeldiği estetik anlayışın evrimini de gösterir. Pazarık Halısı’ndan önce keşfedilen Türk halılarında genellikle daha basit geometrik şekiller ve stilize edilmiş hayvan figürleri yer alıyordu. Bu halılarda, at figürleri ve doğa unsurları ön planda bulunuyor ve Türklerin göçebe yaşam tarzını simgeliyordu. Ayrıca, erken dönem halılarında sıkça karşılaşılan motifler arasında spiral, ok yönleri ve çeşitli geometrik formlar bulunmakta, bu desenler genellikle toplumların dini ve kozmolojik anlayışlarına dayanıyordu. Pazarık Halısı ise, bu geleneksel motifleri bir adım ileriye taşıyarak daha özgün ve sembolik bir şekilde betimlemiştir. Hayvan figürlerinin stilize edilmesi, dönemin sosyal ve dini yapısına dair derin anlamlar taşımaktadır. Ayrıca, kullanılan dokuma tekniklerinin ve desenlerin karmaşıklığı, Türk halı sanatının evrimindeki ilerlemeyi ve sanatsal birikimi gözler önüne sermektedir.

4.3. Kültürel Miras: Pazarık Halısı, Türk halıcılığının kökenlerine dair önemli bir kültürel miras taşır. Halının desenleri Türk toplumlarının tarihsel geçmişini ve Orta Asya’daki yaşam tarzlarını yansıtan figürler içerir. Bu figürler, halkın dini ve kültürel kimliğini oluşturan unsurların izlerini taşır. Halının desenlerinde görülen semboller, dönemin inanç sistemlerini ve sosyal yapılarını simgeler ve bu unsurlar, Türk halıcılığının kültürel derinliğini anlamamıza olanak tanır. Ayrıca, bu halı Türk kültürünün zaman içindeki dönüşümünü ve dünya sanatı üzerindeki etkisini de gözler önüne serer. Pazarık Halısı, Türk halıcılığının geçmişini anlamak ve bu sanatın evrimini izlemek için bir anahtar niteliğini taşır (Köroğlu, 2018). Aynı zamanda, halının tarihi, Türk kültürünün Orta Asya’dan günümüze kadar geçirdiği dönüşümün ve dünya kültürüne kattığı değerlerin bir yansımasıdır.

5. Pazarık Halısı ve Türk Halıcılığının Evrimi

Türk halı sanatı, Pazarık Halısı’ndan başlayarak büyük bir evrim geçirmiştir. Selçuklu ve Osmanlı döneminde halı üretimi daha da gelişmiş ve büyük saraylar için üretilen halılar, zarif desenleriyle dikkat çekmiştir (Karakaya, 2006). Osmanlı döneminde, özellikle 16. yüzyılda, halılar yalnızca işlevsel birer obje olmaktan çıkarak birer sanat eserine dönüşmüştür (Demir, 2012). Bu evrim, Pazarık Halısı’nın da etkisiyle devam etmiştir.

Osmanlı dönemi halıcılığı, sanatsal olgunluğunun zirveye ulaştığı bir dönemi temsil eder. Özellikle saraylar ve camilerde kullanılan halılar, ince işçilikleri, özgün desenleri ve sembolizmle dolu motifleriyle adeta birer sanat eseri olarak tasarlanmıştır. Bu dönemde halıların yapımında kullanılan malzeme kalitesi, düğüm teknikleri ve motiflerin sembolik anlamları daha da derinleşmiş, halılar Türk halı kültürünün ve İslam sanatının önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu gelişim, Pazarık Halısı'ndaki ilk desen anlayışlarının ve tekniklerinin zamanla nasıl bir evrim geçirdiğini gözler önüne sermektedir

Günümüzde Türk halıları, geleneksel motifleri koruyarak modern tasarımlarla birleşmiş, dünya çapında büyük bir değer kazanmıştır. Türk halıları, zarif desenleri, ince işçiliği ve sembolizmiyle dünya sanatında önemli bir yere sahiptir (Aslan, 2015). Türk halıcılığındaki bu evrim, sadece teknik açıdan değil, aynı zamanda estetik ve kültürel açıdan da büyük bir değişim süreci yaşanmıştır. Pazarlık Halısı'ndaki geometrik ve hayvan figürlerinden oluşan motifler, Türk halılarında devam eden bir geleneksel anlatı biçimine dönüşerek modern zamanlarda dahi etkisini sürdürmüştür. Geleneksel motifler, günümüzde de modern tasarımlarla harmanlanarak, hem geçmişin izlerini taşımakta hem de çağdaş estetik anlayışlarına hitap etmektedir.

Bu gelişimin en önemli unsurlarından biri de Türk halı sanatının dünya çapındaki etkisi ve tanınırlığıdır. Pazarık Halısı, bu sanatı bir kültür elçisi gibi temsil ederek, Türk halıcılığının tarihsel sürecine önemli bir katkı sağlamıştır. Özellikle günümüzde, Türk halıları, geleneksel üretim tekniklerini modern dokuma yöntemleriyle birleştirerek, sadece estetik açıdan değil, aynı zamanda kültürel anlamda da değerini korumaktadır.

Türk halılarının estetik ve kültürel değerinin yanı sıra, zanaatkarların bu sanatla kurduğu derin bağ da oldukça önemlidir. Halı üreticileri, halıyı sadece bir zanaat olarak değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi olarak benimsemişlerdir. Her bir halı, üreticisinin kişisel yorumunu ve kültürel birikimini yansıtan bir sanat eseridir. Pazarık Halısı'nın da öncüsü olduğu bu geleneğin günümüze kadar gelmiş olması, Türk halıcılığının hem yerel hem de küresel çapta ne kadar değerli bir sanat formu olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır.

6. Sonuç

Pazarık Halısı, Türk halı sanatının tarihindeki önemli bir dönüm noktasıdır. Bu halı, sadece estetik ve teknik açıdan değil kültürel anlamda da Türk halıcılığının gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. MÖ 5. yüzyılda Orta Asya'nın Pazarık Vadisi'nde keşfedilen bu halı, Türk halıcılığının erken dönemi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Hem kullanılan dokuma teknikleri hem de desenler açısından Pazarık Halısı, Türk halı sanatının temellerini atmıştır.

Pazarık Halısı, özellikle geometrik motifler ve stilize edilmiş hayvan figürleri ile Türk halı sanatının estetik anlayışının temellerini atmıştır. Bu motifler, Orta Asya'daki eski Türk toplumlarının dini inançlarını ve sosyal yapısını yansıtmaktadır. Halının sembolizmi, Türk halıcılığının estetik evrimini ve sanat anlayışını gözler önüne sermektedir. Pazarık Halısı'ndaki desenler, Türk halı sanatındaki sembolizmin temelini oluşturmuş ve ilerleyen dönemdeki halılara ilham kaynağı olmuştur.

Türk halıcılığı, Pazarık Halısı'nın etkisiyle gelişmeye devam etmiş ve zamanla dünya çapında ün kazanmıştır. Osmanlı döneminde halılar, saraylardan camilere kadar geniş bir alanda sanatsal bir değer kazanmış, zarif desenler ve ince işçilikleriyle Türk halı sanatının zirveye ulaşmasını sağlamıştır. Pazarık Halısı, bu evrim sürecinde önemli bir kilometre taşı olmuş, Türk halıcılığının sanatsal ve kültürel mirasını şekillendirmiştir.

Pazarık Halısı, Türk halıcılığın geçmişine dair derin bir anlayış sunarken, aynı zamanda sanatın evriminde önemli bir rol oynamıştır. Bu halı, geleneksel motiflerle modern tasarımların birleştiği, kültürel mirasımızı yaşatan ve dünya sanatında saygı gören bir sanat formunun temel taşlarından biridir.

Kaynakça

- Aksoy, M. (2011). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Halı Sanatının Evrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aslan, M. (2015). *Türk Halılarında Dügüm Teknikleri ve Desen Anlamları*. Ankara: TCDD Yayınları.
- Aslanapa, O. (1993). *Türk Sanatı Elkitabı*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Bahar, İ. (2004). *Türk Halı Sanatı: Tarihsel Gelişimi ve Estetik Boyutları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Demir, L. (2012). *Osmanlı Halı Sanatında Tasarım ve Sembolizm*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Friedrich, S. (2010). *The Archaeology of Carpet Weaving: A Study of the Pazarık Carpet*. London: British Museum Press.
- Karakaya, N. (2006). *Pazarık Halısı ve Türk Halıcılığındaki Yeri*. Türk Sanatı Dergisi, 25(2), 45-56.
- Köroğlu, A. (2018). *Halı Sanatının Kökenleri ve Türk Kültürüne Etkileri*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bodur F. (2015). *Halıcılık Tarihine Kısa Bir Bakış ve Konya Halıları*.
- Deniz B. (2018). *Anadolu- Türk Halı Sanatının Kaynakları*

RECONCEPTUALIZING THE LIVING HERITAGE: A STUDY OF URBAN MUSEUMS IN HISTORIC SPACES

Amina Karim, Prof. Tarek Ahmed
University of Alexandria, Egypt

Abstract:

Museums traditionally serve as enclosed spaces for the collection, preservation, and display of artifacts, offering visitors a glimpse into the past. However, in cities with rich cultural heritage, such as Alexandria, Egypt, the concept of museums can transcend physical walls and engage more dynamically with urban environments. This study examines the potential for integrating museum functions into the everyday life of a historic city. Using Alexandria's historic sites as a case study, the research explores the intersection of living heritage and urban spaces, proposing a model where museums are not confined to buildings but become woven into the cultural fabric of the city. The study emphasizes the idea of a "living heritage" that thrives through ongoing cultural practices, public engagement, and the preservation of intangible cultural assets. By analyzing the role of contemporary arts and community-based exhibitions, the research aims to redefine the museum experience, positioning it as an active, evolving space that connects the past, present, and future in an urban context. Ultimately, this conceptual framework seeks to expand the role of museums in shaping a city's cultural identity and urban experience beyond traditional musealization.

Keywords: Urban museums, living heritage, contemporary arts, historic cities, cultural identity, museum integration.

EVALUATING SUCCESS FACTORS OF PLAY-BASED INTERVENTION PROGRAMS FOR CHILDREN WITH DIVERSE NEEDS: A COMPARATIVE STUDY

Leila A. Khan, Yassir M. Nasser, Amira S. Abdullah
University of Dar es Salaam, Tanzania

Abstract:

This study investigates the success factors of play-based intervention programs designed for children with diverse needs in Tanzania. Children with varying abilities, including those with physical and cognitive disabilities, often experience limited engagement in recreational and developmental activities, which can impact their well-being. It is essential to examine the specific elements within these programs that lead to successful outcomes in fostering their development. A comparative case study approach was utilized, selecting three effective programs through purposive sampling. Data was collected through interviews and analysis of program documentation, involving 45 participants chosen based on specific criteria. Thematic analysis revealed several key factors contributing to the success of these interventions, including Program Quality, Participant-Centered Approaches, and Insights from Practitioners and Experts. The findings of this study highlight the importance of play-based intervention programs in bridging gaps in community support for children with diverse needs. The results offer valuable insights that can inform best practices in play-based interventions for children with disabilities, supporting their overall development and inclusion.

Keywords: Play-based interventions, children with diverse needs, physical activity, developmental programs.

THE IMPACT OF SOCIAL STRUCTURES ON PANDEMIC RESPONSE: A GLOBAL SOCIOLOGICAL STUDY

A. Kumar, M. Okafor, L. Chan

Affiliation: Department of Sociology, University of Nairobi, Kenya

Abstract:

The ongoing challenges posed by pandemics, including COVID-19, have highlighted the intricate ways in which social structures affect public health outcomes. This study explores the role of social determinants—such as socioeconomic status, education, race, and regional disparities—in shaping individuals' vulnerability to health risks during pandemics. Using a global sociological framework, it examines the interconnectedness of community behavior, health communication, and governmental policies in promoting precautionary health measures such as quarantine adherence, vaccination, and mask-wearing. Special attention is given to the influence of social trust, cultural values, and institutional credibility on public compliance with health guidelines. The research also compares responses in diverse settings, highlighting the variance in strategies across countries, and pointing out the need for context-specific policies that address local needs. This study argues that to mitigate the impact of future health crises, it is crucial to address systemic inequalities, ensure equitable distribution of healthcare resources, and foster a cooperative approach that emphasizes the collective responsibility of society. By examining both local and global contexts, this study offers insights into the complex dynamics of pandemic management and provides policy recommendations for more inclusive and resilient healthcare systems worldwide.

Keywords: Social determinants, pandemic response, public health, inequality, community dynamics, health policy, COVID-19

EXAMINING THE IMPACT OF TEACHER BIAS ON THE EDUCATIONAL STRATEGIES FOR IMMIGRANT AND DISABLED STUDENTS

Dr. Niazi Ahmed, Prof. Ehsan Abbas, Dr. Leila Nasiri, Dr. Karim Jahani

Abstract:

Teacher attitudes significantly influence the academic development of students, especially those who are immigrants or disabled, by either supporting or hindering their learning experiences. This study aims to explore the connection between teachers' biases toward disabled and immigrant students and the teaching methods they employ. A cross-sectional study was conducted with 200 teachers from various educational institutions in Iran. Participants completed a questionnaire that assessed their teaching practices, biases toward individuals with disabilities and immigrant students, and their overall perceptions of diversity. The findings confirm that teachers' prejudices have a considerable effect on the instructional strategies used, particularly in areas such as emotional support, communication, and social integration. The results suggest that teacher training programs should prioritize addressing biases and promoting inclusive pedagogical approaches, especially for newer generations of educators. This study emphasizes the importance of fostering an inclusive and empathetic learning environment for all students, irrespective of their background or ability.

Keywords: Immigrant students, Disabled students, teacher bias, inclusive education, teaching strategies.

STUDENTS' PERSPECTIVES ON ACCESSING PSYCHOLOGICAL SERVICES

R. Okojie, A. Ntse, L. Kumah

Department of Psychology, University of Ibadan, Nigeria

Abstract:

The importance of mental health has gained significant attention in recent years, particularly in the aftermath of global challenges such as the COVID-19 pandemic. A particularly vulnerable group is students, who have faced a range of stressors, including adjustments to remote learning, isolation, and pressures related to career preparation. This research focuses on students' perspectives on seeking psychological services and aims to explore the barriers and motivations behind their decisions. Understanding students' attitudes toward seeking psychological help is essential for improving the accessibility and acceptance of mental health services. A total of 250 students from diverse academic fields at the University of Ibadan, Nigeria, participated in the study. While a majority of students indicated a positive attitude toward seeking psychological help, only a small proportion had actually utilized such services. Key barriers included financial constraints and limited access to affordable services, while personal recommendations and previous positive experiences served as the main motivating factors for those who did seek help.

Keywords: Mental health, students, psychological help, accessibility, attitudes.

EXAMINING THE ROLE OF GRANDMOTHERS IN CARING FOR ADOLESCENT ORPHANS IN THE CONTEXT OF HIV/AIDS

Laila Siti Mariam & Ahmed El-Mahmoud

University of Dar es Salaam, Tanzania

Abstract:

This qualitative study explores the caregiving dynamics between adolescent orphans affected by HIV/AIDS and their grandmothers. Through in-depth interviews with six stakeholders involved in providing psychosocial support to families impacted by HIV/AIDS, the study investigates the quality of these relationships. The findings reveal that grandmothers often play a pivotal role in providing high-quality parental care, ensuring the emotional, social, and cognitive well-being of the orphans. These caregivers were described as genuinely devoted, with the orphans thriving in their care, performing well academically, and developing healthy emotional behaviors. However, the study also uncovers potential drawbacks, including overprotectiveness and vulnerability to emotional manipulation, which could hinder the orphans' positive development. The research highlights the necessity of targeted interventions aimed at strengthening the caregiving skills of grandmothers, with a particular focus on enhancing their understanding of adolescent behaviors and providing more effective supervision. Such interventions are crucial for improving the long-term well-being of both the caregivers and the orphans.

Keywords: HIV/AIDS, adolescent orphans, caregiving relationships, grandmothers, psychosocial support.

IMPACT OF CHILD ABUSE ON MENTAL HEALTH AND ACADEMIC PERFORMANCE: A STUDY IN NAIROBI, KENYA

Aditya Putra, Siti Rahmawati, Budi Santoso

Universitas Gadjah Mada, Indonesia

Abstract:

Child abuse remains a critical global issue that undermines the psychological, physical, and social well-being of children. This study examines the extent and effects of child abuse on children's emotional health, academic performance, and social integration within communities in Nairobi, Kenya. The purpose of this research is to explore how different forms of abuse, including emotional, physical, neglect, and sexual abuse, influence children's mental health, self-esteem, concentration, and academic achievements. The research employed forensic interviews as the primary data collection tool, divided into two sections: the first addressed the nature of abuse and its effects, while the second focused on family dynamics and parental approaches. The study found that children subjected to abuse were often reluctant to report their experiences due to fear of retaliation or harm from the abuser. These children exhibited symptoms of depression, social withdrawal, and diminished self-worth, alongside a significant decline in academic performance compared to their non-abused peers. The findings resonate with socio-learning theory and the concept of intergenerational violence, which postulates that abusive behaviors are often passed down from one generation to the next. The study underscores the urgent need for awareness campaigns and intervention programs to prevent child abuse, along with the distribution of children's rights education to promote understanding and reporting of abuse. The research also suggests that including child abuse awareness in school curricula would help children recognize and report any form of abuse they may encounter.

Keywords: Child abuse, emotional abuse, physical neglect, academic performance, psychological impact, family dynamics, reporting mechanisms.

SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS INFLUENCING POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER AMONG ADOLESCENTS EXPERIENCING DOMESTIC VIOLENCE IN UGANDA

Abdul Karim, Gloria Namirembe

Affiliation: Department of Psychology, Makerere University, Kampala, Uganda

Abstract:

This study explores the socio-demographic factors associated with Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) among adolescents aged 13-18 years who have experienced domestic violence (DV) in Kampala, Uganda. The research was conducted shortly after the COVID-19 lockdown measures were lifted and schools resumed. A questionnaire was administered to gather information on the forms of domestic violence experienced by the participants. Those who met the criteria were further assessed for PTSD using the Harvard Trauma Questionnaire (HTQ). The results indicated that a majority of participants (87%) had experienced some form of DV, and 63% were diagnosed with PTSD. The severity of PTSD was significantly higher among older adolescents and those in advanced academic levels, suggesting that academic pressures and age were contributing factors to the intensity of PTSD. Furthermore, adolescents from homes with more social support systems showed lower levels of PTSD, while those living with non-biological guardians experienced more severe symptoms. The findings highlight the need for targeted interventions addressing both domestic violence and mental health support in Uganda's adolescent population.

Keywords: Post-traumatic stress disorder, socio-demographic factors, domestic violence, age, education level.

MINDFULNESS-BASED INTERVENTIONS IN ENHANCING SELF-WORTH AND WELL-BEING: THE INFLUENCE OF CONTINGENT SELF-ESTEEM ON PSYCHOLOGICAL WELL-BEING

Adebayo Alabi, Chiamaka Nwokedi

University of Dhaka, Dhaka, Bangladesh

Abstract:

This study investigates the impact of mindfulness-based interventions on psychological well-being, particularly focusing on self-esteem, amidst the growing influence of social media and the increasing prevalence of upward social comparisons. The research explores how mindfulness can enhance self-esteem and contribute to its stability by reducing contingent self-esteem. The findings demonstrate that an 8-week mindfulness-based stress reduction program successfully increased participants' (n = 210) trait mindfulness, explicit self-esteem, and overall well-being while reducing contingent self-esteem. Notably, the study reveals that improvements in both explicit and contingent self-esteem were strongly associated with enhanced well-being, with contingent self-esteem having a more significant effect on well-being than explicit self-esteem. These results underscore the importance of considering different facets of self-esteem and suggest that mindfulness-based approaches can promote a more stable and positive form of self-esteem, ultimately supporting greater psychological well-being.

Keywords: Mindfulness-based stress reduction, contingent self-esteem, explicit self-esteem,

YOUTH ENGAGEMENT IN PROSOCIAL ACTIVITIES AND ITS IMPACT ON MENTAL WELLBEING

Ahmad Karim, Fatu Sesay, Tariq Mohammed
University of Dubai, Dubai, UAE

Abstract:

Mental health challenges during adolescence can have long-lasting effects throughout life. Encouraging youth engagement in prosocial activities has been recognized as a potential strategy to improve mental wellbeing. This qualitative study aimed to explore the perspectives of young people on the connection between helping others and mental health, identifying both barriers and facilitators to their involvement in prosocial activities, and suggesting ways to cultivate this attribute in youth. The study involved semi-structured virtual interviews with 20 young individuals aged 16-25 years from Abuja, Nigeria. Participants identified helping others as a source of personal fulfillment, stress relief, and emotional well-being, often leading to feelings of peace, connection, and purpose. Factors such as social support, positive role models, community involvement, and personal growth were seen as enablers of prosocial behavior. Conversely, challenges such as time constraints, lack of motivation, and societal pressures were noted as barriers. Youth participants also offered recommendations for enhancing engagement in prosocial activities, emphasizing the role of education and community programs. The findings suggest that fostering youth involvement in helping others can be an effective approach to improving mental health and promoting a sense of purpose and community among young people.

Keywords: Prosocial behavior, youth, mental health, wellbeing, community engagement.

LETHAL SUICIDE RISK ASSESSMENT: CHALLENGES IN ESTABLISHING STANDARDS OF CARE FOR SUICIDE CASES IN MENTAL HEALTH FORENSICS

Maria R. dos Santos

University of Barcelona, Barcelona, Spain

Abstract:

Suicide-related wrongful death cases are increasingly prevalent in mental health law, posing significant challenges in forensic evaluations. Most claims are categorized under "wrongful death," with the central focus on whether mental health professionals met the required standard of care in assessing and managing suicide risk. This standard, although established differently across various regions, generally outlines what is considered reasonable clinical practice. Forensic experts are crucial in determining whether clinicians adhered to this standard, particularly when the case involves suicide. Traditionally, suicide assessments have concentrated on eliciting verbal suicide ideation; however, this approach may be inadequate for evaluating lethal suicide risks. Current forensic standards fail to address more comprehensive risk assessments that consider acute and dynamic factors, such as the immediate crisis context, which can provide a more accurate picture of a patient's risk. This study highlights the inadequacy of relying solely on verbalized ideation and advocates for integrating more advanced models like the Lethal Suicide Risk Assessment, Acute Model, and other dynamic risk models into clinical practice. These models go beyond verbalized ideation, offering a broader and more effective approach for evaluating lethal suicide risks. The inclusion of these advanced models in clinical training and their adoption as legal standards of care is essential to bring forensic evaluations in line with current psychological research and practice. Failure to adopt these updated standards risks perpetuating an outdated and inadequate approach to suicide risk management in wrongful death cases.

Keywords: Forensic evaluation, standard of care, suicide, suicide assessment, wrongful death.

EXPLORING THE IMPACT OF INSECURE ATTACHMENT ON WOMEN IN COHABITATION: A COMPARATIVE STUDY FOR THERAPEUTIC INTERVENTION

Marta Ribeiro, Amina El-Sayed

Affiliation: Department of Psychology, University of Porto, Portugal

Abstract:

In recent years, cohabitation has become increasingly common among couples, yet the role of attachment, particularly insecure attachment, in shaping cohabitation dynamics remains underexplored. This study investigates the experiences of women with insecure attachment in cohabiting relationships, drawing on qualitative data gathered through semi-structured interviews. The thematic analysis identifies key themes related to the women's backgrounds, the formation of their cohabiting relationships, their struggles, coping strategies, and the impact of these relationships on their well-being. The study highlights the influence of family-of-origin dynamics and the role of insecure attachment in shaping the women's relational behaviors. Results suggest that women with insecure attachment often enter cohabitation without clearly defining the relationship's expectations, which affects their emotional security within the partnership. Rather than seeking formal commitment through marriage, these women find emotional stability through consistent affection, trust, and support from their partners. The study also points to the importance of addressing attachment issues and life stage transitions in improving the cohabitation experience. A model for relationship enrichment, designed to support diverse family structures and enhance relational well-being, is proposed to inform therapeutic practices and interventions.

Keywords: cohabitation, family-of-origin, insecure attachment, relationship enrichment

CULTURAL RITUALS AND COPING MECHANISMS AMONG WOMEN WHO EXPERIENCED ADOLESCENT PREGNANCY TERMINATION: A QUALITATIVE APPROACH

Lindiwe M. Dube (University of Zimbabwe, Zimbabwe), **Ayodele J. Olaniyan** (University of Ibadan, Nigeria), **Fatimah N. Othman** (University of Dar es Salaam, Tanzania)

Abstract:

Adolescent pregnancy termination, often resulting from unintended pregnancies, carries psychological and cultural implications for the individuals involved. In many regions, particularly in Africa and Asia, culturally significant practices are commonly followed by women after pregnancy termination. These rituals are deeply rooted in societal customs, and they serve as important mechanisms for emotional coping and societal acceptance. This study aimed to explore how women who terminated a pregnancy during adolescence engaged in cultural practices as a means of coping. A qualitative case study design was employed, incorporating semi-structured interviews and reflective diaries for data collection. The participants consisted of 15 women, aged 19 to 34, who had undergone pregnancy termination during their adolescent years. Several coping strategies emerged: six women engaged in rituals that involved burying symbolic objects, such as clothes worn during the pregnancy, to seek forgiveness from ancestors and restore balance. Four women visited traditional healers for guidance, while two women performed self-isolation rituals to spiritually cleanse themselves. The final three participants refrained from romantic relationships for extended periods to reflect and recover. This research highlights the significant role cultural practices play in the emotional and psychological healing process for women who have terminated pregnancies in adolescence. The findings urge healthcare providers to adopt a more holistic approach to adolescent pregnancy termination by integrating cultural sensitivity into care and providing broader emotional and cultural support.

Keywords: Adolescent pregnancy, cultural practices, coping mechanisms, qualitative study.

THE EPISTEMOLOGICAL ROLE OF EMOTIONS IN SCIENTIFIC THINKING AND CITIZENSHIP DEVELOPMENT

Amina Zuberi, Kwame Osei Tutu

University of Accra, Accra, Ghana

Abstract:

The pedagogy of science has traditionally emphasized cognitive processes, often overlooking the importance of emotions in the learning process. Contemporary epistemology, cognitive psychology, and psychoanalysis have highlighted that emotions play a crucial role as epistemological functions in scientific thinking. Emotions serve three primary functions: 1) the **selection function**, which helps individuals discern relevant explanations from a range of alternatives, guiding perception and reasoning; 2) the **heuristic function**, which stimulates cognitive processes that facilitate knowledge acquisition; and 3) the **content-bearing function**, suggesting that emotions contribute essential material to reasoning, which later transforms into linguistic propositions. These functions imply that emotions are foundational to the formation of scientific knowledge. This paper asserts that science education should acknowledge and incorporate emotions, as they are essential for nurturing scientifically literate citizens and future scientists.

Keywords: Epistemic emotions, science education, citizenship, scientific thinking, emotional cognition.

A STUDY OF CROSS-CULTURAL CONSUMER BEHAVIOR: THE IMPACT OF AFRICAN CULTURE ON EUROPEAN CONSUMER DECISION-MAKING

Leyla Huseynova, Emin Mammadov, Aysel Rahimova

Baku State University, Azerbaijan

Abstract:

This study investigates how African cultural values influence consumer decision-making in Europe, focusing on the unique characteristics exhibited by African consumers in a cross-cultural context. The research aims to enhance understanding of how deeply ingrained cultural traits affect consumer behavior and their purchasing choices in a foreign cultural environment. The study uses a qualitative approach, conducting 24 in-depth interviews with African consumers residing in Europe. Grounded theory models are developed to explore the causal relationships between cultural influences, decision-making processes, and outcomes. Findings suggest that key cultural factors such as collectivism, respect for elders, community-oriented decision-making, and a strong sense of identity significantly affect the purchasing behavior of African consumers in Europe. Many African consumers approach their purchases with caution, prioritizing products that reflect cultural values or offer long-term utility. Additionally, they tend to share purchasing experiences within their communities. The study also highlights challenges such as unfamiliar social and political environments, complex consumer protection laws, and restrictive trade practices. It concludes that external environmental factors interplay with internal cultural norms to shape consumer choices. The study recommends that businesses adopt culturally sensitive marketing strategies to better serve African consumers in Europe and suggests that policymakers consider simplifying procedures to facilitate smoother consumer experiences.

Keywords: African culture, consumer behavior, cross-cultural marketing, decision making, cultural values.

ACADEMIC SUCCESS AMONG GRANDIOSE AND VULNERABLE NARCISSISTS: THE ROLE OF SELF-ESTEEM AND SELF-EFFICACY

Dr. Ahmed Alhadi

Affiliation: University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract:

Narcissism, a personality trait defined by an inflated sense of self-importance and entitlement, is divided into two main subtypes: grandiose narcissism (GN) and vulnerable narcissism (VN). While grandiose narcissists exhibit extroversion and confidence, vulnerable narcissists are typically introverted and plagued by insecurity. This study explores how these two forms of narcissism relate to academic success (AS), specifically examining the mediating roles of self-esteem and self-efficacy. The hypothesis posits that grandiose narcissists tend to achieve higher academic results due to elevated self-esteem, which in turn enhances their self-efficacy. Conversely, vulnerable narcissists may experience poorer academic performance due to low self-esteem, which diminishes their self-efficacy. Data were collected from two online surveys administered to undergraduate students. The first survey assessed narcissism, self-esteem, and self-efficacy, while the second gathered data on academic performance. Sequential mediation analysis revealed that neither self-esteem nor self-efficacy mediated the relationship between GN and AS. GN was positively associated with self-esteem but showed no link to self-efficacy. In contrast, VN was found to negatively influence self-esteem and academic performance, with self-efficacy positively correlating with AS. Ultimately, the results suggest that narcissistic traits do not significantly impact academic success, but self-efficacy remains a crucial predictor of achievement. Universities are encouraged to develop programs that enhance students' self-efficacy to foster academic success.

Keywords: Academic success, grandiose narcissism, self-efficacy, self-esteem, vulnerable narcissism.

EMOTIONAL SECURITY AND EMOTIONAL COMPETENCE AMONG UNIVERSITY STUDENTS: A STUDY OF THE IMPACT OF GENDER AND SPECIALIZATION

Yara Ahmed Al-Mansoori, University of Cairo, Egypt

João Costa, University of São Paulo, Brazil

Abstract:

This study investigates the levels of emotional security and emotional competence among university students, with a specific focus on how these factors vary according to gender and academic specialization. The primary goal is to explore the correlation between emotional security and emotional competence among university students. We developed two measurement scales: one assessing emotional security with 54 items and another evaluating emotional competence with 46 items. The psychometric properties of these tools were thoroughly validated. A total of 600 students from a variety of academic disciplines, both scientific and humanities-based, were randomly selected for the study. Statistical methods, including Pearson's correlation coefficient, were applied to the data. The findings revealed that students exhibit a high level of emotional security, with males reporting significantly higher emotional security compared to females. No substantial difference in emotional security was found between students in scientific and humanities fields. Additionally, emotional competence levels were generally high, with females outperforming males in emotional competence. Furthermore, students in humanities disciplines demonstrated higher emotional competence than those in scientific fields. A strong positive correlation between emotional security and emotional competence was also observed. The study concludes with recommendations for further research and strategies to enhance emotional development within university settings.

Keywords: Emotional security, emotional competence, gender differences, academic specialization, university students.

MANAGING THE ARCHITECTURAL HERITAGE OF TUNISIA: A CASE STUDY OF THE MEDINA OF TUNIS

Laila Ben Ammar, Assoc. Prof. Dr. Karim Jebali

University of Sfax, Tunisia

Abstract:

The architectural heritage of Tunisia, particularly in the Medina of Tunis, faces significant threats that jeopardize its preservation. One of the main challenges is the rapid urbanization surrounding the historic area, which leads to the erosion of its cultural identity. The lack of public awareness about the importance of conserving these buildings, combined with the city's insufficient maintenance practices, has contributed to the deterioration of key monuments. The use of modern construction methods and materials incompatible with traditional techniques has caused structural damage to several buildings. Additionally, environmental factors such as pollution and rising groundwater levels have exacerbated the degradation of historic sites. This study focuses on the preservation of the Medina's architectural treasures, proposing a comprehensive strategy for managing the heritage site. The suggested interventions emphasize sustainable practices, community involvement, and educational campaigns to increase awareness. The paper aims to provide a framework for local authorities and residents to collaboratively protect and restore this invaluable heritage, ensuring its survival for future generations.

Keywords: Cultural heritage, Medina of Tunis, urbanization, preservation strategies, historical buildings, sustainability.

GREEK TRAGEDY AND IMMIGRANT THEATER IN EARLY 20TH CENTURY AMERICA: INTERSECTIONS OF CULTURAL EXPRESSIONS

Jamal Al-Khair, Sofia Ortiz

University of Buenos Aires, Argentina

Abstract:

This paper examines the role of Greek tragedy in shaping immigrant theater on the American stage until the first half of the 20th century, with a particular focus on the intersections of Greek, Italian, and Jewish community theater. Through an analysis of various immigrant theater groups, the study highlights how these communities used Greek tragedy as a medium to express their unique cultural identities while also engaging with the broader American theatrical landscape. The early 20th century saw Greek actors like Dionysios Taboularis, who arrived in 1903, and the establishment of Greek theater troupes such as those formed by Nikolaos Matsoukas and Petros Kotopoulis. Their efforts paved the way for Greek American theater's integration into the broader artistic discourse. Similarly, the Italian immigrant community, with organizations like the "Circolo Filodrammatico Italo-Americano" founded in 1880, began its own theatrical evolution. Directed by figures like Fausto Malzone, Italian theater saw a transition from amateur to professional status by 1905. The Yiddish theater, which also emerged in the U.S. in the late 19th century, adapted classical works, including Greek tragedies, to reflect the experiences of Jewish immigrants. This paper contends that these immigrant communities shaped and were shaped by the Greek tragic tradition, which served as a conduit for expressing their struggles, hopes, and cultural aspirations in a new homeland. The impact of these movements highlights the broader cultural transformations that occurred within American theater during this period.

Keywords: American, Greek, Italian, Jewish, immigrant theater, community, identity, tragedy, cultural intersections.

THE IMPACT OF CRIMINALIZATION ON HOMELESSNESS: THE CASE FOR INNOVATIVE COURT INTERVENTIONS IN SALT LAKE CITY

Fatima Al-Khalifa, Ahmed Janahi,

University of Bahrain, Bahrain

Abstract:

Criminalizing homelessness exacerbates the cycle of poverty and further marginalizes individuals who are already vulnerable. This approach not only leaves individuals trapped in shelters or on the streets but also burdens taxpayers with unnecessary costs. Homelessness, as a global issue, requires a more compassionate and effective solution. Criminalizing those without shelter is a direct violation of human rights. While the battle to end criminalization may seem daunting, specialized courts, particularly homeless courts, offer a practical intervention. These courts provide an alternative to incarceration by redirecting individuals from jails and connecting them to essential services, addressing the root causes of homelessness. One model, Salt Lake City's Kayak Court, stands out due to its unique outreach efforts and offers a promising solution that can inspire change worldwide. This paper examines the criminalization of homelessness and explores innovative court-based interventions, focusing on the transformative potential of Kayak Court in Salt Lake City.

Keywords: Homelessness, criminalization, housing barriers, diversion courts, Kayak Court, outreach.

TOURISM SATELLITE ACCOUNT: STRATEGIES FOR DEVELOPMENT AND DATA MANAGEMENT

Liu Wenjie,

School of Economics, University of Beijing, China;

Abstract:

The accurate measurement of tourism's economic impact in a given economy is a subject of global significance, particularly as previous methods have often been fragmented and lacking comprehensive integration. Tourism represents a complex phenomenon that involves individual visitor consumption, making it essential to track and quantify its overall economic contributions. The Tourism Satellite Account (TSA) serves as a crucial tool for evaluating tourism's annual growth, delivering precise and reliable data. This paper introduces an advanced TSA information system that addresses all core functions, including the input, storage, management, and analysis of tourism data. The system also integrates forward-looking capabilities to improve the efficiency of TSA data management and increase the utility of tourism-related economic assessments. The findings and proposed methodologies present valuable perspectives for further refining TSA systems and expanding their application in economic analysis.

Keywords: Tourism Satellite Account, economic measurement, tourism data management.

THE ROLE OF GOSSIP IN SHAPING GENDER DYNAMICS: AN EXAMINATION OF ALICE GERSTENBERG'S *HE SAID, SHE SAID*

L. Cheng, M. Fadul

University of Nairobi, Nairobi, Kenya

Abstract:

This study explores the complex role of gossip as a tool of power and subjugation within Alice Gerstenberg's play *He Said, She Said*, focusing on the character Mrs. Cyrus Packard. Set during the American Little Theater Movement of the early 20th century, Gerstenberg's play critiques gender dynamics through satirical discourse. This research specifically examines how gossip serves as a dual mechanism, simultaneously empowering and disempowering Mrs. Packard. The paper utilizes discourse analysis to demonstrate how her role as a gossipmonger allows her to influence social interactions, yet ultimately reinforces her marginalization as a woman. By analyzing the intersections of language, power, and gender, this study highlights the satirical depiction of female identity in a society governed by patriarchal norms. The findings suggest that gossip, though a powerful tool for manipulation, also reflects the social limitations and contradictions faced by women in the period.

Keywords: Discourse analysis, gender dynamics, female empowerment, social satire, gossip.

HEALTHCARE WORKER RIGHTS AND VIOLATIONS IN AFRICA: ADDRESSING INJUSTICES AND PROMOTING PROTECTION

Amina M. Sulaiman, Kwame A. Yeboah, Sarah M. Osei, Jamal A. Kadir, Zawadi M.
Kabanga

University of Dar es Salaam, Tanzania

Abstract:

In recent years, healthcare workers in various African countries have faced significant challenges, with human rights violations escalating during the COVID-19 pandemic. This paper examines these violations, focusing on the civil and political rights of healthcare workers, and offers policy recommendations for effective protection. The research reveals a broad spectrum of rights violations, including physical violence, harassment, wrongful detentions, and discriminatory practices against healthcare professionals. These violations, perpetrated by both government authorities and civilians, threaten not only the safety of healthcare workers but also the efficiency of the healthcare system, particularly as the continent grapples with the ongoing pandemic. Despite reports from human rights organizations and media outlets, government response has often been inadequate, with no decisive actions taken to safeguard healthcare workers' rights. This policy brief advocates for the formation of a dedicated national task force to safeguard the rights of healthcare workers and for the fast-tracking of relevant legislation. Immediate steps should include the creation of a reporting hotline, the appointment of trained officials to handle complaints, and improved coordination among governmental and non-governmental bodies to ensure stronger protection measures.

Keywords: COVID-19 pandemic, healthcare workers, human rights violations, Africa.

FAITH-BASED HUMANITARIAN AID: THE ROLE OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS IN REFUGEE CRISIS MANAGEMENT DURING CONFLICTS

Sophia Lungu, Assis. Prof. Dr. Juma Mkumba

University of Dar es Salaam, Tanzania

Abstract:

The Nigerian Civil War (1967-1970) marked a significant humanitarian crisis in West Africa, primarily due to the devastating refugee situation in the Biafran region. The Nigerian government imposed blockades, utilizing starvation as a strategic weapon against Biafra, which drastically worsened the humanitarian conditions. As most international humanitarian organizations were pressured to withdraw from Biafra due to governmental opposition, the Catholic Church emerged as a vital faith-based institution addressing the dire needs of the Biafran population. This study, utilizing archival research and oral history methodology, explores the humanitarian interventions of the Catholic Church during the war. It argues that religious organizations, such as the Catholic Church, played an indispensable role in providing aid, including food, medical supplies, and transportation, especially for the women and children caught in the conflict. The paper concludes that faith-based humanitarian efforts were critical to alleviating suffering in Biafra during the war, and highlights the ongoing importance of such organizations in conflict zones.

Keywords: Humanitarian aid, faith-based organizations, refugee crisis, Biafran war, Catholic Church, starvation, intervention.

ROCK ART IN THE MOUNTAINS OF EASTERN ALGERIA: THE CASE OF THE TASSILI N'AJJER REGION

Ahmed Bouzid , Leila Merghoub , Mohamed Boudiaf

Alexandria University, Egypt

Abstract:

Rock art in the Tassili N'Ajjer region of Algeria is renowned for its intricate and diverse representations, including paintings and engravings. The artworks, mainly created using red ochre, are etched onto sandstone surfaces and depict a variety of scenes, such as human figures, animals, geometric patterns, and symbolic motifs. These sites are located across the vast mountain range of eastern Algeria, where rock shelters and cliffs serve as canvases for these ancient expressions. The research focuses on the exploration of several significant sites within the region, particularly near the Tassili Mountains, to document and analyze the unique characteristics of these rock art formations. The aim of this study is to provide a comprehensive understanding of the historical and cultural significance of these artworks, shedding light on the practices of early societies in Algeria. Detailed fieldwork will be conducted at key locations to enhance our knowledge of the rich heritage preserved in these remote sites.

Keywords: Rock art, paintings, engravings, Tassili N'Ajjer, Algeria, ancient cultures

REPRESENTATION OF MEMORY OF FORCED MIGRATION IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE AFTER WORLD WAR II IN POLISH AND GERMAN FILMS

Amina Khatun, Luca Rossi
University of Belgrade, Serbia

Abstract:

This study examines how the memories of forced migration experienced by Poles and Germans after World War II were represented in Polish and German feature films from 1945 to 1960. Following the agreements made at Yalta and Potsdam, significant changes in national borders led to the mass movement of civilians from the eastern territories. This westward migration became emblematic of the post-war division of Europe, shaped by the opposing socialist and capitalist ideologies of the time. For many years, this topic was fraught with tension in both Poland and Germany due to the complex dynamics between victim and perpetrator narratives. The research explores the cultural and historical conflicts within Polish and German memory, offering a comparative analysis of how these memories were recorded and transmitted through film. The study also considers the role of film in fostering an international dialogue about the past and its potential as a medium of collective memory. Previous analyses of these films have largely focused on the ideological and political influences on cinematic strategies, while this research delves into how films serve as tools for remembering and forgetting, revealing migration myths, and portraying the trauma of dislocation. The central hypothesis suggests that films about forced migration offer a shared portrayal of the struggles faced by displaced individuals, including the loss of identity, cultural adaptation challenges, and the emotional toll of displacement.

Keywords: Forced migration, Polish and German cinema, post-war memory, cultural adaptation, World War II.

SCIENTIFIC EXAMINATION OF "FERTILIZING WINDS" IN AL-QURAN: A HOLISTIC APPROACH

Amina Abdullah , Hassan Liu
(Shandong University, China)

Abstract:

Verse 15:22 of Al-Quran mentions the concept of "fertilizing winds," referring to the role of winds in promoting life and growth. The Arabic term “Ar-Riaaha Lawaaqiha (الرِّيحُ لَوَاقِحُ)” is translated as "fertilizing winds," which can be understood metaphorically as the winds' function in nature to enable the formation of clouds, aid in plant pollination, and contribute to the production of natural fertilizers. This paper explores these three roles through a scientific lens, examining how they align with modern meteorological and environmental knowledge. The process of cloud formation is a clear result of wind activity, which carries moisture and particles necessary for condensation. Additionally, the wind is integral to the fertilization process by transporting pollen, thus enabling plant reproduction. Scientific studies also reveal that the winds contribute to the formation of fertilizers by carrying nitrogen, which is essential for plant growth. This paper thus highlights the remarkable alignment between the Qur'anic description of "fertilizing winds" and scientific findings in meteorology and environmental science. By integrating both perspectives, the concept of "fertilizing winds" is better understood in its full context.

Keywords: Al-Quran, fertilizing winds, meteorology, cloud formation, pollination, natural fertilizers.

CONVENTION REFUGEES IN AUSTRALIA: STRUGGLING WITH IMMIGRATION POLICY AND UNMET RIGHTS

Samuel Kofi Attah, Anahita Rahimi
University of Nairobi, Kenya

Abstract:

In Australia, numerous Convention Refugees find themselves trapped in an immigration limbo, unable to secure a permanent or temporary visa due to significant gaps in the country's immigration policies. The 1951 Refugee Convention ensures non-refoulement but fails to grant automatic rights to permanent residency or work permits for refugees. This policy gap leaves Convention Refugees in Australia without clear pathways to regularize their immigration status, thus limiting their access to essential rights such as employment and social security. Refugees who are unable to obtain a resident visa often find themselves dependent on discretionary temporary entry visas, a solution that is not only uncertain but also fraught with bureaucratic challenges. Case studies from the Australian Immigration and Refugee Tribunal reveal that many Convention Refugees are rejected for these temporary visas based on health or character grounds, without an adequate review of their circumstances or access to due process. The lack of stable legal status forces these refugees to navigate an unpredictable system, with some even temporarily losing their right to social services. This uncertainty undermines their rights under the Refugee Convention, particularly the right to a secure life, as it subjects them to potential statelessness. This paper argues that Australia's current immigration framework for Convention Refugees is flawed and calls for a new visa category that provides clear, reliable pathways to legal residency and full rights for refugees.

Keywords: Refugee policy, immigration law, asylum, Australia

THE ROLE OF TELECOMMUNICATION IN AFRICA'S DEVELOPMENT: FOSTERING CONNECTIVITY AND EMPOWERMENT

João Silva

University of Lisbon, Portugal

Abstract:

This research investigates the significant role of telecommunication in Africa's development, focusing on how it fosters connectivity and empowers individuals across the continent. Over recent decades, the rapid growth of telecommunications infrastructure has played a pivotal role in transforming various sectors, including education, healthcare, business, and governance. The study highlights how this technological revolution has not only bridged geographical gaps but has also enhanced social participation, facilitated economic opportunities, and promoted educational advancements. The research critically analyzes the impact of telecommunication on both urban and rural populations, highlighting its ability to empower marginalized communities. Despite its progress, challenges such as infrastructural gaps, affordability, and access to technology remain barriers to full realization of its potential. This paper provides insights into the ongoing transformation, showing how telecommunication continues to drive change in Africa while outlining the hurdles that need to be overcome for a more inclusive and connected future.

Keywords: Telecommunication, development, connectivity, empowerment, Africa.

ANTI-WESTERN SENTIMENT IN THE ARAB WORLD AND ITS IMPACT ON RUSSIAN SUPPORT DURING THE UKRAINE CONFLICT

Amina Zayed, University of Cairo, Egypt
Mohammed Al-Mansouri, University of Sharjah, UAE

Abstract:

The unexpected Arab support for Russia during its invasion of Ukraine, despite official condemnation by Arab governments, presents an intriguing paradox. This study investigates the roots of this support, focusing on the role of anti-Western sentiment prevalent across the Arab world. Utilizing a detailed analysis of social media responses, the research examines the reactions of Arab audiences to the Russia-Ukraine conflict through data collected from prominent Arabic-language news sources including Al Jazeera, BBC Arabic, and Sky News Arabic. The study hypothesizes that Arab backing for Russia can be attributed to a deep-seated opposition to Western policies and interference in the region. The findings from the regression analysis support this hypothesis, showing that anti-Western views are a significant driving force behind the pro-Russian stance in Arab public opinion. This paper highlights the complex dynamics of international support during global conflicts, revealing how historical and geopolitical factors shape public sentiment in the Arab world.

Keywords: Anti-Western Sentiment, Arab World, Russia-Ukraine Conflict, Social Media Analysis, Geopolitics

RECONCEPTUALIZING INFORMAL ECONOMIES: STREET VENDING AND URBAN REDEVELOPMENT IN THE GLOBAL SOUTH

Nia Osei, Jungho Kim
Korea University, South Korea

Abstract:

Since the late 20th century, cities in the Global South have adopted neoliberal urban regeneration strategies that prioritize the interests of urban elites and the "recovery" of public spaces for capital accumulation. These policies often marginalize street vending, reducing it to a last-resort survival tactic for vulnerable populations, while portraying it as an unregulated, chaotic sector that needs to be formalized and disciplined. This paper argues that by moving beyond rigid formal/informal economic distinctions, we can challenge conventional perceptions of economic practices often labeled as informal. By "queering" the economy, informal workers reframe their sense of self-worth and legitimacy, shaping their economic roles and contributions to urban life. In doing so, the process of queering the economy offers new avenues for rethinking urban redevelopment policies. These policies can embrace street vendors as integral components of urban life, incorporating their economic practices into the city's daily operations and aesthetic, rather than displacing them in favor of elite interests.

Keywords: Informal economy, street vending, urban regeneration, diverse economies, marginalized workers.

GLOBALISATION OF ART AND CULTURAL POLICIES: IMPACTS ON HERITAGE CONSERVATION IN AFRICA

Amadou N'Diaye, Ekaterina Ivanova

University of Sofia, Bulgaria

Abstract:

The globalisation of art and its impact on cultural heritage conservation is a multifaceted issue shaped by various cultural policies. This study explores the relationship between the globalisation of art, local cultural policies, and the preservation of heritage in African nations, with a focus on Senegal. Using an extensive literature review of cultural policy frameworks, the research delves into the evolution of cultural practices from the 1990s onwards. It highlights the adoption of global market principles, alongside policies promoting cultural decentralisation and accessibility, as key drivers in the transformation of local art sectors. Although these globalising forces have contributed to the expansion of African art markets and enhanced international cultural exchange, they have also raised concerns regarding the erosion of traditional art forms and the integrity of cultural heritage. To mitigate these challenges, the study suggests a balanced approach that integrates global trends with local cultural preservation efforts, focusing on the development of national museums and galleries as spaces for both global dialogue and cultural conservation.

Keywords: Cultural policy, heritage conservation, art globalisation, cultural decentralisation, African art, Senegal.

EXPLORING THE ROLE OF SEMIOTICS IN BRAND DESIGN: A STUDY OF LOCALIZED VISUAL IDENTITY

Siti Amina Hassan, Ahmed Alhadi

Affiliation: Department of Graphic Design, University of Malaysia, Malaysia

Abstract:

This study explores the role of semiotics in contemporary brand design by analyzing the visual identity of a Malaysian bakery brand, "Sunrise Bakery." Through the application of semiotic theory, this research aims to examine how semiotic elements contribute to the creation of meaningful brand identities in the local context. A mixed-method approach was employed, consisting of visual documentation analysis, interviews with design experts, and surveys of consumer perceptions. The study's literature review highlights key semiotic principles such as signifiers, symbols, and codes within the context of brand design. Furthermore, it investigates how visual cues like color, typography, and logo design are utilized to communicate cultural and brand-specific meanings. The research also seeks to uncover the semiotic layers embedded within these design elements and their impact on consumer perception and brand recognition. It is anticipated that the findings will contribute to a deeper understanding of semiotics in visual branding, offering insights into how design choices influence cultural representation and consumer engagement. Future research can extend this study by investigating the evolving role of semiotics in global brand design trends.

Keywords: Semiotics, brand identity, visual design, cultural representation, consumer perception.

NEW ENVIRONMENTS IN CHINESE PHOTOGRAPHY: YAO LU'S INNOVATIVE LANDSCAPES

Jia Chen

Affiliation: School of Fine Arts, University of Zhejiang, China

Abstract:

In recent decades, numerous Chinese photographers have employed digital techniques to merge traditional landscape painting with modern visual aesthetics. The works in Yao Lu's *New Landscapes* series, for instance, showcase a unique fusion of ancient Chinese artistic traditions and contemporary photographic practices. Drawing inspiration from the classical landscapes of the Song Dynasty, Yao Lu uses digital photography to explore the impact of urbanization on the environment. His work reflects not only the transformation of natural spaces but also challenges the boundaries between past and present artistic forms. This study focuses on how Lu's photographs redefine the interplay between historical Chinese painting and modernity, emphasizing the evolving relationship between tradition and contemporary environmental issues. By utilizing photo elicitation and discourse analysis, the research investigates how Chinese socio-political changes have shaped photographic methods. The findings suggest that Yao Lu's *New Landscapes* does not simply juxtapose tradition with modernity; rather, it creates a dialogue in which the former continues to inform the latter, proving that traditional techniques can offer insightful perspectives on contemporary concerns.

Keywords: Chinese aesthetics, digital photography, New Landscapes, urbanization, Yao Lu.

THE SOCIOLINGUISTICS OF UNDERGROUND COMMUNICATION IN CLOSED SPACES

Somchai Vongkham

National University of Laos, Laos

Abstract:

The unique linguistic features of confined spaces, such as correctional facilities, are of growing interest to both academic scholars and popular commentators. This paper provides a detailed analysis of the specialized language used within these environments, focusing on the distinction between slang, jargon, argot, and cant. It examines the ways these linguistic forms relate to sociolinguistic concepts, such as domain, register, and identity, while integrating theories on institutional culture and group dynamics. Through extensive interviews conducted with prison officials in West Africa and Asia, this study presents new insights into the practical uses of prison-specific language. The research further establishes a direct link between one's fluency in these forms of underground communication and their position within the inmate hierarchy. Mastery of this language becomes a crucial marker for group belonging, survival, and the operational effectiveness of prison staff, demonstrating the role of language in both social structure and power relations.

Keywords: Argot, cant, domain, jargon, slang, sociolinguistics.

RESOURCE-EFFICIENT SCHEDULING ALGORITHM FOR COMPLEX COMPUTATIONAL WORKFLOWS IN HETEROGENEOUS SYSTEMS

Jana Nováková, Dr. Petr Dvořák

Masaryk University, Czech Republic

Abstract:

Heterogeneous computing systems have become critical in managing large-scale workflows, especially in areas such as data analytics and machine learning. As the complexity of workflows continues to grow, the scheduling of tasks within these workflows becomes more intricate, particularly when the computational demands of tasks vary significantly. This paper proposes a novel scheduling algorithm aimed at optimizing the makespan while adhering to resource constraints in heterogeneous environments. The algorithm employs a resource-efficient approach, utilizing a dynamic strategy to allocate resources in real time based on task requirements. Performance evaluations using simulated heterogeneous workflows show that the proposed algorithm achieves a 17.8% improvement in scheduling efficiency when compared to traditional methods, proving its ability to better manage resource allocation in complex computational workflows. This research provides insights into the integration of resource constraints into scheduling practices, offering a more practical solution for modern heterogeneous computing systems.

Keywords: Heterogeneous Systems, Workflow Scheduling, Resource Constraints, Computational Efficiency.

AUTOMATED FACT-CHECKING USING CONTEXTUAL AUGMENTATION AND MULTI-DIMENSIONAL SEARCH

Assoc. Prof. Dr. Rodrigo Silva,

University of Porto, Portugal

Abstract:

The rapid spread of misinformation and disinformation, especially via social media platforms, has become a global issue, with harmful effects on public opinion and behavior. In response, automated fact-checking systems have been developed as a tool to counteract these problems. While current methods focus on determining the veracity of claims by comparing them against a corpus of verified information, they still heavily rely on human resources for data validation. This study introduces an advanced fact-checking framework, ACF, that improves performance by enhancing claim representations through contextual augmentation and multi-dimensional search. The framework achieves this by: 1) expanding the claim's context using trusted and extensive data sources; 2) implementing a search system that automatically identifies and selects fresh, credible sources; 3) concentrating on key aspects of the claim and associated references that are crucial to fact verification. Experimental results indicate that integrating a knowledge base and multi-head attention techniques significantly enhances the accuracy of fact-checking. Moreover, ACF, with auto-selected sources, outperforms traditional methods that depend on manually chosen references. Future work will focus on refining the use of knowledge graphs, such as Wikidata, to dynamically augment the representations without introducing excessive noise, and exploring deeper semantic links between claims and their supporting references to further improve verification accuracy.

Keywords: Fact-checking, claim verification, Deep Learning, Natural Language Processing

RESOURCE-EFFICIENT SCHEDULING ALGORITHM FOR COMPLEX COMPUTATIONAL WORKFLOWS IN HETEROGENEOUS SYSTEMS

Akram Al-Mansoori, Zainab Faris

Department of Computer Science, University of Algiers, Algeria

Abstract:

Heterogeneous computing systems have become critical in managing large-scale workflows, especially in areas such as data analytics and machine learning. As the complexity of workflows continues to grow, the scheduling of tasks within these workflows becomes more intricate, particularly when the computational demands of tasks vary significantly. This paper proposes a novel scheduling algorithm aimed at optimizing the makespan while adhering to resource constraints in heterogeneous environments. The algorithm employs a resource-efficient approach, utilizing a dynamic strategy to allocate resources in real time based on task requirements. Performance evaluations using simulated heterogeneous workflows show that the proposed algorithm achieves a 17.8% improvement in scheduling efficiency when compared to traditional methods, proving its ability to better manage resource allocation in complex computational workflows. This research provides insights into the integration of resource constraints into scheduling practices, offering a more practical solution for modern heterogeneous computing systems.

Keywords: Heterogeneous Systems, Workflow Scheduling, Resource Constraints, Computational Efficiency.

IMPACT OF ROBOTIC ASSISTANCE ON AUTISM SPECTRUM DISORDER: EVALUATING SOCIAL INTERACTIONS AND COMMUNICATION SKILLS WITH THE NAO ROBOT

Natalia Sokolova, Assoc. Prof. Dr. Dmitry Ivanov

Ivan Petrov, Natalia Sokolova, Dmitry Ivanov - Lomonosov Moscow State University, Russia

Abstract:

This study explores the integration of robot-assisted therapy in the treatment of Autism Spectrum Disorder (ASD), with a specific focus on the NAO robot as a tool to aid therapists in enhancing social and language abilities in children. The therapeutic approach, developed and implemented under the guidance of expert psychologists, emphasizes the interaction between the robot, the child, and the therapist. The goal is to foster improvements in social communication, language acquisition, and joint attention. Both qualitative and quantitative methods were employed to evaluate the acceptance of the robot and its effectiveness in facilitating therapeutic progress. The results highlight the potential benefits of robotic intervention in providing a structured, engaging, and interactive environment conducive to the development of key social and communication skills in children with ASD.

Keywords: Autism Spectrum Disorder, NAO robot, social skills, communication, therapy

IMPROVING WORD MEANING RETRIEVAL WITH ADVANCED NLP APPROACHES AND FASTTEXT EMBEDDINGS

Sophie Müller, Matteo Rossi

University of Florence, Italy

Abstract:

In the evolving field of natural language processing (NLP), the retrieval of word meanings across diverse languages presents significant challenges. This study introduces a novel approach to enhance word meaning retrieval by utilizing FastText embeddings in combination with advanced NLP techniques. The research focuses on the development of an English-to-Yoruba machine translation model, which bridges the linguistic divide between English and Yoruba, two languages with distinct syntactic and semantic structures. The methodology incorporates several NLP strategies, including data preparation, part-of-speech tagging, dictionary lookups, and transliteration. An innovative interpreter pattern is also implemented to assess word similarity tasks, which serve as a measure of the system's accuracy in translating and retrieving word meanings. Experimental results demonstrate the efficiency and precision of the proposed model, showing significant improvements in word meaning retrieval compared to traditional translation models. Performance evaluation includes various metrics, such as BLEU scores, METEOR scores, and Jaccard Similarity, providing a comprehensive assessment of the model's effectiveness in comparison to existing machine translation systems.

Keywords: Machine translation, English to Yoruba, natural language processing, word meaning retrieval, FastText embeddings.

SECURITY ARCHITECTURE FOR TRUSTED COMPUTING USING RISC-V TECHNOLOGY

Prof. DR. Ekaterina Ivanova

Saint Petersburg State University, Russia

Abstract:

As the rapid development of information technology continues, the significance of security within computer systems has become more pronounced. The increasing adoption of cloud computing and the Internet of Things (IoT) has exposed systems to new types of security threats and vulnerabilities. The concept of Root of Trust (RoT) serves as the core foundation for establishing trusted computing environments, playing a crucial role in verifying the authenticity and security of system components. In this paper, we focus on designing an effective security framework for the Root of Trust based on the RISC-V architecture. The proposed framework aims to address the growing need for robust security solutions by offering a secure boot process and memory protection mechanisms at the hardware level. Initially, a lightweight, secure boot protocol is introduced as a fundamental protection mechanism. To further enhance security, two distinct memory protection schemes are developed to defend against potential memory-based attacks. The proposed method is implemented in hardware, and extensive testing is conducted to assess its effectiveness. Experimental results show that the approach successfully verifies the integrity of the boot ROM, user instructions, and data, while ensuring the secure startup of the RoT system. Moreover, the method provides solid protection against various memory attacks, including cache leaks and tampering, thereby safeguarding sensitive information such as cryptographic keys.

Keywords: Root of Trust, secure boot, memory protection, RISC-V, hardware security.

ASSESSING THE IMPACT OF ONLINE SPEECH ANXIETY ON STUDENTS' PERFORMANCE AND PERCEPTIONS

Dr. Nthabiseng Molefe
University of Limpopo, South Africa

Abstract:

Online speech anxiety is a significant factor influencing students' academic performance and self-evaluation during digital communication tasks. This study investigates the prevalence of online speech anxiety among university students and explores its impact on their overall engagement and evaluation processes. Employing a mixed-methods approach, data was collected through surveys and in-depth interviews with 150 students from diverse academic backgrounds. The findings reveal that students experiencing high levels of anxiety tend to underperform in oral assessments and rate their own performance more critically than their peers. Gender and previous exposure to public speaking opportunities emerged as critical variables affecting anxiety levels. The study highlights the need for universities to implement supportive measures, such as virtual speech workshops and anxiety management training, to mitigate these disparities. By addressing online speech anxiety, institutions can foster a more inclusive and equitable learning environment.

Keywords: online speech anxiety, digital learning, student performance, evaluation disparities.

THE ROLE OF INTRODUCTORY TECHNOLOGY COURSES IN SHAPING STEM CAREER ASPIRATIONS

Dr. Oluwaseyi Adewale
Obafemi Awolowo University, Nigeria

Abstract:

Introductory technology courses play a pivotal role in influencing students' interest in STEM careers. This study examines how such courses affect students' decisions to pursue STEM pathways, focusing on secondary school students in Nigeria. Data was collected from 200 students through surveys and focus group discussions. Results indicate that well-structured introductory courses, featuring hands-on experiments and relatable real-world applications, significantly enhance students' enthusiasm for STEM fields. Gender disparities were observed, with female students reporting lower confidence levels despite similar academic performance. The study recommends incorporating mentorship programs and gender-sensitive teaching strategies to encourage broader participation. Furthermore, the inclusion of local technological challenges as part of the curriculum fosters a sense of relevance and engagement, motivating students to consider STEM careers.

Keywords: STEM education, career aspirations, introductory courses, gender disparities.

FINANCIAL DEVELOPMENT AND ENERGY CONSUMPTION: INSIGHTS FROM 35 DEVELOPING COUNTRIES

Dr. Hassan Mukhtar
University of Khartoum, Sudan

Abstract:

This paper explores the dynamic relationship between financial development and energy consumption across 35 developing countries from 1990 to 2020. Using advanced econometric techniques, such as panel cointegration and vector error correction models (VECM), the study uncovers both short-term and long-term causal linkages. Financial development, measured through credit to the private sector and stock market capitalization, demonstrates a bidirectional relationship with energy consumption across several proxies, including electricity, oil, and biomass usage. Variations in causality are attributed to differing stages of economic development and energy reliance. The findings suggest that tailored economic policies are required to balance financial growth and energy sustainability. Policymakers are encouraged to incorporate these nuanced relationships into their planning to ensure an environmentally sustainable trajectory for financial development.

Keywords: financial development, energy consumption, econometric analysis, sustainable development.

GENDER-BASED JAPANESE LANGUAGE LEARNING STRATEGIES IN INDONESIA: A COMPARATIVE STUDY

Assoc. Prof. Dr. Sarinah Rahmadani
Hasanuddin University, Indonesia

Abstract:

This study examines gender-based differences in Japanese language learning strategies among university students in North Sulawesi, Indonesia. Through a mixed-methods approach, data were collected from 120 participants via questionnaires and semi-structured interviews. The findings reveal significant distinctions in learning preferences, with female learners favoring collaborative techniques, such as group study and peer discussions, while male learners preferred independent methods, including self-paced learning and gamified language apps. These variations stem from cultural norms and individual motivations, such as career aspirations and personal interest. The research underscores the importance of developing gender-inclusive teaching strategies that cater to diverse learner needs. Recommendations include the integration of adaptive learning technologies and culturally relevant teaching materials to optimize language acquisition outcomes.

Keywords: language learning, gender differences, Japanese, Indonesia.

LEVERAGING AUGMENTED REALITY AND VIRTUAL REALITY FOR IMPROVED LEARNING OUTCOMES IN CALCULUS

Assis. Prof. Dr. Rahim Khan
University of Kabul, Afghanistan

Abstract:

The integration of augmented reality (AR) and virtual reality (VR) in education has transformative potential, particularly in complex subjects like multivariable calculus. This study evaluates the effects of AR and VR tools on students' comprehension and retention in a calculus course at a public university in Afghanistan. A quasi-experimental design was used, involving 90 students divided into experimental (AR/VR-assisted learning) and control groups. Results indicate that students using AR/VR demonstrated a 25% improvement in test scores compared to traditional methods. Additionally, the interactive and immersive features of these technologies enhanced engagement and reduced math anxiety. The study suggests that AR/VR technologies can bridge learning gaps and foster deeper conceptual understanding. Recommendations include scaling up AR/VR integration in STEM curricula to promote equitable access and innovation in education.

Keywords: augmented reality, virtual reality, calculus education, STEM learning.

CULTIVATING INNOVATIVE SKILLS THROUGH IMMERSIVE LEARNING METHODS IN COMPUTER SCIENCE EDUCATION

Marie-Louise Bonnet, Dr. Étienne Garnier, Clément Dupont

École Nationale Supérieure d'Informatique et Mathématiques Appliquées, Paris, France

Abstract:

This study investigates the role of immersive learning methods in enhancing students' competencies in computer science education. The research analyzes the integration of collaborative platforms, virtual labs, and real-world problem-solving scenarios at a leading French computer science institute. A mixed-method approach was used, incorporating student performance data, surveys, and interviews with faculty members. The findings highlight a significant improvement in technical skills, critical thinking, and adaptability among students engaged in immersive methods compared to traditional teaching approaches. Furthermore, the study underscores the importance of aligning educational strategies with industry needs to prepare students for future challenges. Recommendations include adopting modular and adaptive learning environments to foster creativity and innovation. The research provides a model for integrating dynamic learning techniques in higher education institutions globally.

Keywords: immersive learning, computer science education, collaborative platforms, skill development.

UNVEILING THE IMPACT OF STUDENT-CENTERED INNOVATION ON INDUSTRY-UNIVERSITY PARTNERSHIPS

Carlos Hernández, Maria Esteban, Diego Mendoza

National Polytechnic Institute, Mexico City, Mexico

Abstract:

This paper explores how student-driven initiatives can strengthen industry-university collaborations, focusing on the variables of knowledge management, technology integration, and innovation transfer. The study was conducted at public universities in Mexico, surveying 120 faculty members and analyzing case studies from engineering departments. Results indicate a positive correlation between active student participation and the efficacy of technology transfer processes. Key barriers include limited administrative support and a lack of alignment between academic outputs and industrial demands. The survey tool developed for this study achieved a Content Validity Index (CVI) of 0.85 using the Lawshe Model, suggesting strong reliability. The findings propose a roadmap for institutions to create innovation-driven ecosystems, emphasizing student engagement as a catalyst for sustainable partnerships with industry.

Keywords: university-industry collaboration, technology transfer, student innovation, knowledge management.

TRANSFORMING DIGITAL LEARNING SPACES: NURTURING ONLINE COMMUNITIES OF PRACTICE

Dr. Ayesha Kumar, Fatima Rasheed

University of Dar es Salaam, Tanzania

Abstract:

This research examines strategies to foster collaborative learning in online environments by establishing communities of practice among learners. Using qualitative analysis of 300 participants enrolled in virtual courses, the study identifies key factors that contribute to successful community engagement, including shared goals, regular interactions, and access to expert mentorship. The findings suggest that robust digital platforms promoting synchronous and asynchronous communication play a pivotal role in enhancing learner satisfaction and retention rates. Recommendations for educators include integrating gamification techniques and adaptive content delivery to enrich the learning experience. The study contributes to the growing discourse on effective online pedagogy and offers actionable insights for educators worldwide.

Keywords: online learning, communities of practice, digital pedagogy, learner engagement.

EQUITABLE DEVELOPMENT STRATEGIES FOR SOCIO-ECONOMIC GROWTH IN NIGERIAN STATES

Dr. Ahmed Suleiman, Fatima Yusuf

Bayero University, Kano, Nigeria

Abstract:

This research examines the spatial distribution of socio-economic resources in Kogi State, Nigeria, and its implications for regional development. Surveys were conducted with 850 respondents across urban and rural areas, along with data collection from 21 local government offices. The analysis revealed a stark disparity in access to healthcare, education, and commercial opportunities between urban centers and rural areas. These inequities are linked to historical underinvestment and political marginalization. The study recommends a comprehensive policy framework emphasizing equitable resource allocation, local empowerment, and strategic infrastructural development to bridge the urban-rural divide. Addressing these disparities is critical for achieving sustainable socio-economic transformation in the region.

Keywords: regional development, socio-economic disparity, resource allocation, rural empowerment.

INFLUENCING CONSUMER BEHAVIOR: TRUST FACTORS IN ELECTRONIC PAYMENT ADOPTION

Dr. Somchai Thanasiri, Phanida Chokchai

King Mongkut's University of Technology North Bangkok, Thailand

Abstract:

This study investigates factors influencing the adoption of electronic payment systems in online purchasing, focusing on business characteristics, website quality, and consumer trust. Data from 320 online consumers in Thailand were analyzed using multiple regression techniques. Results revealed that reputation and communication significantly enhance consumer trust, while perceived risks deter adoption. Website quality, particularly in terms of information accuracy and ease of navigation, was found to be a critical determinant of user satisfaction. The study recommends that businesses prioritize transparent communication and user-friendly interfaces to foster trust and increase electronic payment adoption. These insights are vital for e-commerce platforms aiming to optimize user experiences and enhance market penetration.

Keywords: electronic payment systems, consumer trust, website quality, online purchasing.

STRATEGIES FOR INTEGRATING CAPSTONE PROJECTS IN EEE CURRICULA: A CASE STUDY FROM SOUTHEAST UNIVERSITY, BANGLADESH

Shahram Ebrahimi

Department of Electrical and Electronic Engineering, Kabul Polytechnic University,
Afghanistan

Abstract:

This study explores the integration of capstone design projects within the undergraduate Electrical and Electronic Engineering (EEE) curriculum at Southeast University, Dhaka, Bangladesh, to address accreditation gaps identified by the Board of Accreditation for Engineering and Technical Education (BAETE). Emphasizing Outcome-Based Education (OBE), we propose curriculum updates, including enhanced lab facilities, new course content, and diversified assessment methods. Faculty development and student involvement in practical design projects were prioritized to align with program outcomes and meet BAETE's stringent criteria. This paper outlines the curriculum's redesign, detailing course objectives, cognitive learning domains, and a structured assessment rubric for capstone projects. Recommendations aim to enhance program accreditation success and elevate graduate competencies.

Keywords: Capstone Design, EEE Curriculum, Outcome-Based Education, Accreditation Standards.

THE ROLE OF COOPERATIVE LEARNING IN ELEVATING ENGINEERING EDUCATION STANDARDS

Amaka Oforji

Department of Civil Engineering, University of Abuja, Nigeria

Abstract:

The shift toward blended education models necessitates robust frameworks for evaluating teaching quality. This research examines cooperative learning's role in transforming engineering curricula through network-enhanced educational applications. A quality evaluation index system was developed using fuzzy analytic hierarchy processes, ensuring comprehensive assessment tools for teaching interactions in virtual settings. This study provides insights into integrating network applications for cooperative education while addressing stakeholders' expectations. The findings underscore the importance of tailored evaluation models in bridging pedagogical gaps in hybrid educational setups.

Keywords: Cooperative Learning, Engineering Curriculum, Teaching Quality, Network Education.

EMPOWERING YOUNG WOMEN THROUGH FINANCIAL LITERACY PROGRAMS IN HIGH SCHOOLS

Lilian Njoroge

Department of Educational Psychology, Kenyatta University, Kenya

Abstract:

This research explores the impact of financial literacy programs on young women in Australian high schools, emphasizing practical, skills-based education. Utilizing interactive teaching tools, students engaged in budgeting, investment simulations, and financial planning exercises. The study tracked improvements in participants' confidence and decision-making abilities, demonstrating the effectiveness of integrating financial education into core curricula. Insights from this case study highlight strategies for implementing similar programs in diverse educational contexts to promote economic empowerment among young women globally.

Keywords: Financial Literacy, Empowerment, High School Education, Practical Skills.

LEARNING STYLES AND ACADEMIC PERFORMANCE: A PREDICTIVE ANALYSIS OF ENGINEERING STUDENTS

Aditya Menon

Department of Educational Studies, Shiv Nadar University, India

Abstract:

This study investigates the interplay between cognitive abilities, learning styles, and academic performance among 272 engineering students. Employing tools like the Myers-Briggs Type Indicator and the Culture Fair Intelligence Test, the research identifies significant correlations between aligned learning styles and improved academic outcomes. Statistical analyses, including t-tests and regression models, reveal that learning styles complement cognitive abilities in predicting performance and adjustment. Recommendations are provided for curriculum designers to accommodate diverse learning preferences, enhancing academic success and student satisfaction.

Keywords: Learning Styles, Academic Performance, Engineering Education, Cognitive Abilities.

PROMOTING ACTIVE LEARNING THROUGH ICT IN NIGERIAN TEACHER EDUCATION

Kehinde Adebayo

Department of Educational Technology, University of Lagos, Nigeria

Abstract:

This paper examines pre-service teachers' perceptions of ICT applications in instructional strategies within Nigerian Colleges of Education. A survey involving 100 participants highlighted limited access to ICT resources, underscoring the need for institutional investments in digital infrastructure. Findings indicate that integrating ICT fosters active learning and engagement. Recommendations include establishing resource centers, expanding wireless connectivity, and embedding entrepreneurial ICT skills in teacher training programs to enhance instructional quality and learning outcomes.

Keywords: ICT in Education, Teacher Training, Active Learning, Digital Infrastructure.

TECHNOLOGY-ENABLED LEARNING: INTEGRATING AI IN MODERN CLASSROOMS

Arun Kumar

Tianjin University of Technology, China, and University of Kerala, India

Abstract:

This study explores the transformative potential of artificial intelligence (AI) in reshaping higher education. By analyzing AI-driven tools such as adaptive learning systems, automated grading platforms, and virtual tutors, the research highlights their role in creating personalized and efficient educational experiences. A mixed-methods approach was adopted, involving surveys with 300 educators and students and case studies of institutions implementing AI technologies in their curricula. The findings reveal that AI applications enhance learner engagement, streamline administrative tasks, and enable data-driven decision-making in academic settings. However, challenges such as data privacy, ethical considerations, and the digital divide persist. The study concludes by advocating for policies that ensure equitable access to AI in education and calls for interdisciplinary research to address implementation barriers.

Keywords: Artificial intelligence, higher education, personalized learning, educational technology, adaptive systems, digital equity.

CULTIVATING INCLUSIVE LEARNING: ACTIVE STRATEGIES FOR TEACHING CHILDREN WITH AUTISM

Ayaka Nwosu
University of Ibadan, Nigeria

Abstract:

This research examines effective teaching strategies for preschool children with autism, focusing on developing mathematical skills through tailored pedagogical approaches. The study employed a qualitative methodology, involving observations and interviews with 50 teachers and 30 parents from specialized educational centers in Nigeria. Findings indicate that interactive techniques, such as visual aids, gamified learning tools, and structured routines, significantly enhance comprehension and engagement among children with autism. The study also underscores the importance of early intervention and teacher training in fostering cognitive and social development in these learners. Based on these insights, a framework for inclusive education is proposed, emphasizing collaboration between educators, families, and policymakers. The research concludes by recommending further studies to evaluate the long-term effects of these strategies on academic and social outcomes for children with autism.

Keywords: Autism education, preschool learning, inclusive teaching, mathematical skills, Nigeria, early intervention.

ENHANCING BUSINESS PERFORMANCE: STRATEGIC COMPETITIVE ADVANTAGES IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES

Oluwaseun Adeyemi, Jabulani Moyo

University of Lagos, Nigeria, and University of Zimbabwe, Zimbabwe

Abstract:

This study examines the factors influencing competitive advantage and performance in small and medium-sized enterprises (SMEs) in emerging markets. The research focuses on understanding how innovation, technology adoption, and strategic partnerships contribute to SME success. Data were collected from 400 SMEs across Nigeria and Zimbabwe, using surveys and in-depth interviews with business owners and managers. The results highlight that technological capabilities, along with interorganizational cooperation, are key drivers of competitive advantage in these firms. Additionally, product differentiation, though challenging, plays a significant role in sustaining market leadership. The study proposes a model where SMEs can leverage these elements to improve performance, create long-term value, and overcome challenges in competitive environments. It concludes by recommending policy changes to support the growth of SMEs, particularly in underdeveloped economies.

Keywords: Competitive advantage, SME performance, technology adoption, innovation, emerging markets, strategic partnerships.

IMPACT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY ON BUSINESS PERFORMANCE IN EMERGING MARKETS

Fatimah Khalid,
University of Dar es Salaam, Tanzania, and University of Nairobi, Kenya

Abstract:

This paper investigates the role of corporate social responsibility (CSR) in shaping business performance in small and medium-sized enterprises (SMEs) in emerging markets. It focuses on the impact of environmental and social disclosures in corporate reports on enhancing stakeholder trust and fostering long-term business growth. Using a mixed-methods approach, the study surveyed 300 SMEs in Tanzania and Kenya. The findings reveal that CSR initiatives, particularly in environmental sustainability and social welfare, correlate positively with financial performance and customer loyalty. Additionally, the study emphasizes the importance of transparent CSR reporting aligned with international standards. The paper concludes by suggesting that SMEs in emerging markets adopt CSR practices not just for compliance, but as a strategic tool for business sustainability and competitive advantage.

Keywords: Corporate social responsibility, stakeholder trust, business performance, SMEs, emerging markets, sustainability.

A COMPREHENSIVE APPROACH TO ORGANIZATIONAL EFFECTIVENESS IN PORT MANAGEMENT

Assis. Prof. Dr. Sibusiso Ndlovu,
**University of Cape Town, South Africa, and Kwame Nkrumah University of Science and
Technology, Ghana**

Abstract:

This research delves into the concept of organizational effectiveness (OE) in the context of seaport management. It examines how port authorities and stakeholders can optimize operational processes, enhance productivity, and ensure sustainable practices. Through a comprehensive review of literature and case studies from several African ports, the study identifies key performance indicators (KPIs) and best practices that contribute to OE in this sector. The results suggest that integrating advanced technologies, improving workforce training, and adopting collaborative management strategies are critical for enhancing organizational performance. The study also highlights the gap in empirical research on OE within seaport management and calls for more focused investigations to strengthen the efficiency and competitiveness of ports in Africa.

Keywords: Organizational effectiveness, seaport management, operational efficiency, Africa, sustainable practices, port authority.

TRANSFORMING EDUCATIONAL MODELS: THE ROLE OF AI IN SHAPING THE FUTURE OF LEARNING

Mohammad Alhassan, Anjana Sharma
University of Nairobi, Kenya, and University of Delhi, India

Abstract:

This study explores the transformative role of artificial intelligence (AI) in revolutionizing educational systems across developing countries. The research focuses on the adoption and impact of AI tools, such as virtual tutors, personalized learning algorithms, and automated assessment systems, in enhancing the learning experience for students. A qualitative approach was utilized, gathering data from educators, students, and policymakers in Kenya and India. The findings indicate that AI has the potential to bridge educational gaps, particularly in underserved areas, by providing customized learning experiences and real-time feedback. However, the study also raises concerns about access disparities and the ethical implications of AI in education. The paper concludes by recommending a collaborative approach to AI integration in education, ensuring that all students, regardless of their socio-economic background, can benefit from technological advancements.

Keywords: Artificial intelligence, educational technology, personalized learning, AI integration, developing countries, education equity.

NAVIGATING THE CHALLENGES OF INTERNATIONAL STUDY IN THE POST- PANDEMIC ERA

Dr. Ibrahim Rashid Abdi,
University of Nairobi, Kenya

Abstract:

This study examines the experiences of foreign students in Hungary during the COVID-19 pandemic, highlighting the challenges and strategies employed to adapt to an altered academic environment. Foreign students faced a range of difficulties, from health and safety concerns to disruptions in their academic routines. Through qualitative interviews and surveys, it was revealed that while most students found it difficult to adjust to online learning, they also developed valuable coping strategies, such as forming virtual study groups and relying on digital resources. The study emphasizes the importance of institutional support systems, including mental health resources and flexible learning options, in helping students overcome adversity. The findings suggest that while the pandemic created unprecedented challenges, it also accelerated the digital transformation of education and increased awareness of the need for greater international student support.

Keywords: International students, post-pandemic education, online learning, adaptation strategies, academic support.

DIGITAL CONTENT STRATEGY: EXAMINING THE CORE ELEMENTS AND THEIR IMPACT ON BUSINESSES

Maria Oliveira, Jun Hee Kim, Miriam Dlamini, Ahmed Al-Mansoori

University of São Paulo, Brazil

Abstract:

In today's digital age, businesses' success largely depends on their online presence, where digital content, particularly on websites, serves as the primary gateway for engagement. The role of digital content is pivotal in shaping the first impression of a company and in fostering long-term relationships with customers. Despite existing studies that advocate for strategic handling of digital content, there remains a lack of consensus on a holistic approach to content strategy. Often, digital content is viewed in a fragmented manner, tied to isolated marketing campaigns rather than as an ongoing, integrated process. One of the key challenges lies in establishing a comprehensive definition for Digital Content Strategy (DCS), as it is often interpreted in multiple ways. However, a strategic and consistent approach is essential to maximize content effectiveness. This study aims to identify the fundamental components of a DCS to ensure a thorough and strategic application, from the recognition of content's value to its adaptability in response to technological advancements. This conceptual study evaluated existing literature on DCS and its components, employing the PRISMA Systematic Review Method, Document Analysis, and Thematic Analysis. Data were gathered from academic sources, industry reports, and government publications. Based on insights from both academia and industry, we outlined key actions for content creation and proposed a clear definition of DCS. The findings highlight the core components of a DCS, which can be implemented effectively in the context of business operations.

Keywords: Digital content strategy, content creation, digital marketing, websites, strategic approach

A COMPREHENSIVE APPROACH TO CONSUMER BEHAVIOR RESEARCH IN ACADEMIA

Dr. Leila Ayari, Dr. Karim Alouani
University of Tunis, Tunisia

Abstract:

Consumer behavior research in academia is a growing field with significant applications in shaping societal changes through marketing campaigns. The University of Tunis has been using applied consumer research to engage with non-profit clients for over ten years. By refining the process through continuous iterations, a comprehensive protocol has been developed, covering the stages from problem identification to the execution of integrated marketing campaigns. This study presents the protocol and its real-world applications in consumer behavior analysis. The protocol's effectiveness was assessed through pre- and post-campaign consumer research, with a particular focus on its impact on societal change driven by media and marketing efforts. Findings highlight the vital role of experiential learning in enhancing students' understanding of consumer behavior while simultaneously contributing to social good. This approach provides valuable insights into the transformative potential of consumer research within academic settings.

Keywords: Consumer behavior, experiential learning, marketing campaigns, societal change, academic research.

NAVIGATING THE CHALLENGES OF INTERNATIONAL STUDY IN THE POST- PANDEMIC ERA

Dr. Ibrahim Rashid Abdi,
University of Nairobi, Kenya

Abstract:

This study examines the experiences of foreign students in Hungary during the COVID-19 pandemic, highlighting the challenges and strategies employed to adapt to an altered academic environment. Foreign students faced a range of difficulties, from health and safety concerns to disruptions in their academic routines. Through qualitative interviews and surveys, it was revealed that while most students found it difficult to adjust to online learning, they also developed valuable coping strategies, such as forming virtual study groups and relying on digital resources. The study emphasizes the importance of institutional support systems, including mental health resources and flexible learning options, in helping students overcome adversity. The findings suggest that while the pandemic created unprecedented challenges, it also accelerated the digital transformation of education and increased awareness of the need for greater international student support.

Keywords: International students, post-pandemic education, online learning, adaptation strategies, academic support.

TRANSFORMING EDUCATIONAL PRACTICES THROUGH DIGITAL COACHING: A NEW PARADIGM IN SAUDI ARABIA

Dr. Fatima Al-Zahrani,
Assis .Prof. Dr. Abdullah Al-Omari,
King Saud University, Saudi Arabia

Abstract:

This research explores the role of e-coaching in revolutionizing higher education in Saudi Arabia, with a focus on the development of personalized, adaptive learning environments. The shift towards digital platforms in higher education has presented both opportunities and challenges. This study investigates how e-coaching can enhance student engagement, self-regulation, and learning outcomes. By analyzing the experiences of students and faculty members at King Saud University, the research uncovers the impact of e-coaching tools on academic performance, particularly in online courses. Results indicate that e-coaching not only improves academic success but also fosters a more collaborative learning environment. The study recommends expanding the use of digital coaching strategies to further enhance learning experiences and outcomes, providing a model for other institutions in the region.

Keywords: E-coaching, higher education, digital learning, student engagement, personalized learning.

DESIGNING INTELLIGENT LEARNING ENVIRONMENTS IN MUSIC EDUCATION: AN ONTOLOGICAL PERSPECTIVE

Dr. Ahmed Karim,

Dr. Linda Houry,

American University of Beirut, Lebanon

Abstract:

This paper presents an ontological framework for developing intelligent learning environments in the field of music education. With the integration of technology in educational settings, there is a growing need for adaptive learning systems that cater to the unique needs of music students. The framework proposed in this study focuses on the creation of personalized learning pathways based on students' cognitive abilities and musical preferences. By using ontological models to map out key concepts in music education, the study aims to improve the delivery of music curricula and enhance learning outcomes. Preliminary results from a pilot project in a Lebanese university suggest that students who engage with the intelligent learning system show better understanding and retention of musical concepts compared to traditional methods.

Keywords: Ontology, music education, intelligent learning environments, personalized learning, adaptive systems.

INTEGRATING PRACTICAL LEARNING AND THE FLIPPED CLASSROOM MODEL IN VOCATIONAL EDUCATION

Dr. Anwar El-Mohammed,
Dr. Latif Kharroubi,
University of Cairo, Egypt

Abstract:

This research examines the integration of experiential learning into a smart flipped classroom model within vocational education. The flipped classroom, which reverses traditional teaching by moving lectures online and focusing in-class time on interactive learning, has been widely adopted. However, this study focuses on its application in vocational education, where hands-on learning is crucial. The case study, conducted at a vocational rehabilitation facility for people with disabilities in Egypt, highlights how the smart flipped classroom model can enhance practical skills development. The results show that students demonstrated improved problem-solving abilities and greater independence in their learning. The study underscores the importance of combining digital resources with practical applications to provide a comprehensive learning experience.

Keywords: Flipped classroom, vocational education, experiential learning, practical skills, disability rehabilitation.

ETHNOLINGUISTIC DYNAMICS AND CULTURAL EVOLUTION IN POST-COLONIAL AFRICA

Dr. Nwabueze Chukwuma, University of Ibadan, Nigeria

Abstract:

This study delves into the complex ethnolinguistic landscape of post-colonial African societies, with a focus on bilingualism and its role in cultural and national identity. It investigates how linguistic diversity and state policies influence inter-ethnic communication, cultural preservation, and socio-political cohesion. By analyzing census data and case studies from multilingual regions, the research identifies patterns of language use and their correlation with demographic and cultural shifts. The study highlights the dominance of colonial languages such as English and French as mediums of national and international communication, often at the expense of indigenous languages. Furthermore, it explores the implications of these dynamics for education, governance, and cultural heritage. Policy recommendations emphasize the promotion of bilingual education, the revitalization of endangered languages, and the integration of indigenous languages into official discourse. This research contributes to a broader understanding of ethnolinguistic processes and their impact on Africa's socio-political and cultural evolution.

Keywords: Ethnolinguistics, Bilingualism, Indigenous languages, Post-colonial Africa, Cultural identity

MEMORY AND MEANING: VISITORS' PERCEPTIONS OF NATIONAL IDENTITY AT THE "ADEM JASHARI" MEMORIAL COMPLEX IN KOSOVO

Dr. Elvana Krasniqi (University of Pristina, Kosovo),

Dr. Berat Ismaili (University of Tetova, North Macedonia)

Abstract:

This study examines the interplay between national identity and public memory at the "Adem Jashari" Memorial Complex in Prekaz, Kosovo, a significant site commemorating the 1998–1999 Kosovo War. Through qualitative interviews and critical discourse analysis, the research explores the diverse perceptions visitors hold regarding the Memorial's narrative, symbolism, and architectural design. Findings reveal that visitors' interpretations are shaped by their emotional connection to the war, geographic proximity, and generational differences. For many, the Memorial serves as a powerful symbol of sacrifice and resilience, evoking pride in Kosovo's struggle for independence. However, the study critiques the dominant patriotic discourse perpetuated by the site, arguing that it overlooks alternative narratives and marginal voices. To address this limitation, the paper advocates for a more inclusive approach to memorialization that integrates a plurality of perspectives and encourages critical engagement with Kosovo's history. By doing so, the Memorial could transform into a dynamic space for fostering national unity while promoting reflection and reconciliation. Ultimately, the study underscores the importance of evolving public memory to resonate with diverse audiences and future generations.

Keywords: National identity, memorialization, critical discourse analysis, collective memory, Kosovo War.

SUSTAINABLE TOURISM AND COMMUNITY ENGAGEMENT IN KAKUM NATIONAL PARK, GHANA: A PATH TOWARDS ECO-TOURISM DEVELOPMENT

A. Owusu (University of Cape Coast, Ghana),

L. Mensah (Kwame Nkrumah University of Science and Technology, Ghana)

Abstract:

Tourism in Ghana is a vital economic driver and a significant source of foreign exchange, with national parks serving as key attractions. This study focuses on Kakum National Park (KNP), one of Ghana's most prominent national parks, known for its diverse flora, fauna, and the iconic canopy walkway. The research examines the sustainability of tourism activities in KNP and explores pathways to transform it into a premier eco-tourism destination while prioritizing community engagement. Methodologies employed include qualitative and quantitative approaches such as interviews, focus group discussions, field observations, and a survey of local households.

Findings reveal that while tourism contributes significantly to the local economy and conservation efforts, challenges such as resource overexploitation, displacement of indigenous communities, and environmental degradation persist. Additionally, the lack of adequate infrastructure and the growing influx of tourists further strain the park's ecological balance. The study emphasizes the necessity of sustainable practices, enhanced community participation, and stringent regulations to mitigate these issues. By integrating eco-tourism principles and fostering local ownership, Kakum National Park can evolve into a model destination for sustainable tourism in Africa.

Keywords: Sustainability, eco-tourism, community participation, environment, economy, Kakum National Park, Ghana

ADAPTING NON-TRADITIONAL MARKETING STRATEGIES FOR HERBAL PRODUCT PROMOTION: A CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE

Aisha Balarabe, University of Lagos, Nigeria; Yusuf Al-Mustafa,

University of Khartoum, Sudan

Abstract:

This study explores the effectiveness and consumer responses to non-traditional marketing communication strategies for promoting herbal products across diverse cultural settings. The research identifies three primary strategies: (a) experiential marketing through community events, (b) visual storytelling via localized iconography, and (c) live demonstrations at traditional markets. Drawing on the principles of the Black Box Theory, the study employs a mixed-methods approach, surveying urban and semi-urban regions in Lagos, Nigeria, and Khartoum, Sudan. Findings reveal that visual storytelling emerges as the most influential strategy, particularly in urban areas where technology enhances its reach. In contrast, live demonstrations remain prevalent in semi-urban and rural areas, preserving cultural authenticity. Consumers showed moderate preference for these strategies but highlighted the need for greater integration of digital tools to amplify reach and engagement. The study concludes with recommendations for blending traditional and digital marketing techniques to enhance consumer awareness and drive adoption of herbal products in a culturally sensitive manner.

Keywords: Herbal products, non-traditional marketing, consumer behavior, cultural adaptation, marketing communication.

THE EXPERIENCES AND CHALLENGES OF JOURNAL REVIEWERS IN EVALUATING QUALITATIVE RESEARCH: A QUALITATIVE STUDY

Amina Kamara, University of Sierra Leone, Sierra Leone
Jin Woo Park, University of Ulsan, South Korea

Abstract:

Journal reviewers play a crucial role in maintaining the integrity of academic publishing by ensuring that research is both valid and relevant. However, the review of qualitative research articles often presents unique challenges, as reviewers are required to assess methodological rigor that can be perceived as subjective. This study aimed to investigate the experiences and challenges faced by reviewers when evaluating qualitative research manuscripts in the field of psychology. A purposive sample of 30 psychology journal reviewers was selected for this qualitative descriptive study. Data was collected through an online questionnaire and analysed using thematic analysis. The results showed that while most reviewers felt their educational background and experience with reviewing qualitative papers prepared them for the task, they often found it difficult to assess the subjective nature of qualitative research. Additionally, the study found that the majority of reviewers had limited exposure to qualitative research in their own academic work, and there was a noticeable gender disparity in publication rates, with male reviewers publishing more qualitative articles than female reviewers. The study concludes with recommendations for improving the review process for qualitative research, emphasizing the importance of adequate training for reviewers and clearer guidelines for manuscript evaluation.

Keywords: Journal reviewers, qualitative research, psychology, research evaluation, challenges in reviewing

RESEARCH ON THE PRESERVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HISTORICAL TOWN LANDSCAPES: A CASE STUDY OF QIKOU

Chen Mei Lin, Zhang Wei
University of Nairobi, Kenya

Abstract:

In the era of intensified discussions surrounding cultural heritage and geography, cultural landscapes are increasingly recognized as products of both nature and culture, where cultural values are embedded in the material and natural surroundings. The ancient town of Qikou represents a quintessential example of traditional settlements, where the synergy of mountain and water features defines its identity. This study explores the integration of both cultural and natural elements in shaping the landscape of Qikou, focusing on its historical significance. By analyzing Qikou's cultural landscape through the lens of ecological balance, structural integrity, cultural expressions, and economic forms, this paper proposes strategies for the protection and sustainable development of the town. The aim is to offer insightful recommendations for enhancing the cultural, social, and economic vitality of Qikou while preserving its historical landscape. These strategies are essential for the long-term preservation of the town's heritage, ensuring its survival and relevance in a rapidly modernizing world.

Keywords: Cultural landscape, heritage preservation, historical town, sustainable development.

ENHANCING INSTITUTIONAL SUSTAINABILITY THROUGH STRATEGIC FRAMEWORKS AND MULTI-STAKEHOLDER COLLABORATION

Emmanuel Nwankwo (University of Lagos, Nigeria), Mei-Ling Zhang (Guangxi Normal University, China), Felipe Oliveira (Federal University of Santa Catarina, Brazil)

Abstract:

This study examines the role of strategic frameworks in fostering sustainability within higher education institutions, emphasizing the integration of multi-stakeholder collaboration and decision-making tools. The research highlights the development and application of a deliberation matrix, embedded within a collaborative platform, as a pivotal mechanism for evaluating and enhancing the effectiveness of sustainability initiatives. By establishing a comprehensive set of reference points and criteria, the framework facilitates multi-stakeholder assessments and guides operational strategies to align with optimal standards for a sustainable university.

Key findings underscore the value of a strategic sustainability blueprint that leverages institutional cooperation and stakeholder engagement to address dynamic challenges and achieve long-term objectives. The proposed framework offers universities a robust pathway for integrating sustainability principles into their governance and operational strategies. Furthermore, the collaborative platform serves as a vital tool for fostering institutional synergy, enabling universities to adapt to the competitive landscape of higher education.

This paper posits that such integrative approaches, grounded in strategic planning and stakeholder collaboration, represent a significant step forward for universities aiming to embed sustainability into their core operations. Ultimately, the proposed methodology can serve as a benchmark for higher education institutions globally, driving their transition toward more sustainable futures.

Keywords: Sustainability strategies, deliberation matrix, stakeholder collaboration, institutional synergy, strategic planning

IMPACT OF CUSTOMER FEEDBACK ON EMOTIONAL LABOR AND JOB SATISFACTION IN SERVICE-ORIENTED CALL CENTERS

Adebayo Nwankwo, Zanele Mthembu

Department of Business Administration, University of Limpopo, South Africa

Abstract:

This study examines the interplay between emotional labor, job satisfaction, and the role of customer feedback in professional service-oriented call centers. Specifically, the research investigates how emotional labor impacts job satisfaction and how recognition of customer feedback mediates this relationship. The study differentiates between employees with professional qualifications and those without, employing structural equation modeling and multi-group analysis to explore the following: (1) the direct relationship between emotional labor and job satisfaction, (2) the influence of customer feedback on job satisfaction, and (3) the mediating role of customer feedback recognition in the emotional labor-job satisfaction dynamic. The findings reveal that emotional labor does not directly affect job satisfaction for either group. However, positive customer feedback recognition enhances job satisfaction, while negative feedback has the opposite effect. Additionally, factors such as “colleague support” improve job satisfaction when positive feedback is recognized, whereas “customer-focused emotional expression” and “emotional dissonance” uniquely influence job satisfaction among qualified employees through customer feedback. These findings highlight the critical role of feedback recognition in fostering employee well-being and satisfaction in high-pressure service environments.

Keywords: Emotional labor, job satisfaction, call center, customer feedback, professional qualifications.

INTELLIGENT ALGORITHMS FOR PORTFOLIO MANAGEMENT IN FINANCIAL TECHNOLOGY

Maria Otieno (University of Nairobi, Kenya), Rodrigo Silva (Federal University of Goiás, Brazil), Asha Patel (Jawaharlal Nehru University, India)

Abstract:

This study explores innovative algorithms for efficient portfolio management in the context of financial technology. It emphasizes the strategic handling of credit cases within dynamic portfolios. A conceptual model based on binary tree structures is developed to represent credit requirements, enabling a hierarchical approach to prioritization. The research delves into algorithmic solutions for clustering cases, highlighting their role in optimizing resource allocation and decision-making in business operations.

A detailed application of priority queues is illustrated, demonstrating their use in streamlining portfolio management tasks. Pseudo-code examples are provided to facilitate practical implementation in programming environments. The study integrates principles from binary tree ordering techniques, optimization theory, and advanced fintech practices to create robust tools for decision-making in portfolio management.

This work significantly contributes to enhancing efficiency and scalability in financial case management by employing computational techniques that align with modern business challenges.

Keywords: Portfolio management, binary tree algorithm, financial technology, priority queue, optimization.

OPTIMIZING WORK SYSTEM DESIGN FOR SME PRODUCTIVITY: A META-ANALYTICAL REVIEW

R. O. Akinyele (Obafemi Awolowo University, Nigeria),
H. Tanaka (Kyungpook National University, South Korea),

Abstract:

This meta-analytical review examines the role of work system design in enhancing productivity for Small and Medium-sized Enterprises (SMEs). By systematically analyzing 486 academic and industry-related publications, this study synthesizes current knowledge to identify core principles and emerging trends in work system optimization for SMEs. The research employs a structured methodology, including data extraction, quality assessment, and comparative analysis. Articles were selected based on criteria such as topic relevance, methodological rigor, and publication recency.

Findings from this review highlight the significant impact of work system design on operational efficiency, employee satisfaction, and long-term business sustainability in SMEs. The results reveal best practices in areas like workflow structuring, task allocation, and employee autonomy. Furthermore, the study discusses regional and sectoral variations in implementation, providing tailored insights for diverse SME contexts. Key challenges such as resource constraints and technological adaptation are also explored, with actionable recommendations offered to address these barriers.

This review underscores the critical importance of aligning work system design strategies with SME-specific goals to drive innovation and competitiveness. By mapping the nexus between theory and practice, the findings contribute valuable guidance for business leaders, policymakers, and researchers aiming to foster SME growth in an increasingly complex global economy.

Keywords: SME productivity, work system design, operational efficiency, systematic review, employee engagement.

IMPACTS OF SOCIAL INTERACTIONS IN LIVESTREAMING ON CONSUMER PURCHASE INTENTIONS: A BEHAVIORAL ENGAGEMENT PERSPECTIVE

Paulo Henrique da Silva (Federal University of Santa Catarina, Brazil), Xiaoyan Zhang (Guangxi Normal University, China), Amina Yusuf (Ahmadu Bello University, Nigeria)

Abstract:

The rapid growth of livestreaming as a marketing channel has reshaped how businesses engage with consumers, particularly in the post-COVID-19 digital commerce landscape. This study explores the role of social interactions within livestreaming environments and their influence on consumer purchase intentions. Adopting a behavioral engagement perspective, we identify key interactive features such as real-time chats, follower growth, and viewer engagement. Using a dataset of 1,238 livestream sessions on Shopee Live, obtained through detailed manual observation, we applied structural equation modeling to uncover significant patterns. The analysis reveals that real-time interactions, such as live chats and likes, directly enhance consumer purchase intentions, while new follower counts serve as a mediating factor. Furthermore, Sobel and Monte Carlo tests highlight the indirect pathways through which live viewer numbers impact purchase decisions via social interaction metrics. This research contributes to understanding consumer behavior in livestream commerce, offering practical insights into manual data collection methods for platforms with limited API access.

Keywords: Livestreaming commerce, consumer behavior, live chats, viewer engagement, purchase intentions.

ENHANCING PRIVACY WHILE UTILIZING DATA MINING FOR PREDICTIVE POLICING IN DOMESTIC AND SEXUAL VIOLENCE CASES

Dr. Ana Sofia Mendes, Universidade Federal de Pernambuco, Recife, Brazil
Dr. Kwabena Owusu-Boakye, Kwame Nkrumah University of Science and Technology,
Kumasi, Ghana

Abstract:

The growing prevalence of violent and coercive behaviors in online dating platforms such as Tinder has underscored the urgent need for innovative crime prevention strategies. This study explores how law enforcement agencies can employ predictive policing methods and police databases in a privacy-conscious manner to mitigate risks associated with domestic and sexual violence. Utilizing data from the Crime and Operations Database (COD) of law enforcement agencies, the research investigates how prior criminal records can be analyzed to classify potential risks associated with dating app users. Furthermore, sentiment analysis, a rapidly advancing field within natural language processing, is examined for its potential to identify manipulative or coercive tendencies in user interactions on dating apps. This technology could enable the identification of high-risk behaviors and the timely intervention of law enforcement. However, the research also addresses critical challenges, such as privacy concerns, potential biases in risk categorization, and the risks of false positives leading to unwarranted police action. To mitigate these issues, human cross-verification of risk assessments is proposed as a supplementary layer of validation. By focusing on ethical and effective implementation, this study aims to demonstrate the value of predictive policing technologies in reducing instances of domestic and sexual violence, thereby contributing to public safety and individual well-being.

Keywords: Predictive policing, sentiment analysis, privacy-preserving data mining, online dating risks, coercive behavior detection.

UNDERSTANDING THE TOURIST EXPERIENCE: A STUDY OF JAPANESE TOURISTS IN FRANCE

Hiroshi Yamamoto, Akiko Sato, Julien Dupont

Sophia University, Japan

Abstract:

This research explores the dynamics of the tourist experience by analyzing how Japanese tourists in France engage with their surroundings and the cultural context of the destination. Using a critical realist approach, this study applies Archer's social theory to examine the interplay between external structures (the tourism industry and destination branding) and internal agency (the individual tourists' actions and interpretations). Archer's realist social theory, which divides social phenomena into structure, agency, and culture (SAC), provides a framework for understanding the tourist experience across three phases: structural conditioning, sociocultural interactions, and structural elaboration. From this perspective, the tourist experience is not merely a result of individual choices but is shaped by the external factors in the tourism system. The study focuses on Japanese tourists visiting Paris, exploring how the city's image as a cultural hub influences the tourists' perceptions and experiences. Through in-depth interviews, the research reveals the mechanisms behind the formation of these experiences. Additionally, secondary data was analyzed to assess how French destinations are presented to Japanese travelers, shedding light on the broader cultural narratives that shape their travel choices.

Keywords: Japanese Tourists, Destination Image, M/M Approach, Realist Social Theory

COMPARATIVE ECONOMIC EVALUATION OF FLOATING PHOTOVOLTAIC SYSTEMS IN EMERGING MARKETS

Amina Ibrahim, Rafael Santos
University of Dar es Salaam, Tanzania

Abstract:

This study explores the economic viability and environmental advantages of Floating Photovoltaic (FPV) systems, particularly focusing on their performance in countries with limited land resources. With water bodies such as lakes and reservoirs available for energy generation, this technology presents a promising solution to mitigate carbon emissions. The research compares FPV systems installed at the Lake Victoria site in Tanzania and the Ngezi Dam in Mozambique. The results of the analysis suggest that FPV systems can significantly reduce carbon dioxide (CO₂) emissions while providing competitive energy costs. Economic indicators, including installation costs, financing rates, and electricity tariff schemes, are pivotal in determining the profitability of FPV projects. The study highlights that while both locations exhibit potential, the economic outcomes are more favorable in Tanzania, where the internal rate of return (IRR) reaches 13.4% and the net present value (NPV) remains positive. This study offers a comprehensive methodology for stakeholders to assess the potential benefits and risks of investing in FPV systems within emerging economies.

Keywords: Floating Photovoltaic, Carbon Emissions, Economic Viability, Investment Analysis, Renewable Energy.